

ΕΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

37
1985

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

0
6
Feb

ΕΤΟΣ ΑΖ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

43 up
IN Y

† MIX. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΕΥ. Α. ΦΑΚΑΤΣΕΛΗΣ
Ίδρυται 1952—54

Ίδιοκτησία - Διευθυνσις
1954—56

† MIX. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
1956—73

† MIX. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

Ίδιοκτήτης - Διευθυντής
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ
Γεν. Ύπηρεσία:
ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Ύπηρεσία επιμελείας βλ. σελ. 2

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ
ΓΙΩΡΓ. Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ
ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Σ Υ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι

(ἐτήσια)

Ἑσωτερικὸν	Δρχ. 2.000
Νομ. Προσώπων & Ὁργανισμῶν, Τραπεζῶν	» 3.000
Κοινοτήτων & Σχολείων	» 3.000
Ἐξωτερικὸν	Δολλ. 40
Τιμὴ τεύχους	Δρχ. 500

Ἀντεπιστέλλοντα μέλη τῆς Ὑπηρεσίας

Α. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Ἀθήνα)
ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσσαλονίκη)
ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ (Ἰάσιον Ρουμανίας)

Ἑμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑ» Ὁδὸς Μελετίου Γεωγράφου 53, Ἰωάννινα, Τηλ. 26-659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Βασ. Κ. Θεολογίτη	: Ἡμερολόγιο ἀπὸ τὸν πόλεμον 1912 - 13	Σελ. 1
Ἀναστ. Μηλίωνη	: Τὸ Πάγωνα ἐπὶ Τουρκοκρατίας (ἱστορ. στοιχεῖα)	» 9
Πάνου Δημ. Τζιόβα	: Ἡ νεώτερη πολιτικὴ ἱστορία τῶν Ἰωαννίνων	» 16
Στυλ. Κ. Σιωμόπουλου	: Ἡ συνθήκη τῆς Φοινίκης (ἱστορικὴ μελέτη)	» 29
Φιλαρέτου Βιτάλη	: Οἱ ἐλεοθέται τῆς Πρεβέζης (ἱστορικὰ στοιχεῖα)	» 41
Ἐλευθερίας Π. Δόβα	: Περίπατοι στὰ παλιὰ Γιάννινα (λαογρ. ὁδοιπορ.)	» 46
Γιώργου Θωμά	: Λαϊκὰ προσωνύμια (λαογρ. μελέτη)	» 56
Γιώργου Σιέττου	: Ἀποφράδες ἡμέρες (λαογραφικὴ πραγματεία)	» 62
Γιώργου Παπαστάμου	: Ὁ ἐσωτερικὸς μονόλογος (δοκίμιο)	» 68
Δημ. Κ. Τσινικόπουλου	: Τί κι ἂν δὲν μονοῦμε (ποίημα)	» 76
Ι. Ο. Καλογήρου	: Σύμμεικτα Πανηπειρωτικὰ Φιλολογικὰ	» 77
Κωνστ. Νίκα	: Mario Luzi (εἰσαγωγή καὶ ποιήματα)	» 84
Τασίας Κουτσογιαννοπούλου	: Ἡ ἀράχνη (ποίημα)	» 89
Χρυσάνθης Ζιτσαίας	: Σὲ κάποια στροφή - Λειτουργία (ποίημα)	» 90
Δημ. Τσινικόπουλου	: Νέα τὰ πάντα (ποίημα)	» 90
Μίρτσα Ἐλιάντε (μετάφρ. Μ. Μαρινέσκου - Χύμου)	: Στὶς τσιγγάνες (διήγημα)	» 92
Μ. Π. Σωτήρχου	: Στὸ περιθώριο τῆς σιωπῆς (ποίημα)	» 107
Ὁρχάν Βελή (μετάφρ. Κ. Τσιλιμαντοῦ)	: Ὁχτὼ ποιήματα	» 108
Κώστα Μίσσιου	: Μνήμη Μητέρας (ποίημα)	» 111
Ἀνδρέα Ράδου	: Ρεμβασμὸς καὶ μεταμόρφωση στὴν ποίηση τοῦ Νικ. Στανέσκου (δοκίμιο)	» 113
Ἀλεξ. Μυριάλλη	: Λιθάρια ἀκονισμένα στὴν ὄχθη (ποίημα)	» 121
Μίλιας Ροζίδη	: Στιγμιότυπα (πεζογραφήματα)	» 123
Zaharia Stangu (μετάφρ. Ν. Α. Τέντα)	: Ὁ ἀέρας τῆς βελανιδιάς (ποίημα)	» 123
Ion Gheorghe (μετάφρ. Ν. Α. Τέντα)	: Ἕναστρος (ποίημα)	» 124
Α. Ε. Baconsky (μετάφρ. Ν. Α. Τέντα)	: Μάρτης ἀλλόκοτος (ποίημα)	» 124

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σ η μ ε ι ὡ μ α τ α : Ἡ «Νέα Ἑστία» καὶ ὁ Πέτρος Χάρης (Δ. Κόκκινος). — Ἡ συνταξιοδότηση τῶν λογοτεχνῶν δημοσίων ὑπαλλήλων (Δημ. Γιάκος). — «Δίκαιο καὶ καθήκον τοῦ μεταφραστῆ» (Ντ. Κούγκουλος). — Ἡ Λευκάδα τίμησε τὸν Λευκάδιο Χέρον (Πάνος Καραγιώργος). — Ἀναφορὰ στὴν πνευματικὴ Θεσσαλονίκη (Νίνας Κοκκαλίδου - Ναχμία). — Πνευματικὰ γεγονότα. — Κριτικὴ τοῦ βιβλίου. — Τεχνολογικά.

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξας: Γ. Δ. Κόκκινος — Μελετίου Γεωγράφου 53 - Ἰωάννινα
Τυπογραφείου: Φ. Β. Μπαμπούσης — Γ. Διβολή 15 (Α. Τούμπα) - Θεσσαλονίκη
Ἑκτύπωση: Τυπογραφεῖο «Η ΔΩΔΩΝΗ», Γρ. Λαμπράκη 195, τηλ. 920.610 & 925.159 - Θεσσαλονίκη

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΑΖ' ♦ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ ♦ ΤΕΥΧΗ 429 - 430 - 431

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Κ. ΘΕΟΛΟΓΙΤΗ
(Ἐπιμέλεια: Χρήστου Σκανδάλη)

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ 1912-13

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Τὸ προσωπικὸ ἀνέκδοτο Ἡμερολόγιον ἀπὸ τὸν πόλεμον 1912—13 τοῦ ἀειμνήστου Βασιλείου Κ. Θεολογίτη, ἐδελοντὴ στρατιώτη σὺν πόλεμον αὐτό, ἀποτελεῖ ἅπαντα πηγὴ. Κυρίως τὰ στοιχεῖα καὶ οἱ πληροφορίες ἀπὸ τὴν ἐπιχειρήσεις ἄλλωσις τῶν Ἰωαννίνων εἶναι, πολλὰς φορές, μοναδικὰ καὶ πρωτόγονοι.

Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφισβητήσῃ δι, ἓνα προσωπικὸ Ἡμερολόγιον πολέμου τοῦ 1912 - 13, ἀποτελεῖ τὴ γνησιότητα ἱστορικὴ σελίδα γιὰ τὴν ἐποχὴ αὐτή.

Ὁ Βασίλειος Κ. Θεολογίτης γεννήθηκε στὴ Λαγκαδά Αἰγιάλης Ἀμοργοῦ τὸ 1886 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1981, συμπληρώνοντας κοντὰ ἓναν αἰῶνα ζωῆς. Τὸ 1898 εἶχε ἐλθεῖ στὴν Ἀθήνα, ὅπου φοίτησε στὴ Βαρθολομαίου Σχολὴ καὶ τέσσαρα χρόνια ἀργότερα μεταναστεύει στὴν Ἀλεξάνδρεια νὰ δουλέψῃ, ἀκολουθώντας τὴν παράδοση καὶ ἄλλων Ἀμοργίνων πατριωτῶν του. Τὸ 1907 ξανάρχε στὴν Ἑλλάδα νὰ ἐκπληρώσῃ τὴ στρατιωτικὴ του θητεία.

Στὸ προσκλητήριο τοῦ πολέμου 1912—13, γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς ὑπόλοιπης δουλωμένης Ἑλλάδας, ὑπάκουσε ἀπὸ τοὺς πρώτους. Εἶναι γνωστὸς ὁ ἐνθουσιασμός καὶ ἡ αὐταπαγόρευση τῶν ξεניתεμένων τέκνων τῆς Ἑλλάδας, ποὺ παρατήσανε φιλοδοξίες καὶ ὄνειρα νὰ καζαντίσουν καὶ τρέξανε στὴ φωνὴ τῆς πατρίδας.

Ἔτσι καὶ ὁ Β. Θεολογίτης, ὁ θερμὸς Ἀμοργίνος πατριώτης, ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια βρέθηκε στὸ Σαραντάπορο, στὴ Μανωλιάσα, στὸ Μπιζάνι, σιτοὺς Ἀγίους Σαραντὰ, στὸ Δέλβινο, ὡς ἐδελοντὴς στρατιώτης. Πολέμησε, ἀνδραγαθήσει, παρασημοφορήθηκε καὶ προάχθηκε σὲ δεκανέα.

Μετὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ χρόνου πρὸς τὴν πατρίδα, βρέθηκε πάλι στὴν Ἀλεξάνδρεια γιὰ δουλειά. Στὸ κέντρο αὐτὸ τοῦ ἀπόδημον Ἑλληνισμοῦ ὁ Θεολογίτης γιὰ δεκαετίες ἦταν Γενικὸς Γραμματέας τῆς Ἀδελφότητος Ἀμοργίνων. Ἀκόμη ὑπῆρξε ἀπὸ τὰ ἰδρυτικὰ στελέχη τῆς Ἑνώσεως Ἰδιωτικῶν Ὑπαλλήλων στὴν Αἴγυπτο καὶ διετέλεσε καὶ πρόεδρος τῆς τὸ 1946. Τὸ 1950 γύρισε γιὰ πάντα στὴν πατρίδα καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀθήνα.

Οἱ γιοὶ του, Κωνσταντῖνος, ἀντιστρατήγος ἐ.ἀ., Νικόλαος, ἐμποροπλοίαρχος - πλοιοκίτης καὶ Ἰωάννης, πλωτάρχης πολ. ν., πρὶν παραδώσουν τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ πατέρα τους στὸ Πολεμικὸ Μουσεῖο, γιὰ νὰ μείνῃ ἐκεῖ ἀπλῶς ἓνα κειμήλιο, μοῦ κάνανε τὴν τιμὴ νὰ μοῦ τὸ ἐμπιστευθοῦν. Ἔτσι, μοῦ τὸ παρέδωσε ὁ

Νικόλαος Θεολογίτης τὸ καλοκαίρι τοῦ 1987 στὰ Πεστιά, τόπο καταγωγῆς τῆς συζύγου του Ἀλίκης, γιὰ νὰ τὸ ἐπιμεληθῶ καὶ δημοσιευθῇ στὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία».

Τὸ Ἡμερολόγιο τοῦ Θεολογίτη εἶναι γραμμένο μὲ μολύβι σὲ τετραδίο μικροῦ μεγέθους (τύπου μπακαλοδέκτηρον) καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ 173 σελίδες. Οἱ ἡμερομηνίες εἶναι σημειωμένες στὴν ἀριστερὴ ἄκρῃ τοῦ γραπτοῦ μὲ μόνο τὸν ἀριθμὸ τῆς ἡμέρας, ἐνῶ κάπου - κάπου σημειώνεται καὶ ὁ μῆνας σὰν ἐπικεφαλίδα. Γιὰ εὐκόλυνση τοῦ ἀναγνώστη προστέθηκε σὲ παρένθεση τὸ ὑπόλοιπο τῆς χρονολογίας.

Δὲν ἔγιναν διορθώσεις στὴ γλωσσικὴ μορφή, ἀλλὰ καὶ στὴν ὀρθογραφία σὲ τύπους ρημάτων καμιά φορὰ, γιὰ νὰ διατηρηθῇ τὸ προσωπικὸ ὄψος καὶ γράψιμο τοῦ ἀφηγητῆ.

Τὸ Ἡμερολόγιο ἀπὸ τὸν πόλεμο 1912—13 τοῦ Βασ. Θεολογίτη ἀποτελεῖ μιὰ συνέχεια καὶ ἀναφέρεται στὶς ἐπιχειρήσεις τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων στὴ Θεσσαλία, Μακεδονία, Ἡπειρο. Στὸ μεγαλύτερο ὅμως μέρος τοῦ γίνεται ἀναφορά στὶς ἐπιχειρήσεις στὴν Ἡπειρο καὶ τὴν ἄλωση τῶν Ἰωαννίνων.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΣΚΑΝΔΑΛΗΣ

(ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1912)

Ἀνεχώρησα ἐξ Ἀλεξανδρείας τὴν 22α Σεπτεμβρίου 1912, μὲ τὸ ἀτμόπλοιο τῆς ἐπιτάξεως «Ἀργώ». Μετὰ πλοῦν 3 ἡμερῶν ἐφθάσαμε εἰς Πειραιᾶ. Συνταξιδιώται μου οἱ ἑξῆς: Σταμ. καὶ Ἰωάννης Συνοδινοί, Γεώρ. Θηβαῖος, Ἀντώνιος Βασάλος, Ἰωάν. Θηραῖος, Κώστας Καραντζᾶς καὶ τινες ἄλλοι πατριῶται μου. Μὲ τὴν ἀφίξίν μας εἰς Πειραιᾶ ἀνῆλθομεν αὐθημερόν, ἅπαντες εἰς Ἀθήνας. Ἐγὼ ἐπῆγα τὴν βαλίτσαν μου εἰς τὴν κυρ. Λουκίαν Καραπάνου. Εἰς τὰς 27 τοῦ ἰδίου μηνὸς ἐπαρουνιάσθηκα εἰς τὸ 1ον Πεζικὸν Σύνταγμα, τοποθετηθεὶς εἰς τὸν 4ον Λόχον.

(ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1912)

Ἀφοῦ ἔμεινα εἰς Ἀθήνας ἕως νὰ ντυθῶ περὶ τὰς 15 ἡμέρας, εἰς τὰς 12 Ὀκτωβρίου ἐκαταρτίσαμεν Λόχον ἐξ 157 ἀνδρῶν καὶ ἀναχωρήσαμεν ὡς ἐφοδιοπομπὴ εἰς τὰ νεοκατακτηθέντα μέρη.

Εἰς τὰς 12 Ὀκτωβρίου ἐμπήκαμεν εἰς τὸ ἀτμόπλοιο «Βόλος» καὶ διὰ μέσου Χαλκίδος ἐφθάσαμεν εἰς τὸν Βόλον, εἰς τὰς 13 μ.μ.

Εἰς τὰς 14 (- 10 - 12) πεζοποροῦντες διὰ μέσου Βελεστίνου, Κερλί καὶ Τουσουλάρ, ἐφθάσαμε εἰς Λάρισαν εἰς τὰς 16 ἰδίου.

17 (- 10 - 12). Μὲ πορείαν 5 ὥρῶν ἐπῆγαμεν εἰς Τύρναβον εἰς τὰς 4 μ.μ. μὲ ραγδαίαν βροχὴν καὶ λάσπην πολλήν. Συσσίτιον μᾶς ἔδωσαν ἐλαίας καὶ τυρόν.

18 (- 10 - 12). Μὲ πορείαν 12 ὥρῶν ἐπῆγαμεν εἰς Ἐλασσόνα τὴν 9ην μ.μ. Βροχή, λάσπη, ἰδρωσ καὶ τρομερὴ κόπωση. Εἰς Ἐλασσόνα μᾶς ἔδωσαν συσσίτιον ρέγγες.

19 (- 10 - 12). Ἀφοῦ ἐφάγαμεν εἰς Ἐλασσόνα, τὴν 10ην πρωϊνὴν ἀνεχωρήσαμεν καὶ μὲ πορείαν 8 ὥρῶν ἐπῆγαμεν εἰς Σαραντάπορον εἰς χάνι τοῦ Χαγῶγου καὶ διενυκτερεύσαμεν εἰς τὸ ὑπαιθρον.

20 (- 10 - 12). Ὡραῖον θέαμα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας. Ἐπαρτηρήσαμεν ὅλην τὴν ὁροσειρὰν τοῦ Σαρανταπόρου μὲ τὰ κυριευμένα κανόνια, μὲ τοὺς νεοσκαμμένους τάφους τῶν Ἡρώων μας, κλπ. Ὁμάς ἐκ 300 αἰχμαλώτων Τούρκων ἐφάνη πρὸ ἡμῶν, συνοδευομένη ἀπὸ χωρικοὺς Κοζανίτας. Ὁ ἐπικεφαλῆς μας ἀξιωματικὸς τοὺς σταμάτησε καὶ ἐκλέγει ἀπὸ ἡμᾶς 30 ἄνδρας καὶ μᾶς διατάσσει νὰ τοὺς περι-

λάθωμεν τούς αἰχμαλώτους καὶ νὰ τοὺς μεταφέρωμεν εἰς Ἀθήνας, ἀμέιπτους εἰς ἔργον. Αὐθημερὸν ἀναχωροῦμεν καὶ ἀφοῦ ἐπερπατήσαμεν 12 ὥρας ὑπὸ ραγδαίαν βροχήν, περὶ τὴν 9ην ὥραν ἐφθάσαμεν εἰς Ἐλασσόνα.

21 (- 10 - 12). Ὅταν ἐστεγνώσαμεν τὰ ρούχα μας καὶ ἐφάγαμε, ἀνεχωρήσαμεν καὶ ἐφθάσαμεν τὸ ἑσπέρας εἰς Τύρναβον.

22 (- 10 - 12). Πρωτῶ - πρωτῶ ἐφύγαμεν ἀπὸ τὸν Τύρναβον καὶ τὸ μεσημέρι εἰμασθε στὴν Λάρισαν. Ἀφοῦ ἐφάγαμεν ἐμπήκαμεν αὐθημερὸν εἰς τὸν σιδηρόδρομον Λαρίσης καὶ εἰς τὰς 23 ἐφθάσαμεν εἰς Ἀθήνας τὴν 11ην πρωϊνὴν ὥραν.

23 (- 10 - 12). Ἐπαρადώσαμεν τοὺς αἰχμαλώτους εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἐξαντλημένοι ἐπαρουσιάσθημεν εἰς τοὺς λόχους μας τὸ ἑσπέρας, ἀσθενεῖς ὅλοι.

24 (- 10 - 12). Καίτοι εἶχομεν ἀφεθῇ ἐλεύθεροι ὑπηρεσίας ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ, ὁ λοχαγὸς μᾶς διατάσσει νὰ ἐτοιμασθῶμεν διὰ νέαν ἐκστρατείαν.

25 (- 10 - 12). Μᾶς ἀλλάξαν τὸν ὀλλισιόν, μᾶς ἔδωσαν Μάλινχερ καὶ μᾶς ἐφοδιάσαν μὲ 3 ἡμερῶν τροφάς. Τὴν ἑσπέραν ἐξεληθὼν λάθρα τοῦ στρατῶνος ἐπήγα εἰς τῆς Λουκίας διὰ νὰ ἰδῶ ἐὰν ἔχω ἐπιστολάς, κλπ. Ἀντάμωσα δὲ καὶ τὴν Εὐδοξίαν τοῦ Φωστήρη. Τοὺς ἀποχαιρέτησα καὶ περὶ τὸ μεσονύκτιον μετέβην εἰς τὸν λόχον, ὅπου ἐσυμπλήρωσα τὰς ἀποσκευάς μου, ἐτακτοποίησα τὰς τροφάς τεσσάρων ἡμερῶν ποὺ μᾶς εἶχαν δώσει. Μᾶς ἔδωσαν καὶ ἀπὸ 1 φανέλαν. Εἶχα προμηθευθῇ διάφορα εἶδη γραφικῆς ὕλης, γραμματόσημα, κλπ.

26 (- 10 - 12). Τὴν ἐπομένην δὲ λίαν πρωτῶ ἐγέρθημεν τοῦ ὕπνου καὶ περὶ τὴν 5ην πρωϊνὴν ἐμπήκαμεν στὴν γραμμὴν. Ἐν μέσῳ δὲ ζητωκραυγῶν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν συναδέλφων μας καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Γάλλου συνταγματάρχου Μπορδῶ, περὶ τὴν 9ην πρωϊνὴν ἐξεκινήσαμεν διὰ τὸν σταθμὸν Λαρίσης. Διὰ μέσου δὲ τῶν ὁδῶν Κηφισίας, Πανεπιστημίου, Ὀμόνοια, Ἀγίου Κωνσταντίνου, μετὰ ζητωκραυγῶν τοῦ πλήθους ἐφθάσαμεν εἰς τὸν σταθμὸν Λαρίσης εἰς τὰς 10.30 π.μ. Εἰσῆλθαμεν ἀνὰ 40 ἄνδρες εἰς ἕκαστον φορτηγὸν βαγόνιον καὶ ἐν μέσῳ ζητωκραυγῶν τοῦ πλήθους περὶ τὴν 11ην π.μ. ἀνεχωρήσαμεν μὲ ἀπερίγραφτον ἐνθουσιασμὸν ἐξ Ἀθηνῶν. Περὶ τὴν 2αν πρωϊνὴν ὥραν ἐφθάσαμεν εἰς Λάρισαν ἐν ραγδαίᾳ βροχῇ. Μετέβημεν εἰς στρατῶνα τῆς Λαρίσης καὶ σαρδελοειδῶς κατεκλίθημεν.

27 (- 10 - 12). Λίαν πρωτῶ τὴν ἐπομένην μὲ τὸν ἦχον τῆς σάλπιγγος ἐγερθέντες μετέβημεν εἰς τὴν πλατείαν Λαρίσης, ὅπου ὁ ἀρχηγὸς μας κυρ. ἀντισυνταγ. Ἡπίτης μᾶς ἐξεφώνησεν πατριωτικώτατον λόγον, ὅπου πολλοὶ ἐξ ἡμῶν ἐδακρύσαμεν ἐκ συγκινήσεως. Ἐνθουσιῶντες ἐξεκινήσαμεν ἐκ Λαρίσης τὴν 10 πρωϊνὴν καὶ ὑπὸ διαρκῆ βροχήν ἐφθάσαμεν τὴν ἑσπέραν εἰς Τύρναβον, χωμένοι στὴν λάσπη, ἀλλὰ καὶ κουρασμένοι ὅπως ἤμασθε — σκότος βαθύ — ἐκοιμηθήκαμεν εἰς τὸν στρατῶνα, ὅσοι ἐχωρέσαμεν μέσα καθ' ὅτι ἀδύνατον νὰ χωρέσει ὁ θάλαμος ὀλόκληρον τάγμα ἐκ 1.000 ἀνδρῶν ὅπου ἤμασθε.

28 (- 10 - 12). Λίαν πρωτῶ ἐπαράταχθημεν εἰς φάλαγγα πορείας, ὅπου ὁ Διοικητὴς τοῦ Τάγματός μας Ἡλίας Παπαδάκης μᾶς εἶπεν λόγους πατριωτικούς, μᾶς ὑπενθύμισεν δὲ ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα νὰ δεῖξωμεν τὴν ἀγάπην μας πρὸς τὴν πατρίδα. Ταυτοχρόνως ἤχησεν ἡ σάλπιγξ «προχωρεῖτε» καὶ περὶ τὴν 8ην πρωϊνὴν ἐξεκινήσαμεν ἀπὸ τὸν Τύρναβον μὲ λάσπην, ἀλλὰ χωρὶς βροχήν καὶ διὰ τῆς Μελούνας, κάθετον ὅρος δύσβατον καὶ πολὺ ὕψηλόν. Βαδίζοντες οὕτω εἰς Ἐλασσόνα ἀνταμώσαμεν καθ' ὁδὸν νέαν ὁμάδα αἰχμαλώτων ὑπὲρ τοὺς 500, συνοδευομένους ὑπὸ ἀνδρῶν τοῦ ὑπεκεί πρώτου ἀποσπάσματος, οἵτινες ἐχάρησαν ὅταν μὲ εἶδαν, ἐξήλειον ὁμιῶς τὴν τύχην μου καθ' ὅτι ἐγνώριζον ὅτι μεταβαίνω ἄνευ χρονοτριβῶν εἰς τὸ πεδῖον τῆς τιμῆς. Τὸ ἑσπέρας, μὲ μέγαν κάματον ἐφθάσαμεν εἰς Ἐλασσόνα, ὅπου ἐμείναμε 2 ἡμέρας. Ἀφοῦ μᾶς ὥρισαν τὰ καταλύματα εἰς τὰς ἐγκαταλελειμθείσας τουρκικὰς οἰκίας, ἠγάφαμεν φωτιά καὶ ἐστεγνώσαμεν τὰ βρεγμένα ρούχα μας. Ἀλλὰξαμεν δὲ καὶ ἀσπρόρουχα ποῦ ἦταν βρεγμένα ἀπὸ τὸν ἔδρω.

29 (- 10 - 12). Ἐμείναμεν διὰ τὰ ἀναπαυθῶμεν, μᾶς ἔδωσαν δὲ καὶ συσσίτιον μαγειρευμένον κρέας πάντα. Μᾶς ἔδωσαν δὲ καὶ νέας τροφάς 4 ἡμερῶν, διότι αἱ πρώται ἐφαγώθησαν ἀπὸ τὴν προηγούμενην.

30 (- 10 - 12). Περί τὴν 7ην πρωϊνὴν ἀνεχωρήσαμεν ἐξ Ἐλασσόνος διὰ Σαραντάπορον. Ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χάνι τοῦ Χαν - Γώγου τὴν 5ην μ.μ. Ἀφοῦ ἀνεπαύθημεν περὶ τὴν ½ ὥραν καὶ ἐπισκέφθημεν τοὺς τάφους τῶν φονευθέντων, ἐπήγαμεν εἰς τὸ χωρίον Βούρμπα καὶ διενυκτερεύσαμε.

31 (- 10 - 12). Τὴν ἐπομένην λίαν πρωὶ παρετάχθημεν εἰς φάλαγγα τάγματος καὶ περὶ τὴν 7ην πρωϊνὴν διὰ μέσου Σαρανταπόρου καὶ Πέτρα Πόρτας ἐξεκινήσαμεν διὰ Σέρβια. Ἀφοῦ ἐπισκέφθημεν τὰ τουρκικὰ 24 κανόνια μεθ' ὧν τῶν βλητοφόρων μεταγωγικῶν καὶ ἄλλων λαφύρων καὶ ἀφοῦ εἶδομεν τὸ μεγαλοπρεπὲς θέαμα, διὰ τὸ ὀχυρὸν τῶν θέσεων, διήλθομεν τὴν Πέτραν Πόρταν, ὀχυρωτάτη θέσιν. Μέσω τοῦ ἀμαξωτοῦ δρόμου ἐνοῦνται δύο βουνά, ἅτινα ἀφήνουν δίοδον μόνον 5 μέτρων. Θαῦμα πῶς κατελήφθησαν τοιαῦτα μέρη! Περιττὸν νὰ σημειώσω ὅτι ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεώς μας ἀπὸ τὸν Τύρναβον, καθ' ὁδὸν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ διὰ ὅλης τῆς μακρᾶς ὁδοῦ ἔκλειντο πτώματα Τούρκων ἀνὰ 10—20 βήματα κατὰ ἓν ἢ δύο. Εἰς τὸ πεδῖον δὲ τῆς μάχης τοῦ Σαρανταπόρου ἔκλειντο πλέον τῶν 500 πτωμάτων Τούρκων ἀτάφων. Σκηναί, κουδέρται, ὄλα ἀναμιξ φέρδην μίγδην. Ἐῖπομεν, διὰ μέσου Πέτρα Πόρτας ἐφθάσαμεν εἰς Σέρβια τὴν 6ην ἑσπερινήν. Ἐδιανυκτερεύσαμε εἰς τὸν στρατῶνα τῆς πόλεως κείμενον ὑπὲρ τὸ χιλιόμετρον ἔξω ταύτης. Ἐπισκέφθημεν τὴν πόλιν, εἶδομεν σωρὸν καμμένων οἰκιῶν, τοὺς πληγωθέντας καὶ νοσηλευομένους εἰς τὰ Νοσοκομεῖα. Ἀφοῦ ἔφαγα σὲ ἓνα μαγειριό, ἀγόρασα εἶδη τῆς πρώτης ἀνάγκης καὶ ἐπήγα καὶ κατεκλίθην κατάκοπος ἐκ τῆς πορείας. Ἡ στρατῶνα οὖσα λίαν μικρή, ἠναγκάσθη καὶ διενυκτέρευσα εἰς τὸ ὑπαιθρον πρώτην φορὰν.

(ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1912)

1 (- 11 - 12). Τὴν ἐπομένην περὶ τὴν 9ην πρωϊνὴν ἐξεκινήσαμεν ἐκ Σερβίων πορευόμενοι εἰς Κοζάνην. Διελθόντες ἀπὸ τὸν μέγαν ποταμὸν Ἀλιάκιονα, τοῦ ὁποῦ ἡ γέφυρα εἶναι τελειοτάτη, ἐφθάσαμεν τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ τουρκικὸ χωριὸ Κίτσελερ εἰς τὰς 4 μ.μ. Τὸ χωρίον τοῦτο εἶχε στασιάσει, οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ εἶχαν συλληφθῇ ὑπὸ τῆς ἡμετέρας χωροφυλακῆς. Τὴν στιγμὴν δὲ ὅπου ἐμεῖς ἐμπαίναμε στὸ χωριό, ἐξήρχετο ἡ συνοδεία τῶν στασιαστῶν, οἵτινες δικασθέντες στιγμιαίως ἀπὸ τὸν ταγματάρχην μας κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ἐτουφεκίσθησαν ἀμέσως ἀπὸ τοὺς συνοδεύοντας αὐτοὺς. Ἐμεῖς ἐλάβδαμεν διαταγὴν νὰ προχωρήσωμεν καὶ μετὰ πορείαν 3 ὥρῶν ἐφθάσαμε εἰς τὸ χωρίον Τσιτσελερ. Ἀλλὰ ἦλθε ἀγγελιαφόρος καὶ μᾶς εἶπεν νὰ προχωρήσωμεν μετὰ κατεύθυνσιν τὸ Σάροβιτς. Εἶχαμε ξεκινήσει, ὅπου ἔρχεται ἄλλος ἀγγελιαφόρος, ἱππέας καὶ αὐτὸς καὶ μᾶς διατάσσει νὰ ἐπιστρέψωμεν καὶ νὰ διανυκτερεύσωμεν εἰς τὸ χωριό. Ἐπιστρέψαμε καὶ ἀνάψαμε φωτιάν καὶ διανυκτερεύσαμε στὸ ὑπαιθρον καθ' ὅτι αἱ πλεῖστοι οἰκίαι ἦσαν καμένοι. Αἱ τροφαί μας εἶχανε σωθῇ καὶ ἐπεινούσαμε τρομερά. Ὁ ταγματάρχης μας ἀντελήφθη καὶ μᾶς εἶπεν νὰ ὑπομονεύσωμεν καὶ τὴν ἐπαύριον θὰ μᾶς δώσουν τροφάς. Ἐκοιμήθημεν νηστικοὶ καὶ τὸ πρωὶ κατὰ τῆς 8 ἐξεκινήσαμεν διὰ Κοζάνην. Εἰς τὸ Τσιτσελερ ἀντάμωσα καὶ τὸν Τάσον τῆς Βλάχας ἀπὸ τὸν Ποταμόν.

2 (- 11 - 12). Εἰς Κοζάνην ἐφθάσαμεν τὸ μεσημέρι. Ὅλοι ἐνομίσαμε ὅτι θὰ μείνωμεν ἐκεῖ, διὰ τὰ ἀναπαυθῶμεν. Ἀλλὰ, ἐλάβδαμεν διαταγὴν νὰ φύγωμεν ἑσπευσμένως μετὰ κατεύθυνσιν τὴν Σιάτιστα, πόλιν κατοικημένην ὑπὸ 15 χιλιάδας Ἑλλήνων. Χωρὶς νὰ φάγωμεν τίποτε μᾶς δίδουν ἀπὸ ½ ψωμί καὶ ἀναχωροῦμεν. Ἐνυχθώμακα εἰς τὸ τουρκικὸ χωριὸ Καραγιάννη, ὅπου καὶ ὁ ταγματάρχης μας διέταξεν νὰ κατακλιθῶμεν εἰς τὸ ὑπαιθρον. Ἐτοποθετήθησαν σκοποὶ καὶ ἐκοιμήθημεν ἀμέσως, διότι ἡμαστέ πολὺ κουρασμένοι.

Ἀλλά, δὲν παρήλθε μία ὥρα καὶ πυροβολισμοὶ ἤκούσθη. Οἱ σκοποὶ ἐφώναξαν «στὰ ὅπλα», ἡμεῖς δὲ τρομαγμένοι ἐγερθήκαμε καὶ παρετάχθημεν εἰς τάξιν μάχης. Εὐτυχῶς δὲν ἦτο τίποτε, διότι ἡ παράταξις μας δὲν ἦτο καλὴ. Τὸ κακὸν ἦτο ποὺ ἐλάθκαμεν διαταγὴν ἀπὸ τὸν μέραρχον Γεννάδιον, ὅστις ἔμεινεν εἰς Κοζάνην, νὰ ἀναχωρήσωμεν ἀμέσως διὰ τὴν Σιάτιστα, διότι ἀπειλεῖ τὴν πόλιν ὁ ἀπαίσιος ληστής Μπεκὴρ - ἀγάς. Σκότος βαθύ, πείνα, δίψα καὶ κούρασες, ἀλλὰ ἡ διαταγὴ ἦτο ρητὴ καὶ ἐφύγαμεν τὴν 9ην τῆς νύχτας μὲ πορείαν 6 ὥρων ἐν μέσῳ ἀποκρήμινων βράχων ἐφθάσαμε εἰς τὴν Σιάτιστα τὴν 3ην πρωϊνὴν. Μέγας τρόμος εἶχε καταλάβει τοὺς κατοίκους γιὰ τὸν Μπεκὴρ. Ἄυπνοι ὅπως ἦτον οἱ χωρικοὶ ἐξήλθον τῶν οἰκιῶν των καὶ μᾶς προσέφεραν ρακὶ καὶ νερὸ καὶ μᾶς ἐνηγκαλίζοντο ἐν ἐνθουσιασμῷ μεγάλῳ. Τὸ τάγμα διεσκορπίσθη καὶ ἕκαστος εἰσῆλθεν σὲ σπίτι, ὅπου ἤθελε. Μᾶς προσέφερον καφέ, φαγητὸν καὶ ὕπνον. Μᾶς ἐφάνησαν εὐεργέται οἱ χωρικοί, διότι ἡμασθε πολὺ ἐξαντλημένοι.

3 (-11 - 12). Ἐκοιμήθημεν καὶ τὸ πρωὶ μὲ τὸν ἥχον τῆς σάλπιγγος ἐσυναθροίσθημεν εἰς τὴν πλατείαν τῆς πόλεως. Ὁρίσθη κατάλυμα διὰ τὸν λόχον μου τὸ Παρθεναγωγεῖον καὶ εἰς ὠρισμένα καταλύματα οἱ ἄλλοι λόχοι. Ἐδιασκεδάσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν (ἦτο Σάββατο) καθ' ὅτι φιλόξενοι οἱ χωρικοὶ μᾶς προσέφερον τὰ πάντα δωρεάν καὶ ἀφθονο κρασί.

4 (- 11 - 12). Κυριακὴ ὁ Α' λόχος τοῦ τάγματος εἶχεν ἀναλάβει τὰς προφυλακὰς. Ἐμεῖς ἐπήγαμεν στὴν ἐκκλησίαν. Μέχρι τῆς 9ης πρωϊνῆς εἶχεν τελειώσει ἡ λειτουργία καὶ εἶχαμεν ἐξέλθει ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὅπου ἐξαίφνης ἀκούμεν παρατεταμένην φωνὴν «στὰ ὅπλα». Ἐσπευσμένως ἐπήγαμε στὰ καταλύματα, παίρνομεν τὰ ὅπλα καὶ τρέχαμεν πρὸς τὸ μέρος τῆς φωνῆς. Ἦτο ὁ ἐχθρὸς, ὅστις ἤρχετο κατὰ τῆς πόλεως μὲ 2 χιλιάδας καὶ 2 κανόνια. Ὁ ταγματάρχης ἔφιππος ἐδίδεν διαταγὰς καὶ εἰς μὲν τὸν Α' λόχον εἶπεν νὰ καταλάβῃ τὴν ἀντίθετον πλευρὰν τῆς πόλεως. Εἰς τὸν Β' ὅπου ἦμουν καὶ ἐγώ, τὴν δεξιὰν πλευρὰν μὲ μέτωπον τὸν πυροβολοῦντα μας ἐχθρόν. Εἰς τὸν Γ' τὴν ἀριστερὰ καὶ εἰς τὸν Δ' νὰ μείνῃ ἐφεδρεία. Ἡ μάχη ἐγενεκεύθη τὴν 10.30 πρωϊνὴν. Ὁμορρονοῦνται δὲ πυροβολισμῶν ἠκούγοντο εἰς ὅλην τὴν γραμμὴν. Φωναί, ἀλαλαγμοὶ τῶν πληγωμένων μὲ σπαραξικαρδίους ὀρήνους κλπ. Εἶχαμε καταλάβει τὴν δεξιὰν πλευρὰν καὶ ἐπροχωρούσαμε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις εἶχεν καλυφθῇ καὶ ἐβαλλεν ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς. Εὐτυχῶς εἶχομεν εὖρει ἀσφαλῆ προχώματα καὶ αἱ τουρκικαὶ σφαῖραι ἐπήγαιναν χαμέναι. Ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ μας ὁμοῦς δὲν εἶχαμε ἀντιληφθῇ ὅτι ὁ λοχαγὸς μας καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ λόχου εἶχον μείνει ὀπίσω. Ἐπολειμούσαμεν μέχρι τῆς 5ης μ.μ. ὥρας. Εἶχομεν ἐπιφέρει πολλὰς ἀπωλείας εἰς τὸν ἐχθρόν. Περὶ τὴν μεσημβρίαν εἶχεν ἔλθει καὶ μία πυροβολαρχία ἀπὸ 3 πεδινὰ πυροβόλα διοικούμενα ὑπὸ τοῦ λοχαγοῦ Κλαδᾶ καὶ μὲ τὰς πρώτας βολὰς ἐσίγησεν τὸ τουρκικὸν πυροβολικόν. Τὰ δύο μυδραλιοβόλα τοῦ τάγματος εὗρον τὸν στόχον καὶ ἐθέρικον τὸν ἐχθρόν. Εἰς τὰς 5 μ.μ. πυκνὴ ὁμίχλη ἐσκέπασεν τὰς θέσεις μας καὶ δὲν ἐδιακρίναμεν πλέον τὸν ἐχθρόν. Αἶφνης ἡ σάλπιγξ ἤχηε: «Προχωρεῖτε, προχωρεῖτε»!! Ἐμεῖς νομίζοντες ὅτι ἦτανε ἰδική μας ἡ σάλπιγγα ἐσηκώθημεν ἀπὸ τὰς θέσεις μας καὶ ἀμέριμνοι ἐπροχωρούσαμε πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἐχθροῦ. Εἶχαμε φθάσει κάτω εἰς τὴν πεδιάδα, ὅπου βλέπομεν ὁμάδα ἄνω τῶν ἐβδομήκοντα ἀτόμων καὶ ἤρχετο πρὸς τὸ μέρος μας. Κατὰ πρῶτον ἐνομίσαμεν ὅτι ἦσαν ἰδιοί μας καὶ δὲν ἐπυροβολήσαμεν, διότι οἱ ἐχθροὶ ἐφορούσαν ὥς ἡμεῖς πηλίκια στρατιωτικά. Ἀλλὰ μόλις ἐφθάσαμε πλησίον περὶ τὰ 50 μέτρα, ἤρχισαν νὰ μᾶς πυροβολοῦν. Ἡ θέσις μας ἦτον δεινὴ, διότι ἡμεῖς εἶμασθε μόνον 30 καὶ δὲν εἶχαμεν καὶ μέρος νὰ φυλαχθῶμεν. Μὲ τὸν πρῶτον πυροβολισμόν ἔπесαν ἀπὸ ἡμᾶς 4 λοχίας μας Κουτούρης καὶ οἱ δεκανεῖς Καραντζᾶς καὶ Καραουλάνης καὶ 4 στρατιῶται. Ἐμεῖς βλέποντες τὸν κίνδυνον ἐπέσαμεν πρηνηδὸν καὶ ἤρχισαμεν νὰ πυροβολοῦμεν. Εἶχαμε φογεύσει πολλοὺς. Οἱ ἄλλοι δὲ βλέποντες τὸν κίνδυνον ἤρχισαν νὰ ὀπισθοχωροῦν,

ἀλλὰ ἡμεῖς πυροβολοῦντες καλῶς τοὺς ἐθερίσαμεν ὅλους πλὴν 10—15, οἵτινες ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς. Ἀλλὰ ἡμεῖς καίτοι ἐκδιώξαμεν καὶ ἐκαταστρέψαμεν τὸν ἐχθρόν μας, ἦτον ἀδύνατον οὔτε νὰ προχωρήσωμε, οὔτε νὰ ὀπισθοχωρήσωμεν, διότι οἱ ἰδικοὶ μας μᾶς ἐξέλαβον διὰ Τούρκους καὶ μᾶς ἐπυροβόλουν ἐκ τῶν ὀπισθεν. Δὲν χάνω καιρὸν καὶ μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς μου ἐγείρομαι καὶ δένω τὸ μαντήλι μου στὸ ὄπλον, τὸ ὁποῖον ὕψωνω καὶ μὲ βλῆν τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς μου ἐκατόρθωσα νὰ τοὺς πείσω ὅτι εἴμασθε Ἕλληνες καὶ οὕτω ἔπαυσαν τὸ πῦρ ἐναντίον μας. Ἀλλὰ ἦτο ἀργά, διότι 17 ἐξ ἡμῶν ἔκειντο νεκροί.

Ὁ ἐχθρὸς νικηθεὶς καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ἤχρισε νὰ ὑποχωρεῖ ἀτάκτως. Εἶχεν νυκτώσει ὅμως ἐν τῇ μεταξὺ καὶ μᾶς ἦτον ἀδύνατον νὰ συγκεντρωθῶμεν. Μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις καὶ μὲ ραγδαίαν θροχὴν ἐκατόρθωσα καὶ ἐπροχώρησα μὲ τοὺς 13 διασωθέντας καὶ ἐπῆγα πρὸς τὴν πόλιν ὅπου ἔξωθεν ταύτης εἶχεν παραταχθῇ τὸ τάγμα τοῦ Μπέλλου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἔλθει δι' ἐνίσχυσιν.

Ἐπαρουσιάσθηκα εἰς τὸν ταγματάρχην καὶ τοῦ ἀνακοίνωσα ὅτι ἐγνώριζα. Ἐκεῖνος δέ, μὲ διέταξεν νὰ μείνωμεν ἐπὶ τόπου, διὰ νὰ καταρτίσωμεν προφυλακὰς διὰ κάθε ἐνδεχόμενον. Ἐμείναμεν ἐκεῖ ἕως τὸ πρωί. Ἐβρεχεν ὅλην τὴν νύκτα, τὸ κρῦο δὲ ὑπερβολικόν, ἐτρέμαμεν σάν τὸ καλάμι καὶ ἐπεινούσαμεν πολὺ, ἀλλὰ μᾶς ἦτον ἀδύνατον νὰ ἀπομακρυνθῶμεν, διότι αἱ διαταγαὶ ἦταν αὐστηρόταται.

5 (-11-12). Τὸ πρωὶ εὐρήκαμεν τὸν λόχον μας, ὅστις ἔμεινε καὶ ἐκεῖνος ἐπάνω στὸ βουνό. Ἐπῆγα εὐρήκα τὸν λοχαγόν μου, τοῦ εἶπα ὅλα τὰ διατρέξαντα τῆς ἐπομένης. Μὲ συνεχάρη, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ δικαιολογηθῇ μὲ ἐπέπληξεν, διατὶ νὰ προχωρήσωμεν ἄνευ διαταγῆς του. Ἀφ' ἐσπέρας εἶχον ἔλθει καὶ οἱ Γαριβαλδῖνοι, οἵτινες ἐκατέδθησαν εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἔψαχναν τοὺς σκοτωμένους, διότι ὁ ἐχθρὸς ἀποδεκατισθεὶς καὶ ἐπωφελοῦμενος τοῦ σκότους τῆς νύκτας ἔφυγεν μακράν. Ἀπώλειαι τῶν ἡμετέρων ἦτον 44 νεκροί, ὧν 2 ἀξιωματικοὶ καὶ 7 ὑπαξιωματικοί. Πληγυμένοι περὶ τοὺς 35. Ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἀπωλείας 524 νεκροὺς καὶ 120 πληγυμένους. Μᾶς ἐδόθη ἄδεια καὶ ἐμπήκαμε στὴν πόλιν καὶ ἀφοῦ ἀλλάξαμεν ποῦ εἴμασθε ἀκόμῃ βρεγμένοι ἐκοιμήθημεν 5 ὥρας. Κατόπιν δὲ διετάχθη ὁ λόχος καὶ ἀνέλαβεν τὰς προφυλακὰς. Κατὰ δυστυχίαν τὴν νύκτα ἔβρεχεν πολὺ καὶ πῶς δὲν ἐποντιάσαμε ἀπὸ τὸ κρῦο, θαῦμα! Ἐμείναμεν εἰς τὰς προφυλακὰς μέχρι τῆς μεσημέριος τῆς ἐπομένης.

6 (-11-12). Ὅταν μᾶς ἀντικατέστησαν εἰς τὰς προφυλακὰς, μετέδθημεν εἰς τὰ καταλύματά μας, ἀλλὰ ἐγὼ ἐπῆγα νὰ ἰδῶ τοὺς νεκροὺς, τοὺς ὁποίους εἶχαν μεταφέρει οἱ χωρικοὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ νεκροταφείου. Ἀφοῦ εἶδον τούτους, ἐπέστρεψα, ὅπου καθ' ὁδὸν συνήντησα τὸν πατριώτην μας ἐξ Ἀλεξανδρείας Λουκᾶν Γαβριλάτον, τοῦ ὁποῖου εἶπον τὸν θάνατον τοῦ Καραντζᾶ. Οὗτος ἦτον λοχίας μὲ τοὺς Γαριβαλδίνους. Μετέδθημεν εἰς τὴν κηδεῖαν τῶν θυμάτων καὶ ἐρρίψαμε πυροβολισμοὺς πρὸς τιμὴν τῶν νεκρῶν. Τὸ ἐσπέρας ἐπῆγα εἰς τὸν στρατῶνα, ὅπου μᾶς εἶπον νὰ ἐτοιμασθῶμεν, διότι τὴν ἐπομένην θὰ ἀναχωρήσωμεν.

7 (-11-12). Πραγματικῶς εἰς τὰς 7 τὸ πρωὶ τῆς ἐπομένης ἐσυγκεντρώθησαν τὰ δύο τάγματα, Παπαδάκη καὶ Μπέλλου καὶ ὑπὸ τὴν διοίκησιν Ἡπίτου ἀναχωρήσαμεν διὰ Ληψίστην. Μὲ πορείαν 5 ὥρων ἐφθάσαμεν εἰς τὸ καιόμενον ἤδη τουρκικὸν χωρίον Βρογγύστρα καὶ βαίνοντες διὰ τῆς ἀμαξωτῆς ὁδοῦ ἐφθάσαμεν τὴν ὅην ἐσπερινὴν ὥραν εἰς Ληψίστην. Τὸ τάγμα μας διετάχθη νὰ ἀναλάβῃ τὰς προφυλακὰς καὶ διετάχθησαν 1ος καὶ 2ος λόχος νὰ καταλάβωμεν τὰ ἐπίκαιρα σημεῖα. Μᾶς ἐμοίρασαν ρέγγες, ἀλλὰ ἐγὼ ἀπὸ τὴν κούρασιν καὶ τὸ κρῦο εἶχα ἀρρωστήσει μὲ πυρετὸν καὶ μοῦ ἦτον ἀδύνατον νὰ προχωρήσω. Ἠναγκάσθηκα καὶ ἐμπήκα σε σπῖτι κατοίκων διὰ νὰ κοιμηθῶ. Δὲν παρήλθον ὅμως πολλαὶ ὥραι καὶ μία φωνὴ «στὰ ὄπλα», μὲ ἠνάγκασε νὰ ἐγερθῶ ἀμέσως καίτοι πυρέσσων τρομερά. Ἐξῆλθον τῆς οἰκίας καὶ ἐπορεύθην εἰς τὸν συγκεντροῦμενον παρὰ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως

στρατόν. Είχαμε παραταχθῆ εἰς τάξιν μάχης καὶ ἐμέναμε οὕτω περὶ τὰς 2 ὥρας.

Εὐτυχῶς ἐμάθαμε ὅτι δὲν ἦτο ἔχθρός, παρὰ κάποια παρεξήγησις εἶχε συμβῆ καὶ διετάχθημεν νὰ μεταβῶμεν εἰς τὰ καταλύματά μας. Ὁ λόχος μου εἶχεν τὰς προφυλακὰς καὶ μοῦ ἦτον ἀδύνατον νὰ τὸν εὕρω νύκτα καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθην νὰ μείνω μὲ τὸν 4ον λόχον. Ἐγνώρισα δὲ κάποιον Στρατῆ ἀπὸ Ἀλεξάνδρειαν καὶ μοῦ ἔδωκεν 2 κότας ἀπὸ τὰς 20, τὰς ὁποίας ἐφόνευσε ἀφ' ἐσπέρας. Δὲν ἔχασα καιρόν, καίτοι ἄρρωστος, ἄναψα φωτιά, εὗρήκα κάποιον καζάνι ἀπὸ κάποιο σπίτι ἐκεῖ πλησίον καὶ ἔκαμα ἕναν ὠραῖον ζωμόν, ὁ ὁποῖος μοῦ ἔδωκεν ἀρκετὴν δύναμιν καὶ ἐπῆγα καὶ ἐγὼ διὰ νὰ ἀποθαυμάσω τὴν πόλιν, ὅταν ἐξημέρωσε.

8 (- 11 - 12). Μεγάλαι καὶ πλούσιαι οἰκίαι μὲ εὐρείας ὁδοὺς, καταστήματα διάφορα κλπ. Ἀνῆλθον χάριν περιεργείας εἰς τινὰς οἰκίας καὶ ἐξεπλάγην διὰ τὸν πλοῦτον τῆς πόλεως. Μηχαναὶ Σίγκερ, φωνόγραφα, μεταξωτά, ἀσημένια μαχαίρο-πῆρουνα, κρυστάλλινια εἶδη, κλίναι, στρώματα, τράπεζαι, καθέκλαι, κλπ., ὅλα φέρ-δην μίγδην ἔκειντο κατὰ γῆς ἄνω κάτω. Αἱ ἀποθήκαι γεμάται ἀπὸ βούτυρον, τυρούς, ὄσπρια, σίτον, μέλι, πιτουμέζι κλπ. σπασμένα, κατεστραμμένα, καθ' ὅτι μαζὶ μὲ τὸ σῶμα μας εἶχεν ἔλθει καὶ σῶμα ἀνταρτῶν ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Κατεχάκην. Οἱ περισσότεροι τῶν ἀνταρτῶν ἦσαν Κρητικοί. Εἰσῆλθον δὲ μεθ' ἡμῶν εἰς Ληψίστην ἄλλ' οὗτοι, ἐλευθεροὶ ὄντες, ἐμπῆκαν στὰ σπίτια, ἔσπασαν τὰ καταστήματα καὶ ἔπαιρναν πᾶν ἀντικείμενον ἀξίας, τὸ ὁποῖον ἐπώλουν εἰς εὐτελεῖς τιμὰς. Ζεύγος βοῶν ἐπωλήθη ἀντὶ 12 δραχμῶν. Ραπτομηχαναὶ ἐπωλοῦντο ἀντὶ 4 δραχμῶν ἑκάστη, κλπ. Κατόπιν ἔθετον πῦρ παντοῦ καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ὅλη ἡ πόλις εἶχεν κατὰ ἑξ ὁλοκλήρου, πλὴν ὀλίγων οἰκιῶν αἵτινες ἐχρησίμευαν ἡμῶν διὰ καταλύματα.

Ἐξ ὧν τῶν κατοίκων τῆς πόλεως εἶχον μείνει μόνον ὁ χόντζας μετὰ τῆς οἰκογενείας του καὶ τινες ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι ὁμῶς ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν ἀνταρτῶν. Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἀντεκατεστάθη ὁ λόχος μου εἰς τὰς προφυλακὰς καὶ ἐνωρὶς μετὰ τοῦτο ἐπῆγαμε εἰς ὀρισμένον κατάλυμα. Ὅλοι οἱ στρατιῶται σχεδὸν ἐξῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰσῆρχοντο πανταχοῦ ἀπεκομίζοντες καὶ τὸ προστυχόν.

Εἶχεν δὲ τόσας πολλὰς κότας ἡ πόλις, ὅπου μέσος ὅρος ἕκαστος στρατιώτης ἔφαγεν 5 κότες, χωριστὰ κρέατα, κλπ. Ἄνω τῶν 4 χιλιάδων προβάτων καὶ αἰγῶν ἐκατέσχεσεν τὸ τάγμα ὡς λάφυρον πολέμου. Ἐτρώγαμε δὲ 3 μῆνες κρέας δωρεάν. Ἐμείναμεν εἰς Ληψίστην μέχρι τῆς 12ης τοῦ αὐτοῦ μηνός, ὅπου ἦλθεν καὶ τὸ τάγμα Φιλλιακοῦ καὶ οὕτω ἐσυμπληρώθη τὸ σῶμα μας ἐκ τριῶν ταγμάτων, 2½—3 χιλιάδες ἄνδρες.

12 (- 11 - 12). Τὴν 12ην τοῦ μηνός ἐφύγαμεν ἐκ Ληψίστης διὰ Καστοριάν. Ἐφθάσαμεν τὸ ἐσπέρας εἰς τὸ ἐλληνικὸν χωρίον Βουγαζικό, τὸ ὁποῖον ὁμῶς εἶχον κάψει καθ' ὁλοκληρίαν οἱ Τοῦρκοι.

13 (- 11 - 12). Τὴν 13ην ἐφύγαμεν διὰ Καστοριάν καθαρίζοντες τὸ ἔδαφος καθ' ὅδον ἀπὸ κατασκόπους καὶ ἀντάρτας, τοὺς ὁποίους ἐφονεύαμε. Εἴχομεν φθάσει σχεδὸν εἰς τὴν Καστοριάν ὅπου ἀγγελιοφόρος ἐλθὼν μᾶς ἀνήγγειλε ὅτι κατελήφθη ἡ πόλις καὶ μᾶς ἔδιδεν διαταγὴν νὰ γυρίσωμεν ὀπίσω καὶ νὰ καθαρίσωμεν τὸ ἔδαφος πρὸς νότον μέχρι Γρεβενῶν. Τὸ βράδυ ἐκοιμήθημεν εἰς τὸ ὑπαιθρον. Τὴν ἐπομένην δὲ — 14 (- 11 - 12) — ὁ μὲν λόχος μου διετάχθη νὰ θαδίσῃ εἰς τὸ χωρίον Σοπίλη, νὰ συλλάβῃ τοὺς τυχόν στασιαστὰς καὶ νὰ ἀφοπλίσῃ τὸ χωρίον. Τὸ δὲ κύριον σῶμα νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ληψίστην. Ἐπῆγαμε εἰς τὸ Τσοτύλι, τουρκοελληνικὸν χωρίον μὲ ἐλληνικὸν γυμνάσιον. Ἐγινε ἡ ἐρευνα. Ἐμαζεύθησαν τὰ ὅπλα καὶ οἱ ὑποποτι καὶ ἐπιστρέψαμεν καὶ ἡμεῖς εἰς Ληψίστην.

15 (- 11 - 12). Σπαρακτικὸν ὁμῶς θέαμα ἐπροξένει πρὸς ἡμᾶς ὁ φόβος τὸν ὁποῖον ἐκατεῖχοντο οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει μας. Ἐκλαῖον καὶ γονυπετῶς μᾶς παρεκάλουν νὰ φεισθῶμεν τῆς ζωῆς αὐτῶν. Αἱ χανούμισσαι δὲ τοῦ Τσοτυλίου ἀποκαλύπτοντο καὶ μᾶς παρεκάλουν μετὰ κλαυθμῶν νὰ μὴν φονεύομεν τοὺς συζύγους

των κλπ. Ἀφάνταστος δὲ ἡ περιποίησις τῶν Ὀθωμανῶν ὅπου εἰσερχόμεθα.

Ἐμείναμεν εἰς Ληψίστην μέχρι τῆς 18ης — 18 (- 11 - 12) — ἐκεῖθεν ἀνεχωρήσαμεν κατόπιν διαταγῆς τοῦ μεράρχου μας Γενναδίου, ἐκ Καστορίας νὰ προχωρήσωμεν διὰ Γρεβενὰ καταλαμβάνοντες τὰ χωρία ὅπου τὴν πρωΐαν ἐθαδίσσαμεν καὶ ἀφοῦ κατελάβουμεν μετ' ἀψιμαχιῶν τὰ χωρία Κρίφτσι, Κλύφι, Βρακιά, Μπούκα καὶ Μηλιάι, ἐκθάσαμεν εἰς Γρεβενὰ τὴν 20ὴν ἐξηγνημένοι ὁμῶς ἀπὸ τὴν πορείαν.

20 (- 11 - 12). Ἦταν σκότος βαθύ, ὅταν ἐφθάσαμε εἰς Γρεβενὰ κουρασμένοι δὲ καὶ πεινασμένοι καὶ νὰ βρέχη. Εἴχαμεν ἀπογοητευθῇ, διότι ἀντιλαμβανόμεθα καλῶς ὅτι δὲν διοικούμεθα ἀπὸ καλὸν λοχαγόν. Καθ' ὅτι οὐδόλως ἐφρόντιζεν περὶ ἡμῶν.

Ἐμπήκα εἰς τινα οἰκίαν τυχαίως μετὰ τινων ἄλλων καὶ ἐξεπλάγην μεγάλως, καθ' ὅτι εἶδομεν ἐκτάδην κείμενον πρὸ ἡμῶν ἕναν στρατιώτην φονευμένον. Ἀργότερα ἐμάθαμε ὅτι τὸν εἶχεν φονεῦσει κάποιος ἀξιωματικὸς μας τοῦ πυροβολικοῦ, διότι δὲν τοῦ ἐπῆγεν νερό νὰ πιῇ. Ἀναγκάσθημεν καὶ εὐρήκαμεν ἄλλο σπίτι καὶ ἐμείναμεν μέχρι τῆς 23ης. Εὐτυχῶς ὅσοι εἶχαν χρήματα εἰς Γρεβενὰ ἀγόραζαν, τι ἤθελαν, διότι εἶχεν ἀπ' ὅλα ἡ πόλις. Ἐμείναμεν δὲ εἰς Γρεβενὰ μέχρι τῆς 23 Νοεμβρίου.

24 (- 11 - 12). Τὴν 7ην πρωϊνὴν ἐπαραιτάχθησαν τὰ 2 τάγματα εἰς φάλαγγα κατὰ τετράδες. Μᾶς ἔδωσαν 1 ἄρτο καὶ ἀνεχωρήσαμεν διὰ τὸ χωριὸ Κυπριό. Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι εἰς ἕνα βουνὸ πολὺ ὕψηλόν, 2500 μέτρα. Ἐφθάσαμεν τὸ ἑσπέρας. Μετὰ δυσκολίας κατῴρθωσα καὶ εὐρήκα κατάλυμα. Τὴν πρωΐαν ἐξύπνησα καὶ βλέπῶ πυκνὴν χιόνα, ὑπὲρ τοὺς 20 πόντους καὶ ἐξηκολούθει νὰ χιονίζει. Ἦσαν τὰ πρῶτα χιόνια ποῦ ἔπεσαν.

25 (- 11 - 12). Ἀνεχωρήσαμεν διὰ τὸ χωρίον Κρασιά. Τὸ χιόνι ἐξηκολούθει νὰ πίπτῃ πυκνόν, ἡ δὲ ὁδὸς λίαν ἀνώμαλος καὶ ἕως ὅτου φθάσωμεν εἰς Κρασιά, εἴχομεν παγώσεις. Μὴ γνωρίζοντες τὸ ἔδαφος, ἐπίπταμε κάτω συχνά, διότι δὲν ἤξεύραμεν, ἔνεκεν τῆς χιόνος, ποῦ νὰ πατήσωμεν. Εὐτυχῶς μετὰ πορείαν 6 ὥρων ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χωριό. Οἱ χωρικοὶ δέ, φιλόξενοι ἄνθρωποι, μᾶς ὑπεδέχθησαν, ἄναψαν φωτιά καὶ μᾶς ἐμαγεύρουν τραχανὰ καὶ ἐφάγαμεν, καθ' ὅτι οἱ λόχοι ἔνεκεν τοῦ δυσβάτου τῆς ὁδοῦ δὲν ἠμπούρεσαν νὰ μᾶς φέρουν τροφάς.

26 (- 11 - 12). Τὸ πρῶτ ποῦ ἐξυπνήσαμεν διὰ νὰ φύγωμεν τὸ χιόνι μᾶς εἶχεν κατακλείσει, διότι ἐχιόνιζεν ὅλην τὴν νύχτα. Μᾶς ἔδωσαν μόνον τυρόν, διότι δὲν εἶχαν ψωμί καὶ εἰς τὰς 8 τὸ πρῶτ, ἀφοῦ μετὰ δυσκολίας κατῴρθωσαν νὰ μᾶς μαζέψουν, ἀνεχωρήσαμεν διὰ τὸ χωρίον Μηλιά. Καίτοι μᾶς ἦτον ἀδύνατον νὰ προχωρήσωμεν, διότι τὸ χιόνι ἦτο πλέον τοῦ μέτρου, ἀλλὰ ἡ διαταγὴ ἦταν ρητὴ καὶ ἔπρεπε νὰ προχωρήσωμεν. Βαδίζοντες μετὰ δυσκολίας καὶ πίπτοντες ἀνὰ πᾶν δεύτερον βῆμα καὶ ἀγωνιῶντες, ἐφθάσαμεν εἰς Μηλιά τὴν 4ην μ.μ. Σύμπτωσις νὰ ἔχη τὰς προφυλακὰς ὁ λόχος μας καὶ διετάχθημεν νὰ μεταδῶμεν ἑξωθεν τοῦ χωρίου διὰ νὰ βάλωμεν διπλοσκοπούς.

Πῶς ἐξημερώθημεν, θαῦμα. Ἦμεθα καὶ νηστικοί. Ὅταν ἤλθαν τὴν ἐπομένην νὰ μᾶς ἀντικαταστήσουν, μερικοὶ ἐξ ἡμῶν εἶχον παγώσει.

27 (- 11 - 12). Σηκωτοὺς τοὺς μετέφεραν μερικοὶ χωρικοὶ εἰς τὸ χωριό, ὅπου μὲ ἐντριδὰς καὶ ζεστά συνήλθον μετὰ δυσκολίας. Ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς οἱ μισοπαγωμένοι, ἄλλοι μᾶς ἄναψαν φωτιά, γιὰ νὰ ζεσταθῶμεν. Τὰ ρούχα μας δὲν ἠμπορέσαμε νὰ τὰ βγάλωμε, διότι εἶχαν ξυλιάσει. Ἀφοῦ συνήλθωμεν ὀλίγον εἰς τὸν ἑαυτὸν μας ἐνεθιμήθημεν ὅτι εἴμαστε νηστικοί, ἀλλὰ ποῦ φαί! Δὲν εἶχεν κανεῖς. Οἱ χωρικοὶ δὲ ὅλοι, τέρατα Ρουμανίζοντες, εἶχαν κρύψει τὰς τροφάς των καὶ δὲν μᾶς ἔδιδαν τίποτε. Ἐμείναμεν τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς Μηλιά, διότι τὸ χιόνι ἐπιπτεν διαρκῶς. Ἦτο φεράμεν ἀπὸ πείναν πολὺ, ἀλλὰ τί νὰ κάμωμεν.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΜΗΛΙΩΝΗ

Ἱατροῦ

ΤΟ ΠΩΓΩΝΙ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

Γενικά

Στὸ πλαίσιο ἀναζήτησης τῶν ἱστορικῶν στοιχείων τῆς ἀκριτικῆς γωνιᾶς τοῦ Πωγωνίου, κατάφερα νὰ καταγράψω τὸν πληθυσμὸ τοῦ χωριοῦ μου, σ' ἓνα μεγάλο χρονικὸ διάστημα. Ὁ σκοπὸς μου δὲν εἶναι νὰ παρουσιάσω ὅσα ἱστορικὰ στοιχεῖα συγκέντρωσα. Αὐτὰ ἔχουν ἰδιαίτερη ἀξία καὶ θὰ συμπεριληφθοῦν σὲ μιὰ μελλοντικὴ ἐκδοσὴ. Ἐκεῖνο ποὺ θέλω εἶναι νὰ δώσω μιὰ διαφορετικὴ εἰκόνα, τῇ δημογραφικῇ διάστασι σ' ἓνα πληθυσμὸ, μέρους γενικότερου συνόλου.

Υλικὸ καὶ μεθοδολογία

Ἀναφέρομαι στὸ χωριὸ Περιστέρι ἢ παλιότερα Μέγγουλη τῆς ἀκριτικῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου. Ἀναζητήθηκαν τὰ ὀνόματα μελῶν ὅλων τῶν οἰκογενειῶν ἀπὸ τὸ σχηματισμὸ τοῦ χωριοῦ μέχρι σήμερα καὶ καταγράφηκαν μὲ τὴ μορφή τῶν γενεαλογικῶν δένδρων. Οἱ πηγές ἦταν γραπτές (ταφικὲς ἐπιγραφές, νεκροχάρτια, ἐκκλησιαστικὰ ἢ κοινοτικὰ ἔγγραφα, κτηματολόγια, σχολικὰ ἔγγραφα κ.ἄ.) καὶ προφορικές (ἀναφορὲς ὑπερηλίκων). Οἱ γραπτές πηγές δὲν χωροῦσαν ἀμφισβήτηση. Γιὰ νὰ ἀποφύγω καὶ τὰ πιθανὰ λάθη στὶς διηγήσεις τῶν ἡλικιωμένων, φρόντισα νὰ συγκεντρώσω τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν ἀπὸ τὸ καθένα χωριστὰ καὶ νὰ τὰ διασταυρώσω γιὰ τὴν ἀκρίβειά τους ἢ νὰ τὰ συγκρίνω μὲ τὰ στοιχεῖα ἀπὸ ἄλλες πηγές, ὥστε νὰ εἶναι πλήρη καὶ ἀπόλυτα πειστικά. Διαφορὲς ποὺ προέκυψαν ἀποσαφηνίστηκαν μὲ ἀλλεπάλληλες ἐρωτοαπαντήσεις στὶς συνομιλίες μου τόσο μὲ τοὺς ὑπερήλικες τοῦ χωριοῦ ὅσο καὶ μὲ νεότερα μέλη κάθε οἰκογένειας. Δὲν θὰ σχολιάσω τίς παραπάνω πηγές περισσότερο, παρὰ τὸ ἐνδιαφέρον τους. Ἀρκοῦμαι σ' αὐτὰ γιὰ νὰ δώσω τὴν εἰκόνα τοῦ τρόπου ἔρευνας.

Ἡ μεθοδολογία ἦταν ἀπλή. Πρῶτα ἔγραψα τὰ μικρὰ ὀνόματα τῶν νεότερων μελῶν κάθε οἰκογένειας (1η γενιά). Μετὰ τοὺς γονεῖς, τοὺς ἄλλους συγγενεῖς καὶ στὴ συνέχεια τὰ παλιότερα μέλη (ἐνδιάμεσες γενιές). Τὰ παλιότερα γνωστὰ μέλη ἀποτελοῦν τὴν κορυφαία γενιά. Ἡ διαφορὰ γενιᾶς ἀπὸ γενιά ὀρίζεται στὰ 30 χρόνια. Γιὰ τίς παλιότερες γενιές λιγότερο, γιατί οἱ γονεῖς πάντρευναν τὰ παιδιά τους σὲ μικρότερες ἡλικίες ἀπ' ὅ,τι σήμερα, γιὰ λόγους ποὺ ἐπέβαλλε ἡ μικρὴ κλειστὴ κοινωνία τοῦ χωριοῦ. Οἱ γενιές ἀριθμήθηκαν. Μὲ βάση τὴν 1η γενιά, δηλ. τὴ γενιά μὲ τὰ νεότερα μέλη, ἢ μιὰ γνωστὴ χρονολογία γέννησης μέλους ἐνδιάμεσης γενιᾶς, ὑπολογίστηκε σὲ ποιά 30ετία γεννήθηκαν τὰ μέλη ἐνδιάμεσων γενιῶν, ὅπως καὶ τὰ κορυφαία μέλη τῶν γενεαλογικῶν δένδρων. Αὐτὸ ἦταν πολὺ χρήσιμο στὸν παραλληλισμὸ τῶν γενιῶν μὲ τίς 30ετίες. Π.χ. Σὲ μιὰ οἰκογένεια ἀριθμήθηκαν 8 γενιές ἀπὸ σήμερα. Ἄρα τὰ παλιότερα γνωστὰ μέλη ἔζησαν πρὶν ἀπὸ 240 χρόνια (30×8). Μέλος ἐνδιάμεσης γενιᾶς τῆς ἴδιας οἰκογένειας γεννήθηκε τὸ 1857 καὶ προηγούνται 4 γενιές μέχρι τὴν παλιότερη. Ἄρα τὰ κορυφαία γνωστὰ μέλη τῆς θὰ πρέπει νὰ γεννήθηκαν περίπου πρὶν 120 χρόνια (30×4) ἀπὸ τὸ 1857 ἢ χρονικὰ ἀνήκουν στὴ γενιά τοῦ 1740 - 1780 (1857 - 120). Οἱ δύο τρόποι ὑπολογισμοῦ ὁδηγοῦν στὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα καὶ παρατηρήθηκε σὲ ὅλες τίς οἰκογένειες.

Για να σχηματίσω τα γενεαλογικά δένδρα, χρησιμοποίησα τα γνωστά σύμβολα, αλλά και άλλα, για την πληρέστερη και συνοπτικότερη απεικόνιση μιᾶς οικογένειας. Σημειώθηκαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μικρὰ ὀνόματα τῶν μελῶν, οἱ ἀπλοὶ ἢ πολλὰπλοὶ γάμοι, ἡ σειρά γέννησης τῶν παιδιῶν ὅπου ἔμεινε γνωστή, οἱ δίδυμοι τοκετοί, τὰ ἄγαμα καὶ ἑγγαμα μέλη, οἱ θάνατοι ἄγαμων παιδιῶν καὶ ἄλλες λεπτομέρειες. Καταχωρήθηκαν ἀκόμα στοιχεῖα γιὰ μέλη πὺν μετώκησαν σὲ ἄλλα χωριά, ὥστε νὰ ἀποτελέσουν πηγὴ ἔρευνας γιὰ ἄλλους. Τὰ τελευταῖα δὲν ἐνδιαφέρουν τὴν ἐργασία καὶ δὲν ὑπολογίστηκαν.

Σχηματίστηκαν 43 γενεαλογικά δένδρα ἰσάριθμων οἰκογενειῶν καὶ καταγράφηκαν γύρω στὶς 4.000 μέλη. Τὰ ἐπώνυμα ταξινομήθηκαν ἀλφαβητικὰ σὲ ὀριζόντιες στῆλες καὶ τὰ ἐπιλεγμένα στοιχεῖα σὲ κάθετες. Ἀθροίστηκαν τὰ στοιχεῖα τῶν ἐπὶ μέρους καθετῶν στηλῶν καὶ καταχωρήθηκαν ἀνάλογα στὶς 30ετίες στὶς ὁποῖες ἀναφέρονταν.

Ἱστορικὲς πηγὲς βεβαιώνουν, ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι ἤλθαν λίγο μετὰ τὸ 1700 καὶ ἐκεῖ φτάνουν χρονολογικὰ οἱ παλιότερες γενιὲς μερικῶν γενεαλογικῶν δένδρων. Μὲ ἀρχὴ τὸ 1700, διαίρεσα ὅλο τὸ ἐπόμενο χρονικὸ διάστημα μέχρι τὸ 2000 σὲ 10 30ετίες. Γιὰ νὰ ἀποφύγω πιθανὰ σφάλματα, δὲν χρησιμοποίησα τὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὶς 30ετίες 1701-1730 καὶ 1731-1760, γιατί ἴσως εἶναι ἐλλιπῆ. Τὸ ἴδιο ἔξαίρεσα καὶ τὴν 30ετία 1971-2000, γιατί ἀπὸ τὸ 1950 καὶ μετὰ οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ μεταναστεύουν ὁμαδικὰ κυρίως στὴν Ἀθήνα. Συνεπῶς, τὰ στοιχεῖα πὺν χρησιμοποιήσα ἀφοροῦν τὸ χρονικὸ διάστημα 1761-1970 καὶ ταξινομήθηκαν στὶς 30ετίες 1761-1790, 1791-1820, 1821-1850, 1851-1880, 1881-1910, 1911-1940 καὶ 1941-1970. Γιὰ τὸν ἀκριβῆ παραλληλισμὸ γενιᾶς-30ετίας καὶ τὴ σωστὴ καταχώριση τῶν ἀθροιστικῶν στοιχείων, χρησιμοποίησα τὶς χρονολογίες γέννησης δύο ἢ περισσότερων μελῶν διαφορετικῶν γενιῶν, πάντα σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς γνωστὲς νεότερες γενιὲς. Π.χ. Ἄν ἓνα μέλος γεννήθηκε τὸ 1854, τότε ἀνήκει στὴν 30ετία 1851-1880 καὶ θὰ πρέπει ὅλα τὰ κατιόντα μέλη νὰ γεννήθηκαν στὶς ἀνάλογες 30ετίες.

Τὰ στοιχεῖα πὺν διάλεξα ἦταν: Οἱ ἄγαμοι καὶ ἑγγαμοὶ ἄνδρες, τὸ ἴδιο καὶ οἱ γυναῖκες, οἱ γεννήσεις ἀγοριῶν-κοριτσιῶν, οἱ δίδυμοι τοκετοί, οἱ θάνατοι ἄγαμων παιδιῶν καὶ οἱ ἄτεκνοι γάμοι.

Ἀποτελέσματα

Τὰ ἀποτελέσματα παρουσιάζονται ἀθροιστικὰ στὸν πίν. I.

ΠΙΝΑΚΑΣ I

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
30ετία	ΑΓΑΜΟΙ ΑΡΡΕΝΕΣ	ΕΓΓΑΜΟΙ ΑΡΡΕΝΕΣ	ΑΓΑΜΟΙ ΘΗΛΕΙΣ	ΕΓΓΑΜΟΙ ΘΗΛΕΙΣ	ΕΚΤΟΣ ΕΚΤΟΣ	ΕΓΓΑΜΟΙ ΘΗΛΕΙΣ	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ		ΘΑΝΑΤΟΙ		ΑΤΕΚΝΟΙ ΓΑΜΟΙ	ΠΛΗΘ.
							Αρρ.	Θηλ.	Διδ.	Αρρ.		
1761—1790	1	22	1	1	14	37	15	—	2	—	—	101
1791—1820	3	64	—	2	26	92	50	—	5	4	—	284
1821—1850	6	98	4	9	48	142	112	—	23	14	6	506
1851—1880	26	147	20	36	83	214	207	5	72	49	9	928
1881—1910	77	216	52	96	112	227	244	7	88	56	40	1286
1911—1940	110	217	79	149	68	242	201	1	13	12	34	1242
1941—1970	137	96	105	84	14	87	73	—	1	—	8	679

Τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα φαίνονται στὶς κάθετες στήλες. Οἱ 30ετίες (1), οἱ ἄρρενες ἄγαμοι (2) καὶ ἔγγαμοι (3), οἱ θήλειες ἄγαμοι (4) καὶ ἔγγαμοι ποὺ μετώκησαν σὲ ἄλλα χωριά (5) ἢ ὄχι (6), οἱ γεννήσεις ἀρρένων (7) καὶ θηλέων (8), οἱ θάνατοι ἄγαμων ἀρρένων (10) καὶ θηλέων (11), οἱ ἄτεκνοι γάμοι (12) καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς 30ετίας (13).

Χρησιμοποίησα τοὺς γνωστοὺς δείκτες. Τὸν ἀδρὸ δείκτη γεννήσεων (Α, Δ, Γε), τὸ δείκτη ὀλικῆς γονιμότητος γυναικῶν (Δ.Ο.Γο), τὸν ἀδρὸ δείκτη γάμων (Α.Δ.Γα), τὸ δείκτη ὀλικῆς γαμηλιότητος γυναικῶν (Δ.Ο.Γα), τὸ δείκτη θνησιμότητος ἀγάμων (Δ.Θ.Α.), τὸ δείκτη ἰσόβιας στειρότητος (Δ.Ι.Σ.) καὶ τὸ δείκτη φυσικῆς μεταβολῆς τοῦ πληθυσμοῦ (Δ.Φ.Μ.).

Ὁ ἀδρὸς δείκτης γεννήσεων (στήλη 14) ἐκφράζει τὸν ἀριθμὸ γεννήσεων ἀνὰ 100 κατοίκους. Βρίσκεται ἄθροίζοντας τὰ στοιχεῖα τῶν στηλῶν 7, 8, 9, 10, 11, πολλαπλασιάζοντας τὸ ἄθροισμα ἐπὶ 100 καὶ διαιρώντας τὸ γινόμενο μὲ τὸν ἀριθμὸ τῆς στήλης 13. Ἡ σχέση γεννηθέντων ἀγοριῶν - κοριτσιῶν βρίσκεται διαιρώντας τὸ ἄθροισμα τῶν στοιχείων τῶν στηλῶν 7, 10 μὲ τὸ ἀντίστοιχο τῶν στηλῶν 8, 11 (στήλη 15). Οἱ δίδυμοι τοκετοὶ (στήλη 9) δὲν ὑπολογίστηκαν λόγω τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ καὶ κυρίως τοῦ μὴ φυλετικοῦ διαχωρισμοῦ.

Ὁ δείκτης ὀλικῆς γονιμότητος (στ. 16) ἐκφράζει τὸ μέσο ὄρο παιδιῶν ἀνὰ γυναῖκα. Βρίσκεται προσθέτοντας τὰ στοιχεῖα τῶν στηλῶν 7, 8, 10, 11, τὸ διπλάσιο τῆς στήλης 9 καὶ διαιρώντας τὸ ἄθροισμα μὲ τὸν ἀριθμὸ τῆς στήλης 3.

Ὁ ἀδρὸς δείκτης γάμων (στ. 17) ἐκφράζει τὸν ἀριθμὸ γάμων ἀνὰ 100 κατοίκους. Βρίσκεται προσθέτοντας τὰ στοιχεῖα τῶν στηλῶν 3, 5, πολλαπλασιάζοντας τὸ ἄθροισμα μὲ τὸ 100 καὶ διαιρώντας τὸ γινόμενο μὲ τὸν ἀριθμὸ τῆς στήλης 13.

Ὁ δείκτης ὀλικῆς γαμηλιότητος (στ. 18) ἐκφράζει τὸ μέσο ἀριθμὸ γάμων ἀνὰ γυναῖκα. Βρίσκεται προσθέτοντας τὰ στοιχεῖα τῶν στηλῶν 5, 6 καὶ διαιρώντας τὸ ἄθροισμα μὲ τὸ ἄθροισμα τῶν στοιχείων τῶν στηλῶν 4, 5, 6.

Ὁ δείκτης θνησιμότητος ἀγαμῶν τέκνων (στ. 19) ἐκφράζει τὸν ἀριθμὸ θανάτων ἀγαμῶν παιδιῶν ἀνὰ 100 γεννηθέντα παιδιά. Βρίσκεται προσθέτοντας τὰ στοιχεῖα τῶν στηλῶν 10, 11 καὶ διαιρώντας τὸ ἄθροισμα μὲ τὸ ἀντίστοιχο τῶν στοιχείων τῶν στηλῶν 7, 8, 10, 11 καὶ τοῦ διπλάσιου ἀριθμοῦ τῆς στήλης 9. Ἡ σχέση θνησιμότητος ἀρρένων - θηλέων ἀγαμῶν (στ. 20) βρίσκεται μὲ τὴν σχέση τῶν στοιχείων τῶν στηλῶν 10 καὶ 11.

Ὁ δείκτης ἰσόβιας στειρότητος (στ. 21) ἐκφράζει τὸν ἀριθμὸ ἄτεκνων ζευγαριῶν ἀνὰ 100 γάμους. Βρίσκεται πολλαπλασιάζοντας τὰ στοιχεῖα τῆς στήλης 12 μὲ τὸ 100 καὶ διαιρώντας τὸ γινόμενο μὲ τὸν ἀριθμὸ τῆς στήλης 3.

Ὁ δείκτης φυσικῆς μεταβολῆς (στ. 22) ἐκφράζει τὸ μέσο ὄρο αὐξησης τοῦ πληθυσμοῦ. Βρίσκεται διαιρώντας τὸν πληθυσμὸ μῖας 30ετίας μὲ τὸν πληθυσμὸ τῆς ἀμέσου προηγούμενης.

Τὰ ἀποτελέσματα παρουσιάζονται στὸν πίνακα II.

Ὁ Α.Δ.Γε (στ. 14) παρουσιάζεται πολὺ μεγάλος καὶ σταθερὸς μέχρι τὸ 1880. Στὴ συνέχεια βαθμιαία μικραίνει γιὰ νὰ φτάσει τὸ 27,3 στὴν 30ετία 1941-1970. Ὑπερῖσχουν οἱ γεννήσεις ἀγοριῶν ἀπὸ τὰ κορίτσια ἀρχικά, τείνουν νὰ ἐξισωθοῦν γύρω στὸ 1910 καὶ στὴ συνέχεια ὑπερῖσχουν καὶ πάλι. Ἡ ἀναλογία 2,6 : 1 τῆς 30ετίας 1761-1790 δὲν θὰ πρέπει νὰ εἶναι σωστή, γιατί ἐνδέχεται νὰ μὴν καταγράφηκε ὁ πραγματικὸς ἀριθμὸς τῶν γεννήσεων κοριτσιῶν (στ. 15).

Ὁ Δ.Ο.Γο (στ. 16) εἶναι αὐξημένος. Μέχρι τὸ 1940, σὲ μιὰ γυναῖκα ἀντιστοιχοῦσαν ἀπὸ 2,1 παιδιά μέχρι 3,7. Τὸ ποσοστὸ πέφτει στὸ 1,6 μετὰ τὸ 1940. Οἱ αὐξομειώσεις τοῦ Δ.Ο.Γο ἔρχονται σὲ ἀπόλυτη συμφωνία μὲ αὐτὲς τοῦ Α.Δ.Γε

(στ. 14) με την έννοια ότι όταν ο Δ.Ο.Γο αυξάνεται ή ελαττώνεται, τότε ο Α.Δ.Γε μεταβάλλεται αντίστοιχα.

ΠΙΝΑΚΑΣ II

1	14	15	16	17	18	19	20	21	22
30ετία	Α.Δ.Γε %	ΣΧΕΣΗ ΑΡΡΕΝΩΝ ΘΗΛΕΩΝ	Δ.Ο.Γο	Α.Δ.Γα %	Δ.Ο.Γα	Δ.Θ.Α. %	ΣΧΕΣΗ Α.Α. ΑΡΡΕΝ ΘΗΛΕΩΝ	Δ.Ι.Σ. %	Δ.Φ.Μ.
1761—1790	53,4	2,6:1	2,4	22,7	0,93	3,84	2:1	—	—
1791—1820	53,1	1,7:1	2,3	23,2	1,00	5,96	1,25:1	—	2,81
1821—1850	57,5	1,3:1	2,9	21,1	0,93	12,71	1,64:1	6,12	1,78
1851—1880	58,9	1,1:1	3,7	19,7	0,85	21,92	1,46:1	6,12	1,83
1881—1910	48,3	1,0:1	2,9	24,2	0,80	22,89	1,57:1	18,51	1,38
1911—1940	37,7	1,1:1	2,1	29,4	0,73	5,31	1,08:1	15,66	0,96
1941—1970	27,3	1,2:1	1,6	26,5	0,48	0,62	1:1	8,33	0,54

Ο Α.Δ.Γα (στ. 17) παρουσιάζει βαθμιαία μείωση από 22,7% στην 30ετία 1761 - 1790, σε 19,7% στην 30ετία 1851 - 1880 και στη συνέχεια αυξάνεται για να φθάσει το 26,5% στην 30ετία 1941 - 1970.

Ο Δ.Ο.Γα (στ. 18) παρουσιάζει συνεχή μείωση από 1,00 στην 30ετία 1791 - 1820 στο 0,48 στην 30ετία 1941 - 1970.

Ο Δ.Θ.Α. (στ. 19) αυξάνεται από 3,84% που ήταν στην 30ετία 1761 - 1790 στο μεγάλο ποσοστό των 22,89% γύρω στο 1900, για να πέσει κατακόρυφα στις δύο επόμενες 30ετίες. Υπερισχύουν οι θάνατοι άγαμων αργένων από τις θήλεις (στ. 20). Διευκρινίζεται ότι, με τον όρο «δείκτης θνησιμότητας άγαμων», έννοούμε το συνολικό αριθμό θανάτων άγαμων τέκνων και χρησιμοποιήθηκε μιάς και δεν υπήρχαν στοιχεία για τον προσδιορισμό άλλων επί μέρους δεικτών (νεογνική, θρεπτική, παιδική θνησιμότητα κλπ.).

Ο Δ.Ι.Σ. (στ. 21) αυξάνεται από 6,12% που είναι στην 30ετία 1821 - 1850, στο 18,51% στην 30ετία 1881 - 1910, για να πέσει κατακόρυφα στο 8,33% μετά το 1940.

Ο Δ.Φ.Μ. (στ. 22) μικραίνει από 2,81 που είναι στην 30ετία 1791 - 1820, στο 0,54% σ' αυτήν το 1941 - 1970. Η μεταβολές του φαίνονται και στον πληθυσμό των 30ετιών (στ. 13), τον οποίο χαρακτηρίζει μια σημαντική κατιούσα αύξηση μέχρι το 1910. Στη συνέχεια υπάρχει μείωση και κατακόρυφη σχεδόν πώση μετά το 1940. "Αν θέλομε να υπολογίσουμε τον κατά προσέγγιση πληθυσμό του χωριού, πρέπει να προσθέσουμε τον πληθυσμό 2 - 3 συνεχών 30ετιών.

Σχόλιο

Το αντικείμενο της εργασίας αυτής είναι ένας πληθυσμός με αρκετές ιδιαιτερότητες. Γι' αυτό θα πρέπει να προαναφέρω μερικά ουσιαστικά στοιχεία.

Πρόκειται για τον πληθυσμό του χωριού Περιστέρειο, ενός από τα μικρά χωριά της ακριτικής επαρχίας Πωγωνίου, με τα οποία έχει πολλές ομοιότητες. Υπήρχαν φυσικά χωριά, όπως τα κεφαλοχώρια, με σημαντικές διαφορές, με πολύ παρελθόν, με περισσότερο πληθυσμό σε όλες τις χρονικές περιόδους, οικονομικά ανθηρότερα και με κοινοτική δομή που ευνοούσε τις μετακινήσεις οικογε-

νειών πρὸς αὐτά. Οἱ πλούσιοι οἰκονομικοὶ τοὺς πόροι ἔδιναν τὴ δυνατότητα στοὺς κοινοτικούς ἄρχοντες νὰ διαπραγματεύονται τὰ προβλήματα τοῦ χωριοῦ μὲ τοὺς ἰσχυροὺς δυνάστες τῆς ἐποχῆς καὶ ἀρκετὲς φορὲς νὰ πετυχαίνουν τὶς ἐπιθυμητὰς λύσεις. Ἐτσι, ἐξασφαλίζονταν οἱ ὅσο τὸ δυνατόν λιγότερες δυσμενεῖς ἐπιδράσεις τῶν ἱστορικο - κοινωνικῶν τάσεων μεταβολῆς καὶ σύνθεσης τοῦ πληθυσμοῦ τους. Τὸ κεφαλοχώρι Δελβινάκι, γιὰ παράδειγμα, ἦταν πόλος ἑλξης γιὰ τὶς ἰδιαιτερότητες του. Πολλὲς οἰκογένειες μετοικοῦσαν ἐκεῖ ἀπὸ τὰ γύρω χωριά, ὁ πληθυσμὸς τῶν ὁποίων μειωνόταν.

Ἀναφέρονται στὴ χρονικὴ περίοδο 1761 - 1970, συνολικὰ 200 χρόνια. Τὰ στοιχεῖα πρὶν ἀπὸ τὸ 1760 δὲν ἔλαβαν ὑπόψη, γιὰτὶ ἦταν ἑλλιπῆ. Ὅσα βρέθηκαν ἦταν ἐλάχιστα καὶ ὄχι χρησιμοποιήσιμα. Τὸ χωριὸ διαμορφώθηκε σὰν κοινότητα λίγο μετὰ τὸ 1700, μὲ τὴν ἐγκατάσταση οἰκογενειῶν πού γιὰ κάποιο ἀρχικὸ διάστημα ἀποτελέσαν ἕναν πυρήνα ἑλξης καὶ ἄλλων. Στὴ συνέχεια κύριοι καὶ δευτερεύοντες παράγοντες ἐπηρέασαν καθοριστικὰ τὴν πληθυσμιακὴ του ἐξέλιξη. Αὐτοὶ κατὰ χρονικὴ σειρὰ εἶναι:

Τὸ Μοναστήρι τῆς Μέγγουλης κτίστηκε τὸ 1587 ἢ '88 καὶ παρουσιάζει μιὰ ἱστορία 200 ἐτῶν (ὁ τελευταῖος ἡγούμενος πέθανε γύρω στὸ 1870). Ἡ κτηματικὴ περιουσία καὶ γενικὰ ἡ παρουσία του στὴν περιοχὴ συνέβαλε στὸ σχηματισμὸ ἑνὸς ἀρχικοῦ πυρήνα καὶ στὴν ἀλματώδη αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ χωριοῦ. Ὅπως φαίνεται στὶς στῆλες 13 καὶ 22, σχεδὸν διπλασιάζεται κάθε 30 χρόνια. Ἡ αὐξηση ἔχει κατιοῦσα φορὰ. Ὁ Δ.Φ.Μ. πέφτει στὸ 1,38 στὴν 30ετία 1881 - 1910, τότε πού ἐπιτροπὴ κατοίκων τοῦ χωριοῦ ἀναλαμβάνει πλέον τὴ διαχείριση τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας.

Ἐπὶ τουρκοκρατίας, τὸ χωριὸ λεγόταν Μέγγουλη καὶ διοικητικὰ ὑπαγόταν στὸν Καζὰ (Ἐπαρχία) Πωγωνίου μὲ ἔδρα τὴ Βοστίνα (Πωγωνιανή), στὸ Μοντεσαριφλίκι (Περιφέρεια) Λεσκοβικίου καὶ στὸ Βιλαέτι (Διαμέρισμα) Ἰωαννίνων. Τὸ χωριὸ διοικεῖται ἀπὸ τὸν Μονχτάρη (Πρόεδρο) καὶ 4 δημογέροντες πού διορίζονται ἀπὸ τὸν Καϊμακάμη (Ἐπαρχο). Τοῦρκοι δὲν ὑπῆρχαν στὸ χωριό. Ὑπῆρχαν ὅμως Τουρκαλβανίτες Μπέηδες, οἱ ὁποῖοι ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς φόρους πού ἔπαιρναν, ἀρκετὲς φορὲς γίνονταν βίαιοι κι ἀνάγκαζαν οἰκογένειες νὰ καταφύγουν στὸ κεφαλοχώρι Δελβινάκι. Οἱ φόροι, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ ἄγονο τοῦ ἐδάφους, ἔκαναν τοὺς κατοίκους νὰ ζοῦν μιὰ λιτὴ ζωὴ μὲ πολλὰ στερήσεις. Ἐτσι ἄρχισε ἡ μετανάστευση, ἀρχικὰ στὴν Κωνσταντινούπολη κι ἀργότερα σ' ἄλλα μέρη. Ἡ 30ετία 1881 - 1910 εἶναι γιὰ πολλοὺς δείκτες ὀριακὴ. Ὁ Α.Δ.Γ. πέφτει γιὰ πρώτη φορὰ μετὰ τὴ συνεχὴ ἄνοδο, ἰσοσκελίζοντας τὶς γεννήσεις ἀρρένων - θηλέων, ὁ Α.Δ.Γα αὐξάνει ἀπότομα, τὸ ἴδιο ὁ Δ.Ι.Σ. καὶ ὁ πληθυσμὸς στὴν αἰχμὴ αὐξήσεώς του.

Ἡ ἀπελευθέρωση ἀπὸ τοὺς Τούρκους εἶχε εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα. Οἱ κάτοικοι ἀνέπνεαν ἐλεύθερα, δὲν πλήρωναν πιά φόρους καὶ αὐξήσαν τὸ ἐτήσιο εἰσόδημά τους. Ὁ πληθυσμὸς ὅμως ἄρχισε νὰ μειώνεται σημαντικὰ. Ἦλθε καὶ ὁ Ἑλληνο - ἰταλικὸς πόλεμος, ἡ γερμανικὴ κατοχὴ, πού ἔδωσαν καινούργια μορφή στὴ φυγῇ. Ἀστυφιλία.

Ὅλοι σχεδὸν οἱ παραπάνω παράγοντες ἦταν κοινὸι παρανομαστὲς γιὰ ὅλα τὰ χωριά κι ἐπηρέασαν τὸ δημογραφικὸ τους περιβάλλον, σ' ἄλλα λιγότερο καὶ σ' ἄλλα περισσότερο. Ἀνεξέλεγκτα θὰ ἴεγα. Οἱ κοινοτικὲς ὁμάδες δὲν εἶχαν ἢ δὲν μποροῦσαν νὰ ἀναπτύξουν μηχανισμοὺς αὐτοπροστασίας στὶς δυσμενεῖς συνθῆκες. Ἡ ἔννοια τῆς Πολιτείας περιοριζόταν στὸν ἀρχηγικὸ δοτὸ ρόλο τῆς Δημογεροντίας. Οἱ κοινότητες σ' ὅλη τὴν περίοδο τῶν 200 ἐτῶν ζοῦσαν στὸ μεσαίωνα τοῦ οἰκονομικο - κοινωνικοῦ περιβάλλοντος σὲ σύγκριση μὲ τὰ σημερινὰ προγράμματα ἀνάπτυξης, τὶς ὀριοθετημένες καὶ κωδικοποιημένες γενικὲς κατευθύνσεις, τὰ ἐξειδικευμέ-

να μέτρα πληθυσμιακής πολιτικής στους ευαίσθητους τομείς της εκπαίδευσης, υγείας, περιφερειακής ανάπτυξης κ.ά. Αυτές οι αντιθέσεις δικαιολογούν τη μεγάλη αντίφαση όρισμένων δεικτών πληθυσμιακής μεταβολής εκείνης της εποχής με τις εξελίξεις των τελευταίων 30 ετών.

Για να συγκεντρώσω τα στοιχεία και να τα συγκρίνω με το νεότερα δεδομένα χρειαζόταν ένα δείγμα πληθυσμού σε μια αρκετά μεγάλη χρονική περίοδο. Η καταγραφή του πληθυσμού των χωριών της Έπαρχίας είναι δύσκολη, αν όχι αδύνατη, πολύ περισσότερο για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Αυτό απαιτεί συλλογική προσπάθεια. Οί Τοῦρκοι δὲν κρατοῦσαν στατιστικά στοιχεία. Ένας εφικτός τρόπος ήταν ἡ δημογραφική ἔρευνα στὸν πληθυσμὸ ἑνὸς χωριοῦ, ἀφοῦ αὐτὸς παρουσίαζε σημαντικὲς ομοιότητες μετὰ πληθυσμοὺς ἄλλων χωριῶν. Αὐτὸ ἔγινε μετὰ τὴ συντάξη τοῦ γενεαλογικοῦ δένδρου ὅλων τῶν οἰκογενειῶν τοῦ χωριοῦ. Π ε ρ ι σ τ ε ρ ῖ ο υ. Τὸ δείγμα πληθυσμοῦ μπορεῖ νὰ εἶναι μικρὸ ἀριθμητικὰ, τόσο πὺν νὰ περιορίζει σημαντικὰ τὴν ἀξιοπιστία τῶν συμπερασμάτων, ὅμως ἔχει μιὰ ἀξιοσημείωτη ἰδιομορφία. Ἀρχίζει ἀπὸ μηδενικὴ σχεδὸν βάση καὶ ἐξελίσσεται στὰ δεδομένα τῆς σημερινῆς πραγματικότητας.

Για νὰ ἐπισημανθοῦν καὶ νὰ ἀξιολογηθοῦν οἱ ἐπιδράσεις διαφόρων πηγῶν στὶς πληθυσμιακὲς κινήσεις τῆς ἐποχῆς σ' ἐκεῖνο τὸ χωρὸ, θὰ πρέπει νὰ τονιστοῦν σὲ γενικὲς γραμμὲς ἡ ἀναπαραγωγικὴ λειτουργία καὶ οἱ παράγοντες πὺν τὴν ὑποκινοῦν καὶ τὴν κατευθύνουν. Ἡ ἀναπαραγωγικὴ ἱκανότητα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ συνολικὴ διάρκεια γόνιμης ζωῆς, τὴ στεριότητα, τὸ νεκρὸ χρόνον μεταξὺ δύο διαδοχικῶν συλλήψεων, τὴν ἱκανότητα γιὰ σύλληψη καὶ τὴν ἐνδομήτριο θνησιμότητα, παράγοντες οἱ ὁποῖοι μποροῦν ἐμπειρικὰ νὰ μελετηθοῦν σὲ πληθυσμοὺς μὴ μαλθουσιανούς, δηλ. σὲ πληθυσμοὺς πὺν δὲν κάνουν χρῆση μέσων ἐλέγχου τῶν γεννήσεων. Τὰ συμπεράσματα, ἀν καὶ εἶναι ἐμπειρικά, ἔχουν καθολικότερη ἀξία.

Ἡ γόνιμη ζωὴ ὁριοθετεῖται ἀπὸ τὴν ἐμμηναρχὴ καὶ τὴν ἐμμηνόπαυση. Τὸ διάστημα αὐτὸ μπορεῖ νὰ ποικίλλει στὶς γυναῖκες. Ἦταν μικρότερο στὶς γυναῖκες πὺν ἔζησαν πρὶν ἀπὸ τὸν 20ὸ αἰῶνα σὲ σύγκριση μετὰ αὐτὲς μετὰ καὶ ἀναμφίβολα αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ κατὰ μεγάλο μέρος στὸ χαμηλότερο βιολογικὸ ἐπίπεδό τους. Στὴ διάρκεια τοῦ 20οῦ αἰῶνα, τὸ διάστημα ἐπιμηκύνθηκε πὺν πολὺ ἐξαιτίας τῆς πρώιμης ἐμμηναρχίας καὶ λιγότερο τῆς ὀψιμης ἐμμηνόπαυσης.

Ἡ ἰσὸδία στεριότητα ἀρχικὰ βρέθηκε 6% πρὶν ἀπὸ τὸ 1880 καὶ στὴ συνέχεια αὐξήθηκε σημαντικὰ σὲ ποσοστὸ 15 - 18%, πλασματικὰ ἴσως, γιὰτι καταγράφηκαν ἄτεκνα ζευγάρια πὺν γιὰ μεταναστευτικὸς λόγους ἔμειναν χωρὶς ἀπογόνους.

Ἡ ἐνδομήτρια θνησιμότητα δὲν ὑπολογίστηκε. Θὰ πρέπει νὰ κυμαίνονταν σὲ ψηλὰ ἐπίπεδα. Ἀναφέρθηκαν ἀρκετὰ περιστατικὰ ἐγκύων γυναικῶν χωρὶς νὰ προσδιοριστεῖ ἡ αἰτία. Σὲ ἄλλες μετρήσεις ἄλλων ἀποδείχτηκε ὅτι μπορεῖ νὰ φτάσει τὸ 30% τῶν συλλήψεων καὶ εὐθύνεται γιὰ τὴ μείωση τοῦ ποσοστοῦ γεννήσεων κατὰ 15%. Ἐκφράζονται ἐπιφυλάξεις γιὰ τὴν ἀξιοπιστία καὶ τὴ γενίκευση τῶν ἐκτιμήσεων. Ένα σημαντικό στοιχείο τῆς ἀναπαραγωγικῆς ἱκανότητας εἶναι ὁ νεκρὸς χρόνος πὺν παρεμβάλλεται μετὰ τῶν διαδοχικῶν συλλήψεων, δηλ. ὁ χρόνος τῶν 9 μηνῶν κυοφορίας καὶ 6 μηνῶν περίπου μετὰ τὸν τοκετό. Ὁ νεκρὸς χρόνος ποικίλλει ἀνάλογα μετὰ τὴ διάρκεια τοῦ θηλασμοῦ καὶ τῆς ἀμηνόρροιας μετὰ τὸν τοκετό. Ἀπὸ γνωστὲς χρονολογίες γέννησης παιδιῶν σὲ γενιὲς μετὰ τὸ 1900, βρέθηκε ὅτι τὸ χρονικὸ διάστημα μετὰ δύο τοκετῶν ἦταν ποικίλο, μικρότερο σὲ πολὺτοκες καὶ μεγαλύτερο σὲ λιγότεκες. Δὲν ταυτίζεται ὅμως μετὰ τὸ νεκρὸ χρόνο.

Ἡ ἱκανότητα τῶν γυναικῶν γιὰ σύλληψη ταυτίζεται μετὰ τὸ δείκτη τῆς ὀλικῆς γονιμότητας.

Ἡ ἐπίδραση τῶν παραπάνω παραμέτρων πὺν ἐπηρεάζουν τὴν ἀναπαραγωγί-

κή ικανότητα, είναι φυσικό να διαφοροποιείται μεταξύ των ατόμων και μεταξύ διαφορετικών χρονικών περιόδων. Η διαφοροποίηση μπορεί να είναι «ένδογενής», δηλ. να οφείλεται στην ιδιουσυστασία του ατόμου και την κληρονομικότητα, ή «έξωγενής», δηλ. να συνδέεται με τις ιδιαιτερότητες του εξωτερικού περιβάλλοντος. Οι συνθήκες διατροφής δεν ήταν καλές. Υπήρχε υποσιτισμός. Υπήρχαν διάφορα νοσήματα και συνθήκες αυξημένης νοσηρότητας, που επηρέασαν σε δυσπροσδιόριστο βαθμό την αναπαραγωγική ικανότητα των γυναικών από την ισόβια στειρότητα (0 παιδιά) μέχρι την απόκτηση 13 παιδιών. Είναι σήμερα παραδεκτό, ότι μια γυναίκα μπορεί να αποκτήσει κατά μέσον όρο 10 - 12 παιδιά. Δεν πρέπει να παραβλέψουμε τα έθιμα, τις προκαταλήψεις (πολυγαμία, γαμήλιοι κανόνες, αντιλήψεις περί θηλασμού, σεξουαλικές απαγορεύσεις κλπ.) που χαρακτήριζαν τον πληθυσμό και επηρέαζαν την αναπαραγωγική ικανότητα. Οι μετρήσεις αφορούν οικογένειες σε μια κοινωνία που επικρατούσαν κάθε άλλο παρά ολιγοτεκνογονικές αντιλήψεις κι όπου φυσικά τα μέσα έλεγchu των γεννήσεων ήταν ανύπαρκτα. Ο γάμος ήταν καθολικό φαινόμενο, γινόταν σε μικρές ηλικίες και η συχνότητα διαζυγίων σχεδόν μηδενική. Λόγοι στοργής, εξασφάλισης απογόνων, συντροφικότητας, εκπλήρωσης των ήθικο - θρησκευτικών επιταγών, το βιοτικό επίπεδο, ή ευθύνη διατροφής των παιδιών ήταν θετικοί και αρνητικοί παράγοντες που διαμόρφωσαν τις ατομικές αντιλήψεις τεκνοποίησης. Αυτές φαίνεται πως σ' όλο το χρονικό διάστημα μέχρι σήμερα τείνουν να ελαχιστοποιηθούν, με αποτέλεσμα τη δημιουργία της ολιγοτεκνογονικής οικογένειας.

Συμπέρασμα

Παρουσιάστηκαν οι μετρήσεις και οι χαρακτηριστικοί δείκτες της πληθυσμιακής μεταβολής ενός ακριτικού χωριού στο Πωγώνι το χρονικό διάστημα 1761 - 1970 και τονίστηκαν ορισμένες από τις ιδιαιτερότητές τους. Έπισημαίνεται με έμφαση το μικρό δείγμα του υπό εξέταση πληθυσμού, που μειώνει σημαντικά την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων, αλλά και δίνει μια άδρῃ εικόνα των ιστορικών τάσεων που επηρέασαν το δημογραφικό περιβάλλον της ακριτικής Έπαρχίας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

Η ΝΕΩΤΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(Η ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΓΕΝΝΗΜΑ ΚΑΙ ΘΡΕΜΜΑ
ΣΤΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΤΑ
1908—1909 ΚΑΙ Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡ-
ΧΙΑΣ ΤΙΣ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ ΤΗΣ
(1909—1913)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Δ Ε Κ Α Τ Ο Ε Κ Τ Ο

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΝΟΘΩΝ

Τὰ νόθα, τόσο τῆς πόλης ὅσο καὶ τῆς ἐπαρχίας, ἦταν κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τῆς δημογεροντίας καὶ συντηροῦνταν ἀπὸ τὰ ἐπιδόματα τῶν μοναστηριῶν καὶ ἀπὸ τὸ ταμεῖο τῶν ἐλεῶν «ὀριζομένων ὑπὸ τῆς Δημογεροντίας καὶ ὑπὸ τῶν περισευμάτων τοῦ ταμείου τῆς Δημογεροντίας»¹.

Στὸ ἀρχεῖο τῆς μητροπόλεως τῶν Ἰωαννίνων ὑπάρχει τὸ βιβλίον τῶν νόθων, σὲ πολὺ καλὴ κατάστασις καὶ τὸ βιβλίον αὐτὸ τὸ ἐξετάσαμε μὲ κάθε λεπτομέρεια, ἀλλὰ ἀποφεύγουμε νὰ καταχωρίσουμε, τόσο τὰ ὀνόματα τῶν νόθων ὅσο καὶ τὰ ὀνόματα τῶν τροφῶν γιὰ εὐνοήτους λόγους. Καὶ ὅμως, αὐτὸ δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ δώσουμε, σὲ γενικὲς γραμμές, μιὰ μικρὴ περιγραφὴ αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, ποὺ σύμφωνα μὲ ρητὸ ἄρθρον τοῦ κοινοτικοῦ κανονισμοῦ, ἡ δημογεροντία κρατοῦσε.²

Ἔτσι, τὸ βιβλίον τῶν νόμων εἶναι γραμμογραφημένο καὶ περιλαμβάνει τὶς στήλες: αὐξ. ἀριθμὸς, τὸ ὄνομα τοῦ νόθου θηλυκοῦ ἢ ἀρσενικοῦ, τὴν ἡλικία, τὸ ὄνομα τῆς τροφοῦ καί, τέλος, τὴ μηνιαία ἀμοιβή της.³

Οἱ παραμάννες αὐτές, γνωστὲς στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ὡς βάγιες ἢ μπαστομάννες, ἀσκοῦσαν ἓνα πολὺ ψηλὸ λειτουργήμα καὶ ὁπωσδήποτε προσέρχονταν ἀπὸ πτωχὰς οἰκογένειες. Γι' αὐτές, ἡ παράδοσις τῆς πόλης ἔχει διαφυλάξει πολλὰ, ἀλλὰ τὸ κυριότερον εἶναι πὼς τὶς θεωροῦσε γυναῖκες κακῶν ἡθῶν, πράγμα τελείως ἀναληθές, ὅπως καὶ παρακάτω θὰ ἐκτεθεῖ.

Τὴν ἐπιτροπεία τῶν νόθων τὴν εἶχαν οἱ ἔφοροι τῶν κορασίων «μετὰ δύο μελῶν ἐκ τῶν ἐμπορευομένων ἐν τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων ἐπαρχιωτῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ τῆς Δημογεροντίας».⁴ Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ ὀφείλε νὰ ἐπισκέπτεται τὰ νόθα «ἵνα λαμβάνη γνώσιν τῆς καταστάσεως αὐτῶν καὶ προμηθεύσιν αὐτοῖς τὰ πρὸς ἐνδυμασίαν» καὶ δύο φορὲς τὸ χρόνον, ἡ ἐπιτροπὴ, ὑπόβαλλε στατιστικὴ, στὴ δημογεροντία, ὅπου ὑποχρεωτικὰ καταχωροῦσε τὸν ἀριθμὸ τῶν νόθων, τὴν κατάστασίν τους, τὶς δαπάνες καὶ γενικὰ τὶς ἀνάγκες τους.⁵

Τὸ ἔργο τῶν ἐπιτρόπων τὸ συμπλήρωνε ἡ ἐπιστάτρια, ποὺ ἦταν ἔμμισθος ὑπάλληλος καὶ εἶχε βασικὸ καθήκον νὰ ἐπισκέπτεται τὰ νόθα «ἀπαξ τουλάχιστον τῆς ἐβδομάδος, ὅπως πληροφορουμένη περὶ τῆς καταστάσεως αὐτῶν ἀγγέλλῃ αὐτὴν τοῖς νη, ὀφείλει αὕτη νὰ εἰδοποιῇ τοὺς ἐφόρους».⁶
νη, ὀφείλει αὕτη νὰ εἰδοποιῇ τοὺς ἐφόρους».⁶

Οἱ τροφοὶ τῶν νόθων ἐξετάζονταν ὑποχρεωτικὰ μιά φορά τὸ μήνα ἀπὸ τοὺς ἐφόρους καὶ ἀπὸ ἓνα ἢ δύο ἱατροὺς τῶν φτωχῶν τῆς πόλης, γιὰ νὰ διαπιστωθεῖ ἡ καλὴ ὑγεία τους καὶ σὲ ἀντίθετη περίπτωσι, ὅταν δηλαδὴ διαπιστώνονταν μολυσματικὴ ἢ ἀνίατη ἀσθένεια, τὶς ἀντικαθιστοῦσαν μὲ ἄλλες ὑγιεῖς.⁷

Ὡστόσο, τὰ παραπάνω μέτρα δὲν μποροῦν νὰ κριθοῦν σὰν ἄριστα, ἀφοῦ καὶ ὁ κανονισμὸς τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας εἶχε προβλέψει πὺς ἦταν προσωρινά. Ἡ προσωρινότητά τους διαπιστώνεται ἀδίαστα ἀπὸ τὸ γεγονὸς, ὅτι ἡ τροφὸς ἔπαιρνε τὸ νόθο στὸ σπίτι της καὶ τὸ μεγάλωνε μὲ τὰ δικά της παιδιὰ καὶ ἦταν μόνο κάτω ἀπὸ ἓνα τυπικὸ ἔλεγχο τῆς πολιτείας. Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ γεγονὸς τὸ εἶχε ἐπισημάνει ὁ νομοθέτης καὶ μὲ ρητὴ διάταξη τοῦ νέου κανονισμοῦ καθόριζε: «Εἰδικὴ δὲ ἐπιτροπὴ ἐξ ἱατρῶν διορισθησομένη ὑπὸ τῆς Δημογεροντίας θέλει ἀσχοληθῇ περὶ μελέτης πρὸς συντήρησιν καὶ διατήρησιν τῶν ἐκθέτων ἐν κοινῷ Βρεφοκομείῳ. Ἡ μλέτη αὕτη θέλει συζητηθῇ καὶ ἐγκριθῇ ὑπὸ τῆς ἐφοροεπιτροπείας καὶ τῆς Δημογεροντίας ἐν κοινῇ συνεδριάσει ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μητροπολίτου ἢ τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτοῦ, ὅποτε θέλουσιν ἐξευρεθῇ οἱ πόροι τοῦ Βρεφοκομείου».⁸

Αὕτη ἀκριβῶς τὴν παράλειψη τῆς πολιτείας τὴν πλήρωναν τὰ ἴδια τὰ νόθα, πού ὑποχρεωτικὰ μεγάλωναν κάτω ἀπὸ μιά τελείως τυπικὴ ἐπίβλεψη. Ὡστόσο, ὑπῆρχε καὶ ἡ καλὴ πλευρά, γιὰτὶ εἶναι γεγονὸς πὺς οἱ τροφοὶ μεγάλωναν τὸ νόθο ὅπως καὶ τὰ δικά τους παιδιὰ καὶ κατὰ συνέπεια δημιουργοῦνταν μιά ψυχολογικὴ σύνδεση ἀνάμεσα στὴν τροφὸ καὶ τὸ νόθο. Ἡ σύνδεση αὕτη ἦταν πολὺ δυνατὴ καὶ εἶναι πάγκοινα γνωστὸ, ἀπὸ τὴν παράδοση, πὺς οἱ τροφοὶ ἀγαποῦσαν αὐτὰ σὰν τὰ δικά τους παιδιὰ καὶ δὲν εἶναι λίγες οἱ φορές πού τὰ υἰοθετοῦσαν ἢ δὲν τὰ ἐδιναν ἐκεῖ πού διέταζε ἡ πολιτεία. Ἡ κακὴ ἔννοια, πού παραπάνω ἐκτέθηκε, γιὰ τὶς γυναῖκες αὐτές, ἦταν ἀναληθής, γιὰτὶ τόσο τὸ ἀρχαιακὸ ὕλικό, ὅσο καὶ ὁ τύπος τῆς ἐποχῆς δὲν πιστοποιοῦν κάτι τέτοιο. Πέρα ἀπὸ κάθε ἀμφιβολία, οἱ τροφοὶ προέρχονταν ἀπὸ φτωχὲς ὁποσδήποτε οἰκογένειες, ἀλλὰ τὸ κοινωνικὸ τους λειτούργημα, στὰ δύσκολα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ καὶ μικρό. Βέβαια, ἔπαιρναν κάποια μικρὴ μηνιατικὴ ἀμοιβή, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ συγκρίνει αὕτη τὴν ἀμοιβή, ἀνάλογα τουλάχιστο μὲ τὶς πολυτίμες ὑπηρεσίες πού αὐτὲς πρόσφεραν στὴ Γιαννιώτικη πολιτεία καὶ τὴν ἐπαρχία.⁹

Ἡ ἀποκατάσταση τῶν νόθων γίνονταν πάντα ὕστερα ἀπὸ ἀπόφαση τῆς ἐνιαιάς διοικητικῆς δημογεροντίας, πού τελεσίδικα ἀποφάσιζε τὴν υἰοθεσία τῶν νόθων, κατὰ προτίμησιν τῶν ἀρσενικῶν ἢ τὴν ἀποστολὴν τῶν κοριτσιῶν σὰν ὑπηρετριῶν σὲ πλούσιες καὶ ἠθικὲς οἰκογένειες τῶν Ἰωαννίνων, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐξωτετικοῦ. Ὁ τύπος τῆς ἀπόφασης τῆς υἰοθεσίας ἦταν στερεότυπος, ὅπως ὁ παρακάτω, γιὰ τὰ ἀρσενικὰ νόθα:

«186 ΥΙΟΘΕΣΙΑ ΤΟΥ ΝΟΘΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Παρουσιασθεῖς ὁ ἐκ τοῦ χωρίου Πωγωνίου τῆς ἐπαρχίας Δρυϊνουπόλεως,, ἔγγαμος πρὸ δέκα ἐτῶν, ἐζήτησε νὰ υἰοθετήσῃ τὸ τεσσάρων μηνῶν νόθον ὄνοματι, τρεφόμενον παρὰ τῆς τροφοῦ (λείπει τὸ ὄνομα) καθότι τὰ τέκνα του ἀπέθανον καὶ δὲν ἔχει ἐλπίδας τεκνοποιήσεως. Ἡ Δημογεροντία ἐνέκρινε τὴν υἰοθεσίαν ταύτην καὶ παρέδωκεν εἰς τὸν ρηθέντα τὸ ἐν λόγῳ νόθον, ὑποσχεθέντὰ νὰ διαθρέψῃ αὐτὸ ὡς ἰδίον του τέκνον».¹⁰

Γιὰ τὰ θηλυκὰ νόθα, ὁ τύπος τῆς ἀπόφασης τῆς δημογεροντίας ἦταν ὁ ἐξῆς:

«382 ΑΙΤΗΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΝΟΘΟΥ

Ἐνεκρίθη ἡ ὑπὸ χρονολογίαν 1ης τρέχοντος αἰτήσις τοῦ δι' ἧς ἐξαιτεῖται νὰ τῷ ἐπιτραπῇ νὰ στείλῃ ὡς ὑπηρετρίαν εἰς τὸν ἐν τῆς υἱόν

του την εἰς τὴν οἰκίαν του Νεομάρτυρος Γεωργίου διαμένουσας νόθων διαβεβαιῶν ὅτι ἡ νόθος αὕτη θέλει τύχη ἀγαθοῦ μέλλοντος». ¹¹

Μὲ τοὺς παραπάνω τρόπους γίνονταν ἡ ἀποκατάστασις τῶν νόθων καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτῇ, ἡ ἐνιαία διοικητικὴ δημογεροντία, τὸ κυρίαρχο αὐτὸ διοικητικὸ ὄργανο τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας, ἀσκοῦσε χρέη δικαστηρίου, ἀφοῦ μόνον αὐτὸ ἀποφάσιζε γιὰ νύιοθεσία...

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΔΕΚΑΤΟΥ ΕΚΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Βλ. τὸ ἄρθρο 84 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
2. Βλ. ΑΜΙ, βιβλίο τῶν νόθων. Ἐκφράζω ἀπὸ τῆ θέσιν αὐτῇ τις θερμὴ μου εὐχαριστίας τοὺς γραμματεῖς τῶν ἐλεῶν κ.κ. Κωστὴ καὶ Τζώρτζη γιὰ τὴν πολὺτιμη βοήθειάν τους στὰ στάδια τῆς ἔρευνάς μου.
3. Βλ. ΑΜΙ, ὁ.π., φάκελλος κωδίκων, περὶ Νόθων.
4. Βλ. τὸ ἄρθρο 85 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
5. Βλ. τὸ ἄρθρο 85 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
6. Βλ. τὸ ἄρθρο 86 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
7. Βλ. τὸ ἄρθρο 87 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
8. Βλ. τὸ ἄρθρο 87, ὁ.π. Τὸ ἀρχαῖον ὕλικόν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τονίσουμε, ὅτι τὸ βρεφοκομεῖο δὲν ἔγινε στὰ Γιάννινα μέχρι τοῦλάχιστο τὴν ἀπελευθέρωσιν. Τὰ ἀνέκδοτα πρακτικὰ τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας, τῆς δημογεροντίας καὶ τῆς ἐφοροεπιτροπείας πούθενά δὲν ἀναφέρουν τέτοιο ἀντικείμενον συζήτησης, οὔτε καὶ τὴ σύστασιν ἀκόμῃ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν γιατρῶν. (Σ.Σ.)
9. Τονίζουμε ὅτι τὰ ἐπιδόματα γιὰ τὰ νόθα καταχωροῦνταν καὶ αὐτὰ στὸ γενικὸ τῆς πόλης προϋπολογισμὸν καὶ δὲν ἐπιτρέπονταν καμὴ ὑπέρβασις χωρὶς τὴν ἄδεια τῆς δημογεροντίας.
10. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, Ἀνέκδοτες ἀποφάσεις τῆς ἐνιαίας δημογεροντίας Ἰωαννίνων, ἐφημερίδα «Πρωινὸς Λόγος» Ἰωαννίνων, φύλλο 6997) 23.12.1978.
11. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., Ἡπειρωτικὴ Ἑστία ἔτος 1979, σ. 1007 - 1008.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΤΟ ΦΑΡΜΑΚΕΙΟ ΤΩΝ ΕΛΕΩΝ

1. Ἱστορικὸ ἴδρυσις — Ἐπίτροποι

Τὸ φιλανθρωπικὸν φαρμακεῖον «παρὰ τὴν Ζωσιμαίαν Σχολήν, μετατραπείσης τῆς ὑπὸ τῶν Ζωσιμαδῶν ἀγορασθείσης οἰκίας τοῦ Μέρκου εἰς κατάστημα τῶν ἐλεῶν, ἔνθα αἱ συνελέψεις τῶν τὰ κοινὰ διεπόντων γίνονται, παράκειται δὲ καὶ ἡ βιβλιοθήκη καὶ τὸ κτίριον τοῦτο». ¹

Μὲ τὰ παραπάνω λόγια προσδιορίζει ὁ Γιάννης Λαμπρίδης τὸ ὥρον τῆς λειτουργίας τοῦ κοινοτικοῦ φαρμακείου τῶν Ἰωαννίνων, ποὺ χορηγοῦσε φάρμακα δωρεὰν τοῖς ἀπόροις τῆς πόλης. Πέρα, ὅμως, ἀπὸ τὸ φαρμακεῖον τῶν ἐλεῶν, ὑπῆρχε καὶ ἄλλο ἡμιδημόσιον φαρμακεῖον, στὴ μεγάλη ἀγορὰ καὶ χορηγοῦσε φάρμακα δωρεὰν σὲ φτωχοὺς Τούρκους καὶ Ἰσραηλίτες καὶ εἶχε δύναμιν προσωπικοῦ τρεῖς γιατροῦς, ποὺ ἐπισκέπτονταν τοὺς ἀσθενεῖς δωρεὰν. ²

Τὸ φαρμακεῖον τῶν ἐλεῶν τὸ εἶχε ἐνισχύσει μὲ χρηματικὰ ποσὰ ὁ Κώστας Γούναρης, ἀπὸ τὸν Ἐλαφότοπον τοῦ Ζαγορίου, μὲ τὴν ρητὴν ἐντολὴν νὰ χορηγῇ δωρεὰν φάρμακα σὲ φτωχοὺς χριστιανοὺς καὶ μὴ, καὶ μάλιστα τοῖς τρόφιμοις μαθηταῖς τῆς ἱερατικῆς τῆς νήσου τῶν Ἰωαννίνων. ³ Ἀργότερα, τὸ πρῶτον αὐτὸ φαρμακεῖον,

άντικαταστάθηκε από τὸ φαρμακεῖο τοῦ Λαμπρινοῦ καὶ τῆς Ἀρτέμιδας Θεοπίστου καί, ἀπὸ τὸ ἔτος 1901, λειτουργοῦσε παραπλεύρως τῆς παλιᾶς Ζωσιμαίας σχολῆς, ὅπου ὑπῆρχε καὶ τὸ κατάστημα τῶν ἐλεῶν, χάρις στὰ χρηματικά ποσὰ ποὺ διέθεσε, μετὰ τὴ διαθήκη της, ἡ Ἐλισάβετ Καστριεῖου.⁴

Οἱ ἔφοροι τῶν κορασίων εἶχαν καὶ τὴν ἐποπτεία τοῦ φαρμακείου «καὶ ὡς τοιοῦτοὶ παραλαμβάνουσι, παρὰ τῶν προκατόχων τὰ ἐνυπάρχοντα φάρμακα, βιβλία καὶ λοιπὰ εἶδη τοῦ φαρμακείου διὰ καταλόγου ἐνυπογράφου κατ' εἶδος καὶ κατὰ ποσόν».⁵

2. Διορισμὸς τοῦ προσωπικοῦ — Ἀνέκδοτος Κανονισμὸς ἐσωτερικῆς λειτουργίας

Τὸ προσωπικὸ τοῦ φαρμακείου ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τὸν διευθυντή, ποὺ ἔπρεπε νὰ εἶναι διπλωματοῦχος καὶ νὰ ἔχει τὴν ἀπαραίτητη ἄδεια τῆς τουρκικῆς κυβέρνησης «καὶ ὀφείλοντος νὰ ἐποπτεύῃ καὶ μεριμνᾷ περὶ τῆς ἀπροσκόπτου καὶ κανονικῆς ἐν γένει λειτουργίας τοῦ φαρμακείου, τοῦ βοηθοῦ ἐκτελοῦντος μετὰ μεγίστης προσοχῆς καὶ ἀκριβείας τὰς ὑπὲρ τῶν ἐλεοδοτουμένων πτωχῶν συνταγὰς καὶ τοῦ γραμματέως, εἰς ὃν εἶναι ἀνατεθειμένη πᾶσα ἡ τοῦ φαρμακείου γραφικὴ ὑπηρεσία».⁶ Ὁ διορισμὸς τοῦ παραπάνω προσωπικοῦ γίνονταν ἀπὸ τὴν ἀρμόδια ἐφορεία, ποὺ συνεδρίαζε ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ μητροπολίτη. Ὁ συνηθισμένος τύπος τοῦ πρακτικοῦ τοῦ διορισμοῦ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ φαρμακείου ἦταν ὁ ἑξῆς:

«Συνελθόντες ἐν ὀλομελείᾳ οἱ τοῦ φαρμακείου ἐπόπται ἐν τῷ γραφείῳ τῶν ἐλεῶν, προσέθμεν εἰς τὸν ἀναδιορισμὸν τῆς ὑπαλληλίας τοῦ φαρμακείου διὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος, ἥτοι ἀπὸ 1ης Σεπτεμβρίου 1909 - 3ης Αὐγούστου 1910. Κατὰ ταῦτα, ὁ κ. Χρ. Γερογιάννης θέλει κατέχῃ τὴν θέσιν τοῦ Διευθυντοῦ ἐπὶ τῷ αὐτῷ ἐτησίῳ μισθῷ τῶν 20/φράγκων πενήντα πέντε (55). Ὁ Γεώργιος Μουστάκας καὶ χρὴ γραμματέως ἐκπληρῶν, τὴν τοῦ ἐκτελεστοῦ τῶν συνταγῶν ἐπὶ μισθῷ αὐξηθέντα κατὰ 20/φρ. 2 ἥτοι 20/φρ. ἐτησίως τριάκοντα ὀκτὼ 38, καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης Τσιάρας, ὡς βοηθὸς αὐτοῦ τῆς ἀντιμισθίας του αὐξηθείσης κατὰ 1/2 20/φρ. μηνιαίως, ἥτοι ἐτησίως δέκα ὀκτὼ 18».⁷

Τὸ διορισμένο, μετὰ τὸν παραπάνω τρόπο, προσωπικὸ τοῦ φαρμακείου ὑπάγονταν τόσο στὶς διατάξεις τοῦ κοινοτικοῦ κανονισμοῦ, ὅσο καὶ στὶς διατάξεις τοῦ ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ λειτουργίας τοῦ ιδρύματος.⁸

Θὰ παραθέσουμε παρακάτω τὸν ἀνέκδοτο κανονισμὸ τῆς ἐσωτερικῆς λειτουργίας τοῦ καταστήματος αὐτοῦ, ποὺ ἐπικυρώθηκε στὰ 1918, γιατί ὁ παλαιότερος κανονισμὸς, παρὰ τὴ σχολαστικὴ ἔρευνα στὸ ἀρχεῖο τῆς μητρόπολης τῶν Ἰωαννίνων, δὲν ἔχει βρεθεῖ. Καὶ ὅμως, ὁ κανονισμὸς τοῦ 1918 εἶναι διαφωτιστικός, ἀφοῦ πλαισιώνεται μετὰ τὰ ἄρθρα τοῦ κανονισμοῦ τῆς τουρκοκρατίας καί, κατὰ συνέπεια, δὲν παρουσιάζει οὐσιώδεις μεταβολές. Ὁ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τοῦ καταστήματος, σὲ γενικὲς γραμμές, διαγράφει τὸ σκοπὸ τῆς ἰδρύσεως, τὰ προσόντα πρόσληψης τοῦ προσωπικοῦ, τὰ καθήκοντα, τὶς ὑποχρεώσεις, τὶς πειθαρχικὲς ποινὲς καὶ τὶς ἀποδοχές. Τὸ κείμενο, τέλος, τοῦ κανονισμοῦ τοῦ φαρμακείου τῶν ἐλεῶν θὰ σχολιαστεῖ στὰ ἄρθρα ποὺ πρέπει, μετὰ τὸν κανονισμὸ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων τοῦ 1908.

«ΦΑΡΜΑΚΕΙΟ ΕΛΕΩΝ — ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΑΡΘΡΟ 1: Σκοπὸς τοῦ φαρμακείου τῶν ἐλεῶν εἶναι ἡ δωρεὰν παροχὴ φαρμάκων εἰς πάντα ἄπορον χριστιανὸν καὶ εἰς τὰ φιλανθρωπικά καταστήματα, τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κοινότητα Ἰωαννίνων.⁹

ΑΡΘΡΟ 2: ΠΕΡΙ ΕΦΟΡΕΙΑΣ: Ἐφοροὶ τοῦ φαρμακείου, κατὰ τὸν κανονισμὸν τῆς Κοινότητος, εἶναι οἱ κατὰ καιρὸν ἔφοροι τῶν κορασίων.¹⁰

ΑΡΘΡΟ 3: Οί ἔφοροι ἔχουσι τὴν ἀνωτέραν ἐποπτεῖαν τοῦ καταστήματος καὶ ἐπιβλέπουσι τὴν κανονικὴν αὐτοῦ λειτουργίαν.¹¹

ΑΡΘΡΟ 4: Οἱ ἔφοροι συνεδριάζουσι τακτικῶς ἅπαξ τοῦ μηνός, προσκαλούμενοι ὑπὸ τοῦ προέδρου, ἐκτάκτως δὲ ὅταν θεωρήσῃ τοῦτο ἀναγκαῖον ὁ πρόεδρος ἢ ζητήσωσι τοῦτο τὰ μέλη.¹²

ΑΡΘΡΟ 5: Πᾶσα συνεδρία γενομένη ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ προέδρου θεωρεῖται ἄκυρος καὶ ὡς μὴ γενομένη καὶ ἐν ὑποτροπῇ οἱ ὑπαίτιοι παύονται καὶ ἀντικαθίστανται.¹³

ΑΡΘΡΟ 6: Ὁ πρόεδρος συγκαλεῖ τὴν ἐφορείαν εἰς συνεδρίαν, διευθύνει τὰς συζητήσεις, δίδει καὶ ἀφαιρεῖ τὸν λόγον, ἀνακαλεῖ εἰς τὴν τάξιν τοὺς παρεκτρεπομένους, ἐκπροσωπεῖ τὸ ἴδρυμα ἐνώπιον τῶν δικαστικῶν καὶ εἰς πᾶσαν οἰανδήποτε ὑπόθεσιν, ἀφορῶσαν αὐτό, ὑπογράφει τὰ πρακτικά, τὴν ἀλληλογραφίαν καὶ πᾶν ἔγγραφον, ἀφορῶν τὸ φαρμακεῖον καὶ εἶνε ἐν γένει ὁ γενικὸς ἐπόπτης τῆς κανονικῆς καὶ τελεσφόρου λειτουργίας αὐτοῦ.³⁴

ΑΡΘΡΟ 7: Κατὰ τὰς συνεδρίας αἱ ἀποφάσεις λαμβάνονται διὰ πλειοψηφίας, ἐπὶ δὲ προσωπικῶν ζητημάτων διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας, ἐν διαφωνίᾳ δὲ τοῦ προέδρου πρὸς τοὺς ἐφόρους, τὸ ζήτημα ἀναφέρεται εἰς τὴν ὁλομέλειαν τῆς ἐφοροεπιτροπείας, ἣτις καὶ ἀποφασίζει τελεσιδικῶς.¹⁵

ΑΡΘΡΟ 8: Ἡ ἐφορεία ἐν συνεδρίᾳ αὐτῆς διορίζει καὶ παύει τὸ προσωπικὸν τοῦ φαρμακείου, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ κανονισμοῦ.¹⁶

ΑΡΘΡΟ 9: Ἡ ἐφορεία, μετὰ τὴν ἐπιψηφίσιν τοῦ γενικοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐλεῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς χορηγηθείσης πιστώσεως, συντάττει τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ φαρμακείου. Ὑπέρβασις τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται, ἔξαιρέσει ἐκτάκτων περιστάσεων, ἐὰν συντρέχωσι λόγοι σπουδαῖοι, ἐπιβάλλοντες τὴν τοιαύτην ὑπέρβασιν, ὅτε, κατόπιν δικαιολογητικῆς ἐκθέσεως τῆς ἐφορείας, ἀποφασίζουσι περὶ τούτου ἡ ἐφοροεπιτροπεία καὶ ἡ Δημογεροντία κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ κοινοτικοῦ κανονισμοῦ.¹⁷

ΑΡΘΡΟ 10: Οἱ ἔφοροι φροντίζουν περὶ τῆς ἐγκαίρου προμηθείας τῶν ἀπαιτουμένων φαρμάκων, ἅτινα προμηθεύονται ἢ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἢ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, ὅτε ἀγοράζουσι ταῦτα διὰ μειοδοτικῆς δημοπρασίας.¹⁸

ΑΡΘΡΟ 11: Οἱ ἔφοροι εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους ἐξελέγχουσι τὴν ἀποθήκην καὶ ζυγίζουν τὰ ἐν αὐτῷ ὑπάρχοντα φάρμακα, ἵνα βεβαιωθῶσιν ὅτι ἡ ὑπάρχουσα ποσότης εἶνε ἐκείνη, ἣτις ἔδει νὰ ὑπάρχει, συμφώνως τῷ βιβλίῳ τοῦ ὕλικου.¹⁹

ΑΡΘΡΟ 12: Οἱ ἔφοροι εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους ὑποβάλλουσιν ἀπολογισμὸν τῆς χρήσεως αὐτῶν εἰς τὴν ἐφοροεπιτροπὴν, ἣτις καὶ ἐξελέγχει τοῦτον διὰ δύο ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς.²⁰

ΑΡΘΡΟ 13: Οἱ ἔφοροι εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους ἐπιθεωροῦσι τὸν κατάλογον τῶν ἀπόρων τῆς πόλεως, τῶν λαμβανόντων δωρεὰν φάρμακα. Ἐκ τοῦ καταλόγου τούτου διαγράφουσιν ὅσους θεωροῦσιν ὡς δυναμένους νὰ ἀγοράσωσιν ἑξωθεν φάρμακα καὶ ἐγγράφουσιν ἐν αὐτῷ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑποβληθειῶν αἰτήσεων πάντας, ὅσους θεωροῦσιν ἀξίους νὰ τύχωσι τοῦ εὐεργετήματος τοῦ νὰ λαμβάνωσι δωρεὰν φάρμακα.²¹

ΑΡΘΡΟ 14: Οἱ ἔφοροι ἐκλέγουσι μεταξὺ αὐτῶν τὸν εἰδικώτερον ὅπως προσυπογράψῃ μετὰ τοῦ Μητροπολίτου τὰς δωρεὰν ἐκτελουμένας συνταγὰς τῶν ἀπόρων, τῶν μὴ ἐγγεγραμμένων ἐν τῷ καταλόγῳ.²²

ΑΡΘΡΟ 15: Ὁ ἐξελέγχων τὰς διαταγὰς ἔφορος ὀφείλει νὰ μὴ ὑπογράψῃ ταύτας, ἐὰν δὲν εἶνε σύμφωνοι πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ κανονισμοῦ, ὁπότε καὶ δὲν ἐκτελῶνται.²³

ΑΡΘΡΟ 16: Ἐν τῶν μελῶν τῆς ἐφορείας δύναται μονομερῶς νὰ διατάξῃ καὶ λάβῃ ἀποφάσεις περὶ πραγμάτων, ἅτινα ἀφορῶσι τὴν λειτουργίαν τοῦ κατα-

στήματος, τὰ συμφέροντα αὐτοῦ καὶ τὸ ἐν αὐτῷ ἐργαζόμενον προσωπικόν· πᾶσαν σκέψιν καὶ γνώμην αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ὑποβάλλει εἰς τὴν ὁλομέλειαν τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς λήψιν τῶν σχετικῶν ἀποφάσεων.²⁴

ΑΡΘΡΟ 18: Οἱ ἔφοροι παραλαμβάνουσι παρὰ τῶν προκατόχων αὐτῶν τὰ ὑπάρχοντα φάρμακα καὶ τὰ λοιπὰ εἶδη τοῦ φαρμακείου διὰ πρωτοκόλλου ἐνῶ ἀναγράφεται τὸ ποσὸν καὶ τὸ εἶδος τῶν φαρμάκων καὶ τῶν λοιπῶν σκευῶν καὶ ἐπίπλων τοῦ καταστήματος.²⁵

ΑΡΘΡΟ 19: Ἡ ἐφορεία ἐπιβάλλει ἐν συνεδρίᾳ εἰς τὸ προσωπικὸν τοῦ φαρμακείου τὰς ἐξῆς ποινάς: 1) νουθεσίαν καὶ ἐπίπληξιν κατ' ἰδίαν, 2) νουθεσίαν καὶ ἐπίπληξιν δημοσίᾳ, 3) χρηματικὸν πρόστιμον μὴ ὑπερβαῖνον τὸ τέταρτον τοῦ μισθοῦ καὶ κρατούμενον ἐκ τῆς μισθοδοσίας τοῦ τιμωρουμένου καὶ 4) ἀπόλυσιν.²⁶

ΑΡΘΡΟ 20: Πᾶν μέλος τῆς ἐφορείας, ὅπερ δεικνύει ἀμέλειαν περὶ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ καὶ διαγωγὴν ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν θέσιν του καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ Καταστήματος ἢ ἀπουσιάζει ἀδικαιολογήτως ἐκ τριῶν τακτικῶν συνεδριῶν, ἀπαλλάσσεται τῶν καθηκόντων αὐτοῦ.²⁷

ΑΡΘΡΟ 21: ΠΕΡΙ ΠΑΡΟΧΗΣ ΦΑΡΜΑΚΩΝ: Φάρμακα παρέχονται δωρεὰν εἰς πάντα ἄπορον χριστιανὸν φέροντα πιστοποιητικὸν πενίας ἐπικεκυρωμένον ὑπὸ τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ παρέδρου. Τὰ πιστοποιητικὰ ταῦτα τῆς πενίας ἐξελέγχει ὁ Μητροπολίτης καὶ παραπέμπει εἰς τὸν οἰκεῖον ἔφορον, ὅστις ἐξελέγχων ταῦτα φροντίζει νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῆς ἀπορίας τοῦ προσάγοντος καὶ ὅταν βεβαιωθῇ περὶ τούτου προσυπογράφει τὰ πιστοποιητικὰ καὶ παραπέμπει τὴν συνταγὴν εἰς τὸ φαρμακεῖον πρὸς ἐκτέλεσιν.²⁸

ΑΡΘΡΟ 22: Οἱ ἐκ τῆς πόλεως ἄποροι, οἱ θέλοντες νὰ λαμβάνωσι δωρεὰν φάρμακα, ὑποβάλλουσιν εἰς τὸν Μητροπολίτην αἴτησιν, ἣν οὗτος παραπέμπει εἰς τοὺς ἐφόρους καὶ ἐν τακτικῇ συνεδρίᾳ ἀποφασίζεται περὶ τῆς ἐγγραφῆς ἢ μὴ τοῦ αἰτούντος εἰς τὸν κατάλογον τῶν λαμβανόντων δωρεὰν φάρμακα.²⁹

ΑΡΘΡΟ 23: Ἵνα ἐκτελεσθῇ πᾶσα συνταγὴ ἀπόρου, μὴ ἐγγεγραμμένου εἰς τὸν κατάλογον, δέον νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ πτωχοῦ, διὰ τὸν ὁποῖον ἐκδίδεται καὶ τὴν προσεπικύρωσιν τοῦ Μητροπολίτου καὶ τοῦ οἰκεῖου ἐφόρου.³⁰

ΑΡΘΡΟ 24: Αἱ συνταγαὶ τῶν ἱατρῶν, οἵτινες ἐφωράθησαν ἅπαξ ἐπὶ πλαστοπροσωπείᾳ ἢ ἀπάτῃ, δὲν ἐκτελοῦνται τοῦ λοιποῦ, ὡσάντως στερεῖται τοῦ δικαιώματος τοῦ λαμβάνειν δωρεὰν φάρμακα καὶ ἐκείνος, ὅστις ἐδέχθη ὅπως ἀναγραφῇ ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ συνταγὴ ἀνήκουσα εἰς ξένον. Τὰ δνόματα τῶν τοιούτων ἀναγράφονται εἰς ἰδιαίτερον βιβλίον.³¹ Ἐν τῷ φαρμακείῳ ἐκτελοῦνται ἅπλᾳ συνταγαί, περιέχουσαι φάρμακα τριῶν μὲν ἡμερῶν διὰ τοὺς πολίτας, ὁκτὼ δὲ ἡμερῶν διὰ τοὺς χωρικοὺς. Συνταγαὶ πολυσύνθετοι ἢ περιέχουσαι βαρύντατα φάρμακα ἢ φάρμακα καινοφανῆ καὶ μὴ ἔτι ἱκανῶς δεδοκιμασμένα, δὲν ἐκτελοῦνται ὡς δαπανηρὰ καὶ ἀπαιτοῦσαι χρόνον πολὺ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν· τῶν ἀνωτέρω διατάξεων ἐξαιροῦνται τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα. Δὲν παρέχονται ἐπίσης φάρμακα κατὰ τῶν ἀφροδισίων παθήσεων καὶ κοσμητικὰ τοιαῦτα, ὡς καὶ specialités.³²

ΑΡΘΡΟ 25: Τὰ φιλανθρωπικὰ Καταστήματα ἔχουσιν ἰδιαίτερον συνταγολόγιον, ὅπερ μονογραφεῖται καὶ σφραγίζεται ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου. Τὰς σχετικὰς αὐτῶν συνταγὰς πλὴν τοῦ ἱατροῦ προσυπογράφει καὶ ὁ διευθυντὴς ἢ εἰς τῶν ἐφόρων τοῦ καταστήματος.³³

ΑΡΘΡΟ 26: Περὶ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ φαρμακείου: Διευθυντὴς τοῦ φαρμακείου διορίζεται ὑπὸ τῆς ἐφορείας ἐπὶ μισθῷ ὁ ἔχων ἄδειαν ἐξασκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ μὴ συντηρῶν ἴδιον φαρμακεῖον ἐν τῇ πόλει.³⁴

ΑΡΘΡΟ 27: Ὁ Διευθυντὴς ἐπιμελεῖται καὶ ἔχει τὴν ἐπιστάσιαν τῆς καθα-

ριότητα τοῦ φαρμακείου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ σκευῶν καὶ ἐργαλείων καὶ εἶνε ὑπεύθυνος διὰ πᾶσαν ἀταξίαν καὶ ἀνωμαλίαν τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ.³⁵

ΑΡΘΡΟ 28: Ὁ διευθυντὴς ἐκτελεῖ πᾶσαν συνταγὴν φέρουσαν τὴν προσεπικύρωσιν τοῦ Μητροπολίτου καὶ τοῦ οἰκείου ἐφόρου.³⁶

ΑΡΘΡΟ 29: Ὁ διευθυντὴς φυλάττει τὰ δηλητήρια ἐν ἰδιαιτέρῳ ἐρμαρίῳ καὶ κρατεῖ αὐτὸς τὰς κλείδας τούτου, οὐδέποτε δὲ ἐμπιστεύεται ταύτας εἰς τὸν βοηθόν.³⁷

ΑΡΘΡΟ 30: Ὁ διευθυντὴς ἐγκαίρως ὑποβάλλει τῇ ἐφορείᾳ κατάλογον τῶν ἀναγκαιοῦντων φαρμάκων καὶ μεριμνᾷ περὶ τῆς συντηρήσεως αὐτῶν κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἐπιστήμης.³⁸

ΑΡΘΡΟ 31: Ὁ διευθυντὴς εἰς τὸ τέλος ἐκάστου μηνὸς ἐξάγει κατάστασιν τῶν φαρμάκων, τῶν χορηγηθέντων εἰς τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα, εἰς τὸ τέλος δὲ ἐκάστης τριμηνίας ὑποβάλλει εἰς τὴν ἐφορείαν κατάστασιν, ἐν ἣ ἐμφαίνεται ἡ κατανάλωσις ἐκάστου φαρμάκου καὶ τὰ ἐναπομείναντα ποσὰ καὶ εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους ἀπολογισμὸν κατ' εἶδος τῶν καταναλωθέντων φαρμάκων καὶ ἔκθεσιν ἐν ἣ προτείνει πᾶσαν ἐπενεκτέαν βελτίωσιν εἰς τὰ τοῦ φαρμακείου. Ὑποδεικνύει δὲ εἰς τὴν ἐφορείαν τὰ ἄχρηστα φάρμακα, ἅτινα καὶ ἐξαφανίζονται.

ΑΡΘΡΟ 32: Ὁ διευθυντὴς ἢ καὶ πᾶς ἄλλος τῶν ὑπαλλήλων ἐὰν φοραθῶσιν ὅτι ἐξάγουσι κρυφίως φάρμακα ἢ ἐκτελοῦσι συνταγὰς ἀπαγορευμένας ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ, ἀπολύονται ἀμέσως.³⁹

ΑΡΘΡΟ 33: Ὁ διευθυντὴς κρατεῖ τὰ ἐξῆς βιβλία:

- 1) βιβλίον τῶν σκευῶν, ἐργαλείων καὶ ἐπίπλων τοῦ φαρμακείου.
- 2) βιβλίον τῶν συνταγῶν ἐν ᾧ ἀναγράφει τὰς ἐκτελουμένας συνταγὰς.
- 3) βιβλίον τῆς ἡμερομηνίας καταναλώσεως τῶν διαφόρων φαρμάκων.
- 4) βιβλίον τῆς ἀποθήκης, ἐν ᾧ ἀναγράφει κατὰ ποσὸν καὶ εἶδος τὰ εἰσαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα φάρμακα.⁴⁰

ΑΡΘΡΟ 34: Περὶ βοηθοῦ: Βοηθὸς τοῦ διευθυντοῦ διορίζεται ἐπὶ μισθῷ ὑπὸ τῆς ἐφορείας ὁ ἔχων τὰς ἀπαιτουμένας διὰ τὸ ἔργον του πρακτικὰς γνώσεις.⁴⁶

ΑΡΘΡΟ 35: Ὁ βοηθὸς διατελεῖ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ διευθυντοῦ, βοηθεῖ αὐτὸν εἰς τὸ ἔργον του καὶ ἐκτελεῖ πᾶσαν ἀντιθεμένην εἰς αὐτὸν ἐργασίαν.⁴²

ΑΡΘΡΟΝ 36: Διὰ πᾶσαν ἀμέλειαν ἢ παρεκτροπὴν καὶ ἀπειθειαν τοῦ βοηθοῦ ὁ διευθυντὴς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐφορείαν, ἥτις ἀναλόγως τοῦ παραπτώματος αὐτοῦ ἐπιβάλλει τὴν προσήκουσαν ποινὴν καὶ ἐν ὑποτροπῇ ἀπολύει αὐτόν.⁴³

ΑΡΘΡΟ 37: Περὶ ὑπηρετοῦ: Ὁ ὑπηρετὴς τοῦ φαρμακείου διορίζεται ἐπὶ μισθῷ ὑπὸ τῆς ἐφορείας, διατελεῖ δὲ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ διευθυντοῦ καὶ φροντίζει περὶ τῆς καθαριότητος τοῦ καταστήματος καὶ τῶν ἐν αὐτῷ εὕρισκομένων σκευῶν καὶ ἐπίπλων, ἐκτελῶν πᾶσαν οἰανδήποτε ἐργασίαν ἀντιθεμένην αὐτῷ ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ.⁴⁴

ΑΡΘΡΟ 38: Τὸν ὑπηρετὴν δεικνύοντα ἀμέλειαν περὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἢ ὑποπεσόντα εἰς παράπτωμά τι, ἀπολύει ὁ διευθυντὴς καὶ εἰδοποιεῖ τὴν ἐφορείαν, ἵνα προβῇ εἰς τὸν διορισμὸν ἑτέρου.⁴⁵

ΑΡΘΡΟ 39: Περὶ Ταμίου. Ταμίας τοῦ φαρμακείου εἶνε ὁ ταμίας τῶν ἐλεῶν, ὅστις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐνταλμάτων καὶ καταστάσεων, τὰς ὁποίας ἐκδίδει ἡ ἐφορεία, καταβάλλει τὴν μισθοδοσίαν τοῦ προσωπικοῦ, τὴν ἀξίαν τῶν φαρμάκων καὶ πᾶσαν ἐν γένει δαπάνην, ἀφορῶσαν τὸ φαρμακεῖον.⁴⁶

ΑΡΘΡΟ 40: Περὶ γραμματέως: Καθὼντα γραμματέως τοῦ φαρμακείου ἐκτελοῦσιν οἱ γραμματεῖς τῶν ἐλεῶν, εἰς οὓς ἀνατίθεται πᾶσα αὐτοῦ γραφικὴ ἐργασία.⁴⁷

ΑΡΘΡΟ 41: ΓΕΝΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ: Τὸ προσωπικὸν ὀφείλει νὰ φέρεται

μετά πραότητος καὶ προσηνείας εἰς τοὺς προσερχομένους ἵνα λάβωσι φάρμακα καὶ ἐκτελεῖ κατὰ σειρὰν ἀφίξεως τὰς συνταγὰς αὐτῶν, προτιμωμένων πάντοτε τῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων. Ὁ κακῶς φερόμενος ὑπάλλληλος ὑφίσταται τὰς ποινὰς τὰς ἀναγραφόμενας ἐν ἄρθρῳ 10.⁴⁸

ΑΡΘΡΟ 42: Οἱ προσερχόμενοι ὅπως λάβωσι φάρμακα ὀφείλουν νὰ διαμένωσιν εἰς τὸν χώρον τὸν ὑπάρχοντα ἐκτὸς τῶν κιγκλίδων, νὰ μὴ θορυβῶσι μηδὲ ἐνοχλῶσι τὸ προσωπικὸν ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς ἐργασίας αὐτοῦ. Διὰ πᾶν παράπονον κατὰ τοῦ προσωπικοῦ ὀφείλουν ν' ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐφορείαν, ἀπαγορευομένης αὐτοῖς πάσης ἔριδος καὶ φιλονεικίας πρὸς αὐτό, ἐπὶ ποινῇ στέρησεως τοῦ εὐεργετήματος τοῦ λαμβάνειν δωρεὰν φάρμακα.⁴⁹

ΑΡΘΡΟ 43: Τὸ προσωπικὸν ἔχει ὥρας ἀναπαύσεως τὸν μὲν χειμῶνα ἀπὸ τῆς 12ης - 2 μ.μ., τὸ δὲ θέρος ἀπὸ τῆς 1 - 4 μ.μ.⁵⁰

ΑΡΘΡΟ 44: Ἡ ἰσχὺς τοῦ παρόντος κανονισμοῦ διαρκεῖ ἐφ' ὅσον καὶ ἡ ἰσχὺς τοῦ κοινοτικοῦ κανονισμοῦ, μεθ' ὃ τροποποιεῖται ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει.»⁵³

Αὐτὸ εἶναι τὸ κείμενο τοῦ ἀνέκδοτου κανονισμοῦ τοῦ 1918 καὶ ὅπως καθαρὰ φαίνεται ἀπὸ τὰ σχόλια δὲν ἔχει οὐσιαστικὰς διαφορὰς ἀπὸ τὸν κανονισμὸ τῆς τουρκοκρατίας. Ὁ παραπάνω κανονισμὸς ἀναγνώστηκε κατὰ ἄρθρο καὶ ἐγκρίθηκε καὶ ἐκυρώθηκε, ἀπὸ τὴν δημογεροντίαν τῶν Ἰωαννίνων, «διὰ πράξεως αὐτῆς ὑπὸ ἡμερομηνίαν 26 Αὐγούστου 1918 καὶ ἀριθ. 14».⁵² Ὁ παραπάνω κανονισμὸς τῆς ἐσωτερικῆς λειτουργίας τοῦ φαρμακείου ἦταν ἀπλὰ περιγραφικὸς καὶ δὲν ὑπάρχουν οἱ λεπτομέρειες ἐκεῖνες πὺν θὰ ἔδιναν μία ἀκριβὴ εἰκόνα τῆς ἐποχῆς. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ καταχωρίσουμε αὐτὲς τὶς λεπτομέρειες.

Ὁ κανονισμὸς τοῦ 1918 ἀναφέρει ὅτι ἡ προμήθεια τῶν φαρμάκων γίνονταν μὲ μειοδοσία, ἀλλὰ παραλείπει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο αὐτὴ γίνονταν. Τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ ἀναλύσουμε παρακάτω. Πρὶν νὰ γίνῃ ὁ μειοδοτικὸς διαγωνισμός, ἡ διευθύνση τοῦ φαρμακείου σύντασσε τὸν κατάλογο τῶν ἀπαραίτητων φαρμάκων γιὰ ἓνα χρόνον «κατ' εἶδος καὶ κατὰ ποσὸν» καὶ μὲ βάση αὐτὸν τὸν κατάλογο γίνονταν ἡ μειοδοσία, στὸ κατάστημα τῶν ἐλεῶν, ἀφοῦ εἰδοποιούνταν ἀπὸ τοὺς ἐπόπτες τοῦ φαρμακείου, οἱ φαρμακέμποροι τῶν Ἰωαννίνων «ἵνα οἱ βουλόμενοι μειοδοτήσωσιν ἐν τῷ ἐπὶ τοῦτῳ προσδιορισθησμένῳ χρόνῳ ὑπὸ τῶν ἐποπτῶν» ἡ μειοδοσία θὰ παραπεμπεῖται, οὐχὶ πλέον τοῦ μηνός».⁵³

Μετὰ ἀπὸ τὴν μειοδοσίαν «ὁ τελευταῖος μειοδοτήσας», ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὴν ἐπικύρωση τῆς μειοδοτικῆς πράξης ἀπὸ τὴν δημογεροντίαν καὶ τὴν σύνταξιν τοῦ σχετικοῦ συμβολαίου, ἔπρεπε νὰ δηλώσῃ τὰ καταστήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ προμηθεύονταν τὰ φάρμακα. Ἐπρεπε ἀκόμη νὰ γνωρίζῃ ὁ μειοδότης ὅτι τὰ φάρμακα ὑποχρεωτικὰ «εἶνε εἴτε Γερμανικὰ εἴτε Γαλλικὰ» καὶ τέλος ὅτι «ὀφείλει νὰ προκαταβάλῃ εἰς τὸ ταμεῖον τῶν ἐλεῶν ὡς ἐγγύησιν ποσὸν τι χρημάτων κατὰ τὴν κρίσιν τῆς Δημογεροντίας».⁵⁴ Εἶναι εὐνόητον, ὅτι καμμία προμήθεια δὲν ἦταν δεκτὴ χωρὶς τὴν ἔγκρισιν τῆς δημογεροντίας.⁵⁵

Ὡστόσο καὶ ἡ μειοδοσία δὲν ἦταν καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν ἔγκρισιν τῆς δημογεροντίας πάντα ἰσχυρὴ, γιὰτὶ σύμφωνα μὲ ρητὴν διάταξιν τοῦ τότε κοινοτικοῦ κανονισμοῦ, ἂν τὸ κυρίαρχο ὄργανο τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας «θεωρήσῃ ὡς ἀνωφελὴ διὰ τὰ ἑλέη τὴν ἐνταῦθα διενεργουμένην μειοδοσίαν, ἢ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν εὖρη, ὅτι ἡ ἀπ' εὐθείας συνεννόησις μετὰ τῶν Εὐρωπαίων φαρμακεμπόρων Γαλλίας ἢ Γερμανίας ἠθελεν εἶσθε ἐπωφελεστέρα διὰ τὰ ἑλέη, δύναται νὰ ἀναστείλῃ πᾶσαν ἐνταῦθα μειοδοσίαν καὶ νὰ προβῇ εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ συμβολαίου μετὰ τῶν ρηθέντων Εὐρωπαϊκῶν κέντρων».⁵⁶

Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο γίνονταν ἡ προμήθεια τῶν ἀναγκαίων φαρμάκων τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας, γιὰ τὸ φαρμακεῖο τῶν ἐλεῶν καὶ εἶναι νομίζουμε περὶ

τὸ νὰ τονίσουμε ξανά, ὅτι δὲν ἐπιτρέπονταν γιὰ ὁποιονδήποτε λόγο ἡ ὑπέρβαση τοῦ ποσοῦ πὺν εἶχε προϋπολογιστεῖ γιὰ τὸ φιλανθρωπικὸ αὐτὸ κατάστημα.

3. Ἡ ἀντίδραση τῆς ἀντιπολίτευσης

Τὸ κόμμα τῆς «Κόσσης», ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὴν ἐκλογικὴ συντριβὴ του, στὶς κοινοτικὲς ἐκλογὲς τῶν Ἰωαννίνων στὰ 1911, ἄρχισε νὰ καλλιεργεῖ μιὰ πολιτικὴ λασπολογίαν πὺν βασικὰ βασίζονταν σὲ μιὰ τελειῶς ἀνεύθυνη κριτικὴ τῶν πράξεων τοῦ κόμματος πὺν κυβερνοῦσε. Γιὰ τὸ φαρμακεῖο τῶν ἐλεῶν, ἰδιαίτερα, ἡ ἀντίδραση τῆς ἀντιπολίτευσης μπορεῖ νὰ κριθεῖ σὰν ἐντελῶς ἐπιφανειακὴ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα, ὅπως παρακάτω θὰ ἐκτεθοῦν μὲ κάθε δυνατὴ λεπτομέρεια.

Στὶς 16 τοῦ Μάρτη τοῦ 1911 συνέχεται ἡ ἐποπτεία τοῦ φαρμακεῖου, ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ τότε μητροπολίτη τῶν Ἰωαννίνων Γερβασίου Ὡρολογᾷ καὶ διορίζει τὸ φοιτητὴ Γεώργιο Μπούρη σὰν γραμματέα, χάρις τῆς κανονικῆς διεξαγωγῆς τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ιδρύματος.⁵⁷ Ἡ ἀντιπολίτευση δὲ δέχτηκε ποτὲ αὐτὸ τὸ διορισμὸ καὶ τὸ δημοσιογραφικὸ τοῦ ὄργανο, ἡ ἐφημερίδα «Ἡπειρος», κριτικᾶροντας τὸν διορισμὸ, κατηγορεῖ χωρὶς βάση τοὺς ἐπόπτες καὶ γράφει: «Ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Μητροπολίτου καὶ παρὰ πάντα κανονισμὸν καὶ χωρὶς νὰ ἐρωτήσωσι τὴν γνώμην του, ἐν μιᾷ νυκτὶ καὶ μόνῃ συνέρχονται καὶ διορίζουσιν αὐτόκλητοι ὑπάλληλον παυθέντα ἄλλοτε καὶ φέροντα στοιχεῖα, τὰ ὅποια μόνον οἱ κ. ἐπόπται ἠδύνατο νὰ ἐκτιμῇσωσιν ὡς προσόντα ὠφέλιμα αὐτοῖς. Καὶ ἂν ἡ ποιμαντορικὴ καὶ ἀτεγκτος μίτρα τοῦ Μητροπολίτου δὲν ἐπενέβαιναν ἔκτοτε θὰ εἶχε παροδοθῇ αὐθις τὸ ταλαίπωρον φαρμακεῖον χειροπόδαρον δεμένον ὡς παγκάρι τοῦ κόμματος».⁵⁸

Κατ' ἀρχὴν ὁ ἰσχυρισμὸς τῆς ἐφημερίδας, δηλαδὴ ὅτι «ἐν ἀγνοίᾳ» τοῦ μητροπολίτη διορίστηκε ὁ Μπούρης, δὲν εὐσταθεῖ, γιὰ τὸ ἀνέκδοτο πρακτικὸ τῶν ἐποπτῶν τοῦ φαρμακεῖου γιὰ τὸ διορισμὸ του ὑπογράφει τόσο ἀπὸ τὸν μητροπολίτη, ὅσο καὶ ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἐπόπτες. Ἄξιο περιέργειας εἶναι ἀκόμη τὸ γεγονὸς, ὅτι ἡ ἐφημερίδα ρίχνει ὅλο τὸ βάρος τοῦ «κατηγορῶ» τοῦ στοὺς ἐπόπτες καὶ δίνει ἄφεση ἁμαρτιῶν στὸν μητροπολίτη. Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι τυχαῖο, γιὰ τὴν ἀπλούστατα ὁ μητροπολίτης ὅπως καὶ νὰ εἶχε τὸ πρᾶγμα ἦταν ἀναντικατάστατος, ἐνῶ οἱ ἐπόπτες ἄρχοντες ἐκλέξιμοι κάθε δύο χρόνια. Κατὰ συνέπεια, ἡ ἀπαράδεκτη κριτικὴ τῆς «Κόσσης», πὺν κατευθύνονταν ἀπὸ τὸ τότε ἑλληνικὸ προξενεῖο τῶν Ἰωαννίνων, χτυποῦσε ἔνανι ἀνύπαρκτο ραγιαδισμό, ἀλλὰ ξεχνοῦσε ὥστόσο πῶς ὅταν κι ἐκεῖνη ἐπιβλήθηκε μὲ τὴν λαϊκὴν θέληση, θέλησε νὰ ἐπιβάλει τὸ δικὸ της κατεστημένο, τὸ κατεστημένο τῶν ἑγκριτῶν πολιτῶν, πὺν ἔκανε δικήν του ὑπόθεση, ὅτι ἀφοροῦσε τὴν Ἡπειρο τὰ χρόνια ἐκεῖνα. Ἡ μαχητικὴ ἀρθρογραφία τοῦ δημοσιογραφικοῦ τοῦ ὄργανο προξενεῖ ἐντύπωση, ἀλλὰ ἂν νῆξετασθεῖ καὶ σὲ βάθος, ἀποδεικνύεται ἔνα ἐπιφανειακὸ πυροτέχνημα χωρὶς καὶ τὴν ἐλάχιστη ἀποδεικτικὴ βάση. Καὶ ἔνα τέτοιο γεγονὸς εἶναι, γιὰ τὸν αντικειμενικὸ ἱστορικὸ, στ' ἀλήθεια ἀπαράδεκτο. Οἱ συνέπειες τῆς ἐκλογικῆς συντριβῆς τῆς «Κόσσης» ἦταν μεγάλες καὶ ἀντὶ αὐτῆς νὰ ἀκολουθήσει συμβατικὴ πολιτικὴ καὶ καλόπιστη ἐποικοδομητικὴ κριτικὴ, ἀντίθετα ἀοριστολογοῦσε δίχως ἀποδείξεις. Τρανὴ ἀπόδειξη τῆς ἀλήθειας αὐτῆς εἶναι τὸ παρακάτω ἄρθρο τῆς ἐφημερίδας, μὲ τὸν τίτλο «Ἀνὰ τὴν πόλιν», πὺν ἀνάμεσα στὰ ἄλλα γράφει: «Καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἡ Α. Σεβασμιότης ἐν τῇ διακρινούσῃ Αὐτὴν ἐπιεικείᾳ συμβατικότητι πρὸς ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ ὑπ' Αὐτὴν Σώματα, ἐκ πατρικοῦ μὲν ἴσως ἀλλὰ παρεξηγουμένου καὶ μὴ θεραπεύοντος τὴν Κοινὴν Γνώμην ἐνδιαφέροντος, δὲν θέλει ὅ,τι ἀπὸ τῶν στηλῶν τούτων πολλάκις ηὔχθημεν. Νὰ κρατήσῃ μαστίγιον δηλονότι. Ἀλλὰ μαστίγιον συρίζον τόσον ἐπὶ τῶν κοινῶν κεφαλῶν ὅσον καὶ ἐκείνων οὗς αἱ κοινὰ κεφαλὰ ἔθεσαν κεφαλὴν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν

των».⁵⁹ Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ ἐφημερίδα τῆς ἀντιπολίτευσης ζητάει τὴν ἀπολυταρχικὴ διοίκηση τῶν κοινῶν, ἀλλὰ εἶχε νὰ κάνει μ' ἓναν βέρο δημοκράτη ἱεράρχη, ποὺ ὑποτάσσονταν πάντα στὴ θέληση τῆς πλειοψηφίας, ὅπως δείχνουν πολλὰ ἀνέκδοτα πρακτικὰ τῶν κοινοτικῶν σωματείων τῆς ἱστορούμενης περιόδου. Καὶ τὸ ὅτι εἶχε νὰ κάνει μὲ βέρο δημοκράτη εἶναι πάγκοινα γνωστό, γιατί μέχρι καὶ σήμερα ἀμφισβητεῖται ἡ ποιμαντορικὴ δράση τοῦ τότε μητροπολίτη τῶν Ἰωαννίνων.

Στὰ μέσα τοῦ Μάη τοῦ 1911 καὶ μὲ ἀφορμὴ μία ἀναφορὰ πολιτῶν ἐνάντια στοὺς ἐπόπτες τοῦ φαρμακείου, ἡ ἐφημερίδα «Ἡπειρος» ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἐποπτῶν καὶ κατηγορεῖ τὸν μητροπολίτη Γερβάσιο, γιατί παρέπεμψε τὴν ἀναφορὰ στοὺς ἐπόπτες ποὺ «εἰς τὰς ἑλληνικὰς καλένδας χωρὶς οὔτε νὰ φανῇ οὔτε ν' ἀκουσθῇ» τὴν εἶχαν πετάξει.⁶⁰ Ὡστόσο ἡ ἐφημερίδα πλανᾶται ἠθελημένα, γιατί ἀπλούστατα, ὁ ἀρχηγὸς τῆς τότε κοινότητος τῶν Ἰωαννίνων, ἐνεργώντας σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 90 τοῦ κοινοτικοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1908,⁶¹ ἦταν ἑκατὸ τοῖς ἑκατὸ νόμιμος παραπέμποντας τὴν αἴτηση στοὺς ἐπόπτες. Ἀλλὰ ἡ ἐφημερίδα, διευθυνόμενη ἀπὸ ἓναν κύκλο ἀνθρώπων ποὺ ἤξερε ἀπ' ἑξῶ καὶ ἀνακατωτὰ τὰ τερτίπια τῆς πολιτικῆς ζωῆς, γνώριζε νὰ ἀποφεύγει τὶς κακοτοπιές. Ἔτσι, στὸ ἴδιο ἄρθρο της, ἀφοῦ ἐπικαλεῖται τὴν εὐρύτερη ἀντίληψη τοῦ μητροπολίτη, γιὰ νὰ μὴ βρεθεῖ κλεισμένο τὸ φαρμακεῖο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του, γράφει: «Ἐὰν τῆς Α. Σεβασμιώτητος τοῦ Μητροπολίτου ἡ εὐρυτέρα ἀντίληψις δὲν μεσολαβήσῃ κάπως ἐνεργότερον ὑποδεικνύουσα εἰς τοὺς κ. ἐπόπτας τὸ κομβολόγιον τῶν ἀτοπημάτων καὶ τῶν σκανδάλων, ὅσα ἤρχισαν εἰς τὸ φαρμακεῖον τῶν ἐλεῶν, πολὺ ταχέως ἡ Α. Σεβασμιώτης θὰ εὐρεθῇ πρὸ τοῦ λυπηροῦ τετελεσμένου νὰ ἱδῇ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν της ἡ κλειόμενον ἢ ἐπανερχόμενον εἰς τὴν πρώτην χαώδη κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀσυνείδητος συναλλαγὴ τὸ εἶχε βυθίσῃ».⁶²

Ἀπὸ τὸ παραπάνω ἄρθρο φαίνεται καθαρὰ τὸ ἐπιφανειακὸ «κατηγορῶν». Ἀφοῦ ἡ ἀντιπολίτευση μιλάει γιὰ σκάνδαλα καὶ ἀφοῦ εἶχε δικό της ἐλεγχόμενο δημοσιογραφικὸ ὄργανο, γιατί δὲν ἀναφέρει τὰ σκάνδαλα γιὰ νὰ διαφωτίσει τὴν κοινὴ γνώμη; Ἡ ἀπάντηση εἶναι εὐκόλη. Ἀπλούστατα δὲν ὑπῆρχαν ἀποδειγμένα σκάνδαλα, ἀλλὰ ἀόριστες διαδόσεις, καὶ θὰ ἦταν πολὺ ἀστείον νὰ πιστέψουμε κάτι τέτοιο. Τὰ ἀνέκδοτα πρακτικὰ τοῦ φαρμακείου ὑπάρχουν εὐτυχῶς καὶ ἀποδεικνύουν ἀντίθετα πράγματα. Ἀκόμη ἀπὸ τὰ 1908 μέχρι καὶ τὶς ἐκλογές τοῦ Γενάρη τοῦ 1911 ἡ ἐφημερίδα σιωπᾷ, γιατί ἀπλούστατα στὴν ἀρχὴ ἦταν ὁ ἴδιος ὁ κύκλος της. Γιὰ τὸν ἀντικειμενικὸ ὅμως ρέκτη τῆς ἱστορίας, γι' αὐτὸν ποὺ θέλει νὰ δώσει ἀληθινὴ ἱστορία, μετράνε ὅλα τὰ γεγονότα καὶ ἡ σύγκρισή τους βγάζει τὴν πραγματικὴ ἀλήθεια, μιὰ ἀλήθεια ποὺ πανηγυρικὰ ἔχει ἀποδειχτεῖ.

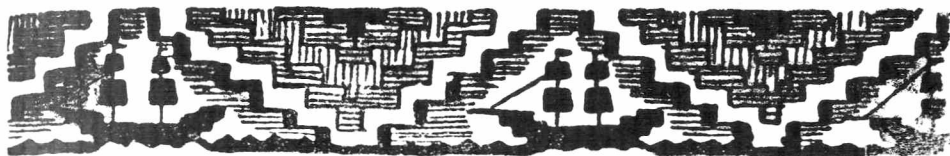
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΔΕΚΑΤΟΥ ΕΒΔΟΜΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Βλ. Ἰωάννη Λαμπρίδη, ὁ. π., σ. 73.
2. Βλ. Ἰωάννη Λαμπρίδη, ὁ. π., σ. 73.
3. Βλ. Γεωργίου Ἀθ. Οἰκονόμου, Ἱστορία τῶν τριῶν Ἑλισαβετιῶν Παρθεναγωγείων τῶν Ἰωαννίνων ἐπὶ τουρκοκρατίας 1848 - 1913, Ἰωάννινα 1957, σ. 11.
4. Βλ. Γεωργίου Ἀθ. Οἰκονόμου, ὁ. π., σ. 11.
5. Βλ. τὸ ἄρθρο 88 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908 ποὺ γράφει: «Ἐν περιπτώσει ἐλλείμματος, ἀναφέρεται καὶ πρὸς τὴν ἐφοροεπιτροπείαν καὶ τὴν Δημογεροντίαν διὰ τὰ περαιτέρω».
6. Βλ. τὸ ἄρθρο 93 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
7. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., ἀριθ. πρακτ. 878, Βιβλίο Πρακτικῶν τῶν ἐποπτῶν τοῦ Φαρμακείου, βιβλίο ἀποφάσεων τῆς ἐφοροεπιτροπείας τῶν Ἰωαννίνων, σ. 251.

8. Βλ. τὸ ἄρθρο 93 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908 ποὺ ρητὰ γράφει: «Εἰδικῶς τὰ τοῦ φαρμακείου κανονίζονται κατὰ τὸν ἰδιαίτερον ἐσωτερικὸν κανονισμόν αὐτοῦ».
9. Στὸ πρῶτο ἄρθρο δίνεται γενικὰ ὁ σκοπὸς τῆς ἰδρύσεως τοῦ καταστήματος (Σ.Σ.).
10. Γίνεται ἐφαρμογὴ τοῦ ἄρθρου 88 τοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1908 ποὺ ρητὰ γράφει: «Οἱ ἔφοροι τῶν κορασίων ἔχουσι καὶ τὴν τοῦ φαρμακείου ἐποπτείαν».
11. Γίνεται ἐφαρμογὴ πάλι τοῦ ἄρθρου 88 τοῦ κοινοτικοῦ κανονισμοῦ, ποὺ δίνει πλήρη ἀρμοδιότητα ἐποπτείας στοὺς ἐφόρους τοῦ καταστήματος.
12. Εἶναι διάταξη νέα, πὺ δὲν καλύπτει ὁ κανονισμὸς τοῦ 1908 παρὰ γενικὰ μὲ τὴ διάταξη τοῦ ἄρθρου 93 ποὺ γενικὰ γράφει: «Εἰδικῶς τὰ τοῦ φαρμακείου κανονίζονται κατὰ τὸν ἰδιαίτερον ἐσωτερικὸν κανονισμόν αὐτοῦ».
13. Καὶ στὸ ἄρθρο αὐτὸ γίνεται ἐφαρμογὴ τῆς διατάξεως 93, ποὺ δίνει πλήρη ἐξουσία στὸν ἐσωτερικὸ κανονισμὸ λειτουργίας τοῦ ἰδρύματος.
14. Καὶ γιὰ τὶς τακτικὰς συνεδριάσεις ἐφαρμόζεται τὸ ἄρθρο 93.
15. Γίνεται ἐφαρμογὴ τοῦ ἄρθρου 31 τοῦ κοινοτικοῦ κανονισμοῦ, ποὺ ἦταν γενικὴ διάταξη καὶ εἶχε ἰσχὺ γιὰ ὅλες τὶς ἐπιτροπὰς τῆς ὀλομελείας. Τὸ 31 ἄρθρο ρητὰ γράφει ὅτι «πᾶσα ἀπόφαση λαμβάνεται κατὰ πλειοψηφίαν διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας». Ὅσον ἀφορᾷ στὸ θέμα διαφωνίας τοῦ προέδρου, αὕτῃ ἡ διάταξη εἶναι νέα καὶ δὲν εἶχε ἐφαρμογὴ τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας.
16. Βλ. τὸ ἄρθρο 93 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908, ὅπου ρητὰ γιὰ τὸ φαρμακεῖο ἀναφέρει: «Εἰδικῶς τὰ τοῦ φαρμακείου κανονίζονται κατὰ τὸν ἰδιαίτερον ἐσωτερικὸν κανονισμόν αὐτοῦ».
17. Βλ. τὸ ἄρθρο 88 παρ. Ε τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908, ποὺ γράφει ὅτι «οἱ ἔφοροι τῶν κορασίων ἐκδίδουσιν ἐντάλματα πρὸς τὸν ταμίαν, ὑπογεγραμμένα ὑπὸ τῆς ὀλομελείας αὐτῶν περὶ πληρωμῆς, ἀφορώσης τὸ φαρμακεῖον οὐχὶ πέραν τοῦ ψηφισθέντος προϋπολογισμοῦ» πᾶσα ἀναγκαία ἐπὶ πλέον δαπάνη τοῦ φαρμακείου ἀποφασίζεται ὑπὸ τῆς Δημογεροντίας τῇ προτάσει τῶν ἐπιτρόπων.
18. Βλ. τὸ ἄρθρο 88 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908 ποὺ γράφει: «Ἡ προμήθεια τῶν φαρμάκων γίνεται διὰ μειοδοσίας διενεργουμένης ἐντὸς τοῦ πρώτου μηνὸς μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν καὶ παραλαβήν».
19. Ἡ διάταξη αὕτη εἶναι νεώτερη καὶ δὲν καλύπτεται ἀπὸ σχετικὸ ἄρθρο τοῦ τότε κοινοτικοῦ κανονισμοῦ. Ὡστόσο ὁ ἔλεγχος νομίζουμε ὅτι ἦταν ἀναγκαῖος. (Σ.Σ.).
20. Ὁ ἔλεγχος ἦταν ὑποχρεωτικὸς καὶ ἡ ἐνέργειά του γίνονταν ἀπὸ τὴν δημογεροντίαν καὶ τὴν ἐφοροεπιτροπείαν καὶ τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας.
21. Ἐννοεῖ τὸν κατάλογο τῶν ἐλεοδοτουμένων καὶ ἐφαρμόζει πιστὰ τὸ ἄρθρο 7 τοῦ κοινοτικοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1908.
22. Ἡ διάταξη εἶναι νεώτερη ἀλλὰ ἡ βάση της εἶναι ἐφαρμογὴ τοῦ ἄρθρου 90 τοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1908 ποὺ γράφει: «Πᾶσα ἱατρικὴ συνταγὴ ὅπως ἡ ἐκτελεστὴ δέον νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ πάσχοντος πτωχοῦ, ὑπὲρ οὗ ἐκδίδεται καὶ τὴν ὑπογραφήν ἑνὸς τῶν ἐποπτῶν».
23. Εἶναι ἐφαρμογὴ τοῦ ἄρθρου 90 τοῦ κανονισμοῦ ποὺ γράφει: «Ἐὰν δὲ ἀποδειχθῇ, ὅτι ἱατρὸς ἐξέδωκε συνταγὴν φέρουσαν ὄνομα ἐλεοδοτουμένου πτωχοῦ, ἐν ᾧ τὰ φάρμακα ἤθελον εἶναι προωρισμένα διὰ πρόσωπον μὴ ἐλεοδοτούμενον, πᾶσα τοιαύτη συνταγὴ μένει ἀνεκτέλεστος καὶ τὸ πρᾶγμα γίνεται γνωστὸν διὰ τοιχοκολλησέως ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ φαρμακείου, δηλουμένου συγχρόνως ὅτι αἱ συνταγαὶ τοῦ ἱατροῦ τούτου δὲν θὰ ἐκτελῶνται πλέον, ἐν ᾗ δὲ περιπτώσει ἐμίσθως ὡς ἱατρὸς τῆς πόλεως αὐτοδικαίως θεωρεῖται πεπαισμένος».
24. Εἶναι νεώτερη διάταξη ποὺ ἀπλοποιεῖ κάπως τὶς αὐστηρὰς διατάξεις τῆς τουρκοκρατίας.

25. Είναι πιστή εφαρμογή του άρθρου 88 του κανονισμού του 1908 σχετική με τη διοίκηση του ιδρύματος.
26. Είναι εφαρμογή του άρθρου 88 του κανονισμού του 1908 που ρητά αναφέρεται στην παραλαβή των φαρμάκων, των βιβλίων, των επίπλων και σκευών κατά είδος και ποσότητα.
27. Είναι εφαρμογή του 29 άρθρου παρ. δ του κανονισμού του 1908.
28. Είναι εφαρμογή του άρθρου 92 του κανονισμού του 1908 με έλαφρά τροποποίηση. Κατά το άρθρο 92 «πάσα συνταγή οίονδήποτε πτωχού χριστιανού Έλληνας ορθοδόξου φέρωντος σύστασιν εκ μέρους της Α.Σ. του Μητροπολίτου, είναι εκτελεστή προς χρήση φαρμάκων ουχί πλέον των 10 ημερών».
29. Είναι γενική διάταξη κατά εφαρμογή του άρθρου 93 του κανονισμού του 1908.
30. Αφορά τους νέους έλεοδοτουμένους που ύστερα από εξακρίβωση γράφονταν στον κατάλογο των έλεοδοτουμένων πτωχών.
31. Είναι αντίγραφο του άρθρου 90 του κανονισμού του 1908. Βλ. Σημείωση άρθρου 15.
32. Είναι εφαρμογή πρώτα του άρθρου 91 που γράφει: «Οί ιατροί έχοντες υπ' όψιν τας μεγάλας δαπάνας, ας ύφίσταται το κατάσταση, οφείλουσι ν' αναγράφωσι μετά φειδοῦς τας συνταγὰς αποφεύγοντες τὰ ἀμφιβόλου ἐνεργείας καὶ τὰ νέα καὶ τὰ μὴ ἔτι ἱκανῶς δεδοκιμασμένα βαρύντιμα φάρμακα. Συνταγαὶ τοιούτων καινοφανῶν φαρμάκων πολυσύνθετοι δὲ καὶ ἄλλως ἀνωφελεῖ καὶ δαπανηράν πολυφαρμακείαν προδίδουσαι καὶ χρόνον πολὺν περὶ τὴν ἐκτέλεσιν ἀπορροφῶσαι καὶ εἰδικότητες θὰ ἀπορρίπτονται. Οἱ ἱατροὶ ἐν ταῖς συνταγαῖς αὐτῶν δεόν νὰ μὴ παραλείπωσι τὰς πρὸς χρῆσιν τῶν φαρμάκων ὁδηγίας. Μόνον ἐν τῷ Νοσοκομείῳ ἐπιτρέπεται νὰ δοκιμασθῶσιν νέα φάρμακα», καὶ τὸ ἄρθρο 92 κατ' ἐξαίρεση ἐπιτρέπει «μόνον εἰς τοὺς ἐκ τοῦ Νοσοκομείου ἐν ἀναρρώσει ἐξερχομένους ἢ ἐπὶ πλείονας τῶν 10 ἡμερῶν χορήγησις φαρμάκων. Φάρμακα ὅμως κατ' ἀφροδισίων παθήσεων (ἐξαιρέσει τῆς σφυλίδος) καὶ κοσμητικὰ τοιαῦτα (λ.χ. ἀρώματα πρὸς χρῆσιν τῶν τριχῶν) οὐδόλως χορηγοῦνται».
33. Είναι επέκταση εφαρμογῆς του γενικού άρθρου 93 του κανονισμού του 1908.
34. Είναι εφαρμογή του άρθρου 93 που γράφει: «Τὸ προσωπικὸν τοῦ φαρμακείου ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ διευθυντοῦ Διπλωματούχου, ἔχοντος καὶ τὴν τῆς Σεβαστῆς Αυτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως ἀπαιτούμενην ἄδειαν». Ἡ τελευταία προσθήκη τοῦ άρθρου 26 τοῦ κανονισμοῦ ἐσωτερικῆς λειτουργίας εἶναι νεώτερη.
35. Είναι εφαρμογή του άρθρου 93 που γράφει: «Ὁ Διευθυντὴς οφείλει νὰ ἐποπτεύῃ καὶ μεριμνᾷ περὶ τῆς ἀπροσκόπτου καὶ κανονικῆς ἐν γένει λειτουργίας τοῦ φαρμακείου».
36. Ὁ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τοῦ 1908 ἀφήνει στὸ Διευθυντὴ τὴν ἐκτέλεση τῶν συνταγῶν, ἐνῶ ἀντίθετα ὁ κανονισμὸς τῆς πόλης καὶ ἐπαρχίας τοῦ 1908 μετὰ τὸ ἄρθρο 93 στὸ βοηθό του.
37. Πρόκειται περὶ διατάξεως πὺν ἀπορρέει ἀπὸ τὸ ἄρθρο 93 τοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1908.
38. Πρόκειται καὶ πάλι περὶ διατάξεως ἀπορρεούσης ἐκ τοῦ άρθρου 93 πὺν εἶναι ἄρθρο γενικὸ ἀφοῦ ρητὰ καθορίζει, ὅπως καὶ σὲ ἄλλες σημειώσεις τονίσαμε, ὅτι «Εἰδικῶς τὰ τοῦ φαρμακείου κανονίζονται κατὰ τὸν ἰδιαιτέρον ἐσωτερικὸν κανονισμὸν αὐτοῦ». Κατὰ συνέπεια, οἱ διατάξεις τοῦ ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ λειτουργίας κάθε ἀγαθοεργοῦ καταστήματος τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας εἶχαν ἰσχύ ἀπαράβιαστον νόμου.
39. Ἀναφέρεται στὶς πειθαρχικὰς ποινὰς τοῦ προσωπικοῦ πὺν ὁπωσδήποτε δὲν περιλαμβάνονταν στὸν κανονισμὸ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
40. Ἀναφέρεται στὰ βιβλία τοῦ καταστήματος ὀνομαστικὰ καὶ πὺν γενικὰ ἀναφέρονται στὸ ἄρθρο 88 τοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1908 «...παραλαμβάνουσι παρὰ τῶν προκατόχων τὰ ἐνυπάρχοντα φάρμακα, βιβλία καὶ λοιπὰ εἶδη τοῦ φαρμακείου διὰ καταλόγου».
41. Ὁ βοηθὸς τοῦ φαρμακείου προσλαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἐφορεία κατὰ εφαρμογὴ τοῦ άρθρου 93 τοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1908.

42. Ὑπάρχει διαφορά μεταξύ τῶν δύο κανονισμῶν. Κατὰ τὸν κανονισμό τῆς Τουρκοκρατίας, ὁ βοηθὸς ἐκτελεῖ «μετὰ μεγίστης προσοχῆς καὶ ἀκριβείας τὰς ὑπὲρ τῶν ἐλεοδοτουμένων πτωχῶν συνταγὰς».
43. Ἀναφέρεται στὰ πειθαρχικά παραπτώματα ποὺ δὲν τὰ ἀναφέρει ὁ κοινοτικὸς κανονισμὸς τῆς τουρκοκρατίας (1908).
44. Ὁ ὑπὸ τῆς ἡττανέο πρόσωπο γιὰ τὸ προσωπικὸ τοῦ φαρμακείου. Ὁ κανονισμὸς τῆς τουρκοκρατίας δὲν πρόβλεπε ὑπηρετὴ γιὰ τὸ φαρμακεῖο.
45. Ἀναφέρεται στὴν τιμωρία τῶν πειθαρχικῶν παραπτωμάτων, ποὺ ὁποσδήποτε ρυθμίζονται ἀπὸ τὸν κανονισμὸ τῆς τουρκοκρατίας.
46. Καὶ τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας, ταμίας τοῦ φαρμακείου τῶν ἐλεῶν ἦταν ὁ ταμίας τῆς ἐφοροεπιτροπείας ποὺ τὰ καθήκοντα, τὶς ὑποχρεώσεις καὶ τὶς ἀπαγορεύσεις ποὺ ὑπάγονταν τὶς ἀναφέραμε στὸ σχετικὸ κεφάλαιο.
47. Ὁ γραμματέας τοῦ φαρμακείου τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας δὲν ἦταν ὁ γραμματέας τῶν ἐλεῶν. Τὸ ἄρθρο 93 τοῦ κοινοτικοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας ρητὰ γράφει ὅτι ὁ γραμματέας διορίζεται ἀπὸ τὴν ἐφορεία «εἰς ὃν εἶναι ἀνατεθειμένη πᾶσα ἡ τοῦ φαρμακείου γραφικὴ ὑπηρεσία».
48. Διαγράφει τὶς ὑποχρεώσεις τοῦ προσωπικοῦ πρὸς τὸ κοινόν, ποὺ ὁποσδήποτε καθορίζονται ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ κανονισμὸ λειτουργίας.
49. Διαγράφει τὶς ὑποχρεώσεις τοῦ κοινοῦ καὶ τὴν τιμωρία του σὲ περίπτωσι ἀθέτησης. Τὸ γεγονὸς εἶναι ἀξιοπρόσεχτο, γιὰ τὴν πρώτη φορὰ βλέπουμε διάταξη τέτοια στὰ διοικητικὰ χρονικά τῆς πόλης τῶν Ἰωαννίνων.
50. Τὸ ὥραριο τῆς λειτουργίας τοῦ φαρμακείου, τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας, διαγράφονταν στὸ ἄρθρο 89 τοῦ τότε κανονισμοῦ καὶ ἀνάμεσα στ' ἄλλα ἔγραφε: «Τὸ φαρμακεῖον εἶναι ἀνοικτὸν ἐν χειμῶνι μὲν ἀπὸ πρωῒας μέχρι τῆς 1ης τῆς νυκτός, ἐν ὥρᾳ δὲ θέρους μέχρι τῆς 2ας ὥρας τῆς νυκτός».
51. Τροποποίησι τοῦ κανονισμοῦ τοῦ κάθε ἀγαθοεργοῦ καταστήματος μποροῦσε νὰ γίνῃ ὅποτεδήποτε τὸ ἐκρίναν οἱ ἐφοροί. Ὡστόσο, γιὰ νὰ τροποποιηθῇ ὁ κανονισμὸς, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν δικαιολογημέναι αἰτίαι ποὺ νὰ συνηγοροῦν γιὰ τὴν τροποποίησίν του. Γενικά, ὁ κανονισμὸς εἶχε ἰσχύϊ ἀπαράβατου νόμου καὶ κατὰ συνέπειαν κάθε τροποποίησίν του ἢ ἀναθεώρησις ἔπρεπε νὰ ἔχει στηρίγματα.
52. Βλ. τὸν κανονισμὸ τοῦ φαρμακείου ΑΜΙ, φάκελλος φαρμακείου τῶν ἐλεῶν 190 κ.έ., ὅπου στὸ τέλος ἀναφέρεται καὶ ἡ ἐπικύρωσί του ἀπὸ τὴν δημογεροντίαν.
53. Βλ. τὸ ἄρθρο 88 παράγραφος α' τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων τοῦ 1908, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι οἱ φαρμακῆμποροι εἰδοποιοῦνται ἐγγράφως.
54. Βλ. τὸ ἄρθρο 88 παρ. β' τοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1908.
55. Βλ. τὸ ἄρθρο 88 παρ. γ' τοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1908, ποὺ ἀνάμεσα στ' ἄλλα γράφει ὅτι «οἱ ἀθετοῦντες τοὺς προηγουμένους ὅρους θεωροῦνται πεπαισμένοι καὶ ἡ Α.Σ. ὁ Μητροπολίτης προβαίνει εἰς τὴν ἀντικατάστασιν διὰ τῶν ἐπιλαχόντων».
56. Βλ. τὸ ἄρθρο 88 παρ. δ' τοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1908.
57. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., ἀριθ. πρακτ. 917) 16.3.1911, πρακτικὸ τῶν ἐποπτῶν τοῦ φαρμακείου, σ. 329.
58. Βλ. ἐφημερίδα «Ἡπειρος», φύλλο 90) 20.3.1911.
59. Βλ. ἐφημερίδα «Ἡπειρος», φύλλο 97) 8.5.1911. Στὸ ἄρθρο αὐτό, ἡ ἐφημερίδα ἐνεργεῖ δικτατορικά καὶ δὲν δέχεται κανένα συμβιβασμό.
60. Βλ. ἐφημερίδα «Ἡπειρος», φύλλο 98) 15.5.1911.
61. Βλ. τὸ ἄρθρο 90 τοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1908.
62. Βλ. ἐφημερίδα «Ἡπειρος», φύλλο 98) 15.5.1911. Στὸ ἄρθρο, ἡ ἐφημερίδα κατηγορεῖ τοὺς ἐπόπτες τοῦ φαρμακείου, ποὺ κήδευσαν τὴν ἀξιοπρέπειάν τους γιὰ τὰ κομματικὰ συμφέροντα.

ΣΤΥΛ. Κ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Δικηγόρου

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΦΟΙΝΙΚΗΣ.

(Ἡπειρος - 205 π.Χ.) *

Ἐδῶ οἱ Ῥωμαῖοι προκατέλαβαν τοὺς φίλους τους, βαφτίζοντάς τους συμμάχους. Τὸ ἴδιο, παρασυρμένος, ἔπραξε κι ὁ βασιλιάς. Τὸ ρωμαϊκὸ τέχνασμα «ἔπιασε», μὲ ἐπιτυχία πλήρη καὶ ἀπόλυτη. Οἱ «μικροὶ» ἀνεγνώρισαν τὶς ζῶνες ἐπυρροῆς, καὶ ἐννοοῦμε τὶς ρωμαϊκές, γιατί τὸν Φίλιππο δὲν εἶδαμε νὰ τὸν βοηθήσει ἡ συνθήκη σὲ ἐπέκταση τῆς δικῆς του παληᾶς ἐπυρροῆς, καὶ δὲν ἄργησαν νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴ δορυφορικὴ τους σχέση μετὰ τῇ Ῥώμῃ, οἱ σύμμαχοι, ποὺ στὴν κυριολεξία ἀποκτήθηκαν στὴ Φοινίκη, κατὰ τρόπο αὐτόματο.

Ὅρατὲς πολιτικὲς συνέπειες

Ἡ κρίση δὲν ἄργησε νὰ ἔρθει, τὸ κρίμα τῆς ὥμως, ὅπως καὶ τοῦ καινούργιου πολέμου, πέντε χρόνια ἀργότερα, δὲν τὸ φέρει ἡ ἀσταθὴς ἑδαφικὴ ρύθμιση, ἀλλὰ τὸ ἐκρηκτικὸ πολιτικὸ ὑπόβαθρο τῆς συνθήκης, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ ἀσχοληθοῦμε στὰ ἐπόμενα κεφάλαια.

Δὲν παρέλειψαν βέβαια οἱ Ῥωμαῖοι ἀργότερα, ὅταν ἐτοιμαζόνταν γιὰ πόλεμο, νὰ κατηγορήσουν τὸ βασιλιά ὅτι παρεβίασε τὴ συνθήκη μας. Τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ ὁ βασιλιάς.⁶² Πάντα ἔτσι γίνεται.

Δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα γιὰ παράβαση τῶν ἑδαφικῶν ὅρων τῆς ἐπίμαχης περιοχῆς ἀπὸ τοὺς δυὸ «μεγάλους», οἱ ὁποῖοι ἄλλωστε ἦταν καὶ οἱ μόνοι ποὺ μποροῦσαν νὰ τοὺς παραδιάσουν.

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ στρατιωτικὴ τῆς πλευρά, ἡ συνθήκη εἶχε καὶ τὴν ἄμεση καὶ ἀναγκαῖα πολιτικὴ τῆς συνέπεια: Τὴν ἀναγνώριση *de jure* μιᾶς κατάστασης ποὺ ὑπῆρχε *de facto* στὴν περιοχὴ ἀπὸ πρὶν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μποροῦν τώρα ἄνετα οἱ Ῥωμαῖοι νὰ διαμορφώνουν τὴν κατάστασι, ὅχι μόνον στὶς περιοχὲς τῆς δικῆς τους κατοχῆς, ἀλλὰ καὶ στὶς βορειότερες. Ἀναφερόμαστε μόνον σ' αὐτές.

Πρόκειται γιὰ κάτι τὸ αὐτονόητο καὶ δὲν πρόκειται νὰ ἐπανέλθομε σ' αὐτό.

Εἶναι φανερὸ πὺς ἀνοίξε μιὰ καινούργια φάσι στὶς σχέσεις τῶν Ἑλλήνων μετὰ τοὺς Ῥωμαίους.

Ἐνα «εὐρύτερο» πολιτικὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνθήκης, ποὺ ἐπισημάνθηκε, εἶναι ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι κέρδισαν χρόνον γιὰ νὰ ἀσχοληθοῦν ἀποκλειστικὰ μὲ τὸν ἀφρικανικὸν τοὺς ἀντίπαλον. Πρόκειται γιὰ θεώρησι τῶν συνεπειῶν τῆς,

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου, σελ. 512.

62. ΠΟΛΥΒΙΟΣ: XVI, 34, 7. ΑΠΠΙΑΝΟΣ: IX, III, III καὶ II.

στενή και πολύ εύκολη, που απέτέλεσε άλλωσε και τὸ κίνητρο τῆς συνθήκης, που μᾶς τὸ κάνει γνωστὸ ἢ ἴδια ἢ συνέλευση τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ἢ ὁποία, ὅπως θὰ ἀναφερθεῖ καὶ παρακάτω, ἔδωσε ἐντολὴ στὴ Σύγκλητο, ὅταν ἐπεκύρωσε τὴ συνθήκη τῆς Φοινίκης, νὰ ἐντοπίσει τὸ ἐνδιαφέρον τῆς στὴ διεξαγωγὴ τοῦ πολέμου στὴν Ἀφρική, ἐκεῖ που εἶχε μεταφερθεῖ πᾶ ὁ πόλεμος μὲ τοὺς Καρχηδόνιους.⁶³

Αὐτὸ τὸ αὐτονόητο κέρδος τῶν Ρωμαίων ἀντισταθμίζεται ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο ὄφελος τοῦ βασιλιᾶ, νὰ κερδίσει χρόνο γιὰ νὰ ἀνασυγκροτήσει τὸ κράτος του καί, τὸ κυριώτερο, νὰ κατασκευάσει στόλο.

Ὅπως εἶδαμε, οἱ Ρωμαῖοι, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ βασιλιᾶ τῆς Μακεδονίας, ἀπέκτησαν προσβάσεις σὲ ἐπικάαιρα σημεῖα τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου, που δὲν ἄργησαν νὰ γίνουν πολιτικὰ ὀρμητήρια. Ἡ δημιουργία ἢ ἡ δυνατότητα δημιουργίας ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους πολιτικῶν προγεφυρωμάτων ἀκόμα καὶ στὴν καρδιά τῆς Ἑλλάδας, ἦταν ἓνα πλεονέκτημα ὁρατό, που μόνον ἓνας πολιτικὰ τυφλὸς δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀντιληφθεῖ.

Μὲ τὰ παραπάνω εἶναι ἄσχετο τὸ γεγονός, ὅτι καὶ χωρὶς τὶς «συμμαχίες» τῆς συνθήκης τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν Ἑλλήνων, ἐξαιτίας τοῦ ἀχαλίνωτου ἱμπεριαλισμοῦ τοῦ προτελευταίου βασιλιᾶ τῆς Μακεδονίας, δὲν θὰ ἀργοῦσαν νὰ ἀνεβοῦν τὰ σκαλοπάτια τῆς Συγκλήτου...

Ἐμεῖς ἐξετάζουμε τὴ συνθήκη σὺν νομικὸ γεγονός, που ἔγινε γιὰ νὰ ρυθμίσει τὶς σχέσεις τῶν κρατῶν στὰ ὁποῖα ἀναφέρεται, καὶ φυσικὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων τους, καὶ ὅπως θὰ φανεῖ παρακάτω, πραγματικὰ «ἐρρύθμισε» μερικὲς ἀπὸ αὐτὲς τόσο θετικὰ (π.χ. τὸ δικαίωμα ἐπεμβάσεων τῶν Ρωμαίων), ὅσο καὶ ἀρνητικὰ (π.χ. ἡ ἔνωση τῶν Ἑλλήνων ἔγινε ἀδύνατη χωρὶς πόλεμο μὲ τοὺς Ρωμαίους). Καὶ ἡ ρήθμιση ἦταν κάποτε ἀνηλέητη...

Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπὸ τὶς ἱκανότητες συμμετοχῆς τοῦ βασιλιᾶ στὸ πολιτικὸ παιγνίδι, γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: πῶς οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, ὁμοτράπεζοι τῶν διαπραγματεύσεων, δὲν ἀντελήφθηκαν τὸν κίνδυνο τοῦ ρωμαϊκοῦ «ἀπλώματος» καὶ δὲν ἔκρουσαν τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου στὸν ἀνύποπτο Φίλιππο; Δύο πράγματα πρέπει νὰ σκεφθοῦμε: Ἡ ὅτι ἔπесαν κι ἐκεῖνοι στὴν παγίδα, ἢ, ἐκεῖνο που εἶναι καὶ τὸ πιθανότερο, γιατί θὰ τὸ συναντοῦμε ἀπὸ τὴ Φοινίκη καὶ μετὰ σὲ ὅλους τοὺς Μακεδονικοὺς πολέμους, ὅτι ἐθεώρησαν τὶς σχέσεις Μακεδόνων καὶ Ρωμαίων ἰδιωτικὴ τους διαφορὰ καὶ ἀδιαφόρησαν. Εἰδικὰ οἱ Ἡπειρώτες, τὸ δήλωσαν ἄλλωστε ἀρκετὰ παρακλητικὰ καὶ εὐσχημα, στὴν ἀρχὴ τῶν διαπραγματεύσεων: Ἐνδιαφέρονταν μόνον γιὰ τὸ πῶς θὰ σταματοῦσε ὁ πόλεμος, γιὰ νὰ πᾶσουν νὰ βρίσκονται ἀνάμεσα στὶς δυὸ

63. Ὅπως π.χ. ὁ Μ. CARRY: «Ρωμαϊκὴ Ἱστορία», ὅπ. ἀν. σελ. 264. Ὁ Κ. ΠΑΠΑΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ: ὅπ. ἀν. σελ. 264, ἀποδίδει στοὺς Ρωμαίους καὶ μιὰ «δεύτερη», παραπέρα πρόθεση που κυριαρχοῦσε στὴ σκέψη τους, ὅταν ἐπεκύρωναν τὴ συνθήκη τῆς Φοινίκης: «μόνον ἵνα λάβωσιν ἐν τῷ μεταξύ καιρὸν νὰ ἀπαλλαγῶσι τῶν Καρχηδονίων καὶ δυνηθῶσιν ἔπειτα ἀνετώτερον νὰ καταβάλωσι τοὺς Ἕλληνας». Ἡ τελευταία παρατήρηση τοῦ Ἑλλήνα ἱστορικοῦ εἶναι σύμφωνη μὲ τὴ γενικὴ του ἄποψη γιὰ τὸν πρῶτο ρωμαϊκὸ ἱμπεριαλισμὸ στὴν Ἀνατολὴ καὶ παρὰ τὸ ὅτι τὴ θεωροῦμε λαθεμένη σὺν κρίσει, δὲν εἶναι καθόλου αὐθαίρετη. Στηρίζεται σὲ σαφεῖς ὑπαινιγμοὺς τῆς ἀπόφασης τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, που θὰ τὸν ξανασυναντήσουμε, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν εἶχε ἀντίκρουμα στὴν ἀσκούμενη τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ἀπὸ τὴ Σύγκλητο.

συμπληγάδες, που μπορούσαν να τεθούν σε κίνηση κάθε στιγμή, όπως σημειώσαμε και παραπάνω («Epirotis veniam»)...

Δεν ήταν όμως μόνον αυτή η πολιτική συνέπεια της συνθήκης.

Η «έλληνοποίηση» της ρύθμισης μιᾶς ἀσήμαντης συνοριακῆς διαφορᾶς, ἔτσι ὅπως ἔγινε, καὶ χάρις τοῦ πλέγμα τῶν συμμαχιῶν τῶν Ρωμαίων, πού ἀνεγνώρισε ὁ Φίλιππος Ε΄, παρείχε νομικὰ στοὺς Ρωμαίους τὴ δυνατότητα νὰ ἐπεμβαίνουν ἄμεσα στὰ ἑλληνικὰ πράγματα, μὲ αἰτία ἡ πρόφασις τὴν ὑπερράσπιση τῆς νομιμότητος πού καθιέρωσε ἡ συνθήκη, ὅπως οἱ ἴδιοι θὰ τὴν ἐρμήνευαν κάθε φορά. Στὸ μέλλον, οἱ Ρωμαῖοι θὰ εἶχαν τὰ δικαιώματα τῆς ἄμεσης ἐπέμβασης, χωρὶς τὴν ἀνάγκη νὰ προσκαλοῦνται γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό, ἂν καὶ οἱ προσκλήσεις, ἀκόμα καὶ ἀπρόκλητες, ἀπὸ τοὺς πολιτικὰ διαβρωμένους Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς, δὲν θ' ἀργοῦσαν. Οἱ Ρωμαῖοι πραγματικὰ δὲν δίστανταν, ὅταν τοὺς δόθηκε εὐκαιρία, καὶ μάλιστα πολὺ σύντομα, δίνοντας δική τους ἐρμηνεία στὴ συνθήκη, νὰ ἀπλώσουν τὰ φτερά της ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴ μέχρι τὸν Πόντο καὶ τὴ Ρόδο, νὰ αὐτοανακηρυχθοῦν προστάτες ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ καὶ νὰ ἀπαιτήσουν ἀπὸ τὸ Φίλιππο: «κάτω τὰ χέρια ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες» - «μηδενὶ τῶν Ἑλλήνων πολεμεῖν».

Αὐτὴ ἡ διάστασις εἶχε καὶ ἄλλες προεκτάσεις, μὲ τίς ὁποῖες θὰ ἀσχοληθοῦμε σὲ ἄλλο κεφάλαιο τῆς μελέτης.

Μὲ βάση τὰ παραπάνω, εἶναι εὐκόλα κατανοητό, ὅτι, μετὰ τὴ συνθήκη τῆς Φοινίκης, ἦταν ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ ἐνωθοῦν οἱ Ἕλληνες, χωρὶς τὴν συγκατάθεσις τῶν Ρωμαίων, ἢ χωρὶς τὴν ἐνοπλὴ σύγκρουσις μαζί τους.

Αὐτὸ καὶ μόνον εἶναι ἀρκετό, γιὰ νὰ χαρακτηρίσει τὴ συνθήκη σὰν ὀρόσημο σοβαρὸ στὴν ἑλληνικὴ Ἱστορία.⁶⁴

Ἔτσι, τὸ ὄραμα πού εἶχαν ἐκφράσει κάποιοι ὄνειροπόλοι πολιτικοί, Ἀχαιοὶ καὶ Ἀκαρνανες, στὶς δημόσιες συναθροίσεις, γιὰ τὴν ἔνωση τῶν Ἑλλήνων, ἔσθυσε ὀριστικὰ στὴ Φοινίκη.

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Ἠπειρώτες στρατηγούς, τοὺς φτωχοὺς ἀρχιτέκτονες τῆς εἰρήνης, πού τὴν ἄρρα κακοῦσαν εὐτυχισμένοι, δὲν θὰ ἀργοῦσαν νὰ διαπιστώσουν ὅτι παρέδωσαν στοὺς Ρωμαίους μιὰ ἐπιταγὴ «ὄψεως», τὴν ὁποία ἐκεῖνοι θὰ ἀνέμιζαν ἀπειλητικὰ πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τους καὶ τελικὰ θὰ καλοῦσαν τὰ παιδιά τους καὶ τὰ ἐγόνια τους νὰ τὴν ἐξοφλήσουν. Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι μιὰ ἄλλη, μικρὴ ἀλλὰ τραγικὴ, προέκτασις τῆς συνθήκης...

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ε΄

Η ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

Ἡ ἐπισφαλὴς εἰρήνη

Ἀναφέραμε παραπάνω, ὅτι ἡ συνθήκη στέκονταν σὲ ξύλινα πόδια ἀπὸ τὴ στρατιωτικὴ - ἐδαφικὴ τῆς πλευρά. Τοῦτο, παρότι εἶχε ἐπισημανθεῖ ἀπὸ μερικοὺς ἱστορικοὺς ἀπὸ παλιὰ, ἔγινε πρὸ φανερὰ μετὰ τὸν ὀριστικὸ προσδιορισμὸ τῆς θέσεως τῆς Διμάλης, στὴ μεγάλη καμπὴ τοῦ Ἀψου ποταμοῦ, πού

64. Ὁ Ι. ΤΟΥΛΟΥΜΑΚΟΣ στὴν ΙΕΕ, τόμ. Δ, σελ. 430, πιστεύει, ὅτι ἡ συμμαχία μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς, πού ἐξακολουθοῦσε τυπικὰ νὰ ἰσχύει, ἔδινε τὴ δυνατότητα στοὺς Ρωμαίους νὰ ἀναμειγνύονται στὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδας.

«παρέμεινε» στὰ χέρια τῶν Ρωμαίων καὶ ἔκλεινε ἀποφασιστικὰ τὸ δρόμο τοῦ Φιλίππου πρὸς τὸ Ἴόνιο.

Ἀπὸ τὴν πολιτική της πλευρά, ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω, ἡ συνθήκη στηρίζονταν στὴν κυριολεξία στὸν ἄερα. Ἡ εἰρήνη βρισκόνταν στὰ χέρια τοῦ κάθε «συμμάχου», ποὺ δὲν χρειάζονταν οὔτε νὰ ξέρει ποῦ βρισκόνταν ἡ Ἀπιντανία ἢ ἡ Διμάλη.

Ἄν ἓνας σύμμαχος δέχονταν προσβολὴ ἢ ἀπειλὴ προσβολῆς ἀπὸ σύμμαχο τῆς ἄλλης πλευρᾶς, θὰ ἔμπαινε σὲ λειτουργία ὁ μηχανισμὸς τῆς συνθήκης. Ἔτσι, ὁ ἀντίστοιχος πάτρωνας, ἀνάλογα μὲ τὴν πολιτικὴ συγκυρία τῆς στιγμῆς ἢ τὴ στρατιωτικὴ του δυνατότητα, μὲ ἄλλα λόγια ἀνάλογα μὲ τὰ συμφέροντά του, θὰ ἀδιαφοροῦσε ἢ θὰ ἔτρεχε σὲ βοήθεια τοῦ φίλου του. Ἡ, τέλος, ἂν ὁ φίλος ἦταν διστακτικὸς γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ ἀποφασίσει, θὰ τὸν ἐξωθοῦσε σὲ πολεμικὴ ἀναμέτρηση, γιὰ νὰ τρέξει ὕστερα νὰ τὸν βοηθήσει, πράγμα ποὺ ἔγινε στὴν περίπτωσή μας.

Ἐνῶ, λοιπόν, τὰ ἐδαφικὰ σημεῖα «τριβῆς» ἔμειναν ἀνέπαφα ἢ δὲν πρόσλαβαν νὰ θιγοῦν, ἡ σύντομη διατάραξη τοῦ πλέγματος τῶν συμμαχιῶν τῆς Φοινίκης δὲν ἄργησε νὰ ἐπιφέρει καὶ τὴ διατάραξη τοῦ νήματος τῶν λεπτῶν ἰσορροπιῶν, ποὺ στηρίζαν ἄλλωστε πάντα τὴν εἰρήνη στὴν Ἑλλάδα.

Ἄν μιὰ τέτοια διατάραξη γιὰ τοὺς Ρωμαίους ἦταν προσδοκώμενη, γιὰ τὸν Φίλιππο ἔπρεπε νὰ εἶναι τουλάχιστον ἀναμενόμενη σὰν πιθανή. Γιὰ κάθε λογικὸ ἀναγνώστη τῆς συνθήκης, σύγχρονο πρὸς τὴν ἐποχὴ της, ἔπρεπε νὰ θεωρεῖται ἀναπόφευκτη.

Γιὰ τὴ διάσπαση τῆς εἰρήνης ὑπάρχουν δύο ἐκδοχές. Ἡ μιὰ πολὺ μεταγενέστερη, ρωμαϊκὴ, καὶ ἡ ἄλλη τοῦ Πολύβιου.

Οἱ Ρωμαῖοι ἀποδίδουν στὸν Φίλιππο σειρὰ ἀπὸ παραβιάσεις τῆς συνθήκης μας, ποὺ προμήνυαν χειρότερα ἐκ μέρους του, ἐνῶ ὁ Πολύβιος, ἐκθρός τοῦ βασιλιᾶ τῆς Μακεδονίας, κατηγορεῖ ἀδίστακτα στὸ σημεῖο τοῦτο τοὺς Ρωμαίους γιὰ δόλια συμπεριφορὰ καὶ πολεμοκαπηλεία.

Ὅπως κι ἂν ἔχει τὸ πράγμα, ἀφορμὴ τοῦ καινούργιου πολέμου στάθηκε ἓνα τυχαῖο γεγονὸς, ἀσήμαντο, ἀπὸ κεῖνα ποὺ ἀπὸ μόνα τους δὲν γυρίζουν σελίδες τῆς Ἱστορίας.

Πρὶν φθάσουμε ἐκεῖ, θὰ ἀναφέρομε τὰ σοβαρότερα ἀπὸ τὰ γεγονότα ποὺ μεσολάβησαν στὸ διάστημα τῶν 5 περίπου ἐτῶν τῆς ζωῆς τῆς εἰρήνης τῆς Φοινίκης. Ἄλλωστε ἔτσι, θὰ κρίνει καὶ ὁ ἀναγνώστης τίς συνέπειες τῶν γεγονότων.

Ἡ βασιλικὴ πειρατεία

Οἱ Ρωμαῖοι ἔδωσαν τὸ 202 π.Χ. μὲ τοὺς Καρχηδόνιους τὴν τελικὴ μάχη στὴ Ζάμα τῆς βόρειας Ἀφρικῆς καὶ ἀνάγκασαν τοὺς ἀντιπάλους τους σὲ ἄμεση συνθηκολόγηση, ὅχι ὅμως καὶ σὲ πλήρη ὑποταγή.

Πρὶν ἀκόμα νικῆσουν τοὺς Ἀφρικανούς, οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν ἀρχίσει νὰ σκέπτονται τὸν... Φίλιππο, ξετυλίγοντες τὸν ἀνατολικὸ τους ἱμπεριαλισμό.

Ὁ Φίλιππος εἶχε ἀρχίσει κι αὐτός, πρὶν ἀκόμα στεγνώσει τὸ μελάνι τῆς Φοινίκης, τὸν δικό του ἱμπεριαλισμό, «ἀνατολικά» κι αὐτός, ἢ μᾶλλον ἀνατολικότερα. Ἡ σύγκρουση ἔγινε ἀναπόφευκτη.

Μὴ ἔχοντας ὁ βασιλιάς οὔτε χρήματα οὔτε στόλο, καὶ ἀσκώντας μόνον «ταμειακὴ» πολιτική, στερημένη ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινο ἢ πολιτικὸ ἥθος, ἀναζητοῦσε πόρους ἀπὸ κάθε πηγὴ.

Μετὰ τὴ συνθήκη μὲ τοὺς Ρωμαίους, ἐξώπλισε ἕναν πειρατικὸ στολίσκο ἀπὸ 20 πλοῖα, τὰ ὁποῖα, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Δικαίαρχο τὸν Αἰτωλὸ, ἐξαπολύθηκαν στὸ Αἰγαῖο μὲ ἐντολὴ «τὰς νήσους φορολογεῖν». Ὁ Δικαίαρχος, «κατὰ τὰς ἐντολάς, τοὺς μὲν ἐμπόρους ἐλήστευε, τὰς δὲ νήσους λεηλατῶν ἀργύριον εἰσέπραττε.^{64α}

Οἱ Ρόδιοι, ὑποτελεῖς τότε τοῦ βασιλιᾶ τῆς Αἰγύπτου, ποὺ ζοῦσαν ἀπὸ τὸ ναυτικὸ ἐμπόριο καὶ ἀστυνόμευαν τὶς θαλάσσιες ἐκτάσεις τοῦ Αἰγαίου, ἦρθαν σὲ σύγκρουση μὲ τὴν πειρατικὴ πολιτικὴ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Μακεδονίας. Ὁ τελευταῖος ἐξώθησε ἐναντίον τους τοὺς Κρήτες, παλιούς τους ἀντιπάλους, δημιουργώντας στὸ νότιο Αἰγαῖο μιὰ ἐστία πολέμου.

Τὸν ἴδιο χρόνο (203 π.Χ.), ὁ ἴδιος, ἀπὸ τὴν ξηρά, ἔφθασε μέχρι τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Εὐξείνιο Πόντο, λεηλατώντας, εἴτε ἀπροκάλυπτα εἴτε μὲ τὴ μορφὴ αὐθαίρετης φορολογίας, σὲ βάρος ἐλεύθερων πόλεων. Ὅποιες ἀντιστέκονταν, ἀνατρέπονταν «ἐκ θεμελίων».⁶⁵

Ἡ εὐκολία τῆς ληστρικῆς ἐπιχείρησης τὸν ὠδήγησε γρήγορα σὲ εἰσβολὴ στὸ βασίλειο τοῦ Ἀτάλλου, παλαιοῦ ἐχθροῦ του, τὸν ὁποῖον εἶδαμε παραπάνω «προσεγεγραμμένο» φίλο τῶν Ρωμαίων στὴ Φοινίκη. Ὁ βασιλιάς, νομίζοντας ὅτι ζῇ σὲ περίοδο εἰρήνης, βρέθηκε ἀπροετοίμαστος. Ὁ Φίλιππος, ἀνατρέποντας τὰ πάντα, βρέθηκε γρήγορα στὴν πρωτεύουσα τοῦ ἄλλου Ἑλληνα βασιλιᾶ, ἀλλὰ ἀποκρούσθηκε, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ περιορισθεῖ σὲ λεηλοσύα καὶ ἀπάνθρωπη καταστροφὴ τῶν περικύρων τῆς πρωτεύουσας Περγᾶμου.

Ὁ Φίλιππος συνέχισε στὴν Ἰωνία καὶ στὸ Αἰγαῖο ἕναν ἐνδοελληνικὸ πόλεμο, ποὺ τὸν ξεκίνησε ὁ ἴδιος, σὲ μορφὴ πὺδ λυσσαλέα ἀπὸ κάθε προηγούμενο, πολεμώντας πότε πάνοπλος καὶ πότε πειναλὸς καὶ ρακένδυτος, ζώντας «βίον λύκου» καὶ «μὴ φειδόμενος οὔτε ἱερῶν οὔτε τάφων».⁶⁶

Τὸ λουτρὸ αἵματος στὴν ἐλληνικὴ ἀνατολὴ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ δημιουργηθεῖ, μέσα σὲ δυὸ χρόνια ἀπὸ τὴ Φοινίκη, ἕνα ἰσχυρὸ καὶ πολυμελὲς ἀντιμακεδονικὸ μπλόκ.

Ἡ ρωμαϊκὴ ἐκδοχὴ

Τὴν ἴδια ἐποχὴ, πρὶν ἀκόμα λήξει ὁ πόλεμος στὴν Ἀφρική, ἀντιπρόσωποι «συμμάχων πόλεων» («sociarum urbium»), ποὺ δὲν κατονομάζονται ἀπὸ τὸν Τίτο Λίβιο ποὺ μᾶς παρέχει τὴν πληροφορία, παραπονέθηκαν στὴ Σύγκλητο, ὅτι οἱ περιοχὲς τους λεηλατοῦνταν ἀπὸ τὶς δυνάμεις τοῦ βασιλιᾶ τῆς Μακεδονίας. Οἱ ἴδιοι πρόσθεσαν, ὅτι ἀντιπροσώπεῖς τους, ποὺ πῆγαν νὰ παραπονεθοῦν στὸ βασιλιά, δὲν ἔγιναν δεκτὲς ἀπὸ τὸν ἴδιον. Συγχρόνως ἔδωσαν στὴ Σύγκλητο τὴν πληροφορία, ποὺ ἀποδείχθηκε ἀληθινὴ, ὅτι 4.000 Μακεδόνες, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Σώπατρο, βρίσκονταν στὶς γραμμὲς τοῦ Ἀννίβα καὶ ὅτι φῆμες ὑπῆρχαν πὺς ὁ βασιλιάς ἔστειλε σοβαρὸ χρηματικὸ ποσὸ στοὺς Καρχηδόνιους. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Μακεδόνες, γράψαμε καὶ στὸν πρόλογο ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ μισθοφόρους, ὅπως βεβαιώνει ὁ Τίτος Λίβιος (XXX, XLI, 4). Ἡ πληροφορία γιὰ χρηματικὲς παροχὲς τοῦ βασιλιᾶ δὲν ἀποδείχθηκε ποτέ.

Ἡ Σύγκλητος υἱοθέτησε τὶς κατηγορίες καὶ μὲ τριμελὴ ἐπιτροπὴ ἔμπειρων συγκλητικῶν ἀνακοίνωσε στὸ βασιλιά, ὅτι αὐτὲς οἱ πράξεις εἶναι ἀντίθε-

64α. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (XXVIII, 1).

65. ΠΟΛΥΒΙΟΣ XVI, 1, 1-8 «καὶ τοὺς λίθους ἔθραυε...».

66. ΑΠΠΙΑΝΟΣ: IX, II, II.

τες μετὰ τὴ συνθήκῃ (*adversus foedus*).⁶⁷ Οἱ τρεῖς συγκλητικοὶ παρέμειναν στὸ βόρειο Αἰγαῖο σὺν παρατηρητὲς μέχρι τὸ τέλος τῆς εἰρήνης.

Μιὰ ἐπιτροπὴ ἀξιωματούχων τοῦ βασιλιᾶ ἐμφανίσθηκε στὴ Σύγκλητο τὸ 201 μετὰ τὴ ρωμαϊκὴ νίκη στὴ Ζάμα, γιὰ τὴν ἀντίκρουση τῶν ἐλληνικῶν κατηγοριῶν, ἀλλὰ ἡ Σύγκλητος δὲν δέχθηκε τὶς ἐξηγήσεις κι ὁ βασιλιάς κατηγορήθηκε γιὰ διπλὴ παραβίαση τῆς συνθήκης: Πρῶτον γιατί ἐβλάψε ἔνοπλα συμμάχους τῆς Ρώμης (πρῶτη ἀναφορὰ στὰ διπλωματικά ἀποκτήματα τῆς Φοινίκης) καί, δεύτερον, γιατί βοήθησε τὸν ἐχθρὸ (τοὺς Ἀφρικανούς) μετὰ ἐνισχύσεις καὶ χρήματα.

Τέλος, στὴν ἐπιτροπὴ τῶν Μακεδόνων δηλώθηκε, ὅτι ἂν ὁ βασιλιάς τοὺς θέλει πόλεμο, θὰ τὸν ἔχει.⁶⁸

Ὑστερα ἀπ' αὐτό, ἡ Σύγκλητος ἔστειλε 35 βαριὰ πολεμικὰ πλοῖα στὰ νερὰ τῆς Μακεδονίας γιὰ ἐπίδειξη δύναμης, μετὰ ἀρχηγὸ τὸν γνωστὸ μας σὺν ἀρχιτέκτονα τῆς συμμαχίας Ρωμαίων καὶ Αἰτωλῶν τὸ 211 Μάρκο Βαλέριο Λαίβιο, ποὺ τώρα ἰδιώτευε, καὶ τοῦ ἀπονεμήθηκε γι' αὐτὴν τὴν ἀποστολὴ ὁ βαθμὸς τοῦ προπραίτωρα (ἀντιστράτηγου).

Στὸν ἀνίδεο Λαίβιο δόθηκαν ἀπίθανα ἐξογκωμένα στοιχεῖα γιὰ πολεμικὲς προετοιμασίες τοῦ βασιλιᾶ κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ τοῦ ἐξηγήθηκε κατάλληλα ἡ πολιτικὴ σημασία τῆς ἀποστολῆς του, καὶ ἰδιαίτερα ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ γίνῃ ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Φιλίππου πρὶν αὐτὸς ἀποτολμήσῃ νὰ ἐπαναλάβῃ ἐκεῖνο ποὺ εἶχε κάνει ἄλλοτε ὁ Πύρρος, μετὰ πολὺ λιγότερες δυνάμεις ἀπὸ τὸν Φίλιππο.⁶⁹

Ἡ ἀνατολικὴ κινδυνολογία γιὰ τὸ ἅλμα τῆς Ἀδριατικῆς εἰσέρχεται πάλι στὸ ἐσωτερικὸ πολιτικὸ παιγνίδι στὴ Ρώμη, καὶ σὲ λίγο θὰ πάψῃ νὰ εἶναι ψίθυρος στοὺς διαδρόμους τῆς Συγκλήτου, γιὰ νὰ πεισθοῦν οἱ ἀφελεῖς γιὰ τὴν ἀνάγκη τοῦ προληπτικοῦ πολέμου, καὶ θὰ γίνῃ δημόσια κραυγὴ γιὰ νὰ πεισθεῖ ἡ κουρασμένη ἀπὸ τοὺς πολέμους λαϊκὴ συνέλευση. Καὶ ἡ ἀνάγκη νὰ πεισθεῖ ἡ Συνέλευση ἦταν ἄμεση.

Τὶς παραπάνω ἐνέργειες τῆς Συγκλήτου πληροφοροῦμαστε ἀπὸ τὸν Τίτο Λίβιο σὺν σχετικὲς μετὰ τὰ αἷτια καὶ μετὰ τὶς ἀφορμὲς τῆς καταγγελίας τῆς συνθήκης ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Ρωμαίων καὶ τῆς κήρυξης τοῦ καινούργιου πολέμου, καὶ δὲν ἀποτελοῦν παρὰ τὴν ὕστερα ἀπὸ 200 χρόνια προσπάθεια δικαίωσης τῆς ρωμαϊκῆς πολιτικῆς τῆς ἄκρας ἀνεκτικότητος καὶ τῆς μέχρι τέλους τήρησης τοῦ πνεύματος τῆς συνθήκης.⁷⁰

Τὰ πράγματα ὅμως ἦταν ἀρκετὰ διαφορετικά, ἂν ἀντιπαραβληθοῦν μετὰ τὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ Πολύβιος.

67. TIT. LIV. XXX, XXVI, 4.

68. TIT. LIV. XXX, XL, 9 - 10.

69. TIT. LIV. XXXI, III, 6.

70. Παρ' ὅλα αὐτά, ὁ Τίτος Λίβιος σημειώνει, ἀποκαλύπτοντας ἔτσι ὅτι στὴ Σύγκλητο ἐπικρατοῦσε κάθε ἄλλο παρὰ φιλειρηνικὸ πνεῦμα, ὅτι στίς ἐκλογὲς γιὰ τὴν ἀνάδειξη τῶν ὑπάτων τοῦ ἔτους 201, οἱ συγκλητικοὶ «προέβλεψαν» μετὰ τὴ λήξη τοῦ ἐνὸς πολέμου, τὴν ἐναρξὴ ἐνὸς ἄλλου» (XXX, XL, 6) (*belli finem alterius, alterius principium*) καὶ ὅτι σὺν «ἐπαρχία» πολεμικῆς δράσης (δικαιοδοσίας) τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τοὺς καινούργιους ὑπάτους, δόθηκε ἡ... Μακεδονία. Ἦταν μιὰ ἐνέργεια πρωτοφανὴς στὴ ρωμαϊκὴ ἱστορία, γιατί μέχρι τότε σὺν ὑπατικὲς «ἐπαρχίες» μοιράζονταν ἢ κληρώνονταν μόνον ἰταλικὲς ἐπαρχίες ἢ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰταλία, ἐμπόλεμες περιοχὲς (Ἰσπανία, Γαλατία κλπ.).

Ἡ ἄποψη τοῦ Πολύβιου: «μηδενὶ τῶν Ἑλλήνων πολεμεῖν»

Τὸ 201 π.Χ., δύο νέοι Ἀκαρνᾶνες, ποὺ ἀποπειράθηκαν νὰμποῦν λαθραῖα στὸ κῶρο τῶν Ἐλευσινίων Μυστηρίων, θανατώθηκαν χωρὶς δίκη ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι τοὺς κατηγορήσαν μετὰ θάνατον σὰν κατασκόπους τοῦ Φιλίππου. Τὸ ἐπεισόδιο πῆρε πολὺ γρήγορα διαστάσεις καθαρὰ πολιτικές, τῶν ὁποίων οἱ ἀρχικὲς τουλάχιστον φάσεις μᾶς εἶναι ἄγνωστες ἀπὸ ἔλλειψη πηγῶν. Μέσα στὸν ἴδιο χρόνο, βλέπομε τοὺς Ἀκαρνᾶνες νὰ ζητοῦν τὴ βοήθεια τοῦ βασιλιᾶ, καὶ τοὺς Ἀθηναίους νὰ πιέζονται ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, τοὺς Ρόδιους καὶ τὸ βασιλιά τῆς Περγάμου Ἀταλλο, τοὺς δυὸ τελευταίους «ἐν ἐνεργείᾳ» ἐχθροὺς τοῦ Φιλίππου, νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμο ἐναντίον του, ἐνῶ μιὰ μονάδα τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ λεηλατοῦσε κιόλας τὰ περίχωρα τῆς Ἀθήνας μέχρι καὶ τὴν Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνα. Μάλιστα ὁ Ἀταλλος, ποὺ ἐπισκέφθηκε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ τὴν Ἀθήνα, δήλωσε δημόσια στοὺς Ἀθηναίους, ὅτι «περιχαρὴς ἦν», βλέποντας τοὺς Ρωμαίους «πρὸς τὸν κατὰ τοῦ Φιλίππου πόλεμον ἐτοίμους ὄντας».⁷¹

Ἡ προσπάθεια δὲν ἄργησε νὰ ἀποφέρει καρποὺς καὶ τελικὰ «ἔδοξε τοῖς Ἀθηναίοις ἐκφέρειν τῷ Φιλίππῳ τὸν πόλεμον».⁷²

Αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι. Οἱ Ρωμαῖοι ἀκολούθησαν μιὰν ἄλλη διαδικασία, ποὺ ὀδηγοῦσε μὲ βεβαιότητα στὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα. Ἡ πρεσβεΐα τους, ποὺ ξεσήκωσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμο στὸ βασιλιά, ζήτησε συνάντησιν μὲ τὸν Νικάνορα, τὸ διοικητὴ τῆς μακεδονικῆς δύναμης ποὺ περιέτρεχε τὴν Ἀττικὴ, καὶ τοῦ ἀνέθεσαν νὰ διαβιβάσει στὸν Φίλιππο, ὅτι τὸν «...παρκαλοῦσι...τῶν μὲν Ἑλλήνων μηδενὶ πολεμεῖν...»!⁷³

Εἶναι φανερό, πὼς ἡ πρωτοφανὴς ἀπαίτηση δὲν εἶχε καμμιὰ σχέση μὲ τὴ συνθήκη τῆς Φοινίκης καὶ μὲ τὰ πλέγματα τῶν συμμαχιῶν ποὺ θεσμοθετήθηκαν ἐκεῖ, ἀλλὰ στηρίζονταν ἀπλὰ καὶ μόνον στὴ δύναμιν τῶν ὅπλων. Ἡ παραπέρα παραγγελία πρὸς τὸν Νικάρονα ἦταν, ὅτι ὁ βασιλιάς ἔπρεπε, γιὰ τὶς ἀδικίες ποὺ ἔκανε στὸν Ἀταλλο, νὰ λογοδοτήσῃ σὲ «κριτήριον» μὲ... ἴσους ὅρους καὶ ὅτι, ἂν δὲν συμμορφωθεῖ πρὸς αὐτά, θὰ ἐπακολουθήσῃ πόλεμος.⁷⁴

Ὁ Ἀλπιανὸς ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, ποὺ ἔζησε στὸν β' αἰῶνα μ.Χ., γράφει, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ζήτησαν ἀπὸ τὸν βασιλιά «μηδὲν ἐς Ροδίους ἢ Ἀθηναίους ἢ Ἀταλλον ἢ ἐς ἄλλον τινα Ρωμαίων φίλον ἀμαρτάνειν».⁷⁵

Ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Ἀλπιανοῦ, ποὺ ὅπωςδήποτε δὲν στηρίζεται στὸν Πολύβιο, εἶναι φανερὸν πὼς ἀπηχεῖ ρωμαϊκὴ, μεταγενέστερη, ἐκδοχὴ, ποὺ μετριάζει τὴ θαναυσότητα τῆς ρωμαϊκῆς πρόκλησης καὶ τοποθετεῖ τὴν ἀξίωσιν τῶν Ρωμαίων ἀκριβῶς στὰ πλαίσια τῆς συνθήκης τῆς Φοινίκης.

Πιστεύομε τὴν πληροφορίαν τοῦ Πολύβιου, γιὰ τὴ μονολιθικὴ ρωμαϊκὴ ἀξίωσιν, ποὺ ἐπαληθεύεται ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἀκολούθησαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι, ἂν καὶ δηλωμένος ἐχθρὸς τοῦ βασιλιᾶ τῆς Μακεδονίας, στὴν περίπτωσίν μας παίρνει ἀπροκάλυπτα τὸ μέρος του, δικαιολογώντας τὴ μετέπειτα στάσιν του. Εἶναι μιὰ θέση τὴν ὁποία θεωρεῖ ἀναγκαῖο νὰ δικαιολογήσῃ στοὺς ἐμ-

71. ΠΟΛΥΒΙΟΣ XVI, 25, 4.

72. ΠΟΛΥΒΙΟΣ XVI, 27, 2.

73. ΠΟΛΥΒΙΟΣ XVI, 27, 2.

74. ΠΟΛΥΒΙΟΣ, ὁπ. ἀν.

75. ΑΠΠΙΑΝΟΣ IX, III, II.

βρόντητους ἀναγνώστες του μὲ ἀσυνήθιστα πολλὰς ἀράδες τοῦ 16ου Βιβλίου τῆς Ἱστορίας του (XVI, 28, 3 - 9).

Θεωροῦμε φυσικὸ, γιὰ ἕναν τέτοιο ἔκτακτο ἔπαινο, νὰ εἶχε μπροστὰ του ὁ σύγχρονος Πολύβιος τὸ κείμενο τοῦ τελεσιγράφου, στὸ ὁποῖον ἄλλωστε οἱ ἴδιοι οἱ Ρωμαῖοι ἔδωσαν μεγάλη δημοσιότητα «διὰ περιφορᾶς» του στὴν Ἑλλάδα, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω. Τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς «τὸν αὐτὸν δὲ λόγον τοῦτον... καὶ πρὸς τοὺς Ἠπειρώτας εἶπον περὶ Φιλίππου παραπλέοντες ἐν Φοινίκῃ καὶ πρὸς Ἀμύνανδρον ἀναβάντες εἰς Ἀθαμανίαν». Τὰ ἴδια περίπου («παραπλησίως») εἶπαν καὶ στοὺς Αἰτωλοὺς στὴ Ναύπακτο καὶ στοὺς Ἀχαιοὺς στὸ Αἴγιο.⁷⁶

Παρατηροῦμε, ὅτι ἡ κίνηση αὐτὴ τῶν Ρωμαίων πρὸς τὴ Φοινίκη καὶ τὰ βουνὰ τῆς Ἀθαμανίας, ἰσοδυναμοῦσε, ὅπως πιστεύομε, μὲ καταγγελία τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Φιλίππου («περὶ Φιλίππου»), καὶ ὄχι τῆς συνθήκης ἐκ μέρους του, γιατί, ὅπως θὰ φανεῖ, οἱ ἴδιοι τὴ χρειάζονταν τὴ συνθήκη καὶ θὰ τὴν ἐπικαλεστοῦν πολλὰς φορὲς ἀργότερα, γιὰ ἄλλους φυσικὰ καὶ ὄχι γιὰ τὸν Φίλιππο. Ἐπίσης, ἀπὸ τὴ ρωμαϊκὴ διπλωματικὴ αὐτὴ κίνηση, ἐνισχύεται ἡ ἀποψή μας, ὅτι οἱ πρῶτοι ἀποδέκτες τοῦ διαβήματος εἶχαν ὑπογράψει τὴ συνθήκη, μὲ ὅλες τὶς συνέπειες ποὺ προέκυπταν ἀπ' αὐτό, καὶ γιὰ τοὺς ἴδιους.

Ἡ ρωμαϊκὴ ἀναγγελία τῆς πολιτικῆς κρίσης στὶς δυὸ μεγάλες ἑλληνικὲς Συμπολιτεῖες, τὴν Αἰτωλική, τὸ μεγάλο ἀπόντα τῆς Φοινίκης, καὶ τὴν Ἀχαϊκή, δὲν σκόπευε παρὰ τὴ διπλωματικὴ ἀπομόνωση τοῦ βασιλιᾶ τῆς Μακεδονίας.

Στὴν Ἑλλάδα, ἡ διπλωματικὴ δραστηριότητα ἦταν φυσικὸ νὰ ἔφθασε στὸ ἀπόγειό της. Τὰ στοιχεῖα ὅμως τῶν κινήσεων ἀποτροπῆς τοῦ νέου πολέμου, ποὺ ἔχομε, εἶναι ἐλάχιστα.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Σ Τ '

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΤΗΣ ΦΟΙΝΙΚΗΣ

«Ἀμυνούμεθα γενναίως»

Ὁ Πολύβιος παρέχει τὴν πληροφορία, ὅτι κινήθηκαν πρὸς τοὺς Ρόδιους οἱ Ἀχαιοί, «παρακαλοῦντες τὸν Δῆμον εἰς τὰς πρὸς τὸν Φίλιππον διαλύσεις». Ἦταν καίρια καὶ πρὸς τὴν ὀρθὴ κατεύθυνση ἢ κατευναστικὴ προσπάθεια τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας. Μόλις ὅμως οἱ Ἀχαιοὶ ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴ Ρόδο, κατέπλευσαν ἐκεῖ Ρωμαῖοι ἀπεσταλμένοι «ὑπὲρ τοῦ μὴ ποιεῖσθαι διαλύσεις πρὸς Φίλιππον ἄνευ Ρωμαίων». Οἱ Ρωμαῖοι ζήτησαν νὰ ἔχουν τὸν πρῶτο λόγο. Οἱ Ρόδιοι δὲν ἄργησαν νὰ ἀποφασίσουν. Ἔτσι: «Ἐδοξε (Ροδίοις) προσέχειν καὶ στοχάζεσθαι τῆς τούτων φιλίας».⁷⁷ Γιὰ τὸ πᾶς ἐννοοῦσαν οἱ Ρωμαῖοι τὴ «φιλία» γράψαμε μερικὰ παραπάνω. Τὴ νέα αὐτὴ συμμαχία, ποὺ ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῶν συμμαχιῶν τῆς Φοινίκης, ὅπως εἶδαμε, τὴν οἰκοδόμησε μὲ τὶς πράξεις του ὁ Φίλιππος.

Ἄλλοι δὲν ἐμφανίσθηκαν νὰ κινοῦνται γιὰ τὴν εἰρήνη, οὔτε οἱ δύο ἀπὸ τοὺς τρεῖς συμπάρεδρους τῆς Λέσχης τῆς Φοινίκης, οἱ Ἠπειρώτες καὶ ὁ Ἀμύνανδρος. Οἱ Ἀκαρνᾶνες ἄλλωστε, θρίσκονταν κιόλας μαζί μὲ τοὺς ἄλλοτε εἰρηνόφιλους, τοὺς Ἀθηναίους, στὸ «μάτι» τοῦ καινούργιου κυκλώνα.

76. ΠΟΛΥΒΙΟΣ XVI, 27, 4.

77. ΠΟΛΥΒΙΟΣ XVI, 35, 1 - 2.

Φαίνεται πώς δὲν δόθηκε βασιλικὴ ἀπάντηση στὸ περίεργο γιὰ τὴν ὀξύτητά του τελεσίγραφο, ποὺ ἔστειλε στὸ Φίλιππο ἢ «περιοδεύουσα» ρωμαϊκὴ ἀντιπροσωπεία ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.

Ὅπως κι ἂν ἔχει τὸ πράγμα, οἱ Ρωμαῖοι, ὕστερα ἀπὸ λίγους μῆνες, ὅταν ἦταν οἱ ἴδιοι ἔτοιμοι νὰ κάνουν τὸ ἄλμα τῆς Ἀδριατικῆς, ἔστειλαν στὸ βασιλιὰ εἰδικὸ ἀπεσταλμένο, τὸν Μάριο Αἰμίλιο Λέπιδο τὸν νεώτερο (ποὺ ἦταν καὶ στὴν ἡλικία νεαρός).

Ὁ Μάρκος Λέπιδος βρῆκε τὸν Φίλιππο νὰ πολιορκεῖ τὴν Ἀβυδο, ἐλεύθερη πόλη στὰ Στενὰ τῶν Δαρδανελλίων, καὶ τοῦ μετεβίβασε «τὸν αὐτὸν λόγον», κατὰ τὸν Πολύβιο.⁷⁸ Δηλαδή, τὸ γνωστὸ «μηδενὶ τῶν Ἑλλήνων πολεμεῖν». Ὅσον ἀφορᾷ τὶς διαφορὲς του μὲ τὸν Ἀταλλο καὶ τοὺς Ρόδιους, ὁ Ρωμαῖος ἀπεσταλμένος ὑπέδειξε στὸ βασιλιὰ, ὅτι ἔπρεπε νὰ τὶς ὑποβάλει σὲ διαιτησία, μὲ διαιτητές, προφανῶς τοὺς Ρωμαῖους.

Ἡ ἀπάντηση τοῦ βασιλιᾶ ἦταν, κατὰ τὸν Πολύβιο πάντοτε, ὅτι ὑπῆρξε θῦμα ἐπίθεσης τῶν Ροδίων.⁷⁹

Ἀπὸ τὰ παραπάνω προκύπτει ἀβίαστα, ὅτι στὸ βασιλιὰ τέθηκε ὡμὰ τὸ δίλημμα: Ἡ θὰ ἔβαζε τὴν ἐξωτερικὴ του πολιτικὴ, στὴν οὐσία τὸ βασιλείο του, κάτω ἀπὸ τὴν ἐποπτεία τῆς Ρώμης, ἢ «μὴ βουλόμενος δὲ πειθαρχεῖν ἐτοίμως ὑπάρξειν τὸν πρὸς Ρωμαῖους πόλεμον» (Πολύβιος XVI, 34, 4).

Ἡ ἀπάντηση τοῦ βασιλιᾶ ἦταν αὐτὴ ποὺ ἔπρεπε φυσιολογικὰ νὰ ἀναμένεται. Ἀλλωστε, οἱ Ρωμαῖοι ἐξώθησαν τὶς ἀπαιτήσεις τοὺς στὰ ἄκρα, γιὰ νὰ προκαλέσουν ἄκραία ἀπάντηση, ποὺ θὰ ἀποτελοῦσε καὶ τὸ casus belli.

Ὁ Φίλιππος δήλωσε στὸ Ρωμαῖο ἀπεσταλμένο, ὅτι ἀξιώνει ἀπὸ τοὺς Ρωμαῖους «μὴ παραβαίνειν τὰς συνθήκας, μηδὲ πολεμεῖν ἡμῖν· ἐὰν δὲ καὶ τοῦτο ποιῶσιν, ἀμυνόμεθα γενναίως».⁸⁰

Στὴ Ρώμη ἡ λαϊκὴ συνέλευση ψηφίζει ὑπὲρ τῆς εἰρήνης

Τώρα, ποὺ ἡ πολιτικὴ κρίση στὶς σχέσεις τῶν «μεγάλων» τῆς Μεσογείου

78. ΠΟΛΥΒΙΟΣ XVI, 34, 3. Ὅπως βλέπομε, ὁ Μεγαλοπολίτης ἱστορικὸς ἐπιμένει στὴν ἄποψή του, τὴν ὁποία καὶ ἐπαναλαμβάνει μὲ ἔμφαση, ὅτι ἡ ρωμαϊκὴ ἀπαίτηση ἦταν σφαιρικὴ καὶ μονοσήμαντὴ καὶ ἀφοροῦσε τὶς σχέσεις τοῦ βασιλιᾶ μὲ ὅλους τοὺς Ἑλλήνες, καὶ ὄχι μόνον μὲ τοὺς «φίλους καὶ συμμάχους» τῆς Ρώμης, ὅπως ὑποστηρίζει σταθερὰ ὁ Τίτος Λίβιος.

79. Πρέπει νὰ προσθέσουμε, ὅτι κατὰ τὸν τελευταῖο αὐτὸ ἱστορικὸ, ὁ βασιλιὰς ἰσχυρίσθηκε ὅτι ὑπῆρξε θῦμα ἐπίθεσης καὶ τῶν δύο ποὺ προαναφέρθηκαν. (XXXI, XVIII, 4). Κατὰ τὸν ΑΠΠΙΑΝΟ (IX De rebus Macedonicis, III), ἀπὸ τὸν βασιλιὰ ζητήθηκε «μηδὲν ἐς Ροδίους, ἢ Ἀθηναίους, ἢ Ἀταλλὸν ἢ ἐς ἄλλον τινὰ Ρωμαίων φίλον ἀμαρτάνειν».

80. ΠΟΛΥΒΙΟΣ XVI, 34, 7. ΑΠΠΙΑΝΟΣ IX, III, III. Κατὰ τὸν ΔΙΟΔΩΡΟ ΣΙΚΕΛΙΩΤΗ XXVIII, 6, 1, ἡ βασιλικὴ ἀπάντηση ἦταν: «ἐὰν ἐμμένωσι ταῖς ὁμολογίαις Ρωμαῖοι, ποιήσωσι αὐτοὺς ὀρθῶς, ἐὰν δὲ ἐπεμβαίνουσι, τοὺς θεοὺς ἐπιμαρτυρόμενος, ἀμυνεῖσθαι τοὺς ἀδίκου πολέμου κατάρχοντας». Γιὰ νὰ ἀποδώσουμε δικαιοσύνη στὸν Διόδωρο, τὸν Ἑλληνα αὐτὸν ἀπὸ τὴν Σικελία, ποὺ ἐδῶ εἶναι σύμφωνος μὲ τοὺς λοιποὺς ἱστορικοὺς, πρέπει νὰ σημειώσουμε, ὅτι θεωρεῖ ὅλους τοὺς πολέμους τῶν Ρωμαίων δίκαιους. («καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα δίκαιους».) (XXVIII, 3, 1). Ὁ Τίτος Λίβιος στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀκολουθεῖ πιστὰ τὸν Πολύβιο (XXX, XVIII, 1-5).

ώδηγοῦσε φανερά στὴν ἔκρηξη, ἃς ρίξουμε μιὰ πολὺ βιαστικὴ ματιὰ στὶς ἀντίπαλες πιά πλευρές, στὴν προσπάθεια νὰ ἀπαντήσουμε στὸ ἐρώτημα ἂν ἦταν οἱ Ρωμαῖοι σὲ θέση νὰ κηρύξουν πόλεμο στὸ βασιλιά.

Ἡ ἀπάντηση εἶναι καταφατικὴ, ἂν καὶ ἡ Σύγκλητος ἔπρεπε νὰ ξέρει πὼς ἡ δυναμικὴ μερικῶν ἀπὸ τὰ θετικὰ στοιχεῖα τοῦ πολέμου, τοῦ καινούργιου πολέμου, ἐνεργοῦσε καὶ ἀντίρροπα, ὅπως δὲν θὰ ἀργοῦσε νὰ ἀντιληφθεῖ.

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἦταν στὸ σύνολό του ἐπιστρατευμένος (πανστρατιά), μὲ τὴν πλήρη πολεμικὴ του συγκρότηση, καὶ φυσικὰ πάνοπλος, ἀφοῦ ὁ καρχηδονιακὸς πόλεμος μόλις εἶχε τελειώσει μὲ περιφανὴ νίκη. Τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ ἦταν ὑψηλότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Οἱ προοπτικὲς γιὰ τὸ ἄδειο, γιὰ τὴν ὥρα, δημόσιο ταμεῖο ἦταν λαμπρὲς καὶ τὸ μέτωπο τῶν δυσारेστημένων Ἑλλήνων ἀπὸ τὸν Φίλιππο ἐγγυῶνταν στοὺς Ρωμαίους, ἂν ὅχι τίποτε ἄλλο, τουλάχιστον τὴ διπλωματικὴ του ἀπομόνωση καὶ τὸν μερικὸ ἀποκλεισμό του ἀπὸ τὴ θάλασσα.

Ὁ μακροχρόνιος ὅμως πόλεμος μὲ τὸν Ἀννίβα, μέγας μέρος τοῦ ὁποίου εἶχε διεξαχθεῖ σὲ ἰταλικὸ ἔδαφος, ἀκόμα καὶ ante portas τῆς Ρώμης, εἶχε δημιουργήσει στὸ στρατό, καὶ φυσικὰ στὸ λαό, αἶσθημα βαριᾶς κόπωσης. Ἐξάλλου, δὲν ἐπρόκειτο τώρα γιὰ πόλεμο γιὰ τὴ «σωτηρίᾳ τοῦ λαοῦ», ἀλλὰ γιὰ ὑπερπόντια ἐκστρατεία κατὰ ἐνὸς ἐμπειροπόλεμου καὶ ἰσχυροῦ στρατοῦ. Τέλος, δὲν ἦταν γνωστὴ, καὶ δὲν μπορούσε οὔτε νὰ πιθανολογηθεῖ, ἡ στάση ποὺ θὰ κρατοῦσαν οἱ δυνάμεις τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδας, καὶ κυριώτερα, ἡ Αἰτωλικὴ καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεῖες.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ὁ Φίλιππος ἐπωφελήθηκε ἀπὸ τὴ σύντομὴ εἰρήνην γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὸ ταμεῖο του, καὶ τὸ πέτυχε σὲ βάρος τῶν εἰρηνικῶν πόλεων τῆς Θράκης, τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς, ἀκόμα καὶ τῶν ἀθῶνων ἐμπόρων τοῦ Αἰγαίου, πληρώνοντας ὅμως καὶ ὁ ἴδιος σκληρὸ τίμημα σὲ ἀνθρώπινες ζωές, ποὺ θὰ τοῦ ἦταν ἀναγκαῖες στὴ νέα ἀναμέτρηση.

Σὲ δυνάμεις τοῦ στρατοῦ ξηρᾶς, οἱ δυὸ ἀντίπαλοι ἦταν περίπου ἰσοδύναμοι καὶ ἔτσι παρέμειναν μέχρι τὸ τέλος. Στὴ θάλασσα, οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν καταφανὴ ὑπεροχή.

Στὸ διπλωματικὸ τομέα, ὁ Φίλιππος εἶχε «ἐξασφαλίσει» τὸ μίσος τῶν Ἑλλήνων τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ τὴν καχυποψία ὅλων τῶν ἄλλων, οἱ ὁποῖοι ἔβλεπαν, ἀντίστοιχα, μὲ δυσπιστίᾳ καὶ ἀνησυχία καὶ τὸ αὐξανόμενο ρωμαϊκὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ἑλληνικὸ χῶρο. Στάθηκαν ὅμως ὅλοι ἀνίκανοι νὰ ἐνωθοῦν.

Στὴ Ρώμη, πρὶν ἀκόμα ἡ Σύγκλητος κινήσει τὶς ἀναγκαῖες διαδικασίες γιὰ τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου, στὴ βιασύνῃ της νὰ προκαταλάβει τὴ λαϊκὴ συγκατάθεση ἢ θεωρώντας τὴν ἐξασφαλισμένη, ὥρισε σὰν «ἐπαρχία» - περιοχὴ δικαιοδοσίας τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τοὺς δύο ὑπάτους τοῦ νέου ἔτους 200 π.Χ. τὴ...Μακεδονία. Αὐτὸ ἀποτελοῦσε ἀνατροπὴ τῆς μακροχρόνιας παράδοσης, στὴν ὁποία ἀναφερθήκαμε παραπάνω (σημ. 70). Ἐπειδὴ οἱ δύο ὑπατοὶ δὲν συμφώνησαν γιὰ τὴν περιοχὴ τῆς δικαιοδοσίας τους, ἔγινε κλήρωση καὶ ἡ Μακεδονία «ἔπεσε» στὸν Πούμπλιο Σουλπίκιο Γάλβα (Publius Sulpicus Galba). Ἔτσι ὁρίσθηκε ἐπίσημα καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Μακεδονίας.⁸¹

Ὁ ὑπατος, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψη βοήθειας μιᾶς ἐπιτρο-

81. TIT. LIV. XXXI, V, 9 καὶ VI, 1.

πῆς Ἀθηναίων, συγκάλεσε τὴν πολεμικὴ γενικὴ συνέλευση τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, τὰ περίφημα *Comitia Centuriata*, μὲ τὴν πρόταση τῆς ἄμεσης κήρυξης τοῦ πολέμου «κατὰ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Μακεδονίας Φιλίππου καὶ τῶν Μακεδόνων πού αὐτὸς ἐξουσίαζε». Σὰν αἰτιολογία τοῦ πολέμου προβλήθηκαν «οἱ πολεμικὲς προσβολὲς τοῦ βασιλιᾶ κατὰ συμμάχων τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ». ⁸²

Ὅπως βλέπομε, τὸ πρόσχημα τοῦ πολέμου κινεῖται στὰ «συμμαχικά» πλαίσια τῆς συνθήκας μας, τουλάχιστον τυπικά. Ἀλλωστε καὶ παραπάνω τονίσαμε, ὅτι τὰ πλεονεκτήματα τῶν Ρωμαίων ἀπὸ τὴ συνθήκη ἦταν νομικά. Τώρα ἤρθε ἡ ὥρα νὰ προβληθοῦν καὶ πρὸς τὸν ρωμαϊκὸ λαό. ⁸³

Ἡ ἀπάντηση τῆς λαϊκῆς συνέλευσης ἔπεσε σὰν κεραυνὸς στὴ Σύγκλητο: «Ἀπὸ ὅλες σχεδὸν τὶς ἑκατονταρχίες καταψηφίσθηκε (ἡ πρόταση πολέμου)», ὅπως παρατηρεῖ ὁ Τίτος Λίβιος (XXXI, VI, 3).

Ὁ Δήμαρχος Κουΐντος Βαίβιος ἀνέλαβε νὰ ἐξηγήσει στοὺς ἀπόπληκτους συγκλητικούς, πού εἶχαν ἐκδηλώσει ἐπίσημα ὅτι ἄρχισαν κίβλας τὸν πόλεμο μὲ τὸν Φίλιππο, τὸ νόημα τῆς λαϊκῆς ἀποδοκιμασίας. Ἐδήλωσε, ὅτι ὁ στρατὸς βαρέθηκε «ἀπὸ πόλεμο σὲ πόλεμο» (*bella ex bellis*).

Τὸ ψεύτικο δίλημμα καὶ ὁ πόλεμος

Ἡ Σύγκλητος ἀπέσυρε τὴν πρόταση, ἀλλὰ δὲν κάμφθηκε. Σὲ νέα λαϊκὴ συνέλευση, πού συγκλήθηκε σύντομα καὶ ἴσως προσεκτικότερα, ὁ ἐκτεθειμένος ὕπατος ἀνέλαβε νὰ ἀναπτύξει τὴ νέα συγκλητικὴ ἐπιχειρηματολογία: Τὸν ἀνατολικὸ κίνδυνο.

Ὅπως ἀποδίδει τὸ λόγο τοῦ ὁ Τίτος Λίβιος, κατὰ φτωχὴ μίμηση τῶν δημηγοριῶν τοῦ Θουκυδίδη, πού θὰ τὸν συνοψίσουμε σὲ δυὸ λόγια, ὁ ὕπατος ἐξήγησε στὴ συνέλευση, ὅτι «τὸ θέμα δὲν εἶναι ἂν σεῖς θέλετε εἰρήνη ἢ πόλεμο. Σ' αὐτό, ὁ βασιλιὰς Φίλιππος δὲν σᾶς ἀφήνει περιθώρια ἐπιλογῆς, γιατί ἐτοιμάζει μεγάλο πόλεμο ἀπὸ ξηρὰ καὶ θάλασσα, ἀλλὰ τὸ θέμα εἶναι ἂν θὰ πολεμήσετε στὴ Μακεδονία ἢ στὴν Ἰταλία. Ἡ διαφορὰ σᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὸν Ἀννίβα καὶ τὸν Πύρρο». Στὴ συνέχεια ὁ ὕπατος «διαβεβαίωσε» τὴ συνέλευση, ὅτι ὁ Φίλιππος ἐξουσίαζε ὁλόκληρη τὴν... Πελοπόννησο. Μιλώντας, τέλος, γιὰ τοὺς πιθανοὺς συμμάχους τοῦ βασιλιᾶ, τόνισε γιὰ τὴν Ἡπειρο, ὅτι «ἦταν πάντα, καὶ εἶναι καὶ σήμερα, ἐλάχιστο ἐξάρτημα τῆς Μακεδονίας». ⁸⁴

Ὁ πόλεμος, ἀκόμα μὴ φορὰ προληπτικός, μὲ τὸ ὄνομα Δεύτερος Μακεδονικός, ἄρχισε ἀπὸ τὴ γνωστὰ ἀπὸ τὴ συνθήκη μας σημεία ἐπαφῆς τῶν ἀντιπάλων, τὸ 200 π.Χ. μὲ εἰσβολὴ τῶν Ρωμαίων στὴ Δυτικὴ Μακεδονία ἀπὸ τὴ Λυγκιστίδα λίμνη. Ἡ ἀναφορὰ στὸν πόλεμο καὶ τὶς συνέπειές του εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ θέμα μας. Δὲν ἀντέχομε ὅμως στὸν πειρασμὸ νὰ μὴν ἀναφέρομε, ὅτι ὁ πόλεμος τὸν πρῶτο του χρόνο, κάτω ἀπὸ τὴν ἡγεσίᾳ τοῦ Σουλπίκιου Γάλβα, πού τὸν εἶδαμε παραπάνω νὰ προσπαθεῖ ἀπεγνωσμένα νὰ «ἐγκλωβίσει» τὴν κρίση τῆς συνέλευσης τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ ὑπὲρ τοῦ πολέμου, μὲ ἐπιχειρήματα ξένα πρὸς τὴ σοβαρότητα τῶν περιστάσεων, ἐκφυλίστηκε στὰ δόση τῆς

82. TIT. LIV. XXXI, VI, 1.

83. Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὅμως, Ρωμαῖοι ἀντιπρόσωποι ἔδωσαν στὸν βασιλιᾶ τῆς Νουμιδίας, στὴν Ἀφρική, τὸν Μασίνισα, κάποιες ἄλλες ἐξηγήσεις γιὰ τὶς αἰτίες τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου (TIT. LIV. XXXI, XI, 9 - 10).

84. TIT. LIV. XXXI, VII, 9. «Minima accessio semper Epirus regno Macedoniae fuit et hodie est».

Ἑορδαίας καὶ τοῦ Ὀοτρόβου. Ὁ γενναῖος ὕπατος κατηγορήθηκε ἀπὸ τοὺς κακόγλωσσους στὴ Ρώμη, ὅτι ἔψαχνε στὰ δάση, μέχρι τῆς λήξης τῆς θητείας του, νὰ... ἀνακαλύψει τὸν Φίλιππο...

Ὁ πόλεμος αὐτὸς κράτησε τρία συνολικὰ χρόνια καὶ ἔληξε τὸ 198 π.Χ. μὲ νίκη τῶν Ρωμαίων στὶς Κυνὸς Κεφαλὰς τῆς νότιας Μακεδονίας. Ἡ συνθήκη εἰρήνης, ποὺ ἐπακολούθησε, δὲν θύμιζε σὲ τίποτε τὴν ἰσότητα τῶν συμβαλλομένων τῆς Φοινίκης.

Οἱ διάφοροι «foederi» τῆς Φοινίκης, στὴ διάρκεια αὐτοῦ τοῦ πολέμου τάχθηκαν μὲ τὸ μέρος τῶν πατρῶνων τους, δικαιώνοντας τὴς σφαῖρες ἐπιρροῆς τῆς συνθήκης μας.

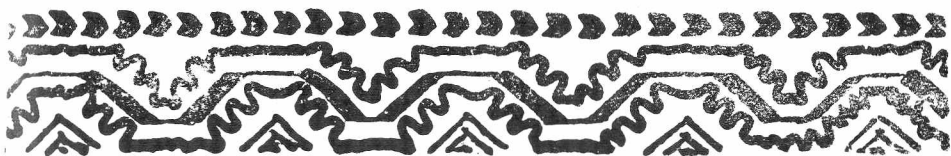
Ἀπὸ τοὺς τρεῖς ποὺ παρευρέθηκαν στὴ Φοινίκη, ὁ Ἀμύνανδρος τῆς Ἀθαμανίας ἔγινε ἔνοπλος σύμμαχος τῶν Ρωμαίων καὶ οἱ Ἀκαρνᾶνες τοῦ βασιλιᾶ.

Τὸ «Κοινὸν τῶν Ἑπειρωτῶν», ὅπως καὶ ὅλη ἡ Ἑπειρος, κράτησε μέχρι τὸ τέλος αὐστηρὴ οὐδετερότητα, παρότι θεωρήθηκε ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους προκαταβολικὰ σὰν ἐξάρτημα («accessio») τῆς Μακεδονίας.⁸⁵ Αὐτὴ ἡ οὐδετερότητα δὲν ἐμπόδισε τοὺς ἀντίπαλους στρατοὺς νὰ ρημάξουν τὴν παραγωγή τῆς Ἑπείρου, στὴ διεγκυστίνδα τῶν κινήσεών τους στὸν ἡπειρωτικὸ χῶρο, σὲ κάποια φάση τοῦ πολέμου.

Ὁ χάρτης τῆς Φοινίκης κουριελιάστηκε μὲ ὠμότητα ἀπὸ τοὺς συντάκτες του, ὕστερα ἀπὸ 5 ἐτῶν ζωῆ, καὶ φυσιολογικὰ ὅλοι ἔπρεπε νὰ πᾶσουν νὰ μιλοῦν γι' αὐτόν.

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

85. Ἡ οὐδετερότητα δὲν νοθεύτηκε ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ ἀνοργάνωτων ἡπειρωτικῶν στοιχείων, τῆς ομάδας τοῦ Χάροπα τοῦ πρεσβύτερου, στὸ πλευρὸ τῶν Ρωμαίων, σὰν βοηθητικῶν σωμάτων.

Ἀρχιμ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΑΠ. ΒΙΤΑΛΗ

Ἱεροκήρυκος - Συγγραφέως

ΟΙ ΕΛΕΟΘΕΤΑΙ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ*

ΚΕΙΜΕΝΑ - ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΕΚ ΤΩΝ ΔΙΑΘΗΚΩΝ ΤΩΝ ΕΛΕΟΘΕΤΩΝ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

14. ΘΕΟΔΩΡΑΣ ΜΠΑΡΟΝΑΚΗ

Τὴν 21^{ην} Ὀκτωβρίου 1874, πεντηκοντούτης, προσῆλθεν εἰς τὴν ἐν Πρεβέζῃ Ἱ. Μητρόπολιν καὶ παρουσίᾳ μαρτύρων συνέταξε τὴν διαθήκην τῆς ἥ ἐν λόγῳ, εἰς ἣν ἀναγινώσκωμεν:

Γ) Ἀφίημι εἰς τὸν ἐναυθα ἱερὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης εἴκοσιν ἐλαιόδενδρα κείμενα εἰς θέσιν Λοῦτιαν (Σκέφερι περιβόλι), ὡσαύτως εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν ἐγκαταλείπω καὶ τὸ συνεχόμενον μὲ ἐλαιόδενδρα χωράφιον καὶ τὰς ἐν αὐτῷ ἀγριελαίας συνορευόμενον ἀπὸ Ἀπ. Βαρζέλην καὶ Νικ. Σπανόν. Ἀπαιτῶ δὲ ἀπὸ τοὺς κατὰ καιρὸν ἐπιτρόπους τοῦ εἰρημένου ναοῦ ἵνα ὑποχρεῶσι τὸν ἐφημέριον νὰ ψάλλῃ ἐτησίως ἐν ιεσσαρανταλείτουργον νὰ ποιῶσι καὶ ἐν κατ' ἔτος μνημόσυνον Ἀρχιερατικὸν διὰ συγχώρησιν τῆς ἀθλίᾳς ψυχῆς μου.

Δ) Ἀφίημι εἰς τὸν ἐνταῦθα ἱερὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου μίαν οἰκίαν ἀνώγειον συγκειμένην ἐξ ἐνὸς καὶ μόνου δωματίου μεθ' ἐνὸς μαγαζείου μετὰ τῆς τοποθεσίας του, κείμενον εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ αὐτοῦ ἱεροῦ ναοῦ καὶ συνορευόμενα κατ' ἀνατολὰς μὲ τὴν ἀγορὰν κατὰ Μεσημβρίαν καὶ Δύσιν μὲ τὴν οἰκίαν Διγώνη καὶ κατ' ἄρκιον μὲ τὸν Δημόσιον δρόμον καὶ μὲ τὴν οἰκίαν τοῦ Βέη κ. Γεωργίου Κονεμένου. Εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν ἀφίημι τὰ εἰς θέσιν Μπάλλα κείμενα τριάκοντα ἐλαιόδενδρα μου συνορευόμενα... Ἀπαιτῶ δὲ ἀπὸ τοὺς κατὰ καιρὸν ἐπιτρόπους καὶ τοῦ ναοῦ τούτου ὅπως ὑποχρεῶσι κατ' ἔτος τὸν ἐφημέριον νὰ ποιῇ ὑπὲρ ἐμοῦ, ὑπὲρ τῶν γονέων μου Σπυρίδωνος καὶ Ἀλεξάνδρας καὶ τῶν ἀδελφῶν μου, Εὐσταθίου, Μαρίας Κοκὸν ἐν ιεσσαρανταλείτουργον νὰ ἐκτελῶσι καὶ ἐν Ἀρχιερατικὸν μνημόσυνον ὑπὲρ ἐμοῦ.

Ε) Ἀφίημι εἰς τὸ Παρθιναγωγεῖον τῆς πόλεως ταύτης ἑκατὸν τριάκοντα ἐλαιόδενδρα ὡς ἐγγιστα κείμενα εἰς θέσιν Ράχην καθὼς καὶ ἐν χωράφιον λογ. . μένον, ὅπερ ἐκτείνεται μέχρι τῆς θαλάσσης, γειτονεύμενα ταῦτα κατ' ἀνατολὰς μὲ τὸ ἐλαιοστάσιον Ἱερομονάχου Ἰγνατίου Βέμη, κατὰ μεσημβρίαν δὲ μὲ τὸν ἱατρὸν κ. Σωκράτην Σκεφέρην, κατ' ἄρκιον μὲ τὸν Κολιαδήμαν καὶ κατὰ δύσιν μὲ τὸν Σπ. Δημουλίτσαν, οὗ τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα θέλω νὰ χρησιμεύσῃ εἰς συντήρησιν αἰωνίως τοῦ εἰρημένου Παρθιναγωγείου. Ἐκλιπαρῶ δὲ τοὺς κατὰ καιρὸν τιμωτάτους ἐφόρους τούτου, ἵνα ποιῶσι ἐτησίως, ὅπου ἐνταφιασθῇ τὸ ταπεινὸν μου σῶμα, μίαν Ἀρχιερατικὴν λειτουργίαν ὑπὲρ τῆς ταιλαιπύρου μου ψυχῆς.

ΣΤ) Ὅσα ἔπιπλα, ἐνδύματα καὶ σκεύη μεταχειρισμένα καὶ ἀμεταχείρι-

* Συνέχεια ἀπὸ τὸν προηγούμενον τόμον, σελ. 495.

στα εύρεθῶσι εἰς τὴν οἰκίαν μου μετὰ τὸν θάνατόν μου, παρακαλῶ τοὺς ἐπιτρόπους τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου νὰ δώσωσι ταῦτα εἰς τινὰ πτωχὴν νεάνίδα, ὅποιαν ἤθελον οὗτοι ἐγκρίνει...».

(Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ξνθ' ἄνωτ., σσ. 38 - 39).

15. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΙΩ. ΖΥΓΟΥΡΗ

Τὴν 19ην Νοεμβρίου 1874 συνέταξε τὴν διαθήκην του καὶ ἀπεβίωσε τὴν 8ην Δεκεμβρίου ἰ.ξ. εἰς ἡλικίαν 68 ἐτῶν. Οὗτος τοῦτο ἠδυνήθη καὶ κατέλιπεν:

Βον. Γνωρίζων πόσον θεάρεστος ἡ φιλοπρωχία διορίζω καὶ αποφασίζω 500 γρόσια ἐκ τῶν ἐνοικίων τοῦ κατὰ τὴν συνοικίαν τοῦ Ναοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἐργαστηρίου μου γειννιάζοντων ἐλαισιτριβείου τοῦ κ. Χρ. Σκεφέρεως καὶ τὴν λεωφόρον νὰ λαμβάνουν κατ' ἔτος οἱ ἐπίτροποι τοῦ αὐτοῦ ἰ. Ναοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ νὰ διαμερίζουν αὐτὰ τὰ 500 γρ. κατὰ πᾶσαν ἀγίαν καὶ Μ. Πέμπτην πρὸς 25 πτωχὰς οἰκογενείας τῆς πατρίδος, κατ' ἐγκρίσιν αὐτῶν τῶν ἐπιτρόπων καὶ ἄλλων φρονίμων πολιτῶν. Τὸ εὐεργέτημα τοῦτο θέλω νὰ γίνεταί αἰωνίως κατὰ πᾶσαν ἀγίαν καὶ Μ. Πέμπτην...»¹

(Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ξνθ' ἄνωτ., σσ. 40 - 42).

16. ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΒΕΜΗ

Τοῦ Πρεβεζαίου τούτου Ἐλεοθέτου ἡ διαθήκη συνετάχθη τὴν 27ην Νοεμβρίου 1875. Εἰς ταύτην ἐκτίθενται καὶ τ' ἀκόλουθα:

«Ἀφιερώνω μίαν ἱερατικὴν σιολὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, νὰ γραφῇ εἰς τὸ Κατίουλον τοῦ Ναοῦ καὶ νὰ μνημονεύωμαι. Ἀφιερώνω εἰς τὸν Ἅγιον Νικόλαον μίαν ζυγὴν διακονικὴν καὶ μίαν ζώνην ἀσημένιαν. Ἔχω εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πόλεώς μας εἰς τοπωνυμίαν Ῥάχην ἐν ἐλαιοσιτάσιον, συμποσούμενον ἐξ ἐλαιοδένδρων ἑκατὸν σαράντα περίπου καὶ συνορεῦον πρὸς βορρᾶν μὲ ἕτερα ἐλαιόδένδρα Παπαστάμον, πρὸς νότον Κ. Μπαρόνον, πρὸς δυομάς Κολιαδήμα καὶ ἀνατολὰς Πανταζῆ. Τοῦτο τὸ ἐλαιοσιτάσιον οἱ ἐπίτροποί μου παρακαλῶ νὰ καλλιεργῶσι καὶ ἐκ τοῦ εἰσοδήματός του, ἀφοῦ ἐκβάξωσι τὰ ἔξοδά του, νὰ ὑπανδρεύσιν ὀρφανὰ κορίτσια διὰ κλήρου, προτιμωμένων πάντοτε τῶν συγγενῶν μου, δίδοντες ἀπὸ χίλια γρόσια τρεχούμενα εἰς κάθε ἓν. Ἔχω τριάντα στρέμματα χωράφι εἰς τὸ Καλαμίτι, συμφωνημένον μὲ τὸν Ζαχαρίαν τὸν υἱὸν τοῦ Κων. Τσίμπα νὰ τὸ φυτεύσῃ ἀμπέλι καὶ διὰ δύο ἔτη (πρῶτα) νὰ μὴ μὲ δώσῃ τίποτε, τὰ δὲ ὑπόλοιπα ὀκτὼ ἔτη νὰ μὲ δίδῃ κατ' ἔτος ἀπὸ γρόσια ἑκατὸν. Αὐτὰ ἐπεὶ εἶναι πτωχὸς τοῦ τὰ χαρίζω καὶ δὲν θέλω τίποτε, πλὴν νὰ ἐπιμεληθῇ νὰ τὸ φυτεύσῃ καὶ νὰ τὸ καλλιεργῇ μέχρι τῆς δεκαετίας, τῆς ὁποίας συμπληρωθείσης νὰ μοιράσῃ αὐτὸ κατὰ τὴν συμφωνίαν μας μὲ τοὺς ἐπιτρόπους μου, οἵτινες νὰ φροντίζωσι τὴν καλλιέργειάν του καὶ τὸ εἰσόδημά του νὰ ἐμβάῃ εἰς ἐκεῖνο τῶν Ἐλεῶν. Ἔχω ἐν συνάλλαγμα τοῦ Ζωομᾶ γυναικαδέλφον τοῦ Μαστρολάμπρου ἀπὸ λίρας ὀθωμανικὰς εἰκοσιεπὶ κεφάλαιον, ὁμοῦ μὲ τὸν τόκον ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς πώσεώς του καὶ τὰ ἔξοδα τῆς διαμαρτυρήσεως ἐν ἕτερον συνάλλαγμα ἐκ λιρῶν χρυσῶν ἑξ (6) εἰς βάρος Λάμπρου Νίκου Βουρμπιανίτη. Τὸ ἀντίτιμον τῶν δύο συναλλαγμάτων τούτων μετὰ τὴν εἰσπραξίν νὰ παραδώσωσιν οἱ

1. Παρεδόθη εἰς τὸν Δῆμον Πρεβέζης (2.12.1931) «Τὸ Κληροδότημα τοῦ Ἀθ. Ζυγούρη μὲ ὑπόλοιπον ταμείου 0».

ἐπίτροποι μου εἰς τοὺς τοῦ Παρθεναγωγείου διὰ τὰ τοιοῦτοι, καὶ τοὺς τόκους του νὰ μεταχειρίζονται, ὅπου κρίνωσιν...»²

(Βλ. Κ ω δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 43 - 46).

17. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΔΡ. ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ

Τὴν 28.12.1875 συνετάχθη ἡ διαθήκη τοῦ Ἐλεοθέτου τούτου, θανόντος τὴν 25.7.1877 καὶ ταφέντος ἐν τῷ κοιμητηρίῳ ἔξωθεν τοῦ Ἱ. Ν. Ἀγίου Χαραλάμπους. Ἰδοὺ τὰ παρ' αὐτοῦ διαταχθέντα:

«Φοβούμενος καὶ ἐγὼ ὁ ἁμαρτωλὸς μήπως μοὶ ἔλθῃ αἰφνίδιος ὁ θάνατος καὶ μείνουν ἀδιάθετα τὰ πτωχικὰ ὑπάρχοντά μου, ἅτινα μοῦ ἐχάρισεν ὁ πανάγαθος Θεὸς ἐκ τῶν ἰδίων μου κόπων...

Βον. Ἐκ τῆς χρηματικῆς περιουσίας μου συνισταμένης ἐκ τριῶν... τὸ μὲν (συνάλλαγμα) ἐκ κεφαλαίων ταλήρων 196, τὸ δὲ ἕτερον ἐκ κεφαλαίου λιρῶν ὀθωμανικῶν 37 καὶ τὸ τρίτον ἐκ κεφαλαίου ταλήρων 258, τριῶν διαφόρων χρεωστῶν, τὰ ὅποια ὁμόλογα εὐρίσκονται εἰς χεῖρας τοῦ ἀγαπητοῦ μοι ἀνεψιοῦ κ. Χρ. Ἱ. Αὐγερινοῦ, ἐξ αὐτῶν ἅμα συναχθῇ μὲ τὸν αὐτὸν τόκον τῶν παρὰ τῶν χρηστών... ἐπιτρόπων ἐκτελεστών τῆς παρουσῆς Διαθήκης μου, τοὺς ὁποίους παρακάτω ὀνομάζω, κληροδοτῶ διὰ... ὑπὲρ τῶν πτωχῶν τῆς ἀγαπητῆς μου πατρίδος γρ. 7000, τὰ ὅποια οἱ ἐπίτροποι μου θέλουσι δανείσῃ εἰς ἀξιοχρεα ὑποκείμενα καὶ ἐπὶ ἀξιοχρέῳ ἐγγυήσῃ ἐπὶ τρία ἔτη ἵνα μὲ τὸν τόκον συγκεφαλαιούμενον αὐξηθῇ τὸ ποσόν, μετὰ δὲ τὴν τριετίαν συνάζοντες ἀκολούθως τοὺς τόκους ἐξ αὐτῶν γρ. 50 θέλουν δίδωσι εἰς τὴν διὰ κλήρου λαχοῦσαν ἐκ τῶν πρὸς ὑπανδρεῖαν ἐτοιμῶν ἀπόρων κορασιῶν τῆς ἀγαπητῆς μου πατρίδος, τὰ δὲ ὑπόλοιπα θέλει διανέμουν εἰς ἀποδεδειγμένως πτωχὰς οἰκογενεῖας κατὰ ἀναλογία εἰς πᾶσαν ἐνορίαν, συμπεριλαμβάροντες πάντοτε τὴν εἰς τὴν κλήρωσιν τῶν 500 καθὼς καὶ εἰς τὴν διανομὴν τῶν ὑπολοίπων τοὺς πτωχοὺς συγγενεῖς μου. Τὰς πράξεις ταύτας οἱ ἐπίτροποι μου θέλουν κάμωσι κατὰ πᾶσαν Ἀγίαν καὶ Μ. Πέμπτην ἢ εἰς τὴν Ἀγίαν καὶ Μ. Δευτέραν, ἂν ἀρέσῃ εἰς αὐτοὺς, ἐκάστου ἔτους, συνεδριάζοντες εἰς τὸ κατὰσκημα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Πρεβεζῆς ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Ἀρχιερέως ἢ τοῦ Ἐπιτρόπου αὐτοῦ...

Δον. Τὸ ὀσπήτιόν μου... τὸ ἀφίνω εἰς τὸν ἀνεψιόν μου Ἀνδρέαν Ἱω. Αὐγερινὸν νὰ καθήσῃ ἕως ὅτου ζῇ ἀνενοχλήτως, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του νὰ ἀπερῶ εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν μου, τὸ ὅποion θέλουσι ἐνοικιάζει καὶ τὸ ἐνοίκιον τὸ συγχωρεῦν εἰς τὸ λάσον μου πρὸς ὠφέλειαν τῶν πτωχῶν ἀδελφῶν τῆς Πατρίδος μου, τὸ δὲ οἰκοδόμημα τοῦ ὀσπητίου μου οἱ ἐπίτροποι μου καὶ οἱ κατὰ καιρὸν διάδοχοί των θέλουν τὸ διατηρῇ νὰ εὐρίσκειται ὡς ἐνθύμημα αἰώνιον, ὡς λάσον μου διὰ τοὺς ἀδελφοὺς τῆς Πατρίδος.

Εον. Συνάζοντες ὅλα τὰ ἀνωτέρω οἱ ἐπίτροποι μου καὶ εὐρεθῇ τὸ λάσον μου εἰς κατὰστασιν ὅπου νὰ ἀναβαίνει ὁ τόκος τῶν 1500 γρ. κατ' ἔτος, τότε θέλει δίδει καὶ δύο τῶν διὰ κλήρου λαχόντων ἐκ τῶν πρὸς ὑπανδρεῖαν ἐτοιμῶν ἀπόρων

2. Κατὰ τὸ ἐπίσημον πρωτόκολλον παραδόσεως καὶ παραλαβῆς τῆς 2.12.1931 τὸ συνταχθὲν εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν Νικοπόλεως, ὁ Δήμος Πρεβεζῆς παρέλαβε τότε μετὰ τῶν κτημάτων προφανῶς «Τὸ Κληροδόμημα τοῦ Ἱγνατίου Βέμη μὲ ὑπόλοιπον ταμείου δρχ. τρεῖς χιλιάδας τριακοσίας πεντήκοντα δύο (3.352) καὶ δύο (2) ὁμολογίας τοῦ Α' Ἀναγκαστικοῦ δανείου (ὑπ' ἀριθ. 008999 καὶ 009000 καὶ ἀριθ. κοπονίου 5) τῶν ἑκατὸν (100) δρχ. ἐκάστη.

κορασίων τῆς ἀγαπητῆς μου πατρίδος ἀπὸ γρ. 500 καθ' ἑκαστον, τὰ δὲ ἐναπολεί-
φθέντα γὰ τὰ διανεμῶσι καθὼς εἰς τὸ Β' κεφ. τῆς παρούσης μου διορίζω...»³
(Κ ω δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 47 - 50).

18. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΙΩ. ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ

Μόλις 37 ἐτῶν, συντάξαντος, τὴν 26ην Ὀκτωβρίου 1879, τὴν διαθήκην του, εἰς τὴν ὁποίαν, μεταξὺ ἄλλων, ἀνέγραψε:

«ΣΤ' Θέλω γὰρ ν' ἀφήσω ἐν κληροδότημα πρὸς τὴν φίλην Πατρίδα μου διορίζω καὶ ἀποφασίζω κατὰ πᾶσαν Ἀγίαν καὶ Μ. Πέμπτην γὰ δίδωνται ἑκαστον χρόνον εἴτε παρὰ τοῦ κληρονόμου ἀδελφοῦ μου Χρίστου, εἴτε παρὰ τῶν κληρο-
νόμων του γρόσια πεντακόσια ἀριθ. 500 εἰς ὑπανδρίαν ἐνὸς πτωχοῦ καὶ τιμίου κορασίον εἰσὶνον εἰς γάμον κοινωνίαν, προτιμωμένον τοῦ ἐκ τῆς συγγενείας μου εἴτε ἐκ πατρὸς εἴτε ἐκ μητρός. Ἡ ἐκλογή τῆς εὐεργετηθσομένης κόρης θέλει γίνεσθαι ἐν τῇ Ἱερᾷ ταύτῃ Μητροπόλει διὰ ψήφου παρόντων τῶν προκρίτων τῆς Κοινότητος ταύτης τοῦ κληρονόμου ἀδελφοῦ μου Χρίστου καὶ τῶν κατιόντων αὐτῶν κληρονόμων...».

(Κ ω δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 51 - 53).

19. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΑΙ ΦΟΡΤΟΥΝΑΤΑΣ ΒΑΣΙΛΑ

Τὴν 28.8.1872 συνετάγη παρ' ἀμφοτέρων τῶν Ἑλεοθετῶν αὐτῶν ἡ πρώτη διαθήκη, ἥτις καὶ ἐτροποποιήθη δι' ἐτέρας ὁμοίας, τῆς 12.4.1880. Ἐξ αὐτῶν πα-
ρατίθεμεν τὰ ἐξῆς ἐνδιαφέροντα ἀποσπάσματα:

α'

«Θ) Μετὰ τὴν ἀποβίωσιν αὐτῶν τῶν συζύγων Θεοδώρου καὶ Φορτουνά-
τας Βασιλᾶ, ὅλη ἡ λοιπὴ μνησθεῖσα ἀκίνητος αὐτῶν περιουσία, τότε ὁ ἐλαίων
εἰς Δ... τσαν, τὸ ἐργαστήριον ἐν τῇ ἀγορᾷ ταύτῃ ὑπ' ἀριθ. 32 καὶ τὸ οἶκημα
μὲ τὰ δύο δωμάτια ὑπ' ἀριθ. 31 καὶ τοποθεσίαν αὐτῶν, θέλουν οἱ σύζυγοι οὗτοι
γὰ ὧσι καὶ λογίζονται αἰωσίως κληροδότημα ἀναπόσπαστον καὶ ἀναφαιρετον
τῶν πτωχῶν ἀδελφῶν Χριστιανῶν τῆς Κοινότητος ταύτης, πρὸς ἣν δωροῦνται
μὲ πληρεστάτην αὐτῶν εὐχαρίστησιν οἱ εἰρημένοι σύζυγοι εἰς ἀνάπανσιν τῆς ἀμαρ-
τωλῆς αὐτῶν ψυχῆς, ὡς ἀκολούθως ὁρίζειται.

Ι) Οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐνταῦθα γαῶν τοῦ Ἀγίου Χαράλαμπος καὶ τῆς Ὑπε-
ραγίας Θεοτόκου τῆς Κοιμήσεως θέλουν κυβερνᾶ καὶ διαχειρίζονται ὅλην αὐτὴν
τὴν περιουσίαν ὡς καλοὶ οἰκοπάτορες καλλιεργοῦντες τοὺς ἐλαίωνας τακτικῶς
ἐπισκευάζοντες τὸ τε ἐργαστήριον καὶ τὸ οἶκημα καὶ συγκομιζόντες καὶ συλλέγον-
τες τοὺς καρποὺς αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν, ἀφαιρουμένων τῶν κατὰ
συνείδησιν τακτικῶν ἐξόδων, θέλουν δίδει ἐνώπιον τοῦ Ἀρχιερέως καὶ τῶν παρ'
αὐτῷ δημογερόντων γρόσια χίλια καὶ ἑξακοσίον αὐτῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει

3. Συμφώνως πρὸς τὸ ἐπίσημον «πρωτόκολλον παραδόσεως καὶ παραλαβῆς τῆς 2.12.1931» πε-
ριήλθεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν καὶ διαχείρισιν τοῦ Δήμου Πρεσέζης καὶ τοῦτο «Τὸ Κληρο-
δότημα Γ. Αὐγερινοῦ μὲ ὑπόλοιπον ταμείου 0, πέντε (5) ὁμολογίας τοῦ Α' Ἀναγκαστικοῦ
δανείου (ὑπ' ἀριθ. 008863, 008864, 008865, 008866, 008867 καὶ ἀριθ. κοπονίων 5ον) τῶν
ἐκατὸν δρχ. (100) ἐκάστη καὶ βιβλιάριον καταθέσεως τοῦ ὑποκαταστήματος Ἐθν. Τραπε-
ζης ὑπ' ἀριθ. 122)8 ἐκ δρχ. χιλίων ἑξακοσίων πεντήκοντα δύο (1.652).

καὶ ἐπ' αὐτῷ συνερχομένων ἐτησίως κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου, δηλ. τὸ Σάββατον τῆς πρώτης τῶν νηστειῶν ἑβδομάδος, πρὸς εἴκοσι πτωχοτάτας οἰκογενείας Χριστιανῶν τῆς Κοινότητος Πρεβέζης παρέχοντες γρόσια πεντήκοντα πρὸς ἑκάστην προτιμωμένων πάντοτε τῶν ἐκ συγγενείας τοῦ Θεοδώρου Βασιλᾶ, καθ' ἣν περίπτωσιν ἤθελον οὗτοι διάκεισθαι εἰς ἔνδειαν. Ἡ διανομὴ δὲ αὕτη θέλει καταγραφῆσθαι ἐν τῷ κώδικι τῆς Μητροπόλεως τῇ επιβεβαιώσει τοῦ Ἀρχιερέως καὶ τῶν Δημογερόντων πρὸς αἰωνίαν γνῶσιν τῆς φιλανθρωπικῆς εὐποιίας ταύτης.

ΙΑ) Οἱ ἐπίτροποι τῶν εἰρημένων δύο ναῶν θέλουν τελεῇ ἐτησίως κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου ἐν συλλειτουργίᾳ ἐκ τριῶν ἱερέων εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπος καὶ μνημόσυνον τῶν διαθιτῶν μετὰ τοῦ Ἀρχιερέως ἐνιαυθὰ τυχόν τότε εὐρισκομένου πληρώνοντες τὰ ἔξοδα ἐκ τῶν ἐνιαυσίων εἰσοδημάτων τῶν ἀνωτέρω ιδιοκτησιῶν.

ΙΒ) Ὅσα χρήματα περισσεύουν ἐκ τῶν ἐτησίων εἰσοδημάτων τῶν εἰρημένων ιδιοκτησιῶν θέλουν τηρεῖσθαι εἰς παρακαταθήκην ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ Μητροπόλει καὶ διανεμεσθαι ἀπαρεγκλίτως τῇ ἐγκρίσει πάντοτε τοῦ Ἀρχιερέως καὶ τῶν Δημογερόντων πρὸς ἄλλας πτωχὰς οἰκογενείας Χριστιανῶν τῆς Κοινότητος ταύτης εἴτε δεομένας τοῦ ἐπιουσίου ἔτους, εἴτε ὑποκειμένας εἰς χρονίας ἀσθενείας καὶ ἕνεκα τούτου οὕσας εἰς ἔνδειαν τῶν πρὸς ζωάρεϊαν...).

β'

«Αὐοὶ Ὁμολόγησαν ὅτι επικυροῦσι καὶ θέλουν στερεὰ καὶ ἀμετάκλητα, ὅσα διώρισαν καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ κληροδόμημα διὰ πράξεως ἐπισήμου γενομένης τῇ ἱερᾷ ταύτῃ Μητροπόλει ὑπὸ φύλλον 352 τὴν εἰκοστὴν ὀγδόην Μηνὸς Αὐγούστου 1872 καὶ θέλουν αὐτὰ μετὰ τὸν θάνατον καὶ τῶν δύο ἔχωσιν αὐτὰ ὅλον τὸ κῦρος καὶ τὸν ἥχον εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, χωρὶς νὰ ἡμπορέσῃ κανεὶς τῶν σινοωτέρων αὐτῶν συγγενῶν νὰ τὰ δανείσῃ ἢ ἀνατρέψῃ καθ' ὅλα τὰ ἄρθρα τῆς εἰρημένης πράξεως ἀφορῶντα τὸ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν ἀδελφῶν μας Χριστιανῶν κληροδόμημα ὡς καὶ τὴν πρὸς αὐτὸ προσισίαν τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἀρχιερέως καὶ τῶν Δημογερόντων...»

Ε) Διορίζουν καὶ ἀποφασίζουν αὕτη ἡ εὐεργετηθεῖσα κατὰ τὸ Δον ἄρθρον τῆς πράξεως ταύτης Θεοδώρα Γ. Χ. Βρέκουση νὰ δώσῃ ἐν ὥρᾳ γάμου πρὸς τὴν ἀδελφὴν τῆς Σταθοῦλαν ἐτῶν δύο γρόσια τουρκικὰ χίλια καὶ ἄλλα χίλια γρόσια ὑποχρεοῦν οἱ σύζυγοι Θεόδωρος καὶ Φορτιουνάτα Βασιλᾶ τοὺς ἐπιτρόπους τῶν δύο ναῶν τοῦ Ἀγ. Χαράλαμπος καὶ ἐκείνης τῆς Θεοτόκου, ἐκτελεστάς τοῦ διὰ τῆς πράξεως τῆς 28 Αὐγούστου 1872 ὁρισμένων νὰ δώσωσιν διὰ μίαν μόνην φορὰν ἐν ὥρᾳ γάμου πρὸς τὴν κόρην Σταθοῦλαν ἐκ τῶν ἐτησίων εἰσοδημάτων τοῦ ὀρισθέντος ἤδη κληροδοτήματος, ὥστε ἐν ὥρᾳ γάμου νὰ ἀπολαύσῃ τὸ νῦν ἐκεῖνο κοράσιον γρόσια δύο χιλιάδας ἀκριβ. 2000 εἰς ὑπανδρεϊάν της...».

(Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἀνωτ., σσ. 37 - 36).

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ Π. ΔΟΒΑ

ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ ΣΤΑ ΠΑΛΙΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

“Όταν ξαναγυρίσεις στὸν τόπο πὺ μένεις, ὕστερα ἀπὸ ἓνα νοσταλγικὸ ταξίδι στὴν πατρίδα σου τὰ Γιάννινα, ἢ καινούριγα ὄψη τῆς πόλης, μὲ τὶς πολυκατοικίες, τὰ πολλὰ αὐτοκίνητα, τὶς φανταχτερὲς διτρίνες καὶ τὸν καινούργιο κόσμο θαμπώνει σιγὰ σιγὰ, σβήνει καὶ στὴ μνήμη σου νάτα πάλι τὰ Γιάννινα τὰ παλιά, ὀλοζώντανα.

Καὶ θυμᾶσαι...

Τὰ χειμωνιάτικα βράδια τὰ βουνὰ τυλίγονταν σὲ μιὰ καταχνιά κι ὅταν τὸ φεγγάρι ἦταν κάπως γεμάτο, κατάφερνε νὰ τὴ διαπερνᾷ κι ὅλα ἓνα γύρω φωτίζονταν μ’ ἓνα θαμπὸ γαλατένιο φῶς.

Τότε περνοῦσαν οἱ ἀγριόχηνες.

«Βαρυχειμωνιά μᾶς ἔρχεται», ἔλεγε ἡ κυραμάννα. Κι ἐμεῖς, ἀψηφώντας τὸ κρύο, θγαίναμε στὸν κῆπο νὰ τὶς ἀνακαλύψουμε κάπου ψηλὰ στὸν ἄσπρο οὐρανό. Ἐκεῖνο τὸ «κουά, κουά» πὺ φώναζαν, ὁδηγοῦσε τὸ βλέμμα μᾶς καὶ βλέπαμε τὸ γνωστὸ θέλος πὺ σχηματίζαν μὲ τὸ πέταγμά τους. Τραβοῦσαν κατὰ τὸ νοτιά.

Τὴν ἄλλη μέρα, ἀν δὲν χιόνιζε, θᾶριχνε χιονόνερο. Μὲ φοβεροὺς βοριάδες πὺ πετοῦσαν τὰ κεραμίδια ἀπὸ τὶς στέγες κι ἔκαναν τὴ λίμνη νὰ παλεύει σὰν λυσσασμένη, μὲ ἀσταμάτητες βροχὲς καὶ πότε πότε ὠραῖες λιακάδες, περνοῦσε ὁ χειμῶνας στὰ Γιάννινα.

Καὶ ξαφνικά, ἐκεῖ κατὰ τὸ Μάρτη, κι ὅταν τὸν ἥλιο τὸν ἐνιωθες πιὸ ζεστό, κοντὰ τὸ μεσημέρι, ἀκούονταν συγκρατημένα καὶ δειλὰ τὰ θατράχια στὴ Λίμνη. Τὸ βραδάκι, μετὰ τὴ δύση, ἀραιὰ καὶ πὺ, τὸ σκούξιμο τῆς κουκουβάγιας. Ἦταν τὰ πρῶτα μηνύματα τῆς ἀνοιξης. Κι ἀν κάποιοι, ἀπρόσεκτο καὶ διαστικοὶ στὸ τρεχαλητὸ τῆς ζωῆς, αὐτὰ τὰ σημάδια δὲν τὰ πρόσεχαν, ἡ κυρα - Μαρίνα ὅμως, ἡ καλὴ γειτόνισσα καθόλου δὲν ξεχνοῦσε νὰ πάρει κόκκινη κι ἄσπρη κλωστή, νὰ τὶς στρίψει καὶ νὰ μᾶς δέσει στὸν καρπὸ τοῦ χερσιὸ τὸ «μαρτίτσι». «Ὅπ’ ἔχει κόρηγ ἀκριθὴ τοῦ Μάρτη ἥλιος μὴ τὴ δεῖ», ἔλεγε καὶ πρόσθετε: «ἄντε τσιούπρα μ’ καὶ τοῦ χρόν’». Μὰ παρ’ ὅλο τὸ ξόρκι τοῦ «μαρτίτσιου» ὁ Μαρτάτικος ἥλιος γέμιζε τὸ πρόσωπό μᾶς φακίδες.

Ἐμεῖς τὰ χριστιανόπουλα δὲν εἶχαμε καμιά ἰδιαίτερη γιορταστικὴ ἐκδήλωση γιὰ τὸ Μάρτη — ἐκτὸς ἀπὸ τὴν 25ῃ Μαρτίου, πὺ αὐτὸ ἦταν ἄλλο πράμα —. Τὰ τουρκόπουλα ὅμως τριγυρνοῦσαν τὰ τούρκικα σπίτια, κρατώντας ἓνα κοντάρι πὺ στὴν κορυφὴ τοῦ εἶχαν στήσει ἓνα μεγάλο μῆλο στολισμένο μὲ τῆς ἐποχῆς τὰ λουλούδια (ζουμπούλια καὶ ζερνεκαντέδες) καὶ χρωματιστὰ φτερά ἀπὸ κοκόρια, κι ἔλεγαν:

Μάρτη, Μάρτη Μαρτιντέ
καὶ ψηλὲ καὶ δυνατὲ
φέρ’ αὐγὰ σαρακηνὰ
κι ἄλλα σαρακίτρινα
νὰ πλιοῦν δώδεκα
καὶ διάφορο τριάντα.
“Ἀνοιξε τὴν καρσέλα σου

καὶ κάνε τὴν τιμὴ σου
καὶ δῶσ’ τοῦ Μάρτη τίποτα
νὰ πάει καὶ παρέκει.
Μέσα γειά, μέσα χαρὰ
μέσα γρόσια καὶ φλουριά!
Κι ὅσα καρφιά κι πέταλα
στ’ φράγκ’ τοῦ κιφάλ’!

Αὐτὸ τὸ τελευταῖο «στ’ Φράγκ’ τοῦ κιφάλ’» πολλὰ λέει...

Τὰ Γιάννινα σὰν πολιτεία, τέλειωναν, πρὸς τὴ βορεινὴ πλευρά, ἐκεῖ κάπου στὸ σπίτι τοῦ Ἀι - Γιώργη τοῦ Νεομάρτυρα. Τὸ ἀπλό, ὠραῖο καὶ πεντακάθαρο σπίτι. Τὴν ὁμορφιά του τὴ συμπλήρωνε ἡ «Νύφη τοῦ Ἀγίου», ὅπως τὴ λέγαμε, πού ὅλη τῆς ἡ ἐμφάνιση εἶχε μιὰ ἀρχοντικὴ γλυκύτητα. Ἦταν γυναίκα τοῦ γιοῦ τ' Ἀι - Γιώργη. Ἀπ' ἐκεῖ κι ὕστερα ἀνοίγονταν ὁ δρόμος λεύτερος γιὰ ὅσους ἀγαποῦσαν τοὺς περιπάτους. Δεξιὰ ἦταν τὰ μπιστάνια κι ἀριστερά μιὰ σειρά ἀπὸ ἐξοχικὰ καφενεῖα. «Μιλὲτ Μπαξέ» μὲ τὸ θεόρατο πλάτανο μπροστά, «Καλλιθέα», «Βαρδάρια», «Ἀμπελόκηποι» κι ἀπέναντι τὸ Νεκροταφεῖο τῶν Καθολικῶν. Τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν ὑπάρχει. Ἡ πόλη πῆρε ἔκταση καὶ μάταια προσπαθῶ ν' ἀνακαλύψω σήμερα τὴ θέση τοῦ Νεκροταφείου τῶν Καθολικῶν πού σὲ μιὰ γωνιά του θρίσκονταν ἕνας μικρὸς μαρμαρένιος τάφος πού μέσα του ἔκλεινε μιὰ πανέμορφη παιδούλα, φίλη ἐκείνων τῶν χρόνων. Στους «Ἀμπελόκηπους», — στὴν ἴδια ἀκριβῶς θέση μὲ τοὺς «Ἀμπελώνες» τῆς Ἀνας τῆς Κομνηνῆς πού τοὺς ἀναφέρει στὴν «Ἀλεξιάδα» τῆς — ἦταν ἀμπέλια. Ἀπὸ τὴν ἐπάνω μεριά τῶν Σαρραίων, τοῦ Σπέγκου, τοῦ Μελά καὶ ἄλλων, καθὼς καὶ πρὸς τὸ «Χαντάκι τοῦ Βενετσάνου» (πού στὴν πραγματικότητα δὲν ἦταν Βενετσάνος ἀλλὰ ὁ Ἰταλονορμανδός, ὁ γνωστὸς ἀπὸ τὴν ἱστορία, Βοημοῦνδος). Στὸ χαντάκι φούντωναν τὰ βᾶτα καὶ μέσα στὴν ἀνοιξὴ ἀνθίζαν οἱ ἀγριοτριανταφυλλιές καὶ τὰ θράδια τ' ἀηδόνια μεθοῦσαν κι ἐκεῖνα καὶ οἱ ἄνθρωποι μὲ τὸ γλυκύτατο κελᾶδημά τους. Οἱ ἐργάτες τῶν ἀμπελιῶν γύριζαν στὴν πόλη ὕστερα ἀπὸ τὴ δύση. Κλάδευαν κι ἔσκαβαν ὅλη μέρα τ' ἀμπέλια. Τὴν ἴδια ὥρα γύριζαν καὶ τὰ λελέκια στὶς φωλιές τους, ὕστερα ἀπὸ τὴ βοσκὴ σὲ θαλτότοπους. Ὅλα αὐτὰ ἦταν σημάδια τῆς ἀνοιξῆς πού μένουν στὴ μνήμη ζωντανά, ὅσο κι ἂν ἡ καινούργια μορφή τῆς πόλης τὰ ἔχει τελείως ἐξαλείψει.

Στὸ καφενεῖο τοῦ «Βαρδάρια» θρίσκονταν κι ἕνα κομψὸ κιόσκι, πού τὸ χρησιμοποιοῦσε μονάχα ὁ Ὀσμὰν Πασιᾶς ὅταν ἔβγαινε περίπατο. Ἦταν ὁ καλὸς κι εὐγενικὸς Πασιᾶς, Τάταρος τὴν καταγωγὴ, πού εἶχε ἀφήσει ἐποχὴ στὰ Γιάννινα, ὅχι μονάχα γιὰ τὴ διαλακτικότητά του ἀπέναντι στοὺς χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ φιληνάδα πού εἶχε «σπιτωμένη» καὶ τὴν ἐλάτρευε. Ἦταν χριστιανὴ Κερκυραία, ἡ ὁμορφὴ καὶ χαριτωμένη Τουμπουρτέλω. Αὐτὴ του ἔμωε τὴν ἡδοναίᾳ γιὰ τὴν ὁμορφὴ ὑπαρξή, στάθηκε ἀφορμὴ γιὰ κάποιο μεγάλο ἐπιεσόδιο σὲ βάρος του, μὲ δράστες τοὺς ἀντιπάλους του Ἀλβανούς. Λεπτομέρειες μᾶς λέει ὁ Σωτήρης Ζοῦμπος στὸ ἀφήγημά του «Πολιτεία καὶ δράση τοῦ Ὀσμὰν Πασᾶ».

Οἱ κῆποι ἦταν πολλοὶ καὶ μεγάλοι ἐκεῖνο τὸν καιρὸ στὰ Γιάννινα. Καὶ τὰ ἔκαναν νὰ φαίνονται ἀπὸ μακριὰ σὰν χτισμένα μέσα στὸ δάσος. Ἦταν ἡ «πράσινη πολιτεία» τοῦ Τάκη Σαλαμάγκα. Ἀνθοβολοῦσαν τὴν ἀνοιξὴ καὶ ἦταν κάτασπροι ἀπὸ τίς ἀνθισμένες δαμασκηνιές, τίς βερικοκιές, τίς κυδωνιές καὶ τίς πάμπολλες κουμπιλιές πού ἀπ' αὐτὲς θὰ διάλεγαν τὴν πιὸ κατάλληλη γιὰ νὰ κάνουν οἱ Γιαννιώτισσες τὸ γλυκὸ τὸ κουταλιῶ. Κι ὅταν στὶς βυσσινιές ὀρίμαζαν τὰ βύσσινια, οἱ κομψὲς κυράδες τῶν Γιαννινῶν τραβοῦσαν κατὰ τὸ «Μιλὲτ Μπαξέ», πού ἐκεῖ ἦταν ἕνας πολὺ μεγάλος κῆπος, γεμάτος ὀπωροφόρα δέντρα, μὰ πιὸ πολὺ βυσσινιές. Ὁ παλιὸς καὶ ἀγαπητὸς συμμαθητὴς μου Κώστας Φωτόπουλος λέει, πὼς ὁ κῆπος αὐτὸς ἦταν ἔργο τοῦ καλοῦ καὶ δραστήριου Ρασήμι Πασᾶ, πού ἔχτισε καὶ τοὺς στρατώνες στὰ «Λιθαρίτσια» (1869;). Ἐγὼ τὸν θυμᾶμαι σὰν «κῆπο τοῦ Ζαγορίσιου». Κάποιος Ζαγορίσιος, φαίνεται, θὰ τὸν εἶχε ἀγοράσει ἀργότερα.

Έκει, λοιπόν, πήγαιναν οι Γιαννιώτισσες, ντυμένες ανοιξιάτικα, με μεγάλες καπελίνες και τις ύπηρέτριες να τις ακολουθούν κρατώντας τα καλάθια.

Τό γλυκό του κουταλιού ήταν μεγάλη υπόθεση για τη Γιαννιώτισσα νοικοκυρά. Έπρεπε στο κελάρι της να έχει πέντ' έξι ειδών. Και όλα απόλυτα πετυχημένα, αλλιώς δεν παρουσιάζονταν. Ο δίσκος, το «ταμπάκι», που θα το σερβίριζε, έπρεπε να είναι πεντακάθαρος, το θάξο με το γλυκό στη μέση — καμιά φορά δυο θάξια για δυο ειδών γλυκά — μιὰ σειρά τα ποτήρια και δύο άλλα θάξια ειδικά δεξιά κι αριστερά, για τα κουταλάκια. Ήταν πολλές φορές — στα πλουσιόσπιτα — άσημένιος, θαυμάσιος μαζί με όλα αυτά τα σερβίτσια κι αλίμονο στην κοπέλα που τον σήκωνε! Αν μάλιστα οι επισκέψεις ήταν πολλές και μετά το καθιερωμένο «εὐ-τυχεῖτε» έπρεπε ν' άκουστούν κι άλλες πολλές εὐχές πρὸς τὴν οἰκοδέσποινα και τὸν καθένα, τότε αὐτὸ τὸ καημένο τὸ κορίτσι έπρεπε νὰ εἶναι λίγο ἀθλήτρια! Εἶχε μιὰ κάποια διαδικασία αὐτὸ τὸ σερβίρισμα τοῦ γλυκοῦ και οἱ ξένοι, ἀπὸ ξένες χώρες δηλαδή, πού δὲν ἤξεραν καλὰ καλὰ πὼς νὰ σερβίριστουν, έπαιρναν ὅλο τὸ θάξο και ἔτρωγαν, ἔτρωγαν ὥσπου λίγωναν. Περιττὸν νὰ πούμε με πόσο κόπο ἔκρυβαν τὰ πνιχτὰ τους γέλια οἱ περγελαστοῦσες Γιαννιώτισσες! Τὸ ἔθιμο τοῦ γλυκοῦ στὴν Ἑλλάδα δὲν ἔχει ἐκλείψει, μὰ τώρα σερβίρεται σὲ πιατάκι, ὁπότε ὅλα ἀπλουστεύονται.

Τὸ «ταμπάκι», ἂν δὲν ἦταν ἀσημένιο ἢ ἐπάργυρο, σὲ πολὺ παλιότερα χρόνια ἦταν ἀπὸ ἄλλο κοινὸ μέταλλο, θαμμένο κόκκινο ἢ πράσινο και γύρω γύρω και στὴ μέση ἀκόμα, ἐκτὸς ἀπὸ κάποια διακοσμητικὰ στοιχεῖα, εἶχε ζωγραφισμένα τοπία ἀπὸ πόλεις κυρίως Βιέννη ἢ Κωνσταντινούπολη. Ἀλλά ὅμως εἶχαν τὸ πορτραῖτο μιᾶς ὁμορφῆς γυναίκας. Ὡραῖο πρόσωπο, ὥραῖο φόρεμα, μεγάλο ντεκολτέ και πλούσια κόμμωση. Ἔτσι ὅταν ἤθελαν νὰ ποῦν οἱ Γιαννιώτισσες γιὰ μιὰ γυναῖκα πὼς εἶναι ὁμορφῇ ἔλεγαν: «ὁμορφῇ σὰν τὴν κοκὸνα ἀπὸ τὸ ταμπάκι». Τώρα αὐτὰ τὰ ταμπάκια εἶναι περιζήτητα ἀπὸ τοὺς συλλέκτες παλιῶν πραγμάτων.

Ἡ Γιαννιώτισσα φημίζονταν γιὰ καλὴ νοικοκυρά. Αὐτὸ τὸν τίτλο ὅμως τὸν πλήρωνε ἀκριβὰ. Ἀν ἤξερε ἢ σημερινὴ νέα γυναῖκα, πού ἔχει τὴν κουζίνα της ἐξοπλισμένη μ' ὅλες τὶς ἡλεκτρικὲς συσκευές, ἀπὸ πόσους κόπους ἔχει ἀπαλλαγεῖ σὲ σύγκριση μὲ τὴν γιαγιά της! Εἶναι βέβαια μᾶλλον γνωστὸ και ἡ ἀπάντηση εἶναι πὼς, κι ἂν ἀποδεσμεύτηκε ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ νοικοκυριοῦ, φορτώθηκε τὴν ἐξωσπιτικὴ δουλειά: ἐργοστάσιο, γραφεῖο, ἐπιχείρηση. Ἔτσι, ποτὲ ἢ γυναῖκα δὲν τὸ τρώει χαράμι (ἂς μὴν ὑπολογίσουμε τὶς ἐξαίρεσεις).

Ἡ πρώτη πράξη τοῦ ἔργου, πού λέγονταν νοικοκυριά, ἦταν τὸ ἀναιμα τῆς φωτιᾶς. Ν' ἀναφτεῖ φωτιά στὶς φουρνέλες τῆς κουζίνας και στὰ μαγκάλια, τὸ χειμῶνα, τὴ σόμπα ἢ τὸ τζάκι. Εὐπνητήρι γιὰ τὴ νοικοκυρὰ τὸ χειμῶνα ἦταν ὁ σαλεπιτζής. Περνοῦσε πρὶν καλὰ φέξει. «Σαλέεεε! καίει κι θράζειειει!», διαλαλοῦσε τὸ παχύρρευστο, γλυκούτσικο μὲ ἀρωματισμένο μὲ «τσιντοφίλ» θαυμάσιο ρόφημα. Ἐνα πέταινο χοντρὸ σελάχι πού φοροῦσε ὁ σαλεπιτζής, ἦταν, σὰν νὰ λέμε, ὁ «μπουφές» πού ἦταν θαλμένα τὰ εἰδικὰ, χοντρά φλυτζάνια. Ἀνοιγαν οἱ μαγαζάτορες τὰ μαγαζιά και τὸ ζεστὸ σαλέπ, μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ ὑγρὸ πρωινὸ κρύο τῶν Γιαννίνων, τὸ δέχονταν σὰν θεῖο δῶρο.

Νερὸ τρεχούμενο στὰ σπίτια δὲν ἦταν. Κάθε σπίτι εἶχε τὸ πηγάδι του. Ἀπ' ἐκεῖ τραβοῦσαν νερὸ οἱ νοικοκυρές, γέμιζαν τὶς θρύσες στὴν κουζίνα, γέμιζαν τὰ «γκιοῦμια» πού ἦταν σὲ διάφορα μεγέθη, γέμιζαν τὸν «τάλαρο» στὸ πλυσταριὸ πού εἶχε κάμποση στάχτη γιὰ νὰ γίνεῖ ἀλυσίδα και νὰ πλυθοῦν τὰ ρούχα, ἔπλεναν τὶς αὐλές, σφουγγάριζαν τὰ πατώματα, πού δὲν ἦταν βέβαια «παρκέ» και τὰ σανίδια έπρεπε νὰ δείχνουν κιτρινωπὰ ἀπὸ τὸ δυνατό τρίψιμο μὲ εἰδικὴ δούρτσα και πότιζαν, τέλος, τὰ λουλούδια τους πού ἦταν ἄφθονα σὲ κάθε αὐλή.

Πολλά σπίτια δὲν εἶχαν καλὸ πόσιμο νερό. Ὅσες συνοικίες ἦταν χαμηλὰ πρὸς τὴν Αἰώνη, ἔπαιρναν γιὰ νὰ πιοῦν ἀπ' αὐτὸ ποῦ ἔφερναν ἀπὸ τὴν πηγὴ «Μπλίτς», στὸ Στροῦνι. Ὀνομαστὸ καλὸ νερὸ στὶς ψηλότερες συνοικίες ἦταν αὐτὸ τῆς «μάντρας» κάπου στὴ σημερινή ὁδὸ Βηλαρά. Ἡ «μάντρα» ἦταν γνωστὴ σὰν «μάντρα τοῦ Παπιγκιώτη» ποῦ δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸ Μιχαήλ Ἀναγνωστόπουλο, τὸ γνωστὸ ANAGNOS τῆς Ἀμερικῆς — γεννημένο στὸ Πάπιγκο — μὲ τὴν πλούσια πατριωτικὴ δράση, τὴ συνεργασία του μὲ τὸν Χάου γιὰ τὰ τυφλὰ παιδιὰ, τὴ δημιουργία τοῦ Ἰνστιτούτου Πέρκινς τῆς Βοστώνης καὶ τὸν πλούσιο, τέλος, χορηγὸ τῆς περίφημης, ἄλλοτε, «Ἀναγνωστοπουλείου Γεωργικῆς Σχολῆς Κονίτσης».

Ἡ «μάντρα» ἦταν ἓνας πολὺ μακρὺς αὐλότοπος μὲ μιὰ σειρὰ σπιτόπουλα ἀπὸ τὶς δύο πλευρές του. Μπροστὰ, μπροστὰ στὸ πηγάδι, μὲ στέγη καὶ ὀλόγυρα πλακόστρωτο πεζούλι, μισὸ περίπου μέτρο ψηλότερα ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Ἐκεῖ ἀκουμπούσαν τὰ γχιούμια ὅσες πῆγαιναν νὰ βγάλουν νερὸ καὶ ἐκεῖ ἦταν τὸ «κέντρο πληροφωριῶν» γιὰ ὅλα τὰ νέα, ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ. Κάθε μιὰ εἶχε τὸν κουδὰ της καὶ οἱ τριχιές, ποῦ τοὺς κατέβαζαν ὡς κάτω στὸ νερὸ τοῦ πηγადιοῦ, εἶχαν κάνει, μὲ τὰ χρόνια, θαθεῖες αὐλακιές στὶς πλάκες, ποῦ ἔφραζαν γύρω γύρω τὸ πηγάδι. Γενεές καὶ γενεές ξεδιψοῦσαν μὲ τὸ ἐλαφρὸ νερὸ του.

Τὰ σπιτόπουλα ποῦ εἶχε ἡ μάντρα, ἐκτὸς ἀπὸ δύο ποῦ ἦταν διώροφα, τὰ ἄλλα ἦταν μὲ ἓνα ἢ δύο δωμάτια. Κάθονταν ἄνθρωποι μεροκαματιάρηδες καὶ σ' ἓνα ἀπ' αὐτὰ κατοικοῦσε ὁ τελευταῖος, ἴσως, ἀγιογράφος τῶν Χιονιάδων, ποῦ ὅλη μέρα ζωγράφιζε εἰκονίσματα καὶ ὑπέγραφε: Πολύκαρπος Ζωγράφος ἐκ Χιονιάδων Ἡπείρου. Εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὰ Γιάννινα γιὰτὶ ἤθελε νὰ παρακολουθεῖ τὸ γιό του ποῦ πῆγαινε στὴ «Ζωσιμαία».

Πλάι στὴ μάντρα ἦταν τὸ σπίτι τοῦ Στεφανῆ Ἀράπη μ' ἓνα μεγάλο κῆπο. Πρὶν χτιστεῖ τὸ σπίτι, σὲ παλιότερα χρόνια, αὐτοῦ ἐρίσκονταν οἱ στάβλοι τοῦ Ρόδα, τοῦ θρυλικοῦ καρθανάρου ποῦ μετέφερε μὲ τὰ πολλὰ του ἄλογα, σ' ἓνα πολὺήμερο ταξίδι, γράμματα καὶ ἀνθρώπους, πέρα στὴ Βλαχιά. «Νύχτα σελώνει τ' ἄλογα, νύχτα τὰ καλιγώνει», λέει τὸ τραγούδι καὶ ὁ βαρὺς χορὸς του. «Βάζ' ἀσημένια πέταλα, καρφιὰ μαλαματένια»...

Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ σταθοῦμε λίγο, μιὰ καὶ μᾶς δίνεται ἡ ἀφορμή, γιὰ νὰ ποῦμε δύο λόγια γιὰ ἓναν Ἡπειρώτη, μὲ δράση ἐξοχη, πατριωτικὴ...

Μ' αὐτὸ τὸ καραβάνι ξεκίνησε κάποτε, ἀπὸ τὰ Δολιανὰ, καὶ ἓνα μικρὸ Ἡπειρωτάκι, ὄρφανὸ ἀπὸ πατέρα, νὰ πάει νὰ βρεῖ τὸ θεῖό του, ποῦ ἦταν ἡγούμενος σ' ἓνα ἑλληνικὸ μοναστήρι στὸ Βουκουρέστι. Ἐμαθε γράμματα, σπούδασε, πρόκοψε ὅσο λίγοι στὸν πνευματικὸ τομέα. Ἦταν ὁ Γεώργιος Γεννάδιος. Κάποτε, σὲ μιὰ κρίσιμη καμπὴ τοῦ ἔθνους μας, ὕστερα ἀπὸ τὴν πτώση τοῦ Μεσολογγίου, ἓνας διχασμὸς καὶ ἓνα στασιαστικὸ κίνημα κόντεψαν νὰ τινάξουν στὸν ἀέρα τὴν Ἐπανάσταση τοῦ '21. Ἡ δική του ἀμνηστία ἐπέμβαση καὶ θερμότητὴ εὐγλωττία, ἔσωσε τὴν κατάσταση. Ἀπὸ τότε τὸν ὀνόμασαν «Σωτήρα τῆς Πατρίδος». Ἀπ' αὐτὸν δημιουργήθηκε ὁ πυρήνας τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ μας Μουσείου καὶ τῆς Ἑθνικῆς μας Βιβλιοθήκης, ἀρχικὰ στὴν Αἴγινα, γιὰ νὰ μεταφερθοῦν ὕστερα στὴν Ἀθήνα. Δραστήριος καὶ δημιουργικὸς ὅσο κανένας. Ἦταν ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὲς τῆς Φιλελευθιτικῆς Ἐταιρείας καὶ εἶναι αὐτὸς ποῦ παρότρυνε τοὺς ἀδελφοὺς Ριζάρη νὰ δώσουν χρήματα γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ ἡ γνωστὴ Σχολή. Πολυγραφότατος, δὲν ἔδωσε μονάχα πνευματικὰ τέκνα μὰ καὶ ἀξιόλογους γιούς. Στὸ γιό του τὸν Ἰωάννη, ποῦ εἶχε γίνει διπλωματικὸς, ὀφείλουμε τὴ «Γεννάδειο Βιβλιοθήκη», ποῦ ἦταν δωρεὰ του πρὸς τὴν Ἀμερικανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν, καὶ στὸν ἄλλο γιό του, τὸν Παναγιώτη, ποῦ εἶχε γίνει γεωπόνος, ὀφείλουμε τὸ θαυμάσιο «Φυτολογικὸ Λεξικό».

Κλείνοντας την παρέκδραση, προχωρούμε πάλι στον περίπατο και τις αναμνήσεις...

“Άλλο γνωστό συνοικιακό πηγάδι, ψηλά κοντά στο παλιό Τζαμί Σιεμσεντίν ή Σερεή, ήταν το «Μεϊντάν». Το πηγάδι ήταν ασυνήθιστα μεγάλο και οι αύλακιές από τις τριχές βαθύτατες. Σημάδι πώς κι απ’ αυτό το πηγάδι είχαν ξεδιφάσει πολλές γενιές.

Το Τζαμί Σιεμσεντίν είχε χτιστεί από κάποιον Άλη Γιουσούφ, το 1547. Γύρω από το Τζαμί υπήρχε νεκροταφείο. Πουλήθηκε όλη ή περιοχή από την Έθνική Τράπεζα σαν ανταλλάξιμο. Το αγόρασε ο Άχιλλέας Παπαχρήστος και το νεκροταφείο έγινε κήπος. Τα δέντρα μεγάλωναν καταπληκτικά γρήγορα. “Αν μπορούσε να μιλήσει το δέντρο, θα μās απαντούσε με το στίχο του ποιητή: «τρέφει κορμί ανθρώπινο τη ρίζα μου στο χώμα!»...

Άπο τα τουρκικά νεκροταφεία που ήταν μέσα στην πόλη, όπως δά και το δικό μας του Άρχιμαντρείου, δημιουργήθηκαν οι πλατείες και τα πάρκα των σημερινών Γιαννίνων.¹

Η επάνω πλατεία, όπου τώρα το Δικαστικό Μέγαρο, ήταν ένα αρκετά μεγάλο νεκροταφείο, κι αυτού που είναι το Διοικητικό Μέγαρο ήταν το Τζαμί Ναμάζ-Γκιάχ ή Ναματζάι, όπως το έλεγαν απλούστερα. Ήταν χτισμένο επάνω σ’ ένα μικρό λόφο με πλατάνια. Πρίν την κατάκτηση από τους Τούρκους, ήταν ή εκκλησία της Αγίας Παρασκευής. Ήταν κακή ή ιδέα να κοπούν τα πλατάνια και να ισοπεδωθεί ο λόφος, για να μπει το κτίριο. Χάθηκε έτσι ένα ωραίο σημείο των Γιαννίνων.

Προχωρώντας βορειότερα, και πιο πέρα από τη σημερινή όδο Μιχαήλ Άγγέ-

1. Το νεκροταφείο του Άρχιμαντρείου δέχτηκε, σαν πέθαναν, ανθρώπους γεννημένους στις αρχές του 19ου αιώνα. Ήταν το νεκροταφείο που δέχονταν τους πιο πολλούς Γιαννιώτες. Βρίσκονται ακόμα εκεί οι τάφοι του γνωστού παλαιού γυμνασιάρχη Σπυρίδωνα Μανάρη, που γεννήθηκε στις 3 Ιουλίου 1808 και πέθανε το 1883 Νοεμβρίου 27 και στον τάφο του είναι χαραγμένα: ΜΟΥΣΟΛΟΓΟΝ ΓΕΡΑΡΟΝ ΘΡΕΨΑΝ ΗΒΗΝ ΔΙΔΑΧΑΙΣΙ ΔΗΝ ΔΑΦΝΑΙΣ ΜΑΝΑΡΗΝ ΣΤΕΨΕ ΘΑΝΟΝΤΑ ΠΟΛΙΣ...

Είναι ακόμα ο τάφος της οικογένειας Κωνστ. Παράσχη, γεννημένος στους Καλαρρύτες το 1831. Πέθανε το 1895. Πλούσιος έμπορος στά Γιάννινα, είχε χτίσει ένα ωραίο σπίτι (στη σημερινή όδο Κοραή), που αργότερα αγόρασε ο φαρμακέμπορος Κώστας Βλάχος, για να γίνει ύστερα Υποκατάστημα της Έθνικής Τράπεζας, κατόπιν Γενική Διοίκηση Ήπειρου και, τέλος, να υποστεί τη μοίρα της κατεδάφισης και να γίνει πολυκατοικία.

Είναι ακόμα ο τάφος του Γεωργίου Κ. Ζωΐδη, γεννημένου το 1847, και της γυναίκας του Εδθαλλας, που ήταν της παλιάς και αρχοντικής οικογένειας Νικολάκη Άθανασίου και, τέλος, ο τάφος του γνωστού Ιστορικού Παναγιώτη Άραβαντινού, που το συγγραφικό του έργο γύρω από την Ιστορία της Ήπειρου, του Άλη Πασά και άλλα, τον κατατάσσει στους πιο σοβαρούς Ιστορικούς του τόπου μας. Στον τάφο του είναι χαραγμένα: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ. Έγεννήθη εν Πάργῃ τῇ 1908. Απεβίωσε εν ΰωαννίνους 19 Δεκεμβρίου 1870. Το γένος Έλλην και υἱός τῆς εὐκλεοῦς Ήπειρου. Ἠγέτης τῆς νεότητος και τῆς σοφίας μύστης. Ἐδῶ κοιμᾶται ἥρεμος ἐν μέσῳ τοῦ οὐεῖρου, ὅπερ χρυσοῦν ἐνέπνεον αὐτῷ Πατρίς και Πίστις. Διέβη μόλις τῆς ζωῆς τὴν τρίτην ἡλικίαν και ἔκλεισε τὸ ὅμμα του σπουδάζων και συγγράφων. Εἰς τῆς πεφιλῆμένης του Πατρίδος ἄκραν μίαν τὰ τέκνα του εὐγνώμονα ἀνήγειραν τὸν τάφον.

Είναι σχεδόν οι μόνοι τάφοι που παρέμειναν σ’ αυτό το νεκροταφείο. Άλλοι αρχοντικοί οικογενειακοί τάφοι μεταφέρθηκαν στο νεκροταφείο του Αγίου Νικολάου των Κοπάνων, που εγκαταστάθηκε — δυστυχώς με ταχύτατο ρυθμό — κατά τη φοβερή Ισπανική γρίπη, το 1918.

λου, στο σταυροδρόμι ακριβώς της έδου Σαμουήλ και Μελετίου Γεωγράφου, ήταν και πάλι ένα τζαμί, τὸ Ντεντέ Ούρουτς, χωρίς όμως νεκροταφείο. Ἀληθινόνητο θὰ μείνει τὸ γλυκύτατο καὶ δυνατό «μπαγλάτισμα» ἀπὸ ἕνα νεαρὸ Τουρκάκι, ἐπάνω στὸ μιναρέ, ἐκεῖ κοντὰ μὲ τὴ δύση τοῦ ἡλίου. Ἴσως ὁ ἀναγνώστης ἀπορήσει πὼς μπορούσε νὰ κάνει τὴν προσευχή ἑνας πού δὲν ἦταν Χότζας. Naί, μπορούσε, γιατί αὐτὰ τὰ νεαρὰ παιδιά ἦταν στὴν ὑπηρεσία τοῦ Χότζα, μάθαιναν τὸ Κοράνι καὶ προετοιμάζονταν κι ἐκεῖνα γιὰ Χοτζάδες.

Τὴν κυρα - Παρασκευὴ όμως, τὴ γριούλα μὲ τὰ πολλὰ ἐγγόνια, πού ἀσταμάτητα ἐπλεκε κάλτσες γιὰ τὰ «βλοημένα», δὲν τὴ συγκινοῦσε τόσο τὸ γλυκὸ μπαγλάτισμα! Κουρνιασμένη ψηλὰ στὸ «μπάσι», μὲ τὰ δάχτυλά της καὶ τὶς βελόνες της νὰ κουνιούνται γρήγορα γρήγορα, ἄλλο τόσο γρήγορα κουνόσε καὶ τὰ χεῖλια της λέγοντας τὸ «ἄλλα τὰ χεῖλη τῶν ἀσεβῶν τῶν μὴ προσκυνούντων τὴν εἰκόνα Σου τὴν σεπτὴν...» κλπ. Ἐπρεπε νὰ προφτάσει νὰ τὸ πεῖ δέκα φορές, πρὶν προφτάσει νὰ φέρει γύρω τὰ μιναρέ, ὑμνώντας τὸν Ἀλλάχ, ὁ Γιουσούφ. Ἄν πρόφταινε, θὰ ἐπεπφτε κάτω ἀπὸ τὸ μιναρέ, ὁ ἀπιστος! Εὐτυχῶς δὲν πρόφταινε κι ἔτσι ὁ καημένος ὁ Γιουσούφ, μὲ τὴ γλυκεῖα φωνή, ἐξακολουθοῦσε, γιὰ πολὺ καιρὸ, ν' ἀναπέμπει ἀπὸ τὰ ὕψη τοῦ τὸ «Ἀλλάχ ιτς μπέρ».

Ἀπὸ τὸ ὄνομα Ντεντέ Ούρουτς πήρε τὸ ὄνομα καὶ ἡ γύρω συνοικία. «Ντεντε-ρουτς» τὴν ἔλεγαν καὶ δύσκολα τὴν περνοῦσε, ἐκεῖνα τὰ χρόνια, χριστιανὴ γυναίκα, γιατί ἦταν τουρκομαχαλάς. Ἐξω ἀπὸ τὸ Τζαμί ἦταν — καὶ εἶναι ἀκόμα — ἕνας μεγάλος πλάτανος. Τὰ παλιὰ χρόνια ἦταν γερὸς κι ὠραίος. Τώρα εἶναι ψωραλέος, σπινθμένος ἀπὸ τὶς πολυκατοικίες. Κάπου ἐκεῖ κοντὰ, ἦταν ἕνας μεγάλος κήπος καὶ τὴν μέση ἕνα μεγάλο σπίτι. Ἄν δὲν μὲ γελάει ἡ μνήμη, τὸ ἔλεγαν τοῦ «Ρουστέμ Ἀγά». Ὅπως μοῦ διηγόνταν μιὰ ἡλικιωμένη θεία μου, αὐτὸ ἦταν ἕνα εἶδος θερμῆς «βίλλας» γιὰ τὸ χαρέμι τοῦ Ἀλῆ Πασά. Ὁ κήπος ἦταν γεμάτος λουλούδια.

Σὰν προχωρούσαμε λίγο πιὸ κάτω, πρὸς τὴ ρίζα τοῦ δουνου, θὰ θρυσκόμαστε «στὰ δυὸ τ' ἀδέρφια». Ἦταν ἕνα ἀνάχωμα καὶ κάποια ἀπομεινάρια σὰν ἀπὸ τοῖχο, ὄχι ψηλότερο ἀπὸ 1½ - 2 μέτρα, χορταριασμένο, πού ὥστόσο ἔκρυβε μιὰ ὀλόκληρη ἱστορία - θρύλο. Ἡ ἱστορία πηγαίνει πολὺ σὲ βάθος, τότε πού τὸ παιδομαζώμα ρήμαζε τὶς καρδιές τῶν γονιῶν καὶ δὲν ἤξεραν μὲ τί τρόπο νὰ κρύψουν τὰ παιδιά τους. Τὸ ἀγοράκι μιᾶς πανέμορφης χήρας δὲ γλύτωσε ἀπὸ τὴ μοίρα τὴν κακὴ. Ἡ χήρα ἔμεινε μὲ τὸ κοριτσάκι της μὰ κι μ' ἕνα παιδί στὰ σπλάχνα της, ἀπὸ τὸν ἴδιο ἀπαίσιο Τοῦρκο πού ἄρπαξε τὸ παιδί της καὶ τὴ βίασε. Αὐτὸ τὸ τρίτο παιδί της ἦταν ἀγόρι. Ἡ χήρα τὸ μεγάλωσε ὥς μιὰ κάποια ἡλικία καὶ ὕστερα τὸ ἔταξε στὴν ἐκκλησιά. Ἐγινε καλόγερος. Λίγο πρὶν ξεψυχήσει ἡ μάνα του, τὸν κάλεσε καὶ τοῦ εἶπε τὴν τραγικὴ ἀλήθεια. Τὸν ἔρκισε νὰ φάξει νὰ βρεῖ τὸν ἀδερφό του, δίνοντας σημάδια ἀπὸ τὸ κορμί του. Ἐκεῖνος εἶχε γίνει Γενίτσαρος, λεβεντόκορμος κι ὠραίος. Τὰ γυρίσματα τῆς μοίρας, τὰ παράξενα καὶ φοβερά, τὸ ἔφεραν ἔτσι, πού κάποτε ὁ Γενίτσαρος βρέθηκε στὰ Γιάννινα. Κάποια μέρα εἶδε τὴν ἀδερφή του καὶ θαύμασε τὴν ὁμορφιά της. Δὲν ἤξερε, βέβαια, πὼς ἦταν ἀδερφή του. Ζήτησε νὰ τὴν παντρευτεῖ! Ὁ δεσπότης ἀναγκάστηκε νὰ δώσει τὴν ἄδεια, ἀφοῦ πρῶτα ὑποσχέθηκε ὁ Τοῦρκος γαμπρὸς πὼς δὲν θ' ἀνάγκαζε τὴ γυναίκα του ν' ἀλλαξοπιστήσει. Τὰ δυὸ ἀδέρφια κάποτε ἀντάμωσαν. Ὁ καλόγερος ἀναγνώρισε τὸν ἀδερφό! Ἀλλὰ μαζί καὶ τὴν καινούργια πράξη τῆς τραγωδίας. Ὁ ἀδερφὸς παντρεύτηκε τὴν ἀδερφή! Ὁ καλόγερος ἀποκάλυψε τὴ φοβερὴ ἀλήθεια στὸν ἀδερφό καὶ γαμπρό του! «Τουρκόπιασμα!», εἶπε ὁ Γενίτσαρος στὸν καλόγερο, «ὁ πατέρας σου ἀτίμασε τὴ μητέρα μου καὶ μητέρα σου! Ἐλα νὰ παλέψουμε, ὥσπου νὰ φάει ὁ ἕνας τὸν ἄλλο!». Ἐβγάλαν τὰ μαχαίρια τους καὶ πάλεψαν ὥρες ὀλόκληρος, ὥσπου καταματωμένοι ξεψύχησαν καὶ ο ἰδιό. Τὰ κουφάρια τους κείτονταν ἄθραφα ἐκεῖ πού

έπεσαν, γιατί ούτε το τούρκικο νεκροταφείο τους δέχονταν ούτε το χριστιανικό. 'Ο ένας ήταν αλλαξοπίστης κι αήμοιμκτης κι ο άλλος τουρκόσπορος. Άδερφοκτόνοι και οι δύο. Τους έθαψαν εκεί που έπεσαν κι ως τὰ νεανικά μου χρόνια βρίσκονταν αὐτὸς ὁ τάφος καὶ ἡ ὀνομασία γιὰ ὅλη τὴ συνοικία: «Τὰ δυὸ τ' ἀδέρφια».

Ὁ Γιαννιώτης Κων. Καζαντζής, σ' ἓνα παλιὸ διβλιαράκι, ἔκδοση 1926, μὲ τίτλο «Ἀπ' τὰ σκλαβωμένα Γιάννινα», δίνει μιὰ σειρὰ ἀπὸ ὠραῖα διηγήματα. Ἐνα ἀπ' αὐτὰ εἶναι καὶ ἡ παραπάνω ἱστορία.

Κάπου κοντὰ σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ, βρίσκονταν κάποιο σπίτι πού τὰ παλιὰ χρόνια, κι ὅταν ἀκόμα ζοῦσαν κάτι ἀπομεινάρια ἀπὸ μαύρους σκλάβους καὶ ἰδιαίτερα γυναῖκες - σκλάβες, πού μονάχα οἱ Τούρκοι εἶχαν καὶ ὄχι οἱ χριστιανοί, μαζεύονταν πότε πότε κι ἔκαναν τὸ «γκλιούμ». Τὸ «γκλιούμ» ἦταν ἓνας χορὸς — τελετουργικὸς θὰ λέγαμε — πού σιγὰ σιγὰ καὶ μ' ἓνα ρυθμὸ ἐπιταχυνόμενο, τοὺς ἔφτανε στὴν ἔκσταση καὶ ἀλάλαζαν τόσο, πού ἀκούονταν ὡς τὶς χαμηλότερες συνοικίες. Ἀπ' αὐτὸ πρέρχονταν καὶ ἡ γιαννιώτικη ἔκφραση: «σωστὸ γκλιούμ!», ὅταν ἤθελαν νὰ πῶν γιὰ μιὰ συγκέντρωση πού εἶχε πολλὴ φασαρία. Ἀρχηγὸ τοὺς αὐτοὶ οἱ λίγοι μαῦροι εἶχαν μιὰ γυναῖκα καὶ τὴν ἔλεγαν «γκόντια». Ὅταν τελικὰ καταργήθηκε — στὴν Εὐρώπῃ τουλάχιστον — ἡ δουλεία κι ὅταν ὕστερα ἀπὸ προσπάθειες ἔντονες διανοουμένων, ἀνθρωπιστῶν καὶ τῆς ἐπίσημης πλέον ἀγγλικῆς πολιτικῆς πέτυχαν νὰ καταργηθεῖ καὶ στοὺς μουσουλμανικοὺς λαοὺς, ἰδιαίτερα τῆς Ἀφρικῆς (περὶ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα), πῆγαιναν ἔξω, σ' ἀνάμνηση αὐτοῦ τοῦ εὐεργετήματος, ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸ προξενεῖο κι εὐχαριστοῦσαν μὲ τὶς φωνές καὶ τὸ δικὸ τους τρόπο τὸν Ἕλληνα πρόξενο.

Κάποια ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀράπισσες εἶχε ξεμείνει στὰ Γιάννινα. Τὴν ἔλεγαν Ζαρά. Κι ἄκουγα στὰ παιδικὰ μου χρόνια πῶς, χειμῶνα - καλοκαίρι, κάθονταν σὲ μιὰν ἄκρῃ τοῦ δρόμου, ἐκεῖ κοντὰ στὸ σημερινὸ Γηροκομεῖο, καὶ ζητιάνευε: «Δόμ' ἓνα ὄβολο θρέ!», ἦταν ἡ παντοτινὴ κλαψιάρικη ἐπίκλησή της. Τὸ χειμῶνα εἶχε πάντα ἓνα μαγκάλι ἀναμμένο μπροστὰ της. Τὰ βράδια, δὲν μπορεῖ, κάπου θὰ κούρνιαζε. Δὲν περνᾶνε τὰ γιαννιώτικα βράδια τοῦ χειμῶνα ἔξω στὸ κρύο.

Συμβαίνει πολλὲς φορὲς ἓνα γεγονός ἢ ἓνα ὁποιοδήποτε σημάδι — δέντρο, βράχος, κτίριο ἢ καὶ ἄνθρωπος — πού κάτι τὸ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὸ ἔχουν, νὰ δίνουν τ' ὄνομά τους σ' ὅλη τὴν περιοχὴ. Ἔτσι ἡ συνοικία ἐκείνη ἦταν γνωστὴ στοὺς παλιοὺς Γιαννιώτες ὡς «Ζαρά».

Τὸ Ἑβραϊκὸ νεκροταφεῖο ἦταν — καὶ εἶναι καὶ σήμερα — σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ. Στὴν πόρτα τῆς εἰσόδου, μόνιμα σχεδόν, δυὸ πελεκάνοι πελεκοῦσαν ταφόπετρες. Ὁ κάθε Ἑβραῖος ἐτοίμαζε τὴν πλάκα του πρὶν πεθάνει. Τὶς Κυριακὲς ἀνέβαιναν οἱ Ἑβραῖσσες γυναῖκες καὶ μοιρολογοῦσαν στοὺς τάφους τῶν δικῶν τους. Αὐτὸ τὸ μοιρολόι, πού τὸ ἔφερνε ὁ ἀέρας πολὺ μακριά, ὡς τὰ δικὰ μας στίγια, μοῦ χαλοῦσε τὴ χαρὰ τῆς Κυριακῆς. Δυστυχισμένες γυναῖκες! Ἄν ἤξεραν ποιά μοῖρα φοβερὴ περίμενε πολλὲς ἀπ' τὴ φυλὴ τους...

Τὸ βουνὸ — τὸ βουνὸ τῆς Καρκατιᾶς — δὲν ἦταν δασωμένο. Ἦταν ὀλόγυμνο καὶ κάπου σ' ἓνα σημεῖο, ἐκεῖ πρὶν ψηλὰ ἀπ' τοὺς «μπαμπάδες», ἦταν ἓνα ἄνοιγμα σὰν μικρὴ σπηλιά, πού τὴν ἔλεγαν «ἡ τρύπα τοῦ Ζινέλ». Κάποιος Ζεῖνέλ θὰ τὸ εἶχε κατοικίᾳ.

Γύρω στὰ 1930, χάρις στὸν τότε δήμαρχο Βλαχλεδῆ καὶ τὸ σωματεῖο «Φιλοδασική» καὶ τὸ διευθυντὴ τῆς Δασικῆς Ὑπηρεσίας Θεοδωρόπουλο, φυτεύτηκαν καὶ πρόκοψαν πεῦκα, πού σήμερα, μὲ τὴ γερὴ τους ἐμφάνιση, πλαισιώνουν ὁμορφα τὴ δυτικὴ πλευρὰ τῶν Γιαννίνων.

Στὸ βορεινότερο σημεῖο τοῦ βουνοῦ, αὐτοῦ πού τώρα εἶναι τὸ Νοσοκομεῖο, εἶναι ἡ θέση πού λέγονταν «Προσκύνηση». Ἡ ὀνομασία αὐτὴ κατ' ἄλλους ἐρμηνεύεται

πώς αὐτοῦ ἦταν ὁ τόπος πού στὰ 1430 οἱ Γιαννιώτες ἀρχόντες δῆλξαν νὰ συναντήσουν τὸ Σινὰν Πασιᾶ, νὰ ὑποταχθοῦν στὸν «ὀρισμό» του, ἄρα νὰ προσκυνήσουν. Κατ' ἄλλους ὅμως, ἡ ὀνομασία δόθηκε γιατί, ὅταν ἀνέβαιναν οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν πού ἦταν πίσω ἀπὸ τὸ βουνό κι ἔφταναν στὴν κορυφή, ἀντίκρυζαν πρὸς τὴν ἀνατολή τὸν Ἅι-Γιάννη τὸ Θεολόγο, πού ἦταν στὴ θόρεια πλευρὰ τοῦ βουνοῦ καὶ ἔπεφταν καὶ προσκυνοῦσαν. Τὸν Ἅι-Γιάννη ὁ Ἀσλὰν Πασιᾶς τὸν ἔκανε τζαμί (1618). Σήμερα εἶναι τὸ Δημοτικὸ Μουσεῖο.

Τὸ καρναβάλι στὰ Γιάννινα, πού οἱ Γιαννιώτες τὸ ἔλεγαν Ἀποκριές κι ὄχι Καρναβάλι, δὲν εἶχε τὴν πάνδημη συμμετοχὴ καὶ τὸ ξεφάντωμα τῶν κατοίκων, ὅπως στὴ Ζάκυνθο ἢ στὴν Κέρκυρα καί, γενικά, στὴν Ἑπτάνησο. Ἐκεῖνοι ἦταν ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τοὺς Βενετσιάνους. Ὡστόσο καὶ γιὰ τοὺς Γιαννιώτες οἱ Ἀποκριές ἦταν γιορτὲς χαρᾶς καὶ καλοφαγίας. Στους δρόμους κυκλοφοροῦσαν μεταμφιεσμένοι, μὲ τόπο συγκέντρωσης τὰ «Μνήματα», τὴ σημερινὴ Πλατεία Εὐεργετῶν. Ἐκεῖ θὰ χορεύονταν τὸ «γαϊτανάκι» καὶ ἄλλοι χοροὶ κι ἐκεῖ θὰ μαζεύονταν ὅλος ὁ κόσμος νὰ δεῖ τὸ θέαμα καὶ ν' ἀκούσει τὰ λεπτὰ ἢ χοντρά ἀστεῖα. Στὰ σταυροδρόμια σὲ κάποιο πλάτωμα θ' ἀνάθονταν οἱ «τζαμάλες» καὶ θὰ χόρευαν καὶ θὰ γλεντοῦσαν οἱ περίοικοι. Θὰ εἶναι μεγάλη ἀλήθεια ἂν ποῦμε πὼς ὁ ἄνθρωπος χρειάζεται τὴν ψυχαγωγία σὰν τὸ δροσερὸ ἀεράκι μέσα στὸ κατακαλόκαιρο καὶ τὸν ζεστοῦταιχο ἥλιο στὸ καταχειμῶνο. Ἡ μονοτονία τῆς ζωῆς τὸν μαράζώνει μιά ὥρα γρηγορότερα. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ Γιαννιώτες, μὲ τὴν ὑποταγὴ στὸ Σινὰν Πασιᾶ καὶ τὸν «ὀρισμό» του, στὰ 1430, ζήτησαν, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα προνόμια, νὰ γιορτάζουν ἐλεύθερα τὶς Ἀποκριές καὶ νὰ φοροῦν προσωπίδες. Ἡ Ἀποκριὰ ἔδινε τὴν εὐκαιρία τῆς μάσκας καὶ πίσω ἀπ' αὐτὴ ὁ ἄνθρωπος ἀποτολμᾷ ὅσα δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ καὶ νὰ κάνει μὲ γυμνὸ τὸ πρόσωπο. Γιὰ κείνον τὸν καιρὸ μάλιστα, ἦταν μιά διέξοδος ἦταν τόσες πολλὲς οἱ καταπίσεις! Κι ἀκόμα θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πὼς ἡ Ἀποκριὰ ἦταν ἓνα μεγάλο γλέντι γιὰ ὅλο τὸν κόσμο. Χόρευε στὰ σαλόνια ἡ ἀριστοκρατία ντυμένη φανταχτερὰ κι ἐξωτικὰ κοστούμια, μὰ χόρευε κι ὁ λαὸς «ντυμένος» μὲ μιά προδιὰ ἢ ὅτι ἄλλο εὐκολο κι ἀστεῖο. Τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι τὸ γλέντι ἦταν γενικό.

Ἕνας παλιὸς ποιητής, ὁ Τανταλίδης, ἔλεγε σ' ἓνα ποίημά του:

Ἀποκρέαι! Ἀποκρέαι! μαγικὴ ὀνομασία!

Ἐπιδημικὴ εἰς ὅλους ἔπεσε παραλυσία.

Τὴν σεμνότητα πρὸς ὦραν ὁ περήφανος ἀφίνει

Κι ὁ φιλάργυρος ὁ γέρων τὸ κομποδεμά του λύνει.

.....Ποῦ Κυβέρνηση; ποῦ Νόμοι;

Καὶ αὐτοὶ οἱ Νομοθέται ἐλωλάθησαν ἀκόμη.

Σήμερα, βέβαια, εἶναι πολὺ διαφορετικὸς ὁ τρόπος ζωῆς καὶ ψυχαγωγίας. Πάμπολλες οἱ εὐκαιρίες γιὰ νὰ σπάει ἡ μονοτονία. Ἀλλὰ τὰ σημερινὰ νιάτα θὰ ἔβρισκαν, φαντάζομαι, μᾶλλον ἀνούσια καὶ φτωχὰ ὅσα, ἐκεῖνο τὸν καιρὸ, διασκεδάζαν τοὺς παπποῦδες τους. Ὅπως κι ἐμεῖς σήμερα βρίσκομε ἀκαταλαβίστικα τὰ ρόκ ἐντὶ ρόκ τους καὶ τὴν ἐξαλλή μουσική. Ἡ μουσικὴ τους δὲν ἡρεμεῖ, δὲν ἔχει ψυχικὴ ἀνάταση. Δὲν ἔχει οὔτε μελαγχολία οὔτε χαρά. Εἶναι ὀργισμένη. Προσπαθεῖ νὰ βρεῖς τὴν ἐρμηνεία καὶ καταλήγεις νὰ παραδεχεῖς πὼς εἶναι μιά μουσικὴ διαμαρτυρίας, ὅπως τουλάχιστον λένε πολλοί. Ἴσως. Ἕνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τοὺς νέους ὅλου τοῦ κόσμου σήμερα ἔχει ἄλλα ἰδανικά καὶ προσπαθεῖ νὰ τὰ φτάσει. Τοὺς

υπόσχονται και διαρκώς τούς εξαπατούν. Ἀναζητοῦν τὴν εἰρήνην καὶ δὲν τὴν βρίσκουν. Ἀντίθετα, ὀρθώνονται μπροστά τους τὰ πυρηνικά ὅπλα. Κι ἐκφράζει τὴν ὀργή της μὲ τὰ ἑξαλλά τραγούδια καὶ τὸν ἑξαλλο χορό, σὰν τὸ μικρὸ παιδί πού, ὅταν εἶναι ἐκνευρισμένο, τσιρίζει καὶ κλωτσάει. Οἱ Γιαννιώτες παπποῦδες, χορεύοντας τὸ «γαϊτανάκι», ἔδιναν κι ἓνα συμβολικὸ νόημα σ' αὐτὸ τὸ χορό. Οἱ Τοῦρκοι τὸ υποψιάζονταν καὶ καμιά φορὰ πήγαιναν νὰ τ' ἀπαγορεύσουν. Οἱ χορευτὲς μὲ τὶς φουστανέλλες πού ἐπλεκαν καὶ ξέπλεκαν τὶς κορδέλλες, τὸ ὄνειρο τῆς ἀπελευθέρωσης εἶχαν στὸ νοῦ τους. Καὶ ἡ φουστανέλλα πού φοροῦσαν αὐτὴ τὴ μέρα, τοὺς ἔκανε νὰ πιστεύουν πὼς δὲν ἦταν οἱ ἴδιοι μὰ τὰ παλληκάρια τοῦ '21. Ὁ στόχος τῆς ἀπελευθέρωσης ἦταν ὁρατός, κοντοζύγωνε καὶ οἱ φουστανελλάδες χόρευαν μὲ κέφι. Ὁ χορὸς εἶναι ἑκφραση ζωῆς, παλιά κουδέντα. Ἔτσι, ἀδίστακτα μπορούμε νὰ πῶμε, πὼς οἱ σημερινοὶ νέοι, καὶ μὲ τοὺς στίχους τους καὶ μὲ τὴ μουσικὴ τους, ἔδωσαν αὐτὸ πού ἤθελαν. Ὅταν ὅμως ἀκολουθοῦν ἄχαροι μιμητές, πέφτει ἡ ἀξία καὶ τοῦ γνήσιου.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς «τζαμάλες» καὶ τὸ «γαϊτανάκι», πιὸ πολὺ οἱ Γιαννιώτες διασκέδαζαν στὶς οἰκογενειακὲς συγκεντρώσεις μὲ τραγούδια, χοροὺς καὶ πλούσια τραπέζια. Εἰδὼν εἰδὼν φαγητὰ καὶ καταΐφια καὶ μπακλαδάδες καὶ γαλακτομπούρεκα καὶ τὴν ἀπαραίτητ καὶ θαυμάσι κρεατόπιττα - πίττα εἰδικὰ τῆς Τσιγκοπέφτης καὶ τὴ γαλατόπιττα τῆς Τυρινῆς καὶ τὸ ριζόγαλο.²

Καὶ ὕστερα ἀπὸ τὶς Ἀποκριὲς ἔρχονταν ἡ Καθαροδευτέρα. Ἀχ, Θεέ μου, τί ξεσηκωμὸς ἦταν ἐκεῖνος τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἰδιαίτερα τῆς κουζίνας, πού ἔπρεπε νὰ καθαριστοῦν τὰ πάντα καὶ νὰ κατεδοῦν ἀπὸ τὶς πιατοθήκες καὶ τὰ ντουλάπια ὅλα τὰ πιατικὰ κι ἄς ἦταν καθαρὰ. Ἐπρεπε νὰ μὴ μείνει οὔτε ὑπόνοια ἀπὸ φαγητὸ νὰ θραστοῦν κι ἄς ἦταν καθαρὰ. Ἐπρεπε νὰ μὴ μείνει οὔτε ὑπόνοια ἀπὸ φαγητὸ ἀρτυμένο, γιατί ἀπ' αὐτὴ τὴ μέρα ἄρχιζε ἡ μεγάλη Σαρακοστή. Ὁ μπακάλης τῆς γειτονιάς θὰ ἔστελνε δῶρο στὴν πελατεία του «λαχαριαμὰ» αὐτὴ τὴ μέρα καὶ ὁ ἴδιος θὰ διασκέδαζε μὲ τὸ προσωπικὸ του, μέσα στὸ μαγαζί του. Οἱ Τουρκογύφτισες ἔπαιρναν μὲ τὴ σειρά τὰ χριστιανικὰ σπίτια καὶ μάζευαν τὰ φαγητὰ πού περὶσσεψαν. Πολὺ μᾶς κόστιζε ἐκεῖνη ἡ προσφορὰ στοὺς γύφτους τῶν θαυμάσιων γλυκῶν. Κάπως παρηγοριόμαστε μὲ τὸν ταχὶν χαλβά. Τὰ «κούλουμα», ὅπως ἄρχισαν νὰ γιορτάζονται ἀργότερα, ἦταν διαφορετικά. Τὰ ἔλεγαν «μαχμουρούπια» καὶ τὰ γιόρταζαν μερικοὶ γλεντζέδες ἄντρες. Τὰ «κούλουμα» ἦταν ἡ ἔθιμο παλαιοελλαδίτικο καὶ σ' ἓνα, δυὸ χρόνια μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, υἱοθετήθηκε κι ἀπὸ τοὺς Γιαννιώτες. Ἔτσι σταμάτησε ὁ «μόχθος» τῆς Καθαροδευτέρας γιὰ τὴ Γιαννιώτισσα νοικοκυρά.

Κάτι ἀνάλογο μὲ τὴ σχολαστικὴ καθαριότητα τῆς κουζίνας τὴν Καθαροδευτέρα, εἶχαν καὶ οἱ Ἑβραϊστές τῶν Γιαννίνων τὶς μέρες πού περίμεναν τὸ Πάσχα τους καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ μείνει οὔτε ψίχουλο ἀπὸ ψωμί καὶ γενικὰ ἀπὸ ἔνζυμο. Καὶ λέει τὸ ἀνέκδοτο: Ἀφοῦ καθάριζαν τὸ σπίτι ἀπὸ τὸ νταβάνι ὥς τὸ ὑπόγειο, κάθονταν στὴ μέση τοῦ σπιτιοῦ, ἔφερναν τὸ δλέμμα τους ἓνα γύρω καὶ σκέπτονταν πὼς, παρ' ὅλη τὴ φιλότιμη προσπάθειά τους νὰ ἐξαλείψουν κάθε ἔνζυμο, μπορούσε ὥστόσο τὸ ποντίκι νὰ εἶχε κάτι κρυμμένο στὴ φωλιά του. «Ἄν τὸ πῆρε ὁ ματσαρόοος» (πόντικας) ἔλεγαν, «τὴν κατάρρα μας νάχει»! «Ἄν τὸ πῆρε ἡ ματσαρίνα» (ποντι-

2. Γιὰ βσους ἐνδιαφέρονται νὰ μάθουν πιὸ πολλὰ γιὰ τὶς Ἀποκριὲς στὰ Γιάννινα, ἄς διαβάσουν ὅσα σχετικὰ ἔγραψε ὁ Τάκης Σαλαμάγκας.

κίνα) «κρῖμα χαλασιάτς»... ἔχ' πιδιά!». Ἡ μητρικὴ στοργὴ κατανοοῦσε τίς ἀνάγκες τῆς ποντικίνας!

Οἱ Ἑβραῖοι, μὲ τὰ γνωστὰ χαρακτηριστικὰ τῆς νοοτροπίας τους καὶ τοῦ τρόπου ζωῆς τους, ἔδιναν συχνὰ τὴν εὐκαιρίαν στοὺς Γιαννιωτὲς γιὰ σατιρικὴ κριτικὴ. Τὸ κυριότερο κουσούρι τους ἦταν ἡ τσιγκουνιὰ καὶ ἡ φιλοχρηματιὰ τους. Μὲ τὸ νὰ εἶναι σχεδὸν ὅλοι ἔμποροι, αὐτὸ τὸ ἐλάττωμά τους μερικοὺς τοὺς ὁδηγοῦσε ὡς τὴν ἀπάτην. Μετρώντας τὸ ὕψισμα ποὺ πουλοῦσαν, εἶχαν τὸν τρόπο νὰ γλιστρᾶνε τὸν πῆχυν ποὺ τὸ μετροῦσαν ἔτσι ποὺ νὰ φᾶνε μερικοὺς πόντους. "Ὅταν ἡ ἀγράμματη καὶ ἄβγαλτη ἀκόμα χωριάτισσα ξεπουλοῦσε τὰ ξύλα καὶ τὰ λίγα αὐγὰ ποὺ ἔφερνε στὰ Γιάννινα γιὰ πούλημα, ἀφοῦ εἶχε περπατήσει ἀπὸ τὸ χωριὸ τῆς τουλάχιστο 2-3 ὥρες, πῆγαινε στὸ μαγαζί τοῦ Ἑβραίου νὰ πάρει τίποτε «ράμματα» ἢ λίγους πῆχεις «ρετσίνα». "Ἐδῶζε εἴκοσι δραχμὲς νὰ πληρώσει. Ὁ Ἑβραῖος σκέπτονταν πῶς ἔπρεπε νὰ τῆς φάει ἓνα τάλληρο παραπάνω ἀπὸ τὸ λογαριασμὸ καὶ τῆς ἔλεγε: «Πὲς πέντε». «Πέντε», ἔλεγε ἡ ἄμοιρη χωριάτισσα. «Καὶ πέντε π' σ' δίνω, δέκα κὶ δέκα π' κάν' τὸ πράμα εἴκοσι. "Αἰ κυρά μ' στὸ καλὸ σ'». Μὲ τὸ παραπλανητικὸ «πὲς πέντε» ἔτρωγε ὁ Ἑβραῖος τὸ τάλληρο.

Ἡ συνοικία ποὺ κατοικοῦσαν, χαμηλὰ πρὸς τὴ Λίμνη, εἶχε τὰ ὠραῖα ἀρχοντικά τῶν Λεβῆ καὶ ἄλλων, εἶχε καὶ χαμόσπιτα. Ὑπῆρχε μιὰ οἰκονομικὴ διαφορά μεγάλη ἀνάμεσά τους. Πολὺ πλούσιοι μερικοὶ καὶ ἄλλοι πάμπτωχοι. Ζητιάνος ὅμως Ἑβραῖος ποτὲ κανένας. Τὸν ἐλεοῦσαν πάντοτε οἱ ὁμόφυλοί του.

Διηγόνταν γιὰ τὸ φτωχὸ Ἑβραῖο ποὺ ξεκινοῦσε νὰ πηγαίνει τὸ πρωὶ στὴ δουλειά του κι ὥσπου νὰ διασχίσει τὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ του καὶ νὰ φτάσει στὴν ἐξώθυρα, ἡ γυναίκα του τοῦ φώναζε τὰ διάφορα ψώνια ποὺ ἔπρεπε νὰ κάνει. Κι ἀφοῦ ἀπαριθμοῦσε τὰ διάφορα ζαρζαβατικά ποὺ ἔπρεπε νὰ πάρει γιὰ τὸ λιτὸ φαί τους, τοῦ ἔλεγε νὰ πάρει μαζί του καὶ τὴν «μπουκλίτσα» γιὰ λάδι. Ἐκεῖ ἦταν ποὺ ὁ ἄντρας τῆς ἔκανε μιὰ ἀπότομη στροφὴ σὰν νὰ τὸν τσίμπησε σφήκα καὶ τσίριζε: «Σώθηκεε!». Τὰ λαχανικὰ ποὺ θ' ἀγόραζε θὰ ἦταν δεύτερης καὶ τρίτης διαλογῆς καὶ θὰ τὰ ἔπαιρνε φθηνά. Τὸ λάδι ὅμως; "Ὅσο καὶ νᾶναι αὐτὸ ἦταν ἓνα προϊόν ἀκριβὸ γιὰ τὴν τσέπη του.

Στὶς 25 Μαρτίου 1944, οἱ Γερμανοὶ τοὺς μάζεψαν καὶ τοὺς ὁδήγησαν στὴ σκληρὴ τους μοίρα.

Καὶ οἱ χριστιανοὶ Γιαννιωτὲς αὐτὴ τὴ μέρα ἔκλαψαν πικρά.

(Σ Υ Ν Ε Χ Ι Ζ Ε Τ Α Ι)

ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΩΜΑ

ΛΑ·Ι·ΚΑ ΠΡΟΣΩΝΥΜΙΑ

ΜΙΑ ΠΑΝΑΡΧΑΙΑ ΣΥΝΗΘΕΙΑ

Προσπάθεια ἑρμηνείας τοῦ φαινομένου

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΚΟΝΤΑ στίς ἄλλες τάσεις τῶν χωρικῶν τῆς χώρας, ὑπάρχει καὶ τούτη ἡ ἀξιοπρόσεχτη: Νὰ «κολλάει» ὁ ἕνας στὸν ἄλλο διάφορα πρόσθετα ὀνόματα, τὰ λεγόμενα παρατσούκλια ἢ παρασούμια ἢ σούμια κλπ. Σ' ὅποιο χωριὸ κι ἂν πάει κανεὶς, θὰ συναντήσῃ πάμπολλα ἀπ' αὐτά. Θὰ μείνει κατάπληκτος μπροστὰ στὸν πλοῦτο καὶ τὴν ποικιλία τους. Τὸ σπουδαῖο εἶναι, στὴν προκειμένη περίπτωση, πὼς ὅλα σχεδὸν τὰ παρατσούκλια σκεπάζουν τὰ πραγματικά ἐπώνυμα τῶν χωριανῶν κι ἐπικρατοῦν αὐτά. Τόση εἶναι ἡ κυριαρχικὴ δύναμή τους. Ἔτσι, ἂν ρωτήσετε πὼς λέγεται ὁ ἄλφα ἢ ὁ βῆτα στὸ χωριό, ἢ ἂν παρακολουθήσετε συζητήσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων του, θ' ἀκούσετε τόσες φορές τὸ πρόσθετο προσωνύμιο, ἂν φυσικὰ ὑπάρχει. Δὲ θὰ σᾶς ποῦν λογουχάρη ὁ Κώστας Δημητρίου, ἀλλὰ ὁ Κώστας Στραβολαίμης ἢ Μπεκρῆς ἢ Τσαλίκης, Κοντοπόδαρος, Σπανός, Κομπολογάς, Τσιμπούκας καὶ τὰ τέτοια. Αὐτὰ κυριαρχοῦν στὸ χωριὸ κι αὐτὰ χρησιμοποιοῦνται στὴν καθημερινὴ ὁμιλία. Κι αὐτά, κάποιες φορές, ἀνάβουν καθγάδες ἀνάμεσα στοὺς κατοίκους ἢ ἀνάμεσα στοὺς τελευταίους καὶ τοὺς ξένους. Γιατὶ πολλοὶ — κυρίως ἐκεῖνοι ποὺ τὰ παρασούμια τους δὲν ἤχοῦν καλὸδεχτα στ' ἀφτιά τους — ἐξεγείρονται, πεισμώνουν καὶ διαμαρτύρονται στὸ ἄκουσμα τῶν πρόσθετων ὀνομάτων τους. Σκεφτεῖτε τί ἔχει νὰ γίνῃ ἂν ἕνας ἐπισκέπτης κάποιου χωριοῦ, ἀφοῦ πληροφορηθεῖ μόνο τὸ παρατσούκλι, ἀντὶ γιὰ τὸ πραγματικὸ ὄνομα τοῦ Κώστα Δημητρίου λογουχάρη, πάει καὶ τὸν ἀποκαλέσει «κύριε Στραβολαίμη» ἢ «κύριε Κοντοπόδαρε». Ἡ περίπτωση δηλαδὴ ἔχει καὶ τὴν κωμικὴ τῆς πλευρά, κι ἕνα σωρὸ μαρτυρίες αὐτῶν συναντᾷ κανεὶς σ' ὅλα ἀνεξαίρετα τα χωριὰ τῆς Ἑλλάδας.

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ δὲν εἶναι τυχαῖο οὔτε καινούργιο, θέλει μελέτη. Μιὰ ρίζα του πάντως βρίσκεται στὴν προχριστιανικὴ Ἑλλάδα, σύμφωνα μὲ πληροφορίες τοῦ κωμικοῦ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνα Ἀλεξανδρίδης. Γι' αὐτὸν μιλάει ὁ σοφιστὴς Ἀθήναιος, γράφοντας συγκεκριμένα: «Υμεῖς γὰρ ἀλλήλους ἀεὶ χλευάζετ', οἷδ' ἀκριβῶς...». Πέρ' ἀπ' τὸν Ἀθήναιο, κι ἄλλοι ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα θὰ μᾶς κατατοπίσουν γιὰ τὴ συνήθεια τῶν Ἑλλήνων τῆς εἰδωλολατρείας νὰ σκώπτουν καὶ νὰ δίνουν πρόσθετα ὀνόματα στοὺς συνανθρώπους τους.

Ἀλλὰ καὶ στὰ χρόνια τοῦ Βυζαντίου θὰ βροῦμε φανερὰς προεκτάσεις τῆς τακτικῆς τῶν ἀρχαίων. Μάρτυρες ἐδῶ εἶναι τὰ τόσα παρατσούκλια ποὺ

δίνανε ακόμα καὶ σὲ βυζαντινοὺς αὐτοκράτορες: Παραβάτης, Πωγωνάτος, Βουλγαροκτόνος, Κοπρώνυμος, Σοφός, Καλοϊωάννης κλπ.

Τὰ ἴδια θὰ παρατηρήσουμε καὶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, καθὼς καὶ στὸν καιρὸ τοῦ Εἰκοσιένα. Ἔτσι, ὁ ἐπίσκοπος Τρίκκης Δινύσιος ἐγίνε «Σκυλόσοφος», ὁ συναρχηγὸς τοῦ Λάμπρου Κατσώνη Ἀντρέας Βερούσης πῆρε τὸ προσωνύμιο «Ἀντροῦτσος», ὁ Καραϊσκάκης «Μοῦλος» καὶ «Γύφτος», ὁ ἰδρυτὴς τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας «Σκουφάς», ὁ Κολοκοτρώνης «Γέρος», ὁ γερο - Καράτασος «καπετὰν Τσεκούρας», ὁ Νικήτας Σταματελόπουλος «Τουρκοφάγος» ἢ «Τουρκοπελέκας», ὁ Ἀνδρέας Βῶκος «Μιαούλης», ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀντροῦτσος «γερο - Χουλιάρας», ὁ Γκούρας «Γέροντας», ὁ Γρηγόριος Δικαῖος «Φλέσσας» καὶ ἄλλα πολλά. Ἀκόμα καὶ Τούρκους πασάδες οἱ Ἕλληνες εἶχαν... περιποιηθεῖ ἀνάλογα, ἀποκαλῶντας τὸ Χορρέφ πασά «Τοπάλ», τὸ Μαχμούτ «Δράμαλη», τὸ Ρεσίτ «Κιουτάχια».

Πέρ' ἀπ' τὰ παρωνύμια τῶν ἀνθρώπων, ἔχουμε καὶ τὰ τέτοια τῶν ζώων. Πανάρχαιη κι αὐτὴ ἡ συνήθεια στὴ διακωμῳδῆση τῶν συμπαθητικῶν τετραπόδων καὶ διπόδων, ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἀναστρέφεται συχνὰ - πυκνὰ. Ἀπὸ τέτοια βάση μάλιστα ξεκινοῦν καὶ τὰ τόσα ἀρχαῖα ἔργα, μὲ πρωταγωνιστὲς τὰ ζῶα, ὅπως ἡ Γερανομαχία, οἱ Ὀρνίθες καὶ Βάτραχοι τοῦ Ἀριστοφάνη, ἡ Βατραχομομαχία κ.ἄ. Πάμπολλα ἐξάλλου παραμῦθια τῶν νεώτερων χρόνων, ὅπου διάφορα ζῶα κινεῦνται, ἀλληλοπειράζονται καὶ κοροϊδεύονται μεταξύ τους, ἀντανακλοῦν τὴν ἐξακολούθησιν τῆς παλιᾶς συνήθειας τῶν ἀρχαίων γιὰ σάτιρα καὶ σκῶμμα.

Μήπως καὶ σήμερα στὰ χωριά μας δὲ συνεχίζεται ἡ ἴδια ταχτικὴ τῶν κατοίκων; Νά μερικὰ παραδείγματα: Ὁ γαῖδαρος, ἔξω ἀπὸ τὸ ὄνομα ποὺ τοῦ ἔχουν δώσει, λέγεται καὶ «κὺρ Μέντιος», ἡ ἀλεποῦ «κυρα - Μάρω», ἡ κυργιᾶρα «κυρα - Ρίνα», ὁ κότουφας «κηρομύτης», ὁ καλόγιαννος «κουμπογιάννης» καὶ «τσουμπογιάννης», ὁ λύκος «Νικολός», ἡ προβατῖνα «μουρλούτα», ὁ πετεινὸς «παλικάρι» καὶ «πέτιος», πολλὰ ἀρρωστιάρικα μουλάρια καὶ ἄλογα λέγονται «ψοφίμια» ἢ «γκαβίλια» ἢ «ψωριάρικα» ἢ «στραβάδια», ὀρισμένα σκυλιὰ «κοπρόσκυλα» καὶ «χασαπόσκυλα».

Ἀλλὰ τὸ σκωπτικὸ πάθος τῶν Ἑλλήνων (πού, ἂς σημειωθεῖ, παρατηρεῖται καὶ σ' ἄλλα κράτη ἀπὸ παλιούς ἀκόμα καιροὺς), δὲν περιορίζεται μονάχα σὲ ζωντανὲς μορφές. Ἀπλώνεται καὶ σὲ ἄψυχες. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ προσωνυμία ποὺ οἱ ἐπαναστάτες τοῦ Εἰκοσιένα εἶχαν δώσει σὲ δυὸ - τούρκικα κανόνια — ἐνα τοῦ κάστρου Βόλου καὶ ἓνα τοῦ Μεσολογγίου — μὲ σπασμένα στόμια. Τὰ λέγανε εἰρωνικὰ «κοψαχείληδες». Ἐξάλλου ἀμέτρητες εἶναι οἱ σκωπτικὲς ὀνομασίες διαφόρων βρυσῶν καὶ πηγῶν σχετικὰ μὲ τὴν ποιότητα τοῦ νεροῦ τους. Ἔτσι ἔχουμε: Παλιόβρυση, βρωμόβρυση, νταλακόβρυση ἢ νταλακονέρι, κρυόβρυση, βρωμονέρι, βρύση «Κατούρου»,¹ βρύση «Καρτέρου»². Μὲ τὴν ὀνομασίαν πάλι βρωμονέρι καὶ βρωμονέρια συναντοῦμε καὶ κάποιες ἰαματικὲς πηγές στοὺς Γαργαλιάνους. Ἔχουμε ἐπίσης καὶ καράβια καὶ βάρκες μὲ πρόσθετα ὀνόματα: Θαλασσοπνίχτης, σκυλοπνίχτης, μαυρόλυκος, σαπίκλα, παλιοκάραβο... Ἀς ἀφήσουμε τὴ σκοτίωστρα καὶ τὸ σαραβαλάκι αὐτοκίνητο, τὸν παλιόπυργο καὶ τὸ παλιόσπιτο, τὸν παλιοτενεκὲ καὶ τὸ παλιοκρέβατο, τὴ λεβεντοπνίχτρα, φαρμακερὴ καὶ πικροκυματούσα θάλασσα, τὸν παλιόκαιρο καὶ τὸν κιαρατόκαιρο, τὸν Κουτσοφλέβαρο, τὸ γδάρτη καὶ παλουκοκάφτη Μάρτη, τὸ Θεριστή, Ἀλωνάρη, Τρυγητή, Αἰδημήτρη, τὸ Σποριά καὶ τὸν Ἀντριά, τὴν Κουτσοτετάρτη ἢ Κουτσοτετάρδη καὶ τὴν Τσικνοπέμπτη, τὸ Ψυχοσάββατο, τὴ Σκλοδευτέρα καὶ τὴ Μεσοσπορίτσοσα, τὴν

Τυρινή και τὴ μακαρονοῦ βδομάδα (= τρίτη βδομάδα μετὰ τὸ Τριῶδιο), τὴν Κοκκινόπεμπτη κ.ά.

Ὁλόκληρη καὶ ἀτέλειωτη ἀλυσίδα παρωνυμίων ἀψύχων ὄντων, ποὺ ξεκινάει ἀπὸ συγκεκριμένα, φτάνει σὲ ἀφηρημένα καὶ καταλήγει καὶ στὰ πινεὺς τῆς πανίδας καὶ τῆς χλωρίδας. Γιατὶ καὶ τὸ ταπεινὸ χορταράκι σατιρίζεται ἀπ' τὸ λαὸ μας: Γομαράγκαθο, παλιαροῦτα, ἀγορόχορτο, ψειρόχορτο, ψωροχόρταρο, βρωμοβότανο ἢ βρωμόχορτο.

Θὰ περίμενε ἴσως κανεὶς νὰ σταματᾷ ἐδῶ τούτη ἡ φιλοπαίγμονη διάθεσι τοῦ λαοῦ μας. Δὲ γίνεται αὐτό, κι ἀκόμα δὲν περιορίζεται στὰ γήινα. Ἐγγίζει καὶ τὰ ἐπουράνια. Τώρα ὅμως ὁ λαός, ἐφόσον καταπιάνεται μὲ θεῖα πρόσωπα, εἶναι συγκρατημένος στὴν ἔκφραση τῶν προσωνυμίων. Δείπουν δηλαδὴ ἐδῶ οἱ τσουκτερὲς ὀνομασίες καὶ οἱ ξεδιάντροπες — θὰ μπορούσα νὰ πῶ — λέξεις. Ἀπλὰ θὰ ἀποκαλέσει τὴν Παναγία «Βροντιοῦ» (νότιο Πήλιο), «Ράσουθα» (Ζαγορά), «Τρύπα» (Βόλος), «Καρυδοῦ» (Καστοριά), «Ἀποσοδεῖα» (Αἰτωλία), «Γαιματοῦσα» (Κύπρος), «Τοῦ Καλοῦ» (Σαντορίνη), «Ἀμπελιώτισσα» (Ἄργος), «Καλαθοῦ» (Ξάνθη). Σεμνὰ πάλι θὰ στραφεῖ καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους νὰ τοὺς δώσει τὸ ὄνομα ποὺ θέλει αὐτός, γιὰ νὰ γίνεῖ ἔτσι ὁ Ἀι-Γιάννης ὁ Πρόδρομος «Τρυποκαρούτης» (26 Σεπτεμβρίου, Ζαγορά), ὁ Ἀι-Γιῶργης ὁ Μικρὸς «Σποριάτης» καὶ «Μεθυσοτής» (3 Νοεμβρίου), ὁ Ἅγιος Ἀντρέας «Τρυποτηγανὰς» ἢ «Τρυποτηγανίτης», ὁ Ἀι-Γιάννης ὁ Θεολόγος «Χαλαζιάς» ἢ «Βλασταράς» (8 Μαΐου, Ἄγραφα), ὁ Ἀι-Γιάννης ὁ Πρόδρομος «Φανιστής» (Χίος) ἢ «Λαμπροφόρος» (24 Ἰουνίου, Κύπρος) ἢ «Ριγανὰς» (Δοκρίδα κι ἄλλου), ὁ Ἀι-Γιάννης (29 Αὐγούστου) «Σπασοκάδης» ἢ «Σπαζοκαρούτας», ὁ Ἀι-Θόδωρος «Ἀψυχός» (Καστοριά), ὁ Ἀι-Σπυρίδωνας κι ὁ Ἀι-Νικόλας «Παπποῦς» καὶ τὰ τέτοια.

ἈΛΛΑ τὸ φαινόμενο τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ γνῶρισμα τῶν ἐνηλίκων· συναπαντιόται καὶ στοὺς ἀνήλικους, ἀγόρια καὶ κορίτσια. Μὲ εὐχαρίστηση τὸ μικρὸ παιδί ὄχι μονάχα ἐπαναλαμβάνει τὰ διάφορα σούμια ποὺ ἀκούει, ἀλλὰ σκαρώνει καὶ τὸ ἴδιο τέτοια γιὰ τοὺς φίλους του, τοὺς συμμαθητὲς του, τοὺς συμπαίχτες του, κάποιες φορὲς καὶ γιὰ τὸ δάσκαλό του ἢ τὸν καθηγητὴ του. Μάρτυρες ἀψευδεῖς γι' αὐτὴ τὴν... ἐπίδοση τῶν παιδιῶν εἶναι ὅσοι ἀντιμετωπίζουν μιὰ συλλογικὴ ζωὴ τροφίμων — ἀγοριῶν ἢ κοριτσιῶν — σὲ σχολεῖα καὶ ἰδρύματα. Μέσα σ' αὐτὰ φουντώνει μιὰ τέτοια διάθεση, καὶ πρέπει νὰ κοπιάσει κανεὶς γιὰ νὰ ἀνακαλύψει παιδί χωρὶς τὸ παρασούμι του. Ὅλα σχεδὸν θὰ λάβουν ἓνα ἄλλο ὄνομα, ποὺ κάποιες φορὲς διώχνει τὸ βαφτιστικὸ καὶ κατισχύει αὐτὸ σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του.

Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι στὴν περίπτωσή μας, ὅτι τὰ προσωνύμια τοῦτα δὲν εἶναι ἄσχετα καὶ τυχαῖα, ἀλλὰ ἐκφράζουν χαρακτηριστικὲς πλευρὲς αὐτῶν ποὺ σατιρίζονται. Εἶναι πολὺ ἐπιτυχημένα, καὶ παρότι οἱ μικροὶ μας διάδοχοι δὲν ἔχουν οὔτε τὴν παρατηρητικότητά, οὔτε τὸ γλωσσικὸ ὑπόστρωμα, οὔτε τὴν ὠριμότητα τῶν μεγαλύτερων, τὶς περισσότερες φορὲς μᾶς σταματοῦν μπροστὰ στοὺς χαρακτηρισμοὺς τους γιὰ τοὺς ἄλλους. Ἄλλοτε μᾶς κάνουν νὰ θαυμάζουμε γιὰ τὴν εὐρηματικότητά τους κι ἄλλοτε μᾶς κεντρίζουν τὴ διάθεση γιὰ γέλιο. Τόσο ἐπιτυχημένα, ἔξυπνα καὶ σπριτόζικα εἶναι αὐτὰ τὰ σούμια τῶν μικρῶν παιδιῶν.

Ἀπόπειρα ἑρμηνείας τοῦ φαινομένου

ΠΟΙΑ ὅμως εἶναι τὰ αἷτια ἐκεῖνα πού, αἰῶνες τώρα, ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ὡς σήμερα, ἐξωθοῦν τὸν ἄνθρωπο, καὶ ἰδιαίτερα τοῦ χωριοῦ, στὴ διατύπωση τῶν παρωνομάτων;

Μιὰ βασικὴ αἰτία τούτης τῆς τακτικῆς εἶναι ἡ ἀρχέγονη ροπὴ τοῦ λαοῦ γιὰ κοροϊδία. Δὲν ἔλειψε ποτὲ σ' αὐτὸ τὸν κόσμον ἡ διάθεση νὰ στρογγυλεῖ πειραχτικὰ σούμια. Ὅχι γιὰ νὰ βλάπτει ὁ ἕνας τὸν ἄλλο — τέτοιο ἐλατήριο δὲν ὑπάρχει στὴν περίπτωσή μας — ἀλλὰ ἔτσι, ἀπλὰ καὶ μόνο γιὰ ἱκανοποίηση. Ποτὲ ἀπὸ κακία. Σουμιάζοντας δηλαδὴ ὁ ἄλφα τὸν βῆτα, αἰσθάνεται κάποια ἐσωτερικὴ εὐχαρίστηση ἀπλῆς μορφῆς, πού βγαίνει ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία τῆς παραλλαγῆς τῶν ὀνομάτων. Ὁ ταπεινὸς χωρικὸς λογουχάρη θεωρεῖ κατόρθωμα νὰ «κολλήσει» παρατσούκλι στὸν ἄλλον, σ' ἕνα ζῶο, ἢ νὰ διαστρεβλώσει τ' ὄνομά του, καὶ χαίρεται γι' αὐτὸ τὸ ἐπίτευγμά του ἀπὸ τὴ μιὰ, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἱκανοποιεῖ τὴν ἔμφυτη τάση του γιὰ σάτιρα. Τοῦτα τὰ προσωνύμια μποροῦμε νὰ τὰ κατατάξουμε σὲ μιὰ μεγάλη κατηγορία, τὰ σατιρικά, πού εἶναι καὶ τὰ περισσότερα. Στόχος αὐτῆς τῆς σάτιρας εἶναι ὄχι μόνο σωματικὰ ἐλαττώματα, μὰ καὶ ψυχικά, ἀκόμια καὶ διαφορὲς λέξεις πού λέγονται συνέχεια ἀπὸ τὸ ἴδιο πρόσωπο, ἐπαναλαμβανόμενες συνήθειες πού ἐντυπωσιάζουν πνευματικὲς ἀρετὲς καὶ μειονεκτικότητες κι ἐπιπλέον διάφορα ἐπαγγέλματα, πράξεις ἀθωότητος, ἀφέλειας, ἀμάθειας κ.τ.τ.

Στὴν περίπτωση ὅμως αὐτῶν τῶν περιπαιγμάτων εἶναι δυνατό νὰ λειτουργεῖ κι ἕνα ἄλλο στοιχεῖο, πού ὑπογραμμίζει ὁ κ. Δημ. Λουκάτος, γράφοντας:³ «Τὸ σκῶμμα γενικὰ (γιὰ ὁμάδες ἢ ἄτομα) μπορεῖ νὰ ξεκινᾷ ἀπὸ πρωτόγονες ἀντιδράσεις μιᾶς φυλακτικῆς καὶ ὁμοιοπαθητικῆς μαγείας («νὰ μὴ μοιάσουμε στοὺς ἀντίθετους ἢ νὰ μὴ μᾶς βλάψουν»), ἀλλὰ εἶναι καὶ στοιχεῖο πολιτιστικῆς ἀνέλιξης, ἀφοῦ σατιρίζοντας τὴν ὀπισθοδρομικότητα ἢ τὰ ἐλαττώματα (καυχησιολογία, ψευτιά, ἀφιλοτιμία, φιλαργυρία, βρωμιά, τεμπελιά, ἀνοικοκυρσσύνη κ.ἄ.) δεικνύμαστε ἢ προαγόμεστε πρὸς τὸ καλύτερο. Ἀκόμα κι ὅταν σατιρίζουμε ἀνώτερα πρόσωπα, ἐνεργοῦμε ἀπὸ κάποια βαθμίδα χαιρεκακίας ἢ φθόνου, πού ὁδηγεῖ κι αὐτὴ πρὸς τὸ ψηλότερο σκαλοπάτι. Εἶναι κοινὲς στοὺς ἀνθρώπους οἱ ἀφορμὲς κι οἱ ψυχικὲς προδιαθέσεις γιὰ τὸ σκῶμμα — συνεχίζει ὁ κ. Λουκάτος —, γι' αὐτὸ καὶ οἱ εὐτράπελες διηγήσεις ταξιδεύουν καὶ προσαρμόζονται ἀπὸ τόπο σὲ τόπο. Ἀλλωστε, ὅσο πιὸ κοντὰ στὴ φύση εἶναι ὁ ἄνθρωπος, τόσο πιὸ εὐκόλα γελᾷ μὲ τὸ παραμικρὸ θέμα. Γελᾷ μὲ τὰ ζῶα, μὲ τοὺς ἀνθρώπους, μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὴν κάθε ἀτέλεια ἢ ἀποτυχία».

Ἔτσι προκύπτουν ποικίλα προσωνύμια, σὰν τὰ Στραβομούτης, Πατσομούτης, Στραβοχειλῆς, Κουτσαφτης, Κεφάλας, Κλιάρας, Ποδάρας, Φουσκοκοιλιάς (σωματικὰ ἐλαττώματα), Ἀκριβός, Τσιγκούνης, Κλεφτοκοτάς, Φαρμάκης, Πορτοφολάς, Νυχτόπλοισμα Ἅγιος (ψυχικά), Ἐχεικαλῶς, Ἀμαναμάνς, Γειαχαράς, Πασαγιάννης, Ναπούμης, Λοιπόνς, Τσιτωῖνς (ἀπὸ τίς ἐπαναλαμβανόμενες λέξεις), Μπεκρῆς, Καλόγερος, Θαλασσινός, Χταποδός, Κολοκυθάς, Σοφός, Γραμματικός, Λογότατος, Τρελός, Κουτορνίθης, Μποῦφος, Στουρνάρας, Χαζοκώστας, Πυργιονιστής, Μαραγγός, Ξυλάς, Μαρμαράς, Ψαράς, Ντριστελιάρης, Τσαρουχάς, Καλαμοδός (ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα κλπ.).

Στὰ σατιρικά παρατσούκλια πρέπει θαρῶ νὰ τοποθετήσουμε κι ἕνα σούμι πού ἀναφέρει ὁ Διονύσιος Ρώμας, ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο: Ὁ δώδεκα παρὰ πέντε. Τὸ κόλλησαν σὲ κάποιον εὐυπόληπτο Ζακύνθιο, ἐπειδὴ ὅταν περπατοῦσε

ἐκλινε ἐλαφρὰ κεφάλι καὶ ὤμο πρὸς τὰ ἀριστερά. Στὴν ἴδια κατηγορία θὰ συμπεριλάβουμε κι ὅσα λέγονται γιὰ νὰ ὑποδηλώσουν ἀντίθετες ἔννοιες. "Ετσι, ἕνας δειλὸς μπορεῖ νὰ ἐπονομαστεῖ Παλικαράκι, ἕνας πὺν δὲ βάζει στὸ στόμα του τοῖσιπουρο Τοσιपुरάς, ἄλλος πὺν φημίζεται γιὰ τὴ λιτοδίαιτη ζωὴ του Φαγὰς κι ἄλλος μὲ διαβλητὴ ἠθικὴ ζωὴ νὰ λάβει τὸ παρωνύμιο "Αγιος.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι ὅλα σατιρικά. Πάρα πολλὰ ξεκινοῦν ἀπὸ ἄλλη βάση. Εἶναι ἡ ἐπιθυμία τῶν ἀνθρώπων γιὰ κάποια διάκριση μεταξὺ τους. "Αν ὑπάρχουν λογουχάρη στὸ χωριὸ δυὸ Γιάννηδες μὲ τὸ ἴδιο ἐπίθετο, θὰ πάρει ὁ καθένας κάποιο πρόσθετο ὄνομα, γιὰ νὰ ξεχωρίζει ἀπὸ τὸν ἄλλο. "Η, ἂν κινουνοῦντα δυὸ Γιωργάδες, ἂς ποῦμε ὁ ἕνας ψηλὸς κι ὁ ἄλλος κοντός, ὁ πρῶτος θ' ἀποκληθεῖ Γιώργαρος ἢ Γιωργάρας κι ὁ δεύτερος Γιωργάκης. Οἱ χαρακτηρισμοὶ αὐτοί, χωρὶς νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ μιὰ ἐλαφριά δόση εἰρωνείας, κυριαρχοῦν ὡς ἐκφράσεις μιᾶς ἀναγκαιότητας. Συνεπῶς, τὰ παρωνύμια τοῦτο πρέπει νὰ τὰ ὑπαγάγουμε σ' ἄλλη κατηγορία, τὰ **δ ι α κ ρ ι τ ι κ ἄ**.

Στὰ διακριτικὰ μπορούμε νὰ κατατάξουμε καὶ δυὸ μικρότερες ὁμάδες παρωνυμίων, μὲ τὶς ὁποῖες ὁ λαὸς ἀρέσκεται νὰ ἐπαινεῖ καὶ νὰ κατηγορεῖ. Νὰ ἐπαινεῖ ιδιότητες (φυκικὲς, πνευματικὲς κλπ.), πὺν ἤχοῦν καλὸδεχτα στ' ἀφτιά του, καὶ νὰ κατηγορεῖ ἄλλες πὺν δὲ συμβιβάζονται μὲ τὶς διαθέσεις του. "Ετσι, ὁ Κώστας λογουχάρη πὺν εὐπορεῖ στὸ χωριό, μπορεῖ νὰ ὀνομαστεῖ Κώστας ὁ Πλούσιος ἢ ἂν ξέρει γράμματα πολλὰ, ὁ Σοφός. Ἐπίσης ὁ Νικόλαος μὲ τὶς πολλὲς ιδιοτροπίες νὰ ἀποκαλεστεῖ Ἀνάποδος, Στριμμένος.

Πέρ' ἀπὸ τὰ σατιρικά καὶ τὰ διακριτικὰ, ὑπάρχουν καὶ παρωνύμια εὐφημα, πὺν ἀντικαταστοῦν λέξεις δηλωτικὲς ἐνὸς κακοῦ ἢ δυσάρεστου πράγματος. "Ετσι, τὶς νεραίδες τὶς λέμε καὶ καλοκυράδες ἢ καλότυχες ἢ καλομοῖρες. Καλομοῖρες - καλομοῖρες, φωνάζουν ἱκετευτικὰ οἱ ἄνθρωποι, ὅταν κάνουν αἰσθητὴ τὴν παρουσία τους αὐτὲς μὲ τὴ μορφή τοῦ ἀνεμοστρόβιλου. Ἀκόμα τὶς Ἐρινύες τὶς προσφωνοῦν Εὐμενίδες ἢ Σεμνές, τὴ Μαύρη Θάλασσα Εὐξεινο Πόντο (ἀντὶ γιὰ Ἀξενο Πόντο), τὴ φοβερὴ — γιὰ ἄλλους καιροὺς — μεταδοτικὴ ἀρρώστια τὴν ἀποκαλοῦμε καὶ σήμερα εὐλογία ἢ εὐλογημένη, τὸν ἄνθρακα καλοσπύρι ἢ γκυλοσπύρι.

Ἡ ροπή νὰ ἐξευμενίζουμε διάφορα πράγματα, ἀσθένειες κ.ἄ., ἔχει πολὺ μακρινὲς ρίζες μέσα στὸ χρόνο καὶ ξεκινάει ἀπὸ τὴ λαϊκὴ πίστη, πὺς κάθε ὄνομα εἶναι φορέας μαγικῶν δυνάμεων. Ἡ παραδοχὴ τούτη, μολοντὶ στοὺς καιροὺς μας ἔχει πὰ ἀτονήσει, ὥστόσο κάποιο ὑπόλειμμα τῆς ἔμεινε στὸ ὑποσυνείδητό μας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀποφεύγουμε καὶ τὴν ἔκφραση ἀκόμα ἀπλῶν ὀνομάτων, πὺν καλύπτουν δυσάρεστες καταστάσεις καὶ πράγματα ἀνεπιθύμητα. Δύσκολα φέρνει στὰ χεῖλη του ὁ παραδοσιακὸς ἄνθρωπος τὴ λέξη «καρκίνος» σήμερα. Τοὺς καλικάντζαρους παλιότερα λέγανε «ὀξαποδῶδες».

Ἀπὸ αὐτὴ τὴν προαιώνια μαγικὴ πίστη κυρίως πηγάζει ἡ τάση νὰ δίνουμε στὰ παιδιὰ μας ὀνόματα ἁγίων τῆς ὀρθοδοξίας ἢ νὰ παραβλέπουμε ἄλλα ὀνόματα πομπούδων καὶ γιαγιάδων καὶ νὰ προτιμοῦμε τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου πὺν συνέπεσε νὰ γιορτάζει τὴ μέρα πὺν γεννήθηκε τὸ παιδί. Πιστεύουμε δηλαδή, κι ἂς μὴ τὸ καταλαβαίνουμε, πὺς ἂν τὸ παιδί πὺν γεννιέται τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ὀνομαστεῖ Γιώργος, αὐτὸ τὸ ὄνομα — πέρ' ἀπ' τ' ἄλλα — ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἀσκήσει εὐεργετικὴ ἐπίδραση στὸ ἄτομο πὺν τὸ φέρει. Καὶ τώρα καὶ πάντοτε.

Ἀπὸ τὴν ἴδια ἀντίληψη ἀκόμα ξεκινάει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι συνθέσαμε

τόσα βαφτιστικά ὀνόματα γιὰ τὰ παιδιά μας ποὺ μιλοῦν γιὰ τὸ Θεὸ καὶ τὸ Χριστό: Θεόφιλος, Θεόδωρος, Θεοδόσιος, Θεολόγος, Θεόκλητος, Θεονύμφη, Χριστόδουλος, Χριστομάνος, Χριστοφορίδης, Χριστόφορος καὶ ἄλλα. Μ' ἄλλους λόγους ὁ λαϊκὸς ἄνθρωπος, συνθλιβόμενος καὶ συνειδητοποιώντας τὴ μηδαμινότητά του μπροστὰ στὴν παντοδυναμία τῆς Δημιουργίας, βρίσκει ἕναν ἀκόμα τρόπο νὰ ἀφιερωθεῖ στὴν ὑπέρτατη θεότητα, παίρνοντας τ' ὄνομά της. Γιὰ νὰ ἔχει τὴ δέσμευση τῆς προσοχῆς της καὶ τὸ ἔρεισμα τῆς ἐλπίδας.

Ἡ ὑποσυνείδητη λοιπὸν πίστη στὸ ρόλο ποὺ μπορεῖ νὰ παίξει τὸ κάθε ὄνομα, δημιουργεῖ τὴν τρίτη κατηγορία τῶν παρωνομάτων. Τ' ἀποκαλοῦμε **εὐφημίστικα**.

Ὅλα τὰ παρατσούκλια εἶναι φαινόμενο τοῦ ὑπαίθριου πληθυσμοῦ, κάποιων λαϊκῶν μαχαλάδων μιᾶς πόλης καὶ τοῦ παιδόκοσμου. Στὸ ἐπόμενο σημείωμά μου θὰ προσπαθήσω νὰ ἰδῶ πῶς συμβαίνει αὐτό.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βρίσκεται στὸ χωριὸ Κανάλια τοῦ Βόλου. Λέγεται «Κατούρου», ἐπεὶδὴ τρέχει συνήθως λίγο νερό· σὰν νὰ...κατουράει.
2. Σῶζεται στὸ χωριὸ Ἀφέτες (παλιότερα: Νιάου) τοῦ κεντρικοῦ Πηλίου. Τὸ προσωνύμιο «Καρτέρου» ἔλαβε ἐπεὶδὴ οἱ γυναῖκες ἔπρεπε νὰ καρτεροῦν (περιμένουν), γιὰ νὰ γεμίσουν τὰ κανάπα, μιὰ καὶ τὸ νερό της εἶταν λιγοστό.
3. Εἰσαγωγή στὴν Ἑλληνικὴ Λαογραφία, Ἀθήνα 1978, σελ. 136.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΙΕΤΤΟΥ

ΑΠΟΦΡΑΔΕΣ ΗΜΕΡΕΣ*

ΠΕΜΠΤΗ

Ἄλλη ἐπίσημη μέρα, ὅσο καὶ ἂν δὲν τὴν καταλαβαίνουμε ἄμεσα, εἶναι ἡ Πέμπτη. Τὴν εὐνοιά της τὴ χρωστάει στὸ ὅτι θρίσκεται σὲ χρόνο πού πέφτει πλησιέστερα στὸ γιορτάσιμο διήμερο. Ἀπόδειξη πὼς εἶναι μέρα συνήθως ἀρτυμένη, μὲ κρέας, σ' ἀντίθεση μὲ τὶς σαρακοστιανὲς γειτόνισσές της (Μάνεσης, 24).

Στὴ Ζάκυνθο (Ζώης, Λεξικὸ) γεννιέται ὁ σπασμένος ἢ ὁ παινεμένος, ἐνῶ στὴ Λέσβο (Διαλεκτός, 52) ὁ κακογραμμένος καὶ στὴ Σητεία (Παπαδάκη, 25) τὸ κακορρίζικο.

Στὴ Λέσβο, ἐπίσης, ἐπιτρέπονται οἱ διάφορες ἐργασίες.

Τὴν Πέμπτη παρουσιάζονται ὅλα τὰ κακὰ στοιχεῖα.

Ὅποιος γεννηθεῖ Πέμπτη θὰ δυστυχήσει στὴ ζωὴ του (Πέμπτη - πέφτει).

Στὴν Ἡπειρο δὲν ξεκινοῦν γιὰ ταξίδι (Μέγας, ΕΛΑ, Γ - Δ, 149).

Στὴ Λασιδα Κρήτης δὲ λούζονται τὴν Πέμπτη, γιὰ νὰ μὴν πέφτουν τὰ μαλλιά τους. Ὑπάρχει, μάλιστα, καὶ σχετικὴ παροιμία:

«Τὴν Πέμπτη πέφτουν τὰ μαλλιά, τὴν Παρασκευὴ μαδοῦνε καὶ τὸ Σάββατο κύρια ἀνθοῦν καὶ λουλουδοῦνε».

(Μέγας, ΕΛΑ Γ - Δ, 149).

Στὴν Τζαντιὸ Θράκης (Σαραντῆ, Λαογρ. ΙΓ, 105) δὲ νυχέτρευναν, γιὰτι ξημέρωνε Παρασκευή.

Ὅποια γυναῖκα ἔκανε γητεία, προτιμοῦσε νὰ τὴν κάνει Πέμπτη ἢ Σάββατο. Ἄν τὴν ἔκανε τρεῖς ἡμέρες στὴ σειρά, τότε ἄρχιζε Πέμπτη καὶ τελείωνε τὸ Σάββατο.

Πέμπτη καὶ Σάββατο ἀλλάζει ὁ καιρὸς.

Ἄμα ἔβαζαν αὐτὰ στὴν κλώσσα Πέμπτη, ἔβγαιναν τὰ πιὸ πολλὰ κλωσσόπουλα πετεινάκια.

Στὴ Σινασὸ (Σαραντιδῆς, 90) δὲν ἔκοβαν καινούργια ρούχα, γιὰ νὰ μὴν πέσουν.

Τὴν Πέμπτη δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κόψουν ὕφασμα γιὰ νὰ ράψουν κουστόμυ, γιὰτι ἀπὸ τὸ ὁμόηχο τῶν λέξεων: Πέμπτη, Πέφτη καὶ πέφτει, θὰ χαλάσει γρήγορα τὸ ρούχο αὐτό. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο δὲ σπέρνουν αὐτὴ τὴ μέρα (Νατσούλης, 83, Μπούτουρας, 101).

Νὰ σημειωθεῖ ὅτι καὶ σ' ἄλλους λαοὺς ἡ Πέμπτη ἔχει μεγάλη σημασία. Στὴν Αὐστρία π.χ. πάρα πολλὲς γιορτὲς γιορτάζονται μέρα Πέμπτη. Ὡς τὸ 17ο αἰῶνα, ἡ Πέμπτη ἴσχυε ὡς μέρα γιορτῆς. Ἀλλὰ καὶ στὴ μαντεία καὶ μαγεία παίξει σπουδαῖο ρόλο σὲ ὀρισμένες χῶρες, ὅπως π.χ. στὴν Ἀνατ. Πρωσσία (Κ. Τσαγγαλᾶς: Τὸ ἀνακάλυμμα τῶν νεκρῶν κλπ., σελ. 239).

Στὴν Κάλυμνο τὴν Πέμπτη γεννιέται ὁ καλογραμμένος (Ἡμερ. Καλύμνου

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο, σελ. 526.

1976, 21 Δεκ.). Δεν αρχίζουν ποτέ εργασίες τέτοια μέρα, γιατί τή θεωροῦν ἄτυχη (15 Δεκέμβρη).

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Παρασκευὴ λέμε τὴν ἑκτη μέρα τῆς ἐβδομάδας· ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, γιατί ἦταν ἡμέρα προετοιμασίας γιὰ τὸ γιορτασμὸ τοῦ Σαββάτου, ποὺ γι' αὐτοὺς ἦταν ἡμέρα ἀργίας καὶ λατρείας τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀκριβῶς σὲ μᾶς τοὺς χριστιανοὺς εἶναι ἡ Κυριακή. Γι' αὐτὸ τὴν ἔλεγαν καὶ Ἑκτη τῶν Σαββάτων ἢ Προσάββατο.

Καθιερώθηκε ἡμέρα νηστείας γιατί Παρασκευὴ σταυρώθηκε ὁ Χριστός· δὲ νηστεύουμε βέβαια τὶς Παρασκευὲς τοῦ Δωδεκαμήρου, τὴν Παρασκευὴ τῆς πρώτης ἐβδομάδας τῆς Ἀποκριᾶς καὶ τῆς Τυρινῆς, τὴν Παρασκευὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τὴν Παρασκευὴ ὕστερα ἀπὸ τὴν Πεντηκοστή.

Ἀπὸ τὰ πρῶτα βυζαντινὰ χρόνια, ἐκτὸς ἀπ' τὴ νηστεία καθιερώθηκε ἐπίσης ἡ ἀποχή ἀπὸ κάθε λογῆς ἐργασίες· ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος λόγου χάρι, εἶχε ἀπαγορεύσει τὴ λειτουργία τῶν δικαστηρίων.

Σύμφωνα μὲ τὴ λαϊκὴ δοξασία, τοὺς παραβάτες τῆς ἀργίας τοὺς τιμωρεῖ ἡ ἁγία Παρασκευή, που παρουσιάζεται σὰν ἄσχημη γριὰ μ' ἄδράχτι στὸ χέρι. Μ' αὐτὴ τὴ δοξασία μάλιστα συνδέθηκαν ἀμύητες συνήθειες, προλήψεις, δεισιδαιμονίες, παραδόσεις καὶ παροιμίες.

Ὁ λαογράφος μας Δ. Οἰκονομίδης (ΕΛΑ, 9 - 10, σελ. 80 - 82) ἀναφέρει τὰ ἑξῆς:

Τὴν Παρασκευὴ γεννίεται ὁ κακόμοιρος (Κύθνος).

Τὰ γέλια τῆς Παρασκευῆς βγαίνουν σὲ κακὸ (Ἀγρίνιο).

Τὰ κ'κιά ὅταν τὰ σπεῖρ'ς Τρίτ' ἢ Παρασκευή, κἀν'νε μαμούδια (Λῆμνος).

Σημερώνοντας τῆς ἁγίας Παρασκευῆς καὶ τῆς ἁγίας Σωτήρας, δυὸ φορὲς ἀνοίγουνε τὰ οὐράνια· κι ὅποιος καθήσει τὰ βλέπει πὼς διὰ μιᾶς ἀνοίγουν καὶ κλείνουν. Κι ἂν ζητήσῃ, τι θέλει, ὁ Θεὸς τοῦ τὸ δίνει καὶ τὸ βρίσκει τὸ πρῶτ' στὸ προσκέφαλό του (Σοποτὸ Καλαβρυτών).

Τὸ Πεφτοραμμένο καὶ Παρασκευοκομμένο, γῆ πουλιέται, γῆ βαφειέται (λόγω πένθους), γῆ στὸν Ἄδη καταλύεται (Σφακιὰ Κρήτης).

Ἄν κόψεις ξύλο σαρακώνει στὸ χρόνο, εἴτε τὸ ἔκοψες στὸ φεγγάρι, εἴτε ὄχι (Καινουργιο Χωριὸ Πυλίας).

Κεῖνοι ποὺ λούζονται τὴν Παρασκευή, χάνουν τὰ μαλλιά τους (Λατσίδα Κρήτης).

Δὲν ἀλλάζουν τὸ νερὸ ἀπ' τὸ χλωρὸ τὸ βούτυρο, δὲν κάνει (Ἀρτοτίνα).

Ἄν ἡ σπιτονοικοκυρά, ὅταν ἦταν νύφη, τὸ εἶχε ταγμένο νὰ μὴ ζυμώσει τὴν Παρασκευὴ καὶ ζυμώσει, τὸ ψωμὶ μουχλιάζει (Ἄργος Ὀρεστικό).

Τὴν Πέμπτη καὶ τὴν Παρασκευὴ τὴ νύχτα δὲν κάνει οὔτε νὰ κλώθουν, οὔτε νὰ γνέθουν, οὔτε καὶ νὰ κάνουν νυχτέρι, γιατί ἡ Πέμπτη κι ἡ Παρασκευὴ βλέπουν τὸ νιὸ καὶ τὸν ἄντρα· γι' αὐτὸ στὴν Ἀνατολικὴ Κρήτῃ λένε:

«Ἡ Πέμπτη βλέπει (φυλάει) τὸν ὕγιον
κι ἡ Παρασκευὴ τὸν ἄντρα·
ἀπὸν δὲν ἔχει κισολιάς (καθόλου)
βλέπει τὰ δυὸ τῆς μάθια».

Τὴν Παρασκευὴ δὲν κάνει ν' ἀρτυθεῖ κανεὶς, γιατί τὴν Παρασκευὴ τὴν παίρνουν γυναῖκα καὶ τοὺς πεθαίνει (Καπλάνι Πυλίας).

Δὲ λούζονται οὔτε κάνουν μπουγάδα, οὔτε ζυμώνουν, γιατί χάνεται ἓνα ψωμί (Ἵνναχώρι Κισσάμου Κρήτης).

Δὲν ζυμώνουν, δὲν καφινώνουν, οὔτε βάζουν κλώσσα (Κορώνη).

Δὲ βάζουν μπουγάδα (Βασιλίτσι Πυλίας).

Δὲν πλένουν μαλλιά, οὔτε ζεματοῦν (Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας).

Δὲ ζεματοῦν ρούχα, οὔτε γνέθουν (Ἀι - Βλάσης Εὐρυτανίας).

Εἶναι μέρα κατάλληλη γιὰ ξορκισμούς (Τζαντὸ Θράκης). Ἐκεῖ:

«Ἄν μιὰ γυναῖκα ἔκαμνε γητεῖα τρεῖς μέρες μὲ τὴν ἀράδα, τότε τὴν ἔκαμνε Πέφτη, Παρασκευὴ καὶ Σάββατο».

Δὲν κλαδεύουν Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ τοῦ Μάρτη τ' ἀμπέλια, γιατί τὸ πρῶτο κλῆμα ποὺ θὰ κλαδέψουν ξεραίνεται, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα κάνουν πολλὰ σταφύλια, χωρὶς κουκούτσια (Χατζηγύρι Κεσσάνης).

Δὲν πλένουν οἱ παντρεμένες, γιατί εἶναι κακὸ γιὰ τὸν ἄντρα τους (Ὀλυμπία).

Δὲν κόβουν τὰ νύχια τους τὴν Τετάρτη καὶ τὴν Παρασκευὴ. Πανελλήνια εἶναι ἡ ἀποτροπή:

*«Τετράδῃ καὶ Παρασκευῇ τὰ νύχια σου μὴ κόψεις
καὶ Κυριακῇ νὰ μὴ λουσεῖς, ἂν θέλεις νὰ προκόψεις».*

Παρασκευὴ τὸν ἄντρα σου, Τετάρτη τὰ προικιά σου (Ἀράχωβα). Δηλαδή, τὸ φυλάει ἡ ἁγία Παρασκευὴ καὶ θὰ πεθάνουν ἄντρας καὶ παιδιά, ἂν γένεσι καμιὰ ξημερώνοντας Τετάρτη ἢ Παρασκευὴ.

Μὰ καὶ σ' ἄλλα λαογραφικὰ κείμενα βρίσκουμε ἀρκετὲς δοξασίες γιὰ τὴν Παρασκευὴ. Ἔτσι:

Στὴ Λέσβο (Διαλεκτός, 52) θεωρεῖται κατάλληλη μέρα γιὰ θεμελίωση σπιτιοῦ. Μπορεῖ νὰ γίνει καὶ ὅποιαδήποτε ἄλλη ἐργασία. Δὲν κάνει ὅμως ρούχα νὰ πλυθοῦν. Νύχια δὲν κόβονται.

Στὴ Ζάκυνθο (Ζῶης, Λεξικὸ) Παρασκευὴ γεννιέται ὁ ξένος. Τὸ ἴδιο καὶ στὴ Σητεία (Παπαδάκη, 25). Ἐνῶ στὴν Κάλυμνο γεννιέται ὁ κακόμοιρος (Ἡμερολ. Καλύμνου 1976).

Στὴν Τζαντὸ Θράκης τὸ εἶχαν σὲ καλὸ γιὰ τὸν πονοκέφαλο καὶ λούζονταν τρεῖς μεγάλες Παρασκευές· ὕστερα σ' ὅλη τους τὴ ζήση δὲν ξαναλούζονταν ἡμέρα Παρασκευὴ.

Παρασκευὴ δὲν ἔγνεθαν, δὲν ἔκλωθαν, δὲν ἔπλεναν (Σαραντῇ, Λαογρ. ΙΓ, 105).

Στὴν Κερασούντα Πόντου (Παπαδόπουλος, 220) δὲν κάθιζαν κλώσσα.

Στὴν Ἀργιθέα κανένα νυχτέρι δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ γίνει Παρασκευὴ, γιατί πίστευαν ὅτι τὴ μέρα αὐτὴ μπορούσε ἡ ἁγία Παρασκευὴ νὰ φέρει κακὸ στὸ σπίτι καὶ στὸ κοπάδι τους. Ὅρισμένες κρατοῦσαν καὶ τὴν Τρίτη (Τόσκα, 107).

Στὴ Ρούμελη (Λουκόπουλος, 54) δὲν κάνουν ἀρχὴ γιὰ κούρεμα.

Ἐπάρχει ἀκόμη ἡ πρόληψη ὅτι, ἂν ὁ καιρὸς θὰ εἶναι καλὸς τὴν Παρασκευὴ, τὴν Κυριακὴ θὰ βρέχει. Αὐτὸ τονίζει καὶ μιὰ παροιμία ποὺ λένε στὸν Ἀνδήμι τῆς Θράκης (Οἰκονομίδης, 82):

«Τς Παρασκευὲς ἡ λάμψη, τς Κυριακὲς ἡ κλάψ'».

Ἀντίθετα, ὁ Μπούτουρας (101) ὑποστηρίζει ὅτι, ὅταν βρέχει συνέχεια τὶς ἄλλες ἡμέρες, τὴν Παρασκευὴ ὁ καιρὸς θὰ γίνει καλὸς μέχρι καὶ τῆς Κυριακῆς (βλέπε καὶ Νατσούλης, 83).

Ὅπως βλέπουμε, ἡ ἁγία Παρασκευὴ στὶς παραδόσεις τοῦ λαοῦ μας ταυτίζεται μὲ τὴν Παρασκευὴ, ἡμέρα τῆς ἐβδομάδας. Αὐτὴ ἡ μέρα προσωποποιεῖται καὶ λογιέται γιὰ τὶς γυναῖκες· ἡμέρα ἱερὴ ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἐργασία ἀπὸ τὴν Πέμ-

πτη τὸ βράδυ· σ' ἐκείνες ποὺ δὲν φυλάνε τὴν ἀργία ἐμφανίζεται ἡ ἁγία Παρασκευὴ ἢ ἡ Πεφταργὰ σὰν μιὰ ψηλὴ γριὰ μὲ μεγάλα δόντια κι ἀδράχτια στὸ χέρι καὶ τὶς τιμωρεῖ (Οἰκονομίδης, 77). Σχετικές μὲ αὐτὴ τὴ δοξασία εἶναι οἱ παρακάτω παραδόσεις:

Στὸ χωριὸ Ἀπεράνθου τῆς Νάξου (Οἰκονομίδης, 78) διηγοῦνται ὅτι:

«Ἡ γριὰ Βασιλακάκαινα καθοῦντανε κάθε Παρασκευὴ βραδὺ κ' ἤκανε ντὴ ρόκα τζη. Μιὰ Μπαρασκευγὴ τὸ βράδυ ἐδιάηκεν ἡ Ἀγία Μπαρασκευγὴ καὶ τοῖς φωνάζει: «ὦ εἰτόνισσα, λέει, ἀνοιξέ μου κ' ἐμένα νὰ μπῶ ν' ἀποσπερίσωμε». Καὶ πάει καὶ τς ἀνοίγει καὶ μπαίνει μέσα καὶ καθίζει κ' ἐκάνασι τζὶ ρόκες τῶνε κι ἀπέκιο τοῖς λέει: «Ἐβγατίσαςι λέει εἰτόνισσα, λέει, τὰ μαλλιά καὶ πάω νὰ φέρο' ἄλλα. Καὶ σηκώνεται καὶ φτ'ὰ τὴ μιὰ τζὴ πάντα κι ἅ τὴν ἄλλη καὶ ξεμυξίζεται καὶ πετᾷ καὶ τὴ ρόκα τζ' ἐκεῖ χάμα καὶ τ' ἀδράχτι τζὴ καὶ φεύγει καὶ πάει σιὸ χαλι* κι ἀδουθᾷ** ἔναν ἀπεθαμένο καὶ στρέφεται κ' ἔρχειται καὶ φωνάζει: «ὦ εἰτόνισσα». Ἡ εἰτόνισσα λοιπὸ μιλιὰ. Λέει: «ὦ εἰτόνισσα». Ἀχρη. Μήδ' ἐπίλισε μήδ' ἐλάλησε. Ὅντεν ἤφυνεν ἡ ἁγία Μπαρασκευγὴ, ἐσηκώθηκεν κ' ἐσάρωσεν ἡ Βασιλακάκαινα κ' ἐπέταξεν ὅξω ὅ,τ' ἤφηνεν ἐκεῖ. Στρέφεται λοιπὸ ἡ Ἀγία Μπαρασκευγὴ καὶ πάει, καὶ ἀφοῦ δὲ τζ' ἤνοιξεν ἡ Βασιλακάκαινα, λέει: «Ἀνοιξέ μου, ρόκα μου». Λέει: «ὅξω μ' ἔρριξε». Λέει: «ἄνοιξέ μου ἀδράχτι μου». Λέει: «ὅξω μ' ἔρριξε». Τέλος πάντων νὰ μὴ ντὰ πολυλογοῦμε, λέει: «ὦξω μᾶς ἐπέταξεν ὅλα». Λέει: «Ἀ μωρὴ λέει πουτᾶνα εἰτόνισσα, αὐτὴν εἰτόνισσα, ἐνυχέφτηκες καὶ τὰ πέταξες ὅλα, μὰ ἤθελε νὰ σόχω τὸν ἀπεθαμένο νὰ τόνε βλέπεις ὅλη νύχτα». Καὶ παίρνει πάλι τὸν ἀπεθαμένο καὶ τόνε πάει σιὸ νεκροταφεῖον. Τὴν Μπαρασκευγὴ τὸ βράδυ δὲ θέλει νὰ δουλεύγει καθεὶς. Καὶ δὲν ἐξανάκατσεν ἡ Βασιλακάκαινα τὴν Μπαρασκευγὴ τὸ βράδυ.»

Μιὰ ἄλλη διήγησις ἀπὸ τὸ ἴδιο χωριὸ (Οἰκονομίδης, 79) λέει:

«Ἡ Ἀννέζα τοῦ Μπακαλοϊάννη, λε ἐκαλαμοκάνιαζε ντὴ Μπαρασκευγὴ τὸ βράδυ ἀπουμέσα, κ' ἐκαλαμοκάνιαζε κι' ἡ ἁγία Μπαρασκευγὴ ἀπουπόξω, ὕφαινεν ἡ Ἀννέζ' ἀπουμέσα κ' ἀπουπόξω ἡ ἁγία Μπαρασκευγὴ. Τὴν ἐθώρειε, λέει, μᾶς ἤλεεν ἡ συχωρεμένη. Καὶ τς ἤλεε, λέει: «Δὲ θέλω νὰ δουλεύγεις τὴν Παρασκευὴ τὸ βράδυ».

Ἡ ἁγία Μπαρασκευγὴ εἶναι ὁλοζώντιανη κ' εἶναι καὶ θανατιουργιά. Σαράνια παναῦρια τὸ ἐφῆτι στὴ χάρη τζη. Ἡ μάνα μου ἡ συχωρεμένη μᾶς ἤλεεν: Νὰ μὴ δουλεύγεται ποτές τὴν Μπαρασκευγὴ τὸ βράδυ ἵατι δὲ θέλει ἡ ἁγία Μπαρασκευγὴ νὰ δουλεύγουνσι. Δὲ θέλει λέει νὰ κάνουνσι ρόκα τὴν Μπαρασκευγὴ τὸ βράδυ.»

Στὴν Ἀγία Ἀννα Εὐβοίας (Οἰκονομίδης, 79) λένε ὅτι:

«Μιὰ ποὺ δὲν φύλαξε τὴν Παρασκευὴ καὶ νυχτέρευσε βγαίνοντας ἀπὸ τὸ σπίτι, εἶδε μιὰ γυναῖκα μὲ γεράνια ρούχα νὰ κάθεται πάνω σ' ἓνα βράχο. Πῆγε σπῆτι της καὶ τὴν πλάκωσε ἓνας ἴσκιος. Ἡ ἁγία Παρασκευὴ τὴ συχώρεσε, ἀλλὰ τῆς εἶπε, ὅτι, ἂν τὸ ξεχάσει πάλι, θὰ τὴ μισερέψει. Πράγματι, ὅσοι ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ποὺ δὲν φύλαξε τὴν Παρασκευὴ, ἐπειδὴ διαζόταν νὰ τελεῖται τὴν προίκα τῆς κόρης της καὶ μαγγάνιζε μὲ τὸ μάγγανο καὶ χτύπησε τὸ δάχτυλό της. Δὲν γιαιτρεύτηκε κ' ἔτοι μισερεμένη πέθανε.»

Στὴν Τρίπολη καὶ στὴν Καλαμάτα (Οἰκονομίδης, 79 — Πολίτης, 507) ἡ

* νεκροταφεῖο.

** παίρνει στὸν ὦμο.

ἁγία Παρασκευὴ φοβερίζει τὶς ἐργαζόμενες, γι' αὐτὸ ἀνήμερα τῆς ἁγίας Παρασκευῆς οἱ γυναῖκες τάζουν μπροστὰ στὴν εἰκόνα τῆς πὼς δὲν θὰ πιάσουν δουλειά ποτέ, οὔτε τὴ γιορτὴ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, οὔτε τὴν Παρασκευὴ καμιάς ἑβδομάδας. Μιὰ πού ἐδούλεψε τὴν Παρασκευὴ, εἶδε νὰ σταθεῖ μπροστὰ τῆς ἡ ἁγία Παρασκευὴ καὶ νὰ τὴ φοβερίζει. Τῆς ἐκούνησε τὸ δάχτυλο σὰν νὰ τῆς ἔλεγε: «Θὰ σοῦ δείξω ἐγὼ».

Στὴν Κρήτη (Πολίτης 507, Παράδοση 834) φοβοῦνται τὴν Πεφταργά:

«Ὅταν οἱ γυναῖκες κάθονται τὴν Πέφτη ἀργὰ καὶ κλώθουνε, ἔρχεται ἡ Πεφταργὰ καὶ τοὺς κάνει μεγάλη τιμωρία. Ἡ Πεφταργὰ εἶναι μιὰ γριὰ ψηλή, ὡς ἐκεῖ πάνω, μὲ κάτι δόντια μιὰ σπιθαμὴ μ' ἓνα ἀδράχτι ἔς τὰ χέρια. Τὸ ἀδράχτι τὸ κρεμᾷ ἀπὸ τὸ φεγγίτη γιὰ νὰ δείξει πὼς ἔρχεται. Γι' αὐτὸ κι ὅσες κάνουν νυχτέρι λὲν καμμιὰ φορὰ αὐτὸ τὸ τραγοῦδι:

«Ἐλα νὰ πᾶ' νὰ θέσωμε, νὰ πᾶ' νὰ κινηθοῦμε,
μὴν ἔρθ' ὁ νυχιοπάρωρας, κ' ἡ νυχιοπαρωρίνα,
νὰ δαίρει σένα μὲ τ' ἀσκή, κ' ἐμὲ μὲ τὴν κοπάναν».

Ἀπὸ ἄγνωστο τόπο ἔχουμε τὴν παρακάτω παράδοση:

«Πᾶνε τώρα πολλὰ χρόνια, πού μιὰ Πέμπτη θράδν καθότανε σ' τὴν πόρτα τοὺς μιὰ νύφη μὲ τὴν πεθερά της καὶ νέθανε. Προτοῦ νὰ σουρουπώσει, παίρνει ἡ γριὰ τ' ἀδράχτι καὶ τὴ ρόκα της καὶ λέει σ' τὴ νύφη: «Κάμε καὶ σὺ τὸ ἴδιο, γιατί ἄλλιῶς θὰ σοῦ θγεῖ σὲ κακόν». Ὅτι ἔθβαινε τότε τὸ φεγγάρι καὶ ἡ νύφη δὲν ἄκουσε καθόλου τῆς γριᾶς τὰ λόγια, μόν' της εἶπε νὰ πάει νὰ κοιμηθεῖ καὶ αὐτὴ ἐκάθηρε καὶ ἔνευθε μὲ τὸ φεγγάρι. Ἐτοὶ λοιπὸν πῆγε ἡ γριὰ κι ἐκοιμήθηκε.

Σὲ λιγάκι βλέπει ἡ νέα νᾶρχεται μιὰ ψηλὴ μαυροφορεμένη γυναῖκα, μὲ δόντια τόσο μεγάλα, πού ἐκρεμότανε ὅξω ἀπὸ τὸ στόμα ἴσια μὲ τὰ γόνατα, καὶ βαστοῦσε σ' τὸ ἓνα χέρι μιὰ μεγάλῃ ρόκα καὶ σὺ ἄλλο ἓνα ἀδράχτι. Ἀπὸ τὸν τρόμο της ἡ καημένη ἡ νέα δὲν μπόρεσε νὰ σαλέψει. Ἐκείνη ὅμως πῆγε καὶ κάθησε κοντά της καὶ τῆς λέει: «Ἐλα, γειτόνισσα, νὰ καθήσομε μαζὶ καὶ νὰ νέσωμε». Ἀλλ' ἀμέσως, τὸ ξαναῦρε καὶ σηκώνεται καὶ λέει: «Περίμενε μιὰ σιγμὴ νὰ πάω νὰ φέρω τὸ παιδί μου». Καὶ ἀποθέτει χάχω τὴ ρόκα καὶ τ' ἀδράχτι καὶ πάει σὺ κοιμητήριον. Τηράζει ἡ νέα, τί νὰ ἰδεῖ; Βλέπει πὼς ἄνοιξε ἓνα μνημα, ἔβγαλε ἓνα πεθαμένο ἔγκαιρα χωσμένο, καὶ τὸν ἔφερνε. Ἀμέσως πετάει τὴ ρόκα ἡ νέα καὶ τ' ἀδράχτι της στὰ κλαριά καὶ τρέχει σὺ σπῆτι της, μανταλώνει τὴν πόρτα καὶ πάει καὶ πέφτει σ' τὴ μέση τὰ παιδιὰ της.

Τότες ἔφτιασε καὶ ἡ ἁγία Παρασκευὴ σ' τὴν ἐξώπορτα καὶ τῆς φωνάζει: «Γειτόνισσα, γειτόνισσα, ἔλα νὰ νέσωμε μαζὶ». Ἀλλὰ ἡ νέα ἀπὸ τὸ φόβο της, τῆς εἶχε κοπεῖ ἡ φωνή. Καὶ σὰν εἶδε πὼς τοῦ κάκου τῆς ἐφώανξε, πῆρε τὴ ρόκα καὶ τ' ἀδράχτι της νὰ φύγει καὶ τῆς λέει: «Ἡ σωτηρία σου εἶναι πὼς εἶσαι μέσα καὶ σ' τὴ μέση τῶν παιδιῶν σου, γιατί ἂν ἦσουν πλαγιασμένη σ' τὴν ἄκρη, θὰ σ' ἔκαναν νὰ φᾶς πεθαμένον κρέας γιὰ τιμωρία γιὰ τὴν ἁμαρτία σου. Τὰ παιδιὰ ὅμως εἶναι καθαρά καὶ δὲν πάω σ' ἀνθρώπους πού εἶναι τριγυρισμένοι ἀπὸ χριστιανούς».

Ὑστερ' ἀπὸ λίγο καιρὸ ἐπέθανε ἡ νέα. Ἀπὸ κείνη ὅμως τὴ φορὰ εἶναι πού ὡς τὰ σήμερα καμμιὰ γυναῖκα δὲν νέθει Πέφτη θράδν μὲ φεγγάρι.» (Πολίτης, σελ. 508 - 509, ἀριθμ. πρακτ. παραδόσης 835, Οἰκονομίδης 77 - 78).

Ἀπὸ τὴ Νάξο, ἐπίσης, ἔχομε καὶ δυὸ ἄλλες παραδόσεις: Στὴν πρώτη, ἡ ἁγία Παρασκευὴ τιμωρεῖ κάποια γυναῖκα πού ὕφαινε:

«Μιὰ ὕφαινεγε σὺ χωριὸ μας κάθε Παρασκευὴ, κ' ἐπήνε ἡ ἁγία Παρα-

οκευή και το' ήδωσενε μέσ' σιὰ μάθια κ' έστραβώθηκε· ύστερα άρρώσισενε κ' έλειώσαν τὰ κριάια τση κ' επέθανενε.»

Στή δεύτερη, ή εργαζόμενη γυναίκα κατάφερε νά ξεγελάσει τήν άγία, πού θέλησε νά τήν τιμωρήσει:

«Ήτανε μιὰ γυναίκα κ' έφώναξενε μιὰς άλλονής: «ΨΩ, γειτόνισσα». Έκείνη νόμιζενε πώς είναι γυναίκα και το' ήνοιξενε, για νά νυχτερέφουνε. Μόλις πού τήν είδενε τήν έντίκρουσε, κ' είδεν δυι δέν ήταν γυναίκα. Τήν είδενε πώς ήτανε από τή μέση κι άπάνω γυναίκα κι από τή μέση και κάτω είχενε μαλλιαρά γαϊδουρίσια ποδάρια. Έτιρόμαξεν' ή γυναίκα και 'ια νά φύει, είπενε: «Αχ, άχ, τί είναι πού γίνεται όξω;» Λέει: «Τί;» Λέει: «Το' άγίας Πέφτης το' υιο' σκοιώσανε». Μόλις πού πενε έισά, πετάχτηκε κ' ήβγεν όξω, πού νόμιζε πώς ήταν άλήθεια, κ' εκείνη τήν έκοροϊδέψενε 'ια νά θγει όξω νά μη τήν νιανιάρει (νά μην τήν ένοχλει). Το κατάλαθεν ύστερα πώς το' είπενε ψέματα 'ια νά τήν κάμει νά φύει. Είχεν όμως κλειδώσει ή 'υναίκα τήν πόρτα μόλις ήφνενε κ' ύστερα 'ήενε κ' ήπέσενε με το παδί τση πού κοιμούντανε και το τζίμπισε 'ια νά ξυπνήσει νά μη φοβάται. Ύστερα ήρθεν απ' όξω σιό παράθυρο κ' έφώναξεν ή άλλη: «ΨΩ, γειτόνισσα. Άνοιξέ μου νά πάρω τή ρόκα μου και το μαλλιοφόντινό μου πού τὰ ξέχασα». Η άλλη δέ το' άμίλησε πια παρὰ είχενε πέσει και τήν έτίναξενε, (έτριμε απ' το φόβο της). Τότε ήφνε πια αυτό το πράμα. Νά τή χαλάσει ήθελενε, άλλ' άποϋ τήν είχενε πια κλείσει όξω, ήσασενε κ' έχάθηκενε. Ήτανε σκόλη μέρα. Ξημέρωνε το' άγίας Παρασκευής.»

Έπειδή Παρασκευή σταυρώθηκε ό Χριστός, γι' αυτό κάνει πολϋ καλό στοϋς άρρωστούς νά πλύνουν τὰ ρουχα τους αυτή τήν ήμέρα. Το αντίθετο συμβαίνει αν οί γονεΐς πλύνουν τὰ ρουχα τους (Μπούτουρας, 101, Νατσούλης 83).

Ο ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΜΟΝΟΛΟΓΟΣ

(δοκίμιο)

Ἔχει μιὰ προῖστορία αὐτὸ τὸ ἐσωτερικὸ κουνέντιασμα, ἡ ἐσώψυχη αὐτὴ συνομιλία, μὲ τὸν ἑαυτὸ μας.

Προάγγελος αὐτῆς τῆς ἔνδον συνομιλίας εἶναι ἓνα περιστατικὸ, ποὺ περιγράφει ὁ Ντοστογιέφσκυ στὸ «Ἐγκλημα καὶ Τιμωρία» του.

Εἶδε, λέει, ἓνα πρῶτ, ἢ καλύτερα παρατήρησε, ὁ Φεοντόρ, τὸν βασανισμένο λαὸ τοῦ Πέτρογκραντ — σημερινὸ Λένινγκραντ — νὰ σμαριάζει στὰ πεζοδρόμια ἀπελπιασμένος στὴν παγωνιά τῶν ἄγριων καὶ ἀδυσώπητων καιρῶν. Καὶ νὰ... λέει, νὰ λέει. Νὰ παραληρεῖ, νὰ μονολογεῖ, νὰ συνομιλεῖ καὶ νὰ κουνεντιάξει μὲ τὸν ἑαυτὸ του.

Αὐτὸ τὸ παραμιλητὸ δὲν ἦταν τυχαῖο. Ἀποτελοῦσε ἀτελῆ σχέση, ἴσως, ἀνάμεσα στὴν ψυχὴ τοῦ πονεμένου λαοῦ καὶ τῆς ἀπάνθρωπης, ἀμείλικτης στὸν πόνο, πραγματικότητος. Ἡ προσαρμογὴ αὐτὴ ὀφείλονταν στὸ ὅτι ἡ Ψυχὴ, στὸ παράξενο πλάταιμά της, ἔμενε πάντα πρὸ ἀπλόχωρη καὶ πρὸ μεγαλύτερη ἀπ' ὅσα πεπωμένα μπορούσε νὰ τῆς προσφέρει ἡ ζωὴ.

Ὡστόσο, ἡ ψυχὴ τοῦ τυραγνισμένου λαοῦ καὶ μέσα στὴ μεγαλόπρεπη μεγαλοσύνη της δὲν μπορούσε νὰ λησμονήσει τὶς ἀγιάτρευτες πληγές της. Κι ὁ ἀπλὸς ἄνθρωπος αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, λίγο πρὶν ἀπ' τὰ μισὰ τοῦ 19ου αἰῶνα, μὲ τὶς τόσες πικρὲς ἔγνοιες καὶ τὰ ἀβάσταχτα βάσανα, τ' ἀτέλειωτα καὶ βαθύτατα ὀδυνηρά, δὲν εἶχε σὲ ποιὸν νὰ πεῖ τὰ δραματικὰ του παράπονα καὶ τὰ ἔλεγε στὸν ἑαυτὸ του.

Τὸ περιστατικὸ ἔκανε βαθιὰ ἐντύπωση στὸ νεαρὸ τότε Ντοστογιέφσκυ καὶ τὸ κατέγραψε στὸ... νοῦ του. Ἀρχετὸ καιρὸ μετὰ, ὅταν ἡ στάση του ἀπέναντι στὴ ζωὴ εἶχε καταντήσει ὀδυνηρὰ ἐρωτικὴ καὶ ἔνιωθε ἐσωτερικὰ βαθιὰ ταραγμένος, ψάχνοντας νὰ βρεῖ στὸν ἀληθινὸ κόσμον τὴν εἰκόνα ποὺ τόσο ἐπίμονα λαχταροῦσε ἡ ψυχὴ του, συνέβηκε ὁ λῆρος ἐκεῖνος τοῦ λαοῦ νὰ ἐκσπάσει καὶ στὸν ἑαυτὸ του. Ἀπὸ μόνον του ἦρθε στὸ στόμα του τὸ παραμιλητὸ, ὁ τραγικὸς ἐκεῖνος λῆρος, ποὺ ἐσωτερικὰ βρισκόνταν ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἀντίπαλα μεγέθη: τὴν μνήμη ποὺ ἦταν προῖον τοῦ παρόντος του καὶ τὸν παράλογο χρόνον.

Καὶ τὸ παραμιλητὸ αὐτὸ τότες, ὁ Ντοστογιέφσκυ τὸ κατέγραψε στὸ χαρτὶ πιά, γιὰ νὰ πλάσει τὸ περιφρημὸ μυθιστόρημά του τὸ «Τπόγειον», μονολογώντας καὶ φτάνοντας ὡς τὸ αὐτοκριτικὸ ὀλοκαύτωμα.

Ὁ ἄνθρωπος τοῦ «Τπόγειου» θαρροῦσε σὰν τὸν ἥρωα τοῦ Σοφοκλῆ πὼς ἔβλεπε δυὸ ἥλιους καὶ δυὸ Θῆβες καὶ μιὰ πόλη ἐφτάστοιμη καὶ φορὲς ἔλεγε μονολογώντας, υπερρεαλιστικὰ σχεδόν, ὅτι περίπου ὁ Πένθος στὸ Διόνυσον, στὶς «Βάκχες» τοῦ Εὐριπίδου.

Ὡστόσο, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν σταματοῦσε νὰ γεμίζει τὸ φάκελό του μὲ διάφορα τεκμήρια, μὲ μοναδικὸ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπιτείνει μιὰ πάντα ἀμφιλεγόμενη κατάσταση: Τοῦ εἶχε ἀρέσει ἡ μοναξιά, ἀλλὰ διψοῦσε καὶ γιὰ ἀνθρώπινες σχέσεις ἐπαφῆς. Ζήλευε τὸν ἀπλὸ κοινὸ ἄνθρωπον — ἀλλὰ ποτὲ του δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ μοιάσει. Ἀπόρριπτε τοὺς νόμους τῆς φύσης, ἀλλὰ τοὺς φόρτωνε τὴν ἀδράνειά του. Ἀναζητοῦσε ὀλοένα τὴ συμπάθεια τοῦ ἀναγνώστη· ἀλλὰ συνάμα ἔκανε ὅτι μπο-

ροῦσε γιὰ νὰ τὸν παραμερίσει, νὰ τὸν ἀποσιωπήσει καὶ νὰ τὸν ἀποφύγει. Ὅταν ὑπέφερε, καὶ ὑπέφερε πολὺ καὶ γιὰ πολλὰ, προσποιότανε τὸν χαρούμενο. Ἦτανε νέος, μὰ ψυχικὰ γερασμένος, ἐπειδὴ ἔνιωθε πῶς τοῦ χρειάζοταν πολλὺς καιρὸς γιὰ νὰ γίνεи νέος.

Τελικά, παρὰ τὴν ἀφθονία προκλήσεων καὶ ποικίλων στοχαστικῶν προτάσεων, τὸ «Ὑπόγειο» δὲν εἶναι κάποιο μανιφέστο ἢ κάποια προκήρυξη μὲ καχύποπτες προβλέψεις, ὅπως ἀρχικὰ εἶχε νομισθεῖ, ἀλλὰ ἦταν ἔτσι ὅπως παρουσιάστηκε: «Μιὰ ἐξομολόγηση». Μιὰ ἐκ θαθέων ἐξομολόγηση ἑνὸς τραγικοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀνθρώπου τοῦ 19ου αἰῶνα, ποὺ μὲ κλειστὰ βλέφαρα συνομιλοῦσε καὶ μὲ τὸν ἑαυτό του, δοκίμαζε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν καθαρὴ αἴσθηση τῆς ὑπαρξης, διαπόμπευε τὰ ὡς τότε ἀστικά ἱερὰ σύμβολα καὶ ἐξέφραζε στοὺς ἐσωτερικοὺς καταποντισμοὺς τῶν πνευματικῶν του πατρίδων, τὴν ἀμετάκλητη πίστη του στὸ καινούργιο.

Ἀναμφίβολα, ὁ Ντοστογιέφσκυ, μὲ τὸ «Ὑπόγειό» του, προσπερνοῦσε τίς ὡς τότε παραδοσιακὰς φόρμες τοῦ μυθιστορήματος καὶ μέγας ἀνακαινιστὴς αὐτός, υἱοθετοῦσε μιὰ νέα καὶ ζωντανὴ φόρμα, ἐκείνη τοῦ ἐσωτερικοῦ μονόλογου, δίνοντας πρόσβαση σ' ἓνα κόσμο ἀποκλειστικὰ δικό του.

Αὐτὸς ὁ σκοτεινὸς καὶ πικρὸς ἐσωτερικὸς λόγος, ἀλλὰ τόσο βαθὺς καὶ τραγικός μαζί, μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ μόνο μὲ τὴ συνομιλία ψυχῶν - ἰδεῶν μέσα στὸ σκοτεινὸ σπήλαιο τῆς Ζ' Πολιτείας τοῦ Πλάτωνα.

Ὅμως ἐδῶ στὸ Ντοστογιέφσκυ — νὰ ἐξηγούμαστε — δὲν πρόκειται γιὰ μεταφυσικὴ θέωση τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ιδέας, ἀλλὰ γιὰ ρεαλιστικὸ λήρο, ποὺ δγαίνει ἀπὸ τὰ πυκνὰ σκότη μιᾶς τυραγνισμένης ὑπαρξης, καθὼς μιὰ μελέτη καὶ ὑποψία θανάτου τὴν βαραίνει.

Ἦταν μυθιστόρημα — πραγματεία, θὰ λέγαμε —, ποὺ ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἀληθινὸ καὶ σωστὸ μυθιστόρημα, εἴτε καινούριο εἴτε παλιό, κι αὐτὴ τὴν πραγματεία πρέπει νὰ ἀντιπροσωπεύει (καθὼς θὰ ἤθελε καὶ ὁ Κλόντ Σιμόν - Βραβεῖο Νόμπελ 1985), πλάθοντας μιὰ ἱστορία βασισμένη στὰ διάφορα κοινωνικὰ ἢ ψυχολογικὰ δεδομένα τοῦ κόσμου.

Καὶ στὴν περίπτωσή τοῦ ἐσωτερικοῦ μονόλογου, ποὺ ὁ πρωτοπόρος Ντοστογιέφσκυ «ἐφήρμοσε» στὸ «Ὑπόγειό» του, διαπιστώνεται πῶς κάθε ἄλλο παρὰ ἀφήγηση ἔκανε. Ὁ Ντοστογιέφσκυ ἐδῶ δὲν ἀφηγήθηκε, ἀλλὰ ἀπλῶς τὰ δεδομένα τῆς ψυχῆς τὰ εἶδε καλὰ καὶ βαθιὰ μέσα του. Τὰ κατέγραψε μετὰ καὶ τὰ παρουσίασε.

Δὲν ἐξήγησε αὐτὰ ποὺ συνέβησαν μέσα του. Δὲν ἤθελε νὰ τὰ ἐξηγήσει. Μῆτε καὶ τὰ ἔκρινε. Γιατὶ κατανόησε πῶς δὲν εἶναι δουλειὰ τοῦ ἀληθινοῦ συγγραφέα αὐτή.

Ὁ ἀληθινὸς συγγραφέας ἀξιοποιεῖ τὴ λυρικὴ προοπτικὴ του μὲ τὸν ἐσωτερικὸ μονόλογο μέσα στὴ ροὴ τῆς συνείδησης, ὅπου ἔχουμε ἕναν ταυτοχρονισμό τοῦ ἀφηγηματικοῦ «ἐγώ» καὶ τοῦ ἐμπειρικοῦ «ἐγώ», τοῦ ἔξω καὶ τοῦ μέσα κόσμου. Καὶ σ' ὅλη αὐτὴ τὴν πρωτότυπη διαδικασία τῆς παρουσίας τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας καὶ τῆς φύσης, μέσ' ἀπὸ μιὰ ἐσωτερικὴ προοπτικὴ μὲ παράλληλη ἔντονη προβολὴ πρὸς τὰ μέσα τῆς ἀντικειμενικῆς ἐμπειρίας, ὁ Ντοστογιέφσκυ στάθηκε ἀναμφίβολα πρωτοπόρος.

Ἀργότερα, ὁ Τζόνς στὸν «Ὁδυσσεά» του κατανόησε καὶ μᾶς ἔπεισε νὰ τὸ παραδεχτοῦμε αὐτὸ μὲ τὸν καιρὸ, πῶς μέσα στὴ συνείδησή μας τὰ γεγονότα εἶναι σκορπισμένα. Ἡ «ἱστορία» τοῦ συγγραφέα - ἀνθρώπου πάει νὰ τὰ συνδέσει, ἀλλὰ αὐτὰ συγχέονται μέσα στὸ σύμπτωμα τοῦ ἐρεθισμοῦ, τοῦ ψυχικοῦ πάθους καὶ τῆς ἐσωτερικῆς του ἀνταρσίας. Κι ἔτσι συγκεχυμένα τὰ δίνει καὶ τὰ παρουσιάζει. Καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἀποτύπωση τῆς σύγχυσης βρίσκεται ἀναμφίβολα ἡ σκληρὴ πάλη τοῦ

συγγραφέα ν' απεικονίσει τὸν ἔνδον κόσμον. Κι αὐτὸ εἶναι τὸ μεγαλεῖο του, ποὺ πράγματι μᾶς συγκλονίζει· γιατί ἀποτελεῖ τὸ τρόπαιο ἑνὸς μαχητῆ πνευματικοῦ ἀνθρώπου — μιὰ ἀξιοθαύμαστη ἐπίτευξη στὴ μάχη μὲ τὸ ἀκατόρθωτο.

Τὰ γεγονότα, λοιπόν, ποὺ κατέγραψε ὁ Τζόνς μ' ἓνα σὲ πρῶτο πρόσωπο λόγο, δὲν εἶναι παρὰ ἡ σύγχυση τῆς συνείδησης, ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ καὶ δυνατὴ ἔνταση τῶν ἐντυπώσεων, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸν ἔξω κόσμον καὶ ἔχουν προκληθεῖ ἀπὸ τὰ συγκλονιστικὰ «πνευματικὰ» γεγονότα, ὅταν καὶ ὅπως τὰ ζοῦμε.

Ἄλλου πάλι, ὁ ἴδιος ὁ Τζόνς, ὅταν πέφτει σιγὴ κάτω ἀπὸ τὰ πέλματα τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ἐπιτρέπει νὰ τοῦ μιλήσουν γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους. Καὶ τοῦ μιλοῦν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς τους. Τοῦ μιλοῦν, γιὰ νὰ μιλήσει κι αὐτὸς γι' αὐτοὺς μὲ μιὰν ἀδέξια λεπτολογία καὶ μιὰν ἀκατάσχετη μικρολογία, κάνοντας ἔτσι τὴν ἀνθρώπινη συνομιλία φυλακὴ. Ἐνα σκοτεινὸ καὶ ἀποτρόπαιο δεσμοτῆριο, ὅπου καὶ περιγράφονται λεπτομερειακὰ καὶ μὲ ἀμείλικτα ζωντανὰ τρόπο τὰ ἐσωτερικὰ τοπία καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα τῶν ἡρώων του. Κι αὐτοὶ οἱ ἥρωες ζωντανοὶ - νεκροί, ἀνασαίνουν παραληρώντας τὴ μαύρη γαλήνη τῶν πρὶν ἀπ' αὐτοὺς πεθαμένων, βιώνοντας ὅλο καὶ πιὸ ἔντονα τὸν τόπο, ὅπου ἔχουν βρεθεῖ· τόπο βασανιστηρίων, φρίκης καὶ ἀπάνθρωπης ἐρημίας.

Ἡ γραφὴ τοῦ Ἰρλανδοῦ, ποὺ ἐπινόησε τὸν «Ὀδυσσεά», ἔχει τὴν ἔκφραση μιᾶς πεποιθήσεως γιὰ τὴν περίπλοκη καὶ σχεδὸν ἀπέραντη μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἐκεῖνη ἡ γραφὴ τῆς περιέργους λυρικῆς προοπτικῆς, ὅπου τὸ συναίσθημα τοῦ ὑποκειμένου δίνεται μὲ πολλὴ ἔμφραση, ἀφομοιώνοντας τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον, σὲ μιὰ προσωπικὴ ἐμπειρία καθαρὰ ἐσωτερικὴ καὶ μέσα ἀπὸ μιὰ συσχέτιση εἰκόνων, πέρα ἀπὸ κάθε χρονικὴ ἀλληλουχία.

Ὁ τόνος τοῦ Τζέιμς Τζόνς εἶναι χαμηλόφωνος καθὼς προσπαθεῖ νὰ μεταλλάξει τὰ γεγονότα τοῦ «ἔξω» κόσμου σὲ συμβολικὸ ὄραμα. Ἐνα ὄραμα ὅπου: συνείδηση καὶ κόσμος δημιουργοῦν ἓνα εὐρύτερο τοπίο γεμάτο νέο νόημα, δίνοντας τὴ στιγμή ὁλόκληρη, μὲ ὅτιδήποτε περιέχει μέσα σὲ ἐξαιρετα φωτεινὲς συμβολικὲς διαστάσεις.

Στὸ μεταξύ, παρατηρεῖ κανεὶς πὼς στὰ πρόσωπα, τὶς καταστάσεις καὶ τὶς στιγμὲς τῆς καθημερινότητος τίποτα δὲν φαίνεται φτιαχτό, στὰ κείμενα τοῦ Τζόνς.

Τὸ ἔργο του οἱ «Δουβλινέζοι» καὶ οἱ «Νεκροὶ» δὲν τὸ ἔγραψε ὁ ἴδιος — αὐτὸ τὸ ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος ὁ Τ. — ἀλλὰ τοῦ τὸ ἔγραψαν οἱ ἄνθρωποι, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι, σημαντικοὶ καὶ ἀσήμαντοι, μεγάλοι καὶ μικροί, ζωντανοὶ καὶ πεθαμένοι.

Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔσκυψαν σιμὰ στὸ Τ.Τ. καὶ τοῦ ψιθύρισαν νὰ γράφει γι' αὐτούς, μέσα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα κυριαρχημένη ἀπὸ τὴ δόξα τοῦ ρεαλισμοῦ, ἀλλὰ συνάμα πληρωμένη ἀπὸ μιὰ πυκνὴ ἀχλὺ πολλαπλῶν ἀφηρημένων συμβολικῶν σχημάτων.

Στὴν ἴδια περίπου ἀτμόσφαιρα κινήθηκε καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ συνείδηση τοῦ Μαρσέλ Προυστ. Κινήθηκε ὁλόκληρη, σύσσωμη σὰν ἓνα καὶ μόνο ποίημα ἐν προόδῳ — ἓνα «work in progress», ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Τζέιμς Τζόνς — ποὺ τερματίζει ὁ θάνατος.

Ἡ συνείδηση τοῦ Προυστ ταυτίστηκε μὲ μιὰ τεράστια συνθετικὴ ἐνότητα, ὅπου ἐπιδιώχθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο καὶ ἀπὸ τὰ πρῶτα κίολας βήματα τῆς ἀναζήτησε τοῦ χαμένου χρόνου. Ὁ Μαρσέλ Προυστ ἤθελε καὶ ἤξερε πὼς μ' αὐτὴ τὴν ἀναζήτηση μπορούσε ὁ χρόνος καὶ ἔπρεπε νὰ ξανακερδηθεῖ. Γι' αὐτὸ, δημιουργώντας αὐ-ἑξαινε «ἐν προόδῳ» τὶς ἐσωτερικὲς του περιδιάσεις, τὰ λοξὰ μονοπάτια καὶ τοὺς μαϊνάνδρους του, χωρὶς ὅμως νὰ χάσει ὅμως ποτὲ ἀπὸ τὰ μάτια του τὸν τελικὸ του

στόχο. Κι έτσι το πολυδαίδαλο «Ἀναζητώντας τὸ χαμένο χρόνο» διαβάζεται, βλέπεται, ἀκούγεται — ἡ γραφή γίνεται συχνὰ εἰκόνα, ντύνεται συχνὰ τὴ μουσικὴ μορφή — σὰν τὶς παραλλαγές καὶ τὶς φουῆγες στὶς τελευταῖες σονάτες καὶ στὰ τελευταῖα κουαρτέτα τοῦ Μπετόβεν.

Οἱ μουσικὲς αὐτὲς παραλλαγές, λοιπόν, ὄχι μόνο ἀκούονται ἀλλὰ λειτουργοῦν καὶ σὰν ὄραση καὶ ἀνάγνωση, προκαλώντας ταυτόχρονα καὶ τὴν ὅλη τους ἐσωτερικὴ ἀνάπλαση μὲ τὴ μνήμη.

Ἔτσι, ἡ «ἀθέλητη» αὐτὴ μνήμη τοῦ Προῦστ ἐνώνει τὸ χωροχρονικὸ κόσμο μὲ τοὺς διαχρονικοὺς κόσμους τῆς καθαρῆς μνήμης ἢ, ἀκόμα, μὲ τὶς θεωρίες τοῦ Μπερξόν. Στὴν πρώτη περίπτωσι, τῆς ἐνώσεως τῆς διαχρονικῆς μνήμης μὲ τὸν χωροχρονικὸ κόσμο, ὁ Προῦστ ἐναρμονίζεται στὴν ἀφήγησή του μὲ τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Ἀινστάιν, τονίζοντας ὁλοένα καὶ μὲ ἔμφαση τὴ χρονικὴ διάσταση, ἐνῶ παρὰ ἡλὼ μὴ προοδευτικὴ κίνησις καθαρὰ πλανερὴ ἐπιτρέπει νὰ ἐγγραφεῖ ἡ πραγματικότητα τῆς ἀναδρομῆς. Μιᾶς ἀναδρομῆς σὲ ζωὴ περασμένη, βιωμένη, μὰ καὶ σταματημένη, πού ἀνακαλεῖται ὅμως σὰν τὸ κατώφλι τοῦ θανάτου.

Στὴ δευτέρῃ περίπτωσι, ὁ Προῦστ προσεγγίζει τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Ἐνρί Μπερξόν καὶ ἐπικαλεῖται μὴ πραγματικὰ συμβολικὴ ἐνόρασις, συνδυάζοντας δυὸ πράξεις: ἐκεῖνη πού «παρατηρεῖ» τὰ γεγονότα μὲ ἀμεροληψία καὶ κείνη πού τὸ ἔργο τοῦ δημιουργοῦ ἀφηγητὴ συγγραφέα παρουσιάζει τὴν ταυτόχρονη ἐπιμέρους προοπτικὴ τῶν διαφόρων χαρακτήρων.

Στὶς «Ἀναζητήσεις τοῦ Χαμένου Χρόνου» ὁ Προῦστ γράφει σὲ πρῶτο πρόσωπο· ἀλλὰ δὲν εἶναι ποτὲ κυριολεκτικὰ καὶ ξεκάθαρα ὁ ἴδιος συγγραφέας· εἶναι ἀνάμεσα σ' ὅλα τὰ φανταστικὰ τρίτα πρόσωπα — αὐτὸ πού διάλεξε ὁ ἴδιος γιὰ ἀντιπρόσωπό του, εἶναι ἡ persona του.

Ὁ Προῦστ, λοιπόν, ἀπ' τοὺς πρωτοπόρους κι αὐτὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ μονόλογου, δὲν πιστεύει στὴν ἀντικειμενικότητα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Πιστεύω, ὡστόσο, στὸ ἀντίθετο· στὴν ὑποκειμενικὴ δηλαδὴ ἀνάπλαση τῆς πραγματικότητας καὶ τῆς ἀλήθειας, πού μόνο μὲ τὸ κοίταγμα καὶ τὴν ἀνάλυση μιᾶς συνειδήσεως ἀποκτᾶ ὑπόστασις.

Ὁ συγγραφέας τοῦ «Ἀναζητώντας τὸν χαμένο χρόνο» ξεπέρασε τὴν ἀρρώστια τοῦ αἰῶνα του μὲ πῶς βαθὺ καὶ φιλοσοφικὰ ἥρεμο ἐκφραστικὸ τρόπο, — ἀντίποδας αὐτός, τοῦ πολυθόρυβου παιδιοῦ τοῦ αἰῶνα, πού ἦταν ὁ Μυσσέ· καὶ τὸν ἐξομολογήθηκε στὴν ἐπιφάνεια, — αὐτὸν τὸν ρομαντικὸ καὶ ἄνοστο αἰῶνα.

Ὁ Προῦστ — ὅπως τουλάχιστον ὁ ἴδιος ἰσχυρίζεται («εἶχα τὴν ἀτυχία ν' ἀρχίσω μὲ τὴ λέξη ἐ γ ὦ ἓνα βιβλίον, αὐτὸ εἶναι ὅλο...») — θέλει νὰ πεῖ, πὼς δὲν εἶχε τὴν πρόθεσις νὰ ἀναλύσει τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ νὰ κάνει μυθιστόρημα ἐνδοσκοπησης. Ὅ,τι μᾶς φαίνεται ἐξωτερικόν, σίγουρα τὸ ἀνακαλύπτουμε μέσα μας.

Μὰ τὸ «ἐνδον σκάπτε» δὲν εἶναι εὐκόλο γιὰ τὸν καθένα. Γιὰ τὸν συγγραφέα, εἶναι πῶς δυσκολότερο πού καλεῖται νὰ κάνει διαλεκτικὴ μὲ τὸν ἑαυτό του, μὴ ἀναγκαιότητα πνευματικὴ καὶ πού ἀπαιτεῖ ἰδιαίτερη εὐαισθησία.

Γι' αὐτό, ὅταν κάποτε ρωτήσανε τὸν Προῦστ, ἂν δὲν γινόταν συγγραφέας, τί ἐπάγγελμα ἤθελε νὰ ἀσκεῖ, εἶπε:

— Ἄν ἐξέλιπε τὸ χαρτί καὶ δὲν μπορούσα νὰ εἶμαι πιά συγγραφέας, θὴ ἤθελα νὰ γινόμουν φουρνάρης. Εἶναι ἄξιο τιμῆς νὰ δίνεις στοὺς ἀνθρώπους τὸ καθημερινὸ τους ψωμί. Στὸ μεταξύ κάνω ὅ,τι μπορῶ γιὰ νὰ κατασκευάσω ἐκεῖνο τὸ ὅποιο ὁ Ρακίνας ἔλεγε «ψωμὶ τῶν ἀγγέλων».

Ἔτσι, λοιπόν, ὁ Προῦστ νοιάστηκε νὰ ταῖσει τὴν ἀνθρωπότητα, μὲ τὸν ἄρτο τῶν ἀγγέλων· δίνοντας κείμενα σὲ μὴ ἐπίμονη ἀναζήτησις τοῦ χαμένου καὶ ξανα-

κερδισμένου χρόνου, μ' ένα λόγο ζεστό, εξομολογητικό, μὰ πολὺ ἀπαιτητικὸ — λόγῳ ποὺ ἰχνεύει τὴν ἐνδοχώρα μιᾶς μεγάλης ψυχῆς, ποὺ ζεῖ ἀπροσμέτρητα τὴ λειτουργία τοῦ κόσμου. Σ' ἓνα του ἀπόφθεγμα ὁ Μαρσέλ Προύστ, γιὰ τὴν ἰχνευση τῆς λειτουργίας τοῦ κόσμου, εἶχε διατυπώσει αὐτὴ τὴ σκέψη: «... Ἐγὼ ἀναζητοῦσα τοὺς μεγάλους νόμους κι ἄλλοι λέγανε χανόμεννα στὶς λεπτομέρειες».

Πράγματι, ὁ Προύστ παρατηροῦσε μὲ στοχασμὸ καὶ αἶσθημα τὸν κόσμῳ καὶ ζοῦσε — ὅ,τι ζοῦσε — μὲ τέτοια δύναμη, ποὺ ὁ ἄλλος κόσμος, ὁ ἔξω ἀπ' αὐτό ποὺ βίωνε, ἐξαφανίζονταν. Δὲν ὑπῆρχε γι' αὐτόν. Ὅταν ἔφτανε στὸ στάδιο τῆς περιγραφῆς αὐτῶν ποὺ εἶδε καὶ ἔζησε, τότες ὁ ἀφανισμένος κόσμος ξαναέρχονταν μπροστά του, ἀνοίγοντας ἄλλες προοπτικὲς στὸ στοχασμὸ του, μὲ ἀπίθανες, φορὲς, προεκτάσεις.

Γιὰ νὰ παρακολουθήσει κανεὶς τὰ κείμενα τοῦ Προύστ, χρειάζεται νὰ προσαρμoστεῖ, μὲ τὴ δική του ἀνάσα, μ' ὅλους τοὺς ἀέναους Βαγνερικούς κυματισμοὺς μιᾶς εὐέλκτικης σκέψης, ποὺ λαχταρᾷ, λές, νὰ κυκλώσει τὸ φευγαλέο νόημα τῆς ζωῆς.

Μέσα σ' αὐτὴν τὴν ἐσωτερικὴ περιπέτεια, ποὺ βρισκόμαστε πάντα ἐμεῖς στὴν ἐπιφάνεια, βλέπουμε τί μᾶς ἔφεραν, ἀπ' τ' ἀπύθμενα βάθη τοῦ κόσμου, οἱ τολμηροὶ βουτηχτὲς τοῦ στοχασμοῦ, τί μᾶς ἔφεραν ἀπ' τὶς ἀβύσσους τοῦ ἀγνώστου! Ἀνάμεσα στοὺς δυὸ μεγάλους τοῦ ἐσωτερικοῦ μονόλογου, τὸν Ντοστογιέφσκυ ποὺ προαναφέραμε καὶ τὸν Μαρσέλ Προύστ, νιώθουμε κάτι τὸ τρομερὸ, ὅταν τοὺς διαβάζουμε καὶ τοὺς μελετοῦμε.

Ὁ πρῶτος, μᾶς παρατᾷ κατάνομους μὲ μιὰ ἐνδόμυχη μὲ τὸν ἑαυτὸ μας συνομιλία, πάνω σ' ἓνα φοβερὸ γκρεμὸ, ποὺ ἐμπρὸς χαίνει ἡ σκοτεινὴ καὶ ἀπροσμέτρητὴ ἄβυσσος, γιὰ νὰ τὰ βγάλουμε πέρα. Ὁ δεῦτερος, στέκει πίσω μας κι ἀκούει τὸ παραμιλητό μας. Μᾶς ἐμψυχώνει καὶ μᾶς ἐνδυναμώνει ἐμπρὸς στὸν βαθὺ ζόφῳ κι εἶναι ἔτοιμος νὰ ἀναλύσει ἀκόμα καὶ τὸ χάος.

Μὲ τὸν Προύστ, ὅλη ἡ θολούρα τοῦ ἑαυτοῦ μας, λέει κάπου ὁ Gide, βγαίνει ἀπὸ τὸ χάος ἀποκτᾷ συνειδηση.

Μιὰ τέτοια διαδικασία, μ' ἄλλους καθαρὰ προσωπικοὺς τρόπους, χρησιμοποιεῖ καὶ ἡ πεζογράφος Βιρτζίνια Γούλφ, στὴν προσπάθεια ἰχνευσης τοῦ ἐσωτερικοῦ ἑαυτοῦ μας. Ἡ Γούλφ, μετουσιώνει τὴ στιγμή τῆς γνώσης, δηλαδὴ τὸ ἐξωτερικὸ γεγονός, σὲ ἐσωτερικὴ ἐμπειρία. Ξεφεύγει ἀπὸ ἓναν ἄγνωστο συνήθως ἐξωτερικὸ κόσμῳ, ἀμείλικτο καὶ ἀπειλητικὸ, προσπαθώντας μέσα σὲ ἐλαφρὲς διαφάνειες δράσης νὰ ὑπερτονίσει τὴν εἰκόνα καὶ τὸ ὄνειρικὸ στοιχεῖο.

Ἐκπρόσωπος ἡ Γούλφ τοῦ λυρικοῦ μυθωτορήματος, παρουσιάζει τὴν ἀντίθεση ἀνάμεσα στὸ ἀτομικὸ ἐγὼ καὶ στὸν ἐξωτερικὸ κόσμῳ, ὅχι σὰν συνηθισμένη καθημερινὴ πράξη, ἀλλὰ σὲ μιὰ προβολὴ καθαρὰ συμβολικὴ. Ἡ ἀντικειμενικὴ ἐμπειρία εἰσβάλλει στοὺς χώρους τῆς ἐσωτερικῆς διάστασης καὶ ἡ ἀνθρώπινη ἐπικοινωνία καὶ ἡ φύση ὁρῶνται ἀπὸ μιὰ ἐσωτερικὴ προοπτικὴ.

Ἐπάργει ἓνας παράξενος καὶ ἰδιότυπος κυματισμὸς λυρικοῦ λόγου, στὰ κείμενα τῆς Γούλφ, μὲ μιὰ ἀμεσότητα πρωτόγνωρη, ποὺ ξαφνιάζει τὸν ἀναγνώστη. Ἡ συνειδηση τῆς πεζογράφου στὴ ροὴ τῆς δίνει ζεστὴ τὴν πίστη πὼς οἱ ἐμπειρίες μας ἰσχύουν καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους· κι αὐτὸ ἐγγυᾶται τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὴ φυλακὴ τῆς προσωπικότητάς. Ὁ μονόλογος τῆς μοναξιάς τῆς ἐκπέμπεται ἀπὸ ἓνα κεντρικὸ συμβολικὸ χαρακτήρα καὶ ἀντικαθιστᾷ τὰ γεγονότα, δημιουργώντας ἓνα συμβολικὸ σχῆμα, ποὺ περιέχει τὴ ζωὴ, σὰν σύνολο καὶ σὰν παγκόσμια ἐμπειρία.

Ὁ ἐσωτερικὸς μονόλογος βρῆκε στὴ Βιρτζίνια Γούλφ τὴν ὥραιότερη καὶ συγκλονιστικότερη ἔκφρασή του. Πρόκειται γιὰ ἐσωτερικὰ κύματα καὶ κάτι πολὺ περισσότερο ἀπὸ λεκτικὰ - φραστικὰ σχήματα. Ὅλα τὰ κείμενα τῆς Γούλφ διαδρα-

ματίζονται στὸν ἐσωτερικὸ κόσμο. Ἡ περιγραφή χρησιμεύει μόνο σὰν καταλύτης, ποὺ θέτει σὲ κίνηση αὐτὰ τὰ ἐσωτερικὰ κύματα.

Εἶναι, ἀκόμα, ὁ ἐσωτερικὸς λυρικός μονόλογος τῆς πεζογράφου, μιὰ εἰλικρινέ-στατη καὶ ὅλο διαύγει ἀφήγηση. Μιὰ ἀφήγηση ἐναρμονισμένη μὲ τὸ μελωδικὸ τόνο κάποιας πρωτάκουστης μουσικῆς. Μιᾶς μουσικῆς, ποὺ μέσα της ρέουν ἀστραφτερὰ σύντομες σκέψεις, μνήμες ἀνανεωμένες, ἐντυπώσεις ζωῆς καὶ ἀχανεῖς κι ἀτέρμονοι μονόλογοι, ὅπου ὀρθώνονται αἰνιγματικά τὰ σύμβολα τῆς βαθιᾶς μοναξιᾶς καὶ τῆς πικρῆς ἀνθρώπινης ἀλλοτριώσης.

Κανένας ἄλλος μυθιστοριογράφος, πρὶν ἀπὸ τὴ Γούλφ, δὲν εἶχε δώσει τέτοια λάμψη καὶ τέτοια πρωτοτυπία, μιὰ νέα, θὰ ἔλεγα, λυρική ὑφή, στὸ εἶδος τοῦ ἐσω-τερικοῦ μονόλογου.

Γιατὶ ἡ Γούλφ, σ' αὐτὸ τὸ ἔνδον παραμλητό της, κατορθώνει νὰ συνενώσει, μ' ἔξοχη εὐαισθησία, τὶς «στιγμὲς» τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, μὲ τὴν ἐσωτερικὴ της συμβολικὴ ἐμπειρία. Ἔτσι, φτάνει στὴ δυνατότητα νὰ ἐνεργοποιεῖ τὴ μνήμη καὶ τὴ φαντασία, προσπαθώντας νὰ συλλάβει συμβολικὰ τὸν κόσμο· ἐνῶ φωτίζει, στὴν προσπάθειά της αὐτή, ὁλοένα μὲ θαυμαστὲς ἀντανακλάσεις ἀπ' τὸ ἐσωτερικὸ της λυκόφως τὸ περιεχόμενο καὶ τὴ συνοχὴ τῆς λυρικῆς της ἀφήγησης.

Οἱ ἀντανακλάσεις, ποὺ προεῖπαμε, εἶναι στὰ κείμενα τῆς Γούλφ οἱ πραγμα-τικὲς ἐμπειρίες τοῦ ἔξω κόσμου· εἶναι ἓνα ἐσωτερικὸ φῶς ποὺ ἔχει μέσα του μετου-σιώσει τὴν ἐξωτερικὴ πραγματικότητα καὶ τὴν ἀποκαλύπτει σὲ συνέχεια μέσ' ἀπ' τὴ συνειδήση καὶ τὴ ροή της, μ' ὅλες τὶς συμβολικὲς παραστάσεις καὶ προεκτάσεις της.

Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ, τοῦ μεσοπολέμου, ποὺ μεσουρανεῖ ὁ ἐσωτερικὸς μο-νόλογος στὸ λυρικὸ μυθιστόρημα τῆς Γούλφ, ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸν ἔνδον δρόμο τῆς πεζογραφίας (weg nach innen) καὶ ὁ ξακουστός Γερμανοελβετὸς συγγραφέας Χέρ-μον Ἔσσε!

Ὁ Ἔσσε ὁμολογεῖ πὼς ὅλα τὰ μυθιστορήματα, ποὺ ἔχει γράψει, δὲν ἀποτε-λοῦν παρὰ βαθιὲς διωγραφίες τῆς ψυχῆς, ποὺ ἱστοροῦν τὴν ἐσωτερικὴ περιπέτεια τοῦ ἀνθρώπου, μὲ ἀβάσταχο πόνο καὶ ὀδύνη. Στὴν ἀφήγησή του, ἀκόμα, ὁ Ἔσσε, δὲν ρίχνει ὅλο τὸ κεντρικὸ βάρος στὴν πλοκή, ὅπως γίνονταν στὸ παραδοσιακὸ μυ-θιστόρημα, μήτε στίς ποικίλες περιπλοκὲς καὶ τὴν ἀγωνία τοῦ ἀναγνώστη ὡς πρὸς τὸ τί πρόκειται νὰ συμβεῖ. Τὸ βάρος, ἀντίθετα, μετατίθεται στὸ μονόλογο, ὅπου ὁ συγγραφέας μιλάει ἐν ὀνόματι τοῦ ἥρωά του, γιὰ τὴ χαμένη γνησιότητα τῶν αἰσθημάτων, γιὰ τὴν ὑποκρισία, τὴν ἀπανθρωπιά ποὺ ἔφερε ἔνδον, στὸν ἄνθρωπο, ὁ ἔξω κόσμος, δηλαδὴ ὁ πολιτισμός.

Ἄλλοι, σὲ ἄλλους συγγραφεῖς τῆς ἴδιας περίπου ἐποχῆς, ὅπως στὸ Φῶκνερ, στὸ Μάν, στὸν Μπρόχ, ἀναστελλεται ἡ ἀφήγηση. Οἱ λέξεις βαραίνουν, συμπυκνώ-νονται. Τὸ Τὸ ἐκτόπισμά τους, σὲ ἀντίκρουσμα ἐσωτερικὸ, μεγαλώνει. Ὁ λόγος ἐσω-τερικεύεται. Ὅλο τὸ βάρος πέφτει πιά στὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι πλέον ἡ ἐπιφανειακὴ κατάληξη ἐνὸς συστήματος καὶ ὁ φραγμὸς του, δὲν εἶναι πλέον τὸ πέρας τῆς ἔρευνας, ἀλλὰ ἀντίθετα, δίνεται σὰν μοναδικὴ δυνατὴ πηγὴ κάθε γόνιμης σκέψης.

Ξεκινώντας καὶ οἱ συγγραφεῖς ἀπὸ μόνο τὸν ἄνθρωπο ὡς μοναδικὴ πηγὴ γό-νιμης σκέψης, φτάσανε σὲ μιὰ ἐξαντλητικὴ καὶ συνάμα πρωτόγνωρη ἀποκάλυψη ποικίλων ψυχικῶν καταστάσεων, ἀλλὰ καὶ συμβολικῶν ἐντυπώσεων· καὶ προπαντὸς στὴ σύλληψη τοῦ ἔνδον ἀνθρώπινου βιώματος, μὲ συγκλονιστικὸ τρόπο, μέσα στὸ τετραδιάστατο χωροχρονικὸ συνεχές.

Ἡ ἱστορία, μέσα στὴν ἀνθρώπινη ἐσωτερικὴ διάσταση τῆς συνειδήσης, ἐδεί-χθηκε πιά ἐντελῶς ξεκομμένη ἀπὸ χρόνο καὶ τόπο. Εἶναι πιά μιὰ ἱστορία ἄχρονη

και τοποθετημένη σε παμπάλαια χρόνια, ενώ έχει διαδραματιστεί σε μια σύγχρονη εποχή. Είναι, ακόμα, μια ιστορία που πολλές φορές εκτυλίσσεται βασισμένη σε κάποιο συγκεκριμένο τόπο. Φαντάζει κι αυτή μετέωρη και αθέατη... Και θυμάται κανείς, σ' αυτή την περίπτωση, τον Πάστερνακ, που έλεγε πως κανείς δεν φαίνεται να κάνει την Ιστορία, μήτε και την Ιστορία τη βλέπουμε, όπως δεν βλέπουμε και το χορτάρι που φυτρώνει.

Θα μου πείτε, μιά... Ιστορία, αν έχει θέμα, μπορεί κανείς να τη «δει»! 'Ωστόσο, ακυρώνεται στον εσωτερικό μονόλογο, φορές — για να μην πούμε πάντα — και το θέμα. Και δίχως το θέμα, όπως φυσικά το έννοούσαμε στην παραδοσιακή πεζογραφία, παίρνουν μόνο τη σημασία που τους πρέπει οι σχέσεις λέξεων και σκέψεων και το πρόσωπο, που τις εκφράζει, εξετάζεται ως προς τις σχέσεις του, επίσης, με τον κόσμο και τον εαυτό του.

Αυτές, λοιπόν, οι σχέσεις και μόνον αυτές, μπορούν να οργανώσουν και το θέμα — το ουσιαστικά ανύπαρκτο — για να αναδυθεί κι αυτό από αυτές τις αυτόματες, θα λέγαμε, σχέσεις.

Έτσι οργανώνεται ο λόγος στο σύνολό του, με τα ένδον όμιλήματα, αλλά και με την αίσθηση της μυστικής ύψης των πραγμάτων, που ενεργοποιεί την υπερούσια ποιητική γραφή.

Ο εσωτερικός μονόλογος φτάνει σ' όλα όσα θέλει να πει, ως τα έσχατα, και περνάει τη ζωή της ψυχής πέρα απ' τα όρια. Το σιωπηλό εσωτερικό μινύρισμα εκφράζεται και λέγεται εικαστικά, όπως συχνά συμβαίνει στη νεκρή φύση του Σεζάν, όπου τα τρία, θα λέγαμε, μήλα δεν είναι παρά αποτέλεσμα χρωματικών συνδυασμών.

Η απεικόνιση κάθε μεγάλου γεγονότος στις διαστάσεις του και στα ιστορικά του μέτρα, έγινε κάποτε αιτία να σταματήσει ή λογοτεχνία την ανανεωτική της πορεία εκατό χρόνια πίσω. Εκεί όπου την είχε σταματήσει το φοβερό «Υπόγειο» του Φιοντόρ Ντοστογιέφσκυ. Την έσπρωξε μπροστά ο Τζόνς, ο Προυστ και η Γούλφ.

Μια νέα ένότητα ανοίγουν αυτοί οι πρόδρομοι, με την ασύγκριτη εσωτερικότητα τους, αγγελιοφόροι αυτοί της έναρξης μιας νέας εποχής, για το ευρωπαϊκό μυθιστόρημα. Ορίζουν, ακόμα, με την παρουσία τους, το τέλος στη μακρά φιλονικία της παράδοσης με την επινόηση. Και δείχνεται πως η θλίψη για το Μηδέν γίνεται θέμα για τραγικό μονόλογο, ασώπαστο και οδυνηρό.

Τώρα πιά, μπορούμε να ξεκινάμε όχι με την αφήγηση μιας περιπέτειας, αλλά με την περιπέτεια μιας αφήγησης. Η ιδέα του γίνεσθαι γίνεται κατάσταση καθίσταται κανονιστικό γεγονός ως εσωτερικός παράγοντας ζωής, ξεπερνώντας τον εαυτό του: το ταξίδι τέλειωσε, ο δρόμος αρχίζει.

Και αρχίζοντας να περπατάμε στους εσωτερικούς χώρους αυτού του δρόμου, μονολογώντας κι εμείς προσεγγίζουμε αυτή τη μαγική, τη σαγηνευτική γραφή και ξέρουμε πλέον πως: Το μέλλον, στο μεταξύ, εξακολουθεί να είναι άγνωστο, το παρελθόν ένα αίνιγμα, ή στιγμή, όπως την έδωσε η Γούλφ, σταματημένη κάπου, αλλά εξωτερικά διασπασμένη και ανεξήγητη. Μά... εξηγείται πια καλά, γιατί η ποίηση — ο Λόγος, αυτό το εσωτερικό παραλήρημα, μοιάζει σαν μια εξομολόγηση, αργά τη νύχτα, σ' ένα πρόσωπο που άξαφνα πέθανε κι εμείς συνεχίζουμε να του μιλάμε.

Οι συγγραφείς, λοιπόν, του εσωτερικού μονολόγου και της περιπέτειας της αφήγησης άνοιξαν νέες προοπτικές στην παγκόσμια πεζογραφία. Οι νέες επιτεύξεις στον εσωτερικό χώρο έμοιαζαν με κείνος που είχε προαισθανθεί ο Φλωμπέρ: Ένα βαθύ και υπερηδονικό ξεχείλισμα από μέσα του, με διαστικά τινάγματα, σαν

ένα ξεφτέρωμα της ψυχής. Ένας συνεπαρμένος ακόμα, πού τον είχε συναρπάσει κι ένιωθε μεθυσμένος ο Φλωμπέρ από την ίδια του τη σκέψη, σά νά έφτανε ως αυτόν από κάποια έσωτεριχή καταπακτή, μιά άνασείμιά από ζεστά άρώματα.

Έδω στην Ελλάδα, οί λαμπρές φεγγαβολές του φωτός της ερχόμενης «έσωτερικής» αύγης, έφτασαν στην εποχή του Μεσοπόλεμου. Πρώτος έφερε τó λυρικό προανάκρουσμα του έσωτερικού μονολόγου ο πεζογράφος Στέλιος Ξεφλούδας, με τó βιβλίο του «Τά τετράδια του Παύλου Φωτεινού», πού κυκλοφόρησε στα 1930. Αυτά τά «Τετράδια» του Ε. ήταν έπήρειες άπ' τά «Τετράδια του Άντρέ Βαλτέρ» του Άντρέ Τζινέ. Όστόσο, αυτά τά τετράδια έφερναν κάτι έντελώς καινούριο στη νεοελληνική πεζογραφία και τάραξαν τά λιμνάζοντα νερά της. Ό εισηγητής του έσωτερικού μονόλογου δήλωνε κατηγορηματικά, τί ήθελε νά κάνει στο μέλλον, με μιά σειρά από λαμπρά έργα, από τόν «Δόν Κιχώτη στον Παράδεισο» και τόν «Όδυσσέα» του ως τις «Μέρες μέσα στο σκοτάδι» και την «Έσωτερική του βιογραφία»: «... Άνακατώνω τó χρόνο, παραμορφώνω πρόσωπα και γεγονότα, άγνοώ την Ιστορία, παραπαίω στο άδιέξοδο της αφήγησης».

Άλλά δέν θά πώ περισσότερα για τόν Ξεφλούδα. Ήδη έγραφα από καιρό ένα σημαντικό βιβλίο για τόν πρωτοπόρο του έλληνικού έσωτερικού μονολόγου, πού κυκλοφόρησα στα 1979 με τίτλο: «Στέλιος Ξεφλούδας — Ή έσωτερική περιπέτεια του ανθρώπου και ή συνομιλία με τόν έαυτό του». Έκδ. «Τό Έλληνικό Βιβλίο».

Οί άλλοι, οί σύγχρονοι του Ξεφλούδα Νεοέλληνες πεζογράφοι, είχαν μείνει πεισματικά στους παραδοσιακούς τρόπους γραφής, κι άπ' τούς πύθιοι θορυβώδεις: ο Ήλιος Βενέζης - γιατί όχι και ο Μυριβήλης; - άνθρωποι του πατάγου και οί δύο τους στον καιρό τους. Μά έγραψαν και οί δύο κείμενα με άναμφισβήτητη στιλπνότητα έπιφανειακής λυρικής λαμπρότητας, πού μάγευαν κυριολεκτικά τόν άστόχαστο και άνέννοιαστο άναγνώστη. Άλλά ο καιρός, ο ως τώρα καιρός και οί μελλούμενοι άλλοι καιροί, θά δείξουν πώς αυτή ή στιλπνότητα και ή μυθοπλασία του παραμυθιού δέν όδήγησαν στο θαύμα! Κι άς φαίνονταν τότε πώς εκεί είχαν όδηγήσει οί νέοι Αιολείς αυτοί, στο «πρόσκαιρο» θαύμα' με τόν ακαδημαϊσμό τους.

Δέν είχαν τίποτα (έκτός από τó «Νούμερο» και τή «Ζωή έν Τάφω» — άποκρουγμένα αυτά). Τίπτα... άπ' την έναγώνια άναζήτηση για τó αύριο. Κείμενα στατικά. Όλοένα πεθαίνουν... Μά ξεπεράστηκαν έπιτέλους οί γνώριμες «προφητικές» άφανιστικές ρήσεις του Καραντώνη - Κατσιμπαλή: «Ή λογοτεχνία σταματά στη γενιά του '30» πού είχαν κομπλεξάρει τούς μεταπολεμικούς συγγραφείς, και μιά νέα πεζογραφία άρχισε σιγά - σιγά ν' άπλώνει τά φτερά της όλο και πύθιο έλεύθερα. Όστόσο, έπρεπε νά περάσει πολüs καιρός, για νά γίνουν οί Νεοέλληνες πεζογράφοι ν έ ο ι . Νά προσεγγίσουν τόν έσωτερικό μονόλογο και τις άλλες μοντέρνες τεχντροπίες, πού έφεραν, άπ' τόν μεσοπόλεμο και δώθε, τά νέα πνευματικά κινήματα και πού, παρά τις ιδεολογικές τους αντιφάσεις, ύπληξαν πρωτοποριακά και παρά τόν παρακμαϊκό τους χαρακτήρα (έξπρεσσιονισμός, ντανταϊσμός, σουρεαλισμός, ο ρούντικος φουτουρισμός του Μαγιακόφσκυ), έκδηλώθηκαν πύθιο πολύ σάν έξέγερση ένάντια στην άρχουσα ιδεολογία και τάξη.

Σήμερα στην Ελλάδα, έκτός από τόν «Όδυσσέα χωρίς Ίθάκη» του Σ. Ξεφλούδα, πού προαναφέραμε, δέν μπορεί κανείς νά παραβλέψει τά πολυσήμαντα, πράγματι, έπιτεύγματα τών ήμερών μας, στις νέες τεχντροπίες και ειδικότερα του έσωτερικού μονολόγου τών Έλλήνων πεζογράφων.

Γνήσια άποστάγματα θαυμαστής νέας πεζογραφικής τέχνης: «Τό μυθιστόρημα της κυρίας Έρσης» του Νίκου Πεντζίκη, «Τά ταξίδια μου» του Γιώργου Χειμώνα, «Ό έπιτάφιος θρήνος» του Γιώργου Ίωάννου, «Ή διαδρομή» του Μάκη

Πανώριου, «Τὸ κύμα ἢ Ἀριονίδες νύχτες» τοῦ Φώντα Κονδύλη, τὸ «Μπλὲ βαθὺ σχεδὸν μαῦρο» τοῦ Θανάση Βαλτινοῦ καὶ τόσα ἄλλα, ποὺ θὰ ἤθελα πολλές σελίδες γιὰ νὰ τὰ μνημονεύσω ὅλα, ὅσα πρόσφατα ἔχουν γραφεῖ σ' αὐτὸ τὸ στῦλ τοῦ ἔνδον μονολόγου.

Ἦδη κι ἐδῶ, ὅπως στὴν Εὐρώπη, οἱ συγγραφεῖς ἔχουν πιά βαθιὰ συνείδηση τῆς ἐποχῆς τους. Κι' αὐτὴ τὴ συνείδηση, ποὺ ταυτίζεται σχεδὸν μὲ τὴ συγκαιρινὴ ἀνθρώπινη μοίρα, τὴν ἰχνεύουν καὶ τὴν περιγράφουν ὅσοι θητεύουν στοὺς ἐσωτερικοὺς χώρους... γραφῆς. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες πεζογράφοι ἔχουν μεγαλύτερη τὴν εὐθύνη αὐτῆς τῆς θητείας καὶ τῆς πορείας πρὸς τὴν «Φλάνδρα» τοῦ Πεπρωμένου, ὅλων τῶν ἀνθρώπων τοῦ κόσμου! Καὶ τοῦτο, γιὰ εἰκοσι αἰῶνες πρὶν, πρῶτος ὁ ἀδερφός τους Αἰσχύλος πύργωσε ρήματα καὶ κόσμησε τραγικὸ λῆρο!

ΤΙ ΚΙ ἈΝ ΔΕΝ ΜΠΟΡΟΥΜΕ

Γύρω ἀπὸ Σένα - Κύριε

Κινούμεθα, ζοῦμε καὶ ὑπάρχουμε.

Φῶς καταρδεύει ἡ χαρμονὴ τοῦ

Προσώπου Σου.

Τὸ κροντήρι τῆς ἀγαθοσύνης Σου ἐξέχειλο

δροσίζει τὰ φρυγμένα μας χεῖλη. Ὅμως,

τὸ κεντρί τῆς ἀμαρτίας

κάθε μέρα μᾶς φλογίζει.

Ἐμεῖς

— τὰ ἀκροτελεύτια πλάσματά Σου —

μὲ γαῦρα χέρια, ὑπερφίαλα,

χαλκεύσαμε τὰ μαρμαίροντα δεσμὰ

τῆς φρίκης καὶ τοῦ πόνου.

Ἐμεῖς

Οἱ πλάνητες καὶ φυγάδες

ποὺ ἐπὶ αἰῶνες περιφερόμαστε

Ἀσκοπα

Ἀνατολικά τῆς Ἑδέμ...

— Τί κι ἂν δὲν μποροῦμε, Κύριε

Στὸ διάνυσμα τῶν λίγων τῆς ζωῆς μας χρόνων

Μέσα στὴν ἄμπωτη τῆς ἀμαρτίας

Νὰ νιώσουμε τὶς αὐχμηρὲς καρδιές

Νὰ πλημμυρίζουν

Ἀπ' τὸν ὠκεανὸ τῆς ἀκατάλυτης ζωῆς Σου;

— Τί κι ἂν ἀδυνατοῦμε

Νὰ ἐννοήσουμε τὶς ἀπερινόητες βουλές Σου;

Κράτησέ μας — δεόμεθα — Κύριε, σιμά Σου.

Ἐνίσχυσε τὴν κεντρομόλο δύναμη

Τῆς ἐνθεῆς ἀγάπης μας πρὸς Σέ. Λύτρωσέ μας

Ἀπ' τὴ φυγόκεντρη δύναμη τῆς ἀμαρτίας!

Κράτησέ μας, Κύριε, ἀπαλὰ στὴν παλάμη

Τῆς θερμῆς θαλπωρῆς Σου

Γιὰ πάντα!

ΙΩΑΝΝΟΥ ΟΡ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, Καθηγητού Πανεπιστημίου

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΠΑΝΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ*

(Με ἀφορμὴ τὴν ἔκδοσιν τῶν «Ἀπάντων» Δ. Στ. Σαλαμάγκα)

Ἡ πολύμηνη βαρυνχιμωνιάτικη σκληρὴ πολιορκία τῶν Ἰωαννίνων (τὸ «Μπιζάνι»:

«Στὰ Πεστὰ καὶ στὸ Μπιζάνι,
μάννα μου, κρύο ποὺ κάνει»),

ὅπως τραγουδοῦσαν καὶ οἱ ἥρωϊκοὶ πολιορκητὲς του, καὶ ἐκπορθητὲς του, ὕστερα, καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς θρυλικῆς πόλεως ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ Στρατό, πέραν ἀπὸ τὶς πανελλήνιες ἀγωνίες, τὶς πολίπλευρες λαϊκὲς ἐνθουσιώδεις ἐκδηλώσεις καὶ τὶς πλατύρες ἐθνικὲς πανηγυρικὲς ζητωκραυγές, εἶχαν καὶ παγκόσμιες ἀνάλογες ἀπηχήσεις. Καὶ σὲ ὑψηλοῦ διεθνοῦς κύρους ξένες πνευματικὲς προσωπικότητες τῆς τότε ἐποχῆς προκλήθηκε θαυμασμός, ἐκδηλώθηκε χαρὰ καὶ ἐκφράστηκε ἐνθουσιασμός καὶ συγκίνησις καὶ γιὰ τὸ κατάρθωμα καθ'αυτὸ, καὶ γιὰ τὴν ἱστορικὴ φημισμένη πόλιν καὶ περιοχὴ, στὴν ὁποία τὸ «κατόρθωμα» χάριζε τὴ λευτεριά καὶ ἔφερε, ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνες, τὸ περιπάθητο ξαναγύρισμά της στὴν αἰώνια Ἑλλάδα.

Ἡ ὀνομαστὴ στὰ Γαλλικὰ Γράμματα μὲ τὸ φιλολογικὸ ψευδώνυμο G. Chantepleur, σύζυγος τοῦ Γάλλου προξένου στὰ Γιάννινα κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς πολιορκίας τους καὶ τῆς ἀλώσεώς τους, τὸ 1912-1913, Dussap, ἔγραψε τότε ἐκεῖ τὸ ὥραϊο τῆς βιβλίου, ἀνεπανάληπτο στὸ εἶδος του, τὰ Ἰωαννίνα πολιορκημένα, στὴ γαλλικὴ γλῶσσα. Τὸ μετέφρασε στὴν ἑλληνικὴ καὶ τὸ ἐξέδωκε τὸ 1914 στὴν Ἀθήνα ὁ ἐπίσης ὀνομαστὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δημοσιογράφος, λογοτέχνης καὶ ἱστορικὸς Δημήτριος Τσοκόπουλος. Τὸ ἐπανεξέδωσε τὸ 1975 ἡ Ἑταιρεία Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν στὰ Γιάννινα. Ἡ παρατηρητικώτατη, κριτικώτατη καὶ λυρικότατη στὶς περιγραφές της καὶ στὶς ἀποφάνσεις της μεγάλῃ ἐκείνῃ Γαλλίδα — μυθιστοριογράφος κυρίως καὶ διηγηματογράφος — ἀπαθανάτιζει στὸ βιβλίο τῆς ἡμερολογιακά, ἀπαράμιλλα σὲ ἀκρίβεια καὶ πληρότητα, τὰ βασικά — ἀλλὰ καὶ πολλὰ λεπτομερειακά — γεγονότα τῆς πολιορκίας καὶ τῆς ζωῆς στὰ Γιάννινα, βλέποντάς τα καὶ ἀξιολογώντας τα ἀπὸ τὴ σκοπιά τῆς ἀκριβοδίκαια. Παρουσιάζεται, πράγματι, ὀξεῖα στὴν παρατηρητικότητά της, ἀμερόληπτη στὶς κρίσεις της, συμπαθοῦσα τὸν ὅλο πληθυσμὸ — καὶ τὸν μουσουλμανικὸ — τῆς πολιορκουμένης πόλεως, ἀλλὰ γίνεται καὶ ἀποκαλυπτικὴ στὴν ἰδιαίτερη συμπάθειά της καὶ στὴν ἐκτίμησίν της γιὰ τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο καὶ τὴν ὅλη ἑλληνικὴ πλευρὰ γενικώτερα, στὰ τελικὰ ἰδίως ἐξαγόμενά της καὶ συμπεράσματά της.

Στὶς πρώτες ἤδη σελίδες κάνει τὸν διακριτικὸ ἔπαινο γιὰ τὴν «ὄνειρεμένη», ὅπως σὲ πολλὰ σημεία τὴν παρουσιάζει, πόλιν:

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου, σελ. 549.

«Τὰ Ἰωάννινα, κατὰ τοὺς Τούρκους, εἶναι ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ὄθωμανικοῦ βιλαετίου (...) Τὰ Ἰωάννινα, κατὰ τοὺς Ἕλληνας, εἶναι ὁ ἐκλεκτὸς ναὸς, ἡ ἐστία ἡ προνομιοῦχος, ὅπου διαιώνιζετο καθαρὴ καὶ ἀγνὴ διὰ μέσου ὅλων τῶν ἐθνικῶν περιπετειῶν, ὅλων τῶν ἱστορικῶν ἀνατροπῶν, ἡ μικρὰ καὶ ἱερὰ φλόξ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὰ Ἰωάννινα εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἠπειροῦ, ἐπαρχίας Ἑλληνικῆς».

Κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τῆς προξενικῆς ιδιότητος τοῦ συζύγου της, ἡ καὶ ἀπὸ τὴν φύσιν της καὶ τὴν προσωπικότητά της θαρραλέα Γαλλίδα ἔβγαине τότε μετὰ τὴν «ἄμαξά» της συχνὰ σὲ περίπατο καὶ περιοδεῖα ἀπὸ τὰ Γιάννινα πρὸς τὰ νοτιο-ανατολικώτερα καὶ τὰ δυτικο νοτιώτερα σημεῖα τοῦ λεκανοπεδίου πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ πολεμικοῦ μετώπου. Ἔτσι σχημάτιζε ἀμεσώτερες ἐντυπώσεις καὶ δημιουργοῦσε μετὰ τὴν δυνατότητα αὐτὴ βεβαιότερες ἐμπειρίες γιὰ τὰ διαδραματιζόμενα στὴν ὅλη ἐκεῖ περιοχὴ, ἡ ὁποία γειτόνευε καὶ μετὰ τὴν «ἐμβέλεια» τοῦ μετώπου ἀκόμα. Τὰ ὅλα ἐκεῖ γύρω γινόμενα, ὅπως καὶ τὰ συμβαίνοντα μέσα στὴν πόλιν: τὴν σ' αὐτὴ ἐξελισσόμενη ζωὴ μετὰ τὶς ἐκδηλούμενες δυσκολίες της στὶς ὅλες καὶ δραματικώτερες φάσεις της, μετὰ τὶς στέρξεις, τοὺς φόβους καὶ τὶς ἀγωνίες, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὶς πάντοτε συνεκδηλούμενες ἐλπίδες καὶ τὴν ἀκατάλυτη πίστιν τοῦ δυναμικοῦ ζωντανοῦ ἑλληνικοῦ ἡπειρωτικοῦ στοιχείου γιὰ τὸ νικηφόρο τέλος,* ὅλα αὐτά, τὰ κατέγραφε καὶ τὰ περιέγραφε καὶ τὰ ἀξιολογοῦσε ἡ κυρία Dussap μετὰ ἀπόλυτον ρεαλισμὸν καὶ μετὰ ἀπαράμιλλο συγχρόνως λυρισμὸν, μετὰ ἐκπαγλὴ ἐκφραστικότητα καὶ μετὰ λεπτότατη συνάμα αἰσθαντικότητα, μετὰ πλούσια ἀνθρωπιστικὴ αἰσθηματικότητα, μετὰ στοργικὸν ἐνδιαφέρον γιὰ ὅλους.

Ἡ ἡρωϊκὴ, ἄτυχη στὴν ἐξωτερικὴ ἔκβασιν της, ἐπιχειρήσεις τοῦ Δρίσκου εἶχε παρουσιάσῃ σὰν ραγδαῖον φωτεινὸν μετέωρον, σὰν ἐκθαμβωτικὸ ἀποκαλυπτικὸ ὄραμα, κατὰ τὶς τελευταῖες ἡμέρας τοῦ Νοεμβρίου 1912. Στὸ παράτολμον ἐκεῖνον ἐγχείρημα ἔπεσαν πολλοὶ Ἕλληνες, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ ὁ Κερκυραῖος γλυκὺς ποιητὴς καὶ ὠραῖος ἄνθρωπος Λορέντζος Μαβίλης — ὁ ὁποῖος εἶχε πάρει μέρος στὸν πόλεμον τοῦ '12 στὴν Ἠπειρὸν σὰν ἐθελοντὴς Γαριβαλδινὸς λοχαγὸς —, ἀναφωνῶντας κατὰ τὸ ξενύχισμά του τὸ ἀπαθαντισμένο στὸ σημεῖον ἀκριβῶς τῆς θυσίας του: «Ἐπερίμενα πολλὰς τιμὰς ἀπὸ τοῦτον τὸν πόλεμον ἀλλὰ ὄχι καὶ τὴν τιμὴν νὰ θυσιάσω τὴν ζωὴν μου γιὰ τὴν Ἑλλάδα μου». Αὐτὲς τὶς τελευταῖες λέξεις τοῦ ἱπποτικοῦ ἥρωα Μαβίλη πρέπει νὰ «πιάνη» εὐκρινῶς, ἀκουστικὰ καὶ ὁπτικά, νοερὰ δὲ βέβαια πάντοτε καὶ παραστατικὰ μαζί («νοῦς» γὰρ «ὄρα καὶ νοῦς ἀκούει»), ὁ καθεὶς περιπατητὴς στὸ «Μῶλον» στὰ Γιάννινα καὶ ἐπισκέπτης τῆς προτομῆς ἐκεῖ τοῦ Μαβίλη, ἂν μάλιστα ἔχει γίνῃ καὶ κάποια περισσότερη αἰσθητικὴ περιποίησης τοῦ γύρω σ' αὐτὴ παραλίμνιον χώρου.

* Χαρακτηριστικὲς περιγραφὰς καὶ εἰκόνες ἀπὸ τὸν ρυθμὸ τῆς ζωῆς στὰ πολιορκούμενα Γιάννινα τοῦ χειμῶνα 1912 - 1913, συνυφασμένου πάντοτε μετὰ τὶς ἐλπίδες — ποὺ καμμιὰ φορὰ γίνονταν καὶ παρασθήσεις — καὶ μετὰ τὴν πίστιν, ὅτι ὅπου νῆαν ἔρχονταν ὁ λυτρωμὸς, μᾶς δίνει ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐλάχιστους πλέον, πιστεύω, ἐπιζῶντας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέσα στὰ Γιάννινα, μικρὸ παιδί βέβαια τότε, ἀλλὰ μετὰ ἐξαιρετικὰ ἀνεπτυγμένο αἰσθητήριο γιὰ τὰ γύρω του συμβαίνοντα καὶ μετὰ γερὴ μνήμην γιὰ τὴν διάσωσίν τους καὶ τὴν ἀπαθανάτισίν τους, ὁ Κώστας Ἰ. Φωτόπουλος. Εἶναι αἱ «Ἀληθινότητες Ἱστοριοῦλες τοῦ 1912 - 1913» ποὺ δημοσίευσε — κοντὰ σὲ πολλὰ ἄλλα του — στὰ Τεύχη 130, 131 καὶ 132 (Ἰούλιος, Αὐγουστος, Σεπτέμβριος 1987) τοῦ Δελτίου «Ἠπειρωτικῆς Ἑταιρείας» (Ἀθηνῶν). Βλ. π.χ., στὸ Τεύχος 130, σελ. 255 - 256* στὸ Τεύχος 131, σελ. 291 - 292 κ.ά.

Στὴν «ἐπιχείρησι» τοῦ Δρίσκου» ἀφιερώνει ἡ Dussap στὸ βιβλίον της μερικὲς ὑπέροχες σελίδες. Ἐπιτόπια ἀνέβηκε ἡ ἴδια λίγες ἡμέρες ὕστερα ἀπὸ τὸ συμβάν. Γοητεύεται ἐξαιρετικὰ ἀπὸ τὸ ἐξαίσιο θέαμα ποὺ προσφέρουν ἀπὸ ἐκεῖ ἐπάνω τὰ Γιάννινα μὲ τὴν Λίμνη καὶ τὰ γύρω βουνὰ καὶ μᾶς χαρίζει ἔτσι μιὰ μοναδικὴ ὁλοκληρωτικὴ περιγραφή:

«Ἀνερχόμεθα... ἡδυνάμεθα νὰ ἀνέλθωμεν ἀκόμη. Δὲν ἐφθάσαμεν εἰς τὴν κορυφὴν... Ἐπολέμησαν καὶ ἐφθασαν ἀκόμη ὑψηλότερα... Ἐν πτώμα κεῖται ἐκεῖ λησμονηθὲν... Ἐὰν ἐξακολουθήσῃ τις τὴν πορείαν του θὰ εὕρῃ καὶ ἄλλα... Ἀλλὰ εἶδαμεν ἄρκετὰ... ἄρκετὰ... Ἐπεὶ πρὸς τὴν νυκτὸς... Ἐπιστρέφομεν. Ἡ θεὰ εἶναι ὑπέροχος... Οἱ λόφοι τοῦ Δρίσκου, τῶν ὁποίων δεσποζόμεν τῶν δυτικῶν πλευρῶν, κατέρχονται μὲ ἐξογκώματα καὶ χαράδρας μέχρι τῆς πεδιάδος τοῦ Μπαρκομάδι, τὴν ὁποίαν διατρέχουν ρυάκια. Παντοῦ ἀπ' ἐκεῖ φαίνονται ὄρη ἢ λόφοι. Ἀπέναντί μας ὀπισθεν τοῦ Τομάρου, τοῦ ὁποίου οἱ δύο μεγαλοπρεπεῖς κορυφαὶ κλίνουν πρὸς τοὺς παραπετομένους λόφους τῆς Δωδώνης, ὁ ἥλιος χάνεται καὶ ὁ οὐρανὸς ἀστράπτει κόκκινος. Ἀντανακλάσεις διαχέονται. Πρὸ τῶν ποδῶν μας οἱ ρυάκες τῆς πεδιάδος ἐγίναν κόκκινοι. Ὀλίγον δεξιὰ ἡ λίμνη γίνεται ροδόχρους πρὸ τῆς πεδιάδος, ἡ ὁποία ἀρχίζει νὰ σκοτεινιάζῃ. Καὶ ἐνῶ προχωροῦμεν πρὸς τὸ ὕδωρ εἰς μίαν ροδόχρουν λαμπρότητα, εἰς ἀναθυμιάσεις διαφανεῖς, φωτεινὴν σκόνην, ὅσον οἱ μιναρῆδες ἀναδύουν ὅμοιοι πρὸς χρυσᾶς δάδας, τὰ Ἰωάννινα ἐμφανίζονται ροδόχροα, χρυσᾶ, φαντασιώδη, ὑπέροχα, ὡς πόλις μυθικὴ... κοιμωμένη ἐπὶ τῆς ὀχθῆς μαγεμένης λίμνης, τὴν ὁποίαν φιλοῦν οἱ πέντε μεγάλοι γίγαντες, τῶν ὁποίων ἄρχει τὸ Μπιζάνι. Τὰ Ἰωάννινα, μακρυνὰ καὶ φωτιζόμενα ὑπὸ τοῦ λυκαυγοῦς, ἔχουν τὴν ἀπροσπέλαστον ὠραιότητα μιᾶς γοητείας. Ἀπὸ κθῆς διηγοῦνται χαμηλόφωνα οἱ Ἕλληνες μεταξύ των (ἐννοεῖ τοὺς Γιαννιωτὲς στὴν πόλιν, Ἰ. Καλ.), ὅτι τὸ τόλμημα τοῦ Δρίσκου δὲν ἦτο προμελετημένον, ἀλλὰ διακρίναντες τὰ Ἰωάννινα ἐκ τοῦ ὕψους τῶν κορυφῶν οἱ Ἕλληνες στρατιῶται ἐμεθύσθησαν καὶ ἐν παραφροσύνῃ ἔκαμαν τὰ ἀδύνατα δυνατὰ διὰ νὰ τὰ κυριεύσουν... Ὁ μῦθος εἶναι τόσο σαγηνευτικὸς καὶ ποιητικὸς, τόσο ἀληθοφανὴς, ὥστε εἶμαι ἔτοιμη νὰ τὸν πιστεῦσω. Εὐτυχὴς ἐκεῖνος ποὺ εἶδε τὰ Ἰωάννινα ἀπὸ τοὺς λόφους τοῦ Δρίσκου, λέγει ἓνα παλαιὸ τραγοῦδι τῆς Ἠπειροῦ, τὸ ὁποῖον μοῦ εἶπαν πρὸ ὀλίγου. "Ὅποιος τὰ θλέπει ἀπ' ἐκεῖ δὲν ἔχει τίποτε πλέον νὰ ἐπιθυμήσῃ" μπορεῖ νὰ πεθάνῃ. "Ὁ μικρὸν Ἕλληνα στρατιῶτη, ὁ ὁποῖος ἔσυρῃ τὴν ἀγωνίαν σου ἐπὶ τῶν κρημνῶν τοῦ Δρίσκου, εἶδες τὴν θεῖαν πόλιν, κυανὴν εἰς τὴν ἀερῶδη ὁμίχλιν τῆς πρωῒας καὶ χρυσὴν εἰς τοὺς ἀτμοὺς τῆς νυκτός, τὴν εἶδες — καὶ ἔστω εἰς τὴν ἑξαρσιν τῆς φρενίτιδος ἢ εἰς τὴν ψυχραιμίαν μιᾶς ἐνσυνειδήτου τόλμης — καὶ ἀπέθανες. Ὅπως εἰς τὸν γηραιὸν Μωυσῆν, ἐδόθη καὶ εἰς ἐσὲ νὰ ἐπισκοπήσῃς ἐκ τοῦ ὄρους τὴν ὑποσχεθείσαν Γῆν, ὅπου οἱ ἀδελφοί σου ἀναμφιβόλως θὰ εἰσέλθουν... καὶ ὅπου δὲν ἐπέπρωτο σὺ ποτὲ νὰ εἰσέλθῃς... Κατερχόμεθα ταχέως τὸν λόφον. Ἀπὸ ἐνὸς ἤδη λεπτοῦ ὁ ἥλιος ἐξηφανίσθη μεταξύ τῶν δύο κορυφῶν τοῦ Τομάρου. Δὲν ὑπάρχει πλέον κόκκινον εἰς τὸν οὐρανόν... Καὶ ἰδοὺ ὅτι ἐγκλεισμένη ἐντὸς τοῦ σκότους τῶν ὀχθῶν, ἡ Λάμπουσα ἀκόμη λίμνη, ἡ κυματώδης, ἡ εὐμετάθλητος, ἡ ὀλίγον κυανῇ, ὀλίγον κιτρίνῃ, ροδόχρους στίλβει ποικιλοτρόπως ὡς ὀπάλιον... Τὸ σκότος ἐπέρχεται γρήγορα εἰς αὐτὸν τὸν τόπον, καὶ μὲ αὐτὸ — παραδόξως γρήγορα ἐπίσης — ἡ γαλήνη, μία τελεία γαλήνη... Ἀλλὰ τὰ ποιμένα ἐγκατέλειψαν τὸ μέρος εἰς τὸ ὁποῖον διεξάγονται αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις καὶ ὁ γλυκὺς ἦχος τῶν κωδωνίσκων τῶν δὲν ταραττεῖ τὴν γαλήνην τῆς νυκτός... Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀπὸ τὸ ὄρος εἰς πυροβολισμὸς ἀκούγεται μεμονωμένος... Μακρυνὰ πρὸς

τὸ μέρος τῶν Πέντε Πηγαδιῶν καὶ τῶν Πεστῶν μάχονται θηριωδῶς ἀπὸ τεσσάρων ἤδη ἡμερῶν καὶ τὸ κανόνι ἤχει... Τὸ ἀκούομεν ἀδυνατώτερα ἐκ τῆς ἀποστάσεως, ἀλλὰ βάλλον ἀκαταπαύστως...».

Γιὰ τὴν Λίμνη τῶν Ἰωαννίνων, γιὰ τὴν ὁποία μὲ τόσο λυρισμὸ καὶ συμβολισμὸ ἐκφράζονταν κατὰ τὸν καιρὸ τῆς ἀπελευθερωτικῆς πολιορκίας ἡ μεγάλη ἐκείνη Γαλλίδα λογοτέχνης — καὶ μᾶς τὴν παρουσίαζε σὲ πολλὰ στὸν τόνο ποὺ ἔδινε στὴ «Λίμνη» τοῦ ὁ ἐπίσης μεγάλος συμπατριώτης τῆς ποιητῆς Λαμαρτίνος — ἔχουμε καὶ ἓνα δικό μας, ἑλληνικό, παράλληλο σὲ πολλὰ πρὸς ἐκεῖνο τῆς Dussap, γυναικεῖο πνευματικὸ προϊόν. Μᾶς τῷχει χαρίσει — μὲ τὸ βιβλίο της: Πα μ β ὠ τ ι δ α . Ἡ λ ί μ ν η τ ῶ ν Ἰ ω α ν ν ί ν ω ν σ τ ῆ ν π ο ί η σ η , Θεσσαλονίκη 1966 — ἡ φημισμένη Ἡπειρώτισσα ποιήτρια Χρυσάνθη Ζιτσαία, ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἐδῶ στὴ Θεσσαλονίκη ἐγκατεστημένη καὶ στὸ ὅλο ἀκαταπόνητο πνευματικὸ της ἔργο ἐπιδιδόμενη. Εἶναι καὶ αὕτη κατὰ κάποιον τρόπο «προξένισσα» τῶν Ἰωαννίνων ἐδῶ στὴ Θεσσαλονίκη, σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ τρία «ἀντεπιστέλλοντα μέλη» τῆς Ἐπιτροπῆς (ἐπιμελητείας ὕλης) τοῦ περιοδικοῦ τούτου «Ἡ π ε ι ρ ω τ ι κ ῆ Ἐ σ τ ι ᾶ», μαζὶ μὲ τὸν Λεάνδρου Βρανούση, στὴν Ἀθήνα, καὶ τὸν Ἀνδρέα Ράδο, στὸ Ἰάσιο τῆς Ρουμανίας.

Ἡ Χρυσάνθη ἐκδηλώνεται στὸ ὅλο ἔργο της πανηπειρωτικά, πανελλήνια καὶ οἰκουμενικά, πανανθρώπινα — σὰν τέτοιο δὲ ἀναγνωρίζεται, ἐκτιμᾶται καὶ ἐξαίρεται τὸ ἔργο της. Θὰ παραθέσω ἐδῶ τὶς ἐπιγραφές, τοὺς ὑπέρτιτλους καὶ τοὺς ὑπότιτλους, καθὼς καὶ λίγο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κειμένου ἐνὸς ἄρθρου, ποὺ δημοσιεύτηκε πρόσφατα στὴν Ἐφημερίδα «Μ α κ ε δ ο ν ί α» ἐδῶ (τῆς Τετάρτης 16 Μαρτίου 1988) γιὰ τὴν Χρυσάνθη Ζιτσαία ἀπὸ τὴν γνωστὴ λόγια Ἀγγελικὴ Στεργίου μὲ ἀφορμὴ τὸ ἀναφερόμενο στὴν Κύπρο ποιητικὸ ἔργο τῆς ποιήτριάς μας:

Π ο ρ ε ῖ α : «"Σπαθίζει" τὴν ἱστορικὴ μνήμη ἡ ποιήτρια. Π ν ε υ μ α - τ ι κ ῆ κατὰ θεση τῆς Χρ. Ζιτσαίας γιὰ μιὰ πορεῖα γυναικῶν στὴν Κύπρο. Ἐνα σύννεφο δουερό, ποὺ θροντοφώναζε τὸ δίκαιο τοῦ ἀνθρώπου. — Τὸ μεγαλεῖο καὶ ὁ πόνος τῆς μάνας. Ἀξίες αἰώνιες καὶ ἱερές. Μέσα στὴν ὀγκώδη πνευματικὴ κατὰθεση τῆς Χρ. Ζιτσαίας, ἡ "Π ο ρ ε ῖ α" εἶναι ἀσφαλῶς ἡ θεϊκὴ στιγμή τῆς ἀγέρας τῆς ποιήτριας, τὸ ἀπόσταγμα τῆς πενήνταχρονης ποιητικῆς της δημιουργίας.

Ὀλόκληρο τὸ μεγαλειῶδες αὐτὸ ἔργο, μὲ πνεῦμα οἰκουμενικὸ, ἦχο-ὀμηρικό, μὲ δέσμη μνημάτων καὶ δομὴ ἀρχαίου-δράματος (...) συμπλέκει μιὰ τεράστια ἐπικὴ τοιογραφία τῆς συγκλονιστικῆς πορείας 50.000 γυναικῶν, τὸ 1975 — ποὺ ὑπῆρξε καὶ τὸ ἔτος γυναικας — στὴν Κύπρο. (...) Ἡ ποιήτρια, ρίζα ἐνὸς πολὺκλαδου δέντρου, βαθιὰ θρησκοεὐόμενη, θερμὴ πατριώτισσα ποὺ τὴ δονοῦν συθέμελα τὰ δρώμενα τοῦ καιροῦ της καὶ ποὺ διακατέχεται ἀπὸ διάθεση συλλογικῆς προσφορᾶς, γίνεται ἓνα σμᾶρι μὲ τὸ σύνολο, καὶ μπροστάρισσα στὴν πορεία αὕτη σαλπίζει τὸ ἐθνεγερτικὸ αὐτὸ θούριο γιὰ τὴν Κύπρο. Καὶ γίνεται ἔτσι ἡ πρόσθερα τῆς ἑλληνικῆς ποίησης, ἡ τιμημένη, στὸ ματωμένο νησί...». Ἐδῶ «προβιβάζεται» ἡ ἀγαπητὴ Χρυσάνθη ἀπὸ «προξένισσα», ποὺ τὴν ἀποκάλεσα ἐγώ, γιὰ νὰ τὴν «συνταιριαξῶ» καὶ ἀπ' αὕτη τὴν πλευρὰ κάπως μὲ τὴν ὁμάτεχνό της ἐκείνη Γαλλίδα στὰ Γιάννινα τοῦ 1912-13, σὲ «πρόσθερα» — ἄξια καὶ δίκαια!

Ἐπειδὴ δὲ «δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθὴς ἐστίν» (Εὐαγγ. Ἰωάνν. 8, 17· βλ. καὶ Β' Κορινθ. 13, 1), φέρω ἐδῶ σὰν δεῦτερο «μάρτυρα» γιὰ τοῦ λόγου μου τὸ ἀσφαλὲς περὶ Ζιτσαίας — ποὺ τὴν καμαρώνουμε, «γιά», ἰδιαίτερα ἡμεῖς οἱ...Θεσσα-

λονικεῖς Ἡπειρώτες — τὸν Γ. Βρέλη, βιβλιοκρίνοντας (στὸ Τεῦχος 126, Ἀπρίλ. 1987 τοῦ Δελτίου «Ἡπειρωτική Ἑταιρεία» τῶν Ἀθηνῶν, σελ. 158 - 159 καὶ σελ. 168) τὴν 25ῃ ποιητικὴ συλλογὴ τῆς Πολυεδρική, Θεσσαλονίκη 1986. Παραθέτω ἀπλῶς «ἀντιγραφικά» — κατὰ τὴν συνήθειά μου πλέον καὶ πρὸς... εὐκολία μου ἔτσι, μιὰ πού δὲν εἶμαι καὶ «εἰδικός», λογοτέχνης — τὸ τέλος ἀπὸ τὸ «ψυχογράφημα» καὶ τὸ «ποτραῖτο» πού κάνει τῆς Χρυσάνθης Ζιτσαῖας ὁ Γ. Βρέλης στὴ βιβλιοκρισίᾳ του αὐτῇ:

«...Δεν ξεχνά τα Γιάννινα, τη Ζωσιμαία, τον Ἅγιο μας, τον Τσιάκο, το Μουσελίμη, την Κύπρο. Ὑπάρχει τόσο μαύρο χρώμα του καημοῦ — δεν τῶχει καμιά νύχτα» λέγει γιὰ τὴ Μεγαλόνησο. Δυναμική, ἀγέραστη, τραγουδαί τις μορφές μένοντας μιὰ γνήσια ποιήτρια κι ἓνας Ἄνθρωπος σωστός. Ποιοτικὴ ἡ παραγωγή πάντα τῆς Χρυσάνθης Ζιτσαῖας. Ὁριμὴ καὶ ἐκλεκτικὴ καὶ στον ἔμμετρο καὶ τον πεζὸ λόγο. 34 τὰ βιβλία τῆς. Ὅγκος προσφοράς τῆς διακεκριμένης καὶ σεβαστῆς προσωπικότητας, με θέση ἐξέχουσα στα Ἡπειρωτικά καὶ Ἑλληνικά Γράμματα. Περπατεῖ πάνω στην εἰμαρμένη με τὰ περήφανα θήματα τῆς προσφοράς. Καὶ δίνει (... , παραθέτονται σχετικοὶ στίχοι τῆς, Ἰ. Καλ.) τὸ ἄρωμα τῆς ψυχῆς τῆς πάντα καλὸδεχτο, σαν αἰσθητικὸ κέρασμα. Καὶ τελειώνουμε με ἰδιόμελο τὴν προσευχὴ τῆς. Ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος ἐκατακτικός καὶ μόνος — μες στον ἀπέραντο συμπαντικὸ Ναό — τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας».

Τὸ βιβλίο τῆς «Παμβώτιδα...», ἀπὸ τὸ ὁποῖο ξεκίνησα στοὺς παραλληλισμούς μου ἐδῶ τῆς Ζιτσαῖας με τὴν Gy de Chantepleur (Dussap), εἶναι καὶ αὐτό, με τὶς 62 σελίδες του, ἓνα θαυμάσιο, ἱστορικὸ σε γενικώτερες γραμμὲς — στὸ εἰσαγωγικὸ του μέρος — με ἁρμονικὸ ποιητικὸ συνταίριασμα δεμένο «Δοξαστικὸ» τῆς Αἰμῆς καὶ τῆς πόλης τῆς, χορωδιακὰ τονιζόμενο ἀπὸ τὴν ἴδια, σὰν κορυφαία, καὶ ἀπὸ τοὺς ὁμοτέχνους τῆς ὑμνολόγους ποιητές, με τοὺς ὁποίους «συγκροτεῖ» ἐν προκειμένῳ ἡ Χρυσάνθη Ζιτσαῖα «θίασον πνευματικόν».

Εἶχα παραλείψει, ἀπὸ παραδρομὴ, νὰ ἀναφερθῶ στὸ παραπάνω ἔργο, ὅταν σὲ προηγούμενά μου ἐδῶ ἐσημείωνα καὶ μερικὰ σχετικὰ με τὴν Αἶμην τῶν Ἰωαννίνων, με ποιήματα πού ἀναφέρονται σ' αὐτή. (Βλ. στὸ τεῦχος Ἀπριλίου - Μαΐου - Ἰουνίου 1987, σελ. 261 - 263). Ἀναπληρώνω τώρα παρουσιάζοντας ἐδῶ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου τούτου, ἐφάμιλλο — καὶ κάτι παραπάνω —, πιστεύω, πρὸς τὸ κομμάτι τῆς Γαλλίδας, τὸ ὁποῖο ἔχω παραθέσει προηγουμένως, με ἀφορμὴ τὴν «ἐπιχείρησι τοῦ Δριόσκου» τοῦ 1912.

« — Τὰ Γιάννινα, ἡ Πρωτεύουσα τῆς ἡρωϊκῆς Ἡπείρου, ἡ Πατρίδα τῶν μεγάλων Εὐεργετῶν* καὶ τῶν Διδασκάλων τοῦ Γένους, εἶναι μιὰ πανέμορφη, φη-

* Γιὰ τοὺς Ἡπειρώτες «Μεγάλους» — καὶ «Μικροὺς», τοὺς γράφουμε βέβαια καὶ αὐτοὺς με κεφαλαῖο Μ, — εὐεργέτες ξέρουμε φυσικὰ παρὰ πολλὰ — γιὰ τοὺς παλιούς καὶ τοὺς παλιότατους —, τόσο ἀπὸ τὴν ὅλη συναφῇ ζωντανὴ παράδοσι καὶ ἀπὸ τὴν με ἔργα ἐπιμαρτύρησί τῆς, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν πολὺπλευρὴ σχετικὴ ἐκτενὴ βιβλιογραφία, με ἀρχὴ ἐδῶ τὸν Γ' Τόμο ἀπὸ τοὺς ὀκτὼ ἐν συνόλῳ Τόμους τοῦ ἔργου τοῦ ἀπὸ τὸ Γραμμένο τῶν Ἰωαννίνων θαυμαστοῦ ἐκείνου βιογράφου τοῦ παρελθόντος αἰῶνος Ἀναστασίου Γούδα: Βίοι παρὰ ἁλῆλοι τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαπρεφάντων ἀνδρῶν, ἐν Ἀθήναις 1870 (φωτοτυπικὴ ἀνατύπωσις 1971). Στὸν Γ' Τόμο, πού φέρει τὴν ἐπιγραφὴ «Πλοῦτος καὶ ἐμπόριον», βιογράφονται καὶ ἐξάιρονται ἔξ' Ἡπειρώτες (Ζωσιμάδα, Ριζάρι, Ζώης Καπλάνης, Γε-

μισμένη πολιτεία. Τ' ὄνομά της τὸ συνθέτουν, ἡ λεβεντιά, ἡ λαμπρὴ πνευματικὴ παράδοση, ἡ μακραιώνη πολυκύμαντη ἱστορία, οἱ θρύλοι, κι ἡ φυσικὴ ὁμορφιά της.

(Γιάννινα πρῶτα στ' ἄρματα,
στὰ γρόσια καὶ στὰ γράμματα).

Εἶναι τὸ αἰώνιο διαμαντένιο μέταλλο ποὺ ὁ λαὸς χάρισε τιμητικὰ στὴ δοξασμένη αὐτὴ πολιτεία, γιὰ νὰ τὸ φέρνει πάντα περήφανα στὸ στήθος της, σὰν γνώρισμα ξέχωρης τιμῆς καὶ ἀξίας.

Καὶ ὁ λαὸς δὲν σφάλλει οὔτε παραποιεῖ. Στέκεται πάνω ἀπ' ὅλα, βλέπει καθαρά, πιάνει τὴν οὐσία καὶ μ' ἓνα στίχο — ἀπόφθεγμα — μᾶς δίνει ἀπλᾶ κι ἀδρᾶ τὴν ἀλήθεια. Τὰ Γιάννινα πρῶτα σ' ὅλα. Πρῶτα καὶ στὴν ὁμορφιά.

Τὴ γραφικότητα ὅμως καὶ τὴν αἶγλη τους τὴ χρωστᾶνε κατὰ μέγα μέρος στὴ Λίμνη τους, τὴν Παμβώτιδα. Στολίδι λαμπερὸ καὶ ἀκριβὸ κόσμημα. Σ' αὐτὸ τὸ ἀριστούργημα τῆς φύσης, ποὺ ἀπλώνεται στὸ πλαίϊ τῆς ὀλοπράσινης πολιτείας, χιλιόκαλλη, νεραϊδόμορφη, μὲ τὸ ζωγραφισμένο Νησάκι στὴ μέση, ἴδιο μὲ ζαφειρόπετρα σὲ Ρήγιοςας δαχτυλίδι.

Ἡ θύμηση παλιὰ κι ἀξεθύμαστη μέσα μου. Μὲ γυρίζει πάνω ἀπὸ μισὸ αἰῶνα πίσω. Τότε ποὺ ἡ Γιαννιώτισσα Μάνα μου μ' ἔπαιρνε μαζί της ἀπὸ τὴ Ζίτσα νὰ πᾶμε στὸ πατρικὸ της στὰ Γιάννινα, κι ἀντίκρυζα ἀπὸ ψηλά, ἀπὸ τῆς τελευταίας βουνοκορφῆς τ' ἄγναντο, τὴ μαγικὴ εἰκόνα. Ἐμένα ἐκστατικὴ καὶ ἄφωνη. Τί ἦταν τοῦτο τὸ γαλάζιο θᾶμα, ὕστερα ἀπὸ τὰ ἀραδιαστὰ βουνὰ — ὡς ποὺ νὰ τελειώσει τῶνα ἄρχιζε τᾶλλο — ποὺ ἀπλώνονταν μπροστά μου; Δὲν ἦταν τὰ πέτρινα χωριὰ τὰ σφηνωμένα σὰν ἀετοφωλιές στὰ τραχεῖα θράχια, δὲν ἦταν τὰ κοπάδια τὰ σκόρπια στὶς ἐρημιές, οὔτε τὰ φιδωτὰ ποτάμια, κι οἱ δροσερὲς κρυόβρυσες. Τοῦτο τῶν ματιῶν μου τὸ ξάφνιασμα, ἦταν ἄλλο πρᾶμμα. Ἐξωτικὸ κι ἀπαράμοιαστο. Ἐνα κομμάτι, τὸ πιὸ γαλάζιο καὶ γελαστὸ τ' οὐρανοῦ, κατέβηκε στὴ Γῆ νὰ τὴ θεοποιήσει. Χλωρὲς κυματιστὲς ἐκτάσεις, σ' ὅλες τὶς ἀποχρώσεις τοῦ πράσινου πλαisiώναν τὸν γαλανὸ καθρέφτη. Ὅραμα θεῖο.

Κι αὐτὸ τὸ ὄραμα, κρατᾶει ἀκόμα σκλαβωμένα τὰ μάτια μου, τόσο ὀλοκληρωτικά, ποὺ ὅ,τι κι ἂν εἶδαν κι ὅ,τι κι ἂν χάρηκαν στὸ πέρασμα τῶν χρό-

ὄργιος Σταύρου, Νικόλαος Στουρνάρης — sic — καὶ Εὐάγγελος Ζάππας) καὶ ἔξ ἄλλοι ἀπὸ ὅλον τὸν ἄλλο Ἑλληνισμὸ τῆς παλαιότερης ἐκείνης ἐποχῆς.

Νὰ ὅμως τώρα ποὺ ἀπὸ τὸν σύγχρονό μας ὁμῶλογο τοῦ Ἀναστασίου Γούδα στὰ βιογραφικὰ — καὶ πλατύτερό του σὲ πολλὰ ἄλλα ἡπειρωτικά — Βασίλη Κραψίτη μαθαίνουμε πάρα πολλὰ, συστηματικὰ δὲ καὶ — σὲ λεπτομέρειες, κρίσεις καὶ ἐκτιμήσεις — ἀποκαλυπτικά, γιὰ τοὺς τὴν ἱερὴ παράδοσι τῆς ἡπειρωτικῆς εὐεργεσίας ἀκλόνητα κρατούντας καὶ ἀδιάσπαστα συνεχίζοντας νέους καὶ νεώτατους — χρονολογικὰ — Ἠπειρώτες. Τὰ ἔχουμε ὅλα αὐτὰ μπροστά μας — καλοφροντισμένα, ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὲς διαφωτιζόμενα καὶ στὸ ὕψιστο ἀξιολογικὸ τους νόημα προβαλλόμενα — στὸ καινούργιο ἔργο τοῦ Βασίλη Κραψίτη: Σ ύ γ χ ρ ο ν ο ι Ἡ π ε ι ρ ῶ τ ε ς Ε ὕ ε ρ γ έ τ ε ς (1913 - 1986), Ἀθῆναι, σελίδες 264. Βιογραφοῦνται σ' αὐτὸ ἀπὸ τὸν συγγραφέα — καὶ παίρνουν τὸν πρέποντα ἔπαινο — ἑκατὸν εἴκοσι δύο Μεγάλες καὶ Μικρὲς εὐεργετικὲς ἡπειρωτικὲς μορφές.

νων και στο σεργιάνισμα τόσων τόπων όσο αξιοθαύμαστο κι αν ήταν, να στέκεται πάντα πιο χαμηλά...»*

Συνεχίζεται

* 'Αμ', αυτό το «όραμα», συνδυασμένο μάλιστα λίγο και με παιδικές —και νεανικές— αναμνήσεις, είναι που κρατάει και τα δικά μας τα μάτια πάντοτε προς εκεί γυρισμένα και «σκληρωμένα», όπως και όλο μας το είναι με τα εκεί «δεμένο», φίλτατη κυρα - Χρυσάνθη. Το ίδιο επίσης «όραμα» ήταν που... έσωσε και την ζωή του καυρο - καλουτσινού Γιαννιώτη, στρατιώτη, κατά την διπλοσχορήσει στη Μικρά 'Ασία το 1922. Νά πως έγινε αυτό, όπως μας τα διηγόταν ο από δεκαετίες έδω στη Θεσσαλονίκη εγκατεστημένος Γιαννιώτης, συνταξιούχος Διευθυντής 'Εφορίας Καπνού, αείμνηστος Γεώργιος Κατσάνος, γείτονάς μου στον «'Αηδόν' μαχαλά» στα Γιάννινα. Τα διηγόταν σε παρέα επίσης έδω εγκατεστημένων εγκρίτων παλαιότερων Γιαννιωτών, στην οποία ανήκαν — κατά την δεκαετία 1950 - 1960 —, εκτός από αυτόν, και οι: 'Αλέξανδρος 'Ανδρουτσος, από τα «Γάλατα», διακεκριμένος κατασκευαστής και εμπορεύμενος πιάτων, με πολλά ελληνικά και ξένα βραβεία και άλλες συναφείς τιμητικές διακρίσεις· 'Αλκιβιάδης Μπίλας, απόστρατος ανώτατος αξιωματικός του Πυροβολικού, από το «'Αρχιμανδρειό» — πήγαινε κάθε Δεκαπενταύγουστο στα Γιάννινα, για να «κρατήσει» κατά την περιφορά της εικόνας της Παναγίας στο 'Αρχιμανδρειό, την παραμονή της 15ης Αυγούστου, το «τόρτσο» (την τιμητική μεγάλη άσπρη λαμπάδα) — ο Θόδωρος Γιαννόπουλος, δικαστικός (πρόεδρος Πρωτοδικών) και δικηγόρος, επίσης από το «'Αρχιμανδρειό», και ο υποφαινόμενος, πολύ νεώτερός τους τότε — όλοι τους έχουν βέβαια εν τω μεταξύ «συγχωρεθῇ» —. Διηγόταν, λοιπόν, ο μακαρίτης Γ. Κατσάνος, «διπλοσχωρῶν» και αυτός στρατιώτης τὸν Αὐγούστο τοῦ 1922: Στην διπλοσχωρούσα ομάδα τους ήταν και ένας άλλος Γιαννιώτης, από το τέρμα της Καλούτσιας· κάπου «έκατσε» ο άνθρωπος για την «ανάγκη» του, όποτε και τὸν πλησίασε ἡ με κραυγές καταδιώκουσα τουρκική περίπολος· «σηκώθηκε» κατατρομαγμένος, κρατώντας τὰ «πανταλόνια» του, και αναστέναξε βαθειά: «ὦχ, ὁ μαῦρος· δὲν θὰ ματαῖδῶ Γιάννινα». 'Ο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς τουρκικῆς ὁμάδας, νέος σχετικὰ, αξιωματικὸς τὸν ρωτᾷ, ἑλληνιστί, «τί εἶπες;»· ἐκείνος, φοβηθεὶς μήπως ὁ ἀναστεναγμὸς του εἶχεν ἐκκληφθῇ γιὰ ὕβρις ἢ κατάρα, ἀμύνθηκε: «ὄχι, ἀφέντ', δὲν εἶπα τίποτα»· ὁ Τούρκος, πάντοτε ἑλληνικά: «κάτι εἶπες, λέγε»· ὁ δικὸς μας, πάντοτε τρομαγμένος: «γιά, εἶπα, δὲν θὰ ματαῖδῶ Γιάννινα». «'Από ποῦ εἶσι;» «'Απ' τὰ Γιάννινα». «Ποῦ κάθισι;» «στὴν Καλούτσια»· ὁ Τούρκος: «ξέρ'ς τοὺν δεῖνα καὶ τοὺν τάδε» (ἀνέφερε κάμποσα ὀνόματα)· ὁ δικὸς μας: «Τσ' ξέρου, ἀφέντ'». «Γιατί εἶπες, δὲν θὰ ματαῖδῶ Γιάννινα;» «Γιά, μὴ πιάκαταν τώρα ἰσῖς». 'Ο Τούρκος: «ἄντι, κόσια γλῆγορα νὰ βρῆς τσ' ἄνους — κατὰ κεῖ πήγαν — κι σύρι στὰ Γιάννινα κι πὲς χριτίσματα στοὺν δεῖνα καὶ στοὺν τάδε (ἀνέφερε ὀνόματα) ἀπ' τοὺν...» (ὁ μακαρίτης Κατσάνος ἀνέφερε ἀκριβῶς τὸ μικρὸ ὄνομα τοῦ αξιωματικοῦ καὶ τὸ ἐπίθετο γνωστῆς Τουρκογιαννιώτικης οἰκογένειας, στὴν ὁποία ἀνῆκε ὁ αξιωματικὸς). 'Ο δικὸς μας, δένοντας τὰ «πανταλόνια» του, «φχαριστῶ, ἀφέντ', οὐ Θεὸς νὰ σ' ἔχ' καλά». 'Ο Τούρκος αξιωματικὸς ἦταν ἀθεράπτευτος νοσταλγὸς Γιαννιώτης, ποῦ εἶχε φύγει παιδί, τὸ 1913, ἀπὸ τὰ ἀπελευθερωθέντα Γιάννινα. Καὶ ἔτσι σώθηκε ὁ καυρο - καλουτσινός, χάρις στοῦ «όραμα» τῶν Γιαννίνων ποῦ τοῦ ἤρθε στὰ μάτια του κατὰ τὴν τελευταία ἐκείνη, ὅπως νόμισε, στιγμή τῆς ζωῆς του στὰ βάθη τῆς Μικρᾶς 'Ασίας.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΚΩΝΣΤ. ΝΙΚΑ

Καθηγητού Παν/μίου Νάπολης

MARIO LUZI

ΕΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΥΣ ΖΩΝΤΕΣ ΙΤΑΛΟΥΣ ΠΟΙΗΤΕΣ¹

Πολλαπλή ή παρουσία του Mario Luzi στα *Ἰταλικά γράμματα*. Ἀρθρογράφος σὲ ἐφημερίδες καὶ σὲ περιοδικά, στοχαστής, δοκιμιογράφος ἐξάιρετος, κριτικός δξύτατος, μεταφραστής πετυχημένος, μὲ ἔντονες καὶ σαφεῖς αἰσθητικὲς θέσεις, πάντοτε ἀπ' τὴ μεριά τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀλήθειας. Παθιασμένος γιὰ τὰ προβλήματα πὺν ἔχουν σχέση μετὰ τὰ ἐρωτήματα τί δημιουργεῖ τὴν ποίηση, τί εἶναι ποίηση, ποιὰ θέση ἔχει στὸν κόσμον καὶ στὴν ἱστορία. Ὅποιαδήποτε ἀνθρώπινη ἐνέργεια εἶναι τὸ μέσον μιᾶς διαρκοῦς ἐξέλιξης. Ποιητικὴ δημιουργία ἔχουμε ὅταν ἡ ποίηση βρῖσκει τὴν ὑψηλὴ της στιγμὴ, πὺν οἰκειοποιεῖται τὴν οἰκουμενικότητα. Ἔτσι, ὁ Mario Luzi εἶναι δοσμένος ὁλοκληρωτικὰ στὴν ποίηση σὰν ἀληθινὸς ποιητής.

Σήμερα εἶναι ὁ μεγαλύτερος ζῶν ποιητὴς τῆς Ἰταλίας. Ἐγραψε καὶ δημοσίεψε τὰ πρῶτα του ποιήματα τὸ 1932. Μέχρι τώρα ἔχει ἐκδόσει πάνω ἀπὸ δέκα ποιητικὲς συλλογές. Ἐγραψε καὶ τὸ θεατρικὸ *Rosales*, πὺν ἀναφέρεται στὸ θάνατο τοῦ Trotzký. Τὸ 1938 δημοσίεψε (*Torino, Einaudi*), μετὰ τίτλο *La cordigliera delle Ande e altri versi tradotti*, μιὰ σημαντικὴ ἀρθολογία ἐξαιρετικῆς ἐπιτυχίας μετὰ ποιήματα τῶν *Pierre de Ronsard, Luise Labé, Charles Augustin de Saint-Beuve, Charles Baudelaire, Stéphane Mallarmé, Arthur Rimbaud, Paul Valéry, Jules Supervielle, Henry Michaux, André Frénaud, René Guy Cadou, Jean Racine, Jorge Cuillen*.

Ὅποιος ἀποτολμάει νὰ μεταφράσει ἓνα ποίημα, κυριεύεται ἀπὸ συναισθήματα ἀμχανίας καὶ ἀγωνίας· ξέρει καλά, ὅτι χρησιμοποιεῖ κάποια βία σ' ἓνα κείμενο μοναδικὸ καὶ ἀνεπανάληπτο. Τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς μετάφρασης, πὺν προσπαθεῖ νὰ μείνει ὅσο τὸ δυνατό πιὸ πιστὴ στὸ πρωτότυπο, εἶναι κάτι τὸ διαφορετικὸ. Εὐχὴ ὅλων εἶναι νὰ μὴν ἀλλοιωθεῖ τουλάχιστο τὸ νόημα τοῦ ποιήματος, ἡ οὐσία. Καὶ ἂν ὁ μεταφραστὴς τυχάνει νὰ εἶναι εὐφυής, θέλω νὰ πῶ ποιητής, τότε μπορεῖ νὰ συμβεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἓνα ἄλλο ποίημα. Ὁ κίνδυνος ὅμως βρῖσκεται ἄλλου· Αὐτὴ ἡ βία, πὺν χρησιμοποιεῖται σ' ἓνα ποίημα, μπορεῖ νὰ ἀλλάξῃ τὸ νόημα, τὸ μήνυμα τοῦ ποιητῆ. Αὐτὸ εἶναι πὺν πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ ἀποφευχθεῖ. Ὁ μεταφραστὴς ἔχει χρέος νὰ καταλάβῃ τόσο καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ ἔτσι τὸ ποίημα, ὥστε ὠρισμένα συναισθήματα καὶ ὠρισμένες ἀνησυχίες νὰ μεταδίδονται στὸν ἀναγνώστη. Ὅμως, πῶς μπορεῖ κανεὶς ν' ἀντιμετωπίσῃ καὶ τί νὰ πεῖ γιὰ τοὺς ὑπαινιγμούς, γιὰ τὶς ἀπηχήσεις, γιὰ τὰ ὑπονοούμενα, γιὰ τὴν ἰδιαίτερότητα κάθε γλώσσας καὶ γιὰ τὸ ποιητικὸ τῆς λεξιλόγιου; Τὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ τὴ μετάφραση ἐνὸς ποιήματος εἶναι σχετικὰ καὶ προσωρινά. Δὲν πρέπει νὰ λησμονεῖται ἓνας βασικὸς κανόνας, δηλ. ἡ ἐλεύθερη μετάφραση νὰ μὴν εἶναι αὐθαίρετη, ἀλλὰ καὶ

1. Μέρος αὐτοῦ τοῦ ἀρθρου δημοσιεύτηκε στὰ *«Δελφικά Τετράδια»*, περίοδος Β', ἀριθμ. 6 (χειμῶνας 1985), σσ. 7-12.

ἐκείνη πὺν λέγεται πιστὴ νὰ μὴν εἶναι ξερὴ παράθεση λέξεων. Ἡ φροντισμένη ἐπιλογὴ τοῦ λεξιλογίου προϋποθέτει θαδεῖα γνώση καὶ τῶν δύο γλωσσῶν, τῆς ἐτυμολογίας, τῆς σημασίας τῶν λέξεων, τῆς σύνταξης, καθὼς ἐπίσης καὶ μεγάλη εὐαισθησία καὶ προδιάθεση ἐμβάθυνσης στὸν ποιητικὸ λόγον. Αὐτὲς εἶναι γενικὰ οἱ βασικὲς ἀντικειμενικὲς καὶ ὑποκειμενικὲς δυσκολίες, πον συναντᾷ κανεὶς διὰν ἀντιμετωπίζει τὴ μετάφραση ἐνὸς ποιήματος.

Γιὰ τοὺς παραπάνω λόγους, δὲν ἦταν εὐκόλῃ ὑπόθεση γιὰ μένα νὰ μεταφέρω στὰ ἑλληνικὰ μερικὰ ἀπὸ τὰ πρὸ ἀντιπροσωπευτικὰ ποιήματα ἐνὸς ἀπὸ τοὺς δυσκολότερους σύγχρονους Ἰταλοὺς ποιητὲς, τοῦ Mario Luzi. Ἡ ἐκλογὴ πὺν ἔκανα εἶναι ἐντελῶς προσωπικὴ. Διάλεξα τὰ ἐξῆς ποιήματα: *Presso il Bisenzio* (Κοντὰ στὸν Μπιζέντιο)² ἀπὸ τὴ συλλογὴ *Nel Magma: Il Fiume* (Τὸ ποτάμι) καὶ τὴν ἔβδομη ἐνότητα τῆς ὑποδιαίρεσης *Nel corpo oscuro della Metamorfosi* (Στὸ σκοτεινὸ σῶμα τῆς Μεταμόρφωσης) τῆς συλλογῆς *Su fondamenti invisibili* (Σὲ θεμέλια ἀόρατα).³

Στὸ ποίημα *Κοντὰ στὸν Μπιζέντιο*, τὸ θέμα πὺν κυριαρχεῖ εἶναι ἡ ἀνικανότητα τοῦ ποιητῆ νὰ ἐξοικειωθεῖ μὲ τὴν πραγματικότητα· ἀκολουθεῖ μετὰ ἡ ἀποκαρδίωση, γιὰτὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τοὺς ἄλλους, μὲ τὶς ἄλλες φωνές. Οἱ «φωνές» εἶναι ἐκεῖνες τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ, τοῦ «ἐγώ» τοῦ καὶ τῶν ἀνταρτῶν, πὺν στὴν πραγματικότητα εἶναι τὸ ἄλλο «ἐγώ» τοῦ ποιητῆ, τῶν ἀνταρτῶν πὺν τοῦ λένε κατὰμουτρα διὲν δόθηκε ὁλοκληρωτικὰ στὸν ἀγῶνα. Στὴ διαλογικὴ μορφή τοῦ ποιητικοῦ λόγου ὑπάρχουν οἱ παύσεις, ἡ «σιωπὴ» τοῦ ποιητῆ: «Τὸν κυτᾶω χωρὶς ν' ἀπαντήσω...» ἢ «ἀκολουθεῖ μακρὰ σιωπὴ...». Σιωπὴ πὺν εἶναι σκέψη, σιοχασμός, συνείδηση, πίστις διὲν μπορεῖ νὰ μετρηθεῖ μὲ τὸν κόσμον. Ἡ περιγραφὴ τοῦ περιβάλλοντος, τῆς περιόστασης καὶ τῶν πρωταγωνιστῶν, πλούσια σὲ ἐπίθετα καὶ λεξιλόγιο, μὲ ὑποβλητικὴ δύναμη ἀνάλογη δραματικῷ ἔργον, ἐπέβαλε εἰδικὴ φροντίδα στὴν ἐπιλογὴ τῶν λέξεων, ὥστε ἡ εἰκόνα νὰ δοθεῖ μὲ τρῶπον ἀνάλωγο. Τὸ πλοῦσιον λεξιλόγιο τῆς γλώσσας μας μὲ ἐπέτρεψε νὰ εἶμαι καὶ πιστὸς στὴν ἐκφραση, καὶ τὸ περιεχόμενον νὰ μὴν ἀλλοιωθῶν.

Στὸ ποίημα *Τὸ ποτάμι*, ἡ ἀναλογία ποτάμι-ἀνθρώπινῃ ὑπαρξῇ εἶναι τὸ θέμα τοῦ ποιητικοῦ λόγον τοῦ Mario Luzi. Τὸ νερὸ προχωρεῖ σιὸ ποτάμι ὅπως ἡ ζωὴ μας, καὶ σὲ κάποια στιγμή, συνειδητὰ ἢ τὶς περισσότερες φορὲς ἀσυνείδητα, σημαδεύουμε τὴ μοῖρα μας. Ἔχουμε δηλαδὴ τὴ σύγκρουση τῆς ζωῆς πὺν μεταβάλλεται, προχωρεῖ καὶ τοῦ ποιητῆ πὺν μένει ἀκίνητος, κολημένος στὴ δική του περίπτωσι, πὺν δὲν μπορεῖ νὰ προσαρμοστεῖ στὶς νέες καταστάσεις. Ἡ φωνὴ τοῦ ποταμοῦ εἶναι «Μιὰ φωνὴ μόνῃ, τῆς ζωῆς ἢ τοῦ θανάτου», «Ἐνα νερὸ ἀβέβαιο μεταξὺ κίνησης καὶ γαλήνης», λέει ὁ Luzi. Εἶναι φωνὴ τῆς ζωῆς γιὰ ὅποιον τὸ ἀκολουθεῖ, γιὰ ὅποιον κινεῖται μ' αὐτό, ὅπως ἐκεῖνον πὺν ταξιδεύει μαζί του καὶ ἀκολουθεῖ τὴ ροὴ του «...χαλαρωμένος ἢ μὲ κόπον...» δημιουργώντας τὴ ζωὴ· θανάτον γιὰ ὅποιον κυτᾶει τὸ ποτάμι πάνω ἀπὸ τὸ γεφύρι, ὅπως ὁ Luzi. «Ὅπως τὸ ποτάμι τρέχει κυλώντας μὲ θόρυβο, ἔτσι καὶ οἱ στίχοι αὐτοῦ τοῦ ποιήματος». Ἰσως αὐτὴ νᾶναι καὶ ἡ μεγαλύτερη δυσκολία στὴ μετάφραση αὐτοῦ τοῦ ποιήματος, πὺν κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι ἀπλὸ καὶ χωρὶς διαφοροῦμενες ἔννοιες καὶ σιουφρονὺς στίχους.

Ἡ ἔβδομη ἐνότητα ἀπὸ τὸ *Στὸ σῶμα τὸ σκοτεινὸ τῆς Μεταμόρφωσης* τῆς συλλογῆς *Σὲ θεμέλια ἀόρατα*, πὺν

2. Μικρὸ ποτάμι τῆς Τοσκάνης.

3. Τὰ ποιήματα, γιὰ λόγους χώρου, τὰ δημοσιεύουμε σὲ δύο συνέχειες.

είναι και η τελευταία ένότητα αὐτοῦ τοῦ ποιήματος, ἔχει σὰν κύριο ἀντικείμενο τὸ θέμα τῆς συνεχοῦς ἀλλαγῆς. Ἀλλαγή, αἰώνια κίνηση κυριεύει τὸν ἄνθρωπο ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ, τὰ συναισθημάτα του, τὴν πνευματικότητά του, τὸν κόσμο πὺν τὸν περιτριγυρίζει. Σὰν νὰ εἶναι σχεδὸν ἡ οὐσία τῆς ἐποχῆς πὺν ζεῖ.

Στὴν πρώτη καὶ δευτέρα ένότητα ἀναφέρεται στὴν εἰκόνα τῆς «κρίσης» τῆς Φλωρεντίας, πὺν φαίνεται σὺς καταστροφές πὺν προσένησε ὁ Ἄρονος, ὅταν πλημμύρισε τὸ φθινόπωρο τοῦ 1966. Στὴν τρίτη ένότητα ἀναφέρεται στὴν αἰσθησι τοῦ ἀναπόφευκτου πεπρωμένου μας καὶ ὅλων ἐκείνων πὺν ἀνήκουν στὴν ἐποχὴ μας, ἐνωμένοι μαζί μας σὲ μιὰ ἀτέλειωτη δίνη. Στὴν τέταρτη, τὴν πέμπτη καὶ ἕκτη ένότητα θεωροῦμε τὴ λέξη εὐτυχία, ἴσως τὴν εὐτυχία τοῦ παρελθόντος καὶ τὴν πῦθανή πραγματοποίηση τῆς σὺδ μέλλον. Στὴν ἕβδομη ένότητα κυριαρχεῖ τὸ θέμα τῆς ἀγάπης σὰν κατὶ τὸ ἀμοιβαῖα ζωντανό, σὺδ ὁποῖο ἐνώνονται τὸ «μεταβλητὸ καὶ τὸ διαρκές...» σύμφωνα με τὰ λόγια τοῦ ποιητῆ.

Εἶναι μιὰ ένότητα γεμάτη μεταφορικὴ σημασία, λαμπερή, ἀστραφτερή: «... Τὸ ζωντανὸ σημεῖο...», «... ἡ ἀνοιξη τοῦ κόσμου...», «... πὺν ἀστράφτει...», «... καὶ κινεῖ τὴ σκιά...», «... ἀκτινοβολοῦν...». Εἶναι ἓνα παιχνίδι φωτός, λεπτομέρειες τῆς ὁρασης: «Στὰ μάτια...», «... τὶς κόρες τῶν ματιῶν...», πὺν μπορεῖ νὰ νοιώθει «... τὸ μεταβλητὸ καὶ τὸ διαρκές σφιχτὰ ἀνακατεμένα στὴν πηγῇ».

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ μεταφορικὲς ἐννοιες καὶ ἀλληγορίες εἶναι ἀπὸ τὶς πὺδ σοβαρές ἀντικειμενικὲς δυσκολίες μιᾶς μετάφρασης, ἡ λαμπρότητα καὶ ἡ καθαρότητα αὐτῶν τῶν στίχων τοῦ Luzi εἶναι πὺδ κοντὰ σὲ ὠρισμένους ἐκφραστικούς τρόπους τῆς σύγχρονης ἐλληνικῆς ποίησής μας. Μοῦρχειται σὺδ νοῦ, γιὰ νὰ ἀναφέρω μόνο ἓνα παράδειγμα, ἡ φωτεινότητα τοῦ ἀέρα, τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς θάλασσας τῆς ποίησης τοῦ Ἑλύτη. Ἔτσι, οἱ στίχοι τοῦ Luzi μποροῦν ν' ἀποδοθοῦν πὺδ εὐκόλα με τὰ δικὰ μας ἐκφραστικὰ μέσα καὶ νὰ γίνουν πὺδ καταληπτοὶ ἀπὸ τὸν Ἑλληνα ἀναγνώστη.

Μαζὶ με τὰ ποιήματα πὺν ἀνέφερα παραπάνω, παραθέτω καὶ ἄλλα τρία ἀκόμα. Εἶναι: *Il soldato* (Ὁ στρατιώτης) ἀπὸ τὴ συλλογὴ Ἄ π ὀ τ ὀ θ ἄ θ ο ς τ ὤ ν π ε δ ἰ ἄ δ ω ν· *Ma dove*; (Ὅμως πὺδ;) ἀπὸ τὴ συλλογὴ Σ τ ὀ Μ ἄ γ μ α· καὶ *Segmenti del grande patema* (Κομμάτια τοῦ μεγάλου παθήματος) ἀπὸ τὴ συλλογὴ Σ τ ἡ φ ω τ ἰ ἄ τ ῆ ς λ ο γ ο μ α χ ἱ ἄ ς. Καὶ τὰ τρία αὐτὰ ποιήματα συμπληρώνουν τὴν εἰκόνα τῆς ποιητικῆς μορφῆς καὶ τῆς ποιητικῆς ἔκφρασης τοῦ Mario Luzi.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΝΙΚΑΣ

ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΜΠΙΖΕΝΤΣΙΟ

Ἡ παγωμένη ὁμίχλη σκιάζει τὰ θολὰ νερὰ τοῦ βυρσοδεψείου καὶ τὸ μονοπάτι πὺδ ἀκολουθεῖ τὴν ὄχθη. Βγαίνουν τέσσερες δὲν ξέρω ἂν τοὺς εἶχα δεῖ ποτὲ πρὶν ἢ ὄχι, βαριεστημένο τὸ περπάτημα, βαριεστημένοι σταματοῦν ἀπέναντί μου. Ἔνας, ὁ πὺδ ἀνήσυχος καὶ πὺδ νωθρός, ἔρχεται κοντά, μοῦ λέει: «Σύ; Δὲν εἶσαι δικός μας. Δὲν ἔλιωσες σὰν ἐμᾶς στὴ φωτιά τοῦ ἀγώνα ὅταν ξαπλωνόταν καὶ καίγονταν τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό». Τὸν κυττάω ἴσια στὰ μαρμαρένια κι ἀδύνατα μάτια του, καὶ πᾶνω, καθὼς τοῦ ξεφεύγει ἀπ' τὸ κάτω χεῖλι, ἓνα νευρικὸ τρέμουλο. «Μόνο κάποτε μποροῦσες νὰ λυτρωθεῖς» ἀμέσως ἡ τρεμουλα

γίνεται τικ οπασιωδικό «ἢ νὰ χαθεῖς κι ἦταν τότε».
Οἱ ἄλλοι ἀναγκασμένοι νὰ σταματήσουν ἀπρόβλεπτα
δείχνουν ἐνοχλημένοι, ὅμως σιωπαίνουν,
χτυποῦν τὰ πόδια τους στὴ γῆ ἀπὸ τὸ κρῦο
καὶ μασοῦν τοῖχλα κυττάζοντας ἐμένα ἢ μακριά.
«Εἶσαι λοιπὸν μουγγός;», μὲ ὀργὴ τὰ βασανισμένα χεῖλια
ἐνῶ μὲ πλησιάζει καὶ γυρίζει πίσω
μανιασμένα, πολλὰς φορές, μέχρι πὺν σταματάει
ἐκεῖ, ἀκουμπισμένος σ' ἓνα στύλο, μὲ κυττάει
μεταξὺ εἰρωνείας καὶ θυμοῦ. Καὶ περιμένει. Ὁ κῶρος γύρω,
ὅσο μπορεῖς νὰ δεῖς, εἶναι ἔρημος·
ἡ ὁμίχλη πυκνὴ τοὺς τυλίγει
καὶ δὲν ἀφίνει νὰ φανεῖ παρὰ μόνο τὸ λασπωμένο κῶμα τῆς ὄχθης
καὶ τὸ παχὺ φυτὸ τῶν αὐλακιῶν μὲ τὸ γλοιῶδες ὑγρὸ.
Κι ἐγώ: «Δύσκολο νὰ σοῦ ἐξηγήσω. Ὅμως νὰ ξέρεις
ὁ δρόμος γιὰ μένα ἦταν πὺν μακρὺς παρὰ γιὰ σὰς
καὶ περνοῦσε ἀπὸ ἄλλα μέρη». «Ποιά μέρη;»
Καθὼς δὲν συνεχίζω,
μὲ κυττάει ἐπίμονα καὶ περιμένει. «Ποιά μέρη;»
Οἱ σύντροφοι, ἓνας κουνιέται πλάγια, ἄλλος χοροπηδάει ἀνάλαφρα
κι ὅλοι μασοῦνε τοῖχλα καὶ κυττοῦν ἐμένα ἢ τὸ κενό.
«Δύσκολο, δύσκολο νὰ σοῦ ἐξηγήσω».
Σιωπὴ διαρκὴς
καθὼς ὅλα ἀκίνητοῦν, καθὼς τὸ νερὸ ἀπαλὰ γαργαρίζει.
ῴτερα μ' ἐγκαταλείπουν ἐκεῖ κι ἐγὼ τοὺς ἀκολουθῶ πὺν πίσω.
Ὅμως ἓνας, ὁ πὺν νέος, μοῦ φαίνεται, καὶ ὁ πὺν ἀβέβαιος,
οἰχοστέκει, καθυστερεῖ στὴ χορταριασμένη γράνα, μὲ περιμένει
καθὼς βλέπω νὰ χάνονται οἱ ἄλλοι στὴν ὁμίχλη.
Κοντὰ πλέον, χωρὶς ἐγὼ νὰ σταματήσω, κυτταζόμαστε,
μετὰ χαμηλώνοντας τὸ βλέμμα αὐτὸς μ' ἓνα μισοχαμόγελο.
«ῴ! Μάριε», μοῦ λέει προχωρώντας πλάι μου
σ' ἐκεῖνο τὸ δρομάκι πὺν δὲν εἶναι δρόμος
μὰ μὰ γραμμὴ φειδωτὴ πὺν χάνεται στὴ λάσπη
«πρόσχε, κύτταξε γύρω σου. Ἐνῶ σκέφτεσαι
καὶ συγχρονίζεις τὰ γρανάζια τοῦ νοῦ
στὴν κίνηση τῶν ἀστεριῶν γιὰ ἓνα παρὸν αἰῶνιο
πὺν δὲν εἶναι τὸ δικό μας, οὔτε ἐδῶ, οὔτε τώρα,
γύρνα καὶ κύττα τὸν κόσμον πὺν διαμορφώθηκε,
ἀναλογίσου τί οἱ καιροὶ μας σοῦ ζητοῦν,
ὄχι τὸ βάθος, οὔτε τὴν τόλμη,
ἀλλὰ τὴν ἐπανάληψη λέξεων,
τὴ μίμηση, χωρὶς γιὰτὶ καὶ πῶς
στὶς χειρονομίες πὺν ἀπελευθερώνεται ἡ πληθῶρα μας
δαγκωμένη ἀπ' τὴν ἀράχνη τῆς ζωῆς, καὶ τέλος,
ἐσὺ λὲς νὰ βλέπουμε ψηλά, πέρα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια,
καὶ δὲν καταλαβαίνεις ὅτι εἶναι πολὺ. Πολύ, ἐννοῶ,
γιὰ μὰς ποῦμαστε ὥστόσο οἱ σύντροφοί σου,
νέοι μὰ φθαρμένοι ἀπ' τὸν ἀγῶνα, πὺν πολὺ ἀπ' τὴν ντροπιαστικὴ ἔλλειψη
[τοῦ ἀγῶνα.]»

Ἄκου' μακριὰ τὰ βήματα τῶν συντρόφων στὴν ὁμίχλη ποὺ χάνονται καὶ τούτῃ τῇ φωνῇ νᾶρκεται κομμένη ἀπ' τὸ λαχανητό.

Ἀπαντῶ: «Δουλεύω καὶ γιὰ σᾶς, γιὰ τὴν ἀγάπη σας».

Αὐτὸς σιωπᾷ γιὰ λίγο, σχεδὸν γιὰ νὰ δεχτεῖ αὐτὴ τὴν πέτρα σὰν ἀντάλλαγμα τοῦ πονεμένου καὶ διαλυμένου ἄδειου στὰ πόδια μου σάκκου.

Καὶ καθὼς δὲν λέω τίποτα, αὐτὸς πάλι: «Ἔ, Μάριε,

πόσο εἶναι θλιβερὸ νᾶμαστε ἐχθρικοί, νὰ σοῦ ποῦμε ὅτι δὲν δεχόμαστε τὴ
[σωτηρία,

οὔτε τρῶμε ἀπ' τὸ φαῖ ποὺ μᾶς προσφέρεις, νὰ σοῦ ποῦμε ὅτι μᾶς προ-
[σβάλλεις».

Ἀφῆνω νὰ ἡσυχάσει σιγὰ σιγὰ ἡ κομμένη του ἀναπνοή καθὼς δὲν ἀκούγονται πιά τὰ βήματα τῶν συντρόφων καὶ μόνο τὸ νερὸ τοῦ αὐλακιοῦ κελαρίζει ἐδῶ ἐκεῖ.

«Θλιβερό, μὰ εἶναι τῆς μοίρας μας νὰ ζοῦμε στὴν ἴδια ἐποχὴ στὸν ἴδιο τόπο καὶ νὰ πολεμάει ὁ ἕνας τὸν ἄλλο γιὰ ἀγάπη. Καταλαβαίνω τὴν ἀγωνία σου, ὅμως εἶμαι ἐγὼ ποὺ πληρώνω, καὶ δέχτηκα αὐτὴ τὴ μοίρα».

Κι αὐτὸς τώρα ἀφηρημένος καὶ ἀγανακτισμένος: «Ἐσὺ, ἐσὺ μόνο;».

Ὅμως μετὰ ἀφήνει τὸ θυμὸ, μοῦ σφίγγει τὸ χέρι σπασμωδικὰ μοῦ κουνάει τὸ κεφάλι: «Ἔ, Μάριε, εἶναι θλιβερὸ ὅμως ποὺ δὲν εἶναι ἀπ'
[τοὺς δικούς μας».

Καὶ κλαίει, κι ἐγὼ θᾶκλαιγα

ἂν δὲν ἔπρεπε νὰ δεῖξω ἄντρας σὲ κεῖνον ποὺ ἄντρες λίγους ἔχει δεῖ.

Μετὰ τρέχει, χάνεται στὴν ὁμίχλη τοῦ μονοπατιοῦ.

Κόθομαι νὰ μετρήσω ὅσα λίγα εἰπώθηκαν,

ὅσα πολλὰ ἀκούστηκαν, ἐνῶ τὸ νερὸ τοῦ αὐλακιοῦ κελαρίζει,

ἐνῶ βουίζουν ψηλὰ σύρματα μὲς στὴν ὁμίχλη σὲ στύλους κι ἀντένες.

«Δὲν μπορεῖς νὰ κρίνεις αὐτὰ τὰ χρόνια μὲ σκληρὴ καρδιά,

λέω μέσα μου, ἄλλοι θὰ μπορέσουν σ' ἄλλη ἐποχή.

Νὰ εὐχεσai ἡ ψυχὴ τους νᾶναι καθαρὴ

καὶ ἡ ἀνθρωπιὰ τους ἀπέραντη».

ΤΟ ΠΟΤΑΜΙ

Ὅταν εἶσαι νέος

κι ἀπὸ ἐλαφράδα, χωρὶς σκέψη

φτιάχνεις κατὰ τύχη τὴ μοίρα σου,

πολλὰ χρόνια ἢ λίγες μέρες

μᾶς ζωῆς ἀνεπανάληπτης πληρωμένης

ἢ πὸ ἀργὰ ὅταν ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι πιά ὁ ἴδιος

καὶ σὰν πικραμένος ἀπὸ μιὰ ἀπόφαση

στηρίζεται μὲ μεγάλη προφύλαξη

σὲ μιὰ ἐπιβίωση λεπτομερειακὴ

σὲ μιὰ ἐποχὴ ἢ στὴν ἄλλη

ποὺ μὲ λιγώτερη δύναμη τρίζει,

λιγώτερο πετάει σπύθες ἐκείνη ἢ φωτιά ἢ ἑλληνικὴ,

τὸ ποτάμι ποὺ ξέφυγε ἀπὸ τὰ δεσμά
δὲν ἔχει ὅλες τὶς φωνές
ποὺ σήμερα μὲ πληγώνουν γιορταστικὲς
καὶ θλιβερὲς ψηλὰ στὴν αἴχμη τῆς καμάρας τοῦ γεφυριοῦ.
Τὸ ποτάμι ἔχει μόνο μιὰ φωνή
ἢ τῆς ζωῆς ἢ τοῦ θανάτου. Ὅποιος τὴν ἀκούει
ἔχει μιὰ καρδιά μόνο βαρειά ἢ φουρτουνιασμένη.

«Ἐσὺ ποὺ κρατᾷς σφιχτὰ τὸ λιναρένιο
σκοινὶ στὸ λαβύρινθο
μέσα στὸν ὁποῖο βρίσκεσαι καὶ ποὺ διαρεῖται σὲ πολλὲς φωνές
αὐτὴ ἡ φωνὴ ποὺ μὲ ὀδηγεῖ» ἀναφωνῶ
δὲν ξέρω καλὰ σὲ ποιόν,
σύντροφο πιστὸ ἢ σκιά.

Μέσα ἀπὸ ἀγκάθια φωτός, πέρα ἀπ' τὶς κολῶνες τοῦ γεφυριοῦ
λαμπυρίζει σὰν τὰ λέπια τὸ ἀβέβαιο νερὸ
μεταξὺ κίνησης καὶ γαλήνης. Κάνει κρύο,
παρόλα αὐτὰ κατεβαίνουν πολλοὶ ἀπὸ τὶς ρίπες
στὶς δεμένες στὰ παλούκια βάρκες, πολλοὶ
ἀντιμετωπίζουν τὸ ποτάμι καὶ τὴν ἀνοιξή του
πάνω κάτω μὲ τὰ κουπιά τους

«Εὐτυχισμένοι σεῖς ποὺ κινεῖστε» λέω
ἐνῶ κολλᾶω τὸ βλέμμα ψηλὰ ἀπ' τὸ γεφύρι
σ' αὐτὸν ποὺ ταξιδεύει χαλαρωμένος ἢ μὲ κόπο
καὶ κυττάω πῶς δημιουργεῖ
ἀπὸ τὰ πολλαπλὰ τὴ μοναδικότητα, τὴ ζωὴ· οἴγουρα τὴ ζωή.

Η ΑΡΑΧΝΗ

Ἡ Μοῖρα, ἓναν ἱστὸ
ὀλόγυρά μου ἐτύλιγε...
κοντόθωρη ἢ ματιά...
ἀσφυκτικά τὰ σύνορά μου
ὅμως...
ὅμως δὲν ἤμουνα
ταμένη τῆς Ἀράχνης
παντοτεινᾶ,
ἀνέλπιδα φυλακισμένη τῆς...
Κανεὶς δὲν μὲ δασκάλεψε...
δὲν μούμαθε κανεὶς
τὸ πῶς, τὸ τί...
τὴ μυστικὴ θαθύαρχη
ὀρμὴ μου,
τὴν πολυόμματτα τυφλή,
ποὺ μ' ὠδηγοῦσε
μ' ἐπιταγὴ ἀσίγαστη...
μ' ἐλευθερὴ ὑπακοή...

πέρα ἀπὸ κάθε τι...
νὰ βγῶ ἀπ' τὸν κλοιό,
νὰ βγῶ ἀπὸ μοναχὴ μου...
Σὰν βρέθηκα στὴ Λευτεριά,
ποτὲς δὲν εἶχα νοιώσει
πόσο θαθὺς εἶναι ὁ Οὐρανός,
τὸ Φῶς,
πόσο πλατειᾶ εἶναι
τὰ φτερά μου,
πόσο θαθειᾶ ἡ ἀνασέμιά μου
ὥς μὲ τ' ἀπείρου!
σὰν καὶ νὰ βρέθηκα
στὰ μέτρα τὰ σωστά μου
— (Δύναμη) —
σὰν νᾶμουναι ἐκεῖ
πρὶν ἀπὸ πάντα
καὶ γιὰ πάντα.

ΣΕ ΚΑΠΟΙΑ ΣΤΡΟΦΗ

Σ' ανύποπτης ώρας στροφή
 τήν υπολανθάνουσα μέσα σου
 άξία δοκιμάζεις.
 "Όταν εκεί δίνη θολή,
 λογισμών κι αίσθημάτων,
 προβάλλει έπίσημη,
 άπό ένα άθώρητο θάθος,
 πού μόνο ένα φώς
 ύπερκόσμιο είσχωρεϊ,
 ή σιωπηλή του χρέους λαμπρότητα
 ένα Σταυρό — θυσίας Σύμβολο —
 τιμητικά σου προσφέρει.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Κυριακή.
 Λειτουργήθηκα στο μικρό μας κήπο.
 'Ο κότσυφας άπό τόν "Αμβώνα της ροδιάς
 ειπε τόν 'Απόστολο εις ωτα ακουόντων.
 Τά σπουργιτάκια έν χορῶ
 ἔψαλλαν τά 'Αλληλούια.
 Οί πεταλοῦδες φιλοῦσαν
 τά εικόνισματα τῶν λουλουδιῶν.
 Τ' αγιόκλημα λιθάνιζε κι ή δάφνη σου,
 κάτω άπό τόν Παντοκράτορα
 άναψε τόν Πολυέλαιο τῆς μνήμης.
 'Ιεουργοῦσες άθέατος στά "Αδυτα.
 Μοῦ άπαγορεύεται ή είσοδος.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΝΕΑ ΤΑ ΠΑΝΤΑ

«Τά άρχαία παρήλθον.
 'Ιδού γέγονε καινά τά πάντα».
 (Β' Κορινθίους 5, 17)

'Εγέρθητι! 'Ορθρίζει!
 Διεσταλμένα τά σκοτάδια σκορπίσανε στο φώς...
 Οί πτέρυγες τῆς αὐγῆς κομίζουν τὸ εὐφρόσυνο ἄγγελμα.
 Οί ροδῶνες τῶν οὐρανῶν παιανίζουν τὸν ὕμνο τῆς σωτηρίας
 ἀπ' τὰ οὐράνια χάπ
 καί οί νεφέλες ραίνουν δικαιοσύνη!

'Ιδού γέγονεν νέα τά πάντα!

Δέν ἀκοῦς τὸν ἦχο τῶν σαλπίγγων;

Δέν ἀκοῦς φωνὴ αὐλητῶν, φωνὲς κιθάρας κιθαρωδῶν
ἄδουσες, ἀναμέλπουσες τὸν αἶνο τῆς ἀγάπης;

Ἡ φύσις ἐναγκαλίζεται θριαμβικὰ τὸν ἐραστὴ τῆς ἀγάπης!
Τὰ θουνὰ σκιρτοῦν ὡς οἱ ἔλαφοι. Οἱ νῆσοι εὐφραίνονται.
Οἱ ποταμοὶ κροτοῦν τὰς χεῖρας. Τὸ κορμὶ τῆς γῆς ἐβλάσπησε.
Καὶ οἱ πεδιάδες ντύθηκαν μὲ ποίμνια...

Ἐγέρθητι! Δέν ἔχεις τίποτα νὰ φοβηθεῖς ψυχὴ!
Ὁ Κύριος συνέθλασε τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων!
Ἀποσκυδάλισε τὸ σκότος καὶ πάντας τοὺς ποιούντας τὸ ψεῦδος.
Συνέτριψε ὁ Κύριος «χεῖρας ἐκχεούσας αἷμα»...
Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθον!

Σκιὰ πολέμου. Σκιὰ κραυγῆς. Σκιὰ ὀργῆς. Παρῆλθαν.
Νευροκοπημένα τὰ ὅπλα τοῦ ὀλέθρου
κοίτονται νεκρά.

Ἐγένοντο οἱ ρομφαῖες ὑνία. Οἱ ζιθύνες ὄρεπνια. Οἱ ἄμαξες
κατακαίονται ἐν πυρὶ...

Καὶ οἱ λαοὶ πορεύονται «τῷ φωτὶ τοῦ Κυρίου» ἄδοντες ἀσμένως,
τὸ ἔνδοξον ἄσμα τῆς σωτηρίας!
Οὔτε κραυγὴ — μήτε δάκρυ. Ὁ θάνατος, θανάτῳ ἀνιέρηθη!
«Ποῦ σοῦ θάνατε τὸ κέντρον; Ποῦ σοῦ ἄδη τὸ νίκος;»

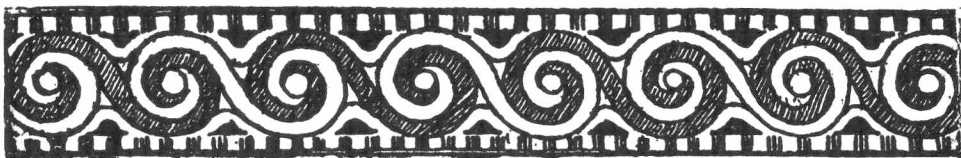
Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθον!
Τὸ χάσμα τῆς χαρμολύπης ἐπληρώθη ὑπὸ εἰρήνης.

Ἰδοὺ οἱ καθεύδοντες ἐν τῷ χώματι ἐγείρονται!

«Καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ Ἄδης
ἔδωκαν τοὺς ἐν αὐτοῖς νεκρούς».

Μὰ δέν ἀκοῦς; Δέν ἀκοῦς πῶς σὲ κρᾶζει ἡ γλυκυτάτη
«ὥς ἵχος λεπτοῦ ἀέρος» φωνὴ τοῦ Κυρίου;
Ἐγέρθητι! Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθαν!
Τὰ ξανθὰ στάχυα πάλλονται στὸ ρίγος τοῦ ἀνέμου
Τὰ χωράφια εἶναι λευκὰ πρὸς θερισμόν.
Οἱ ὀπῶρες αἰωροῦνται στοὺς κλώνους τῶν δρυμῶν.
Τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ συναγελάζονται ὁμοῦ.
Ἡ λεοπάρδαλις μετὰ τοῦ ἐριφίου, ὁ λύκος μετὰ τοῦ ἀρνίου.
Ἡ ρίζα τοῦ Δαβὶδ θάλλει, εὐωδιᾷ, καὶ καρπίζει.
Ἐγέρθητι! Ναί, ἐγέρθητι ψυχὴ.
Ἐπληρώθησαν πάντα τὰ γεγραμμένα!

Ἰδοὺ γέγονεν νέα τὰ πάντα!

ΜΙΡΤΣΕΑ ΕΛΙΑΝΤΕ

Ἀπόδοση ἀπὸ τὰ ρουμάνικα: ΜΑΡΙΑ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ - ΧΥΜΟΥ

ΣΤΙΣ ΤΣΙΓΓΑΝΕΣ*

Ὁ Γαβριέσκου ἔκαμε τυχαῖα μερικὰ δῆματα κι ἔπειτα στάθηκε ν' ἀφουγκρασθεῖ. Τοῦ φάνηκε πὼς, ἀκριβῶς ἐκεῖνη τῇ στιγμῇ, ἀκούει θρόϊσμα καὶ δῆματα γοργά, κοντά του, στὸ χαλί.

— Ποῦ εἰσασθε; φώναξε.

Ἦκουσε τὸν ἀπὸνχό του, προσπαθώντας νὰ διεισδύσει μὲ τὸ βλέμμα του μέσα στὸ σκοτάδι. Τοῦ φάνηκε πὼς τὶς ἀντίκρουσε καὶ τὶς τρεῖς, κρυμμένες κάπου στὴ μέση τοῦ διάδρομου καὶ προχώρησε πρὸς τὰ ἐκεῖ, ψηλαφώντας μὲ τὰ χέρια τεντωμένα. Μὰ ὕστερα ἀπὸ λίγο κατάλαβε, πὼς πῆρε λάθος κατεύθυνση, γιατί ἀνακάλυψε πὼς ὁ διάδρομος, μετὰ κάμποσα μέτρα, ἔστριβε πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ σταμάτησε πάλι.

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο (σελ. 565) καὶ τέλος.

* ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΜΙΡΤΣΕΑ ΕΛΙΑΝΤΕ

Μὲ τὴν συμπλήρωση ἑνὸς χρόνου ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Μίρτσεα Ἐλιάντε, στὶς 24 Ἰούνη αὐτοῦ τοῦ ἔτους, στὸ Μεγάλο Ἀμφιθέατρο τῆς Σορβόνης, ἐκεῖ ὅπου τὸ 1976 ὁ Μίρτσεα Ἐλιάντε ἀναγορευόταν «doctor honous causa», ἐγκαινιάσθηκε, μὲ τὴν παρουσία τετρακοσίων καὶ πλέον ἐπιστημόνων ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, τὸ πρῶτο συνέδριο τῆς Ρουμανο-Αμερικανικῆς Ἀκαδημίας (μὲ ἔδρα τὸ Λὸς Ἀντζελες καὶ μὲ πρόεδρο τὴν δραστήρια καθηγήτρια Μαρία Μανολίου-Μάνεα). Οἱ παρευρεθέντες ἐπιστήμονες ἐξέφρασαν τὸν θαυμασμό τους γιὰ τὸ λογοτεχνικὸ καὶ ἐπιστημονικὸ ἔργο τοῦ Μίρτσεα Ἐλιάντε, σύμβολο τῆς στενῆς σύζευξης ἀνάμεσα στὸν ρουμάνικο καὶ τὸν γαλλικὸ πολιτισμό. Ἐπὶ τέσσερες ἡμέρες οἱ παρευρισκόμενοι ξεναγήθηκαν στὸ ἔργο τοῦ Μίρτσεα Ἐλιάντε καὶ στὴν ρουμάνικη κουλτούρα, τόσο δεμένη μὲ τὸν δυτικὸ πολιτισμό. Οἱ ὁμιλίες τῆς πρώτης ἡμέρας ἔκλεισαν μὲ τὴν ταινία «Ὁ Μίρτσεα Ἐλιάντε καὶ ἡ ἐπανακάλυψη τοῦ θεοῦ». Τὶς ἐπόμενες τρεῖς ἡμέρες στὰ ἀμφιθέατρα τῆς Σορβόνης καὶ στὴν αἴθουσα τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἱστορίας τῶν Θρησκειῶν, ἔγιναν ἀνακοινώσεις στοὺς τομεῖς: λογοτεχνία, ἱστορία, φιλοσοφία, ἱστορία θρησκειῶν, θεολογία, ἀνθρωπολογία, ἐθνογραφία καὶ εἰκαστικὲς τέχνες. Λειτουργήσε καὶ μιὰ ἔκθεσις ποὺ παρουσίασαν οἱ ἐκδοτικοὶ οἶκοι τοῦ Παρισιοῦ. Ἀπὸ τὸ τμήμα τῆς Ἱστορίας θὰ ἀναφέρουμε τὴν ἀνακοίνωση τοῦ ἱστορικοῦ Πέτρε Ναστουρέλ, ἀφορώσης στὸν μοναχὸ Σάββα, ποὺ διέτρεψε στὸ Ἅγιον Ὄρος μὲ ὑποτροφία τοῦ Ρουμάνου ἡγεμόνα Ἀλεξάνδρου Λαπουσεάνου (1552 - 1561 καὶ 1564 - 1568). Ἐπίσης ἀναφέρουμε τὴν ἀνακοίνωση τοῦ καθηγητῆ ἱστορικοῦ Τζεόρτζε Τσιορανέσκου ἀπὸ τὸ Μόναχο, ποὺ ἐξέθεσε τὶς ἀπόψεις τοῦ Βαρώνου De la Rue μὲ ἀφορμὴ τὴν ἐπίσκεψή του στὶς ρουμάνικες ἡγεμονίες τὸ 1834 καὶ ὅπου παρατηρεῖ πὼς οἱ Ρουμάνοι βογιάροι προτιμοῦσαν τὴν τούρκικη κυριαρχία ἀντὶ τῆς ρώσικης καὶ τὴν αὐστριακὴ ἀντὶ τῆς τούρκικης, σὲ περίπτωσι ποὺ ἡ μόνη τους ἐπιθυμία, ἡ ἀ ν ε ξ α ρ τ ῆ σ ῖ α, δὲν μπορούσε νὰ ἐπιτευχθεῖ. Οἱ περισσότερες ἀνακοινώσεις διατράνωσαν τὴν ιδέα ποὺ ὑπερασπίσθηκε ὁ Μίρτσεα Ἐλιάντε, τοῦ h o m o r e - l i g i o s u s καὶ τὴν πεποίθησή του στὴν ἀνανεωτικὴ δύναμις τοῦ πνεύματος, στὴν δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐνστερνισθεῖ τὴν ἔννοια τοῦ κόσμου καὶ τοῦ Δημιουργοῦ του.

— Τοῦ κακού κρύβεστε, γιατί τελικά θά σᾶς δοῶ, φώναξε αὐτός. Ἐλάτε καλύτερα θεληματικά!

Ἐπειτα, συγκεντρωμένος καί μέ τὰ μάτια προσηλωμένα πρὸς τὸν διάδρομο, ἀφουγκράζονταν. Μὰ δὲν ἄκουγε τίποτε κι ἑξαφνα, ἡ ζέστη ἄρχισε νὰ γίνεται αἰσθητὴ καὶ ἀποφάσισε νὰ ἐπιστρέψει καὶ νὰ τὶς περιμένει παίζοντας πιάνο. Οὐμὸταν πολὺ καλὰ τὴν κατεύθυνση ἀπ' ὅπου ἦλθε καὶ ἤξερε πὼς δὲν εἶχε κάνει περισσό-τερο ἀπὸ εἴκοσι - τριάντα βήματα. Ἀπλῶσε ἐλαφρὰ τὰ χέρια καὶ προχώρησε προσεχτικά. Ἐπειτα ἀπὸ μερικά βήματα ἤῤῥε ἓνα παραβάν κι ἀποτραβήχτηκε τρομαγμένος. Τῷξερε πολὺ καλὰ πὼς, πρὶν ἀπὸ λίγο, τὰ παραβάν δὲν θρискόταν ἐκεῖ.

— Τί πάθατε; φώναξε. Ἀφήστε με ἐλεύθερο!...

Τοῦ φάνηκε πὼς ξανακούει γέλια καὶ θροῖσματα. Καὶ τότε πῆρε θάρρος.

— Μήπως πιστεύετε πὼς φοῶμαι; ἄρχισε νὰ λέει ἔπειτα ἀπὸ λίγο, προσπαθώντας νὰ δείχνει ὅλο καὶ περισσότερη καλὴ διάθεση. Ἀφήστε με, αφήστε με! πρόσθεσε θιαστικός, σὰν νὰ περίμενε νὰ τὸν διακόψουν. Ἄν δέχθηκα νὰ παίξω μαζί σας κρυφτούλι, τόκαμα γιατί σᾶς λυπήθηκα. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια! Σᾶς λυπήθηκα. Κατάλαβα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πὼς ἔχω νὰ κάνω μέ ἄθῳδες κοπέλλες, κλεισμένες ἐδῶ μέσα σὲ μιὰ καλύθα, στίς τσιγγάνες καὶ εἶπα στὸν ἑαυτό μου: «Γαβριέσκου, αὐτὰ τὰ κορίτσια θέλουν νὰ σοῦ στήσουν μιὰ φάρσα. Νὰ προσποιηθεῖς πὼς δέχεσαι νὰ σὲ ξεγελάσουν. Ἀφῆσέ τις νὰ πιστέψουν πὼς δὲν ξέρεις νὰ μαντέψεις ποιὰ εἶναι ἡ τσιγγάνα. Ἔτσι εἶναι τὸ παιγνίδι!». Ἔτσι εἶναι τὸ παιγνίδι, φώναξε ὅσο μπόρεσε πιὸ δυνατά. Καὶ τώρα ποὺ παίξαμε ἀρκετά, βγείτε στὸ φῶς!

Μὲ τὸ δεξί του χέρι στηριγμένο στὸ παραβάν, ἄκουγε καὶ χαμογελοῦσε. Ἐκεῖνη τὴ στιγμή ἀκούστηκαν βήματα κοντά του, ποὺ νόμιζες πὼς κυνηγοῦσαν ἓνα τὸ ἄλλο. Γύρισε ἀπότομα κι ἄπλωσε τὰ χέρια μπροστά του.

— Νὰ δοῦμε, ποιὰ εἶσαι; εἶπε. Νὰ δοῦμε ποιὰν θὰ πιάσουμε; Πιάσαμε ἄραγε τὴν τσιγγάνα;

Σήκωσε πρῶτα τὰ μπράτσα του στὰ κουτουροῦ κι ἔπειτα σταμάτησε ἐπιφυλακτικὸς γιὰ ν' ἀκούσει. Αὐτὴ τὴ φορά, δὲν ἔφθανε μέχρι σ' αὐτόν, ἀπὸ πουθενά, μήτε ὁ παραμικρὸς θόρυβος.

— Δὲν εἶναι τίποτε, εἶπε, σὰν νᾶξερε πὼς οἱ κοπέλλες θρискονταν μερικά βήματα μακριὰ του, κρυμμένες μέσα στὸ σκοτάδι. Ἄς περιμένουμε ἀκόμα! Βλέπω πὼς δὲν ξέρετε ἀκόμα μέ ποιὸν μιλάτε. Ἀργότερα θά σᾶς κακοφανεῖ. Θά μπορούσα νὰ σᾶς μάθω νὰ παίζετε πιάνο. Θά πλουταῖνατε τὴ μουσικὴ σας μὲ μὲρψωση. Θά σᾶς ἐξηγοῦσα τὰ λιντ τοῦ Σούμαν. Τί ὁμορφιά! ξεφώνισε αὐτός μέ πάθος. Τί μουσική!

Ἐνῶσε ξανά τὴ ζέστη καὶ τοῦ φάνηκε πιὸ ἀνυπόφερτη παρὰ ποτὲ κι ἄρχισε νὰ σκουπίζει τὸ πρόσωπό του μέ τὸ μανίκι τοῦ ρούχου. Ἐπειτα, ἀπελπισμένος, ξεκίνησε πρὸς τὴν ἀριστερὴν μεριά, ψηλαφώντας συνέχεια τὸ παραβάν. Κατὰ διαστήματα ἀφουγκράζονταν, ἔπειτα ξεκινοῦσε μέ βῆμα θιαστικό.

— Ποιὸς μ' ἔβαλε νὰ μπλέξω μέ κοπελλιές; ξεφώνισε ἑξαφνα, πάνω στὴ φούρια του. Συγγνώμη, εἶπα, κοπελλιές μου, ἀπὸ εὐγένεια. Ἔσεῖς εἴσατε κάτι ἄλλο. Ξέρετε καλὰ τί εἴσαθε. Εἴσαθε τσιγγάνες. Δίχως καμμιά μὲρψωση. Ἀγράμματα. Ποιὰ ἀπὸ σᾶς ξέρει ποὺ θρискεται ἡ Ἀραβία; Ποιὰ ἀπὸ σᾶς ἄκουσε γιὰ τὸν συνταγματάρχην Λάουρενς;

Τὸ παραβάν ἔμοιαζε νὰ μὴν ἔχει πιά τελειωμό, κι ὅσο προχωροῦσε, ἡ ζέστη γινόταν ἀκόμα πιὸ ἀνυπόφερτη. Ἐβγαλε τὸ σακάκι κι ἀφοῦ σκούπισε μέ φούρια τὸ πρόσωπο καὶ τὸν σῆρκο του, τῷβαλε στὸν γυμνὸ του ὤμο, σὰν προσόψι, καὶ ψηλάφισε ξανά μέ τὸ μπράτσο γιὰ νὰ ξαναβρεῖ τὸ παραβάν. Μὰ τούτῃ τὴ φορά βρῆκε ἓνα τοῖχο λεῖο καὶ δροσερὸ καὶ κόλλησε πάνω του, ἀπλώνοντας καὶ τὰ δυό

του χέρια. "Εμεινε για πολύ χρόνο κολλημένος στὸν τοῖχο, ἀνασαιώντας βαθιά. "Επειτα ἄρχισε νὰ κουνιέται ἐλαφρά, χωρὶς νὰ ξεκολλήσῃ ἀπὸ τὸν τοῖχο, ἐνὼ σερνόταν κατὰ μῆκος του. Πρὶν ἀπὸ λίγο εἶχε ἀνακαλύψῃ πὼς εἶχε χάσει τὸ ροῦχο καὶ ἐπειδὴ ἴδρωνε συνέχεια, σταμάτησε. "Εβγαλε τὰ σαλδάρια κι ἄρχισε νὰ σκουπίζει τὸ πρόσωπό του κι ὅλο τὸ κορμί. "Εκείνη τῇ στιγμῇ τοῦ φάνηκε πὼς τὸν ἄγγιζαν στὸν ὦμο. Μὲ μιὰ σύντομη κραυγὴ πῆδηξε δίπλα σαστισμένος...

— "Αφῆστε με, φώναξε. Σὰς εἶπα νὰ με ἀφήσετε.

Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ κάποιος ἢ κάτι, μιὰ ὑπαρξὴ ἢ ἓνα ἀντικείμενο ποὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ καθορίσῃ κανεὶς, τὸν ἄγγιξε στὸ πρόσωπο, στοὺς ὦμους, καὶ τότε ἄρχισε νὰ ἀμύνεται, γυρίζοντας στὰ τυφλά τὰ σαλδάρια πάνω στὸ κεφάλι του. "Ενιωθε ὅλο καὶ πιὸ πολὺ τὴν ζέστη, ἐνιωθε τὶς σταγόνες τοῦ ἰδρώτα νὰ κυλοῦν στὸ πρόσωπό του καὶ ἀγκομαχοῦσε. Μὲ μιὰ σπασμωδικὴ κίνηση τὰ σαλδάρια τοῦ ξεφύγανε ἀπὸ τὸ χέρι κι ἐξαφανίστηκαν μακριὰ, μέσα στὸ σκοτάδι. "Ο Γαβριέσκου ἔμεινε γιὰ μιὰ στιγμὴ μὲ τὸ χέρι ὑψωμένο κι ἔσφιγγε σπασμωδικὰ τὴν παλάμη. Λές κι ἔλπιζε ν' ἀνακαλύψῃ ἀπὸ τὴν μιὰ στιγμὴ στὴν ἄλλη πὼς εἶχε πέσει ἔξω, πὼς τὰ σαλδάρια ἦταν ἀκόμα στὰ χέρια του. Γιὰ μιὰς, ἐνιωσε γυμνὸς καὶ ζάρωσε. Στήριξε τὰ χέρια του πάνω στὸ χαλί, σκύδοντας τὸ μέτωπο σὰν νὰ ἦταν ἐτοιμὸς γιὰ φυγὴ.

"Αρχισε νὰ προχωρᾷ ψηλαφώντας γύρω του τὸ χαλί μὲ τὶς παλάμες, ἐλπίζοντας πάντα πὼς θὰ μπορούσε νὰ βρεῖ τὰ σαλδάρια. Κατὰ διαστήματα ἀνακάλυπτε ἀντικείμενα ποὺ δυσκολεύονταν νὰ τὰ καθορίσῃ. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ἀρχικὰ μοιάζανε μὲ κασέλες, μὰ σὰν τὰ ψηλαφούσε καλύτερα, μεταμορφώνονταν σὲ πελώρια κολοκύθια, σκεπασμένα μὲ σάλια. "Αλλά, στὴν ἀρχή, μοιάζανε μὲ μαξιλάρια ἢ μὲ ρολὸ γιὰ ντιθάνια κι ὅταν τὰ ψηλαφούσε προσεχτικὰ, γινόταν μπάλες, ὀμπρέλες παλιές γεμάτες πίτουρα, καλάθια γιὰ ἄπλυτα ροῦχα, γεμάτα ἐφημερίδες. Μὰ δὲν πρόφθαινε ν' ἀποφασίσῃ τί μπορούσαν νὰναι, γιατί συνέχεια ἀνακάλυπτε μπροστὰ του ἄλλα ἐμπόδια κι ἄρχιζε νὰ τὰ ψηλαφίσει. Καμιά φορὰ παρουσιάζονταν μπροστά του ἐπιπλα μεγάλα κι ὁ Γαβριέσκου τὰ παράκαμπε προσεχτικὰ, γιατί δὲν γνώριζε τὸ σχῆμα τους καὶ φοβόταν μὴν τὰ ἀναποδογυρίσει.

Δὲν κατάλαβε πόσο χρόνο πῆγαινε ἔτσι, γονατιστὸς ἢ σερνάμενος μὲ τὴν κοιλιά στὸ σκοτάδι. Εἶχε ἀπογοητευθεῖ πιὰ πὼς δὲν θάβρισκε τὰ σαλδάρια του. "Εκείνο ποὺ τὸν ἐνοχλοῦσε ὅλο καὶ πιὸ πολὺ ἦταν ἡ ζέστη. Σὰν νὰ βάδιζε πάνω στὸ πλυσταριὸ ἐνὸς σπιτιοῦ σκεπασμένου μὲ τσίγκο, ἓνα ἀπομεσήμερο μὲ φοβερὸ λιοπύρι. Στὰ ρουθούνια του ἐνιωθε κατὸ ἀέρι καὶ τὰ διάφορα ἀντικείμενα τὰ ἐνιωθε ἀκόμα πιὸ ζεστά. Τὸ κορμί του ὀλόκληρο ἦταν μούσκεμα καὶ κατὰ διαστήματα ἔπρεπε νὰ σταματήσῃ γιὰ νὰ ἀναπαυθεῖ. "Αρχισε τότε νὰ τεντώνεται ὅσο μπορούσε πιότερο, ἀπομακρύνοντας τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια καὶ κολλώντας τὸ μάγουλο πάνω στὸ χαλί, ἀνάπνεε βαθιὰ κι ἀνήσυχα κι ἀγκομαχοῦσε.

Μιὰ φορὰ τοῦ φάνηκε πὼς ἀποκοιμήθηκε καὶ τὸν ἔξυπνησε ἓνα ἀπρόσμενο ἀνεμοσάλεμα, σὰν νάχαν κάπου ἀνοίξῃ ἓνα παράθυρο, ἀφήνοντας νὰ μπεῖ ἡ δροσιὰ τῆς νύχτας. Μὰ γρήγορα ἐνιωσε πὼς ἦταν κάτι ἄλλο, κάτι ποὺ δὲν ἔμοιαζε μὲ τίποτε γνωστό. Καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴ ἔμεινε σύξυλος, νιώθοντας κρύο ἰδρώτα στὴν πλάτη του. Δὲν μπορούσε νὰ θυμηθεῖ τί τοῦ συνέβηκε, ὕστερα ἀπὸ αὐτά. Τρόμαξε μὲ τὴν κραυγὴ ποὺ ἔβγαλε, κι ἐνιωσε τὸν ἑαυτό του νὰ τρέχει σὰν τρελὸς μέσα στὸ σκοτάδι, σκοντάφτοντας στὸ παραθάν, ἀναποδογυρίζοντας καθρέφτες καὶ διάφορα μικρὰ ἀντικείμενα, τοποθετημένα μὲ παράξενο τρόπο στὸ χαλί, γλιστρώντας συχνὰ καὶ πέφτοντας. Σηκώνονταν ὅμως γρήγορα καὶ ξεκινοῦσε. "Εδλεπε μὲ ἀπορία τὸν ἑαυτό του νὰ πηδάει πάνω στὶς κασέλες καὶ νὰ παρακάμπτει τοὺς καθρέφτες καὶ τὰ παραθάν, καὶ τότε ἐνιωσε πὼς εἶχε μπεῖ σὲ μιὰ ζώνη μισοσκό-

τεινη, όπου άρχιζαν νά διακρίνονται τά σχήματα. Στο βάθος τοῦ διάδρομου, πολύ πάνω στον τοίχο, τοῦ φαινόταν πῶς άνοιγε ένα παράθυρο, ἀπ' όπου ξεχυνόταν τὸ φῶς τοῦ καλοκαιριάτικου ἡλιοδρασιλέματος. Σάν μπήκε στοῦ διάδρομο, ἡ ζέστη εἶχε καταντήσει πιδ άνυπόφορη. "Επρεπε νά σταματήσει, γιά ν' αναπνεύσει καί με τήν παλάμη του σκούπιζε τόν ιδρώτα ἀπὸ τὸ μέτωπο καί τὸ πρόσωπο. "Ακουγε τήν καρδιά του νά χτυπάει, σάν νάθελε νά σπάσει.

Πρίν φθάσει μπροστά στοῦ παράθυρο, σταμάτησε καί πάλι, φοβισμένος. "Εφθαναν μέχρις αὐτὸν φωνές καί γέλια καί θόρυβος ἀπὸ καθίσματα πού τὰ ἔσερναν πάνω στοῦ παρκέ. "Ελεγε πῶς εἶχε σηκωθεί μιὰ δλόκληρη παρέα ἀπὸ τὸ τραπέζι καί κατευθυνόταν πρὸς αὐτόν. "Εκείνη τῇ στιγμῇ, ἀντίκρουσε τὸν ἑαυτοῦ του γυμνὸ, πιδ αδύνατο ἀπὸ ὅτι τὸν ἤξερε, με τὰ κόκκαλα κολλημένα στοῦ πετσί του καί με τήν κοιλιὰ πεσμένη, ὅπως δὲν εἶχε δεῖ καμιὰ φορὰ τὸν ἑαυτοῦ του. Δὲν τοῦμεινε χρόνος νά τρέξει πρὸς τὰ πίσω. "Επιασε τυχαία μιὰ κουρτίνα κι άρχισε νά τήν τραβάει. "Ενωσε πῶς ἦταν ἔτοιμη νά πέσει κι άκουμπώντας με τὰ πόδια του στον τοίχο, ἄφησε ὅλο τὸ βάρος τοῦ κορμοῦ του νά πέσει πρὸς τὰ πίσω. Μὰ τότε συνέδηκε κάτι τὸ ἀπρόσμενο. "Αρχισε νά νιώθει πῶς ἡ κουρτίνα τὸν σέρνει με μιὰ δύναμη πού ὅλο καί μεγάλωνε, ἔτσι πού, ὕστερα ἀπὸ λίγες στιγμές, βρέθηκε κολλημένος στοῦ τοίχο. Μὲ ὅλες του τίς προσπάθειες γιά νά ξεφύγει, ἀφήνοντας τήν κουρτίνα νά γλιστράει ἀπὸ τὰ χέρια, δὲν τὰ κατάφερε καί πολύ γρήγορα ἔνωσε νά τὸν τυλίγουνε καί νά τὸν σφίγγουνε ἀπ' ὅλα τὰ μέρη, σάν νά τὸν δένανε καί νά τὸν σπρώχνανε μέσα σὲ ἕνα σακί. "Εγινε καί πάλι σκοτάδι κι ὁ Γαβριέσκου ἔνωσε πῶς δὲν θά άντεχε πολὺ καί θά πνιγόταν. Προσπάθησε νά φωνάξει, μὰ ὁ λαϊμός του ἦταν ξερός, άκαμπτos καί τὰ λόγια του πνίγονταν.

"Ακουσε μιὰ φωνή πού τοῦ φάνηκε γνωστή.

— Γιά πές μας, άρχοντα, πιά ξαναπές μας.

— Τί νά ξαναπῶ; μουρμούρισε αὐτός. Σᾶς τὰ εἶπα ὅλα. Αὐτὰ ἦταν ὅλα. "Ηλθα με τήν "Ελσα στοῦ Βουκουρέστι. "Ημασταν κι οἱ δυὸ φτωχοί. "Αρχισα καί παρέδινα μαθήματα πιάνου...

Σήκωσε γιά λίγο τὸ κεφάλι ἀπὸ τὸ μαξιλάρι κι ἀντίκρουσε τῇ γριά. Καθόταν στοῦ τραπέζι με τὸ μπρίκι στά χέρια, ἔτοιμη νά γεμίσει ξανά τὰ φλυτζάνια.

— "Οχι, εὐχαριστῶ. Ἐγὼ δὲν πίνω πιά, εἶπε σηκώνοντας τὸ χέρι. "Ηπια ἄρκετὸ καφέ. Φοδοῦμαι μῆπως δὲν μπορέσω πιά νά κοιμηθῶ τῇ νύχτα.

"Η γριά γέμισε τὸ φλυτζάνι της· ἔπειτα ἔβαλε τὸ μπρίκι σὲ μιὰ γωνιὰ τοῦ τραπεζιοῦ.

— Γιά πές μας κι ἄλλα, ἐπέμεινε αὐτή. Τί ἄλλο ἔκανες; Τί ἄλλο συνέβηκε;

"Ο Γαβριέσκου ἔμεινε γιά πολὺ συλλογισμένος καί δρόσιζε τὸ πρόσωπό του με τὸ φαθάκι.

— "Επειτα άρχισαμε νά παίζουμε κρυφτούλι, εἶπε γιά μιᾶς, με φωνή λίγο ἀλλιιώτικη, λίγο αὐστηρή. Φυσικά, αὐτὲς δὲν ἤξεραν με ποιὸν μιλοῦσαν. Ἐγὼ εἶμαι ἕνας σοβαρὸς ἄνθρωπος, εἶμαι καλλιτέχνης, καθηγητῆς πιάνου. Ἐδῶ ἤλθα ἀπὸ ἀπλὴ περιέργεια. Μὲ ἔνδιαφέρουν τὰ καινούργια πράγματα, τὰ ἄγνωστα. Εἶπα στον ἑαυτοῦ μου: «Γαβριέσκου, νά μιὰ εὐκαιρία γιά νά πλουτίσεις τίς γνώσεις σου». Δὲν ἤξερα πῶς πρόκειται γιά ἀφελῇ, ἁθῶα καί παιδικὰ παιγνίδια. Φανταστεῖτε, βρέθηκα γιά μιᾶς γυμνὸς καί άκουγα κραυγές· ἤμουνα βέβαιος πῶς ἀπὸ τῇ μιᾷ στιγμῇ στήν ἄλλη... Καταλαβαίνεις τί θέλω νά πῶ...

"Η γριά κούνησε τὸ κεφάλι, πίνοντας ἄργά τὸν καφέ.

— Έχασα τόσο χρόνο για να βρω το καπέλο σου, είπε αυτή. Οί κοπέλες αναστάτωσαν όλη την καλύδα, μέχρι να τὸ βρουν.

— Ναί, αναγνωρίζω, ήταν και δικό μου φταίξιμο, συνέχισε ὁ Γαβριλέσκου. Δὲν τῶξερα πῶς, ἂν δὲν τις μαντέψω στὸ φῶς τῆς ἡμέρας, θὰ πρέπει νὰ τις ψάξω νὰ τις πιάσω και νὰ τις μαντέψω μέσα στὸ σκοτάδι. Κανένας δὲν μούχε πει λέξη κι ἐπαναλαμβάνω, ὅταν εἶδα πῶς εἶμαι γυμνὸς κι ἐνιωσα τὴν κουρτίνα νὰ με περιτυλίγει σὰν πέπλο, σὰς δίνω τὸν λόγο μου πῶς ἦταν σὰν πέπλο.

— Τί τραβήξαμε μέχρι νὰ σὲ ντύσουμε! εἶπε ἡ γριά. Γιατί με κανένα τρόπο δὲν ἤθελες νὰ μᾶς ἀφήσεις νὰ σὲ ντύσουμε...

— Σὰς τὸ λέω, ἐκείνη κουρτίνα ἦταν σὰν πέπλος, μ' ἔσφιγγε ἀπὸ παντοῦ, με περιτύλιγε, μ' ἔσφιγγε τόσο, πὺ δὲν μπορούσα πιά ν' ἀνασάνω. Κι ἔκανε και τὴν ζέστη! ἀναφώνησε, κάνοντας ἀκόμα πιὸ συχνὰ ἀέρα με τὸ καπέλο. Ἀπορῶ πῶς δὲν ἔκασα...

— Ναί, ἔκανε πολὺ μεγάλη ζέστη, εἶπε ἡ γριά.

Ἐκείνη τὴ στιγμή ἀκούστηκε ἀπομακρυσμένος ὁ μεταλλικὸς βουητὸς τοῦ τράμ. Ὁ Γαβριλέσκου ἔβαλε τὸ χέρι στὸ μέτωπο.

— Ἀχ! ἀναφώνησε και σηκώθηκε με δυσκολία ἀπὸ τὴν πολυθρόνα. Πῶς περνάει ὁ χρόνος! Πιάσαμε κουθέντα και μιλώντας για τὸ ἓνα και τὸ ἄλλο, λησμονήσα πῶς πρέπει νὰ πάω μέχρι τὴν «Ὁδὸ Πρεστέσελορ». Σκεφθεῖτε πῶς ξέχασα τὸν χαρτοφύλακα με τις παρτιτούρες. Σήμερα, μετὰ τὸ μεσημέρι, εἶπα στὸν ἑαυτὸ μου: «Γαβριλέσκου, προσοχή, γιατί μοῦ φαίνεται πῶς... πῶς...». Ναί, εἶπα κάτι τέτοιο, μὰ δὲν θυμάμαι τί...

Ἐκανε μερικὰ δῆματα πρὸς τὴ θύρα, γύρισε πρὸς τὰ πίσω, χαμήλωσε λίγο τοὺς ὤμους και, χαιρετώντας με τὸ καπέλο, εἶπε:

— Χάρηκα για τὴ γνωριμία σας!

Στὴν αὐλὴ ἐνιωσε δυσἀρέσκεια. Ἄν και ὁ ἥλιος εἶχε δύσει, ἡ ζέστη ἦταν μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι τὸ ἀπομεινόμερο. Ὁ Γαβριλέσκου ἔβγαλε τὸ ρούχο, τὸ ἔβαλε πάνω στὸν ὦμο και, δροσιζοντας τὸ πρόσωπό του με τὸ καπέλο, διέσχισε τὴν αὐλὴ και βγήκε.

Ἐνῶ ἀπομακρυνόταν ἀπὸ τὸν τοῖχο, ὅπου ἐπεφτε ἡ σκιά τῶν δένδρων, ξανάβρε τὴ ζέστη τοῦ καλντεριμιοῦ και τὴ μυρουδιά τῆς σκόνης και τῆς λιωμένης ἀσφάλτου. Περπατοῦσε ἀπογοητευμένος, με πεσιμένους τοὺς ὤμους και τὸ βλέμμα του πλανιόταν τριγύρω.

Στὴ στάση δὲν περίμενε πιά κανέναν. Σὰν ἀκουσε τὸ τράμ νὰ πλησιάζει, ὕψωσε τὸ χέρι και τοῦκανε σῆμα.

Τὸ θαγόνι ἦταν σχεδὸν ἄδειο και ὅλα τὰ παράθυρα ἦταν ἀνοιχτά. Κάθισε μπροστὰ σ' ἓνα νεαρὸ πὺ φοροῦσε πουκάμισο και καθὼς εἶδε τὸν εἰσπράχτορα νὰ πλησιάζει, ἄρχισε νὰ ψάχνει τὸ πορτοφόλι. Τὸ ἤρε πιὸ γρήγορα ἀπ' ὅ,τι περίμενε.

— Εἶναι κάτι τὸ ἀπρόσμενο, ἀναφώνησε. Σὰς δίνω τὸν λόγο μου πῶς εἶναι χειρότερα ἀπὸ τὴν Ἀραβία. Θᾶχετε ἀκουστὰ για τὸν συνταγματάρχη Λάουρενς...

Ὁ νέος χαμογέλασε ἀφηρημένος κι ἔπειτα γύρισε τὸ κεφάλι πρὸς τὸ παράθυρο.

— Πόσο νᾶναι ἄραγε ἡ ὥρα; ρώτησε ὁ Γαβριλέσκου τὸν εἰσπράχτορα.

— Ὅχτὼ και πέντε!

— Τί γκίνια! Θὰ τις βρῶ στὸ τραπέζι. Καταλαβαίνετε, δὲν με συμφέρει νὰ

πιστέφουν πώς... Καταλαβαίνετε αυτό που θέλω να πω. Έξάλλου, αν τις πω που ήμουν — ή κυρία Βουτίνιοβιτς είναι ένα περίεργο πλάσμα — θα με κρατήσει μέχρι τα μεσάνυχτα για να νά της τὰ διηγηθῶ.

— Ο εισπράχτορας τὸν κύτταξε χαμογελώντας κι ἔνευσε με τὸ μάτι στὸν νεαρό.

— Πέστε της πὼς ἤσαστε στὶς τσιγγάνες καὶ θὰ δεῖτε πὼς δὲν θὰ σὰς ρωτήσει ἄλλο.

— "Αχ! "Οχι! "Αδύνατο! Τὴν γνωρίζω καλά. Εἶναι μιὰ περίεργη γυναίκα. Καλύτερα νὰ μὴν τῆς πῶ λέξη.

Στὴν ἐπόμενην στάση ἀνέβηκαν μερικὰ νεαρὰ ζευγάρια. Κι ὁ Γαβριλέσκου πῆγε νὰ καθίσει κοντὰ τους, γιὰ νὰ μπορεῖ ν' ἀκούει πὼς καλὰ τὴ συνομιλία. "Όταν λογάριωσε πὼς μπορούσε νὰ πιάσει κουδέντα μαζί τους, ὕψωσε ἀργὰ τὸ χέρι.

— "Αν μοῦ ἐπιτρέπετε, θὰ διαφωνήσω. Οἱ ἁμαρτίες μου με ἀνάγκασαν νὰ γίνω καθηγητῆς πιάνου, ἀλλὰ ἐγὼ δὲν εἶμαι γεννημένος γι' αὐτό...

— Ἡ "Οδὸς Πρεοτέσελορ! ἄκουσε τὸν εισπράχτορα νὰ λέει καὶ σηκώθηκε ἀπότομα, διασχίζοντας τὸν διάδρομο.

Ξεκίνησε με δῆματα ἀργὰ, κάνοντας ἀέρα με τὸ καπέλο. Μπροστὰ στὸν ἀριθμὸ δεκαοχτῶ σταμάτησε, ἔσιαξε τὴ γραβάτα καὶ τὰ μαλλιά του με τὸ χέρι καὶ μπῆκε. Ἀνέβηκε ἀργὰ τὶς σκάλες, μέχρι τὸ πρῶτο πάτωμα, ἔπειτα χτύπησε τὸ κουδούνι ἐπίμονα. Ὑστερα ἀπὸ λίγα λεπτά τὸν πρόφθασε ὁ νεαρὸς ποὺ ἦταν στὸ τράμ.

— Τί σύμπτωση! ἀναφώνησε ὁ Γαβριλέσκου, βλέποντάς τον νὰ σταματᾷ κοντὰ του.

Ἡ θύρα ἀνοίξε ἀπότομα καὶ στὸ κατώφλι ἐμφανίστηκε μιὰ γυναίκα, ποὺ φαινόταν ἀκόμη νέα, ἀλλὰ με ὠχρὴ καὶ μαραμμένη ὀψη. Φοροῦσε ποδιὰ κουζίνας καὶ στὸ ἀριστερὸ της χέρι κρατοῦσε ἓνα θάξο μουστάρδας. "Όταν εἶδε τὸν Γαβριλέσκου, συνοφρυώθηκε.

— Τί θέλετε; ρώτησε.

— Ἐέχασα τὸν χαρτοφύλακά μου, ἄρχισε νὰ λέει ὁ Γαβριλέσκου, σατισμένος. Ἀρχίσανε κουδέντα καὶ τὸν ξέχασα. Εἶχα δουλειὲς στὴν πόλη καὶ δὲν μπόρεσα νὰρθω νωρίτερα.

— Δὲ νκαταλαβαίνω. Τί εἶδους χαρτοφύλακα;

— Ἐὰν κάθισε νὰ φάει, μὴν τὴν ἐνοχλεῖτε, συνέχισε διασπικὸς ὁ Γαβριλέσκου. Ἐέρω σὲ ποῖο μέρος τὸν ἄφησα. Κοντὰ στὸ πιάνο.

Θέλησε νὰ μπεῖ, μὰ ἡ γυναίκα δὲν τὸ κουνούσε ἀπὸ τὸ κατώφλι.

— Ποιὸν ζητᾶτε, κύριε;

— Τὴν κυρία Βουτίνιοβιτς. Ἐγὼ εἶμαι ὁ Γαβριλέσκου, ὁ καθηγητῆς πιάνου τῆς "Οτίλιας. Δὲν εἶχα τὴν εὐχαρίστηση νὰ σὰς συναντήσω, πρόσθεσε εὐγενικά.

— Κάνετε λάθος! εἶπε ἡ γυναίκα. Ἐδῶ εἶναι ὁ ἀριθμὸς δεκαοχτῶ.

— Ἐπιτρέψτε μου, ἄρχισε πάλι ὁ Γαβριλέσκου, χαμογελώντας. Εἶναι πέντε χρόνια ποὺ γνωρίζω αὐτὸ τὸ διαμέρισμα. Μπορῶ νὰ πῶ πὼς ἀποτελῶ μέλος τῆς οἰκογένειας. Ἐρχομαι ἐδῶ τρεῖς φορές τὴν ἐβδομάδα...

— Ὁ νέος ἄκουγε τὴ συζήτηση στηριγμένος στὸν τοῖχο.

— Πὼς λέτε πὼς ὀνομάζεται; τὸν ρώτησε.

— Κυρία Βουτίνιοβιτς. Εἶναι ἡ θεία τῆς "Οτίλιας, τῆς "Οτίλιας Παντέλε...

— Δὲν μένει ἐδῶ, τὸν διέκοψε ὁ νεαρός. Ἐδῶ μένουμε ἐμεῖς, ἡ οἰκογένεια Τζεορτζέσκου. Τοῦ λόγου της, ἡ κυρία ἀπὸ δῶ, εἶναι ἡ σύζυγος τοῦ πατέρα μου. Εἶναι τὸ γένος Πετρέσκου...

— Σὲ παρακαλῶ, νὰ συμπεριφέρεσαι εὐγενικά, εἶπε ἡ γυναίκα. Νὰ μὴ μοῦ κουβαλᾷς στὸ σπῖτι διάφορα πρόσωπα...

— Ἐπειτα ἐξαφανίστηκε στὸ διάδρομο, γυρίζοντάς του τὴν πλάτη.

— Σας ζητάω συγγνώμη γι' αὐτὴ τὴ σκηνή, εἶπε ὁ νεαρός, προσπαθώντας νὰ χαμογελάσει. Εἶναι ἡ τρίτη γυναῖκα τοῦ πατέρα μου. Σέρνει στὴ ράχη τῆς ὅλες τὶς ἀπογοντεύσεις τῶν προηγούμενων γάμων τῆς. Πέντε ἀγόρια κι ἓνα κορίτσι.

Ὁ Γαβριέσκου τὸν ἄκουγε συγχυσμένος κι ἔκανε ἀέρα μὲ τὸ καπέλο του.

— Μοῦ κακοφαίνεται, ἄρχισε αὐτός. Εἰλικρινὰ μοῦ κακοφαίνεται. Δὲν θέλησα νὰ τὴν ἐνοχλήσω. Πραγματιὰ, ἡ ὥρα εἶναι κάπως ἀκατάλληλη. Εἶναι ὥρα φαγητοῦ. Ἀλλά, βλέπετε, αὔριο τὸ πρωτὶ ἔχω ἓνα μάθημα στὸ Ντεάλου Σπίρι.* Ἔχω ἀνάγκη τὸν χαρτοφύλακα. Μέσα στὸν χαρτοφύλακα ἔχω τὴ δευτέρη καὶ τὴν τρίτη παρτιτούρα τοῦ Τσέρνι. Εἶναι δικές μου παρτιτούρες μὲ προσωπικὲς ἐρμηνείες καὶ σημειώσεις στὶς ἄκρες. Γι' αὐτὸ τὶς κρατᾶω πάντα μαζί μου.

Ὁ νεαρός τὸν κύτταξε καὶ χαμογελοῦσε συνέχεια.

— Νομίζω πὼς δὲν ἔγινα ἀντιληπτός, τὸν διέκοψε αὐτός. Ἐκεῖνο ποῦ θέλω νὰ σὰς πῶ εἶναι, πὼς ἐδῶ μένουμε ἐμεῖς, ἡ οἰκογένεια Τζεορτζέσκου. Ἔχουμε τέσσερα χρόνια ποῦ μένουμε ἐδῶ.

— Ἀδύνατο! ξεφώνισε ὁ Γαβριέσκου. Τώρα καὶ λίγες μέρες ἤμουν ἐδῶ, εἶχα μάθημα μὲ τὴν Ὀτίλια, ἀπὸ τὶς δύο μέχρι τὶς τρεῖς. Ἐπειτα ἄρχισα κουδέντα μὲ τὴν κυρία Βουτίνοβιτς.

— Στὴν Ὀδὸ Πρεοτέσελор, νούμερο δεκαοχτώ, στὸ πρῶτο πάτωμα; ἀπόρεσε ὁ νεαρός, χαμογελώντας καὶ διασκεδάζοντας.

— Ἀκριβῶς. Γνωρίζω πολὺ καλὰ τὸ σπίτι. Μπορῶ μάλιστα νὰ σὰς πῶ ποῦ εἶναι τὸ πιάνο. Θὰ σὰς ὀδηγήσω ἐκεῖ μὲ κλειστὰ μάτια. Εἶναι στὸ σαλόνι, κοντὰ στὸ παράθυρο.

— Ἐμεῖς δὲν ἔχουμε πιάνο, εἶπε ὁ νεαρός. Ἀπευθυνθεῖτε σὲ ἄλλο πάτωμα. Ὅστόσο, σὰς θεβαιώνω πὼς δὲν θὰ τὴ βρεῖτε οὔτε στὸ δεύτερο πάτωμα. Ἐκεῖ μένει ἡ οἰκογένεια τοῦ λοχαγοῦ Ζαμφίρ. Προσπαθήστε στὸ τρίτο πάτωμα. Μοῦ κακοφαίνεται, πρόσθεσε, βλέποντας τὸν Γαβριέσκου ν' ἀκούει τρομαγμένος κι ἐκνευρισμένος καὶ νὰ κάνει συνέχεια ἀέρα μὲ τὸ καπέλο. Θὰ χαιρόμουναν ἂν σ' αὐτὸ τὸ σπίτι ὑπῆρχε καὶ μιὰ Ὀτίλια...

Ὁ Γαβριέσκου δίσταζε, κυττάζοντάς τον κατὰματα.

— Σας εὐχαριστῶ, εἶπε αὐτός ἄργά. Ἀς κάνω μιὰ προσπάθεια καὶ στὸ τρίτο πάτωμα. Ἄν καὶ σὰς δίνω τὸν λόγο μου πὼς στὶς τρεῖς καὶ τέταρτο ἤμουν ἐδῶ — κι ἄπλωσε τὸ μπράτσο μὲ σιγουριά πρὸς τὸν διάδρομο.

Λαχανιάζοντας ἄρχισε ν' ἀνεβαίνει. Στὸν τρίτο ὄροφο σκούπισε παρατεταμένα τὸ πρόσωπο μὲ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο μαντήλια, κι ἔπειτα χτύπησε τὸ κουδούνι. Ἄκουσε βήματα καὶ γρήγορα τοῦ ἀνοίξε ἓνα ἀγοράκι πέντε - ἕξι χρονῶν.

— Ἀχ! ἀναφώνησε ὁ Γαβριέσκου, φοβᾶμαι πὼς μπέρδεψα τοὺς ὁρόφους. Ζητοῦσα τὴν κυρία Βουτίνοβιτς.

Βγήκε τότε στὴν πόρτα μιὰ νεαρὴ γυναῖκα ποῦ τοῦ χαμογέλασε.

— Ἡ κυρία Βουτίνοβιτς ἔμεινε στὸν πρῶτο ὄροφο, εἶπε, ἀλλὰ μετακόμισε, ἔφυγε γιὰ τὴν ἐπαρχία.

— Ἔχει πολὺ καιρὸ ποῦ ἔφυγε;

— Ναί, πρὸ πολλοῦ. Τὸ φθινόπωρο θὰ κλείσουνε ὀχτὼ χρόνια. Ἐφυγε ἀμέσως μετὰ τὸν γάμο τῆς Ὀτίλιας.

Ὁ Γαβριέσκου ἔβαλε τὸ χέρι στὸ μέτωπο κι ἄρχισε νὰ τὸ τρίβει. Ἐπειτα κύτταξε τὴ γυναῖκα κατὰματα καὶ χαμογέλασε μὲ μεγάλη ἡρεμία.

— Νομίζω πὼς ὑπάρχει κάποια σύγχυση, ἄρχισε αὐτός νὰ λέει. Ἐγὼ σὰς

* Ντεάλου Σπίρι, παλιὰ συνοικία τοῦ Βουκουρεστίου.

μιλῶ γιὰ τὴν Ὀτίλια Παντέλε, ἀπὸ τὴν ἕκτη τάξη τοῦ λυκείου. τὴν ἀνεψιά τῆς κυρίας Βουτίνουιτς.

— Τὶς γνώρισα καλὰ καὶ τίς δύο, εἶπε ἡ γυναίκα. Ὅταν μετακομίσαμε ἐμεῖς ἐδῶ, ἡ Ὀτίλια μόλις εἶχε ἀρραδωνιασθεῖ καὶ πιστεύω πῶς τὸ ξέρετε ὅτι στὴν ἀρχὴ ὑπῆρξαν κάτι μπερδέματα μὲ τὸν ταγματάρχην. Ἡ κυρία Βουτίνουιτς δὲν ἤθελε νὰ δώσει τὴ συγκατάθεσίν της, καὶ μὲ τὸ δίκιο, γιατί εἶχανε μεγάλη διαφορά ἡλικίας. Ἡ Ὀτίλια ἦταν ἀκόμα παιδί, δὲν εἶχε κλείσει τὰ δεκαεπνιά. Εὐτυχῶς ποὺ συνάντησε τὸν Φρίνκου, τὸν μηχανικὸ Φρίνκου. Δὲν γίνεται νὰ μὴν τὸν ἔχετε ἀκουστά...

— Ὁ μηχανικὸς Φρίνκου..., ἐπανέλαβε ὁ Γαβριλέσκου. Φρίνκου;

— Ναί, ὁ ἐφευρέτης. Γράψανε καὶ οἱ ἐφημερίδες...

— Ὁ ἐφευρέτης Φρίνκου..., ἐπανέλαβε ὁνειροπολῶντας ὁ Γαβριλέσκου. Περίεργο...

Ἐπειτα ἄπλωσε τὸ χέρι, χάιδεψε τὸ κεφάλι τοῦ παιδιοῦ κι ἀφοῦ ἔκαμε μιὰ μικρὴ ὑπόκλιση, χαιρέτησε.

— Σᾶς παρακαλῶ νὰ μὲ συγχωρέσετε. Νομίζω πῶς μπερδέψα τοὺς ὁρόφους.

Ὁ νεαρὸς τὸν περιμένε καπνίζοντας, στηριγμένος στὴν πόρτα.

— Μάθατε τίποτε; τὸν ρώτησε.

— Ἡ κυρία ποὺ μένει ἐπάνω ἰσχυρίζεται πῶς ἡ Ὀτίλια παντρεύτηκε, ἀλλὰ ἐγὼ σᾶς βεβαιώνω πῶς ἔγινε κάποια σύγχυση. Ἡ Ὀτίλια δὲν ἔκλεισε οὔτε τὰ δεκαεπτὰ της χρόνια καὶ εἶναι στὴν ἕκτη τάξη τοῦ λυκείου. Μίλησα μὲ τὴν κυρία Βουτίνουιτς, μίλησα γιὰ ἕνα σωρὸ πράγματα, δὲν μοῦπε τίποτε.

— Εἶναι παράξενο...

— Εἶναι πάρα πολὺ παράξενο, λέει ὁ Γαβριλέσκου, ἀντλώντας κουράγιο. Γι' αὐτὸ σᾶς λέω, πῶς δὲν πιστεύω τίποτε. Σᾶς δίνω τὸν λόγο μου. Μὰ τελικὰ γιατί νὰ ἐπιμείνω; Ἐγὶνε κάποιο μπερδέμα... Θὰ ἔλθω πάλι αὔριο τὸ πρωτ'...

Κι ἀφοῦ χαιρέτησε, ἄρχισε νὰ κατεβαίνει ἀποφασισμένος τὰ σκαλιά.

«Γαβριλέσκου, ψιθύρισε, μόλις ἔφθασε στὸ δρόμο, προσοχή, γιατί ἀρχίζεις καὶ τὰ χάνεις. Ἀρχίζεις καὶ χάνεις τὴ μνήμη σου. Μπερδεύεις τίς διευθύνσεις».

Ἀντίκρουσε τὸ τράμ ποὺ πλησίαζε καὶ τάχυνε τὰ βήματά του. Μονάχα δταν κάθισε μπροστὰ στὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο, ἄρχισε νὰ νιώθει ἕνα ἕλαφρὸ ἀνεμοσάλεμα.

— Τέλος! ἀναφώνησε πρὸς τὴν κυρία ποὺ ἦταν μπροστὰ του. Σὰν νὰ... σὰν νὰ...

Τελικὰ διαπίστωσε πῶς δὲν ἤξερε πῶς νὰ τελειώσει τὴ φράση καὶ χαμογέλασε σαστισμένος.

— Ναί, εἶπε πάλι, ὅστερα ἀπὸ μικρὴ σιωπὴ. Ἐλεγα πρὸ ὀλίγου σ' ἕνα φίλο πῶς σὰν νᾶμαστε στὴν Ἀραβία. Ὁ συνταγματάρχης Λάουρενς, ἂν ἔχετε ἀκουστά γι' αὐτόν...

Ἡ κυρία κύτταζε συνέχεια ἀπὸ τὸ παράθυρο.

— Τώρα, σὲ μιὰ - δύο ὥρες, ἄρχισε πάλι νὰ λέει ὁ Γαβριλέσκου, θὰ νυχτώσει. Θὰ μπορέσουμε ν' ἀναπνεύσουμε.

Ὁ εἰσπράχτορας σταμάτησε μπροστὰ του, περιμένοντας κι ὁ Γαβριλέσκου ἄρχισε νὰ φάχνει στὶς τσέπες του.

— Μετὰ τὰ μεσάνυχτα θὰ μπορέσουμε ν' ἀνασάνουμε, εἶπε στὸν εἰσπράχτορα. Τί ἀτέλειωτη ἡμέρα! πρόσθεσε λιγάκι ἐκνευρισμένος, χωρὶς νὰ κατορθώσει νὰ βρεῖ τὸ πορτοφόλι. Πόσες περιπέτειες!... Ἀχ, ἐπιτέλους! ἀναφώνησε καὶ ἀνοίξε γρήγορα τὸ πορτοφόλι.

— Αὐτὸ δὲν κυκλοφορεῖ πιά εἶπε ὁ εἰσπράχτορας ἐπιστρέφοντάς του τὸ χαρτονόμισμα. Θὰ τὸ ἀλλάξετε στὴν Τράπεζα...

— Μὰ τί ἔχει; ρώτησε ὁ Γαβριλέσκου στριφογυρίζοντας μὲ ἀπορία τὸ χαρτονόμισμα ἀνάμεσα στὰ δάχτυλα.

— Ἔχει λήξει ἡ κυκλοφορία τους τώρα κι ἓνα χρόνο. Τὸ ἀλλάζετε στὴν Τράπεζα.

— Περίεργο! εἶπε ὁ Γαβριλέσκου κυττάζοντας τὸ χαρτονόμισμα μὲ μεγάλη προσοχή. Σήμερα τὸ πρῶτ' κυκλοφοροῦσε καὶ οἱ τσιγγάνες τὸ δέχθηκαν. Εἶχα ἀκόμα τρία σὰν κι αὐτὰ κι οἱ τσιγγάνες τὰ δεχθήκανε ὅλα...

Τὸ πρόσωπο τῆς κυρίας ἔγινε χλωμὸ καὶ σηκώθηκε ἐπιδεικτικὰ γιὰ νὰ περάσει στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ τράμ.

— Δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναφέρετε τίς τσιγγάνες μπροστὰ σὲ μιὰ κυρία τὸν ἐπέπληξε ὁ εἰσπράχτορας.

— Ὅλος ὁ κόσμος μιλάει, ὑπερασπίστηκε ὁ Γαβριλέσκου. Τρεῖς φορές τὴν ἡμέρα περνᾶω μὲ αὐτὸ τὸ τράμ καὶ σὰς δίνω τὸν λόγο μου πῶς...

— Ναί, εἶναι ἀλήθεια, ἐπενέθηκε ἓνας ἐπιβάτης. Ὅλοι μας μιᾶμε, μὰ ὄχι μπροστὰ στὶς κυρίες. Εἶναι θέμα καλῆς συμπεριφορᾶς. Ἰδίως τώρα ποὺ θὰ φωταγωγήσουν τὸν κῆπο. Ναί, ναί, ἔδωσε κι ὁ δῆμος τὴ συγκατάθεσή του: θὰ γίνουν φωταγωγήσεις στὸν κῆπο. Ὅσο γιὰ μένα, μπορῶ νὰ σὰς πῶ πῶς εἶμαι ἓνας ἀνθρώπος δίχως προκαταλήψεις, μὰ τίς φωταγωγήσεις στὶς τσιγγάνες τίς θεωρῶ πρόκληση...

— Περίεργο πράγμα, εἶπε ὁ Γαβριλέσκου. Δὲν ἄκουσα τίποτε.

— Γράφουν ὅλες οἱ ἐφημερίδες, ἐπενέθηκε ἓνας ἄλλος ἐπιβάτης. Εἶναι ντροπή! ξεφώνισε ὑψώνοντας τὴ φωνή του. Εἶναι ἀνεπίτρεπτο!

Μερικοὶ γύρισαν τὰ κεφάλια τους κι ὁ Γαβριλέσκου, βλέποντας τὰ ἐπικριτικὰ τους βλέμματα, χαμήλωσε τὰ μάτια.

— Ψάξτε ἀκόμα, μπορεῖ νὰ ἔχετε κι ἄλλα χρήματα, εἶπε ὁ εἰσπράχτορας. Ἄν ὄχι, θὰ κατεβεῖτε στὴν πρώτη στάση.

Κατακκόκινος, χωρὶς νὰ τολμήσει νὰ σηκώσει τὸ βλέμμα του, ὁ Γαβριλέσκου ἄρχισε νὰ ψάχνει ξανὰ στὶς τσέπες. Εὐτυχῶς, τὸ πορτοφόλι μὲ τὰ ψηλὰ ἦταν ἀπὸ πάνω, ἀνάμεσα στὰ μαντῆλια. Ὁ Γαβριλέσκου μέτρησε μερικὰ νομίσματα καὶ τοῦ τὰ ἔδωσε.

— Μοῦ δώσατε μόνον πέντε λεῖ, εἶπε ὁ εἰσπράχτορας δείχνοντάς του τὴν παλάμη.

— Ναί, μέχρι τὴ «Βάμα Πόστεϊ».*

— Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ διαδρομὴ, τὸ εἰσιτήριο κοστίζει δέκα λεῖ... Μὰ, σὲ ποιόν κόσμο ζεῖτε; πρόσθεσε ὁ εἰσπράχτορας μὲ αὐστηρὴ φωνή.

— Ζῶ στὸ Βουκουρέστι, εἶπε ὁ Γαβριλέσκου ὑψώνοντας τὸ βλέμμα του, καὶ κυκλοφορῶ μὲ τὸ τράμ τρεῖς-τέσσερες φορές τὴν ἡμέρα κι αὐτὸ γίνεται ἀπὸ χρόνια καὶ πάντα πλήρωνα πέντε λεῖ.

Ὅλοι σχεδὸν ποὺ ἦσαν μέσα στὸ τράμ, ἄκουγαν τὴ συζήτηση μὲ ἐνδιαφέρον. Μερικοὶ ἐπιβάτες μάλιστα, ἦλθαν πιὸ κοντὰ καὶ κάθισαν στὰ συνεχόμενα καθίσματα.

Ὁ εἰσπράχτορας ζύγισε περισσότερες φορές τὰ νομίσματα στὴν παλάμη κι ἔπειτα εἶπε:

— Ἄν δὲν θέλετε νὰ μοῦ δώσετε καὶ τὰ ὑπόλοιπα, κατεβεῖτε στὴν πρώτη στάση.

— Εἶναι τρία-τέσσερα χρόνια ποὺ ἀκρίβηνη τὸ τράμ, εἶπε κάποιος.

— Εἶναι πέντε χρόνια, διευκρίνισε ὁ εἰσπράχτορας.

* Παλιά, στάση τράμ στὸ Βουκουρέστι.

— Σᾶς δίνω τὸν λόγο μου! ἄρχισε νὰ μιλάει μὲ πάθος ὁ Γαβριλῆσκου.
— Τότε κατεβείτε στὴν πρώτη στάση τὸν διέκοψε ὁ εἰσπράχτορας.
— Πληρώστε καλύτερα τὴ διαφορά τὸν συμβούλευσε κάποιος γιατί μέχρι τὴ «Βάμα Πρόστεϊ» ἔχετε ἀρκετὴ διαδρομὴ.

Ὁ Γαβριλῆσκου ἔφαξε τὸ πορτοφόλι κι ἄπλωσε ἀκόμα πέντε λέϊ.

— Παράξενα πράγματα συμβαίνουν σ' αὐτὴ τὴ χῶρα, ψιθύρισε ἀφοῦ ἀπομακρύνθηκε ὁ εἰσπράχτορας. Μέσα σ' ἓνα εἰκοσιτετράωρο παίρνουν ἀστραπιαῖες ἀποφάσεις. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια, σὲ ἕξι ὥρες. Σᾶς δίνω τὸν λόγο μου. Ἀλλά, τελικά, γιὸς νὰ ἐπιμείνω; Ἦταν μιὰ τρομαχτικὴ ἡμέρα. Ἐγὼ τουλάχιστον, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ κυκλοφορῶ μὲ τὸ τράμι τρεῖς-τέσσερις φορές τὴν ἡμέρα. Κι ὥστόσο, ἓνα μάθημα πιάνου τὸ πληρώνουν μὲ ἑκατὸν λέϊ. Ἐνα χαρτονόμισμα σὰν καὶ τοῦτο. Καὶ τώρα οὔτε αὐτὸ τὸ χαρτονόμισμα δὲν κυκλοφορεῖ πιά καὶ πρέπει νὰ πάω νὰ τὸ ἀλλάξω αὔριο στὴν Τράπεζα...

— Δώστε το σ' ἐμένα, εἶπε ἓνας κύριος ἡλικιωμένος. Θὰ τὸ ἀλλάξω αὔριο στὸ γραφεῖο...

Ἐδῶλε ἀπὸ τὸ πορτοφόλι ἓνα χαρτονόμισμα καὶ τοῦ τὸ ἄπλωσε. Ὁ Γαβριλῆσκου τὸ πῆρε μὲ μεγάλῃ φροντίδα καὶ τὸ κύταξε μὲ προσοχή.

— Εἶναι ὠραῖο, εἶπε. Εἶναι καιρὸς πού κυκλοφορεῖ;
Μερικοὶ ἐπιβάτες ἀλληλοκυττάχθηκαν χαμογελώντας.

— Κάπου τρία χρόνια, εἶπε ὁ ἓνας.

— Εἶναι περίεργο πού δὲν τὸ εἶδα ἀκόμα. Εἶναι ἀλήθεια πὼς εἶμαι λίγο ἀφηρημένος. Εἶμαι καλλιτεχνικὴ φύση...

Ἐδῶλε τὸ χαρτονόμισμα στὸ πορτοφόλι κι ἔπειτα χαμήλωσε τὸ βλέμμα του πρὸς τὸ παράθυρο.

— Νύχτωσε, εἶπε. Ἐπιτέλους...

Ἐνιωσα ξαφνικὰ κουρασμένος, ἓνα πτώμα, καὶ στηρίζοντας τὸ κεφάλι στὴν παλάμη του, ἔκλεισε τὰ μάτια. Ἐμεινε ἔτσι μέχρι τὴ «Βάμα Πρόστεϊ».

Μάταια προσπάθησε ν' ἀνοίξει τὴ θύρα μὲ τὸ κλειδί. Ἐπειτα πάτησε ἐπίμονα τὸ κουδούνι. Καὶ ἀφοῦ χτύπησε περισσότερες φορές, μερικὲς φορές μάλιστα δυνατά, στὰ παράθυρα τῆς τραπεζαρίας, ξαναγύρισε μπροστὰ στὴ θύρα τῆς εἰσόδου κι ἄρχισε νὰ χτυπάει μὲ τὴν παλάμη. Σύντομα, στὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο ἐνὸς γειτονικοῦ σπιτιοῦ πρόβαλε μέσα ἀπὸ τὸ σκοτάδι ἓνας ἄνδρας μὲ τὴν πυτζάμα του καὶ φώναξε μὲ δραχνιασμένη φωνή:

— Κύριε, γιατί κάνεις θόρυβο; Τί σοῦ κατέθηκε;

— Συγγνώμη, εἶπε ὁ Γαβριλῆσκου. Δὲν ξέρω τί συνέβηκε μὲ τὴ γυναίκα μου. Δὲν ἀπαντᾷ καὶ ἐπιπλέον χάλασε κι ἡ κλειδαριὰ καὶ δὲν μπορῶ νὰ μπῶ στὸ σπίτι.

— Μά, γιατί νὰ μπεῖς; Ποιὸς εἶσαι ἐσύ;

Ὁ Γαβριλῆσκου πῆγε πρὸς τὸ παράθυρο καὶ χαιρέτησε:

— Ἄν καὶ εἶμαστε γείτονες, ἄρχισε αὐτός, δὲν νομίζω πὼς εἶχα τὴν εὐχάριστησιν νὰ σᾶς γνωρίσω. Λέγομαι Γαβριλῆσκου καὶ μένω ἐδῶ μὲ τὴ γυναίκα μου, τὴν Ἑλσα...

— Κάνετε λάθος! Ἐδῶ μένει ὁ κ. Στανέσκου. Καὶ δὲν εἶναι σπίτι· ἔφυγε γιὰ μπάνια.

— Ἐχω ἀντίρρηση, τὸν διέκοψε ὁ Γαβριλῆσκου. Μοῦ κακοφαίνεται, μὰ πιστεύω πὼς κάνετε μιὰ σύγχυση. Ἐδῶ, στὸ νούμερο ἑκατὸν ἓνα, μένουμε ἐμεῖς, ἡ Ἑλσα κι ἐγώ. Ἐχομε τέσσερα χρόνια πού μένουμε ἐδῶ.

— Μὰ πάψτε, επιτέλους, κύριοι, γιατί δὲν μπορούμε νὰ κοιμηθοῦμε! φώναξε κάποιος. Γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ!

— Ἰσχυρίζεται πῶς μένει στὸ σπίτι τοῦ κυρίου Στανέσκου.

— Δὲν ἰσχυρίζομαι, διαμαρτυρήθηκε ὁ Γαβριλέσκου. Ἐδῶ εἶναι τὸ σπίτι μου καὶ δὲν ἐπιτρέπω σὲ κανένα νὰ τὸ ἀμφισβητήσει. Καὶ πρὶν ἀπ' ὅλα, θέλω νὰ μάθω ποῦ εἶναι ἡ Ἑλσα, τί τῆς συνέβηκε...

— Ρωτῆστε τὴν Ἀστυνομία, μίλησε κάποιος ἀπὸ πάνω.

Ὁ Γαβριλέσκου ὕψωσε σαστισμένος τὸ κεφάλι.

— Γιατί τὴν Ἀστυνομία; Τί ἔγινε; φώναξε συγκινημένος. Ξέρετε τίποτε;

— Δὲν ξέρω τίποτε, μὰ θέλω νὰ κοιμηθῶ, κι ἂν ἐσεῖς κουβεντιάζετε ὅλη τὴ νύχτα...

— Συγγνώμη, εἶπε ὁ Γαβριλέσκου. Κι ἐγὼ νυστάζω καὶ μπορῶ νὰ σᾶς πῶ πῶς εἶμαι πολὺ κουρασμένος. Πέρασα μιὰ μέρα τρομαχτική. Ζέστες, ὅπως καὶ στὴν Ἀραβία... Μὰ δὲν καταλαβαίνω τί συνέβηκε μετ' τὴν Ἑλσα. Γιατί δὲν ἀπαντάει; Μπορεῖ νὰ ξινώσε ἄσχημα καὶ νὰ λιποθύμῃσε.

Καὶ γυρίζοντας μπροστὰ στὴ θύρα μετ' τὸ νούμερο ἑκατὸν ἓνα, ἄρχισε καὶ πάλι νὰ χτυπάει, μετ' τὴν παλάμη του, ὅλο καὶ πιὸ δυνατά.

— Δὲν σοῦ εἶπα, κύριε, πῶς δὲν εἶναι σπίτι καὶ πῶς ὁ κ. Στανέσκου ἔχει πάει γιὰ μπάνια;

— Φωνάζετε τὴν Ἀστυνομία! ἀκούστηκε μιὰ γυναικεία κοφτερὴ φωνή. Καλέστε ἀμέσως τὴν Ἀστυνομία!

Ὁ Γαβριλέσκου σταμάτησε ἀπότομα κι ἀκούμπησε στὴ θύρα, ἀνασαίνοντας βαριά. Ἐξαφνα ξινώσε πολὺ κουρασμένος καὶ κάθησε σὲ ἓνα σκαλοπάτι, πιάνοντας τὸ μέτωπο μετ' τὶς παλάμες. «Γαβριλέσκου, μурμουρίσε, προσοχή, γιατί συνέβηκε κάτι πολὺ σοβαρὸ καὶ δὲν θέλουν νὰ σοῦ τὸ ποῦν. Βάστα γερά, κάνε μιὰ προσπάθεια γιὰ νὰ θυμηθεῖς!».

— Ἡ κυρία Τρανταφίρ! ἀναφώνησε. Ἐπρεπε νὰ τὸ εἶχα σκεφθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἡ κυρία Τρανταφίρ! φώναξε καὶ ξεκίνησε πρὸς τὸ μπροστινὸ σπίτι. Ἡ κυρία Τρανταφίρ!

Ἐνας ποῦ εἶχε μείνει στὸ παράθυρο, εἶπε μετ' ἡρεμὴ φωνή:

— Ἡ καημένη! Ἀφῆστε τὴν νὰ κοιμηθεῖ!

— Εἶναι ἐπείγον!

— Ἀφῆστε τὴν νὰ κοιμηθεῖ. Ὁ Θεὸς νὰ τὴ συγχωρέσει, γιατί πέθανε πρὸ πολλοῦ.

— Ἀδύνατο, εἶπε ὁ Γαβριλέσκου! Μίλησα μετ' αὐτὴν σήμερα τὸ πρωτ'.

— Πιθανὸν νὰ τὴ συγχέετε μετ' τὴν ἀδελφὴ τῆς, τὴν Αἰκατερίνη. Ἡ κυρία Τρανταφίρ πέθανε τώρα καὶ πέντε χρόνια.

Ὁ Γαβριλέσκου ἔμεινε σύζυλος γιὰ μιὰ στιγμή. Ἐπειτα ἔχωσε τὰ χέρια στὶς τσέπες κι ἔβγαλξ μερικὰ μαντήλια.

— Περίεργο, μурμουρίσε ἀργότερα.

Ἐπέστρεψε σιγὰ κι ἀνεβαίνοντας τὰ τρία σκαλοπάτια τοῦ σπιτιοῦ μετ' τὸ νούμερο ἑκατὸν ἓνα, πῆρε τὸ καπέλο καὶ τὸ ἔβαλε στὸ κεφάλι. Δοκίμασε γι' ἀκόμα μιὰ φορὰ τὸ πόμολο, ἔπειτα κατέβηκε κι ἀπομακρύνθηκε δισταχτικά. Περπατοῦσε ἐλαφρά, δίχως νὰ σκέπτεται, σκουπίζοντας ἀσταμάτητα τὸ πρόσωπο μετ' τὸ μαντήλι.

Ἡ ταβέρνα ποῦ ἦταν στὴ γωνία, ἦταν ἀκόμα ἀνοιχτή. Ἀφοῦ τὴν περιτριγύρισε, ἀποφάσισε καὶ μπῆκε.

— Δὲν σερβίρουμε παρὰ μόνον σὲ ποτήρι, εἶπε τὸ παιδί. Κλείνουμε στὶς δύο.

— Στις δύο; ἀπόρρεσε ὁ Γαβριέσκου. Μὰ τί ὥρα εἶναι τώρα;

— Εἶναι δύο ἡ ὥρα. Μάλιστα δύο περασμένες.

— Εἶναι πάρα πολὺ ἀργά, μουρμούρισε ὁ Γαβριέσκου, πιὸ πολὺ γιὰ τὸν ἑαυτό του.

Πλησιάζοντας τὸν πάγκο, τοῦ φάνηκε πὼς ἀναγνωρίζει τὸ πρόσωπο τοῦ ταβερνιάρη κι ἡ καρδιά του ἄρχισε νὰ χτυπάει.

— Δὲν εἴσατε ὁ κ. Κωστήκα; ρώτησε.

— Ἐγὼ εἶμαι, εἶπε ὁ ταβερνιάρης κυττάζοντάς τον ἐπίμονα. Μοῦ φαίνεται πὼς σὰς γνωρίζω, πρόσθεσε ὕστερα ἀπὸ μιὰ σιωπή.

— Σάμπως... σάμπως... ἄρχισε ὁ Γαβριέσκου.

Ἐπειτα ἔχασε τὸν εἰρμὸ καὶ σόπασε σαστισμένος καὶ χαμογελώντας.

— Πέρασα πρὸ πολλοῦ ἀπ' ἐδῶ, ξανάπε. Εἶδα ἐδῶ μερικοὺς φίλους. Τὴν κυρία Τρανταφίρ.

— Ὁ Θεὸς νὰ τὴ συγχωρέσει...

— Ἡ κυρία Γαβριέσκου, ἡ Ἐλσα...

— Ἀχ! Πόσα τράδηξε κι αὐτὴ! τὸν διέκοψε ὁ ταβερνιάρης. Οὔτε σήμερα δὲν ξέρουμε τί συνέβηκε. Αὐτὸν τὸν ζήτησε ἡ Ἀστυνομία μερικοὺς μῆνες, μὰ δὲν μπόρεσε νὰ τὸν θρεῖ, μήτε ζωντανὸ μήτε πεθαμένο... Λὲς καὶ τὸν κατάπιε ἡ γῆς... Ἡ καχημένη ἡ κυρία Ἐλσα τὸν περίμενε γιὰ ἓνα χρονικὸ διάστημα κι ἔπειτα ἔφυγε στὴ Γερμανία, στὴν οἰκογένειά της. Πούλησε τὰ πράγματά της κι ἔφυγε. Οὔτε εἶχαν καὶ πολλὰ ἦταν ἄνθρωποι φτωχοί. Μάλιστα σκεφτόμουνα νὰ ἀγοράσω ἐγὼ τὸ πιάνο.

— Ἐφυγε δηλαδὴ γιὰ τὴ Γερμανία; εἶπε ὁ Γαβριέσκου ὄνειροπόλος. Εἶναι πολὺς καιρὸς πού ἔφυγε;

— Πολὺς, πολὺς. Σὲ μερικοὺς μῆνες ἀπὸ τότε πού ἔγινε ἄφαντος ὁ Γαβριέσκου. Τὸ φθινόπωρο κλείνουνε δώδεκα χρόνια. Τὸ γράψανε κι οἱ ἐφημερίδες...

— Περίεργο, ψιθύρισε ὁ Γαβριέσκου κι ἄρχισε νὰ κάνει ἄερα μὲ τὸ καπέλο. Κι ἐγὼ ἂν σὰς ἔλεγα... ἂν σὰς ἔλεγα πὼς σήμερα τὸ πρωτὶ — σὰς δίνω τὸν λόγον μου καὶ δὲν ὑπερβάλλω — σήμερα τὸ πρωτὶ, κουδέντιασα μαζί της; Μπορῶ νὰ σὰς πῶ καὶ τί φάγαμε.

— Μπορεῖ νὰ γύρισε, εἶπε ὁ ταβερνιάρης κυττάζοντάς τον σαστισμένος.

— Ὅχι, δὲν γύρισε. Δὲν ἔφυγε καθόλου. Κάποια σύγχυση ἔγινε. Τώρα εἶμαι λίγο κουρασμένος, μὰ αὔριο τὸ πρωτὶ θὰ ξεκαθαρίσει ἡ ὑπόθεση...

Ἐκανε μιὰ μικρὴν υπόκλιση καὶ βγήκε.

Προχωροῦσε ἀργὰ μὲ τὸ καπέλο στὸ ἓνα του χέρι καὶ τὸ μαντῆλι στὸ ἄλλο, σταματώντας γιὰ πολλὴ ὥρα στὸ κάθε παγκάκι γιὰ νὰ ἀναπαυθεῖ. Ἡ νύχτα ἦταν ἀστρόφωτη μὰ δίχως φεγγάρι καὶ στοὺς δρόμους ἄρχισε νὰ ξεχύνεται ἡ δροσιὰ ἀπὸ τοὺς κήπους.

Ἀργὰ τὸν ἔφθασε ἓνα ἀμάξι.

— Γιὰ ποῦ, ἄρχοντα; ρώτησε ὁ ἄμαξας.

— Γιὰ τίς τσιγγάνες, ἀπάντησε ὁ Γαβριέσκου.

— Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν ἀνεθεῖτε καὶ θὰ σὰς πάω μὲ σαράντα λέϊ, εἶπε ὁ ἄμαξας σταματώντας τ' ἄμαξι.

— Μοῦ κακοφαίνεται, ὅμως δὲν ἔχω χρήματα. Μοῦμειναν ἑκατὸ λέϊ καὶ λίγα φιλά καὶ τὸ ἑκατοστρικο τὸ θέλω γιὰ νὰ μπορέσω νὰ μπῶ στὶς τσιγγάνες.

— Θέλει περισσότερα, εἶπε ὁ ἄμαξας κι ἔβαλε τὰ γέλια. Δὲν θὰ σὰς φθάσουν τὰ ἑκατὸ λέϊ.

— Έγώ τόσο πλήρωσα σήμερα μετά τὸ μεσημέρι. Καληνύχτα, πρόσθεσε καὶ ξεκίνησε.

Μὰ τὸ ἀμάξι ἐρχόταν πίσω του, βῆμα μὲ βῆμα.

— Αὐτὸ τὸ λουλούδι τὸ λένε «βασίλισσα τῆς νύχτας», εἶπε ὁ ἀμαξάς, μυρίζοντας το ἐπίμονα. Αὐτὸ τὸ λουλούδι εἶναι ἀπὸ τὸν κήπο τοῦ κυρίου στρατηγοῦ. Γι' αὐτὸ μ' ἀρέσει νὰ περνᾶω ἀπὸ δῶ τῇ νύχτα. Εἶτε ἔχω εἶτε δὲν ἔχω πελάτες, ἐγὼ περνᾶω ἀπ' ἐδῶ κάθε νύχτα. Τρελλαίνομαι γιὰ τὰ λουλούδια.

— Εἶσαι καλλιτεχνικὴ φύση, εἶπε ὁ Γαβριέσκου χαμογελώντας.

Ἐπειτα κάθησε σ' ἓνα παγκάκι καὶ τὸν χαιρέτησε μὲ τὸ χέρι. Μὰ ὁ ἀμαξάς σταμάτησε ἀπότομα τ' ἀμάξι καὶ τὸ ἔφερε κοντὰ του, μπροστὰ στὸ παγκάκι. Ἐβγάλε τὴν ταμπакιέρα του κι ἄρχισε νὰ στρίβει ἓνα τσιγάρο.

— Μ' ἀρέσουν, εἶπε, τὰ λουλούδια. Τὰ ἄλογα καὶ τὰ λουλούδια. Στὰ νιάτα μου κουβαλοῦσα φέρετρα. Τί ὁμορφα ἦταν! Ἐξί ἄλογα ντυμένα στὰ μαῦρα καὶ πνιγμένα μέσα στὸ χρυσάφι καὶ στὰ λουλούδια, λουλούδια πάρα πολλά, λουλούδια! Ἐ! Περάσανε τὰ νιάτα, περάσανε ὅλα. Γέρασα... Κατάντησα νυχτερινὸς ἀμαξάς μ' ἓνα μονάχα ἄλογο...

Ἄναψε τὸ τσιγάρο καὶ κάπνισε μὲ τὴν ἡσυχία του.

— Δηλαδή στίς τσιγγάνες, ἄρχισε νὰ λέει ἄργα.

— Ναί! Εἶναι ἓνα ζήτημα προσωπικό, διὰστῆκε νὰ ἐξηγήσει ὁ Γαβριέσκου. Βρέθηκα ἐκεῖ σήμερα καὶ προέκυψαν πολλὰ μπερδέματα.

— Ἀχ, οἱ τσιγγάνες! εἶπε μὲ λύπη ὁ ἀμαξάς. Ἄν δὲν ὑπῆρχαν οἱ τσιγγάνες, πρόσθεσε αὐτὸς χαμηλώνοντας τὴ φωνή. Ἄν δὲν ὑπῆρχαν...

— Ναί, εἶπε ὁ Γαβριέσκου, ὅλος ὁ κόσμος μιλάει. Στὸ τράμι, θέλω νὰ πῶ. Ὅταν τὸ τράμι περνάει μπροστὰ ἀπὸ τὸν κήπο, ὅλος ὁ κόσμος μιλάει γιὰ τίς τσιγγάνες.

Σηκώθηκε ἀπὸ τὸ παγκάκι καὶ ξεκίνησε πάλι, ἐνῶ τ' ἀμάξι ἀκολουθοῦσε βῆμα μὲ βῆμα.

— Ἀς περάσουμε ἀπ' ἐδῶ, εἶπε ὁ ἀμαξάς δείχνοντας μὲ τὸ καμτσίκι ἓνα δρομάκο, γιὰ νὰ πᾶμε πρὸς γρήγορα... Ἐπειτα θὰ περάσουμε μπροστὰ ἀπὸ μιὰ ἐκκλησία. Κι ἐκεῖ ἄνθισε ἡ «βασίλισσα τῆς νύχτας». Γιὰ νὰ πούμε τὴν ἀλήθεια, δὲν εἶναι σὰν τοῦ στρατηγοῦ, μὰ ἅμα τὴ δεῖτε, δὲ θὰ σᾶς κακοφανεῖ.

— Εἶσαι καλλιτεχνικὴ φύση, εἶπε ὁ Γαβριέσκου ὄνειροπόλος.

Μπροστὰ στὴν ἐκκλησία σταμάτησαν κι οἱ δύο, γιὰ ν' ἀναπνεύσουν τὴ μυρουδιά τῶν λουλουδιῶν.

— Μοῦ φαίνεται πὼς εἶναι καὶ κάτι ἄλλα λουλούδια ἐκτὸς τῆς «βασίλισσας τῆς νύχτας», εἶπε ὁ Γαβριέσκου.

— Ἀχ, εἶναι λογῆς λογῆς λουλούδια! Ἄν ἔγινε σήμερα μιὰ κηδεῖα, θάμειναν σίγουρα πολλὰ λουλούδια. Καὶ τώρα πρὸς τὸ πρῶτ', ὅλα αὐτὰ τὰ λουλούδια ἀρχίζουν καὶ μοσχοβολᾶνε... Ἐρχόμουνα ἐδῶ συχνὰ μὲ τὴ νεκροφόρα. Ἦταν τόσο ὁμορφα!...

Σφύριξε σύντομα γιὰ τ' ἄλογο καὶ ξεκίνησε μαζί μὲ τὸν Γαβριέσκου.

— Τώρα πιά δὲν ἔχουμε πολὺ δρόμο, εἶπε. Γιατί δὲν ἀνεβαίνετε;

— Μοῦ κακοφαίνεται, μὰ δὲν ἔχω χρήματα...

— Μοῦ δίνετε τὰ ψιλὰ ποὺ ἔχετε. Ἀνεβείτε...

Ὁ Γαβριέσκου δίσταξε γιὰ λίγο, ἔπειτα ἔκανε μιὰ προσπάθεια κι ἀνέβηκε. Μόλις ξεκίνησε τ' ἀμάξι, ὁ Γαβριέσκου ἄφησε τὸ κεφάλι νὰ πέσει στὸ μαξιλάρι τῆς ἀμαξᾶς κι ἀποκοιμήθηκε.

— Ἦταν ὁμορφα, ἄρχισε νὰ λέει ὁ ἀμαξάς. Ἡ ἐκκλησία ἦταν πλούσια κι οἱ ἄνθρωποι ἐκλεκτοί, ἀπὸ σοῖ... Νιότη...

Γύρισε τὸ κεφάλι καὶ βλέποντάς τον νὰ κοιμᾶται, ἄρχισε νὰ σφυρίζει σιγὰ καὶ τὸ ἄλογο τάχυνε τὸ θῆμα.

— Φθάσαμε, φώναξε αὐτὸς καὶ κατέβηκε. Μὰ οἱ πόρτες εἶναι σφαλιστές...

Ἄρχισε νὰ τὸν σκουντάει κι ὁ Γαβριέσκου ξύπνησε σαστισμένος.

— Οἱ πόρτες εἶναι κλεισμένες ἐπανελάβε ὁ ἀμαξάς. Πρέπει νὰ χτυπήστε τὸ κουδούνι...

Ὁ Γαβριέσκου πῆρε τὸ καπέλο ἔσιαξε τὴ γραβάτα καὶ κατέβηκε. Ἐπειτα ἄρχισε νὰ ψάχνει τὸ πορτοφόλι μὲ τὰ ψιλὰ.

— Μὴν ψάχνετε, εἶπε ὁ ἀμαξάς. Μοῦ τὰ δίνετε μιὰν ἄλλη φορά. Ἐγώ, ἐξάλλου, πρέπει νὰ περιμένω ἐδῶ, πρόσθεσε. Τέτοια ὥρα, ἂν τύχει κανένας πελάτης, πάλι ἐδῶ θὰ τὸν ὄρω.

Ὁ Γαβριέσκου τὸν χαιρέτησε μὲ τὸ καπέλο κι ἔπειτα πλησίασε στὴν πόρτα.

Ἐφαξε τὸ κουδούνι καὶ τὸ πάτησε. Ἐκείνη ἀκριβῶς τὴ στιγμή, ἡ πόρτα ἀνοίξε κι ὁ Γαβριέσκου, μπαίνοντας στὴν αὐλή, πῆγε πρὸς τὰ παρτέρια.

Στὸ παράθυρο φαινόταν ἀκόμα ἓνα ἀδύναμο φῶς. Χτύπησε δειλὰ τὴν πόρτα καί, βλέποντας πῶς δὲν τοῦ ἀπαντᾷ κανένας, ἔβαλε τὸ χέρι στὸ πόμολο καὶ μπῆκε.

Ἡ γριά εἶχε ἀποκοιμηθεῖ μὲ τὸ χέρι στὸ τραπεζάκι.

— Ἐγώ εἶμαι, ὁ Γαβριέσκου, εἶπε καὶ τὴ χτύπησε ἐλαφρὰ στὸν ὦμο. Μοῦ δημιουργήσατε ἓνα σωρὸ μπερδέματα, πρόσθεσε, ὅταν τὴν εἶδε νὰ ξυπνάει καὶ νὰ χασμουριέται.

— Εἶναι ἀργά, εἶπε ἡ γριά τρίβοντας τὰ μάτια. Δὲν εἶναι πιὰ κανένας.

Κυττάζοντάς τον γιὰ πολλὴν ὥρα, τὸν ἀναγνώρισε.

— Ἀχ, ἐσὺ εἶσαι πάλι; Ὁ μουζικάντης! Εἶναι μόνον ἡ Γερμανίδα. Αὐτὴ δὲν κοιμᾶται καμιά φορά...

Ὁ Γαβριέσκου ἔνιωσε ξανά τὸ καρδιοχτύπι κι ἄρχισε νὰ τρέμει.

— Γερμανίδα; ἐπανελάβε αὐτός.

— Ἐκατὸ λέϊ, εἶπε ἡ γριά.

Ὁ Γαβριέσκου ἄρχισε νὰ ψάχνει τὸ πορτοφόλι, μὰ τὰ χέρια του τρέμανε ὅλο καὶ πιὸ δυνατὰ, κι ὅταν τὸ ἤρε, ἀνάμεσα στὰ μαντήλια, τὸ πορτοφόλι γλίστρησε πάνω στὸ χαλί.

— Σὰς ζητᾶω συγγνώμη, εἶπε σκύβοντας μὲ δυσκολία νὰ τὸ σηκώσει. Εἶμαι λίγο κουρασμένος. Ἦταν μιὰ μέρα τρομαχτική...

Ἡ γριά πῆρε τὸ χαρτονόμισμα σηκώθηκε ἀπ' ὁτὸ σκαμνάκι κι ἀπὸ τὸ κατώφλι τοῦδειξε μὲ τὸ χέρι τὸ μεγάλο σπίτι.

— Πρόσεξε νὰ μὴ χαθεῖς! τοῦ εἶπε. Νὰ βαδίζεις ἴσια στὸ διάδρομο καὶ νὰ μετρήσεις ἑπτὰ πόρτες. Κι ὅταν φθάσεις στὴν ἑβδομὴ νὰ χτυπήσεις τρεῖς φορές καὶ νὰ πεις: «Ἐγώ εἶμαι, μ' ἔστειλε ἡ γριά».

Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ χασμουρηθεῖ, ἔβαλε τὴν παλάμη του στὸ στόμα κι ἔκλεισε τὴ θύρα. Πῆρε βαθιὰ ἀνάσα καὶ προχώρησε πρὸς τὸ χτίριο, ποῦ ἔλαμπε ἀπὸ ἀσὴμι κάτω ἀπ' τὸ φῶς τῶν ἀστρῶν.

Ἀνέβηκε τὰ μαρμάρινα σκαλοπάτια, ἀνοίξε τὴ θύρα κι ἔμεινε γιὰ μιὰ στιγμή ἀναποφάσιτος. Μπροστά του ἀπλώνονταν ἓνας διάδρομος μὲ ἀδύναμο φῶς κι ὁ Γαβριέσκου ἔνιωσε ξανά τὴν καρδιά του νὰ χτυπάει καὶ πάλι, σὰν νᾶθελε νὰ σπάσει. Ἄρχισε νὰ προχωρᾷ συγκινημένος, μετρώντας μὲ δυνατὴ φωνὴ τίς πόρτες, ἀπ' ὅπου περνοῦσε. Σύντομα ἔνιωσε νὰ μετράει: δεκατρία, δεκατέσσερα!... Καὶ σταμάτησε ἀποπροσανατολισμένος. «Γαβριέσκου, μουρμούρισε, προσοχή, γιατί πάλι

τὰ μπέρδεψες. "Οχι δεκατρία, ὄχι δεκατέσσερα, ἀλλὰ ἐφτά. "Ετσι εἶπε ἡ γριά. Νὰ μετρήσεις ἐφτά πόρτες». Θέλησε νὰ γυρίσει καὶ νὰ μετρήσει ξανά, μὰ ἀφοῦ ἔκαμε μερικά δῆματα, ἔνωσε καταβεβλημένους καὶ σταματώντας μπροστὰ στὴν πρώτη θύρα πού ὁρῆκε, χτύπησε τρεῖς φορές καὶ μπήκε. Ἦταν ἓνα μεγάλο κι ἀπλὸ σαλόνι, ἐπιπλωμένο σχεδὸν φτωχικὰ καὶ μπροστὰ στὸ παράθυρο, πού ἔδλεπε πρὸς τὸν κήπο, φαινόταν ἡ σκιά μιᾶς νεαρῆς γυναίκας.

Μὲ συγχωρεῖτε, ἄρχισε νὰ λέει μὲ δυσκολία ὁ Γαβριέσκου. Δὲν μέτρησα σωστά.

Ἡ σκιά ξεκόλλησε ἀπὸ τὸν τοῖχο καὶ κατευθύνθηκε πρὸς αὐτὸν μὲ ἐλαφρὰ δῆματα. "Ενα ξεχασμένο ἄρωμα ἔνωσε ξαφνικὰ στὴ μύτη του.

— Χιλδεγάρδη! ἀναφώνησε κι ἄφησε νὰ τοῦ πέσει τὸ καπέλο ἀπὸ τὸ χέρι.

— "Εχω τόσο καιρὸ πού σὲ περιμένω, εἶπε ἡ κοπέλα πλησιάζοντας. Σὲ ζήτησα παντοῦ...

— "Ημουνα στὴν μπιραρία, ψιθύρισε ὁ Γαβριέσκου. "Αν δὲν πήγανα μαζί της στὴν μπιραρία, δὲ θὰ συνέβαινε τίποτε. "Εάν κρατοῦσα λίγα χρήματα... Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι πλῆρωσε αὐτὴ, ἡ "Ελσα, κι ὅπως καταλαβαίνεις, αἰσθάνθηκα τὴν ὑποχρέωση... Καὶ τώρα εἶναι ἀργά, δὲν εἶναι ἔτσι; Εἶναι πολὺ ἀργά...

— Τί σημασία ἔχει; εἶπε ἡ κοπέλα. "Ας πᾶμε...

— Μὰ δὲν ἔχω πιά οὔτε σπίτι, δὲν ἔχω πιά τίποτε. Ἦταν μιὰ τρομαχτικὴ μέρα... "Επιασα κουβέντα μὲ τὴν κυρία Βουτίνοβιτς καὶ ξέχασα τὸν χαρτοφύλακα μὲ τίς παρτιτούρες.

— Πάντα ἦσουν ἀφηρημένος, τὸν διέκοψε. "Ας πᾶμε...

— Μὰ πού; Πού; προσπάθησε νὰ φωνάξει ὁ Γαβριέσκου. Στὸ σπίτι μου μετακόμισε ἓνας ἄλλος, ξέχασα τὸ ὄνομά του, μὰ εἶναι κάποιος πού δὲν τὸν γνωρίζω... Καὶ οὔτε εἶναι στὸ σπίτι γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ τοῦ ἐξηγήσουμε. "Εφυγὲ γιὰ τὰ μπάνια...

— "Ελα μαζί μου, εἶπε ἡ κοπέλα, πιάνοντάς του τὸ χέρι καὶ σέρνοντάς τον ἐλαφρὰ στὸν διάδρομο.

— Μὰ οὔτε χρήματα ἔχω, ἐξακολούθησε νὰ λέει μουρμουριστὰ ὁ Γαβριέσκου. "Ακριβῶς τώρα πού ἄλλαξε τὸ νόμισμα κι ἀκρίβηνη τὸ τράμι.

— "Εμεινες ὁ ἴδιος, εἶπε ἡ κοπέλα γελώντας. Φοβάσαι...

— "Απὸ τοὺς γνωστούς μου δὲν ἔμεινε πιά κανένας, συνέχισε ὁ Γαβριέσκου μουρμουριστὰ. "Ολοι εἶναι στὰ μπάνια καὶ ἡ κυρία Βουτίνοβιτς, πού θὰ μπορούσε νὰ μοῦ δανείσει μερικά χρήματα, λένε πὼς ἔφυγε γιὰ τὴν ἐπαρχία... "Αχ, τὸ καπέλο! εἶπε καὶ ἔκανε μιὰ κίνηση νὰ γυρίσει.

— "Αφησέ το, ἀπάντησε ἡ κοπέλα. Δὲν θὰ τῷ χεις πιά ἀνάγκη τώρα.

— Δὲν ξέρεις, δὲν ξέρεις, ἐπέμενε ὁ Γαβριέσκου, προσπαθώντας νὰ τραβήξει τὸ χέρι του ἀπὸ τὸ χέρι τῆς κοπέλας. Εἶναι ἓνα καπέλο πολὺ καλὸ, εἶναι σὰν καινούργιο.

— Εἶναι ἀλήθεια; ἀπόρρησε ἡ κοπέλα. "Εσὺ δὲν καταλαβαίνεις ἀκόμα; Δὲν καταλαβαίνεις τί σοῦ συνέβηκε τώρα πρόσφατα, πολὺ πρόσφατα; Εἶναι ἀλήθεια πὼς δὲν καταλαβαίνεις;

— Ὁ Γαβριέσκου τὴν κύτταξε κατάματα κι ἀναστέναξε.

— Νιώθω κουρασμένος, εἶπε. Συγχώρα με. Ἦταν μιὰ μέτρα τρομαχτικὴ. Μὰ τώρα ἀρχίζω καὶ νιώθω καλύτερα...

Ἡ κοπέλα τὸν τράβηξε ἐλαφρὰ πίσω της. Διασχίσανε τὴν αὐλὴ καὶ βγήκανε χωρὶς νὰ ἀνοίξουν πιά τὴν πόρτα.

Ὁ ἀμαξᾶς τοὺς περίμενε νυσταγμένους. Καὶ ἡ κοπέλα τὸν τράβηξε πολὺ ἐλαφρὰ στὸ ἀμάξι.

— Μὰ σοῦ τ' ὀρκίζομαι, ἄρχισε ὁ Γαβριέσκου νὰ λέει μουρμουριστά, σοῦ δίνω τὸ λόγο μου πῶς δὲν ἔχω καθόλου χρήματα...

— Γιὰ ποῦ, δεσποινίς; ρώτησε ὁ ἄμαξάς. Καὶ πῶς νὰ σᾶς πάω; Ἀργὰ ἢ γρήγορα;

— Πήγαινε πρὸς τὸ δάσος, πρὸς ἐκεῖνον τὸν μακρινὸ δρόμο, εἶπε ἡ κοπέλα. Καὶ ὁδήγα ἄργά. Δὲν βιαζόμαστε...

— Ἔλα! Νιάτα! εἶπε ὁ ἄμαξάς, σφυρίζοντας ἑλαφρὰ τὸ ἄλογο.

Τοῦ βαστοῦσε τὸ χέρι σφιχτὰ στὰ χέρια της καὶ εἶχε ἀκουμπήσει τὸ κεφάλι στὸ μαξιλάρι, μὲ τὰ μάτια πρὸς τὸν οὐρανό. Ὁ Γαβριέσκου τὴν κύτταζε ἐπίμονα συγκεντρωμένος.

— Χιλδεγάρδη! ἄρχισε αὐτὸς ἄργά. Κάτι συμβαίνει μὲ μένα καὶ δὲν ξέρω τί. Ἄν δὲν σὲ εἶχα ἀκούσει νὰ μιλάς σιγὰ μὲ τὸν ἄμαξά, θὰ νόμιζα πῶς ὄνειρεύομαι...

Ἡ κοπέλα γύρισε τὸ κεφάλι πρὸς αὐτὸν καὶ τοῦ χαμογέλασε...

— Ὅλοι ὄνειρεύεστε, εἶπε. Ἔτσι ἀρχίζει. Σὰν σ' ἓνα ὄνειρο...

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

ΣΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ

- (α) Τὰ χρόνια ἐκεῖνα ἦταν ἡ ποίηση
ἀπλωμένη στὰ δέντρα καὶ στὰ θουνά
καὶ στὰ πεινασμένα σώματα
τῶν Ἑλλήνων, ποὺ ἐκραύγαζαν
γιὰ Ἐλευθερία καὶ Πίστη.
- (β) Ἡ σελήνη τὸ κλάμα της
τὸ σταλάζει τις νύχτες
πάνω στὴν ἄπνοη θάλασσα.
- (γ) Μικρὸς - μικρὸς ὁ λόγος σὰν ἀναστεναγμὸς
ποὺ κόβει ξαφνικὰ τὸν κόσμο
στὸ ὑπάρχω καὶ δὲν ὑπάρχω
μαζὶ μὲ ὅλα τὰ περιττά του.
- (δ) Μασκοφόροι λογισμοὶ
ἀνεβάζουν στὴν ἀγορὰ
τὴν τιμὴ τῆς ἀτιμίας.
- (ε) Ὁ πύργος τοῦ κόσμου μὲ τις χίλιες πόρτες
γεμάτος μουσικὴ καὶ φωνές καὶ φῶτα
πῶς ἔτσι ξαφνικὰ σκοτείνιασε, πῶς τρίζουν
τόσο πένθιμα οἱ πόρτες, τὰ παράθυρα
σὰν χαλασμένοι ἀνεμοδείκτες;
- (στ) Ποιὸς ἔδωσε στὰ μάτια
τῶν μικρῶν παιδιῶν
αὐτὴν τὴν σημαία
ποὺ φωνάζει: Θεέ μου;
- (ζ) Φύλαξα μιὰ λέξη γιὰ τὸ τέλος
καὶ κλαίω πάνω στὴν καρδιά ης.

Π. Μ. ΣΩΤΗΡΧΟΣ

ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΟΡΧΑΝ ΒΕΛΗ

Μετάφραση: ΚΩΣΤΑ ΤΣΙΛΙΜΑΝΤΟΥ

Ο ΜΟΝΤΑΡΙΣΤΗΣ ΣΑΜΠΡΗ

Μὲ τὸ μονταριστὴ Σαμπρῇ
Στουπὶ τὸ βράδυ πάντοτε
Καὶ πάντοτε στὸ δρόμο νὰ μιᾶμε.
 Αὐτὸς κάθε φορὰ
«Ξώμεινα ἀργὰ γιὰ τοὺς δικούς μου» λέει
 Καὶ κάθε μας φορὰ
Μὲ δυὸ καρβέλια παραμάσχαλα τὸ ψέλνει.

ΣΕ ΔΟΥΛΕΙΑ ΝΑ ΒΡΙΣΚΟΜΑΙ

“Ὅλες οἱ ὁμορφες τὸ κάναν πίστη τους
 Πῶς κάθε ἐρωτικό μου ποίημα
 Ἔχει γραφεῖ γιὰ ἐκεῖνες.
“Ὅμως μιὰ λύπη πάντα ἐμένα πότιζε,
 Καθὼς ἐγνώριζα,
Πῶς τὰ ἔγραφα ἔτσι, σὲ δουλειὰ νὰ βρίσκομαι.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΟΚΤΑΝ

I

“Αγκυρα 3) 12) 37, ὥρα 21.00

Τὸ κρὺο θερίζει,
Σοῦ γράφω ἀπ’ τὴ μαγυάρικη λοκάντα,
 Ὅκτῃ μου φίλε.
 Ἀπόψε ὅλοι σὲ χαιρετοῦν,
 Οἱ μεθυμένοι.

II

“Αγκυρα 10) 12) 37, ὥρα 14.30

“Ὡρα βροχῆς.
Ἄπ’ τὸν καθρέφτη σύννεφα διαβαίνουν.
Τοῦτ’ τὸν καιρὸ μὲ τὸ Μελίχ
Σ’ ἴδιας κοπέλας τὴν ἀγάπη
 Κι οἱ δυὸ πιαστήκαμε.

III

“Αγκυρα 1) 1) 38, ώρα 10.00

‘Απένταρος, ψάχνω δουλειά ένα μήνα.

Σάλιο δὲ μοῦ ‘μεινε.

“Αν δὲν τὴν ἀγαποῦσα,

“Ισως νὰ μὴν περίμενα

Τὴ μέρα ποὺ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους θά ‘μουν πεθαμένος.

Ο ΡΟΝΕΣΑΝΣ

“Ολοι στὴν προκυμαία αὔριο νὰ πᾶμε

Ποὺ θά ‘ρθει ὁ Ρόνεσανς μὲ πλοῖο.

Τί σὺ πρᾶμα αὐτὸς ὁ κύριος εἶναι

Νὰ ἰδοῦμε. Ποιό τὸ παρουσιαστικό του.

Εἶναι ἀσουλούπωτος, εἶναι κομπός

Πολιτικάντης εἶναι, κρατάει μπαστούνι;

“Εχει τσουλούφι, εἶναι μὲ μουστάκι,

Μοιάζει μὲ θαυματοποιό;

‘Απ’ τ’ ἀμπάρι θά βγεῖ; ‘Απὸ τὴν καμπίνα;

Μήπως εἶν’ θερμαστής ἢ κάτι τέτοιο;

‘Ως ἐργαζόμενος ἔρχεται στὸ πλοῖο;

ΕΤΣΙ ΕΙΝ’ Η ΖΩΗ

Τὸ σπίτι αὐτὸ εἶχε ἓνα σκύλο

Σγουρόμαλλο, Τσίτσιο τὸν κράζαν

Καὶ μιὰ γατούλα: Χαλαζιά.

Ψόφησ’ ὁ σκύλος, χάθη ἡ γάτα

Παντρεύτη ἡ κόρη τοῦ σπιτιοῦ.

‘Ο μικρὸς κύριος πέρασε τὴν τάξη.

Καί πόσα ἀκόμ’ αὖ ἓνα χρόνο

Χαρούμενα ἢ πικρὰ δὲ γίναν!

Τέτοιας λογῆς τὰ ὅσα συμβαίνουν

Τί ἄλλο... “Ετοι εἶν’ ἡ ζωή.

ΒΟΥΤΥΡΟ

Θεῖο Χίτλερ

Κόπιασε, καλὲ θεῖο, καὶ σὲ μᾶς μιὰ μέρα

Κι ἐγὼ γι’ ἀνταμοιβή ἀπ’ τὸ ντουλάπι τῆς κουζίνας

Χωρίστρα καὶ μουστάκι σου στὴ μάννα μου νὰ δείξω.

Σουφρώνοντας τὸ βούτυρο θά σοῦ χαρίσω.

Νὰ πάρεις νὰ ταΐξεις τοὺς στρατιῶτες σου.

ΜΟΥΣΤΑΡΔΙΩΤΙΚΟ

Τί μπουνταλάς ήμουνα τέλος πάντων
 Τόσα χρόνια καὶ νὰ μὴν καταλάβω
 Στὴν κοινωνία τῇ θέσῃ τῆς μουστάρδας.
 «Δὲ ζεῖ κανεὶς χωρὶς μουστάρδα»
 Τό 'λεγε αὐτὸ κι ὁ Ἀμπιντὶν τὶς προάλλες,
 Σ' ὅσους ἔχουνε κατακτήσει
 Πιὸ ὑψηλὲς ἀλήθειες.
 Τὸ ξέρω, δὲ χρειάζεται ἡ μουστάρδα,
 Ὅμως,
 Νὰ δώκει ὁ Θεὸς νὰ μὴ λείψει ἀπὸ κανένα.

ΕΓΩ Ο ΟΡΧΑΝ ΒΕΛΗ

Ἐγὼ ὁ Ὀρχάν Βελή
 Δημιουργὸς τοῦ φημισμένου στίχου
 «Τί κρίμα, χάσαμε τὸν κύριο Σουλεϊμάνη»
 Ἄκουσα ιδιαίτερα νὰ ἐνδιαφέρεστε
 Γιὰ τὴν ιδιωτικὴ ζωὴ μου.
 Λοιπόν:
 Ἀπ' ὅλα πρῶτο εἶμαι ἄνθρωπος
 Δὲν εἶμαι φερεπιεῖν κανένα ζῶο τοῖρκου.
 Ἐχω μύτη, ἔχω καὶ αὐτιά,
 Σὲ σπῖτι κάθομαι,
 Ἐχω τὴ δουλειά μου.
 Σύννεφα στὸ κεφάλι μου δὲν ταξιδεύουνε.
 Προφητικὴ σφραγίδα ἡ ράχη μου δὲ φέρνει.
 Δὲν εἶμαι τόσο ταπεινόφρονas,
 Ὅσο ἕνας βασιλέας Ἀγγλος.
 Οὔτε κι ἀριστοκράτης κόπηκα,
 Σὰν τοῦ Τζελάλ Μπαγιάρ τέως σταθλάρχης,
 Γιὰ τὸ σπανάκι ἀφάνταστα τρελαίνομαι,
 Ψοφᾶω γιὰ πίτα.
 Σὲ ξένο βιὸς δὲν πάει τὸ μάτι μου,
 Μὰ τὸ Θεό, δὲν πάει.
 Μελὶχ Τζεβντέτ κι Ὀκτᾶ Ριφᾶτ
 Οἱ πλέον στενοὶ μου φίλοι.
 Ἐχω καὶ μιὰ ἀγαπητικιά πολὺ εὐνυπόληπτη,
 Ὅνομα μὴ ρωτᾶτε,
 Ἀς τὸ βροῦν τῆς λογοτεχνίας οἱ ἱστορικοί.
 Πράγματα ἀσήμαντα ἐμένα οἱ ἀσχολίες μου.
 Τὰ ὅσα ἀσήμαντα δὲν καταπιάνομαι
 Στὴν ἐπικράτεια τῶν φιλολογούντων εἶναι.
 Μὰ ποῦ νὰ ξέρω
 Χίλια μπορεῖ ἀκόμα νὰ ἔχω φυσικὰ
 Τί νὰ τ' ἀπαριθμῶ.
 Ὅμοια κι αὐτὰ μὲ τ' ἄλλα.

ΜΝΗΜΗ ΜΗΤΕΡΑΣ

(για τὰ 20 χρόνια, ἀπὸ τότε ποὺ «ἔσβησε»)

ΕΦΥΓΕΣ ΛΟΙΠΟΝ

Ἔσβησες ὅπως ἡ πυγολαμπίδα
Μὲ τὸ χάραγμα τῆς ἀβγῆς.
Ἐξατμίστηκες ὅπως ἡ δροσιὰ
Ἀπ' τὰ μπουμπούκια τῶν ἀγριοβουσσινιῶν
Μὲ τὸ ἄγγιγμα τῆς πρώτης ἡλιαχτίδας.
Ἔγινες ἓνα μὲ τ' ἄστρα
Καθὼς γέρνανε νὰ κρυφτοῦνε
Πίσω ἀπ' τὸ λόφο τῆς Πεντέλης.
Ἐκεῖ ποὺ κάθε ἀπόγεμα
Ἔστελνες τὴ ματιὰ σου
Νὰ γλυκάνει τὶς ὥρες τῶν ἀπομάχων.
Ἐφυγες.
Καὶ ἡ μικρὴ σου γωνία
Μένει τώρα ἔρημη
Διοχετέβοντας ὅλες τὶς θλίψεις σὲ μᾶς
ποὺ δὲν προλάβαμε νὰ σοῦ ποῦμε
Μήτ' ἓνα «ἐφχαριστῶ»
Γιὰ τὰ τόσα χαμόγελα
Ποὺ γενναιόδωρα μᾶς χάριζες.

ΕΙΣΟΥΝ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Ὅπως πάντοτε
Μάζεβες γύρω σου
Τὰ ὄνειρα τῶν πουλιῶν
Καὶ τὰ κανες τραγούδια.
Μεταμόρφωνες
Μέσα στὰ δάχτυλά σου τὶς λύπες μας
Σὲ καλοκαιριάτικα βραδινά.
Ἐλουζες μὲ φῶς τὴν πρωινὴ πάχνη.
Γαλήνια σὰν εἰκόνα Παναγιάς
Μᾶς κοιτοῦσες ἤρεμα.
Διασχίζοντας θωπεφτικὰ σὰν πεταλούδα
Τὶς ἀποστάσεις τοῦ σκοταδιοῦ.
Τίποτα δὲν μαρτυροῦσε
Τὴν προέκταση τοῦ ὕπνου σου
Ἔτσι χαμογελαστὴ ποὺ εἶσουν

Και σήμερα
"Όπως πάντοτε.

ΜΗΤΕΡΟΥΛΑ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ

Ήρθες πάλι.
Τὰ λεπτά κι άπαλά δάχτυλά σου
Στήν παλάμη τὰ νιώθω,
Τὸ γλυκό σου τὸ βλέμμα
Προσκεφάλι τὸ κάνω,
Τὴ φωνὴ τὴν καθάρια
Χαίμαλι στήν καρδιά μου τὴ θάνω.
Ήρθες πάλι,
Μητερούλα τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ γέλιου,
Κουβαλώντας γαλάζια λουλούδια
Συντροφιά στὰ τραγούδια
Ποῦ γεννᾷ ἡ ματιά σου.
Πίκρες κι ἔγνοιες περίσσιες
Στοὺς ἀκνοὺς μοσχομύριστους τόνους
Ποῦ σκορποῦν τ' ἀπλωμένα σου χέρια
Ξεχάνω, μητερούλα.
Κι ὅπως τότε παιδάκι, ἔφηθος, ἄντρας
Τὸ κεφάλι τὸ γέρνω πάνω στὰ στήθια
Τῆς καρδιάς μου τοὺς χτύπους ν' ἀκούσεις
Ρυθμικά νὰ φωνάζουν
Πῶς θὰ εἶσαι
Γιὰ πάντα κοντά μου.

ΘΛΙΨΗ ΑΜΩΜΗ

Θλίψη λεφκή,
Θλίψη τῆς ἀνοιξης,
Οἱ προεκτάσεις ποῦ σὲ γεννήσανε
Μπηγμένες βαθιά
Στὶς ἀνύποπτες διακυμάνσεις
Τῶν ὀνείρων μας,
Τρυγοῦνε ἀσταμάτητα
Καὶ τὸ πιὸ μικρὸ ἀπόθεμα χαρᾶς.
Ύπάρχεις κάθε λεπτό
Γιὰ νὰ μᾶς θυμίζεις
"Ότι ἔγινε ἡ συνισταμένη
Ἀγγελικῶν ψαλμωδιῶν.
Ύπάρχεις σὲ κάθε εἰκόνα
Γιὰ νὰ μᾶς φωνάζεις
"Ότι συσπειρώθηκε
Στὰ χαμόγελα μικρῶν παιδιῶν.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΙΣΣΙΟΣ

ΑΝΔΡΕΑ ΡΑΔΟΥ

Υφηγητὴ Πανεπιστημίου Ἰασίου

ΡΕΜΒΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΝΙΚΗΤΑ ΣΤΑΝΕΣΚΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ποτὲ καὶ καμιά ἐποχὴ στὴν ἐξέλιξη τῆς ἀνθρωπότητας δὲν προσέφερε στὸν ἄνθρωπο, ὅπως ἡ ἐποχὴ μας, τόσες δυνατότητες δημιουργίας, ἀπόλαυσης, βολιδο-οκώπησης τοῦ ἀγνώστου, ὀνειροπόλησης καὶ ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλὰ καὶ φνγγῆς, ἄγ-χους, καθὼς καὶ τρόμον γιὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Ἡ σημερινὴ ταχυκίνησις τῶν πάντων, οἱ ἀναρίθμητοι θρίαμβοι τοῦ σχετικοῦ καὶ τοῦ ὑποκειμενικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐντατικὴ τάση τοῦ σημερινοῦ κόσμου πρὸς τὸ ἀπὸλυτο, νομοτελοῦν τὴν ἀδιά-κοπη προσαρμογὴ σ' αὐτὸ τὸ παρὸν μὲ τὴ συνεχῆ ἀλλαγὴ του, πὺν τόσο δυναμικά καὶ τραγικά τὸ ζοῦμε. Οἱ σημερινοὶ δημιουργοὶ τῆς λογοτεχνικῆς μορφῆς καὶ τοῦ περιεχομένου ὅλων τῶν ποικίλων ἀξιῶν τῆς πνευματικῆς ζωῆς πλάθουν μὲ τὴ συνείδηση καὶ τὴ φαντασία τους πῶναι ἀπελευθερωμένη ἀπὸ τὸ παλὶν συναι-σθημα τοῦ περιορισμένου καὶ τοῦ ἀξεπέραστου. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀντιμετωπί-ζουν μὲ αἰσιοδοξία τὸ αὔριο, ὅταν ὁ στοχασμός τους θρίσκειται σὲ σχετικὴ ἀρμυ-νία μὲ τὶς συνθήκες πὺν δημιουργήσε καὶ δημιουργεῖ ἡ ἴδια ἡ κοινωνικὴ διάρ-θρωση τῆς χώρας πὺν τοὺς γέννησε καὶ τὴν ὅποια μὲ τὸ ἔργο τους ἐξυπηρετοῦν.

Μέσα σ' αὐτὰ τὰ γενικά πλαίσια μποροῦμε νὰ κατατάξουμε καὶ τὴ σύγχρονη τέχνη, καὶ προπαντὸς τὴν ποίηση μὲ τὶς πολὺμορφες καὶ ποικίλες ἀναζητήσεις καὶ πειραματισμούς της. Ἐχουμε ὑπόψη ἐδῶ, κυρίως, τὴν ποίηση πὺν συνηθί-σαμε νὰ τὴ λέμε «νέα» ἢ «μοντέρνα» — βασικὸ πνευματικὸ φαινόμενο τοῦ καιροῦ μας, πὺν αἰπλώσει σ' ὅλες τὶς φιλολογίες, καὶ ἔχει ἀνθίσει, φρυσικά, καὶ στὰ Βαλκάνια. Δὲν θὰ ἀναφερθοῦμε στὶς εἰδῶν αἰτίες κάποιας δυσάρεστης διαφο-ρᾶς, πὺν φέρνει σήμερα ἀντιδικία περισσότερο ἀπ' ὅσο δικαιολογεῖται, τὸ πλατὺ κοινὸ μὲ τὴ νεώτερη ποίηση, τὶς αἰτίες πὺν κάνουν ἀκατανόητο τὸν σύγχρονο ποιητὴ, ὄχι μόνο στὰ μάτια αὐτοῦ τοῦ κοινου, ἀλλὰ καὶ στὰ μάτια πολλῶν εἰδι-κῶν,¹ τὶς αἰτίες πὺν δημιουργήσαν τὸ πρόβλημα τοῦ «κλειστοῦ κυκλώματος», ὅπως τὸ ὀνόμασαν μερικοί. Τονίζουμε, ὅμως, πὺς ἡ νεώτερη ποίηση κατάφερε νὰναι οἱ στίχοι της ἓνα ξεκίνημα καὶ ὄχι ἓνα αἰσθητικὸ τέρας, ὄχι ἀπλή περιγραφὴ μιᾶς πεπερασμένης πραγματικότητας, ἀλλὰ μηνύματα καὶ δείγματα μέσα σι τοὺς μαγικοὺς χώρους τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως, τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης.

«Εἴμαστε οἱ μέλισσες τοῦ Σύμπαντος, πὺν τρυγοῦμε τὸ μέλι ἀπὸ τὸ ὄρατο γὰ νὰ τὸ συγκεντρώσουμε στὴ χρυσὴ κυφὴλ τοῦ ἀόρατου» — λέει ὁ Rilke. Ἐνῶ, ὁ Παλαμᾶς γράφει πὺς ὁ ποιητὴς εἶναι «ἀνάνερος ταξιδιώτης μέσ' σ' ἀστέρια - τάρταρα καὶ ἀστέρια - παραδείσους, μὲ τὶς στιγμὲς ἀμέτρητες καὶ μὲ τὶς μύριες ὄφεις».

Ἡ Ρουμανία, ὅπως καὶ ἡ Ἑλλάδα καὶ ἄλλες χώρες τοῦ κόσμου, εἶναι εἰ-

1. Αντρ. Καραντώνης, Εἰσαγωγὴ στὴ νεώτερη ποίηση, Ἐκδ. «Δ. Παπαδήμα», Ἀθήναι. 1976, κεφάλαιο πρῶτο.

τυχησμένη σήμερα πῶχει τόσους ακούραστους «ταξιδιώτες» και τόσες δουλεψτάρες «μέλισσες» πού τρυγοῦνε τόσο δεξιοτεχνικά τὸ μέλι και γνωρίζουν και τὴ γλώσσα τῶν ἄστρων ἀκόμα, τὸ τραγούδι τῆς θάλασσας, τοῦ πόνου τὸν παλμό και τῆς καρδιάς τὸ σκίρτημα, και τῆς χαρᾶς τὴ λάμψη.

Στὴ Ρουμανία σήμερα, ὅπως και ἀπὸ ἀνέκαθεν, γράφεται πολλὴ ποίηση και γενικὰ ποίηση οὐσίας. Τὸ φαινόμενο αὐτό, ὅμως, κατὰ τὴ δική μας γνώμη, δὲν ἀφορᾷ μόνο τὸν γεωγραφικὸ χῶρο τῆς Ρουμανίας, ἀλλὰ σὲ μεγάλη κλίμακα τὸν βαλκανικὸ χῶρο, σὲ σύγκριση λ.χ. μετὰ τὴ Δυτικὴ και Βόρεια Εὐρώπη, ὅπου πρωτεύει και καλλιεργεῖται ὑπέροχα τὸ μυθιστόρημα, ἢ μετὰ τὴν Ἀμερικὴ, ὅπου θανμάζουμε τὰ θεατρικὰ ἔργα, και τὶς τελευταῖες δεκαετίες στὴ Λατινικὴ Ἀμερικὴ τὸ μυθιστόρημα. Φυσικά, δὲν μπορούμε νὰ ἀπολυτοποιήσουμε τὸ φαινόμενο. Πάντως, κανεὶς δὲν ἀμφισβητεῖ σήμερα τὴ λαμπρὴ ποίηση τῶν: Ἑμινέσκου, Ἀλεξαντρί, Στανέσκου γιὰ τοὺς Ρουμάνους, Σολωμοῦ, Σικελιανοῦ, Ἐλύτη, Ρίτσου, Βρετιάνου γιὰ τοὺς Ἕλληνες, Χρ. Μπότση, Ἐλιοαμπέτια Μπαγκριάνα γιὰ τοὺς Βουλγάρους, Ν. Φρασερί, Ἀσντερί γιὰ τοὺς Ἀλβανούς, Ν. Χικμέτι, Ντακλαρισὰ γιὰ τοὺς Τούρκους, Σ. Κραντοεβίτς, Ὁσκαρ Νταβίτσο, Βάσκο Πόπα γιὰ τοὺς Γιουγκοσλάβους. Οἱ βασικότεροι παράγοντες πού συνετέλεσαν, κατὰ τὴ γνώμη μας, στὴ δημιουργία αὐτοῦ τοῦ φαινομένου, εἶναι ψυχολογικο-βιολογικὸ χαρακτηριστὶς και ἱστορικο-κοινωνικοῦ. Μὴν ξεχνάμε ὅτι οἱ Ἕλληνες, Ρουμάνοι, Βουλγάροι, Σέρβοι, Ἀλβανοὶ αἰῶνες δλόκληρους εἶχανε ὑποταχθεῖ σὲ αὐτιστικὲς και ὑπανανθρώπινες δυνάμεις (αὐτοκρατορίες, προτεκτοράτα κλπ.), σὲ καταστάσεις νάρκωσης και ἔντασης. Καὶ ἐξαιτίας τῆς ὑποδούλωσής τους ἀπὸ τοὺς ξένους δυνάστες, ἡ αἰσθησις αὐτῆς τῆς ἀνυπόφευκτης πικρίας και ἡθικῆς ὀδύνης, αὐτὴ ἡ πιεστικὴ ἀνάγκη ἐκφρασε, προσπάθησε νὰ ἐξωτερικευθεῖ μέσω τοῦ πιδ τέλειου αἰσθητικοῦ μνημειακοῦ λόγου — τῆς ποίησης. Ἡ ποίηση, ἄλλωστε, σὰν παράγοντας ζωικότητας, δίνει τὴν εὐκαιρία τῆς εὐθείας και ἄμεσης ἐξομολόγησης τῶν προσωπικῶν συγκινήσεων και ἀνησυχιῶν. Ἐπίσης, σημειώνουμε και τὴν τάση τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων γιὰ μιὰ μεγαλύτερη ἐπαφή μετὰ τὸ κοινό, γιὰ μιὰ προσπάθεια ἐπικοινωνίας στὴν ἀντιφατικὴ ἐποχὴ μας, κάλλιστα πραγματοποιησίμη ξανὰ μέσω τοῦ ποιητικοῦ λόγου. Ἀλλὰ ἐδῶ, ἀπαραίτητα θὰ χρειασθεῖ νὰ ἐπισημάνουμε, γιὰ τὴ διερεῦνησις και διασαφήνισις τῶν συντελεστῶν τοῦ παραπάνω φαινομένου (δὶχως νὰ ἐπεκταθοῦμε στὸ θέμα), τὴν ποιητικὴ παράδοση, τὴν καλλιεργημένη εὐαισθησία τῶν ἀτόμων.

Δεκάδες εἶναι τὰ λαμπρὰ δείγματα ταλέντου στὴ σύγχρονη ρουμανικὴ ποίηση, πού πραγματικὰ θέλγουν, μαγεύουν, χάρη στὴν πολυμορφία τους, τὴν ποιικιλία πού πλουτίζει, χάρη στὰ οὐμανιστικὰ τους μηνύματα, μετὰ τὶς ὑψηλὲς τους ιδέες, τὶς ἀνησυχίες, τοὺς φόβους, ἀλλὰ και τὶς ἐλπίδες γιὰ ἓνα πιδ εὐτυχιμένο και φωτεινὸ αὐριο, στὴν πατρίδα τους, και σ' ὅλον τὸν κόσμο.

Ἡ χαρὰ και ἡ λύπη, ἡ δημιουργικὴ ἀγάπη, ἡ αἰωφοδοξία, ἀλλὰ κάποτε και ἡ θλίψη, ἡ ἡρωϊκὴ και πλαστοργὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς, ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν πατρίδα και πρὸς τὴν πατρίδα, εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ δυναμογόνα στοιχεῖα τῆς δημιουργίας και πηγὲς ἐμπνευσης γιὰ πάρα πολλὰ σύγχρονα ρουμανικὰ ποιητικὰ ἔργα. Ἀλλωστε, ἡ σημερινὴ ρουμανικὴ τέχνη τοῦ λόγου και προπαντὸς ἡ ποίηση, διαθέτει θαρύνουσες ὑπογραφὲς και τὸ σύνολο τοῦ δυναμικοῦ τῆς ἔχει ἀδιάσπαστους δεσμούς μετὰ τὴν ἐλευθερία, τὴ δημοκρατία και τὸν οὐμανισμό. Ἔργα τῶν: Ἑουτζὲν Ζεμπτελέανου, Μιχαῖ Μπενιούκ, Μαρία Μπάνους, Νίνα Κασιάν, Στέφαν Ἀουγκουσι. Ντοϊνάς, Βιριζίλ Τεοντορέσκου, Ἰὸν Μπράντι, Νικολάε Λάμπις, Πέτρε Στιόικα, Ἀουρελ Ράου, Μαρίν Σορέσκου, Ἰοάν Ἀλεξάνδρου, Ἀνα Μπαλνιάνα, Ἰοανίνι Ρομανέσκου, Ἀουρελ Ρέου, Γκεόργκε Τομοζέι, Τσέζαρο Μπαλ-

τάγκ, Χόρια Ζιλιέρου, "Αγγελ Ντουμπραβιάνου, Κορνέλιου Σιούρζου, "Ανατόλ Μπακόσκου, για να αναφερθούμε μόνο σε μερικούς, παραλείποντας, λ.χ., τους "Αργκέζι, Μπλάγκα, Μπακόβια που είναι πια κλασικοί, είναι γνωστά όχι μόνο στη χώρα τους, αλλά και στο εξωτερικό, τιμημένα με εθνικά και διεθνή βραβεία. Και με κάποια ικανοποίηση διαπιστώνουμε πώς και στην Ελλάδα έγιναν γνωστοί αρκετοί σύγχρονοι Ρουμάνοι ποιητές. "Εχουμε υπόψη εδώ, τις ανθολογίες ρουμανικής ποίησης των Γ. Ρίτσου, Κ. "Ασημακόπουλου, Μ. Δουντέμη, που κυκλοφόρησαν τις τελευταίες δεκαετίες στην πατρίδα μας, καθώς και η προβολή που έγινε αυτής της ποίησης μέσω έγκριτων λογοτεχνικών και πολιτιστικών επιθεωρήσεων, όπως: «Ηπειρωτική "Εστία», «Νέα "Εστία», «Τομές». «Νέα Σύνορα», «Λογοτεχνική Δημοκρατία», «Γράμματα και Τέχνες», «Ομπρέλα» κλπ., ή μέσω των ραδιοφωνικών σταθμών της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Επίσης, στην εκλαΐκευση της ρουμανικής ποίησης και της ρουμανικής λογοτεχνίας γενικά, ένα σημαντικό ρόλο έπαιξαν και παίζουν τα διάφορα λογοτεχνικά σωματεία (Έταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών, Ένωση Ελλήνων Λογοτεχνών, Εθνική Έταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών, Ε.Π.Ο.Σ.), με τις αξιόλογες εκδηλώσεις που οργανώνουν, όπως και η Ρουμανική Πρεσβεία, το Π.Ε.Ν. ΚΛΟΥΜΠ της Ελλάδας, ή Πνευματική Έστια Έλληνο - ρουμανικής Φιλίας.

Συνεπώς, η πατρίδα των Σολωμού, Παλαμά, Σικελιανού, Καβάφη, Σεφέρη, Βάρναλη, Βρετιάκου κ.ά. δεν έμεινε αδιάφορη απέναντι στην ποίηση και τη λογοτεχνία της πατρίδας των Έμινέσκου, "Αλεξαντρί, Κοσμπούκ, Μπλάγκα, "Αργκέζι.^{1α} Μεταφραστές, ιστορικοί και κριτικοί της ποίησης προωθούν και προβάλλουν ικανοποιητικά ό,τι το καλύτερο δημιουργεί ή σύγχρονη Ρουμανία, αυτή η γειτονική και φίλη χώρα, όπου «ένας Έλληνας ποτέ δεν είναι ξένος» — όπως γράφει κάπου ο Γ. Ρίτσος.

Μέσα σ' αυτήν την τόσο ποικιλόμορφη σύγχρονη ρουμανική ποίηση, ποίηση στηριγμένη στις δικές της ρίζες (μια θαυμάσια λαϊκή λυρική ποίηση, υπέροχοι ποιητές του XVIII - XIX αιώνα, καθώς και του μεσοπολέμου με τα γνωστά πρωτοποριακά κινήματα), ποίηση που αναπτύσσεται αφομοιώνοντας ό,τι δημιουργικό προσφέρουν τα σύγχρονα λογοτεχνικά ρεύματα με την πολυφωνία και πολυμορφία τους, μια αξιοζήλευτη θέση κατέχει το έργο του Νικίτα Στανέσκου.

Ο ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗ

Ο Νικίτα Στανέσκου γεννήθηκε στις 31 Μαρτίου 1933 στο Πλοέστι, γνωστή πετρελαιοβιομηχανική πόλη της Ρουμανίας, κοντά στο Βουκουρέστι, με μια πλούσια πολιτιστική παράδοση. Εκεί τελειώνει το Λύκειο «Ίον Λούκα Καρατζιάλε» και συνεχίζει τις σπουδές του στη Φιλολογική Σχολή του Βουκουρεστίου. Αποφοιτά το 1957 και εργάζεται σαν συντάκτης στο εβδομαδιαίο περιοδικό της Ένωσης Ρουμάνων Συγγραφέων «Gazeta Literara» (Λογοτεχνική Εφημερίδα). Πρωτοεμφανίζεται στα Ρουμανικά Γράμματα το 1957 με ποιήματα δημοσιευμένα σε διάφορες λογοτεχνικές επιθεωρήσεις και κυρίως στην «Tribuna» (Το Βήμα), εβδομαδιαία έκδοση πολιτιστικού και κοινωνικού προβληματισμού, που κυκλοφορεί στην πόλη Κλουζ - Ναπόκα.

Η πρώτη ποιητική του συλλογή «Το νόημα της αγάπης» (ποιήματα) εκδίδε-

1α. Vasile Alessandri: 1818 - 1890. Ποιητής, πεζογράφος, δραματουργός. Έθνικός ποιητής της Ρουμανίας.

1β. George Cosbuc: 1866 - 1918. Ποιητής ειδυλιακός με βαθύ πατριωτισμό.

1γ. Tudor Arcehi: 1880 - 1967. Ποιητικό ψευδώνυμο του Ίον Τεοντορέσκου, που κυριάρχησε, πάνω από μισόν αιώνα, στην πνευματική ζωή της Ρουμανίας.

ται τὸ 1960. Σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα, ὁ Νικίτα Στανέσκου γίνεται γνωστός στὸ ρουμανικὸ φιλολογικὸ κοινόν, ἐνῶ ἡ λογοτεχνικὴ κριτικὴ ἐγκωμιαστικὰ μιλά καὶ κρίνει ἀκόμα καὶ τὰ πρῶτα ποιήματά του. Ἀκολουθεῖ δόλοκληρη σειρὰ ἔργων του ὅπως: «Μιὰ ἀντίληψη τῶν αἰσθημάτων» 1964, «Δικαίωμα χρόνου» 1965, «11 Ἑλεγεία» 1966, «Τὸ αὐγὸ καὶ ἡ σφαῖρα» (ποιήματα) 1967, «Ἄλφα» (1957-1967) 1967, «Τὸ κόκκινο καθετὸ» 1967, «Laus Ptolemaei» 1968, «Οἱ νὸν-λέξεις» 1969, «Μιὰ γῆ ὀνομαζόμενη Ρομανία» 1969, «Σὲ γλυκὸ κλασικὸ στυλ» 1970, «Ποιήματα» 1970, «Τὸ Βελιγράδι μὲ πέντε φίλους» 1972, «Ἡ μεγαλειότητα τοῦ κρῦνου», «Τὸ μυθιστόρημα ἑνὸς αἰσθήματος» 1972, «Τὸ βιβλίον τῆς ξαναανάγνωσης» 1972, «Φεγγαρόφωτο, καρδιάς, Ἐρωτικοὶ στίχοι» 1973, «Ἡ κατάσταση τῆς ποίησης» 1975, «Epica Magna» 1978, «Τὰ ἀτελῆ ἔργα» 1979, «Ἀναπνεύσεις» 1982, «Κόμβοι καὶ σημάδια» 1982.

Ἀκόμα, στοὺς πρώτους τόμους τοῦ Στανέσκου, τὸ νόημα τῆς ἀγάπης καὶ μιὰ ἀντίληψη τῶν αἰσθημάτων, ἔργα ἐπηρεασμένα κατὰ ἓνα βαθμὸ ἀπὸ τὴν παραδοσιακὴν ποίηση, συναντᾶμε τὴν προσωποποίηση ὅλων περίπου τῶν στοιχείων τοῦ γύρω κόσμου. Ἐτσι, λ.χ., τὰ ἄστρα «κοιτοῦν περίεργα», οἱ πέτρες «δεῖχνουν τὰ ἄσπρα τους δόντια», τὸ χορτάρι «φεύγει τρομαγμένο», ὁ διαφανὴς ἀέρας «συγκινεῖται». Σὲ τέτοιες περιπτώσεις, ἡ προσωποποίησις δὲν ἔχει ἀλληγορικὸν χαρακτήρα, ἀλλὰ ἀποτελεῖ τὸ φόντο γιὰ τὴ φανταστικὴ παρουσίασις τῆς ἔρωμένης. Στὴν ποίηση, ἄλλωστε, τοῦ Στανέσκου, ὄχι μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὰ μάτια, τὸ βλέμμα, τὸ στόμα, τὸ αἷμα εἶναι συχνὰ προσωποποιημένα. Ὅλα αὐτὰ ἔχουν τὴ δική τους ζωὴ καὶ εἶναι ἐξουσιοδοτημένα νὰ ἐκφράσουν αἰσθήματα, τὰ ὅποια οἱ ἄνθρωποι, συνήθως, δὲν μποροῦν νὰ τὰ ἐκφράσουν, εἴτε λόγῳ τῆς φθορᾶς τῆς γλώσσας, εἴτε λόγῳ τῆς ἑλλείψεως ἐμπιστοσύνης σὲ ὅ,τι εἶναι στομφοῦδες καὶ μελοδραματικὰ. Ἡ σκέψις καὶ ἡ ἀδιάκοπη ἔρευνα ἀποτελοῦν τὴ λυδία λίθον τούτης τῆς βαθυστόχαστης ποίησης. Καὶ ἡ κίνησις τῆς σκέψεως τοῦ ἀπλώνεται μὲ μεγαλοπρεπὴ εὐρύτητα, πὺν ἀγκαλιάζει ἓναν κόσμον ἐφήμερον καὶ εὐμετάβλητον, ἀβέβαιον καὶ ἄγνωστο μὲ τὶς τόσες ἀντιφάσεις καὶ συγκρούσεις καὶ παλινδρομίες.

Ὁ γνωστός κριτικὸς Hugo Friedrich, στὸ ἔργο του Ἡ δομὴ τῆς μοντέρνας λυρικῆς ποίησης, μιλοῦσε γιὰ κάποια «ἀσυναρτησία τοῦ δημιουργικοῦ μὲ τὸ ἐμπειρικὸ Ἐγώ»,² γιὰ κάποια διανοητικὴ ἀπόστασις, γεμάτη καθοριστικὰς ἐπιπτώσεις, γιὰ μιὰ μετατροπὴν τοῦ ποιητῆ σὲ «ποιητικὴ συνείδηση», θὰ λέγαμε, σὲ ἓνα «χειριστὴ τῆς γλώσσας». Ὁ Νικίτα Στανέσκου ἀνῆκει ἀκριβῶς σ' αὐτὴ τὴν κατηγορίαν τῶν ποιητῶν, οἱ ὅποιοι ἐφαρμόζουν στὴν πράξιν αὐτὴ τὴ διανοητικὴ ἀπόστασις. Σὰ δημιουργὸς βαθειᾶς διανοητικότητος, σὰν ἓνας poeta faber, ὅπως ὅλοι οἱ μοντέρνοι ποιητῆς, ὁ Στανέσκου ἐπινοεῖ ρομαντικὰ. Ἀπὸ τὸν προκάτοχόν του, ὅμως, καὶ συνάδελφον τῆς ἰδίας γενιᾶς, τὸν Νικολάε Λάμπις³ ὁ Νικίτα Στανέσκου διαφέρει ριζικά. Ὁ Λάμπις διαιωνίζει τὸ ρομαντικὸ μοντέλον τῆς σχέσεως «ἐγὼ - σύμπαν», καὶ ἀναδείχτηκε σὰν «πνεῦμα τῶν βυθῶν», ἀλληλέγγυος μὲ

2. Hugo Friedrich, *Structura liricii moderne*, Elu, Bucuresti, 1969, σελ. 12, στὰ ρουμανικά.

4. Ὁ Νικολάε Λάμπις (Nicolas Labis) : 1935—1956 εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πρὸ ἀθηντικὰς ποιητικὰς φωνὰς στὴ σύγχρονη ρουμανικὴ ποίηση. Ὁ διάχυτος ἐφηβικὸς του οἱστρος, ἡ τολμηρὴ μαγεία τῶν ἐμπνεύσεών του, μᾶς θυμίζει τὶς λυρικὰς ἐκλάμψεις τοῦ παιδιοῦ-μεγαλοφυΐα, τοῦ Ρεμπώ. Ἐνας σαρκικὸς καὶ χυμώδης κόσμος τῆς φύσεως πλημμυρίζει τὸ ἔργο του. Εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ Θάνατο τοῦ αἵγαγρου, εἶναι ἐκεῖνος πού, τὸν τελευταῖον χρόνον τῆς ζωῆς του, ἔγραφε: «Εἶμαι τὸ πνεῦμα τῶν βυθῶν». Εἶναι ὁ ποιητὴς πὺν ἐπηρέασε δόλοκληρον γενιά.

τις αόρατες δυνάμεις μιᾶς ἀρμονικῆς ὑπαρξῆς τῆς φύσης, ὁ δὲ Στανέσκου ὑποκαθιστᾷ τὸν φυσικὸν κόσμον μὲ ἓναν κόσμον τῶν λέξεων, ὁ ὁποῖος, ὅμως, συμπεριφέρεται, σὲ πολλές περιπτώσεις, ὁμοίως, ὅπως στὸν φυσικὸν κόσμον. Ἀλλὰ τὸ θέμα αὐτὸ χρειάζεται εἰδικὴ διερεύνηση. Γιατὶ ὁ ποιητικὸς κόσμος στὸ ἔργο τοῦ Νικίτα Στανέσκου εἶναι ὁ κόσμος τῶν λέξεων. Γιὰ τὸν Στανέσκου, ἡ λέξη εἶναι μιὰ ἄλλη φύση, γεμάτη ζωντάνια, ἡ ὁποία κυριεύεται καὶ αὐτὴ ἀπὸ ἀσαφεῖς ἐνέργειες, παρορμήσεις, γεννήτρες ἐνθουσιασμῶν καὶ ἀγχῶν, ἀνήσυχων θεωρήσεων καὶ μαγευτικῶν θεαμάτων. Ἄν γιὰ τὸν συμβολισμό ἡ «ἄλλη πραγματικότητα» βρίσκεται πρὶν ἀπὸ τὶς λέξεις, ἂν γιὰ τὸν ὑπερρεαλισμό, ὕστερα ἀπὸ τὶς λέξεις, γιὰ τὸν Νικίτα Στανέσκου, αὐτὴ ἡ «ἄλλη πραγματικότητα» βρίσκεται μέσα στὶς λέξεις. Ἀπὸ τὴ λέξη ὁ Ρουμάνος ποιητὴς ζητᾷ ἀπαντήσεις στὰ πάμπολλα ἐρωτήματά του.

Ἐπάρχουν ποιητές, στὸ ἔργο τῶν ὁποίων ἡ φαντασία παίξει ἓναν πῦθ σημαντικὸ ρόλο ἀπ' ὅ,τι οἱ μεταχειριζόμενες λέξεις. Ἐνῶ σὲ ἔργα ἄλλων, τὸ ἀντίθετο, οἱ λέξεις παίζουν πρωταρχικὸ ρόλο. Ὁ Στανέσκου ἀνήκει στοὺς δευτέρους. Ἀλλωστε, ἡ φαντασία εἶναι πάντα χειροπιαστή, παρ' ὅλο πὺν προκαθορίζεται καὶ ἐπεξεργάζεται ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν χειρισμὸ τῶν λέξεων. «Γι' αὐτὸ καὶ θάταν δίχως νόημα ὁποιαδήποτε δοκιμὴ ὁροθεσίας τί εἶναι φαντασία καὶ τί εἶναι τέχνη στὸ ἔργο τοῦ Στανέσκου»⁴ — ὅπως πολὺ σωστὰ τονίζει ὁ Artur Lundkvist στὸν πρόλογό του σὲ σουηδικὴ ἔκδοση ἔργων τοῦ Στανέσκου.

Ὁ Στανέσκου δημιουργεῖ μιὰ πραγματικὴ «μυθολογία τῶν λέξεων» — μόντελο σκιαγραφημένο ἀκόμα στὸ βιβλίο του *Μιὰ ἀντίληψη τῶν αἰσθημάτων*. Ὁ κόσμος τῶν ἀντικειμένων, γεμάτος συγκίνηση, περνᾷ στὸν κόσμον τῶν λέξεων, συμβολικὰ προσπερνώντας τὴ θέση τῶν καρδιοχτύπων. Ἡ λέξη εἶναι καὶ αὐτὴ ἓνα εἶδος κύματος ὑποκειμενικῆς ἐνέργειας, πὺν ἀπορρέει ὕλη-πνεῦμα. Μιὰ ἐνέργειο ὅμως ὑψηλῆς τάσεως, ἡ ὁποία ἐπιτρέπει νὰ ἐκδηλωθεῖ ὄχι μόνον σὰν ὄργανο τῶν μεταμορφώσεων τοῦ δεδομένου σύμπαντος, ἀλλὰ καὶ σὰν αὐτοτελὴς δύναμη, ὄχι πάντα ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ ὑποκειμένου. Γιὰ τὸν Νικίτα Στανέσκου, ποιητὴ τῆς κίνησης, ἐνὸς σύμπαντος σὲ «διαρκῆ μεταβολή», ἡ λέξη εἶναι δύναμη καὶ οὐσία, πὺν μᾶς συνδέει μὲ τὴν ἴδια τὴ διαδικασία τῆς γέννησης τῆς ποίησης, μὲ κάποια εἰσαγωγή στὸ ἴδιο τὸ θέαμα τοῦ συμβόλου καὶ τοῦ συμβολισμοῦ, τῆς διάβασης ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἔννοια τῶν λέξεων σὲ κεῖνη τῆς μεταφορᾶς. Ἡ γέννηση τῆς ποίησης διανοεῖται μυθικά, ὄχι τόσο σὰν προσωποποίηση μερικῶν ἐννοιῶν, θέση πὺν θὰ μᾶς ὁδηγοῦσε στὴ «μυθολογία» καὶ στὴν «ἀλληγορία», ἀλλὰ σὰν δυνάμεις καὶ οὐσίες σχετικὰ ἀπροσδιόριστες, μὲ ποικίλες ὑποστάσεις.

Ὁ Στανέσκου καλλιτεργεῖ, κυρίως, τὸν ἐλεύθερο στίχον μὲ τὴν ἑλλειπτικὴ μορφή, τὶς λαμπερὲς λέξεις, δίχως πολλὰ ἐπίθετα καὶ ἐπιρρήματα. Καὶ ὅταν μιλᾷ «ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων», ὑμνώντας πάντα τὸ πανανθρώπινο ἰδανικὸ τῆς ὁμορφιάς, τὸ κάνει δίχως πολλές ἐξηγήσεις, συνοψίζοντας σὲ μιὰ μόνον λέξη μιὰ δόκληρη ἀντίληψη:

«Εἶπα: / Βεβαίως τὰ δέντρα / πέφτουν λόγῳ τῆς μελαγχολίας / τῆς δικῆς μας, / λόγῳ τοῦ πόθου / γιὰ τὸ πράσινο, γιὰ τὸ πρασίνισμα, γιὰ τὴν πρασινάδα / »
(Ἐπιγραφή πρῶτη, στὴ συλλογὴ *Σὲ γλυκὸ κλασικὸ στυλ*).

Ἕνας σοβαρὸς μελετητὴς καὶ κριτικὸς, ἐξοικειωμένος μὲ τὸ ἔργο τοῦ Στανέσκου, θὰ συλλάβει πὺς τὸ ρῆμα «πέφτουν» συνθέτει καὶ συγχρόνως ἐξηγεῖ τὴν ἀναμφισβήτητὴ ἀλήθεια: οἱ ἄνθρωποι καὶ μόνον αὐτοὶ μποροῦν καὶ δίνουν μιὰ

⁴ Nichita Stanesco, *Ptolemaios död uppstandelse*, «Tuppen pa tget», Stockholme 1977, μετάφραση Pierre Zekeli, πρόλογος Arthour Lundkvist.

έννοια στήν τυφλή ύπαρξη τῶν τριγύρω πραγμάτων. «Πέφτουν», δηλαδή, ὑπάρχουν ἐνδεικτικά καί ὁ οὐρανός καί οἱ θάλασσες καί τ' ἀστέρια καί τὰ ζῶα. Ὅλα, λοιπόν, ὑπάρχουν. Λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ποιητές, οἱ ὁποῖοι, σάν τὸν Νικίτα Στανέσκου, ἔφτασαν σὲ μιὰ τέτοια συμπύκνωση τῆς λογοτεχνικῆς ἔκφρασης, σ' αὐτὸ τὸ θαῦμα τοῦ μετασχηματισμοῦ μιᾶς λέξης σ' ἓναν ὕμνο ἀφιερωμένο στὸν ἄνθρωπο. Ἡ ἱστορία τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τοῦ Στανέσκου εἶναι ἡ ἱστορία ἀπορρόφησης τῆς ποίησης, γενικά, καί τοῦ κάθε ποιήματος, συγκεκριμένα, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ λέξη, ἡ καλύτερα θὰ λέγαμε, πὼς εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς λέξης ἀπὸ τὴν αὐστηρότητα τῆς καθημερινῆς χρήσης καί ἐπικοινωνίας, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ γίνει ποίηση. Γι' αὐτὸ καί ὁ πραγματικὸς ἄθλος τοῦ ποιητῆ εἶναι ἡ κατάκτηση καί ἡ δημιουργία ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς ποιητικῆς γλώσσας — μιὰ πραγματικότητα σὲ ἀδιάκοπη κίνηση. Ὁ Στανέσκου δὲ γράφει. Αὐτὸς μᾶλλον μιᾷ φυσικά, σὲ μιὰ γλώσσα, τὴν ὁποία ὁ συνομιλητὴς τὴ μαθαίνει αὐθόρμητα, νομίζοντας πὼς τὴν ξαναγνώρισε κάποτε, στὰ παιδικὰ του χρόνια. Οἱ λέξεις στὸ ἔργο τοῦ Στανέσκου εἶναι ἐλεύθερες, ἀδέσμευτες, ἀλλὰ ὄχι αὐθαίρετες. Ὁ ποιητὴς ἔχει τὴ χάρη, τὴν καταπληκτικὴ χάρη, νὰ κινήσει τὴ βαρεῖα ἀμαξάδα τῆς γλώσσας, γιὰ νὰ ἀπογειωθεί σὲ ἄγνωστους ἀκόμα ὁρίζοντες τῆς γνώσης. Οἱ λέξεις - κείμενα στὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ παίρνουν οὐσία, ξεπερνώντας ὅλα τὰ ὅρια: τὸ νερὸ πετᾷ, ἡ φωτιὰ ἔξατμίζεται, ὁ χρόνος μεταμορφώνεται σὲ στέρεο σῶμα, ὁ τόπος ἐξαφανίζεται. Ὁ Στανέσκου μεταλλάσσει τὴ συνηθισμένη διαφάνεια τῶν λέξεων σὲ ὕλικὴ σκιερότητα. Ἔτσι, λ.χ., μιὰ αἴσθηση μπορεῖ νὰ ἐμφανιστεῖ σάν ἓνα ἀντικείμενο καί ἀντίστροφα, ἓνα ἀντικείμενο σὰ μιὰ αἴσθηση. Κάθε ποίημα τοῦ Στανέσκου διαγράφεται σάν ἓνας πύργος λέξεων χτισμένος σὲ μιὰ ἰδιαίτερη λογική. Ὁ Στανέσκου πραγματοποίησε στὴ σύγχρονη ρουμανικὴ ποίηση μιὰ ἐγκλιμάτιση τῆς ἀφηρημένης γλώσσας, ἐφευρίσκοντας τίς πρὸ ιδιόμορφες λεκτικὲς ἀξίες, ἐξερευνώντας ἔτσι τὸν ἀόρατο κόσμον τῶν λέξεων.

Ἀπὸ τὸν Ἴον Μπάρμπου⁵ καί δῶθε, κανένας Ρουμάνος ποιητὴς δὲν πραγματοποίησε τὸ «παιχνίδι» τῆς ποιητικῆς γνώσης, δὲν ἐπέδωξε μὲ τόσο πάθος τὴν ἀπόλυτη γλώσσα τῆς ποίησης. Γι' αὐτὸ καί δίκαια, ἡ λογοτεχνικὴ κριτικὴ ἐξαίρει, κυρίως, τὴν καλλιέργεια τῆς γλώσσας στὴν ποίηση τοῦ Στανέσκου.

Οἱ ρίμες καί οἱ ρυθμοί, οἱ κομμένοι στίχοι, οἱ ἀπίθανες μεταφορές, ὁ ἐλεύθερος καί ἀπόκρημνος στίχος, οἱ ἀπρόβλεπτες συνδυάσεις, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἰδιαίτερης καί μοναδικῆς λυρικῆς καί λεκτικῆς φιλοσοφίας τοῦ Στανέσκου.

Σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ποιήματά του, ὁ Στανέσκου, προσδιορίζοντας τὸν ἀφάνταστο δημιουργικὸ ρόλο τῶν λέξεων, λέει:

«Κάθε λέξη εἶναι ἓνα τέλος / κάθε λέξη σὲ κάθε γλώσσα εἶναι μιὰ κραυγὴ / θανάτου / κάθε γένους, ἀπὸ τὰ ἀτέλειωτα γένη / ποὺ πέθαναν δίχως νὰ ξαναγεννηθοῦνε, / ἀφήνοντας τὴ θέση σὲ μᾶς, τοὺς μόνους, τοὺς πρώτους / ποὺ γεννηθήκαμε. / (Ν ἄ ε φ ε ὕ ρ ε ι ς ἔ ν α λ ο υ λ ο ὕ δ ι) .⁶

Ὁ Νικίτα Στανέσκου κατέχει καταπληκτικὰ τὴν ἐπιστήμη καί τὴ μαγεία τῆς

5. Ὁ Ἴον Μπάρμπου (Ion Barbu), μὲ τὸ πραγματικὸ του ὄνομα Ντάν Μπαρμπιλιάν (Dan Barbilian): 1895—1961, φυσιογνωμία τῶν μαθηματικῶν διεθνῶν κύρους, ἦταν σὲ θέση νὰ συλλάβει πὼς πῶς ἀπὸ τίς λέξεις ὑπάρχει μιὰ ἀπροσδιόριστη ἔκταση ἐννοιῶν, ἀκριβῶς ὅπως σὲ μιὰ ἀλγεβρικὴ πράξη ἡ δύναμη τῶν ἀριθμῶν μπορεῖ νὰ ἐπεκτείνεται στὸ ἄπειρο. Δὲν ἀναζητεῖται στὴν ποίησή του ἡ νοηματικὴ ἀλληλουχία τῶν λέξεων. Αὐτὴ εἶναι, ἀντίθετα, ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος νὰ παρερμηνευτεῖ. Ὁ «βαλκανικὸς Μπάρμπου» δημιουργεῖ ἓνα τοπικὸ κλίμα σὲ ἀνατολίτικους τόπους.

6. Ἡ μετάφραση τῶν ποιημάτων στὰ ἑλληνικά εἶναι τοῦ συγγραφέα τῆς μελέτης.

στιχουργικής ακόμα από τα γυμνασιακά του χρόνια. 'Η αὐτοσυνείδηση, τὸ ὑποκειμενικὸ «'Εγὼ» στὴν ποίησή του, φτάνει στὶς πραγματικὲς του διαστάσεις μόνο σὲ συναρτησία μὲ τὸ σύμπαν. 'Η γοητεία, τὸ θέλγητρον πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἀπροσποίηση καὶ πολυσύνθετη εἰλικρίνεια τοῦ Ρουμάνου ποιητῆ, σὲ ἀλληλουχία, φυσικά, μὲ μιὰ ζωτικότητα τοῦ αἰθέριου, τοῦ διαφανοῦς.

'Η ποίηση τοῦ Νικίτα Στανέσκου εἶναι μιὰ ποίηση μοντέρνα μὲ τὴν πιὸ αὐστηρὴ σημασία τῆς λέξης — ὅπου ἡ καινοτομία τῆς λυρικῆς ἔκφρασης πρωτεύει, ἐνῶ συγχρόνως ἡ ποιητικὴ οὐσία ἀπαιτεῖ μιὰ πλούσια καὶ πολυεδρική ἐννοιολογικὴ διάσταση. 'Η φόρμουλα τοῦ Στανέσκου παραμένει, γενικά, δυσχερὴς, ὅπως σὲ κάθε μεγάλη καὶ αὐθεντικὴ ποίηση. Μιὰ ἐπιφανειακὴ μελέτη τοῦ ἔργου του, δίχως ἐπιστημονικὴ τεκμηρίωση, συναντᾷ πολλὰ ἐμπόδια. Γι' αὐτὸ, μιὰ ἐξοικείωση μὲ τὸ ποιητικὸ σύμπαν τοῦ δημιουργοῦ, μὲ τὴν καλλιτεχνικὴ του ἰδιοσυγκρασία, σὲ διάφορα ἐπίπεδα — ἀπὸ τὸ λεπτικὸ σύμπλεγμα ὥς τὸ ἀμφίλογο παιχνίδι τῶν ἐννοιῶν — εἶναι ἀναγκαία.

Ὅπως κάθε ἐποχὴ, ἀνάλογα μὲ τὶς πολλὲς καὶ πολύπλοκες συνθήκες, δημιουργεῖται ἡ κοίτη, μέσα στὴν ὁποία τρέχει ἡ ἱστορία, ἔτσι καὶ ἡ τέχνη τοῦ Νικίτα Στανέσκου δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἀνταποκρίνεται καὶ νὰ συντονίζεται μὲ αὐτὴν τὴ ροὴ τῆς ἱστορίας τῆς πατρίδας του, μὲ τὴν προοδευτικὴ τάση τῆς ἐποχῆς, μὲ τὰ αἰτήματα καὶ τὶς ἰδέες ἐκεῖνες πὺν πᾶνε μαζί καὶ ὄχι ἐνάντια στὸ ρεῦμα τῆς ἴδιας τῆς ἱστορίας.

Τὰ ἀξιόλογα λογοτεχνικὰ ἔργα, ὅπως μᾶς θεβαιώνει κάθε ἐθνικὴ καθὼς καὶ ἡ παγκόσμια λογοτεχνία, παρ' ὅλα πὺν ἀποτελοῦν μιὰ ἀτομικὴ, προσωπικὴ δημιουργία, συγχρόνως εἶναι κοινωνικὸ δημιούργημα. 'Η λογοτεχνία, ἀντιλαμβανόμενη ἀπλῶς σὰ μιὰ διασκεδαστικὴ ἄσκηση, σὰν παιχνίδι τῶν λέξεων καὶ σημασιολογικῶν ἐκφράσεων, καταλήγει τελικὰ σὲ ἀσήμαντα, περιφερειακὰ ἀποτελέσματα μὲ ἓνα μικρὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ. Μέσω τῆς λογοτεχνικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς συμβατικότητας, ὁ κάθε συγγραφέας ἐπικοινωνεῖ. Καὶ ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς αὐτῆς τῆς ἐνέργειας μπορεῖ νὰ ὑλοποιηθεῖ μόνο τότε, ὅταν τὸ μεταβιβασμένο μήνυμα ἀποκαθιστᾷ σχέσεις σύμπτωσης, σύγκλησης μὲ τὴν ψυχολογία, μὲ τὴν ἀντίληψη γιὰ τὸν κόσμον καὶ τὴ ζωὴ, μὲ τὰ ἰδανικὰ τοῦ ἀναγνώστη. Γι' αὐτὸ, στοιχειώδης προϋπόθεση τῆς δεικτικότητας τῶν ἰδεῶν ἐνὸς λογοτεχνικοῦ ἔργου, τοῦ συλλογισμοῦ, ἀποτελεῖ ἡ ὑπαρξὴ μιᾶς στενῆς, ὀργανικῆς σχέσης μεταξὺ τῆς ψυχολογίας τοῦ συγγραφέα καὶ κείνης τῆς κοινωνικῆς ομάδας, πρὸς τὴν ὁποία ἀπευθύνεται τὸ καλλιτεχνικὸ δημιούργημα, ἡ ἐξάλειψη τῶν χυδαίων προβλημάτων, πὺν ἀποτελοῦν τὴν οὐσία τῶν διαφόρων περιστάσεων τῆς ζωῆς, συγκεκριμενοποιήμενης, μέσω τῶν καλλιτεχνικῶν εἰκόνων, σὲ θέσεις καὶ αἰσθήματα, βιώσιμα καὶ ἐνδεικτικά. Τὰ ἄτομα, συμπεριλαμβανομένων καὶ κείνων τῶν προικισμένων μὲ δημιουργικὸ καὶ καλλιτεχνικὰ ταλέντο, δὲν ζοῦνε ἀπομονωμένα, ἀλλὰ μέσα σὲ κοινωνικὰ σύνολα ἀνθρώπων, διαρθρωμένα ἱστορικά, πολιτικά, πολιτιστικά, πάνω στὰ ὁποία ἐπηρεάσαν ἡ ἀνάμνηση τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ὀδύνης, τὸ παρελθὸν τῶν ἡρώων κατορθωμάτων, ἡ γῆ, ὁ οὐρανός, ἡ θάλασσα, τὰ βουνὰ καὶ οἱ κάμποι, οἱ ἄνθρωποι, οἱ διάφοροι πολιτισμοί.

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ διαλεκτικὴ καὶ εἰδικὴ συσχέτιση τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς δὲν μπορεῖ νὰ περνοῖσται μὲ κανένα τρόπο. Μᾶλλον, θεωροῦμε ἀναγκαία τὴ βαθεῖα καὶ πολυεδρική ἀνάληψη τῆς διασυνδέσεως τῶν ἑτερογενῶν στοιχείων (σειρῶν, θὰ λέγανε οἱ φορμαλιστές), γὰρ τὰ ἐπισημάνουμε τὸν μηχανισμό τῆς ἐξελικτικῆς διαδικασίας.

Δὲ θὰ ἐπεκταθοῦμε σ' αὐτὸ τὸ τόσο πολυσύνθετο θέμα, πὺν ἀφορᾷ τὴν κοινωνιολογικὴ κριτικὴ τῆς λογτεχνίας. Ἀναθυμούμαστε, πάντως, μιὰ πρόσφατη συνέντευξη τοῦ κορυφαίου Ἑλλήνα ποιητῆ, τοῦ Νικηφόρου Βρεττάκου: «Τὸ εἰλικρινὲς συναίσθημα καὶ ὁ οὐμανισμὸς τροφοδοτοῦνταν πάντοτε ἀπὸ τὴν ἐποχικὴ πραγματικότητα».⁷

Ἡ ποίηση τοῦ Νικίτα Στανέσκου βρίσκεται ἐντὸς αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, ἔχοντας μιὰ εἰδικὴ σχέση πὺν συνδέει τοὺς δραματισμούς του μὲ τὴ σημερινὴ κατάσταση τοῦ κόσμου. Εἶναι μιὰ ποίηση, ὅπου συνυπάρχουν ἡ ἀτομικότητα καὶ ὁ κοινωνικὸς προβληματισμὸς, πλημυριζόμενη ἀπὸ τὴν εἰλικρίνεια τοῦ αἰσθήματος, τὴ γνήσια λυρικὴ ποιότητα, τὸν εὐρύτερο οὐμανισμό.

Ὁ Στανέσκου γράφει καταρχὴν μιὰ ποίηση γνώσης, μιὰ ποίηση ἀδιάκοπης διαδικασίας, μιὰ ποίηση ἰδεῶν. Ἐδῶ δὲν εἰσχωρεῖ ἡ ὄντολογικὴ ἀμφιβολία, ἐνῶ ἡ ὑπαρξὴ εἶναι μιὰ πραγματικὴ πλεύση. Τὸ πνεῦμα μόνον σὲ κατάσταση εὐδαιμονίας αἰσθάνεται τὴν ὑπαρξὴ του. Ὁ ποιητὴς προχωρεῖ μετὰξὺ δελεασμοῦ, ἐνὸς πειρασμοῦ τοῦ πραγματικοῦ καὶ μιᾶς ἔμμονης σκέψης τοῦ καθολικοῦ. Τείνει τὸ χέρι στὸν παγετώνα τοῦ Saint John Pers, στὸν περιπλανώμενο ρεμβασμὸ τοῦ Pierre Emanuel, στὴν ἐμψυχωμένη πίστη ἐνὸς Jean Claude Renard.

Μέσα σ' αὐτὰ τὰ πλαίσια, διακρίνουμε στὴν ποίηση τοῦ Στανέσκου τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν πατρίδα καὶ πρὸς τὴν πατρίδα — αἰσθημα διαρκές, γενεσιουργίας θέσεων καὶ πράξεων, πὺν ἀγγίζουν μὲ τὴ φλόγα τους τὸ ἔξοχο, τὸ ὑπέροχο.

Μιὰ συλλογὴ ποιημάτων του τιτλοφορεῖται, ἄλλωστε, Μιὰ γῆ ὁ νομαζόμενῃ Ρουμανία.

Κάποτε, ὁ Στανέσκου ἔγραφε τὰ παρακάτω: «... Γιὰ ν' ἀγαπήσεις τὴν πατρίδα σου, πρέπει νὰ δικαιουσαι νὰ τὴν ἀγαπᾷς! Ὅχι ὁποιοσδήποτε μεσίτης μπορεῖ ν' ἀγαπήσει μιὰ πατρίδα. Στὴν ἀρχὴ πρέπει νὰ κάνεις τὸ κεραμίδι, μετὰ τὸν τοῖχο, μετὰ τὸ παράθυρο. Ὅταν ἔφτιαξες τὸ παράθυρο, αὐτὸ σημαίνει πὺς ἔφτιαξες στὴν ἀρχὴ τὸν τοῖχο. Μόνον ἐκεῖνος πὺν ἔφτιαξε τὸν τοῖχο, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κοιτάζει ἀπὸ τὸ παράθυρο... Ν' ἀγαπᾷς τὴν πατρίδα σου σημαίνει νὰ τὴν χτίζεις μὲ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ σου...».

Ὁ Στανέσκου «ἔχτισε πολλοὺς τοίχους» καὶ ἔχει ὅλο τὸ δικαίωμα «νὰ κοιτάζει ἀπὸ τὸ παράθυρο». Γι' αὐτὸ καὶ σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ποιήματά του τῆς συλλογῆς *Erica Magna*. ὁ καλλιτέχνης διακηρύσσει μὲ ἔμφραση τὸ αἰσθητικὸ, ἀντιρομαντικὸ του «πιστεῦω»:

«Ἐγὼ χτίζω τὸ μυστήριο / δὲν τὸ θαυμάζω».

Στὸ θεμέλιο τῆς ποιητικῆς ἀντίληψης τοῦ Στανέσκου βρίσκεται ἡ δυναμικὴ ἀλληλουχία μετὰξὺ τοῦ «ἐγὼ» καὶ τοῦ κόσμου, ἀλληλουχία πὺν ὑλοποιεῖται μέσω τῶν ιδιόμορφων συμβόλων, ὅπως: τὸ χέρι, τὸ μάτι, κυρίως ἡ καρδιά. Τέτοια σύμβολα τὰ βρίσκουμε προπαντὸς στὰ ποιήματα πὺν ὑμνοῦν τὴν πατρίδα του. Ἡ πατρίδα εἶναι μιὰ προγονικὴ ἐνότητα, προστάτρια τοῦ ποιητῆ, αὐτὴ εἶναι «ἡ πηγὴ τοῦ κόσμου ἀπ' ὅπου προερχόμαστε». Ἡ σὲ ἄλλον στίχο: «Χίλιοι κρέμονται ἐδῶ / ἀπὸ κάθε ψυχὴ». Ἡ παρουσία τῆς πατρίδας σὲ ἔργα μεγάλῃς καλλιτεχνικῆς ἀπήχησης καὶ συγκινησιακῆς δύναμης, ὅπως στὴ συλλογὴ *Μιὰ γῆ ὁ νομαζόμενῃ Ρουμανία*, ἀλλὰ καὶ στὴ συλλογὴ *Τὸ κέκκιννο κάθετο*, καθὼς καὶ στὸ *Ἐλεγεῖο δεύτερο*, *Ἰετικὴ* (ποιητικὴ ἀναδρομὴ στὸν θρακο-γετικὸν κόσμο, τὸ γνωστὸ *ἑρχαῖο* ἱστορικο-γεωγραφικὸν πλαίσιο τῶν σύγχρονων Ρουμάνων), δὲν εἶναι *αὐτὴ* τυχαῖο, ἀλλὰ ἀντιπροσωπεύει μιὰ μόνιμη ἀπασχόληση καὶ πάντα ἐπίκαιρο:

⁷ Νικηφόρος Βρεττάκος, *Συνέτευξη*, περιοδικὸ «Διαβάζω», ἀρ. 97/1984, σελ. 66.

«Σὲ κάθε κοιλότητα στεκόνταν ἕνας θεός. / Ἄν ραγίζονταν μιὰ πέτρα, ἀμέ-
σως ἐκεῖ / τοποθετοῦνταν ἕνας θεός. / Ἐφτανε νὰ γκρεμίζονταν ἕνα γεφύρι, /
στὴν ἄδεια θέση του θὰ τοποθετοῦνταν ἕνας θεός. / (...) Νᾶχεις τὴν ἔγνοια σου,
μαχητή, μὴ χάνεις / τὸ μάτι σου / γιὰτὶ θὰ φέρουν καὶ θὰ τοποθετήσουν / στὴν
κόγχη ἕνα θεό / κι αὐτὸς θὰ μένει ἐκεῖ, πετρωμένος, ἐνῶ ἐμεῖς / θὰ κινοῦμε τὶς
ψυχές μας, δοξάζοντάς τον... / Ἀκόμη καὶ ἐσύ θὰ κινήσεις τὴν ψυχὴ σου / δο-
ξάζοντάς τον σὰν τοὺς ξένους». / (Ἑ λ ε γ ε ῖ ο δ ε ὑ τ ε ρ ο , Γ ε τ ι κ ῆ .
Ἀπὸ τὴ συλλογὴ 11 Ἑλεγεῖα).

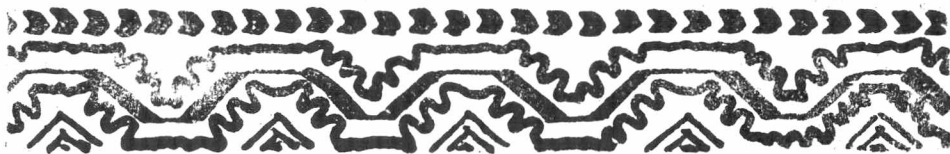
(Σ υ ν ε χ ῖ ζ ε τ α ῖ)

ΛΙΘΑΡΙΑ ΑΚΟΝΙΣΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΟΧΘΗ

Ὁ Ἥλιος κατακόρυφα νὰ καίει
Τοῦτο τὸ μπρούντζινο Ἀφρικάνικο σῶμα ὀπλισμένο
κολυμβᾷ στὴν ὁμορφιὰ τῶν θαθύχρωμων νερῶν τυλιγμένο
στὸ ποτάμι πού ἀπειλεῖ, στὸ ποτάμι πού στὸ λέει:

Μπρούντζο ὀπλισμένος κι ὠραίος ὅλο δίψα γυμνός
στὸ ποτάμι ἐσταμάτῃς μεσημέρι γιὰ Ἑσὲ
νὰ συλλέξω στρογγυλὰ ἀπ' τοὺς αἰῶνες λιθάρια
μὲ θερμὴ τὴν ἀφῆ ἀπ' τὸ Ἡφαίστειο ἐκεῖνο
ἀνεκτίμῃτα σπάνια νὰ συλλέξω γιὰ Ἑσέ.
Νὰ τραβιέται τότες εἶδα σὰν σὲ μῦθο παλῆο τὸ ποτάμι
δίνοντάς μου μ' Ἑσένα τὴ μέρα πού ἐπέρασε νὰ ὀνειρευτῷ
κι ἦταν ὥσάν μαργαριτάρια μπροστὰ μου μονομιᾷς
οἱ πέτρες στρογγυλὲς ἀπ' τ' ἀμύθητα νερά σὰν θησαυροὶ
κι ὥσάν στολίδια τὶς πῆρα στὰ χέρια γιὰ Ἑσέ.
Ὅταν ὁ Ἥλιος κατακόρυφα ἔκαιγε φωτιά
στὸ ποτάμι ἐκολύμβησα πού ἀπειλοῦσε
καθὼς τραβοῦσε τὰ νερά του νὰ μαζέψω λιθάρια
τ' ὄνειρο τῆς δικιάς Σου τῆς γυμνῆς ὁμορφιάς.
Στὰ χρόνια, στὶς ἀμέτρητες τοῦ Ἡφαίστειου τὶς ἀποστάσεις
τὶς πέτρες τῆς ἐλκυστικῆς ὑφῆς στὸν πόθο μου στρογγυλεμένες
δῶρο στολίδια ἄς πάρω γιὰ Ἑσέ
συνεπαρμένος στ' ὄνειρο τῆς ἀφῆς Σου πού προκαλεῖ
καθὼς λιθάρια στρογγυλεμένα...καθὼς στὴν Ὀχθῇ...
Ὁ Ἥλιος ἦτανε καυτός. Ξεχασμένος στὸ μεσημέρι γιὰ Ἑσέ
μὲ τὰ πετράδια ἀνεβασμένα στὶς παλάμες μου ἀφημένα
νὰ Σοῦ προσφέρω τὴν ἄλλη ἡμέρα
στῶν πόθων μου στρογγυλεμένους τοὺς θησαυρούς.
Ὁ Ἥλιος κατακάρυφα νὰ καίει. Μεσημέρι ἐσταμάτῃς
νὰ συλλέξω λιθάρια στὸ ποτάμι γιὰ Ἑσέ.

ΜΙΛΙΑΣ ΡΟΖΙΔΗ

ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ

1

Οί έκλογες

Ἄνῃκαν σὲ ἄλλο στρατόπεδο. Ἦσαν σύζυγοι ὁμως.

Τὸ πρῶινὸ ἀνοιξιάτικο, ἡ ἄσπρη κουρτίνα μὲ τὰ ροζ λουλουδάκια ἀνέμιζε στ' ἀνοιχτὸ παράθυρο. Τὸ καναρίνι στὸ γειτονικὸ μπαλκόνι ξελαρυγγιαζόταν στὸ κλουβί του, στὴ δικιά τους θεράντα τὸ γίασεμὶ μοσκοβολοῦσε.

Τὴ νύχτα ὁ ἔρωτας ἦταν παροπλισμένος. Τώρα βρῆκαν εὐκολὰ τὴν ἀφορμή. Τὸ δικό της κόμμα νίκησε στὶς χτεσινὲς ἐκλογές, τὸ δικό του ἔχασε.

Δὲν εἶπαν τίποτε γιὰ τὸ φόνο. Ἀρχισαν τὶς πάσες κι ἦσαν καρφωτές. Τὰ καρφιά, ἂν καὶ σκουριασμένα, ἔκαναν τὴ δουλειά τους.

Ἔτσι ἔμειναν οἱ δύο τους καρφωμένοι γιὰ πάντα, ὁ ἓνας ἀπέναντι στὸν ἄλλο.

2

Ἕνα κακὸ ὄνειρο

Ἀλαφροῖσκιωτη. Ψυχοσαθβατογεννημένη. Μικρὸ κοριτσάκι ξύπνησε μιὰ νύχτα τοῦ Μαγιοῦ, κοντὰ στὰ ξημερώματα.

— Μάννα, κάποιος θὰ πεθάνει στὸ σχολεῖό μας...

Τὸ καὶ τό, τῆς διηγήθηκε τὸ ὄνειρο. Τάχαμου ἄργησε πρῶι-πρῶι κι εἶχε χτυπήσει ὁ κώδων. Αὐτὴ ἔτρεχε νὰ προφτάσει τὴν προσευχὴ καὶ θλέπει ἔξω ἀπὸ τὴν καγκελόπορτα τοῦ σχολεῖοῦ τους κόσμον μαζεμένον κι ἔβγαζαν ἓνα φέρετρο ἀπ' τὴν αὐλή...

Ἡ μάννα σταυροκοπήθηκε καὶ σταύρωσε καὶ τὴν Ἑλένη.

«Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ...».

Τὸ πρῶι ἄργησε στ' ἀλήθεια. Ὅπως πλησίαζε στὸ σχολεῖό, τὸ κουδούνι σήμαινε. Εἶδε κόσμον μπροστὰ στὴν καγκελόπορτα. Τὸ κακὸ ὄνειρο σκέφτηκε. Τέσσερις ἄνθρωποι ἔβγαζαν κάποιον μέσα σὲ μιὰ κουβέρτα.

— Ὁ δάσκαλος! Ὁ δάσκαλος! τῆς εἶπε ἡ Μαρία. Φαρμακώθηκε!...

3

Ὁ βιασμός τῆς Ἑκάτης

Ἔμοιαζε μ' ἀρχαῖον ἀγαλμα, προπόντων ὅταν ἔδενε κόσσο ψηλὰ τὰ μαλλιά της.

Ἐπιασε ἓνα θυράκι κάπου κοντὰ στὴν Ἀκρόπολη καὶ τὴ νύχτα μὲ τὸ φεγγάρι τῆς ἄρεσε ν' ἀγναντεύει τὸν Παρθενώνα. Τώρα τελευταία ὁμως τῆς

συνέβαινε κάτι περίεργο. "Ενιωθε μερικές φορές, έτσι στα ξαφνικά, σαν να ξεκολλάει απ' τὸ ἔδαφος καὶ ν' ἀνεβαίνει ψηλὰ κι ἀπὸ κεῖ νὰ βλέπει ὅλο τὸν κόσμο κάτω καὶ τὸν ἑαυτὸ της ἀντάμα.

Φοδῆθηκε μὴν τρελλαθεῖ. Δὲν τὸ 'πε σὲ κανένα' μόνο ἔψαχνε στὰ ἱατρικὰ της βιβλία καὶ τὰ συγγράμματα παραψυχολογίας· μὰ δὲν ἔβρισκε τίποτε.

"Ἦταν νύχτα μὲ πανσέληνο καὶ ζέστη, ὅταν ἐγίνε ὁ θιασμός.

'Ἡ Ἐκάτη εἶχε θγεῖ νὰ πάρει λίγον ἀέρα. Ἦταν ὁμορφή καὶ τὸ 'νιωθε.

— 'Ἀμάν, κουκλάρα μου! 'Ἀπ' τὸν Ὀλυμπο κατέβηκες; τὴν πείραξε κάποιος.

Δὲν ἔδωσε σημασία. Ὅμως πιὸ πέρα, κάποιος ἄλλος ἀρσενικός παραμόνευε στὸ σῦδεντρο. Ἀστράψε τὸ μαχαίρι του κι ἡ κοπέλα βρέθηκε ξαφνικὰ ριγμένη στὰ βραχάκια. Μιά βαριὰ παλάμη ἐπνιγε τὸ στόμα της.

"Ὅταν τὸ κτῆνος χόρτασε καὶ λούφαξε στὸ πλái της, ἐκείνη σὰν ἀστραπὴ ἄρπαξε τὸ μαχαίρι. Τὸν πέτυχε ὁλόγισια στὴν καρδιά.

Ὁ θάνατος ἦταν ἀκαριαῖος. Ὅμως ἐκεῖνος πρόλαβε νὰ δεῖ, μέσα στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, τὴν πανέμορφη Ἐκάτη ν' ἀνυψῶνεται στὸν οὐρανὸ τῆς νύχτας...

4

Τὸ Λεξικὸ

Εἶχε χρόνια νὰ τ' ἀνοίξει. "Ἐνα παλιὸ ρωσσο-ελληνικὸ λεξικὸ τοῦ πατέρα της. Παλιὰ κυριλλικὰ στοιχεῖα. Μόσχα, ἔτος 1869. Σφραγίδες μὲ τὰ ὀνόματα δύο νεκρῶν, πατέρα κι ἀδελφοῦ. Τὸ χαρτί κιτρινισμένο ἀπ' τὸ χρόνο, καφετιᾶς κηλίδες. Ὅμως, ἀνέδιδε μυρουδιά ζωντανή, σχεδὸν εὐχάριστη· θύμιζε κλωρὸ ξύλο ἢ ἀνθρώπινο φρεσκοπλυμένο κορμί.

Πῆγε πολλὲς δεκαετίες πίσω. Μικρὸ κορισάκι νὰ σκαρφαλώνει στὴν ἀγκαλιά τοῦ μεγάλου ἀδελφοῦ... Μετὰ ἐκεῖνος χάθηκε ἄδικα κι ἀδέξια μὲς στὴν Κατοχή. "Ὅχι, δὲν τὸν ἐκτελέσανε, δὲ σκοτώθηκε σὲ διαδήλωση, οὔτε πέθανε σὲ στρατόπεδο συγκέντρωσης. Ἀπλῶς πέθανε ἀπὸ ἐξανθηματικὸ τύφο... Πρῶτη φορὰ ἔβλεπε νεκρὸ κι ἦταν ὁ πιὸ ἀγαπημένος...

'Ἀπὸ τότε, μιὰ μελαγχολία τὴν κρυφοτρῶει. Διακρίνεται ἀχνὰ στὸ πρόωρα γερασμένο πρόσωπό της. Βέβαια ἡ ζωὴ κύλησε, ὅλα ἐγίναν ὅπως ἔπρεπε. Ἀγάπησε, ἀγαπήθηκε, παντρεύτηκε, ἔκανε παιδιὰ, ἀπέκτησε ἐγγόνια. Τὸ τραῦμα ὅμως μένει.

Καὶ τώρα, τὸ παλιὸ λεξικὸ τῆς μάτωσε τὴν πληγή...

ΡΟΥΜΑΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΖΑΧΑΡΙΑ STANGU

Ἀπόδοση: ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

Ο ΑΕΡΑΣ ΣΤΙΣ ΒΑΛΑΝΙΔΙΕΣ

Σὲ φηγοδέντρι πλαγιάζει ὁ ἀγέρας.

Ἡ λεύκα πλάϊ οὐρανοδρομίζει.

Τὸ βράδυ φθάνει δοξαστικὸ τῆς μέρας

καὶ τ' ἄσπρα λούλουδα φλογίζει.

Ὁ ὕπνος λύκο σὲ μαντρί μὲ φέρνει.
 Ἡ λέξη γιὰ πάλη στὸ χαρτὶ μὲ πάει.
 Κουρέλι ἡ ψυχὴ μου παραδέρνει.
 Στὸν κάμπο νιὸ φεγγάρι ἀσημογεννάει...

Ἀπ' τὴν Συλλογὴ: «ΡΟΕΖΠ»

ION GHEORGHE

Ἀπόδοση: ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ΕΝΑΣΤΡΟΣ

Γιατί Ἐκεῖνος ἔρχεται μὲ τὸ παγώνι
 ψηλὰ στὸν ὦμο;
 Ὁ Ἕνας νὰ μᾶς δείξει ὅτι εἶναι
 κι ὁ ἀμέτρητος.
 Γιατί ὁ ἀναρίθμητος Μόνος
 μένει καὶ μοναχικός;
 Διότι στὸν ὦμο Του λαμποκοπᾷ
 ταῶς ὁ ἔναστρος οὐρανός...

Ἀπ' τὴν Συλλογὴ: «JOACA JOCULUI»

A. E. BACONSKY

Ἀπόδοση: ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ΜΑΡΤΗΣ ΑΛΛΟΚΟΤΟΣ

Σὲ μελανὰ τανύσματα
 ἐκφύονται γένη δυσκραῖ
 ἄζωτο καὶ φωσφόρος πολυδυναμώνουν τοὺς πυρῆ-
 [νες τους
 λευκὴ εἶναι ἡ τέφρα ταπεινωμένων ὁστῶν ποὺ ψυ-
 [χανεμίζεται

Σὲ μελανὰ τανύσματα
 ἐκφύονται γένη δυσκραῖ
 ἄζωτο καὶ φωσφόρος πολυδυναμώνουν τοὺς πυρῆνες τους —
 λευκὴ εἶναι ἡ τέφρα ταπεινωμένων ὁστῶν ποὺ ψυχανεμίζεται
 σὲ σύννεφα φερμένα ἀπὸ ἀλλότροπο νοτιά: Γυναῖκες, οἱ ὠδί-
 [νες τῶν τοκετῶν

δὲν εἶναι πιά γιὰ μᾶς! Ἀλλόκοτα πτηνὰ κουρνιάζουν
 ἐπάνω στὸν αἰθέρα — καὶ τὸ κρανίον
 ἐκπέμπει μηνύματα κρυπτογραφημένα
 ἡλίου ἀλλοπρόσαλλου!...

Ἀπ' τὴν Συλλογὴ: «CADANTE IN VID»

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ Η ΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

Η «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ», ΚΑΙ Ο ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

“Υστερ’ από μιὰ πορεία 57 χρόνων, πού διάστωσε τὴν νεώτερη γραμματεία μας, πού στήριξε τὴν λογοτεχνία καὶ τὴν σκέψη καὶ πού θέμελίωσε τὴν ὑποδομὴ τῆς πνευματικῆς ὄντοπτάς μας στὸν σύγχρονο εὐρωπαϊκὸ χῶρο, ἡ «Νέα Ἑστία» τοῦ Πτρου Χάρη, παραδόθηκε ὡς λαμπαδηφόρα σκυτάλη στὸν γνωστὸ λογοτέχνη καὶ λαμπρὸ κριτικὸ, συνεργάτη ἀπὸ πολλὰ χρόνια, Εὐάγγελο Μόσχο. Τὸ γεγονὸς αὐτό, πού χαράσσει ὅπωςδήποτε μιὰ ὀριοθεσία καὶ πού θὰ πρέπει νὰ μείνει στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ ἑνας σταθμὸς, δὲν εἶναι ἀπλῶς μιὰ ἐνδιαφέρουσα εἰδήση. Γιατί, στὶς τόσες δεκαετίες, πού ξεκινοῦν ἀπ’ τὴν δυάδα τοῦ Γρ. Ξενόπουλου καὶ τοῦ Πέτρου Χάρη, συντελέστηκαν τὰ πιὸ συνταρακτικὰ γεγονότα, πού συγκρότησαν τὴν τωρινὴ πνευματικὴ μας φυσιογνωμία, πού ἔδωσαν τίς ἀρτηρίες γιὰ τὸν καινούργιο μῦθο, γιὰ νὰ φτάσουμε ὡς ἐδῶ. Τὸ περιοδικὸ αὐτό, πού δέθηκε μὲ τὴν ζωὴ καὶ τὴν μοῖρα τοῦ Πέτρου Χάρη, δὲν ὑπῆρξε μονάχα τὸ ὄχημα καὶ ἡ γέφυρα, ἀπὸ τότε πού ἀκόμα εἶταν σχεδὸν «χώρα φτωχὴ» ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία, ἀλλὰ καὶ ὁ κοινὸς χῶρος ὅλων τῶν πνευματικῶν ὀνομάτων, πού δημιούργησαν τὸ λαμπρὸ μας πάνθεον καὶ πού ἔμειναν, στὴν παγκόσμια ἱστορία, φωτεινοὶ σηματοδότες. Διότι, ἡ γλώσσα μας, πού φέρνει τὸ ἀκριβὸ ἀντίκρουσμα πού οἰκοδόμησε τὸν ἀνθρώπινο πολιτισμὸ, κατόρθωσε νὰ δώσει, γιὰ τὸν πάσχοντα ἄνθρωπο τοῦ αἰῶνα μας, τὸ μέτρο καὶ τὸ μήνυμα γιὰ τὸν ἐκκολαπτόμενον Ἑλπίνωρα τῆς ἐποχῆς μας. Κι αὐτό, πού ἀνταποκρίνεται στὶς ἀναζητήσεις τῶν καιρῶν μας, ἐκφράστηκε ἀπ’ αὐτὴ ντὴν πλειάδα, πού ἀγγίζει τὴν δική μας ἀνασύνταξη καὶ πού, γιὰ νὰ γεφυρώσε ἓνα τέτοιο διάνυσμα, χρειάστηκε νὰ περάσει, στὸ μεγαλύτερο μέρος του, ἀπ’ τίς σελίδες τῆς «Νέας Ἑστίας». Καί, γι’ αὐτό, ἡ προσφορὰ τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ Πέτρου Χάρη — πού κρατήθηκε στοὺς ὅμους του καὶ πού συντηρήθηκε μὲ τὴν δική του ἀνάλωση — εἶναι ἀνεκτίμητη, καταλαμβάνει πολὺ χῶρο καὶ ἀντανακλᾷ, μέσ’ ἀπ’ τὴν παρέλαση ὅλων τῶν χρόνων, τῶν γεγονότων, τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν πνευματικῶν μορφῶν πού συνεργάστηκαν μαζί τους, τὸν κυριώτερο κορμὸ τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας.

Τώρα, πού ὁ Πέτρος Χάρης παρέδωσε τὴν διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ, κἀνοντας μιὰ γενναία πράξη γιὰ τὴν διατήρηση τῆς μεγάλης αὐτῆς πορείας, πρέπει νὰ κάνουμε τὸν ἀπολογισμὸ τῆς πολὺχρονης καὶ πολὺμοχθης θητείας του, γιὰ νὰ μετρήσουμε καλύτερα τὴν ἀξία καὶ τὸ μέγεθός της. Καί, πρὸ παντός, νὰ ἐκτιμήσουμε τὴν μεγάλη εὐθύνη, πού εἶναι εὐθέως ἀνάλογη, τὴν ὁποῖαν ἀναλαμβάνει ὁ νέος Διευθυντὴς τῆς «Νέας Ἑστίας» καί, ἀκόμα, νὰ τοῦ εὐχηθούμε καὶ νὰ τοῦ συμπαρασταθοῦμε — ἂν καὶ ὅπου χρειαστεῖ —, γιὰ τὴν συνέχιση τῆς πολυσήμαντης αὐτῆς ἐκδόσης.

Η ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ — ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ

Φιλτάτη μου «Ήπειρωτική Έστια»,

Δέν θα ανατρέξω στο παρελθόν, θα μπω απ' ευθείας στο θέμα:

Άρχες του Μάρτη 1988, ή Έταιρεία Συγγραφέων (Αθήνας), ος υπόμνημά της υπογραμμένο από τον επίτιμο πρόεδρό της Όδυσσέα Έλύτη και άλλους σημαντικούς λογοτέχνες μας, ζητούσε από τους αρμόδιους ύπουργούς «να διατηρούν τδ δικαίωμα τμητακής σύνταξης και οί λογοτέχνες πού είναι δημόσιοι υπάλληλοι». Συγκεκριμένα, στο υπόμνημα εκείνο αναφέρονται τὰ εξής:

«Οί συγγραφείς πού είναι δημόσιοι υπάλληλοι να μὴ στεροῦνται τοῦ δικαιώματος συντάξεως γιὰ τδ λογοτεχνικό τους ἔργο. Τδ καθεστῶς πού ισχύει ἀποτελεῖ ἄνιση μεταχείριση, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ τ ι μ η τ ι κ ῆ χ ο ρ η γ ί α , ἡ ὁποία δὲν προϋποθέτει κανενὸς εἴδους συμμετοχὴ ἢ κρατήσεις, δεδομένου ὅτι ἀνάλογος περιορισμὸς δὲν ὑφίσταται γιὰ ὅσους συνταξιοδοτοῦνται ἀπὸ ἄλλους φορεῖς».

Ὁ ὑπογράφων, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ σχετικὰ δημοσιεύματά του στο περιοδικὸ «ΝΕΑ ΣΚΕΨΗ» (Μάη 1984 καὶ Σεπτέμβρη - Ὀκτώβρη 1984), ἐπανῆλθε ἐπὶ τοῦ θέματος μὲ ἐπιστολή του τυπωμένη στὰ «ΝΕΑ» τῆς Δευτέρας 7 Μαρτίου 1988). Ὁφείλει ὅμως νὰ ὁμολογήσει ὅτι ἄριστος πραγματευτὴς τοῦ ἴδιου θέματος ὑπῆρξε ὁ Ἀρσένης Γερωντακὸς (βλ. «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» τεῦχος 379 - 380 τοῦ 1983). Ὁ λαμπρὸς ἐκπαιδευτικός, συγγραφέας καὶ λογοτέχνης Γερωντακὸς εἶχε τονίσει τότε «ὅτι τὸ κράτος κάνει σύγκυση ἀνάμεσα στὴν προσφορὰ ἐνὸς Ἑλληνα α) ὡς δημοσίου υπαλλήλου καὶ β) ὡς λογοτέχνη, «τῆς ἐργασίας δηλ. πού, πολὺ νόμιμα, συνταξιοδοτεῖται, καὶ τῆς π ρ ο α ι ρ ε - τ ι κ ῆ ς δραστηριότητος τοῦ υπαλλήλου του μέσα στὸ πῶρο τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχνῶν, μιὰς δραστηριότητος πού προϋποθέτει κάποια ε ἰ δ ι κ ῆ π ρ ο ὶ κ ι σ η , ἡ ὁποία δὲν ἔχει καμιά σχέση μὲ τὴν υπαλληλικὴ ρουτίνα». Ὡστόσο, ἡ «εἰδικὴ αὐτὴ προίκιση» μένει χωρὶς συνταξιοδότηση, παρότι καὶ «ἐπὶ ἀνωτάτου» (παλιότερα) ἐπιπέδου εἶχε συζητηθεῖ ἡ ἀνάγκη νὰ ρυθμισθεῖ τὸ θέμα.

Μετὰ τὸ δημοσίευσμά μου στὰ «ΝΕΑ» ἐπανέρχομαι στὸ θέμα ἀπὸ τὶς στήλες σου, φιλτάτη μου «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ», καὶ ος παρακαλῶ νὰ συμπαρασταθεῖς καὶ Σὺ στὸν δίκαιο ἀγῶνα μας γιὰ ταχύτερη ἐπίλυση τοῦ θέματος.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

Ἀθήνα 13/3)1988

Φιλικότατα πάντα

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΚΑΘΗΚΟΝ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ»

Ἡ τελευταία διεθνὴς συγκέντρωση καὶ συμφωνία τῶν παγκοσμίων συγγραφικῶν δικαιοματίων τῆς Γενεύης (16 Σεπτεμβρίου 1955), δὲν ἀναφέρει τὸ μεταφραστὴ ρητὰ ὡς συγγραφέα. Μπορεῖ νὰ ὑποθέσει κανεὶς, ἐπεὶδὴ τὸ κείμενο εἶναι ἐπεξεργασμένο ἀπὸ μιὰ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ τῆς «Οὐνέσκο», ὅτι θά 'ναι τὸ κενὸ αὐτὸ ἓνα λάθος ἄσκοπο.

Ἡ μετάφραση ἔχει γίνεи μιὰ δημιουργικὴ δραστηριότητα, καὶ μιὰ τέτοια δραστηριότητα θεωρητικὰ βέβαια καὶ κατὰ τὴ θέληση του νόμου εἶναι προστατευμένη. Μιὰ μετάφραση λοιπὸν εἶναι μιὰ λογοτεχνικὴ δημιουργία, ἓνα καλλιτεχνικὸ ἔργο τῆς γλώσσας, παρόλον ὅτι αὐτὴ ἐκτελεῖται σχεδὸν πάντα κατ' ἐντολὴν καὶ παρόλον ὅτι αὐτὴ παράγεται μόνον ἀπὸ ἓνα ἄλλο ἔργο, τὸ ὁποῖο κανεὶς ὀνομάζει «πρῶτο ἔργο», ἐνῶ ἡ ἴδια ἡ μετάφραση μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς εἶναι μιὰ πρωτότυπη δημιουργία.

Ἀπ' αὐτὰ λοιπὸν τὰ νέα νομικὰ καὶ ἠθικὰ δεδομένα ἀκολουθεῖ — ἢ ὥφειλε ν' ἀκο-

λουθήσει — μιὰ σειρά ἀπὸ δίκαια ποὺ ἀφοροῦν τὶς ιδιότητες τοῦ μεταφραστῆ ὡς συγγραφέα:

1. Τὸ δικαίωμα τοῦ ἀπόλυτου συγγραφικοῦ δικαιώματός του στὸ ἔργο του.
 2. Ἀκολουθεῖ τὸ δικαίωμα σὲ μόνιμη συμμετοχὴ· αὐτὸ θὰ πεῖ, τὸ δίκαιο τῆς ἀνταμοιβῆς σὲ ὅλες τὶς νέες ἐκδόσεις τοῦ ἔργου του. Ὁ ἐκδότης δὲν μπορεῖ πλέον ν' ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸ μεταφραστὴ νομικὰ — ἔναντι μιᾶς μικρῆς ἀμοιβῆς — νὰ παραιτεῖται ἀπὸ τὰ συγγραφικὰ του δικαιώματα.
 3. Τὸ δικαίωμα προστασίας συγγραφικοῦ δικαίου ἐπίσης «post mortem», ὥπως ἔχει συνηθῶς κάθε συγγραφέας. Ἡ προστασία ἰσχύει γιὰ κάθε διεθνῇ νομικὸ κανονισμὸ 15 - 80 χρόνια, σὲ ὠρισμένες χῶρες μάλιστα γιὰ ὅλον τὸν καιρὸν.
 4. Τὸ δικαίωμα νὰ θέσει σὲ διαθεσιμότητα τὸ κείμενό του, ἂν ὁ ἐκδότης δὲν ἔχει δημοσιεύσει τὴ μετάφραση μετὰ ἀπὸ τὴν ἀπόκτηση, ἢ ἡ προβλεπόμενη ἐκδοση ἔχει ἐξαντληθεῖ καὶ ἐνδιαμέσου ἐνὸς κανονικοῦ χρόνου δὲν ἔχει ἐπανεκδοθεῖ.
 5. Τὸ ἀνεκποίητο δικαίωμα νὰ φέρει τ' ὄνομά του στὸ ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου, στὴ διαφήμιση, στὶς βιβλιογραφίες καὶ τοὺς καταλόγους, στοὺς ὁποίους ἐκδίδεται, ἀκριβῶς τόσο φανερά ὥπως δείχνει καὶ τοῦ συγγραφέα τὸ πρωτότυπο.
 6. Τὸ — χωρὶς ἄλλο ἠθικὸ — δικαίωμα ν' ἀποκαλμβάνει ἀπὸ τὴ λογοτεχνικὴν κριτικὴν τὴ διάκριση ὡς συγγραφέας.
 7. Τὴν αὐτονομία σὲ μιὰ νέα ἐκδοση, προσάρτηση, ἢ μέρος τῆς ἐκδόσεως ἀπὸ τὴ μετάφρασή του κλπ.
 8. Τὴν αὐτονομία στὶς «διόρθωσεις» ποὺ κάνει ὁ ἐκδότης σὲ μιὰ νέα κυκλοφορία, προσάρτηση, ἀλλαγὴ κλπ.
- Δυστυχῶς παραμένουν τ' ἀναγνωρισμένα, θετικὰ πλέον καὶ ὑπογεγραμμένα διεθνῇ δίκαια ἀπὸ τὶς περισσότερες χῶρες ἕνα εἶδος «νεκρὰ γράμματα», ἐπειδὴ ὠρισμένες χῶρες δὲν τροποποιοῦν τὰ διεθνῇ καθήκοντά τους στὸ ἐθνικὸ νομικὸ τους δίκαιο, ἢ — ὥπως βλέπουμε συχνότερα — ἐπειδὴ ὁ μεταφραστὴς ὡς μεροκαματιάρης σ' ἕνα συχνὰ σκληρὸ ἀνταγωνισμὸ στέκεται μόνος, ἀπομονωμένος, χωρὶς ὑποστήριξη καὶ κρατικὴ μέριμνα. Εἶναι, μ' ἄλλα, ἐγκαταλειμμένος στὸ ἔλεος τοῦ ἐργοδότη.

Τέλος, ὁ πατέρας τῆς μοντέρνας μετάφρασης Valéry Larfaut, ἔχει γράψει ἕνα ἀξιόλογο ἔργο: «Ce vice impuni, la lecture», ποὺ μπορεῖ ν' ἀναμετρήσει κανεὶς ὀλόκληρην τὴν ἱστορίαν τῆς μετάφρασης μέχρι σήμερα: Αὐτὸ τὸ ἀτιμώρητο κακὸ, ἡ ἀγάπη τῆς μετάφρασης, ποὺ παρόλην τὴν ἀμέλεια μέσου τῆς κριτικῆς, τῆ φιλαργυρίαν ὠρισμένων ἐκδοτῶν, συχνὰ ἐπίσης ἀγνωμοσύνη, ἀπὸ τὴν πλευρὰν τῶν συγγραφέων (χωρὶς νὰ ὑπολογίσουμε τὶς μικροσκοπικὰς ἐπιθετικότητες μερικῶν συναδέλφων), πρέπει ν' ἀγαπᾷ ἤδη κανεὶς ὥπως ἕνα ἐλάττωμα: ἡ ἀναμετάδοση τῶν σκέψεων ἀπὸ μιὰ γλώσσα σὲ μιὰ ἄλλη...

ΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΓΚΟΥΛΟΣ

Ἀννόβερο '87

Η ΛΕΥΚΑΔΑ ΤΙΜΗΣΕ ΤΟΝ ΛΕΥΚΑΔΙΟ ΧΕΡΝ

Στὶς 27 Ἰουνίου ἔγιναν στὴ Λευκάδα τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ συγγραφέα Λευκάδιου Χερν (1850 - 1904). Ἡ ἐκδήλωση, ποὺ ἔγινε μὲ τὴ συνεργασία τοῦ Δήμου Λευκάδας καὶ τῆς Ἰαπωνικῆς παροικίας τῆς Ἀθήνας, περιλάμβανε ὁμιλίες τοῦ Δημάρχου κ. Μαργέλλη, τοῦ ἐκπροσώπου τῆς Ἰαπωνικῆς Πρεσβείας στὴν Ἀθήνα κ. Ἀκί-

νόι Τομικάουα καὶ τοῦ Ἴρλανδοῦ Πρεσβευτῆ κ. Τοῦρλς Οὐήλαν, ἐνῶ γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Χέρν μίλησε διεξοδικὰ ὁ φιλόλογος κ. Κοντομίχης. Τὴν προτομὴ φιλοτέχνησε ὁ γλύπτης Σπύρος Καταπόδης.

Ὁ Λευκάδιος Χέρν, ποὺ ἡ Ἰαπωνία τὸν ἀνακήρυνε ἐθνικὸ συγγραφέα τῆς, γεννήθηκε στὴ Λευκάδα ἀπὸ πατέρα τὸν Ἴρλανδὸ γιατρὸ Τοῦρλς Μπούς Χέρν καὶ μητέρα Ἑλληνίδα, τὴν Ρόζα Κασιμάτῃ ἀπὸ τὰ Κήθυρα. Ἐφυγε ἀπὸ τὴν Λευκάδα σὲ νηπιακὴ ἡλικία καὶ μεγάλωσε στὸ Δουβλίνο. Ἀφοῦ παρακολούθησε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα στὴν Ἀγγλία καὶ στὴ Γαλλία, σὲ ἡλικία 19 ἐτῶν μετανάστευσε στὶς Ἦνωμένες Πολιτείες. Ἐζῆσε ἀρχικὰ στὴν πόλιν Σινσινάτι, ὅπου καὶ ἐργάστηκε ὡς δημοσιογράφος καὶ μεταφραστὴς ἀπὸ τὴ γαλλικὴ λογοτεχνία. Ἀργότερα ἐγκαταστάθηκε στὴ Νέα Ὁρλεάνη, ὅπου ἔγραψε ἄρθρα γιὰ τὸν Βουδισμό καὶ τὸ Ἰσλάμ, καὶ διασκεύασε διηγήματα ἀπὸ τὴ γαλλικὴ καὶ τὴ ρωσικὴ λογοτεχνία. Τὸ 1884 ἐκδόθηκε ἡ συλλογὴ τοῦ «Σκόρπια φύλλα ἀπὸ τὶς ξένες λογοτεχνίες» καὶ τρία χρόνια ἀργότερα ἄλλη μία συλλογὴ διηγημάτων μὲ τίτλο «Μερικὰ Κινέζικα φαντάσματα». Ὁ Χέρν ἔζησε δύο χρόνια στὶς Δυτικὲς Ἰνδίες (1887-9), ἀπὸ ὅπου ἐμπνεύστηκε τὸ μυθιστόρημά του «Γιούμα», ποὺ ἀφηγεῖται τὴν ἐξέγερση τῶν σκλάβων. Τὸ 1890 τὸ περιοδικὸ «Χάρπερ» τὸν ἔστειλε ἀνταποκριτὴ στὴν Ἰαπωνία, ὅπου, παράλληλα μὲ τὰ δημοσιογραφικὰ του καθήκοντα ἀρχικά, δίδασκε τὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα. Γνώρισε καὶ νυμφεύτηκε (1891) τὴν Ἰαπωνίδα Σετζούκο Κοϊζούμι, μέλος ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας τῶν Σαμουράι. Ἀργότερα, τὸ 1895, ἀπέκτησε τὴν γαπωνέζικη ὑπηκοότητα καὶ ἀσπάστηκε τὸν Βουδισμό, ἐνῶ, χρησιμοποιώντας τὸ ὄνομα Γιακούμι Κοϊζούμι, ἔγινε εὐρύτερα γνωστὸς στὸν κόσμον τῶν γραμμάτων.

Τὸ 1894 κυκλοφόρησαν σὲ δύο τόμους τὰ ἄρθρα του μὲ τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴν παράδοση τῆς Ἰαπωνίας, ποὺ εἶχαν δημοσιευθεῖ νωρίτερα στὸ ἀμερικανικὸ περιοδικὸ «Ἀτλάντικ Μάνθλυ». Τίτλος τῆς συλλογῆς αὐτῆς ἦταν «Ματιὲς στὴν ἄγνωστη Ἰαπωνία». Ἡ γονιμότερη ὅμως περίοδος τῆς λογοτεχνικῆς παραγωγῆς τοῦ Χέρν ὑπῆρξε ἡ ἐποχὴ ποὺ ἦταν καθηγητὴς στὸ Αὐτοκρατορικὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Τόκιο (1896 - 1903). Στὸ διάστημα αὐτὸ ἔγραψε καὶ δημοσίευσε τὰ παρακάτω τέσσερα βιβλία, ποὺ ἀπεικονίζουν, μὲ τὴν ὀξύτατη παρατηρητικότητα καὶ τὴν εὐγένεια τοῦ ὕφους του, τὴ γαπωνέζικη νοοτροπία, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα, τοὺς θρύλους καὶ τὶς παραδόσεις τοῦ λαοῦ τῆς χώρας τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου. «Ἐξωτικά καὶ ἀναδρομὲς» (1898), «Στὴ φαντασμαγορικὴ Ἰαπωνία» (1899), «Φωτοσκιάσεις» (1900) καὶ «Γαπωνέζικα ἀνάλεκτα» (1901). Στὸν τόμον «Ἰαπωνία», ποὺ ἐκδόθηκε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συγγραφέα, περιλαμβάνονται κείμενα ποὺ εἶχαν ἐτοιμαστῇ νὰ δοθοῦν ὡς διαλέξεις σὲ ἀμερικανικὸ πανεπιστήμιον.

Στὴν ὁμιλία του, ὁ Δήμαρχος κ. Μαργέλλης μετὰξὺ τῶν ἄλλων εἶπε:

Ἐδῶ σ' αὐτὸν τὸν χῶρον, σ' ἄλλη ὅμως θέσῃ, πρὶν 54 χρόνια, ὁ Ἑλληνοϊαπωνικὸς Σύνδεσμος τοποθετεῖ τὴν πρώτη ἀναμνηστικὴ στήλῃ πρὸς τιμὴν τοῦ Λευκαδίου Χέρν, 29 χρόνια μετὰ τὸν θάνατόν του. Στὴ διάρκεια τῆς κατοχῆς, οἱ Ἰταλοὶ κατακτητὲς δεδηλώνουν τὴ στήλῃ, ἀφαιρῶντάς τὴν μεταλλικὴ τῆς πινακίδα καὶ ἀμέσως μετὰ ὀλοκληρώνουν τὴν καταστροφὴ τῆς οἱ μεγάλοι σεισμοὶ ποὺ ἐπληξαν τὴν πόλιν μας. Τριάντα πέντε καὶ πλέον χρόνια ἀργότερα, τὸ 1984, ἡ Δημοτικὴ Ἀρχὴ τῆς Λευκάδας, μέσα στὰ πλαίσια τῶν προσπάθειῶν τῆς γιὰ τὴν προστασία καὶ ἀνάδειξη τῶν μνημείων τοῦ τόπου μας καὶ θέλοντας νὰ τιμῇ σὺν τὸν μεγάλο συγγραφέα, προβαίνει στὴν ἀναστήλωση τοῦ μνημείου, ἐνῶ σήμερον βρίσκεται στὴν εὐχάριστη θέσῃ, παρουσίᾳ τοῦ Λευκαδίτικου Λαοῦ, τῆς Ἰαπωνικῆς παροικίας τῆς Ἀθήνας, ἀνθρώπων τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχνῶν καὶ τῶν Πρεσβευτῶν τῆς Ἰρλανδίας καὶ τῆς Ἰαπωνίας, νὰ πραγματοποιεῖ τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Λευκαδίου Χέρν.

Πενήντα τέσσερα λοιπὸν χρόνια χρειάστηκαν ἀπὸ τὸ πρῶτον ξεκίνημα μέχρι τὸ στήσιμο τῆς προτομῆς. Αὐτὴ ἡ μεγάλη καθυστέρηση μοῦ φέρνει στὸ νοῦ τὰ λόγια ποὺ ἔγραψαν οἱ φοιτητὲς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Τόκιο στὸ στεφάνι ποὺ κατέθεσαν στὸν τάφο τοῦ συγγρα-

φέα: «Στὸν Λευκάδιο Χέρν, τοῦ ὁποίου ἡ πένα ὑπῆρξε πὺδ ἰσχυρὴ ἀκόμα κι ἀπ' τὴν ρομφαία τοῦ ἐνδόξου ἔθνους πὺδ ἀγάπησε καὶ τοῦ ὁποίου ἡ πὺδ μεγάλη τιμὴ ὑπῆρξε τὸ νὰ ἔχει δεχθεῖ στὶς ἀγκάλες του ὡς πολίτη καὶ νὰ τοῦ ἔχει δώσει, ἀλίμονο, τὸν τάφο». Καὶ δὲν μπορεῖ παρὰ ταυτόσημα νὰ εἶναι τὸ μήνυμα, τὸ νόημα καὶ τῆς δικῆς μας καθυστέρησης καὶ τῶν λόγων τῶν Γιαπωνέζων φοιτητῶν! Ἡ προσφορὰ τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος εἶναι ἀνεκτίμηση, εἶναι ἀμέτρητη, καὶ ἡ τιμὴ πὺδ τοὺς κάνουμε λειψή καὶ καθυστερημένη καὶ μάλλον τιμὴ γιὰ μᾶς.

Ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ἰρλανδίας στὴν Ἀθήνα κ. Τοᾶρλς Οὐήλαν, στὸν σύντομο ἀλλὰ περιεκτικὸ χαιρετισμὸ του, τόνισε:

Μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση, ὑπὸ τὴν ιδιότητά μου ὡς Πρεσβευτὴς τῆς Ἰρλανδίας, εἶμαι παρὼν ἀπὸψε σ' αὐτὴ τὴ σημαντικὴ ἐκδήλωση τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς Λευκάδας.

Συγχαίρω τὸν Λήμο Λευκάδας, τὸν Δήμαρχο καὶ τὰ μέλη τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου γιὰ τὴν πρωτοβουλία τους. Ἐπιθυμῶ ἐπίσης νὰ ἐκφράσω ἐκτίμηση γιὰ τὴν ἐργασία τοῦ γλύπτη τῆς προτομῆς τοῦ Λευκάδιου Χέρν.

Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Χέρν συνενώνουν τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἰρλανδία καὶ τὴν Ἰαπωνία. Καὶ εἶναι ὥραιο ὅτι καὶ οἱ τρεῖς χώρες ἀντιπροσωπεύονται ἐδῶ σήμερα. Ἡρθαμε νὰ τιμῶνουμε ἕναν ἄνθρωπο πὺδ εἶχε μεγάλο θάρρος καὶ ἐπιμονή, πὺδ ξεπέρασε πολλὰς δυσκολίες μὲ μιὰ ἀκαταμάχητη πίστη στὸν ἑαυτό του καὶ στὸ ταλέντο του.

Ὁ χαρακτήρας τοῦ Χέρν προερχόταν, σύμφωνα μὲ τὸν ἴδιο, τόσο ἀπὸ τὴν Ἑλληνίδα μητέρα του ὅσο κι ἀπὸ τὸν Ἰρλανδὸ πατέρα του. Πίστευε ὅτι εἶχε δύο ψυχές, μία εὐαίσθητη καὶ αὐθόρμητη, ὅπως τῆς Ἑλληνίδας μητέρας του, καὶ ἡ ἄλλη περήφανη καὶ ἀτίθαση, ὅπως τοῦ Ἰρλανδοῦ πατέρα του.

Ἀσφαλῶς διέθετε μιὰ σπάνια εὐαισθησία γιὰ νὰ συλλαμβάνει τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴν θλίψη τῆς ζωῆς. Ἄν καὶ τὸ ταλέντο του ἀναπτύχθηκε στὶς περιγραφὰς πὺδ ἔκανε γιὰ τὸ ἐθνικὸ χωνευτήρι τῆς Ἀμερικῆς, ἀνθοδόλησε ὅμως στὴ χώρα τῶν χρυσανθέμων, τὴν Ἰαπωνία, τῆς ὁποίας ἔγινε ὁ πρῶτιστος ἐρμηνευτὴς γιὰ τὴ Δύση.

Γνωρίζουμε ὅτι πολὺ τὸν τιμοῦν καὶ πολὺ τὸν θυμοῦνται στὴν Ἰαπωνία καὶ ἡ παρουσία σήμερα ἐδῶ μᾶς μεγάλης καὶ διακεκριμένης ἀντιπροσωπείας ἀποτελεῖ ἀπόδειξη τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς στοργῆς γιὰ τὸν Γιακοῦμο Κοϊζούμι, ὄνομα μὲ τὸ ὁποῖο ἔγινε γνωστὸς ὁ Χέρν, ὅταν τοῦ δόθηκε ἡ ἰαπωνικὴ ὑπηκοότητα.

Κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα πὺδ εἶχα τὴν τιμὴ νὰ εἶμαι Πρεσβευτὴς τῆς Ἰρλανδίας στὴν Ἰαπωνία, πολλὰς τιμὲς ἀποδόθηκαν στὴ μνήμη του, ἰδιαίτερα ὅταν ὁ Πρόεδρος τῆς Ἰρλανδίας εἶχε ἐπισκεφθεῖ ἐπίσημα τὴν Ἰαπωνία.

Ἐλπίζω καὶ πιστεύω ὅτι ἡ προτομὴ αὐτὴ στὴ Λευκάδα θὰ συντελέσει νὰ ἀναπτυχθεῖ στὴν Ἑλλάδα μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Λευκάδιου. Καὶ στὴν Ἰρλανδία, ἐπίσης πιστεύω, ὅτι τὸ γεγονὸς αὐτὸ θὰ κεντρίσει ἕνα νέο ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ἄνθρωπο αὐτό, τοῦ ὁποίου ἡ συνεισφορὰ στὴ λογοτεχνία ἔχει παραμεληθεῖ γιὰ πολὺν καιρὸ παρ' ὅλη τὴν ἐλκυστικὴ καὶ σταθερὴ ποιότητα τοῦ ἔργου του».

Τὰ τελευταῖα χρόνια παρατηρήθηκε ἕνα ζωηρὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ ἔργα τοῦ Χέρν στὴν Ἰαπωνία. Ἔτσι ὁ Χέρν ξανάγινε τῆς μόδας στὴ διάρκεια τῆς δεκαετίας τοῦ 1960 καὶ μετὰ, ὅταν ἡ Ἰαπωνία, λόγῳ τῆς γιγαντιαίας τεχνολογικῆς ἀνάπτυξής της, ἄλλαξε πολὺ ἀπὸ τὴν Ἰαπωνία τοῦ τέλους τοῦ περασμένου αἰῶνα, πὺδ μὲ τόση ἐνάργεια καὶ διεισδυτικότητα περιέγραψε ὁ Χέρν. Οἱ ἀναγνώστες πὺδ νοσταλγοῦσαν τὴν παραδοσιακὴ Ἰαπωνία καὶ ἤθελαν νὰ γνωρίσουν βαθύτερα αὐτὴ τὴ χώρα, βασίζονταν στὶς σελίδες τῆς αὐθεντίας τοῦ Χέρν.

ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΕΛΛΙΟΣ

Και ποιός δὲν τὸν γνῶριζε. Και ποιός δὲν τὸν ἔχει διαβάσει. Κι οἱ φυσιολάτρες θὰ τὸν συναντοῦσαν σὲ κάποιο βουνό, σὲ κάποιο μονοπάτι μ' ἓνα λουλουδί στὸ χέρι. Ὅπου ἦταν γῆ καὶ ὕδωρ, ὁ Δέλλιος θ' ἀπάγκαζε τοὺς λογισμοὺς του καὶ θ' ἀντλοῦσε ἀπ' τὴς πηγῆς τὴς ἐμπνεύσεως του, ποὺ προχωροῦσαν ὡς τὰ βαθιὰ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Ἐπεξεργαζόταν τὴ φράση του διακριτικὰ κι εὐγενικά, ὅπως ἦταν καὶ ὁ ἴδιος σὰν ἄνθρωπος. Τὸν ἀγάπησε ἡ Θεσσαλονίκη. Κι ἐκεῖνος τῆς δόθηκε ὁλόψυχα, ξεκινώντας τὰ πρῶτα του βήματα ἀπὸ τὴν Καμάρα, τὴ γειτονιά ποὺ γεννήθηκε. Τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Δέλλιου ἦταν δίκως συγκεκριμένη ὀνομασία, μὲ τὴν πλατεῖα ἔννοια. Πέρασε ἀπὸ τοὺς Σιδηρόδρομους, πέρασε ἀπὸ τὴ Δημαρχία, ἀλλὰ κανεὶς δὲν τὸν εἶπε υπάλληλο αὐτοῦ ἢ ἐκείνου τοῦ... γραφείου. Ἦταν λογοτέχνης. Ἦταν πεζογράφος. Κάτοχος τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσας, διάβαζε, ἔγραψε, μετέφρασε. Ἐνας πνευματικὸς πυρήνας, ὁ Γιώργος Δέλλιος, ξεκινάει πλέον ουστηματικὰ ἀπὸ τὸ 1930 νὰ δημιουργεῖ στὰ γράμματα μὲ τὰ Μακεδονικὰ Γράμματα καὶ ὅλους ἐκείνους τοὺς νέους τῆς ἐποχῆς, ποὺ ἤδη ἔχουν καταγραφεῖ σὰν οἱ πρωτοπόροι στὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ Γιώργος Δέλλιος τῆς Κασσανδριανῆς Ἀκτῆς, τῆς Οἰκογένειας, τοῦ Ἥλιου καὶ τῶν Ἀστεριῶν, τῆς Δοκιμασίας, ἔδωσε ἓνα «παρὼν» σὲ τούτη τὴν πόλη σ' ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα ποὺ συνέβαλαν στὴ δημιουργία τῶν ιδιαίτερων χαρακτηριστικῶν.

Ἀπὸ τὸ 1962, ποὺ ἱδρύεται ἡ Ἑταιρία Λογοτεχνῶν Θεσσαλονίκης, ἐκλέγεται πρόεδρος τῆς ἕως τὸ τέλος τοῦ 1977, ποὺ ἀποχωρεῖ. Ἦταν ἀκόμα πρόεδρος τῆς Περιηγητικῆς Λέσχης τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἀπὸ τὰ ἱδρυτικὰ μέλη τοῦ Ἀθλητικοῦ Συλλόγου Ἄρης Θεσσαλονίκης. Ἐπίσης, πρόεδρος διετέλεσε ἢ μέλος σὲ διάφορες ἐπιτροπὲς θεάτρου - κινηματογράφου λογοτεχνικῶν διαγωνισμῶν καὶ βραβεύθηκε γιὰ τὸ ἔργο του ἀπὸ τὴν πολιτεία, ἀπὸ διαφόρους Ὀμίλους, Ὁρειβατικὸ (ἀνέβηκε στὴν κορφή τοῦ Ὀλύμπου Μύτικα), Ροταριανὸ κλπ. Ἡ Ἑταιρία Λογοτεχνῶν Θεσσαλονίκης τὸν ἀνακήρυξε στὴ γενικὴ τῆς συνέλευση τὸ 1978 ἐπίτιμο πρόεδρό τῆς.

Τὸ ἔργο τοῦ Γιώργου Δέλλιου, πέρα ἀπὸ τὸ μυθιτόρημα καὶ τὸ διήγημα, εἶναι καὶ τὰ ὁδοιπορικὰ του, οἱ μελέτες του, τὰ δοκίμιά του, διάφορα μελετήματα καὶ οἱ θαυμάσιες μεταφράσεις του. Ἄφησε ἀρκετὴ ἀνέκδοτη ἐργασία, μὰ ἐκεῖνο ποὺ ἀφῆσε κυρίως ὁ Δέλλιος εἶναι ἡ ἀνθρωπιά καὶ βαθειὰ κατανόηση ποὺ ἔδειχνε γιὰ ὅ,τι τὸν περιέβαλλε, γιὰ ὅ,τι ζοῦσε ὁ ἴδιος μέσα ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν ἄλλων. Αὐτὴ ἡ ψυχικὴ του εὐγένεια, σ' ὅλους ὅσοι τὸν γνῶρισαμε, θὰ μᾶς μείνει κερὶ ἀναμμένο στὴ μνήμη του.

Ἀπὸ τὸ μυθιστόρημά του «Ὁ Ἥλιος καὶ τ' Ἀστέρια»:

Κάποιες φορὲς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ εἰκόνες
φευγαλέες καὶ μνημῆς, οἱ μόνες ποὺ ἐξουσιάζουν
τὴν αἴσθησή μας καὶ οἱ μόνες ποὺ, ἂν δὲν φτάνουν
νὰ σκιαγραφήσουν ἓναν πίνακα ζωῆς,
φανερῶνουν ὅμως καὶ μιὰ συνείδηση.

.....

2.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΜΕΛΗΣ

Ὁ ποιητὴς περνáει ἀπὸ ἓνα δρόμο, ἀπὸ μιὰ γειτονιά, κάπου ἐκεῖ στὴν Ἀγία Τριάδα. Τὸν καλημερίζω. Ἡ φιγούρα του φεύγει ἀπὸ τὸ δρόμο. Μιὰ μορφὴ ρεμβασμοῦ ἀν-

ταποδίδει την «καλημέρα». Σὰ νά 'ρχεται ἀπὸ τὰ πέλαγα. 'Απὸ μιὰ γωνιὰ τοῦ νηιοῦ του. Τὴ Σάμο. 'Εκεῖ ποὺ γεννήθηκε. 'Εκεῖ γεννήθηκε κι ὁ πατέρας μου. 'Ο Θέμελης εἶναι γλυκόπιτο σαμιώτικο κρασί. Καὶ τραγούδι. Καὶ πέλαγος. Κι ἐνατένιση.

Θάλασσα ἀντηχημένη στὸν ὕπνο, θάλασσα πλατειά

Αὐτὴ 'ναι ἡ θάλασσα ἡ πολύφωτη

Ποὺ μᾶς τριγύριζε, ἔμπαινε μέσα μας

"Ὡς μὲ τὸν ὕπνο, ὡς μὲ τὴ σάρκα.

'Ἡ θάλασσα ἡ ἀνείπωτη σὰν τὴν ψυχὴ μας

Πίσω μὲ κρᾶζει ἡ θάλασσα ἡ πολύφωνη.

'Απὸ τὸ 1930 καθηγητὴς φιλόλογος στὸ γυμνάσιο, ἐδῶ στὴ Θεσσαλονίκη. Δίδαξε καὶ στὴ Σχολὴ Βαλαγιάννη. Κι ἦταν πάντα ὁ «ποιητής». Θυμᾶμαι τὴν ἐντύπωση ποὺ προκαλοῦσε μὲ τὴν ὄλη του ἐμφάνιση καὶ τὸ λόγο του στὶς μαθητρίες του, ποὺ στὸ πρόσωπό του ἐρωτεύονταν τὸν ἔρωτα, μέσα ἀπὸ τὰ ποιητικὰ ὁράματα μιᾶς ρομαντικῆς ἐποχῆς, ὅπου ἡ «ἀπομυθοποίηση» τῶν πάντων δὲν εἶχε εἰσβάλεῖ σὰν ἀνατροπὴς θεμελιωδῶν ἀξιῶν.

Τὸ 1976 πέθανε ὁ Θέμελης, ὁ τραγικὸς θὰ λέγαμε Θέμελης, ποὺ δοκιμάστηκε μέσα ὅμως ἀπὸ μιὰ πλούσια σὲ προσφορὰ ζωῇ καὶ ἀπολαβῇ παράλληλα. Μέλος τῆς 'Οργανωτικῆς 'Επιτροπῆς τοῦ Κρατικοῦ Θεάτρου Β. 'Ελλάδος, Γενικὸς Γραμματέας καὶ μέλος τῆς Καλλιτεχνικῆς 'Επιτροπῆς ἀπὸ τὴν ἴδρυση τοῦ θεάτρου τὸ 1961 ἕως τὸ 1965. 'Ιδρυτικὸ μέλος τῆς 'Εταιρίας Λογοτεχνῶν Θεσσαλονίκης.

'Εδίδαξε γιὰ χρόνια Δραματολογία, 'Ιστορία θεάτρου, Λογοτεχνία στὴ Δραματικὴ Σχολὴ τοῦ Κρατικοῦ 'Ὁδείου Θεσσαλονίκης. Τὰ θεατρικὰ του ἔργα «Ταξίδι» καὶ «'Ο ἐπισκέπτης» παίχθηκαν ἀπὸ τὸ Κ.Θ.Β.Ε. καὶ ἄλλους θιάσους. Βραβευμένος μὲ τὸ Α' κρατικὸ καὶ Β' βραβεῖο ποίησης. Βραβευμένος ἀπὸ τὸ Δῆμο Θεσσαλονίκης, τοὺς Ρόταρυ. Πολυμεταφρασμένο τὸ ἔργο του καὶ πολυδιαβασμένο, ἀπὸ τὴν πρώτη ποιητικὴ του συλλογὴ τὸ 1945 μὲ τίτλο «Τὸ γυμνὸ παράθυρο» ὡς τὴ στερνή του «Τὸ περιστέρι μὲ τὰ ἐπτά ἀναστάσιμα θαύματα» τὸ 1976. 'Ανάμεσά τους πέταξαν πλῆθος περισσότερια μὲ τὰ ποιητικὰ μηνύματα τοῦ Θέμελη στὰ φτερά τους. Τὰ φτερά τῶν ποιητῶν. Ποὺ ψάχνουν τοὺς αἰθέρες ζητώντας μιὰν ἀπόκριση γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο.

"Ὅταν θὰ ξαναγίνω πούλι

Πέρα ἀπὸ τὰ δάκρυα στοὺς ἀγγέλους

θὰ χαιρετήσω τὴν ἐπιστροφή

Φέροντας μιὰ φούχτα χῶμα

μὰ στάλα ξεστὴ γήινη θλίψη.

3.

ΗΛΙΑΣ ΚΑΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

'Ο γνωστὸς ἀείμνηστος μπαρμπα - Λιάς. 'Ο ταχυδρόμος τῆς λογοτεχνικῆς ἀλληλογραφίας. Τὸν γνώρισα πολὺ λίγο. "Ὅταν εἶχε τὸ φαρμακεῖο του στὴν Τσιμισκῇ 10. 'Εκεῖ μοῦ εἶχαν ἀφήσει κάποια βιβλία καὶ πέρασα νὰ τὰ πάρω. Πρωτοφερμένη στὴ Θεσσαλονίκη. Μόλις ἄρχισα νὰ γνωρίζομαι μὲ τὸν πνευματικὸ της κόσμο. Στέκι πνευματικὸ τὸ φαρμακεῖο του μπαρμπα - Λιά. 'Εκεῖ μαζεῦονταν οἱ λογοτέχνες τῆς ἐποχῆς κι ἀπὸ κεῖ θὰ περνοῦσε τὸ... πνευματικὸ ταχυδρομεῖο. Τὸ «πάρε - δῶσε» τῶν βιβλίων. 'Εκεῖ κυκλοφοροῦσαν οἱ ἐφημερίδες, τὰ περιοδικά, οἱ εἰδήσεις κι ἐκεῖ εἶχε τὰ γραφεῖα του, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἡ Χρυσάνθη Ζιτσαῖα, στενὴ φίλη του μπαρμπα - Λιά, τὸ περιοδικὸ «Μορφές», ποὺ ἄφησε ἐποχὴ.

'Ο μπαρμπα - Λιάς καταγόταν ἀπὸ τὴ Γορτυνία καὶ σὰν βγῆκε στὸν κόσμο τῶν γραμμάτων, «πρῶτη» του δουλειὰ νὰ δημιουργήσει Κοινοτικὴ Βιβλιοθήκη στὸ χωριὸ του, τὰ πανέμορφα Λαγκάδια. "Ἐνα ἐπίτευγμα γιὰ τὴν ἐποχὴ.

Ἀπὸ τὸ φαρμακεῖο τοῦ μπαρμπα - Λιδά πέρασε ὅλη ἡ διανόηση τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ὅλοι ὅσοι ἔρχονταν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὴν ἐπαρχία, οἱ ἄνθρωποι τοῦ θεάτρου ἐπίσης, τῆς μουσικῆς, οἱ ζωγράφοι, ντόπιοι καὶ ἐκτὸς Θεσσαλονίκης, ποὺ ἂν ἀναφέρουμε τὰ ὀνόματά τους δὲν θὰ παραλείψουμε κανένα ἀπὸ τὰ γνωστά μας ὀνόματα σήμερα, ποὺ ἡ ξεκινοῦσαν τὰ πρῶτα τους βήματα στὸν πνευματικὸ χῶρο ἢ εἶχαν φτάσει στὴ μέση τοῦ δρόμου ἢ βάδιζαν πρὸς τὸ τέρμα.

Γεννήθηκε τὸ 1888 καὶ τὸ 1909 ἔβγαλε τὴν πρώτη του ποιητικὴ συλλογὴ μὲ τίτλο «Ἡράνθεμα». Ἦταν ἰδρυτικὸ μέλος τῆς Ἑταιρίας Λογοτεχνῶν καὶ τὸ 1972 πέθανε, ἂν δὲν κάνω λάθος. Καὶ πάλι ἀπὸ τὴν κ. Χρυσάνθη Ζιτσαῖα τὴν πληροφορία. Στὴν κατοικὴ ὁ Κατοσιγιάννης τύπωσε ἓνα βιβλιαράκι μὲ ποιήματα, ποὺ τὸ ἔλεγε «Μὲ τὶς ἄλυσίδες» καὶ τὸ κυκλοφοροῦσε κρυφὰ σὲ φίλους. Ἐκεῖ ἦταν κι ἓνα ποίημα μὲ δυὸ στροφές, ποὺ, ὅπως θυμᾶται ἡ κ. Χρυσάνθη, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση αὐτὲς τὶς στροφές τὶς ἔγραψαν σὲ χαρτόνια μὲ μεγάλα καλλιγραφικὰ γράμματα καὶ μὴ δάφνη καὶ τὶς ἔβαλαν στὰ μαγαζιά τὴν 26ῃ Ὀκτωβρίου. Μαζὶ μὲ τὸν μπαρμπα - Λιδά γύρισαν τὰ μαγαζιά καὶ τὸ εἶδαν στοῦ τότε Παπαῖ, Ζαχαρόπουλου Μανώλη κλπ. τὸ ποίημα ἀφιερωμένο στὴν Ἑλλάδα.

Κι ἄλλοι χτυποῦν τὴν πόρτα σου μεγάλοι
κι ἀχόρταγοι σκληροὶ καταχτητὲς
κράτησε τὸ κεφάλι σου/καὶ πάλι
ὀρθὸ καθὼς τὸ κράταγες καὶ χτές.

Ἡλιος θὰ ξαναλάμψει τ' ὄνομά σου
σύμβολο τῆς τιμῆς καὶ ἀντρείας
κι οἱ δυνατοὶ θὰ σκύβουνε μπροστά σου
αἰῶνια σὺ πηγὴ τῆς λευτεριάς.

NINA KOKKALIDOU - NAXMIA

Η ΜΟΡΑΪΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

Ἡ Ἀρκαδία, ἀπὸ τότε ἀκόμα ποὺ ἡ Ἑλλάδα ἦταν διηρημένη σὲ κρατίδια, ὑπῆρξε ἡ κοιτίδα ἑνὸς πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, ἑνὸς πολιτισμοῦ ποὺ τὸν εὐνοοῦσε ἰδιαίτερα τὸ θαυμάσιο κλίμα τῆς μὲ τὸν ξάστερο καταγάλανο οὐρανὸ καὶ ἡ ἐργατικότητα τῶν κατοίκων τῆς. Κάτω ἀπὸ αὐτὲς τὶς θαυμάσιες συνθῆκες, οἱ Ἀρκάδες, καὶ γενικώτερα οἱ Πελοποννήσιοι, ἐνίσωσαν καὶ νιώθουν ἐπιταχτικὴ τὴν ἀνάγκη τῆς ἔκφρασης τῶν συναισθημάτων τους, στὴν ὕμνηση τῆς περικαλλοῦς φύσης τῆς χώρας τους καὶ τῶν μαγευτικῶν θρύλων τους. Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἐκλεκτικῆς τάσης τῶν Ἀρκάδων ὑπῆρξε ἡ ἐμφάνιση τῆς βουκολικῆς ποίησης, μιᾶς ποίησης ποὺ ἐγγίζει βαθειὰ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, δονώντας τὶς πρὸ εὐγενικὲς χορδὲς τῆς καρδιάς του καὶ ξεσηκώνοντας τοὺς μύχιους πόθους του, τὶς κρυφές του ἐλπίδες. Ἡ φυσιολατρικὴ αὐτὴ ὕμνηση ἔπαιξε μεγάλο ρόλο στὴν κατοπινὴ ἑλληνικὴ λογοτεχνία καὶ ἐντυπωσίασε πολλοὺς μεγάλους λογοτέχνες, καὶ ἰδίως ποιητές. Ὁ λυρισμὸς αὐτός, ἡ τέλεια ἔκφραση καὶ ταυτόχρονα ἡ λιτότητα, θὰ βρεθεῖ ἀργότερα στὸ ἔργο τοῦ Κρυστάλλου, τοῦ Τέλου Ἀγγρα, τοῦ Δ. Βαλαβάνη, τοῦ Νίκου Δασκαλόπουλου καὶ πολλῶν ἄλλων, γιὰ νὰ φέρει στὴ συνέχεια μιὰ πνοὴ παραδοσιακοῦ αἰσθαντισμοῦ στὸ ἔργο τοῦ συμπαθοῦς φυσιολάτρη καὶ συντηρητικοῦ φιλόσοφου Γεωργίου Δροσίνη. Ἔτσι, ἡ Ἀρκαδικὴ λογοτεχνία, ἂν καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ δὲν δημιουργήσε ἀριστουργήματα, ἐντούτοις, κατάφερε ὅχι μόνον νὰ δημιουργήσῃ μιὰ δικιά της σχολή,

ἀλλὰ καὶ ν' ἀνυψώσει λογοτέχνες πού, ἂν δὲν εἶναι τῆς ἀξίας τῶν μεγάλων ὀνομάτων, σὰν τοῦ Παλαμᾶ π.χ. καὶ ἄλλων, ὅμως εἶναι πολὺ πρὸ ἀγαπητῇ στῆν ψυχῇ τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος τοὺς νιώθει, τοὺς αἰσθάνεται, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὰ αἰσθήματα πού τρέφει πρὸς τοὺς «δασκάλους», τοὺς ὁποῖους θαυμάζει καὶ σέβεται, χωρὶς πολλὰς φορὲς νὰ τοὺς κατανοεῖ. Ἴσως γι' αὐτὸ τὸ ἀκατανόητο γι' αὐτοὺς βάθος τῶν ἔργων τους, νὰ τοὺς ὑψώνει στὰ θάθηρα τῶν πρωτοπόρων.

Ἐκεῖ λοιπόν, στοῦ Πάρωννα, τοῦ Μαίναλου, τοῦ Ταῦγετου καὶ τοῦ Χελμοῦ, τὰ δύοθαλα διάσελα, πού μοσκοβολᾶνε τὰ ἔλατα καὶ τὰ σκίνα, καὶ πού σὲ κάθε αὐλάκι τους κρουστάλλινα κελαρύζουν νερὰ καὶ στίς ὄχθες τους ὁ τραγοπόδαρος Πάνας, ὁ βασιλιάς αὐτῶν τῶν Ἀρκαδικῶν βουνῶν, μὲ τὴ γλυκεῖά του φλογέρα σκορπᾷ γύρω του μαγευτικὰς μελωδίας, συντροφευμένος ἀπὸ τὰ γλυκόλαλα ἀηδόνια καὶ τοὺς κότσυφους, ἀπὸ κεῖ ξεκινᾷ ἡ Ἀρκαδικὴ ποίηση, ἡ βουκολικὴ, πού ἀναπτύχθηκε σὲ κορυφαῖο βαθμὸ καὶ πῆρε τὴν ἀρχιτεκτονικὴ ἀξιοπρέπεια, ὡς τὰ σήμερα. Βρῆκε πολλοὺς μιμητὰς σ' ὅλο τὸν κόσμον μὲ θέματα καὶ ἥθος ζωτικὸ, πού ὑπερβαίνουν τὸν ἐπαρχιακὸ χαρακτήρα μὲ τίς ὁμορφες διατυπώσεις τους.

Ἀλλὰ καλύτερα θὰ ἦταν νὰ κάνουμε μιὰ γενικὴ ἀνασκόπηση τῶν ὑπηρεσιῶν, τίς ὁποῖες πρόσφεραν καὶ προσφέρουν ἀκόμα, οἱ Μοραῖτες, καὶ γενικότερα οἱ λόγιοι τῆς Πελοποννήσου στὴν ἐν γένει λογοτεχνία μας.

Ἡ ἐξέχουσα μορφή, ἡ κυρίως ἀντιπροσωπευτικὴ τῆς Ἀρκαδίας, εἶναι ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος ὁ Μεγαλοπολίτης, τοῦ ὁποίου τὸ κολοσσιαῖο ἔργο εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς παλιότερες πηγές μας γνώσεως τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Αὐτὸς συνέγραψε τὴν «Καθολικὴ Ἱστορία» ἀποτελούμενη ἀπὸ 40 τόμους, διάφορες βιογραφίες ὅπως τοῦ Φιλοποίμενος καὶ πολλῶν ἄλλων.

Κατὰ τὸν Μεσαίωνα καὶ ἐνῶ ὀλόκληρη ἡ Ἑλλάδα εἶχε παρακμάσει, ἀπὸ λογοτεχνικῆς οὕτως εἰπεῖν ἀπόψεως, ἡ Ἀρκαδία δὲν ἔπαψε νὰ ἐπηρεάζει τὴ θάρβαρη ἀκόμα Εὐρώπῃ. Καθαρὰ στοιχεῖα τῆς ἐπίδρασης αὐτῆς μποροῦμε νὰ δοῦμε στὰ βαρβαρικά τραγούδια, στοὺς φυσιολατρικοὺς ὕμνους καὶ στὰ δημοτικὰ τραγούδια. Κάτου ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπίδραση ἰδρύθηκε ἀργότερα κατὰ τὸ 1690 μιὰ Ἀκαδημία στὴ Ρώμῃ, πού ὀνομάστηκε «Ἀκαδημία τῆς Ἀρκαδίας».

Στὸ διάστημα αὐτῆς Τουρκοκρατίας, ἡ φιλελεύθερη τάση τῶν Μοραϊτῶν καὶ ὁ καημός τους γιὰ τὴ σκλαβωμένη τους πατρίδα, ἔδωσε τροφὴ στὴ λαϊκὴ ποίηση, ἡ ὁποία τότε μᾶς ἔδωσε τὰ σπουδαιότερα δείγματά της μὲ τὰ πρὸ λεβέντικα δημοτικὰ τραγούδια.

Τὸ νεώτερο λογοτεχνικὸ μας πάνθεο στολίζεται μὲ πολλὰ ὀνόματα διαπρεπῶν Μοραϊτῶν. Ὁ Γ. Στρατήγης εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πολυσύνθετα ταλέντα πού ἀναδείχτηκαν. Θαυμάσιος ποιητὴς μὲ ἀπίθανη ἰκανότητα ἔκφρασης. Ὁ Στρατήγης παίρνει τὰ θέματά του ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ ἰδεώδη τοῦ λαοῦ, τὸν ἥρωισμό, τὴ νοσταλγία, τὴ συγκίνηση. Πόσες φορὲς δὲν ἀπήγγειλε στὴ λογοτεχνικὴ του παρέα, πού τὴν ἀποτελοῦσαν κυρίως ὁ Παλαμᾶς, ὁ Σουρῆς κ.ἄ., στίχους γεμάτους ἀπὸ καημὸ καὶ νοσταλγία γιὰ τὴν ἰδιαίτερὴ του πατρίδα, τὴ «γλυκεῖα Καστάνιτσα» τῆς Ἀρκαδίας, ὅπως τὴν ἔλεγε στὰ δράματά του. Ἀκόμα καὶ τὰ διηγήματά του φέρναν ἔντονη τὴ σφραγίδα τῆς μεγάλης του προσωπικότητας. Μὲ τὸ θάνατο τοῦ Στρατήγη, ἡ λογοτεχνικὴ μας γενιὰ ἔχασε ἓνα ἀπὸ τὰ καλύτερα μέλη της.

Μερικοὶ ἄλλοι διαπρεπεῖς λογοτέχνες εἶναι, χωρὶς ἀξιολογικὴ σειρὰ, ὁ Τριπολιτσιώτης ποιητὴς Κώστας Καρυωτάκης, με τὴ γεμάτη πεσομιστικὴ διάθεση ποίησίν του, ὁ Σπύρος Παναγιωτόπουλος, ὁ Γιώργος Σταμπολῆς, ὁ Γιάν. Ἀναπλιώτης, ὁ Γιάν. Κουτσοχέρας, ἡ Μαρία Πολυδούρη καὶ πάρα πολλοὶ ἄλλοι, πού πρόσφεραν πολλὰ στὴν ἑλληνικὴ λογοτεχνία.

Ἀκόμη, δὲν μποροῦμε νὰ παραλείψουμε τὴ συμβολὴ τῶν ἐκλεκτῶν λογοτεχνῶν μας καὶ ποιητῶν: Γιάννη Ρίτσου, τῶν Ἀκαδημαϊκῶν Μιχ. Στασινοπούλου καὶ Νικηφ.

Βρετάκου, τοῦ Τάκη Δόξα, τοῦ Κρ. Ἀθανασούλη, τοῦ Βασ. Ρῶτα, τοῦ Προέδρου τῆς Ἑνώσεως Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν Νίκου Στασινόπουλου, τοῦ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν Ἡλία Σιμόπουλου, τοῦ Πάνου Παναγιωτοῦνη, τοῦ Πάνου Παπαρηγόπουλου, τοῦ Νώντα Σακελλαρόπουλου, τοῦ Ἀντρέα Χατζηγεωργίου, τῆς Δεσπ. Ἀσημακοπούλου, τοῦ Γιάννη Ἀνδρικόπουλου, τοῦ Πάνου Ἀντωνόπουλου, τοῦ Ντίνου Βλαχογιάννη, τοῦ Τάκη Σινόπουλου, τοῦ Χαρ. Παρασκευόπουλου, τοῦ Θαν. Τσιάμα, τοῦ Χάρη Μπαμπίλη, τοῦ Μέρου Παναγιωτόπουλου, τοῦ Μιχ. Σαραντόπουλου (Μισέλ), τοῦ Ἀλ. Μαρασλῆ, τοῦ Μ. Πράτοικα, τοῦ Ἀ. Μαργαρίτη, τοῦ Τ. Στρουθία, τοῦ Σ. Σκαρτοῦ, τοῦ Γιάννη Καραλῆ καὶ πολλῶν ἄλλων.

Τελευταία, ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, τὸ πρῶτο πνευματικὸ Ἰδρυμα τῆς χώρας, κατὰ τὴν ἐπίσημη δημοσία Συνεδρία τῆς τῆς 14.1.1988, ἐξέλεγε δύο διακεκριμένους Ἀρκαδίες ἐπιστήμονες, τὸν Ἰατρὸν Γεώργιον Μερίκαν, ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἀνδρέα Ἀρκαδίας, ὡς Πρόεδρον αὐτῆς, καὶ τὸν Καθηγητὴν τοῦ Πολυτεχνείου Ἀθηνῶν κ. Σόλωνα Κυδωνιάτη, ἀπὸ τὴν Τρίπολη, ὡς Ἀντιπρόεδρον.

Ἔτσι, δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ ἂν λέγαμε, πῶς οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῆς τόσο θαυμάσιας σὲ τοπία καὶ φυσιολατρικὸ περιβάλλον Ἀρκαδίας καὶ γενικώτερα τῆς Πελοποννήσου, ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια ὡς τὰ σήμερα, δὲν κουράστηκαν γιὰ τὴν ἀξιοποίησίν τῆς καὶ τὴν ἀνάδειξή τῆς, ἀνάμεσα στὸν πνευματικὸ κόσμον τῶν ἄλλων χωρῶν.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΟΡΟΛΗΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΒΡΑΒΕΥΣΗ ΤΗΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΖΙΤΣΑΙΑΣ

Ἡ Μουσικὴ Ἑταιρεία Β. Ἑλλάδος ἔχει καθιερώσει ἐτήσιες βραβεύσεις γιὰ τοὺς δημιουργικὰ ἐνασχολουμένους μὲ τὴ Μουσικὴ, τὸ Λόγο καὶ τὴς Τέχνες Βορειοελλαδίτες. Ἡ ὑπατὴ διάκριση εἶναι ἡ ἀπονομὴ τοῦ Χρυσοῦ Βραβείου, ποὺ γίνεται ὕστερα ἀπὸ αὐστηρὴ ἀξιολόγησιν τοῦ ἔργου τοῦ λογοτέχνη ἢ καλλιτέχνη. Στὸν τομέα τῶν Γραμμάτων ἔχει πρωτοποιηθεῖ μὲ τὸ Χρυσὸ Βραβεῖο ἡ ποιητὴς Γ. Βαφόηπουλος. Δεύτερη κέρδισε τὴ μεγάλη διάκριση ἡ ἡπειρωτικῆς καταγωγῆς ποιήτρια Χρυσάνθη Ζιτσαία.

Σὲ εἰδικὴ τελετῇ, παρουσία τῶν Ἀρχῶν τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ Δήμαρχος κ. Σωτήρης Κούβελας ἀπένειμε στὴ διακεκριμένη ποιήτρια Χρυσάνθη Ζιτσαία τὸ Χρυσὸ Βραβεῖο Γραμμάτων, γιὰ τὴ σημαντικὴ τῆς εἰσφορὰ στὴ νεοελληνικὴ Γραμματεία.

Προηγούμενα ἔκρινε τὸ ἔργο τῆς Χ. Ζιτσαίας ὁ ποιητὴς καὶ κριτικὸς Ν. Τέντας, ποὺ, στὴ σχετικὴ εἰσαγγελίᾳ τῆς βράβευσιν, τόνισε:

«Ὁ λόγος τῆς Χρυσάνθης Ζιτσαίας συνθέτει τὸ Σήμερα μὲ τὰ πρὶ ἐξοχα διώματα τοῦ χθὲς καὶ τοὺς εἰλικρινέστερους δραματισμοὺς ἀγάπης γιὰ τὸν οἰκουμενικὸ ἄνθρωπον τοῦ μέλλοντος. Ἡ λέξις, ἀποκαθαρμένη ἀπὸ τὴν κενολόγο λογοκοπία, μετουσιώνει τὸν ὑψηλόπνοο στοχασμὸ σὲ λυρικὴ πανδαισία. Ἡ ἀπλότης τῆς ἔκφρασης καὶ τὸ ἐσωτερικὸ φέγγος ἐνὸς πλούσιου συναισθήματος, ὑφαίνουν τὸ λεπτοῦργημα πηγαίας ἐμπνευσης μὲ τρόπο ἀποτελεσματικὸ, εὐπρόσδεκτο καὶ εὐκολοκατάκτητο... Τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τῆς Χρυσάνθης Ζιτσαίας εἶναι μὴ συνειδησιακὴ μαρτυρία ἐλευθερίας καὶ ἀξιοπρέπειας, στηριγμένης στὸ ἡπειρωτικὸ ἦθος καὶ τὸ δημιουργικὸ ταλέντος».

Ὁ Πρόεδρος τῆς Μουσικῆς Ἑταιρείας Β. Ἑλλάδος κ. Ἀλέκος Δαφνομήλης, σὲ σχετικῇ, μὲ τὴ βράβευσιν τῆς Χ. Ζιτσαίας, ἐρώτησιν δημοσιογράφων, ἀπάντησε: «Τιμοῦμὲ τὴν Ἀρχόντισσα τοῦ Λόγου καὶ Κυρία τῆς Θεσσαλονίκης Χρυσάνθη Ζιτσαία». Πράγματι, ἦθος καὶ ἀνθρωπιστικὴ ἐμπνευση σπανίζουν σ' ἓναν κόσμον ὁλόφρονά, σὲ μὴ

ἐποχή ἀνίερης χρήσης τῶν μέσων δημοσιότητας γιὰ προσωπικὲς προβολές. Ἡ ποιήτρια, ποὺ χαρακτηριστικὸ της εἶναι ἡ πανακήρατη σεμνότητα καὶ ἡ πνευματικὴ συνέπεια, μίᾱ παρακαταθῆκει ἀφήνει: ἡ λογοτεχνία νὰ διακονεῖ τὸν ἐλεῦθερο ἄνθρωπο καὶ τὰ ἰδανικά του.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», τῆς ὁποίας ἡ Χρ. Ζιτσαῖα εἶναι, ἀπ' τὴν ἰδρυσή της, Μέλος τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, συγχάριρει, μὲ ἰδιαίτερην ἱκανοποίηση καὶ ὑπερηφάνεια, τὴν μεγάλη μας ποιήτρια.

«Η. Ε.»

Η ΕΘΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ

Συζήτηση Στρογγύλης Τραπέζης ὀργάνωσε μὲ πολλὴ ἐπιτυχία ἡ Ἑθνικὴ Ἑταιρεία Λογοτεχνῶν στὶς 13 Ἰανουαρίου, μὲ τὸ πολὺ ἐνδιαφέρον θέμα «Λογοτεχνία καὶ Φιλοσοφία». Ἔλαβαν μέρος ὁ Χρῆστος Μαλεβίτης ὡς εἰσηγητὴς - συντονιστὴς καὶ μίλησαν τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας Μαρία Μιχαήλ - Δέδε γιὰ τὴν «Προσωκρατικὴ Φιλοσοφία καὶ Λογοτεχνία», ὁ Κώστας Μιχαηλίδης γιὰ τὴν «Λογοτεχνία καὶ τὸν Πλάτωνα» καὶ ὁ Νίκος Μακρῆς γιὰ «τὸν Μῦθο στὴ Φιλοσοφία καὶ Λογοτεχνία».

Ἀκολούθησε ἐνδιαφέρουσα καὶ εὐρεῖα συζήτηση μὲ τὸ ἀκροατήριο, ἡ συμμετοχὴ τοῦ ὁποίου στὴν ὅλη ἐκδήλωση ἀπέδειξε, ἄλλη μιὰ φορὰ, τὰ εὐρύτερα πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα τῆς Ἑταιρείας, πρᾶγμα ποὺ ὑπογράμμισε καὶ ὁ πρόεδρός της κ. Π. Γλέζος.

ΤΟ Ε' ΕΛΛΗΝΟΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

Τὸ Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, σὲ συνεργασία μὲ τὴν Βουλγαρικὴ Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν, ὀργάνωσε, ἀπὸ τὶς 27 - 31 Μαρτίου, τὸ Ε' Ἑλληνοβουλγαρικὸ Συμπόσιο, μὲ θέμα: «Σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων ἀπὸ τὸν 27ον αἰῶνα ὡς τὶς μέρες μας». Τὸ Συμπόσιο τοῦτο, ποὺ συγκέντρωσε πάνω ἀπὸ 60 συνέδρους καὶ ἀπ' τὶς δυὸ χώρες, καθὼς καὶ πολλοὺς ἀκροατές, παρουσίασεν ἐνδιαφέρουσες εἰσηγήσεις καὶ διέυρυνση μὲ ἀνοικτὲς συζητήσεις στρογγυλῆς τραπέζης, ἔγινε σὲ δυὸ φάσεις. Ἡ πρώτη πραγματοποιήθηκε στὰ Γιάννινα στὶς 27 καὶ 28 Μαρτίου, στὴν Αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου τῆς Ἑταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν καὶ ὁλοκληρώθηκε στὴν Θεσσαλονίκη, στὴν Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν.

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» θὰ φροντίσει, πολὺ σύντομα, νὰ παρουσιάσει, ἀξιολογικὰ καὶ κριτικὰ, τὶς ἐργασίες αὐτοῦ τοῦ συμποσίου.

«ΜΝΗΜΗ ΚΩΣΤΑ ΦΡΟΝΤΖΟΥ»

Τὸν περασμένο Νοέμβριο, ἡ Ἑταιρεία Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν ὀργάνωσε, στὴν Αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ τῆς Κέντρου, γιορτὴ ἀφιερωμένη στὴν μνήμη τοῦ θεμελιωτῆ τῶν δυὸ αὐτῶν ἰδρυμάτων Κώστα Φρόντζου. Στὴν ἐκδήλωση, ποὺ τὴν προσφώνησαν ὁ Δήμαρχος Ἰωαννίνων Φ. Φίλιος καὶ ὁ Πρόεδρος τοῦ ΙΜΙΑΧ καθηγητὴς Ι. Ἀναστασίου, μίλησε ὁ Κων. Κίτσος, μέλος τῶν Δ.Σ. τῶν δυὸ αὐτῶν σωματείων, μὲ θέμα: «Κώστας Φρόντζος — Τὸ πάθος τῆς δημιουργίας», δίνοντας ἕνα ἄρτιο διάγραμμα, μὲ εὐρύτερη ἀναφορὰ στὸν ἄνθρωπο καὶ στὴν προσφορά του. Ἡ μνημόσυνη τοῦτη ἀφιέρωση, ποὺ ἔγινε σ' ἕνα κλῆμα σύμφωνο μὲ τὴν πρόθεση τῶν ὀργανωτῶν καὶ τὴν ἀπαίτηση τῶν περιστάσεων, ὑπῆρξε πράγματι ἐπιτυχημένη καὶ κάλυψε ὄντως μιὰ ὀφειλόμενη ὑποχρέωση.

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

ΜΙΧΑΗΛ ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΚΑΛΟΣ

Τὸ Δάσος τῆς Παροικίας ὅλο καὶ ἀποξηλώνεται ἀπὸ τοὺς προσφιλεῖς θάμνους καὶ τὰ θαλερὰ δενδρύλλια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ αἰωνόβια ὑψίκορμα Δένδρα καὶ τὴν ἀναντικατάστατη συντροφιά τῆς πυκνῆς σκιᾶς των. Λέγουν: καὶ πόσων ἐτῶν ὑπῆρξε ἐτοῦτο τὸ Δένδρο; "Ἄν μὴ γιὰ νὰ μετρήσουν τὸ πλῆθος τῶν κλάδων του καὶ τῶν ἀρετῶν του; Οἱ ἡλικιωμένοι. "Ἐνα μειονέκτημα ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ τοὺς καταλογίσει, ὅτι εἶναι ὀλίγοι, γι' αὐτὸ καὶ πὺ σπά- νιοι. Θὰ μᾶς λείπουν πολὺ... "Ἐτσι καὶ τὸ Δένδρο αὐτό, ὅπου ἔζη ἐν μέσῳ στοργῆς τῶν τέκνων, καὶ τῶν τέκνων τῶν τέκνων του, ἐκεῖ στὶς παρυφές τῆς Ἀθήνας, ἦτο ὥσάν νὰ ἀπεσῶρθη γιὰ νὰ ἀναπαυθεῖ. "Ὁμως, γιὰ ὅσους ἀπὸ μᾶς ἐγνώριζαν, ἤξευραν διατὶ ἐστράφη ἢ προτίμησέ του ἐκεῖ εἰς τοὺς Ἑλαιῶνες ποὺ παραμένουν μακροαῖωνοι, ἐκεῖ στὴ γειτνίαση τῆς δόξας τοῦ Μαρθάνα καὶ τὶς ἀπόκοσμες ἐλληνικὲς ἰαχές. Ἐκεῖ πλησίον ὅπου νεύουν ἀσίγαστοι οἱ κυματισμοὶ τοῦ Εὐβοϊκοῦ ὥσάν φυτρωμένοι στῆς ψυχῆς τὶς ὑπέργειες ρίζες. Ἐκεῖ ἔζησε καὶ τελευτήσας ἀνεπαύθη ἐν στοργῇ ὁ Μιχαὴλ Κάλος.

Ὁ Μιχαὴλ Κάλος, υἱὸς τοῦ Εὐθυμίου, γόνος τῆς Ἡπείρου καὶ τοῦ Σουλίου, δὲν εὐ- ρέθη τυχαῖα εἰς τὰ ἐθελοντικὰ σώματα τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων τῶν ὑποδοῦλων ἐδαφῶν. Ὀλίγοι ἴσως τὸ ἐγνώριζαν, καθὼς σὲ ὀλίγους τὸν ἄφησε ἡ μετριοφροσύνη καὶ σε- μνότης του νὰ τὸ ἀφηγηθεῖ. Εἶχα τὴν τιμὴν καὶ τὴν εὐτυχίαν νὰ γνωρίζω γιατί ἐπονοῦσε καὶ ἐσήκωνε μὲ σθένος καὶ ἀγανάχτηση τὸ δάχτυλο ὡσάκις ὁμιλοῦσε γιὰ τὴν Κύπρο, τὸν ἐμπαιγμὸ καὶ τὸ μαρτύριο. Ὁμιλοῦσε ἡ ψυχὴ τοῦ μαχητῆ τοῦ Δώδεκα. Ἦτο ἀπὸ τότε ὁ ἐθελοντής, ὁ παῶν μαχητής. Γιὰ τὴν ἐλευθερίαν.

Τὴν Αἰθιοπίαν ἐγνώρισε ὄχι σὰν ἀπλὸς μετανάστης μετὰ μίαν δεκαπενταετίαν. Ἐκεῖ παρέμεινε πάνω ἀπὸ σαρανταπέντε χρόνια, διατηρώντας πάντο, καὶ σὲ στιγμὲς εὐμάρειας ἀλλὰ καὶ δοκιμασιῶν, τὸ ἀνάστημα εὐθυτενές, ἔτοιμος νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ κοινά, νὰ ὀργα- νώσῃ τὴν στέγαση πολεμοπαθῶν καὶ προσφύγων. Δίκαιος, δραστήριος, μὲ ὑπευθυνότητα στὸ ἔργο του καὶ μὲ στοργή. Τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του ἐκφράζουν ἡ λιτότητα, ἡ ἀπλότητα, τὰ ἐνδιαφέροντά του. Στὸ σπῆτι του ὑπῆρχε μιὰ ἀπὸ τὶς καλύτερες βιβλιοθήκες καὶ ἡ πλουσιότερη συλλογὴ ἔργων τέχνης τῆς Ἀντὶς Ἀμπέμπα. Ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς ὀλίγους Ἑλ- ληνες ποὺ δὲν παρέμειναν στὸ κέντρο τῆς πρωτεύουσας τῆς μακρινῆς Αἰθιοπίας, ἀλλὰ πῆρε τὴ γυναῖκα του, τὴν ἀξέχαστη Ξένια, καὶ τὰ παιδιά του καὶ ἔμεινε γιὰ δεκαετίες ὁλόκληρες στὸ ἀπομακρυσμένο Μπάλε, κοντὰ στὴν ἀπόκοσμη φύση καὶ στὸν ἀφοσιωμένο λαὸ τῆς.

Ὁ καιρὸς ἐπέρασε μὲ τὴν Πατρίδα γιὰ μακρινὸ ὄραμα... Μιὰ μέρα μοῦ χτυπᾶ τὸ κλάξον. Ἔρχεται καὶ μὲ παίρνει. Μοῦ λέει: «Δὲν πάμε;... Τὸ Μπάλε εἶναι μακριά. "Ἄς μείνουμε στὴ μισὴ διαδρομῇ. Εἶναι ἡ Ναζαρέτ». Μείναμε στὸ ξενοδοχεῖο «Μενέν - Ρὰς Ἀντάμα». Οἱ καιροὶ εἶχαν ἀλλάξει καὶ τὰ ὀνόματα ποὺ ἔμειναν ἦσαν παλιά. Κάτι σταχτό- χρωμα μεγαλόσωμα περιστέρια μὲ κόκκινα περιλαίμια λουζόντουσαν στὰ νερά, ποὺ ἀνάβλυ- ζαν ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς γῆς. Τὸν βλέπω νὰ δακρύζει, νὰ κλαίει ὥσάν παιδί. «Ξεύρεις γιατί;», μοῦ λέει. «Πάντα ἡ φύση στὴν ἄγρια μοναξιά της μοῦ θυμίζει ἐκείνην μακριά... Τὴν Πα- τρίδα». Τοῦ ἔπιασα τὸ χέρι. Ἦταν ἀποστεωμένο* χτυποῦσαν ὁμως τὰ πλήχτρα του τοὺς πὺ ἐντονούς παλμούς... Ἐκείνην... Μακριά...

Τώρα ἀναπαύεσαι, Μιχαὴλ Κάλε, στὴν εὐάνθη ἀγκαλιά της. Ἐκείνης ποὺ τὴν ὑπερ- ὀπισσε στὸ Δώδεκα νὰ σπάσει τῶν δεσμῶν τὶς ἀλυσίδες καὶ ποὺ τὴν εἶχες γιὰ ὄραμα στὴ μακρινὴ ξενιτεία γιὰ ὁλόκληρη μιὰ ζωή...

Τέτοιες οἱ ἀναριθμητὲς ἀρετές... Ὑπάρχει ὁμως ἕνας καιρὸς, ὅπου τὸ δέντρο τὸ μο- ναχικὸ μὲ τὸν παχὺν ἴσχιον καὶ τὸν ὑψηλὸ κορμό, θὰ μᾶς λείψει; Καὶ τί θὰ κάμουμε στὸ

Δάσος δίχως τὰ Δένδρα τὰ μοναχικά;... Νά γιατί, ἐκείνος ὁ πολιτικός τοῦ αἵωνα μας, εἶχε δίκιο ὅταν ἔλεγε: «Οἱ ἡλικιωμένοι ἔχουν ἓνα καὶ μόνο μειονέκτημα. Νά εἶναι ὀλίγοι...»

Μιχαὴλ Κάλε!... θὰ μᾶς λείψεις πολύ!...
Δένδρο μοναχικό!... Ἐλαφριά θὰ εἶναι ἡ Γῆ τῆς
Πατρίδας κι ἡ Θύμησή Σου Αἰώνια!... Ἐνῶ ὅπως
Ἔζησες μὲς στὴ σκέψη μας προσφιλῆς θὰ εἶσαι
καὶ θὰ ἀναπαύεσαι «ἐν στοργῇ»...

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Π. ΜΥΡΙΑΛΛΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Τ η λ έ μ α χ ο υ Ἐ λ α β έ ρ α :
«ΓΩΝΙΕΣ ΚΑΙ ΟΨΕΙΣ», Ἀφηγή-
ματα.

Τὸ Θεσσαλονικιὸ πεζογράφο Τηλ. Ἀλαβέρας τότε ξέρουμε πολὺ λίγο. Τότε πρωτοσυναντήσαμε στὶς σελίδες τοῦ περ. «Μορφές», πὺν ἔβγαζε ὁ συμπατριώτης μας Βασ. Δεδούσης. Ἐκεῖ συνεργαζόμαστε κι οἱ δύο μας. Τοῦ στείλαμε ἀρκετὰ ἀπ' τὰ πρῶτα βιβλία μας, μὰ δὲ μᾶς τίμησε μῆτε μὲ μιὰν ἀπάντησή του. Ἀργότερα, παρακολουθοῦσαμε τὴν πορεία τῆς προσφορᾶς του μέσ' ἀπ' τὰ διάφορα ἔντυπα. Γύρω στὸ περιοδικὸ «Ν. Πορεία» εἶχε μαζευτεῖ μιὰ ὁμάδα προοδευτικῶν καὶ πρωτοποριακῶν ἀνθρώπων, ἀνάμεσά τους κι ὁ Τηλ. Ἀλαβέρας. Εὐρύτερα δὲν εἶχαμε καμιὰ γνωριμιά. Τὸ βιβλίο του «Ἀ π' ἀ φ ο ρ - μ ῆ » , μὲ διηγήματα, βραβεύεται μὲ Πρῶτο Κρατικὸ Βραβεῖο τὸ 1976. Ἔχει ἀσχοληθεῖ μ' ὅλα τὰ εἶδη τοῦ πεζοῦ λόγου (διήγημα, δοκίμιο, μελέτη, μυθιστόρημα καὶ θέατρο). Ὡστόσο, μὲ συγκεντρωμένο ἔργο του σὲ βιβλίο μόνο σήμερα ἐρχόμαστε σ' ἐπαφὴ κι αὐτὸ χάρις στὸ λαμπρὸ περιοδικὸ « Δ α ν ῖ ε ς κ α ἰ ὃ ψ ε ι ς » . Μᾶς εἶχε ἐντυπωσιάσει παλιά, ἀπ' τὰ λίγα γραφτά του πὺν εἶχαμε διαβάσει, τὸ πρωτοποριακὸ, παράξενο κι ἀσυνήθιστο γράφημά του. Σιγὰ -σιγὰ, ὁ ἐντυπωσιασμός μας μεταβλήθηκε σ' ἐχτίμηση, μὰ...ἔμειν' ἐκεῖ. Εἶχαμε χαθεῖ. Ἡ ἐπιμονή του νὰ μὴν ἔρχεται σ' ἐπαφὴ μα-

ζί μας, ὅπως οἱ πιὸ πολλοὶ πὺν γράφανε στὴ Θεσσαλονίκη, μᾶς στέρησε τὴ χαρὰ νὰ ῥθοῦμε σὲ στενότερη γνωριμία μὲ τὸ ἔργο του. Ἐχτὸς ἀπ' ὅτὰ σκόρπια παλιά του κείμενα, δὲν ξέροντε κανέν' ἄλλο βιβλίο του ἀπ' τὶς « Γ ω ν ῖ ε ς κ α ἰ ὃ ψ ε ι ς » κι αὐτὸ ἀπὸ...σπόντα!

Ἐξὶ «ἀφηγήματα» κάπου τὰ χαρακτηρίζει τοῦτα τὰ κείμενά του. Γιατί ὄχι, ὅμως, διηγήματα; Ὑπάρχουν ἀληθινὰ σύνορα ἀνάμεσα στὸ ἀφήγημα καὶ στὸ διήγημα; Διήγηση δὲν εἶνε καὶ τὸ ἀφήγημα, κι ἀφήγηση δὲν εἶνε καὶ τὸ διήγημα; Ἡ διάκριση εἶνε μηδαμινή, δύσκολη καὶ μᾶλλον τεχνητή. Ξαναθυμηθήκαμε κεῖνο τὸ παλιὸ γράφημο τοῦ Τ. Ἀλαβέρας πὺν μᾶς ἐξέπλησσε. Κεῖνὴ τὴ θολή, παράξενη, μὰ τόσο μαυλιστικὴ ἀτμόσφαιρα στὰ γραφτά του καὶ πὺν τὴ θεωροῦσαμε σὰ μιὰν ἀνανεωτικὴ πνοή, πάνου στὴ μέχρη τότες πεζογραφία μας. Ξαναβορήκαμε τὶς ἀρετὲς τοῦ ὁμορφου, ἀρσενικοῦ λόγου του καὶ τότε ξαναχαρήκαμε στὸ πρῶτο του διήγημα «Τὸ μπουχαρὶ καὶ οἱ καλοκυρές». Βέβαια, τώρα ὁ λόγος ἔχει πὰ μιὰν ἀξιόλογη πληρότητα καὶ θαυμαστὴ ὀρμότητα. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ μύθου (ἀν' ὑπάρχει μῦθος' ἐδῶ ὑπάρχει παρόλες τὶς «πλεῖστες ἐκδοχές») δὲν εἶνε ὁμαλή, συνηθισμένη, ὅπως γίνεταί στὰ παραδοσιακὰ διηγήματα. Τὸ ἐμπρεσσιονιστικὸ στοιχεῖο δίνει μιὰ ιδιαίτερη γοητεία στὴν ἀφήγηση κι οἱ ἀνθρώπινοι χαραχτῆρες παρουσιάζονται (κι ἐδῶ καὶ στ' ἄλλα διηγήματα) ζωντανοὶ καὶ πρωτότυποι. Ἡ ψυχογραφικὴ καὶ ψυχολογικὴ τους δομὴ δείχνουνε τὸν ἔμπειρο πε-

ζογράφο με τη σὲ βάθος ἐρευνητική ματιά κι ικανότητα τοῦ ἀνατόμου. Ἡ ἐπαρχιακή, μικρόχαρη ζωή, γιομάτη ραστώνη, προκαταλήψεις, μικροκακίες καὶ μικρομίσση, γιομάτη προβληματισμούς, φιλοδοξίες κι ὅλα ἐκεῖνα τὰ συναισθήματα, πὺν ταπεινώνουνε τοὺς ἐγωισμοὺς καὶ ξεφυλλίζουνε τὰ ὄνειρα, δίνεται ἀνάγλυφη καὶ περιγράφεται μὲ λεπτομέρειες, ἰδίως ὅταν πρόκειται γιὰ τὸ στεῖρο πουριτανισμό της, ἢ τὴν προβολὴ τῶν ἀποθνήσκοντων τῶν ἀνθρώπων της.

Μιά παράξενη γοητεία ἀναβλύζει ἀπ' τὴν ἀσάφεια καὶ τὴν ἐλλειπτικότητα καμιά φορὰ τῆς φράσης, πὺν δείχνει τὴν πείρα καὶ τὴν ικανότητα τοῦ πεζογράφου καὶ τὴν ἐκφραστικότητα τοῦ ἀφηγητῆ. Ἡ πλαστικότητα τοῦ λόγου στὸ δεύτερο ἀφήγημα «Ἀπ' τὶς ἀκτωροὺς κι ἀπ' τὸ Τσικάγο» εἶνε χαρακτηριστική. Τὸ ρεαλιστικὸ γράφημο καμιά φορὰ ἀγγίζει τὰ ὅρια ἀκόμα καὶ τοῦ ἐξπρεσιονισμοῦ. Μᾶς παραξενέψανε λίγο κείνες οἱ... «συμφύσεις» μερικῶν λέξεων: «ἐντουτῶνικα», «ἐστιδικησοφθαλμὸς» κλπ. Ἄν καθένας μας γράφει τὴ γλώσσα μας ὅπως αὐτὸς νομίζει καλύτερα, ὅς καταλήξουμε σ' ἓνα ἀλαλοῦμ. Καμιά, ἴσως, γλώσσα ἄλλη ἀπ' τὴ δική μας, δὲν ἔχει ὑποστει τόσες αὐθαιρεσίες. Τὸ τετρασέλιδο ἀφήγημα «Τὸ βρέφος Λάικα» (δὲν πρόκειται γιὰ τὴ ρούσικη σκυλίτσα πὺν ταξίδεψε στὸ διάστημα, μὰ — ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ συγγραφέας: «Ἡ Λάικα εἶναι στεγνὴ, κοκκινότριχη, ποντάνη» σηκώνει τὰ πόδια ὅταν θέλει κι ὅπως θέλει, καὶ σ' ὅποιον περισσότερο τῆς κουνηθεῖ, ἀλίμονο του!), εἶνε τὸ πὺν παράξενο καὶ πὺν ἐξπρεσιονιστικὰ γραμμένο ἀφήγημα τοῦ Τ. Ἀλαβέρα. Δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ ἐκτιμήσουμε πὺν τοῦτο τὸ γράφημο. Νά, ἓνα δείγμα: «Φλαμπουράριος μουράριος στὰ κάστρα ὁ ἓνας ἄρχοντας περικαλλῆς τὰ περὶ κλάσεως Περικλῆ περιπαθῶς πειραθεῖς πέραςμα λογισθεῖς ἀφέθη ἐνδεής, κλπ. κλπ.». Ἡ ἀσυνάρτητη τούτη «σύνδεση λέξεων» ἀμφιβάλλουμε ἂν μπορεῖ νὰ προσφέρει καὶ μὴν ἀμυδρὴ ἔστω αἰσθητική ικανοποίηση. Ἡ περιτέχνηση δὲν εἶνε καὶ τέχνη καὶ ὁμορφιά ὅσο κι ἂν ξαφνιάζει.

Τὸ πλατὺ ἀφήγημα «Διαλογισμοὶ - Διαγωνισμοί, Λογοτεχνικοὶ Διαγωνισμοί», δεί-

χνει τὸ βιοτουόζο τεχνίτη τοῦ πεζοῦ λόγου. Δυὸ λογοτεχνικοὶ διαγωνισμοὶ θὰ δώσουνε τὸ θέμα. Κι ὁ Τ. Ἀλαβέρας μ' ἓνα λόγο ἄλλοτε εἰρωνικό, κι ἄλλοτε σαρκαστικό, θὰ ζωγραφίσει τὶς ἀσυναρτησίες κι ἀνοησίες πὺν γράφονται κι ὑποστηρίζονται σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις. Σοφοὶ καθηγητές, Ἀκαδημαῖοί, δημοσιογράφοι, λογοτέχνες, προβάλλονται μὲ τὶς ἐκφραζόμενες γνώμες τους σὰν ἀσήμαντοι δοκησίσοφοι καὶ φουσκώνουνε καὶ ξεφουσκώνουνε γιὰ τὴν ἀπουσία τῆς... σοφίας τους. Ἐνα δριμύτατο στηλίτευμα τούτων τῶν ναρκισσευόμενων μηδενικῶν εἶνε ὁ λάκαιρο τὸ ἀφήγημα τοῦ Ἀλαβέρα, πὺν ἀχτινοβολεῖ ἀπὸ πνεῦμα κι ἐξυπνάδα. Ὅπως συμβαίνει στὴ σύγχρονη πεζογραφία μας, συχνὰ δὲ λείπει ἀπ' τὶς σελίδες τῆς ἀκόμα κι ὁ δοκιμακὸς λόγος, ἢ στοχαστικὴ διάθεση, πλὴν στὴ φιλοπαίγμονη γραφῇ (σελ. 113 - 119). Κι ὁ συγγραφέας βάζει ἀτόφιο τὸ μεγάλο ἐρωτηματικό: «Ἡ ἐλεγχόμενη σκέψη μας μπροστὰ στὸ δίλημά της: Ἐλεύθερη ἀνάσα καὶ ἐπιστροφή στὴ φύση τοῦ γραφίματος (οἰκολογία), ἢ προώθηση στὸ βάθος, πέρα στὸν καινούργιο χρόνον χωρὶς ἀναστολές». Ὁ συγγραφέας, εἶνε φανερό, δὲν προτιμᾷ τοὺς «συνήθεις ἰσοπεδωμένους» πὺν συνθέτουνε «τὴν πλειονότητα», τὰ «κοντάρια στὴ σκηνή». Γι' αὐτό, μαζὶ μὲ τὴ σάτιρα καὶ τὸ σαρκασμό, θὰ βροῦμε καὶ τὸ ἀφθονο ἐξολογικὸ στοιχεῖο καὶ θὰ πλησιάζουμε τὸ δύσκολο ὑποσυνειδησιακό, τοῦ βάθους, λόγο του καμιά φορὰ μὲ τὸ συνειρμό. Ὡστόσο, θὰ βροῦμε τοὺς συνηθισμένους σ' αὐτοὺς τοὺς διαγωνισμοὺς κριτὲς ἀποδοσμένους μὲ πολλὴ πιστότητα κι ὁ λόγος τοῦ συγγραφέα ἰχνηλατεῖ σὲ βάθος τὴ μοροφιλοδοξία καὶ τὴν ἀσημαντότητά τους. Χαρήκαμε ἓνα κρουστό, σπινθηροβόλο λόγο, ὅξυ σὰν ξίφος, πὺν σκίζει τὶς γαγγράνισμένες σάρκες τοῦ κατεστημένου τῆς Τέχνης. Οἱ σελίδες 123 - 124 ὑποδειγματικὲς σὲ ὕφος καὶ μὲ πολὺτιμες διαπιστώσεις. Τὸ ἴδιο οἱ σελ. 129 - 133. Τὸ «χαρακτηριστικὸ δείγμα γραφῆς» πὺν περιέχεται στὴ σελ. 143, εἶν' ἀληθινὸ στολίδι τοῦ ὁμορφου λόγου του. Θὰν τὸ ἀντιγράψαμε, ἂν ξέραμε πὺν δὲν θὰ κάναμε κατὰχρηση τοῦ χώρου πὺν μᾶς φιλοξε-

νει. Κι ή διαπίστωση «ὅτι ἐπικρατεῖ ή ἀστική ἀντίληψη ζωῆς ἀπόλυτα, σάν κεντρομόλος δύναμη», ἀπόλυτα σωστή. Ὁ ἄνθρωπος θρίσκειται πολύ μακριά ἀπό βαθύτερους μετασχηματισμούς, ἐχτός κι ἐρθουνε ραγδαῖες ἐξελίξεις, πρὶν ἢ μετὰ τὸ 2000. Κι ὁ Μάο ἔχει πεί τῇ φράση: «Γιὰ νὰ γεννηθεῖ ὁ νέος ἄνθρωπος χρειάζεται ἀνὰ χιλιάδες χρόνια».

Τὸ προτελευταῖο ἀφήγημα «Στῆς Εὐρώπης μας τὰ τρένα (πέντα μ' ἕνα)», εἶν' ἕνα σχεδὸν παραδοσιακὸ διήγημα, ὅπου σπιθίζει ή ἀναμφισβήτητη χάρη τῆς προσωπικῆς ἔκφρασης τοῦ συγγραφέα. Σύντομο, σφιχτοδεμένο, κρουστό. Τούτῃ ή γυναικά τοῦ τρένου, μᾶς θυμίζει μιὰν ἄλλη σὲ κάποιο ἄλλο διήγημα ἢ μυθιστόρημα, πού 'χαμε παλιὰ διαβάσει, μὰ ξεχάσαμε. Ἀποκλείεται νὰ 'νε τοῦτο, διήγημα (χρονολογικὰ) ἀπ' τὰ τελευταῖα τοῦ Ἀλαβέρα. Ἐδῶ, θὰ βροῦμε τὴ δύναμη τῆς περιγραφῆς καὶ τῆς ἀκριβόλογης ἔκφρασης, τὴν ἔλλειψη ἐκζητήσεως ἢ ἐντυπωσιασμοῦ. «Τὰ ντολμαδάκια», τὸ τελευταῖο ἀφήγημα τῆς συλλογῆς «Γὼ νί ες καὶ ὄψεις», εἶνε πολὺ τρυφερό, ζεστό κι ἀνθρώπινο. Γιόμᾶτο ἀγάπη, νοσταλγία μᾶς ἀνεπανάληπτης παιδικῆς στιγμῆς, πού ξαναγυρίζει στὴ μνήμη ἀπ' τὸ παρελθόν: «Ἀλλωστε ἔτσι εἶταν τότε, καθὼς ἀκουμπόνταν τὰ ἰδρωμένα ἀπὸ πόθους ἀκροδάχτυλά τους στὸ θρανίο κι οἱ γάμπες τους λαχτάριζαν τὸ χνοῦδι τους, σάν σὲ βαθὺ ἀτσάλινο ἀντηχείο». Ὅλοι μας, πιστεύουμε, κλείνουμε μιὰ τέτοια γλυκιὰν ἀνάμνηση στὴν ψυχὴ μας, γιατί, γιὰ τοὺς πὺ πολλοὺς, ή πρώτη ἀγάπη σὲ κάποια σχολικὴ αἰθουσα ὕφανε τὸ χρυσοπλούμιστο μαντῶ της. Κι ὅμως, στὰ «Ντολμαδάκια» ἔχουμε ὅστερ' ἀπ' τὴν τόση τρυφεράδα, τὴν τόση ὁμορφὴ πλοκή, ἕνα τέλος ἀνεξήγητο, πού μᾶς πλημμυρίζει μιὰ μυρωμένη θλίψη τὴν ψυχὴ, ἀφοῦ ὅλες οἱ προηγούμενες σελίδες μᾶς τὴν εἶχανε στολίζει μὲ φῶς. Βέβαια, ὁ συγγραφέας, πολὺ σοφὰ προτίμησε τὴ διατήρηση τῆς ὁμορφιάς τοῦ ὄνειρου καὶ τῆς μνήμης ἀπ' τὸ παρελθόν, παρὰ τὴν ἀμφίβολη κι ἀποκαρδιωτικὴ πραγματικότητά. Ἡ εἰκόνα τῆς φθορᾶς εἶν' ἀνεπανάληπτη. Δὲν ἀντέχουμε στὸν πειρασμὸ καὶ τὴν ἀντιγρά-

φουμε: «Ἐδῶ τὸ λεκιασμένο, ἀποχυωμένο ντύσιμο τῶν ἀπὸ μέσα λιπαρῶν οὐσιῶν καὶ τῶν βαρυνμένων αἱμάτων ἰστών, τὰ τυραγνισμένα κόκαλα, οἱ τιτανωμένες ἀρθρώσεις» ὅλα κάτω ἀπὸ τοῦτο τὸ ὑποτινισμένο ντύμα τους, δηλαδὴ τὸ δέγμα μὲ τοὺς κλειστοὺς πόρους πού μὲ τίποτα δὲ ζωντανεύουν νὰ ξανανοῖξουν στὸν ἀνοιχτὸ ἀέρα καὶ στὸ φῶς· νὰ ἐπιτρέψουν τὴν ἐπιφανειακὴ, τὴ δραστήρια ἐκρηξη, τὴν κινητοποίηση σὲ ζωικὴ συχνότητα».

Κ ὥ σ τ α Ν ι κ ο λ α ῖ δ η : «ΝΟ-
ΣΤΙΜΟΝ ΗΜΑΡ», "Ἐξὶ ποιήματα.

Καθυστερημένο ἔφτασε στὰ χέρια μας τὸ ποιητικὸ βιβλίο τοῦ Κ. Νικολαΐδη «Ν ὀ σ τ ι μ ο ν ἡ μ α ρ», καθυστερήσαμε κι ἐμεῖς μὲ τὸ πνίξιμό μας ἀπ' τὸ βιβλιόμᾶνι, μὰ σήμερὰ τὸ ἀνασύραμε ἀπ' τὸ σωρό. Ἡ συλλογὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἔξι ποιήματα. Ἡ ἔλεγειακὴ μορφή στὴν ποίηση συγκινεῖ τὸν ποιητὴ, πού καὶ τὸ προηγούμενο βιβλίο του «Δ ο ξ α σ τ ι κ ᾶ», πού εἶδαμε (Ἡπ. Ἐστία, τευχ. 332/79), τὸ ἴδιο ἔλεγειακὴ εἶχε μορφή. Καὶ στὴν καινούργια συλλογὴ τούτῃ, θὰ βροῦμε τίς ἰδιεὲς ἀρτὲς στὴν ποίησίν του, τὰ ἴδια χαρίσματα τοῦ ποιητῆ, ἔτσι, πού θὰ ἐπαναλάβουμε τοὺς ἴδιους ἔπαινους γιὰ τὸν ἄκρατο λυρισμὸ του, πού τὸ πλημμυρίζει σάν πλατὺς ποταμός, τίς πλούσιες καὶ πολύχρωμες εἰκόνας του πού ξεπετιοῦνται σάν πίδακες, γιὰ τὴ σωστὴ γνώση τῶν κανόνων τῆς καλῆς παραδοσιακῆς ποίησης (τοῦ μέτρου καὶ τοῦ ρυθμοῦ), τὴν ἐναλλαγὴ τῶν 15σύλλαβων μὲ μικρότερους στίχους, ὅπως ἔκανε ὁ Παλαμᾶς γιὰ νὰ σπάξει τὴ μονοτονία τους κι ὅλων ἐκείνων τῶν μυστικῶν πού κάνουν τὸν ποιητικὸ λόγο μουσικὸ καὶ πλαστικὸ. Οἱ δυὸ συλλογὲς «Δ ο ξ α σ τ ι κ ᾶ» καὶ «Ν ὀ σ τ ι μ ο ν ἡ μ α ρ» εἶναι θγαλμένες ἀπ' τὴν ψυχὴ τοῦ ἴδιου δόκιμου τεχνίτη καὶ μοιάζουν σὰ δίδυμα ἀδέρφια.

Τὸ πρῶτο ποίημα - ἔλεγειο εἶν' ἀφιερωμένο στὸν «Ἀνδρόνικο τὸ παλικᾶρι μας» πού σκοτώσανε μπαμπέσικα καθὼς πέρα-

γε τὸν κάμπο καβάλλα στὸ φαρί του. Τὸ ἔλεγείο εἶν' ἓνα συγκλονιστικὸ μοιρολόγι, μὰ τόσο λυρικὰ δοσμένο πὺν συγκορμίζει τὸν ἀναγνώστη. Στὸ τελευταῖο τραγοῦδι ξαναγίνεται ἀναφορὰ στὸν «Ἀνδρόνικο», πὺν ἔνε τὸ ψευδώνυμο τοῦ ἀγωνιστῆ Γιαννάκη, πιθανοῦ ἀδερφοῦ τοῦ ποιητῆ ἀπ' ὅσα γράφονται σ' αὐτό. Οἱ ἀδρεῖς σκηνές τῆς ἡπειρωτικῆς ζωῆς τῆς ἐποχῆς, δοσμένες μὲ τὸ λόγο τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, συγκινοῦν καὶ πλημμυρίζουν ἀπὸ ἄφθοιο λαογραφικὸ ὕλικό. Στὸ δεῦτερο τραγοῦδι «Ἄλλο δὲν κράτησε ἡ μνήμη μου ἀπὸ σέ», καταλαβίνουμε πὺς ὁ Ἀλέξανδρος εἶταν ἀγωνιστῆς τῆς Ἀντίστασης. Στὸν ἐμφύλιο, Μεγαλοβδομαδιάτικα, τὸν πιάσανε καὶ τὸν ἐξόρισαν σ' ἓνα ξερονήσι, ὅπου «μᾶς εἶπανε πὺς πέθανε στὸ ἔρημο νησί / ἐκεῖ τὸν χωματίσανε / ἀνάμεσα στὰ σκοῖνα, στὸ κύμα τ' ἀρμυρό». Τὸ ἔλεγείο κλείνει μὴν ἀνυπέρβλητη καλλιτεχνικὴ ὁμορφιά, καὶ ἡ βαθιὰ συγκίνηση κάνει ν' ἀναβλύζει τὸ δάκρι μας. Γιατὶ ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εἶν' ὁ ἓνας, ὁ ἀντάρτης ἀγωνιστῆς τῆς Κατοχῆς. Εἶν' ὁλόκαυρος ὁ βασανισμένος, ὁ σταρωμένος λαὸς μας. Τὸ κομμάτι τῆς σελ. 13 «Καλὲ μου στίχε, κλπ.» εἶν' ἓνα δυνατό κομμάτι πὺν κρύβει τὸν ἐθνικὸ μας πόνο: «...καὶ μεῖς νὰ τὸν δουλέψουμε, τὸ λόγο μας / τὴ σάρκα του νὰ δέσουμε τὸν πόνο μας / καθὼς τὸ σίδερο χτυπᾷ σ' ἄμῳνι του ὁ γύφτος / καὶ ἀπάνω του ζεστή γιὰ ν' ἀκουμπήσουμε / ἀκέρια τὴν Ἑλλάδα μας». Τὸ τραγοῦδι εἶνε πνιγμένο σὺ λυγμό, στὴ συγκίνηση καὶ σὺ λυρισμό.

Τὸ τραγοῦδι «Μέρες τοῦ 1936 - 1939» μᾶς μιλάει πολὺ ζωντανὰ μὲ τὴν ἀφηγηματικὴ καὶ περιγραφικὴ του μορφή, τὴ γιομάτη ὅμως ἀπὸ λυρισμό, ρυθμοὺς καὶ μέτρα (ἀληθινὸ πεζοτραγοῦδο) καὶ ἀπεικονίζει τὴ σκληρὴ, βασανισμένη ζωὴ στὰ βουνὰ καὶ στὰ χωράφια καὶ δίνει ἀνάγλυφα τὸ χαρακτηριστὶ τοῦ ἡπειρωτικοῦ λαοῦ, τὸν ἀναλλοίωτο ἀπ' τὰ παμπάλαια χρόνια ὡς σῆμερα. Νὰ μὴ πολὺ ὁμορφη εἰκόνα: «οἱ μάνες μας ἀνέβαζαν σκυφτές / τὴ σαομανίτσα τους, τὴ φύτρα στὴν κοιλιά / καὶ σφουγγίζαν τὸν ἴδρωτα μὲ τῆς ποδιᾶς τὴν ἄκρη». Τὸ τραγοῦδι μακαρίζει κείνους πὺν δὲ γνώρισαν τὰ δάσανα τῆς Φυλῆς στὴν

Κατοχὴ καὶ φύγανε πρὶν τὸν πόλεμο: «Δὲν γνώρισαν τὸ σίδερο, τὴ φλόγα καὶ τὸ αἷμα / τὰ χάλκινα τὰ πρόσωπα μὲ τὰ βαριά μὰ μαῦρα τους ποδήματα». Ἡ ἀναφορὰ τοῦ στὴν κατοχικὴ φρίκη εἶνε πλατιά καὶ οἱ στίχοι τοῦ τοῦτοι εἶναι χαρακτηριστικοί: «ἀσῆκωτος ὁ πόνος μας δὲ γράφεται σὲ στίχους / θὰ ταίριαζε καλύτερα νὰ γίνονταν τραγοῦδια / ἀργόσυρτα τῆς τάβλας μας τὰ κλέφτικα τραγοῦδια / πικρὰ τὰ μοιρολόγια μας». Τὸ τέταρτο τραγοῦδι τὸ γραμμένο γιὰ τὸ Γερο - Δάσκαλο «τὸν κυρ - Ἀπόστολο Α.Π. ἐτῶν ὀγδόντα ἐννιά / γραμματοδιδάσκαλου στὰ χρόνια μὲ τὸ Τούρκικο» εἶνε ἓνας ὕμνος σὲ κείνους τοὺς δασκάλους πὺν κράτησαν ὀρθὴ τὴν ψυχὴ τοῦ Γένους καὶ ἄσθηστη τὴ φλόγα τῆς Λευτεριάς, τὴν ἀγάπη στὴν Πατρίδα, τὴν ἐννοια τῆς συνέχειας τῆς Φυλῆς. Λεπτομερειακὴ ἢ περιγραφὴ τῆς δράσης καὶ τῆς ζωῆς τους, μὲ «τὴ σπῖθα ὅπως λαμπάδιαζε καὶ χόρευε στὰ μάτια τους». Καὶ ὁ ποιητῆς θὰ γράφει μὲ καημό: «Ἄ, νὰ μπόραγα σὺ στίχο μου ὁλάκερη νὰ κλείσω / τὴν ψυχὴ ἐκείνων τῶν δασκάλων μας». Τοῦτος ὅμως ὁ δάσκαλος, ὅταν τ' ἀπαίτησε ὁ καιρὸς στάθηκε καὶ ἀγωνιστῆς. Καὶ καμάρωνε στὰ γερατιά του γιὰ τὸν «ἐπαινο τοῦ στρατηγοῦ καὶ τὸ παράσημο / στὴ μάχη τοῦ Κιλκίς, στὴ Τζουμαγιά». Ὅμως «ὁ κυρ - Ἀπόστολος Α.Π. ἐτῶν ὀγδόντα ἐννιά», ἀναπαύτηκε. Γίνθηκε μνήμη, θρύλος, τραγοῦδι τοῦ ποιητῆ: «καὶ στὴν αὐλὴ του μοναχὰ, ἀπόμεναν ὀλιμμένα / ἡ κνδωνιά καὶ ἡ ροδιά, τὸ γέριχο τὸ κλῆμα».

Τὸ πέμπτο τραγοῦδι τῆς συλλογῆς «Ν ὁ σ τ ι μ ο ν ἦ μ α ρ», «Τὸ παλιὸ παιδικὸ μας φεγγάρι», εἶν' ἓνα λυρικὸ ἱντερμέντζο. Νοσταλγικὸ, ὄνειροπλεγμένο. Ἐμπνευσμένο κάτω ἀπὸ μὴ φεγγαρολουμένη βραδιά, πὺν θὰ μᾶς μιλήσει γιὰ μὴ παλιὰ ἐρωτικὴ ἱστορία, πὺν θυμᾶται ὁ ποιητῆς καθὼς, καθισμένος στὴ μικρὴ του βερόνης, βλέπει τὸ μᾶστρο Βαγγέλη. Ἀναθβαίνει ἀπὸ μέσα του ἡ λεβέντικη ζωὴ του, ὁ χαμὸς τῆς ἀγαπημένης πὺν ὁ πόλεμος τὴν ἔκαμε ἄψυχο κουφάρι. Τώρα ζεῖ μὲ τῆς ἀναμνήσεις του καὶ ὁ ποιητῆς τότε ξαναβλέπει: «τὸ ξανθὸ παλικάρι ξαναγίνεται ὁ μᾶστρο Βαγγέλης», πὺν ὀλομόναχος ρεμ-

βάσει στη θεράντα. Τὸ τελευταῖο τραγούδι «Ξενιτεμένο μας πουλὶ καὶ παραπονεμένο», πρέπει νά 'νε ἓνα γράμμα σ' ἀδερφό ἢ φίλο γκαρδιακό, πὺθ' ἀφίσει ὁ ποιητὴς νὰ ξεχυθεῖ ἀπ' τὴν ψυχὴ του, ὅλη κείνη ἢ ὁμορφιά τῶν λαογραφικῶν εἰκόνων πὺθ' πλημμυρίζουν τὴν ψυχὴ του, τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς ζωῆς του, μ' ἓναν ἄκρατο καὶ πάλι λυρισμό. Κεῖνο τὸ στόλισμα τῆς νυφούλας (τῆς Ἀννούλας) εἶν' ἐν' ἀληθινὸν διαμάντι δημοτικῆς ποίησης μ' ἓνα δραματικὸ φινάλε, καθὼς οἱ Γερμανοὶ βάλανε στὸ σημάδι τὸ ψῆκι τῆς χαρᾶς στὸν κάμπο, τὴ γαμήλια πομπὴ «καὶ ξάπλωσεν ὁ χάροντας ἀράδα τὰ κορμιά τους / ὥς ἔπειαν καὶ χόρευαν καὶ λέγαν τὰ τραγούδια». Ἡ βαρβαρότητα τῶν «πολιτισμένων» Οὔννων, μὲ τὰ ἐνστιχτα τοῦ θεριοῦ, ἀποδίνεται ἐντονη καὶ μᾶς γιομίζει φρίκη. Ἡ σελ. 31 εἶν' ἓνα λυρικό, μὰ θρηνητικὸ ρέχθειμ, πὺθ' συγκλονίζει τὴν ψυχὴ μας καθὼς τελειώνει μ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ τραγικοὺς στίχους, γιομάτους ἀπλότητα: «ἐκεῖ πὺθ' συλλαβίζεται ἡ Μοῖρα τῶν προγόνων μας / θὰ πάροιν τὴ θέση τους καὶ τοῦτα μας τὰ πάθια», πὺθ' δὲν ἔχουν τελειωμό, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸ Σκιαθίτη κοσμοκαλόγερο: «Σὰ νᾶχαν ποτὲ τελειωμὸ τὰ πάθια καὶ οἱ καημοὶ τοῦ κόσμου».

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ

Κ. Π. Δεμερτζῆ: «ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ», Συλλογὴ (Ἐπιλεγόμενα Μ. Γ. Μερακλή).

Ἐδῶ καὶ 50 κοντὰ χρόνια, ὁ τότε φοιτητὴς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν Κ. Π. Δεμερτζῆς εἶχε καταγράψει ὅσα παραμύθια τοῦ εἶχαν ἀφηγηθεῖ δυὸ ἐξηνταπεντάρης Σμυρνιᾶς καὶ ἓνας ἐβδόμηνταπεντάρης συμπατριώτης τους πὺθ' ἀνῆκαν καὶ οἱ τρεῖς τους στὴν πρώτη γενιά τῶν προσφύγων τῆς μικρασιατικῆς συμφορᾶς καὶ ζούσανε στὴν Καισαριανή.

Ἀπὸ τὴν καταγραφὴ ἐκείνη, τὴ φιλοτεχνημένη ἀπὸ τὸ νεαρὸ συλλέκτη μὲ «θρησκευτικὴ», καθὲς ὁμολογεῖ καὶ ὁ Ἰδιος, εὐλάβεια, προῆλθαν τὰ συγκεντρω-

μένα οὐ τοῦτον τὸν τόμο κείμενα, πὺθ' τυπώθηκαν μὲ τὸν τίτλο «Παραμύθια τῆς Σμύρνης» καὶ ἀφιερώθηκαν συγκινητικὰ στὴ μνήμη τῶν Μικρασιατῶν γονιῶν τοῦ συλλέκτη τους Δεμερτζῆ.

Τὰ 16 αὐτὰ παραμύθια προέρχονται ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Σμύρνης καὶ ἀπὸ τὰ γειτονικά τους Βουρλά. Καὶ θεὸς γιὰτὶ οἱ ἀφηγητὲς τους ἔχουν πρόσφατες τίς μνῆμες τῆς συμφορᾶς τοῦ Εἰκοσιδύο, θεὸς γιὰτὶ οἱ ἀφηγήσεις τους συγκροτοῦν ἀόμακρες ἢ καὶ παραλαγμένες ἐπιθιώσεις ἀπὸ τὴν ἀρχαία μας, μὰ καὶ τὴν ξένη Μυθολογία, κατακλύζονται ἀπὸ σκηνὲς ζόφου, ἀπὸ σφαγὲς ἀνθρώπων, κάποτε καὶ μικρῶν παιδιῶν, καὶ ἀπὸ σκοτωμοὺς συγγενῶν, καὶ ἀπὸ ρούφηγμα αἵματος, καὶ ἀπὸ δράση φιδιῶν καὶ ἄλλων ἐκπρόσωπων τοῦ ζωικοῦ βασιλείου, ἀπὸ δολοπλοκίες καὶ συκοφαντίες, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πράξεις γενικότερα βίας καὶ ἀγριότητος ἢ βαρβαρότητας, ἀκόμα καὶ βιασμῶν καὶ αἰμορροξίας. Ἡ ἀποκατάσταση, βέβαια, τῆς ἡθικῆς τάξης καὶ τῆς «νομιοσύνης», καθὼς καὶ ἡ τιμωρία τῶν ἐνόχων καὶ τὰ λοιπά, ἐπιφέρουν τελικὰ τὴν ἀπαραίτητη ἐξισορρόπηση. Γεγονὸς ὥστόσο παραμένει πῶς οἱ σχετικὲς σελίδες δὲν περοορίζονται, — ὅπως ἴσως θὰ περίμενε κανεὶς, — γιὰ μικροὺς ἀναγνώστες ἢ ἀκροατές, — μὰ γιὰ μεγάλους. Δὲν κάνουμε, φυσικά, κριτικὴ τῆς ἀνυπέρβλητης λαϊκῆς μας φαντασίας (γιὰ «ὁμορφιά» τῶν παραμυθιῶν αὐτῶν μιλάει ὁ κ. Δεμερτζῆς, γιὰ ἀφηγηματικὲς καὶ πολλὰς ἄλλες ἀρετὲς τους ὁ καθηγητὴς Μερακλῆς). Ἀπλῶς ἀραδιάζουμε κάποιες αὐθόρμητες σκέψεις ἐνὸς λαογραφικὰ ἀνειδίκευτου συγγραφέα, πὺθ' μὲ πολλὴ προσοχὴ καὶ μὲ ἀδιάπτωτο ἐνδιαφέρον διάβασε τὰ διατυπωμένα στὴ γραφικὴ σμυρναϊκὴ γλῶσσα καὶ στὸ ἀνάλογο ὕφος «Παραμύθια τῆς Σμύρνης». Καὶ εἶναι νὰ ἀπορεῖ κανεὶς, μὲ ποῖον τρόπο λαϊκὰ παραμύθια τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ «ἐξαλαφρώνουν» τὸν ἀκροατὴ ἢ τὸν ἀναγνώστη τους, ἀφοῦ «τὸν κάνουν νὰ λογομυνοῦν τὸν πόνο του». «Πᾶνταν ὁ κόσμος καὶ τοῦ ἔλεγον παραμύθια», διαβάσαμε οὐ κάποιον σελίδα, γιὰ ν' ἀλαφρώσουν, βέβαια, τὸν πόνο του.

Μόνο τὸ «εὐτυχὲς τέλος» θὰ ἐπισημαίναμ' ἑμεῖς ὡς ἱκανὸν ν' ἀλαφρώνει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τοῦς πόνους του, μὲ ἄλλα λόγια: τὴν ἀριστοτελικὴ «κάθαρση»! Καὶ καθόλου δὲν θὰ μᾶς ἐνθουσίαζε ἡ πατρικὴ ἐντολὴ ἢ ὑποθήκη «νὰ μὴν κάνουμε στὸν κόσμον αὐτὸ οὔτε καλὸ οὔτε κακόν», ποὺ μοιάζει σὰ νὰ ζητάει νὰ μᾶς οὐδετεροποιήσει ἠθικά.

Ἀντίστροφα, τὸ παραμῦθι «Ὁ παπὰς κι ἡ κόρη του» δὲν παύει νὰ ἔχει «Καὶ μιὰ σταθερὴ ἠθικὴ κατεύθυνση», κατὰ τὴν ἐπισήμανση τοῦ καθηγητῆ Μερακλῆ, ἀφοῦ «ἡ καταδικαστέα [αἰμομεικτικὴ] ἐπιθυμία τοῦ πατέρα ἐξευτελίζεται, ἡ ἠθικὴ τάξη δὲ διαταράσσεται τελικά, παρὰ τοὺς κινδύνους ποὺ διέτρεξε».

Εἰδικὸ γιὰ μᾶς ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν καὶ οἱ διαφορὲς ποὺ ἐπισημαίνει ὁ κ. Μερακλῆς ἀνάμεσα στὴν ἡπειρώτικη καὶ στὴ συμυρναϊκὴ παραλλαγὴ τοῦ παραμυθιοῦ «Τὰ δυὸ ἀδέρφια». «Τὸ ἡπειρώτικο παραμῦθι τελειώνει μὲ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ ρόλου τῆς κακῆς γυναίκας καὶ τὴν τιμωρίαν της» («τὴν παράτησαν στὴν ἔρημο»), γράφει ὁ καθηγητῆς Μερακλῆς. Καὶ συμπεραίνει: «Ὅμοια λοιπὸν ἡ ὑπόθεση, ὅμοια ἡ βάση. Ἀλλὰ πάνω σ' αὐτὴ τὴν κοινὴ βάση ἀναπτύχθηκαν διαφορὲς, ἀσήμαντες ἢ καὶ πολὺ σημαντικὲς. Μιὰ τέτοια σημαντικὴ διαφορὰ ἔχουν οἱ Εἰσαγωγὲς τῶν δύο παραμυθίων. Τοῦ συμυρναϊκοῦ περιέχει, προεξαγγελτικά, τὴν ἐπιγραμματικὰ διατυπωμένη ὑποθήκη ἢ ἐντολὴ («παιδιά μου, σ' αὐτὸ τὸν κόσμον οὔτε καλὸ νὰ κάνετε οὔτε κακόν»), τῆς ὁποίας ἐπιβεβαίωση καὶ δικαίωση ἀποτελεῖ ὁλόκληρο τὸ παραμῦθι μὲ τὴ συγκριμένη ἐξέλιξή του. Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ ἡπειρώτικοῦ παραμυθιοῦ εἶναι ὁλότελα διαφορετικὴ, ἀποτελεῖ κιόλας, μὲ τὴν ἀφηγηματικὴ ἀνάπτυξή της, καθεαυτὴν ἕνα μικρὸ διήγημα, μ' ἕνα ὁμορφο μῆνυμα, τὸ ὁποῖο ταυτίζει τὴν ὠριμότητα τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ἀποστροφή του πρὸς τὴ βία καὶ τὸν πόλεμον καὶ τὴν τροπὴ του στὴν εἰρηνικὴ ζωή».

Δὲν εἶναι μονάχα ἡ ἡπειρώτικη φύτρα μας, εἶναι καὶ ἡ ἴδια ἡ οὐσία τῶν πρα-

γμάτων, — καὶ ἡ ἐπικαιρότητα, βέβαια, — ποὺ μᾶς φέρνουν πρὸς κοντὰ στὴν ἡπειρώτικη παραλλαγὴ τῶν «Δυὸ ἀδερφίων»...

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

Παναγιώτη Φ. Χριστόπουλου: «ΤΑ ΛΕΙΨΑΝΑ ΚΑΙ ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΟΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΟΥ», Ἀθήνα 1987.

Ὁ δρ Παν. Χριστόπουλος εἶναι ἕνας ἀκούραστος καὶ καλὸς ἐρευνητής. Ἐχει δώσει σημαντικώτατες ἐργασίες του γραμμένες μὲ προσοχὴ καὶ ἔχει πλουτίσει τὴν Βιβλιογραφία τῆς Ἱστορίας μὲ τὸν Σηπλιάδη ἀλλὰ ἀκόμη καὶ μὲ ἐξαιρετικὰ σημαντικὲς ἄλλες, ὅπως τὴν δημοσίευση τοῦ θαυμάσιου χειρόγραφου τοῦ Σταυριανοῦ, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ δίνει στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ρίχνουν νέο φῶς στὸν θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη. Πέρα ἀπὸ αὐτὰ καὶ πλῆθος ἄλλων ἐργασιῶν του, ἐπέτυχε νὰ εκδώσει μὲ χροὶ σήμερα ἕξι ὀγκωδέστατους τόμους μὲ πάρα πολλὰς ἀξιόλογες δημοσιεύσεις ἐξεχόντων ἐπιστημόνων, τίς Ἑλετηρίδες Ἑταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν, τῆς ὁποίας καὶ εἶναι βασικώτατο ἰδρυτικὸ μέλος.

Ἡ ἐπιτυχία τῶν μελετῶν του ὀφείλεται στὴν ἀριστη κατάρτιση τὴν ὁποία ἔχει, ἀλλὰ καὶ στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐργάζεται, προστρέχοντας πάντοτε σὲ ἀρχικὲς πηγές, σὲ ἔγγραφα καὶ πρωτότυπα τὰ ὁποῖα ἀναζητᾷ ὅχι μόνον στὶς ἑλληνικὲς, ἀλλὰ καὶ τίς ξένες βιβλιοθῆκες.

Στὶς πηγές ἀνέτρεξε καὶ μὲ τὴν τελευταία του ἐργασία, ποὺ παρουσιάζεται ἐδῶ, γιὰ τὸν Ἅγιον τῶν Γραμμάτων. Δύο ἐπὶ πονες ἐπισκέψεις στὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ, κοντὰ στὸ Κολικόντασι, περιοχὴ ἢ ὁποία βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸν Γεννοῦσο ποταμὸ στὸν μεῖζονα χῶρον τῆς Ἡπείρου, τοῦ ἔδωσαν τὸ ὕλικόν καὶ τὴν εὐκαιρίαν νὰ θυμίσουν πῶς τὰ ἅγια λειψάνα ὑπάρχουν ἐκεῖ, μαρτυρία τῆς δραστηριότητάς του καὶ τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου γιὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, τὴ γλῶσσ-

σα, τὰ σχολεῖα, πὺδ συνθέτουν τὴν πνευματικὴ ταυτότητα τῆς ἐλληνικότητάς μας καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα παρέχει ὁ κ. Χριστόπουλος, εἶναι ἀδιάσειστα. Δὲν ἀφήνει καμμία ἀμφιβολία πὺς πράγματι τὰ ὁστὰ, τὰ ὁποῖα βρίσκονται μέσα στὴν ἀπλὴ ξύλινη λάρνακα, εἶναι τοῦ Ἁγίου Κοσμά. Ἡ ὁποιοδὴοπε ἀμφισβήτηση δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ. Κι ὡστόσο, πρέπει ἀσφαλῶς νὰ διαχωριστεῖ ἐντελῶς τὸ θέμα τῆς γνησιότητας τῶν λειψάνων ἀπὸ τὸ ἐὰν πρέπει νὰ δοθοῦν ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ νὰ μεταφερθοῦν στὸν σημερινὸ ἐλεύθερο ἐλληνικὸ χῶρο. Τὸ γεγονὸς πὺς εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχουν λόγοι (καὶ προσωπικά τὸ πιστεύουμε πὺς ὑπάρχουν) νὰ μείνουν τὰ ἱερὰ λείψανα στὸν τόπο τοῦ μαρτυρίου, πολὺ περισσότερο ἀφοῦ ἐμπλέκεται τὸ θέμα τῆς ἐθνικότητας τοῦ τόπου αὐτοῦ, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀμφισβητεῖ καὶ τὴν ἐγκυρότητα τῶν ὅσων λέει ἕνας ἐρευνητὴς μὲ τὸ ἐλληνορθόδοξο ἥθος, τὴν κατάρτιση καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ εὐσυνειδησία τοῦ Χριστόπουλου, ὁ ὁποῖος, γιὰ μίαν ἀκόμη φορά, ἐμόχησε, ἐρεύνησε σωστά καὶ ἔγραψε μίαν τόσο ἀξιόλογη ἐργασία. Πολὺν περισσότερο μάλιστα ὅταν ἕνας ἄλλος, ἀδιάδλητος καὶ ἔγκυρος ἐπιστήμων, ὁ θεολόγος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Παντελῆς Πάσχος, συνερευνοῦσε τὴν γνησιότητα τῶν ἱερῶν αὐτῶν λειψάνων.

ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛ - ΔΕΔΕ

Ἡ ρ α κ λ ῆ Λ ο γ ο θ έ τ η : «Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΗΣ ΠΡΑΓΑΣ».

Στὸ παρελθὸν ἔχουμε ἀναφερθεῖ στὴ χειμαρρῶδη ποίηση τοῦ ἀληγομόνητο Κώστα Λαζάνα καὶ στὴν τρισδιάστατη, ἐκ βαθέων, ποίηση τοῦ Τάκη Ἀντωνίου.

Μιλήσαμε ἀκόμα γιὰ τὴν πεζογραφία τῆς Λάγκε, τοῦ Κόκκινου, τοῦ Ἀλαβέρα, τοῦ Κορέλλα, τοῦ Ζακόπουλου, τοῦ Σταύρου Ἀντωνίου καὶ τοῦ ἐκκλησιατικοῦ καὶ παραγκωνισμένου Β. Πηγῆ — Τὸ Πέρασμα.

Αὐτὴ τὴ φορά, σὰν συνέχεια τῆς κρι-

τικῆς μας ἀξιολόγησής, θὰ σταθοῦμε στὸ βιβλίο τοῦ Ἡρακλῆ Λογοθέτη «Ἡ γυναίκα τῆς Πράγας», πὺς εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μας, ἴσως ἡ πὺδ σημαντικὴ πεζογραφία πὺς παρουσιάσθηκε στὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια στὴ νεώτερη ἐλληνικὴ λογοτεχνία.

Ὑπάρχει σὲ μίαν συνεχεῖ ροή, ἡ προσωπικὴ ἐπιγραμματικὴ φράση καὶ μίαν δαιμονικὴ ἀντιμετάθεση ἐννοιολογίας ἀπὸ τὸ ὑπαρξιακὸ δεδομένο στὴ διαλεκτικὴ θεώρηση καὶ ἀντίστοιχα. Ὅμως, αὐτὴ ἡ παράθεση πέρα ἀπὸ τὸν ρυθμὸ καὶ τὸ μέτρο τῆς χαρισματικῆς γραφῆς, σφραγίζει τὴν ταυτότητα ἐνὸς ἐξόχου συγγραφέα.

Σύγχρονη πεζογραφία μὲ τὴν ἐγκεφαλικὴ γραφὴ τοῦ Πόδε, μὲ τὴ διεργασία τῆς αἰσθητικῆς τοῦ Προῦστ καὶ μὲ τὶς ἀναρχικὲς παραλλαγὰς τοῦ Κάφκα, «Ἡ γυναίκα τῆς Πράγας» ἐκφράζει τὴν ποιότητα, τὸν ἀδέσμευτο πνευματικὰ καί, κυρίως, τὸν ἄνθρωπο πὺς περιφρονεῖ ἴσως καὶ εἰρωνεύεται, ἀλλὰ καὶ ἐφεισβάλλει μυστικά αὐτὸ τὸ ὀριοθετούμενο σὰν παραδοχὴ «ἐνώπιος ἐνωπίω». Ὅμως, αὐτὸν τὸν ἐπιχειρούμενο συσχετισμὸ τοῦ ἐξομολογητικοῦ μὲ τὸν ἀπολογητικὸ, ὁ Η.Α. τὸν μεταφέρει, τότε σαρκαστικά καὶ πότε ὀδυνηρά, μέσα σὶς ἴδιες τὶς προσωπικὲς καὶ πνευματικὲς του ἀναζητήσεις καὶ μὲ μίαν ἐλλειπτικὴ γραφὴ πὺς ὑποδηλώνει τὴν παρουσία τοῦ παράλογου καὶ πὺς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ οἱ πολλὲς μάσκες κάποιας φαντασιωμένης θεατρολογίας γιὰ ἕνα δηλούμενο, ἴσως γεωγραφικὰ, ἱστορικὸ ὕλισμό.

Ἔτσι, ὅμως, ἔχουμε μίαν προσέγγιση σὲ κάποια πυραντελλικὴ τεχνικὴ καὶ ὅπου ὁ μύθος, ὁ συγγραφὴς καὶ τὰ πολλαπλασιαζόμενα, πέρα ἀπὸ τὰ ἔξι πρόσωπα, εἶναι ἀπλοὶ κομπάρσοι γιὰ τὴ σκηνὴ τῆς πολιτικῆς μοίρας ἐνὸς ἐκάστου. Θέση καὶ ἄρνηση, μέγιστο καὶ ἐλάχιστο, ἀμφισβήτηση καὶ παραδοχὴ, ἀπιστία καὶ πίστη, ὅλα ταξινομοῦνται σὶς ἐντυπώσεις τοῦ συγγραφέα σὰν μίαν ποίηση ἀμαρτωλοῦ χρονικοῦ καὶ μυστικοῦ μητρώου.

Καὶ πιστεύουμε, ὅτι αὐτὴ «Ἡ γυναίκα τῆς Πράγας» ἴσως εἶναι ἡ λογοτεχνικότερη συνέχεια στὸ «Κιῶπις» τοῦ Ἀρη Ἀ-

Λεξάνδρου και στο «Πέρασμα» του Β. Πηγή. Βαθύτατα ανθρώπινη αυτή ή φαντασίωση της γυναίκας, καταφεύγει, όχι στην έξ υψους παρηγορία, αλλά στην επίκληση της ανθρώπινης συνύπαρξης μοίρας, τέχνης και γνώσης, για την άδιστακτη πολιτική - αλίμονο - ματαιότητα. 'Ο συγγραφέας φαίνεται ότι θωπεύει χαρισματικά ίσως το νόημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, για να καταγγείλει κι εδώ, χαρακτηρισικά όμως, τις άλυσιδες του θανάτου και της ψεύτικης ανάστασης, που το περιβάλλουν τόσο υποκριτικά.

Διαφωνούμε για την ένσωμάτωση στο ίδιο βιβλίο του κειμένου από τη σελίδα 263. Συγκεκριμένα, έχουμε την ίδια γραφή της ποιότητας, αλλά δεν προσθέτει τίποτε το παραπάνω στο μυθιστόρημα.

'Ο 'Ηρακλής Λογοθέτης δίνει με τη «Γυναίκα της Πράγας» την οικουμενική γραφή στην ελληνική πεζογραφία. 'Ακόμα, αυτή ή ίδια γραφή επιδέχεται και τη θεατρική θεώρηση και την αντίστοιχη σκηνική δημιουργία.

Γιώργου 'Ανωβολιώτη : «Η ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ».

Μιά σοβαρή πνευματική εργασία παρουσιάζει ο Γιώργος 'Ανωβολιώτης με τη δοκιμιογραφία του.

«'Η καλλιτεχνική ελευθερία».

'Τάχρει μέσα στο κείμενο μιά μεθοδευμένη ανάπτυξη της θεματογραφίας, ή οποία και επιχειρεί αναλυτικά και με μιά προσωπική εποπτεία, την προσέγγιση της διαλεκτικής στον μέγα και συνεχή αυτόν προβληματισμό της σύγχρονης εποχής.

Το βασικό του κείμενο είναι τ' ότι ο συγγραφέας φαίνεται να στέκεται στέρεα στα όσα πιστεύει και αναφέρει έντελως ελεύθερα.

Πέραν όμως απ' αυτές τις σημειώσεις, κρίνουμε τον Γιώργο 'Ανωβολιώτη σαν μιά ποιότητα πνευματικού ανθρώπου και συνείδησης εν έργηγορσει.

Ζαφείρη Στάλιου : «Η ΝΥΧΤΑ ΚΑΙ Η ΕΛΠΙΔΑ».

Στέρεια πεζογραφία στο ύφος και στην τεχνική είναι το βιβλίο «'Η Νύχτα και ή 'Ελπίδα» του Ζαφείρη Στάλιου.

'Ομως στη συνέπεια της αφήγησης θρισκόμαστε μπροστά σ' ένα συντηρητικό προβληματισμό της θεματογραφίας, παρ' όλον ότι ή αναφορά άνήκει στη σύγχρονη κοινωνιολογία.

Γνωρίζουμε την ποιότητα και το εύρος της δόκιμης εργασίας του Ζ.Σ. και πιστεύουμε ότι ή πιο πάνω επισήμανση ίσως και να όφείλεται στη λέξη 'Ελπίδα του τίτλου, ή οποία και παρέμεινε μέσα στο βιβλίο σαν άκτινοβολία παιδείας για μιά οικουμενικότερη αίσθηση ανθρωπιάς, αλλά και ή οποία δεν συνετέλεσε στην ευρηματικότερη διεργασία και έμπνευση.

'Οπόσο είμαστε υποχρεωμένοι να αναφερθούμε και στην ανανέωση που έπαιρει και έπιτυγχάνει ο συγγραφέας στη φράση. Κι αυτό το δεδομένο είναι ή χαρακτηριστική παρουσία και προσφορά του Ζαφείρη Στάλιου στη νεοελληνική πεζογραφία.

'Ανθη Βέργη : «ΠΙΚΡΗ ΣΟ- ΔΕΙΑ».

Με το καινούργιο βιβλίο «Πικρή σοδειά», ο 'Ανθης Βέργης συνεχίζει να παρουσιάζει το προσωπικό του ύφος στην πεζογραφία του.

Στά προηγούμενα βιβλία είχαμε μιά συνολικά άνάμεσα στον συγγραφέα, την αυτοκριτική, τον έσωτερικό μονόλογο και τη μαρτυρία γύρω από θέματα της αγροτικής κυρίως ζωής.

'Η «Πικρή σοδειά» όμως προχωρεί και διεισδύει περισσότερο μέσα στη σύγχρονη κοινωνιολογία της άστικής τάξης.

'Ακόμα, τα συγκριτικά δεδομένα παρουσιάζονται σ' αυτή την αντιμετάθεση ισορροπημένα και έποπτικά πάνω στην πολιτιστική και κοινωνιστική εύασησία της θεματογραφίας.

Πρόσθετα επισημαίνουμε την προσωπική παράθεση της γνήσιας θυμοσοφίας και του σαρκασμού, με τὰ ὁποῖα ἀξιολογεῖ πλουσιότατα ὁ συγγραφέας τὴν πεζογραφία του.

Τὸ διήγημα «Μιά ἀγροτική οἰκογένεια», χάρη στὸν ἐπίκαιρο προβληματισμό του, εἶναι ἴσως τὸ καλὺτερο καὶ τὸ οὐσιαστικότερο στὸ συμβολισμό τῆς γραφῆς.

**Λευτέρη Καρβέλα : «ΣΙΩ-
ΠΕΣ ΚΑΙ ΤΥΨΕΙΣ».**

Ποίηση με ἔμπνευση, με διεργασίες γνήσιου ὑπαρξιακοῦ προβληματισμοῦ, πού καταγράφουν εὐρηματικά τὶς ἐποπεῖες τῆς ζωῆς καὶ τοῦ προσωπικοῦ διαλογισμοῦ πάνω σ' ἓνα «ἐνώπιος ἐνωπίω», εἶναι τὸ βιβλίο «Σιωπὲς καὶ τύψεις» τοῦ Λευτέρη Καρβέλα.

Πρόσθετα θὰ πρέπει νὰ σταθοῦμε καὶ στὴ φαινομενολογία τῆς ποιητικῆς τοῦ Λ.Κ. κι ὅπου διανοίγεται τὸ ὁδοιπορικὸ τῶν ἀνθρωπίνων βιωμάτων ἀπὸ μιὰ τριδιάστατη εὐαισθησία ψυχισμοῦ ἐλάσσονος τόνου. Ὅμως σημειώνουμε ἀκόμα καὶ τὴν παρουσία κάποιας διαλεκτικῆς χωρὶς προσανατολισμούς.

- Τὰ πουλιά πετοῦσαν ἀνάστροφα
σημαδεμένα ἀπὸ πλήξη
καὶ τὴν τιμὴ τοῦ ἀγοραστῆ τους. Σ. 11
- Μείναμε ἐκεῖ
εὐθραυστες μέρες
μικρὲς φωνές. Σ. 12
- Πῶς νὰ συνηθίσουμε τὸ θάνατο;
ἐλέημων πάντα ὁ χρόνος. Σ. 17
- Πάλι στάξεις τύψεις
σεμνή μου ἔκφραση. Σ. 33

ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

**Ἡλίας Σιμόπουλου : «ΑΡ-
ΚΑΔΙΚΗ ΡΑΨΩΔΙΑ».**

«Τῆς ἔπαρσης τὴ φλόγα σβῆσε / καὶ τὰ πλανέματα τοῦ νοῦ / Τοῦ τρισεγγάλου ὠκεανοῦ / σταγόνά τῆς σταγόνας εἶσαι / Ὅμως στοχάσου: Τρισεγγάλαι / γιὰ νὰ

στηθοῦν ὠκεανοὶ / ἢ μιὰ σταγόνά ἢ ταπεινὴ / φτάνει νὰ ομίξει με τὴν ἄλλη».

Πράγματι, ἐλάχιστο εἶναι, μόνο τὸ «ἐγὼ» τοῦ καθένα. Κι εἶναι ντροπὴ νὰ νιώθεις «ἔπαρση» γιὰ τὸ «ἐγὼ» σου, ὄντας ἔξω ἀπ' τὸ ἀνθρώπινο σύνολο. Ὅμως ὁ καθένας δικαιούται νὰ νιώθει, ὠκεανός, ἂν ἔχει συνειδητὰ ἐνταγμένο τὸ «ἐγὼ» του στὸ «ἔμεις». Γιατί, μόνο μέσα στὸ πλῆθος ὑπάρχει δύναμη ἀθανασίας ὅμοια μ' αὐτὴ πού ὑπάρχει στοὺς ὠκεανούς.

Ὁ Πολύβιος Ἰσαριώτης, γιὰ τὸν Ἡλία Σιμόπουλο, εἶναι τὸ σύμβολο μιᾶς τέτοιας δυνάμεις, πού ἀπορρέει ἄμεσα ἀπ' τὴν ὑποδειγματικὴ ἔνταξη τοῦ «ἐγὼ» του στὸ «ἔμεις». Γι' αὐτό, ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει καὶ μετὰ τὸ θάνατό του, ὅπως ὑπάρχει καὶ τὸ πλῆθος πού μ' αὐτὸ δέθηκε ὑπηρετώντας το. Αὐτὴ ἡ ὑπαρξὴ του ἐκφαίνεται ὄχι μόνο μέσα ἀπ' τὴν ὅποια ἱστορικὴ κατάδειξη, ἀλλὰ προπάντων μέσα ἀπ' τὸ τραγούδι ὅσων τὸν ἀγάπησαν γιὰ τὶς πράξεις του. Μέσα ἀπ' τὴν ποίηση πού ἀποτελεῖ καὶ τὴ σπουδαιότερη μαρτυρία τῆς ὑπαρξῆς κάθε ἡρωικῆς μορφῆς ἀξίας νὰ ὑμνηθεῖ. Τέτοια ποίηση εἶναι ἡ «Ἀρκαδικὴ Ραψωδία» τοῦ Ἡλία Σιμόπουλου, πού στεφανώνει «τ' ἄξιο παλληκάρι» μαζί με τὴν ἴδια τὴν ἐλευθερία:

«Ἀδάκρυτο κι ὀλόφωτο μὲς στὸν ἀνθὸ τῆς νιότης / ἢ λευτεριά στεφάνωσε τὸν πιδ λεβέντη γιὸ της / καὶ δίπλα τ' ὄνομα σεμνά: Πολύβιος Ἰσαριώτης».

Μόνο ἡ μάνα δὲν μπορεῖ νὰ βιώσει μέσα της αὐτὴ τὴν ἀξία τῆς ἐλευθερίας. Ὁ τρισμέγιστος πόνος γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ παιδιοῦ τῆς δὲν ἀφήνει τέτοια περιθώρια στὴ δική της ψυχὴ. Στὸν ἐσωτερικὸ τῆς κόσμου συντελεῖται ἡ ἴδια ἡ βίωση τοῦ θανάτου, πού λυτρώνει τοὺς ἄλλους μέσα ἀπ' τὴ θυσία, ὄχι ὅμως καὶ τὴν ἴδια:

«Γιατί δὲν ἄκουες, γίόκα μου, τὴ μάνα πού σ' ἐγέννα; / Κι ἂν ἔρθει τώρα ἡ λευτεριά πούν' ὅλα ρημαγμένα / τί νὰ τὴν κάνω, ἀγόρι μου γλυκό, χωρὶς ἐσένα;».

Γιὰ τὴ μάνα δὲν ὑπάρχει σκοπὸς στὴ ζωὴ της μετὰ τὸ θάνατο τοῦ παιδιοῦ της.

Γιατί, μιά μάνα δὲν ζεῖ ποτὲ τίποτα γιὰ τὸν ἑαυτὸ της, ἄρα οὔτε κι αὐτὴ τὴν ἔλευθερίαν ποὺ ἔρχεται μὲ τὴ θυσία τοῦ σπλάγχνου της. Μιά τέτοια θυσία εἶναι ὁ δικός της θάνατος καὶ μάλιστα ὁ χειρότερος ἀπ' ὅλους τοὺς θανάτους, ἀφοῦ ἡ ζωὴ μέσα της δὲν ὑπάρχει παρὰ μονάχα γιὰ νὰ τὸν βιώνει. Ἔτσι, ἡ ἴδια, μπροστὰ στὸ θάνατο τοῦ γιοῦ της, δὲν εἶναι παρὰ ἡ «ζωὴ ἐν τάφῳ», γιατί τώρα δὲν τῆς μένει καμιὰ χαρὰ ποὺ νὰ τὴν κρατᾷ ἔξω ἀπ' τὸ μνήμα τοῦ γιοῦ της:

«Γιὰ ποιόν τὰ βράδια τώρα πιά τὸ τζάκι μας ν' ἀνάψω; / Ποιανὸν νὰ ψήσω τὸ φαγί, τὴ φορεσιὰ νὰ ράψω; / Δὲν κλαίω πιά: δὲ μοῦμειναν δάκρυα γιὰ νὰ κλάψω».

Καμιὰ μάνα, λοιπόν, ὅχι μόνο δὲν διακρίνεται στὸν πόλεμο, ἀλλὰ οὔτε καν ζεῖ, ἀφοῦ εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ σηκώνει στοὺς ὤμους της τὸ βάρος ὅλων τῶν θανάτων. Ἡ ἀνάσταση μέσα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς κατασκευασμένους θανάτους ἔχει πάντα τὸ πρόσωπο τῆς εἰρήνης. Τὸ πρόσωπο τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας, ποὺ βασίζεται στὴν ἐννοια τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Ὁ ποιητής, γι' αὐτὴ τὴ μεγάλη στιγμή, ποὺ ἀναμένεται μὲ ἀγωνία μέσα ἀπ' τοὺς αἰῶνες, ζητᾷ τὸ «μεγάλο χρησμός» ἀπ' τὴν ἱερατὴν καρδιά του, ἀλλὰ κι ἀπ' τὴ συλλογικὴ καρδιά τῶν λαῶν:

«Κ' εἶπα: θεὸ νάρθει πιά ἡ στιγμή τὸ Μίσος νὰ πεθάνει / κ' ἡ ἀγάπη νὰ μᾶς κυβερνᾷ; Κι ἀπὸ μακριὰ μοῦ ἐφάνη / πὼς ἔφτασε ὁ ἀντίλαλος: Ὅπου καὶ νὰ 'ναι φτάνει».

Ναί. Αὐτὴ ἡ «Ἀρκαδικὴ Ραψωδία» τοῦ Ἡλία Σιμόπουλου, εἶναι τελικὰ μιὰ ὑπόσχεση τῶν ζωντανῶν, στοὺς νεκρούς, ὅτι ἡ ἀνάσταση, ποὺ περιμένουν, ἔρχεται.

Δέσποινας Πολυχρονίδου : «ΣΥΜΠΑΝΤΙΚΑ».

Ἡ διάθεση κάποιου νὰ διεισδύσει στοὺς χώρους τοῦ Σύμπαντος ἀποτελεῖ πρὶν ἀπ' ὅλα μιὰ γνήσια ποιητικὴ παρόρ-

ρηση. Τὴν ἔκφραση αὐτῆς τῆς διάθεσης, ἀλλὰ καὶ τὴν αἴσθησι τῆς διείσδυσης στὸ συμπαντικὸ δέος, διαπιστώνουμε στὴν ποιητικὴ συλλογὴ τῆς Δέσποινας Πολυχρονίδου μὲ τὸν εὐλογο τίτλο «Συμπαντικά».

Ἡ ποιήτρια νιώθει νὰ τὴν ἐλκύει ὁ «οὐρανός», ὅχι βέβαια μέσα ἀπ' τὴ χιλοεκρασμένη μεταφυσικὴ ἔννοια ποὺ τοῦ ἔχουν προσδώσει, ἀλλὰ μέσα ἀπ' τὴ μαγεία τοῦ ἀγνωστού. Γιὰ τὴ Δέσποινα Πολυχρονίδου, τὸ Σύμπαν εἶναι ἡ ἀχανὴς ἄπλα τοῦ ὕψους, ποὺ γεννᾷ πάντα κάτι τὸ καινούργιο μπροστὰ στὴν ἀνθρώπινη δίψα γιὰ γνώση παρθενικῆ. Ἔτσι, ὅλες οἱ ἐσώτατες «δονήσεις» τῆς κατακυλοῦν στῶν ἄστρων τῶν Μαλειούχου ν' ἀφουγκραστεῖ τὸ πρῶτο κλάμα». Τελικὰ ἀγγίζει τὴς ἴδιες τὴς «ἐκτοκτικές» της, ποὺ τῆς ἐπιτρέπουν ὅμως νὰ νιώθει ἔνα μὲ τὸ Σύμπαν. Ἀφήνεται λοιπὸν σ' αὐτὲς ψελλίζοντας:

«Χαμόγελο / στὰ πεδία τῶν ἄστρων / τ' ἄπλωμά μου».

Διαδοχικὰ ὅμως προσγειώνεται, ἀνασυντάσσοντας τὴς δυνάμεις της γιὰ μιὰ καινούργια ἀποκορύφωση. Θά 'λεγε κανεὶς, ὅτι αὐτὴ ἡ ἐπανάληψη εἶναι αἰσθησιακὰ ἐρωτική:

«Πάνω μου τ' ἄστρα / θίασος σατύρων / καὶ χειροκροτῶ / καὶ φλέγομαι ν' ἀρπαχτῶ / στὸ χορὸ τους».

Ἡ ποιήτρια διαισθάνεται ὅτι δὲν εἶναι ἀμελητέα σὲ σχέση μὲ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Σύμπαντος. Ἀπεναντίας, νιώθει τὸ Σύμπαν νὰ ἐκφράζεται μέσα ἀπ' τὴ δική της Συνείδηση:

«Σημεῖο Σύγκλησης / τῆς λειτουργίας τοῦ Σύμπαντος / ἐγὼ ἡ Συνείδηση».

Κι εἶναι πράγματι ἡ μαρτυρία τῆς ὑπαρξῆς του, ἀφοῦ ἔτσι κι ἀλλιῶς δὲν μένει νὰ δικαιωθεῖ μέσα ἀπ' τὴν πέτρα, ἀλλὰ μέσα ἀπ' τὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου καὶ μάλιστα ὅταν αὐτὸς εἶναι ποιητής. Ἡ Δέσποινα Πολυχρονίδου, διεισδύοντας μ' ὅλη τὴ δύναμη τῆς δημιουργικῆς της

φантаσίας στη δομή του, αποδέχεται αίσθαντικά αλλά και πέμπει τη μεγαλοσύνη του, τὸ δέος τῆς σιωπῆς του:

«'Απ' τῆς σιωπῆς σου τὴ θρονιὴ /
πάντα πρωτόγνωρα / ἔλκομαι»

Λέει συνομιλώντας μαζί του. Ἡ ψυχὴ τς διεισδύει παντοῦ. Μέσα ἀπ' τὶς ἐκστάσεις τῆς, συναγωνίζεται κάθε κίνηση, κάθε ταχύτητα, «τρυπᾷ τὸν ἥλιο» κι ἐπιστρέφει «μὲ τὴ γεύση λιασμένου βόταλου». Ὡσπου κάποτε ἀποκτᾷ πλήρη γνώση ὅτι εἶναι ἤδη στὴν πραγματικότητα, κι ὅχι μόνο μέσα ἀπ' τὴν ψευδαίσθηση τῆς ἔκστασης, ἕνα μὲ τὸ Σύμπαν. Ὅτι εἶναι τὸ ἴδιο τὸ Σύμπαν σὲ σμικρογραφία. Ἀκόμα, ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἀστέρι καὶ τὸ κῶμα τῆς φῶς. Φτάνει νὰ τὴ δεῖς μὲ τὰ μάτια τῶν ἀστροναυτῶν, μὲ τὰ μάτια τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, κι ὅχι μέσα ἀπ' τὸν «Πόλεμο τῶν ἀστρων» ποὺ σχεδιάζουν οἱ μαθητευόμενοι μάγοι τοῦ Κακοῦ.

Αὐτὴ τὴν ἄλλη ὄραση, ποὺ χρειαζόμαστε νὰ δοῦμε τὴν ἐνότητά μας μὲ τὸ Σύμπαν, καλλιεργεῖ μέσα μας ἡ Δέσποινα Πολυχρονίδου, μ' ὅλο τὸ φῶς τῆς ποιήσῃς τῆς.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΒΙΔΑΣ

Σ ω τ ῆ ρ η Ζ ο ῦ μ π ο υ : «ΑΠΑΝ-
ΤΑ», Γιάννινα 1985.

...Πνέματα καὶ γυράζουνε στῆς γῆς
[νὰ ξαναζήσουν
οἱ ἀρχαῖοι θεοί· στὸ ριγῆλδ τὸ φύσημα
[μῖας αὔρας
τοὺς νιώθουμε νὰ ὀλογυρνᾶν στὴν πλα-
[τωσιὰ τοῦ κόσμου,
γύρω κι ἀπάνω στοὺς ναοὺς καὶ μὲς
[στ' ἀπομεινάρια,
τ' ἀρχαίου ἱεροῦ καὶ τῶν βωμῶν τὰ
[λιθαρένια ἀκόνια.

Εἶναι κρίμα ποὺ ἡ κακοτυχία κατάφαγε
μὲ τὴ φωτιά τὸν πνευματικὸ μόχθο τοῦ
ἀρχαιολάτρη μυστικοῦ καὶ λυρικοῦ, μακα-
ριστοῦ Σωτήρη Ζούμπου. Σεμνὸς ἐργάτης

τοῦ πνεύματος, εἶχε συνθέσει τὸν «Ἔμνο
τοῦ Διὸς καὶ τῆς Δωδώνης», ποίημα πολύ-
στιχο, ὅπως ἄλλωστε τὰ περισσότερα δημι-
ουργήματά του.

Δύο εἶναι οἱ συντελεστὲς τῆς ἔκδοσης
τῶν ἔργων τοῦ Σ. Ζούμπου: ἡ λόγια θυ-
γατέρα του Ἀγγελικὴ καὶ ὁ λογοτέχνης
Λάμπρος Μάλαμας, ὁ ὁποῖος σὲ εἰδικὸ ἀ-
ξιολογικὸ σημεῖωμα ἀποφαίνεται: «...οἱ
ἀληθινοὶ ποιητὲς σὰν τὸ Σωτήρη Ζούμπο,
γίνονται πάνω ἀπ' ὅλα ρεαλιστὲς καὶ ἀγω-
νίζονται γιὰ τὴ μεταμόρφωση καὶ τὴν κα-
λυτέρευση τοῦ κόσμου· γιὰ ἕνα κόσμο πλα-
τιᾶς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ λύτρωσης
ψυχῶν».

Ἀλήθεια, ὁ σεβαστὸς σὲ ὅλους Σ.Ζ.,
ἀφιέρωσε ὅλη του τὴ ζωὴ γιὰ τὸ λαό, τὸν
ἄνθρωπο, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἡπειρο, μὲ πρῶτο
κυρίαρχο μέλημα τὰ ἀγαπημένα του Γιάν-
νινα. Αὐτὴν τὴ θετικὴ συμβολὴ του στὴν
πολιτιστικὴ ἀνάπτυξη τῆς ἀρχέγονης πε-
ριοχῆς μας, σκιαγραφοῦν μὲ χυμώδη λόγο
οἱ λογοτέχνες Ἀρσένης Γεροντικός, Κώ-
στας Λαζαρίδης, Τάκης Σιωμόπουλος, Ἰ-
ωάννης Ν. Νικολαΐδης, Γιώργος Βρέλλης
καὶ Κώστας Νικολαΐδης, σὲ εἰδικὰ κείμε-
να - ἀφιερῶματα.

Ἐπῆρξε πολυδύναμη μορφή ὁ Σωτήρης
Ζούμπος. Τὴν πολυδιάστατη πνευματικὴ
του προσωπικότητα: «φιλόρραχος, ἡθογρά-
φος καὶ λαογράφος καταστάς» καὶ κατὰ
τὸν χαρακτηρισμὸν πάντων «ἡ ζῶσα καὶ
κινουμένη ἱστορία τῆς πόλεως», ἀποδίδουν
μὲ μεθοδικότητα τὰ «Ἀπαντα», γιατί, ἐ-
κτὸς ἀπὸ τὰ διασωθέντα ποιήματα, περι-
λαμβάνουν τὰ ἡθογραφικὰ του διηγήμα-
τατὰ, τὰ λαογραφικὰ ἰδιωματικὰ καὶ ἱστο-
ριοδιφικὰ ἀφηγήματα (γιαννιώτικα τοπω-
νύμια - ἀρχοντικά Ἰωαννίνων) καὶ ἕνα
πλήθος φωτογραφιῶν — δείκτες τῆς πο-
ρείας τοῦ ποιητῆ, ἀλλὰ καὶ τῆς πνευμα-
τικῆς ζωῆς τῆς Ἡπείρου γενικότερα.

Ἡ Ἀγγελικὴ Ζούμπου προσέφερε ὑψι-
στη ὑπερσσία στὴν πνευματικὴ μας ἱστο-
ρία μὲ τὴ δημοσίευση τῶν «Ἀπάντων» ἐνὸς
μύστη τῆς γνώσης καὶ τῆς ἀλήθειας. Κυ-
ρίως τοῦ ποιητῆ μὲ τὰ ἐθνικὰ ὁράματα
καὶ τὴν ἀρχαϊότητα ἐμπνευση:

...Κι ἀκολογáει κλαψιάρικα καὶ σὰν
[θλιμμένος τόνος

μὲς στῆς δρυὸς τ' ἀνέμισμα καὶ στῆς
[φυγὸς τὸ θρόισμα,
χρησιμὸς καὶ φεύγει ἀζήγητος καὶ χά-
[νεται καὶ σθηέται.

Ὁ δικὸς του, ὅμως, χρησιμὸς — ἐλληνι-
κὸς καὶ ἡπειρωτικὸς — θὰ τὸν κρατεῖ πάν-
τα ζωντανὸ στὴ σκέψη μας καὶ διδάχο τῆς
μνήμης μας.

**Ἀρχιμ. Ἰωαννίκιου: «Ο
ΚΑΥΣΟΚΑΛΥΒΗΣ».**

«Υπάρχει μιὰ τρέλλα ποὺ κάνει τοὺς
ἀνθρώπους Ἀγίους. Στὰ μάτια τοῦ Θε-
οῦ εἶναι ἡ πιὸ καθαρή λογικὴ καὶ ἀξι-
ζει περισσότερο κι ἀπὸ τὴν πιὸ κρυστάλ-
λινη ὀρθοφροσύνη. Εἶναι ἡ τρέλλα τῆς-
ἀγάπης! Αὐτὴ ἡ ἀγία τρέλλα ἔκανε τὸν
Ἅγιο Μάξιμο τὸν Καυσοκαλύβη ν' ἀγα-
πᾷ τὸν Χριστὸ περισσότερο ἀπὸ τὴν κα-
λύβα του».

Ὁ Ἅγιος Μάξιμος γεννήθηκε στὴ
Λάμψακο, κοντὰ στὴν Καλλίπολη, τὸ
1270. Βαπτίσθηκε Ἑμμανουήλ. Ἀπὸ μι-
κρὸς εἶχε χρησιμὸς τὸ πάθος. Ψαλμω-
δία καὶ προσευχὴ ἡ ἀγωγή του. Ἡ δω-
ρεὰ καὶ ἡ σφραγίδα τοῦ Ἁγίου Πνεύμα-
τος ἦταν φυτεμένα μέσα στὴν καρδιά του.
Καὶ ἀκολούθησε τὸ δρόμο τοῦ φωτός:
«Ἐν τῷ φωτὶ Σου ὀψόμεθα φῶς!». Ἐ-
κάρη μοναχός. Ἀσκήτησε στὸν ἡλιόβλη-
το βράχο τοῦ Ἄθω. Μία ὑπῆρξεν ἡ δι-
δαχὴ του: «Ζητᾶτε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ
καὶ τὸν φωτισμὸ Του!». Μονάχα ἔτσι ἡ
Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος φέρνει τὴν
τελειότητα καὶ ἀγιάζει τὸν ἄνθρωπο.

Πνευματοφόρο κέντρο τῆς ζωῆς τοῦ
Ἁγίου ἡ Νοερὰ Προσευχὴ: «Ἀδιάλειπτος
γὰρ ἔστι προσευχή, τὸ τὸν νοῦν ἔχειν ἐν
εὐλαβείᾳ πολλῇ καὶ πόθῳ προσκείμενον
τῷ Θεῷ καὶ τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ ἀεὶ ἀπο-
κρέμασθαι...» (Μάξιμος Ὁμολογητής).
Εἶναι ὁ θεῖος φωτισμός. Εἶναι ἡ θεωρία
μὲ τὴν ὁποία τὸ Ἅγιο Πνεῦμα πηγαινέει
τὸν προερχόμενο «σὲ κάποια ἄλλη ἀνέκ-
φραστη κατάσταση καὶ ὁμιλία θεϊκή». **Πράγματα.** Ὅταν τὸ πνεῦμα κατοικήσει
σ' ἓνα ἄνθρωπο, ἡ προσευχὴ δὲν στα-

ματὰ καθόλου. Καθημερινὰ τὰ χέρια τοῦ
Ἁγίου ἦταν ὑψωμένα στὸν οὐρανό. Αὐτὸ
λαμπάδες ἀναμμένες ἦταν ποὺ κατέβα-
ζαν στὴ γῆ τὸ θεῖο ἔλεος. Καὶ γνώση θεϊ-
κὴ. Ὁ οὐράνιος ἄρτος τὸν κόσμησε μὲ
τὰ χαρίσματα τῆς διοράσεως, προοράσεως
καὶ προφητείας. Μαζί, φυσικά, μὲ ἀπό-
λυτη ἀμεριμνία καὶ θαυμαστὴ ἀκτημοσύ-
νη. Ὁ λόγος του εἶχε τὴν εὐλογία τῆς
Χάριτος:

«Ζωή, χωρὶς ἀγάπη, εἶναι κόλαση. Ἀ-
γάπη εἶναι ὁ Θεός.» ἢ «Ὅλα τὰ κακὰ
στὸν κόσμον τὰ φέρνει ὁ ἐγωισμός. Καὶ ὅ-
λες τὶς εὐλογίες ἡ ταπείνωση». Κατέκρι-
νε τὴν ὀλέθρια ἀνθρωπαρέσκεια καὶ τὴν
κενοδοξία. Φανέρωνε τὰ ὅπλα τοῦ Κα-
κοῦ: δειλία, φόβο, ἀπελπισία, ὑπερηφά-
νεια, γιὰ νὰ γίνει ἡ Νήψη «φυλακὴ νο-
ός». Μὲ τὴ σεβάσμια σιωπὴ καὶ τὸ καρ-
διακὸ δάκρυ τὸ Πνεῦμα μεταβάλλει τὸ
Νοῦ σὲ φῶς!

Ὁ πατέρας Ἰωαννίκιος ἔχει τὸ χάρι-
σμα τῆς ἀμεσότητας. Ὁ περίτεχνος λό-
γος του κατηχεῖ μὲ τὴν ἀπλότητα τῆς ἀ-
λήθειας. Ξέρει νὰ φέρνει στὸν πολυμέρι-
μο κόσμον, φάρο ἀέιφωτο, τὴν ὁσιακὴ
μαρτυρία. Ἡ φωτισμένη σκέψη του ἡμε-
ρώνει τὴν ψυχὴ.

Πρέπει, τέλος, νὰ ἐξάrouμε τὶς συνε-
χεῖς ἐκδόσεις τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παντο-
κράτορος Ὡρωποῦ Ἀττικῆς, γιατί, στη-
ριγμένες στὴν Ὁρθόδοξη Πίστη, ἀποτε-
λοῦν σπέρματα ἀγιότητας. Μακάρι νὰ
πέσουν σὲ ἀγαθὴ γῆ. Ὁ «Καυσοκαλύβης»
εἶναι προσφορά τῆς Μονῆς γιὰ ὅσους θέ-
λουν νὰ κοινωνήσουν τὶς φωτολαμπεῖς
μαρμαρυγὲς τοῦ Πνεύματος. Γιὰ ὅλους
μας...

ΝΙΚΟΣ Α. TENTAS

Π. Δ. Μαστροδημήτρη:
«ΠΕΝΤΕ ΔΟΚΙΜΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΟ-
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ», Ἐκδό-
σεις «Λύχνος», Ἀθήνα 1987, σ. 80,
σ. 176.

Ὁ ὅρος «δοκίμιο» περιγράφει τὶς ἀπό-
πειρες ποὺ κάνει ὁ μελετητὴς νὰ προσδιο-

ρίσει τὸ νόημα τῶν ἀφηρημένων ἐννοιῶν - ἀξιών τῆς ζωῆς, τῆς τέχνης, τοῦ πολιτισμοῦ· ἕνα δοκίμιο γιὰ τὴ λογοτεχνία ἀποβλέπει στὴν ἀνάλυση τῶν αἰσθητικῶν παραμέτρων τοῦ κειμένου ἢ τῆς «ποιητικῆς» δυνάμεις τοῦ συγγραφέα· τὰ Πένητεδοκίμια τοῦ καθηγητῆ Π. Δ. Μαστροδημήτρη πρέπει ἐπομένως νὰ νοηθοῦν ὡς ἰσαριθμὲς προσπάθειες νὰ δοκιμαστῇ (= ἐξεταστῇ) ἡ λογοτεχνικὴ ἀξία ὁρισμένων κειμένων. Ταυτόχρονα ὁ ὅρος «δοκίμιο» συμπεριλαμβάνει καὶ τὴ δοκιμασία, στὴν ὁποία ὑποβάλλεται ὁ μελετητής, γιὰ νὰ καταδείξει τὴν ἐπάρκειά του στὴ σύλληψη καὶ ἀνάλυση τοῦ θεματός του.

Αὐτὴ ἡ δευτέρη διάσταση δὲν ἔχει ξεφύγει ἀπὸ τὴν προσοχὴ τοῦ κ. Μαστροδημήτρη: «Τὰ Πένητεδοκίμια (...) σημαδεύουν μιὰν ἐπέκταση τῶν μελετῶν μου πρὸς σφαιρικότερες θεωρήσεις, ἀποβλέποντας στὴν ἀνάλυση κυρίως τῶν αἰσθητικῶν παραμέτρων μιᾶς σειρᾶς κειμένων τῆς πεζογραφίας μας», σημειώνει ὁ ἑδῆος στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου. Τὰ κείμενα αὐτὰ εἶναι: (1) «Ἀπὸ τὸν πρῶμο ἀντιρομαντισμὸ τῆς πεζογραφίας στὴν ὥριμη ἀνταπόκριση τῆς ποίησης»: Π. Καλλιγὰ Θάνος Βλέκας, Ἀωνύμου Ἡστρατιωτικὴ ζωὴ ἐν Ἑλλάδι, ὁ «Πρόλογος» τῆς Φλόργερας τοῦ Βασιλιᾶ τοῦ Κωστὶ Παλαμά καὶ ἡ Ἱερά Ὁδὸς τοῦ Ἀγγέλου Σικελιανοῦ. (2) «Ὁ Ἀνδρέας Καρκαβίτσας καὶ ἡ ἐλληνικὴ λογοτεχνία στὸν 19ο αἰῶνα» (στὰ ἀγγλικά). (3) «Τὸ πεζογραφικὸ ἔργο τοῦ Φῶτη Κόντογλου». (4) «Τὸ πεζογραφικὸ ἔργο τοῦ Γιώργου Π. Δενδρινοῦ». (5) «Ἡ ἐξέλιξη καὶ τὰ ὕστερα ἐνδιαφέροντα τοῦ Γιώργου Θεοτοκά».

Κοινὸ σημεῖο ἀναφορᾶς τῶν πέντε αὐτῶν δοκιμίων εἶναι τὸ ζήτημα τῆς θέσης τοῦ ἐλληνισμοῦ μέσα στὸν νεώτερο πολιτισμὸ μας, ὅπως ἐξεκρίσεται ἀπὸ τὴν πρῶμην φάση τοῦ μυθιστορήματος στὸν 19ο αἰῶνα ὡς τὴ γενιὰ τοῦ '30. Καὶ ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ ἀντικατοπτρίζει τὶς ἱστορικὲς ἀναζητήσεις, πραγματοποιήσεις καὶ μεταπτώσεις τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας, ἐνῶ ταυτόχρονα συμβάλλει καὶ ἡ ἴδια στὴν ὁρίμανση

τῆς νεοελληνικῆς συνείδησης καὶ στὴ διαμόρφωση μιᾶς συνθετότερης πνευματικῆς ζωῆς.

Κατὰ συνέπεια, ἡ οὐσιαστικὴ ἀξία αὐτῶν τῶν δοκιμίων ἔγκειται στὸ ὅτι μπορεῖ νὰ χρησιμεύσουν καὶ ὡς «ἀπαρτισμένες» συμβολὲς καὶ ὡς ἐναύσματα γιὰ τὴ συνέχιση τοῦ κύκλου τῆς ἔρευνας. Ὁ ἀναγνώστης, ὅστόσο, θὰ ἔχει νὰ ἀπολαύσει καὶ τὴν ἐνάργεια τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου τοῦ συγγραφέα.

ΚΩΣΤΑΣ ΣΑΡΔΕΛΗΣ

Κώστας Σαρδέλης: «Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΕΘΝΕΓΕΡΣΙΑΣ ΤΟΥ '21».

Τὸ Ἔθνος μας ἔχει ζήσει καὶ τραγικὲς περιπέτειες στὴ μακράϊωνα πορεία του. Ὅρισμένες ἀπ' αὐτὲς ἦταν ἀποφασιστικὲς γιὰ τὴν ὑπαρξὴ του. Ἡ μεγάλη νύχτα, πὺ μέσα στὸ ζόφο τῆς ἀπειλήσε νὰ ἀφανίσει τὴν Ἑλλάδα, ἦταν ἡ θάρβαρη τουρκικὴ σκλαβιά αἰῶνων. Ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι σήμερα ἡ κορυφαία θυσία τοῦ Γένους γιὰ τὴν Πίστη καὶ τὴ Λευτεριά εἶναι ὁ ξεσηκωμὸς τοῦ 1821. Ὁ αὐθεντικὸς καὶ ὑπεύθυνος Ἑλληνας τοῦ καιροῦ μας πιστεύει, μέσα στὴ δίνη τῆς ρευστῆς ἐποχῆς μας, στὴν παραπάνω ἀλήθεια.

Ποιά ἦταν ἡ πραγματικὴ εἰδὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ '21; Ἐπιστημονικὰ τεκμηριωμένη ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα μᾶς δίνει τὸ βιβλίο: «Ὁ χαρακτήρας τῆς Ἐθνεγερείας τοῦ '21» τοῦ Κώστα Σαρδέλη, σελ. 66, Ἀθῆναι, πὺ πρόσφατα κυκλοφόρησαν οἱ γνωστὲς ἐκδόσεις «Ἀστέρως» Ἀλ. καὶ Ε. Παπαδημητρίου.

Πρόκειται γιὰ μελέτη τοῦ γνωστοῦ ἱστορικοῦ, ἐρευνητῆ καὶ λογοτέχνη, πὺ τιμήθηκε ἐπᾶξια μὲ βραβεῖο Λογοτεχνίας ἀπὸ τὸ Κράτος καὶ ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία Χριστιανικῶν Γραμμάτων (1987), πὺ φωτίζει γνωστικὰ τὸ θέμα του μὲ τεκμήρια.

Τὰ κεφάλαια τῆς μελέτης εἶναι: α) Ὡς μία βροχὴ ἔπεσεν εἰς ὄλους μας ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐλευθερίας. β) Ἡ θέση καὶ

ή ευθύνη της "Υδρας στην άρχη της 'Ελευθερίας. γ) Κοσμάς ο Αίτωλός ο Προεστώς είναι ώσάν πατέρα και δ) Κείμενα από τα πρακτικά των συνεδριάσεων της Βουλής. Τα κείμενα συνοδεύουν χρήσιμες σημειώσεις και έκτενης βιβλιογραφία.

Το θέμα δὲν είναι καινούργιο· πρωτοεμφανίστηκε μαζί με την 'Επανάσταση του 1821 και ή τότε ήγεσία του Γένους μας προσδιορίζει τὸ σκοπὸ της.

«Ὁ κατὰ τῶν τυράννων πόλεμος ἡμῶν μακρὰν τοῦ νὰ στηρίζεται εἰς ἀρχὰς δημιουργικὰς καὶ στασιώδεις ἢ ἰδιοτελεῖς... εἶναι πόλεμος ἱερός, τοῦ ὁποῖου μόνη αἰτία ἐνίαι ἡ ἀπόκτησις τῶν δικαίων τῆς προσωπικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, τῆς ἰδιοκτησίας, τῆς τιμῆς». (Α' 'Εθνοσυνέλευση τῆς 'Επιδαύρου).

«Ἡ ἐθνικὴ τῶν 'Ελλήνων ἀνεξαρτησία ἀποφασίζεται ἀπὸ τὸ θεῖον δίκαιον, διότι ὁ πόλεμος αὐτῶν εἶναι θρησκευτικός· ἄλλως ἤρκει ν' ἀρνηθῶσι τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ καὶ εὐθὺς ἐλάβανε τέλος ἡ πάλῃ τῶν...» (Ν. Σπηλιόδου, 'Απομνημονεύματα, τόμος Β' [1972], σ. 576).

«Αἱ ἐπαναστάσεις τῆς φωτισμένης Εὐρώπης γίνονται ἀπὸ ἓν μέρος τοῦ "Εθνους κατὰ τοῦ λοιποῦ" (Σ.Σ. εἶναι, δηλαδή, ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ ὄχι μεταξὺ ξένων), ἀλλ' εἰς τὴν 'Ελλάδα εἶναι ἅπαντες σύμφωνοι κατὰ τῶν ξένων... Εἰς τοὺς πολέμους τῆς ἐπαναστάσεώς μας (Σ.Σ. ἐννοεῖ τὴν γαλλικὴ ἐπανάσταση) ἡ Θρησκεία εὐρίσκεται ἀπὸ τὸ ἓν μέρος καὶ ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τὸ ἄλλο· ἀλλ' ἐδῶ (Σ.Σ. δηλαδὴ στὴν 'Ελληνικὴ ἐπανάσταση) εἶναι ἐνωμένα καὶ τὰ δύο τοῦτα ἱερὰ ὀνόματα· ὁ 'Ελληνικὸς στρατὸς ὁδηγεῖται ἀπὸ τὰς σκιὰς τῶν ἁγίων μαρτύρων...», Κοραῖς, "Ἀπαντα τὰ πρωτότυπα ἔργα... ἔκδ. Γ. Βαλέτα, τομ. Α 1, σελ. 77, «Σάλπισμα πολεμιστήριον».

Μὲ αὐτὲς καὶ πολλὰς ἄλλες αὐθεντικὰς θέσεις σκιαγραφεῖται καὶ οἰκοδομεῖται στὶς ψυχὰς μας ἡ ἀντικειμενικὴ εἰκόνα τοῦ Χαρακτῆρα τῆς 'Εθνεγερσίας τοῦ '21. Μὲ τὴν ἀλήθεια θεμελιώνεται ἡ ἐλευθερὴ καὶ ἀξιοπρεπὴς κοινωνία τοῦ 2000 μ.Χ. Οἱ πρωτογενεῖς πηγές, ποὺ ἀ-

ναφέρονται στὴ μελέτη γιὰ τὸν 'Ιερὸ 'Αγώνα τοῦ Γένους, βοηθοῦν στὴν ἀντικειμενικὴ ἐκτίμηση.

Ἡ μελέτη τοῦ κ. Σαρδελῆ εἶναι ὑπεύθυνη, ἀντικειμενικὴ καὶ χρήσιμη. Μᾶς βοηθεῖ στὴ σωστὴ γνώση καὶ ἐκτίμηση τῶν θυσιῶν τοῦ Γένους.

Δ η μ ή τ ρ η Γ ι ά κ ο υ : «ΚΑΛΗ ΣΟΥ ΝΥΧΤΑ, IBAN...», Διηγήματα.

Τὸ ἐπιτυχημένο βιβλίο συναρπάζει τὸν ἀναγνώστη καὶ τὸν κρατάει δέσμο ἀπὸ τὴν πρώτη μέχρι τὴν τελευταία σελίδα. Ἡ τέχνη τοῦ λόγου: μὲ τὴ σημαδιακὴ λεπτομέρεια, τὸ ξέσπασμα τῆς καρδιάς, τὴν ἀνάερη φαντασία, τὴν ἀφηγηματικὴ ἄνεση, τὴ δύναμη καταγραφῆς συναισθηματικῶν ἀποχρώσεων καὶ τοῦ στοχασμοῦ, τὴν κάποια εἰρωνεία, ὅταν χρειάζεται, γενικὰ τὰ μυστήρια τοῦ ἐντεχνου λόγου χαρακτηρίζουν τὸν ἀξιόλογο λογοτέχνη. Αὐτὸς καταφέρει νὰ μᾶς τοποθετῇ ἀντικρουσὰ στοὺς συνανθρώπους μας καὶ συχνὰ στὸν ἑαυτό μας μὲ στόχο τὴν αὐτογνωσία, ποὺ τόσο ἔχει ἀνάγκη ἡ τεχνοκρατικὴ ἐποχὴ μας.

"Εναυσμα στὶς λίγες σκέψεις μου στάθηκε ἡ λαμπρὴ συλλογὴ διηγημάτων» «Καλή σου νύχτα, Ἰδάν...» τοῦ Δημήτρη Γιάκου, 'Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα, σελ. 148, Ἀθήνα 1986. Πρόκειται γιὰ ἐννιά λαμπρὰ διηγήματα τοῦ καιροῦ μας, τοῦ τόπου μας, τῶν ἀνθρώπων μας καὶ λίγων ξένων τόπων καὶ ἀνθρώπων.

Ὁ Δημήτρης Γιάκος, γνωστὸς λογοτέχνης, ἔχει πολὺ καὶ ἀξιόλογο ἔργο: ἀφηγήματα, μελετήματα, δοκίμια, παιδικὴ λογοτεχνία, ἀνθολογίες κλπ. Ὁ περιορισμένος χώρος μᾶς ἐπιτρέπει νύξεις μόνο στὴν ὅλη προσφορά του.

Τὰ καινούργια του διηγήματα ἀναφέρονται στὰ σύγχρονά θέματα: "Ενα ξερακιανὸ ἀνθρωπάκι, Φεγγάρι τῆς μέρας, Ὁ σωσίας μου, Καλὴ σου νύχτα, Ἰδάν..., "Ενας γέρος, Ἀγχος ἀναμονῆς, Τὸ μπαστάρδικο, Ὁ θεῖος Μίμης καὶ Αἰχμάλωτοι πολέμου.

Τὰ σκηνικά τῶν διηγημάτων τοῦ Γιάκου εἶναι ἐλληνικά, δικὰ μας, γνώριμα, ὅπου ὁ

αναγνώστης διαθέτει άνεση κινήσεων και σιγουριά. Παρουσιάζει και ξένα, αλλά εκεί πλεονάζει το στοιχείο «Έλληνας άνθρωπος» και ο αναγνώστης ξεί έντονα τη δική του ανάσα στην ελληνική παρουσία, το ελληνικό φέροισμο και ή οικειότητα είναι έξασφαλισμένη.

Οί άνθρωποι, οί ήρωες τών διηγημάτων του Γιάκου, είναι κατασκευασμένοι από γερό ψυχολογικό υλικό και πείθουν, δέν είναι ψεύτικοι, άψυχοι. Η ψυχολογική διεύθυνση του συγγραφέα στο «είναι» του ανθρώπου με άδρες και ανάλαφρες άλλ' ούσιαστικές πινελιές, φαρτυρεί έντονη αύτογνωσία. Άποκαλυπτικές πτυχές του άδυντου του ανθρώπου, ό μεστός, γλαφυρός λόγος του Γιάκου. Ό αναγνώστης συχνά συναντά πλευρές του έαυτού του.

Και όλα αυτά σε μιá καλλιεργημένη ελληνική γλώσσα, που σέβεται την άρχοντιά της, την άξιοπρέπειά της, τη φύτρα της. Ό λόγος του Γιάκου διαθέτει προσωπικό ύφος και ελληνικό ήθος ύποδειγματικού έπιπέδου. Είναι χορτάτος από Έλληνικά Γράμματα ό συγγραφέας. Σέβεται την πραγματικότητα και παθαίνεται για την αλήθεια και όλες τις διαχρονικές άξίες: ειρήνη, έλευθερία, άξιοπρέπεια.

Τά διηγήματα: «Καλή σου νύχτα, Ίβάν...», γραμμένα με τέχνη, δύναμη και αγάπη για τόν άνθρωπο, πλουτίζουν τη νεοελληνική μας Γραμματεία με όντως άξιόλογα κείμενα.

Προσφέρουν πολλά κι ανάμεσα σ' όλα ξεχωριστή πνευματική συντροφιά, τόσο άναγκαία στην άπέραντη μοναξιά μας.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Β α σ ί λ η Ε υ ά γ γ έ λ ο υ - Γ α ζ ή : «ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΜΕΝΣΗΣ — Ο ΜΕΓΑΛΟΦΥΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΟ», Μυθιστόρημα, Άθήνα 1987.

Ό Βασίλης Εύαγγέλου-Γαζής είναι ένας πραγματικά καταξιωμένος λογοτέχνης, που με το έργο του παρὰ το

έλληνικό πνεύμα με προεκτάσεις άναγνώρισης και στόν εύρωπαϊκό χώρο.

Σεμνός, συμπαθής, περιεκτικός, φιλοσοφημένος και προπαντός Άνθρωπος με έξαίρετο χαρακτήρα, έχει δώσει μέχρι τώρα δεκατέσσερα έργα οίκονομικού περιεχομένου, λογοτεχνικά, ποιητικά και θεατρικά. Όλα με τη γνήσια προσωπική του σφραγίδα. Όταν τόν χαρακτηρίζουμε «καταξιωμένο», έννοούμε την κυριολεξία στην ουσία της και όχι το τετριμμένο νόημα της εύκολης κολακείας, που συνήθίζουν μερικοί να δίνουν σε κάποιους φίλους τους...

Τό έργο του Β. Ε-Γ. Είναι και έκτεταμένο και μεστό. Πλούσιο σε λογοτεχνική ύφή και στέρεο σε άνθρωπιστικό υπόβαθρο. Έργο πνοής. Άγάπης στόν άνθρωπο, με αίχμες κατά της άδικίας και με την εύγενική πρόθεση να άνθίσει ή αλήθεια και τό φώς στην κοινωνία, που ή στρωμάτωσή της παρουσιάζεται σκοτεινή και άμφίβολης εύθυκρισίας και δικαιοσύνης.

Τολμηρός, με ποιητικές έξάρσεις ύψηλών τόνων και γνήσιου λυρικού πάθους, άρέσκεται να χρησιμοποιεί συστήματα παραβολικών κατόπτρων και διορθωτικών φακών, γα να δώσει τις εικόνες του λόγου και του ώραιού μέσα στο λόγο του, μέσα στην ύφανση του μύθου τών ώραιών βιβλίων του.

Τελευταία παρουσιάζεται με ένα βιβλίο, που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί άδίστακτα σάν τό φραγγέλιο του Θεανθρώπου στά χέρια ένός ένταμου ανθρώπου και λογοτέχνη περιωπής. Πρόκειται για τό έργο του «Νικηφόρος Μένσης — Ό μεγαλοφυής και τό κατεστημένο». Ένα μυθιστόρημα γεμάτο άπ' τό όσα και τις σάρκες της πιό ζωντανής, της πιό άμεσης αλήθειας. Στοχεύει σε δυό π λ η γ έ ς του σύγχρονου κατεστημένου.

Άριστοτέχνης ό συγγραφέας, χρησιμοποιεί μιá πρωτότυπη δομή στην έξέλιξη του μύθου του και κοριορτοποιεί τούς στόχους του. Τούς ρίχνει φώς μέχρι τα πιό ένδότερα σημεία τους και οξίζοντας τόν κάθε πέπλο της κάλυψής τους, παρουσιάζει γυμνή, στην πιό άνατριχιαστική αλλά

και πειστική της μορφή, την αλήθεια. Θα λέγαμε πώς πρόκειται για μιὰ ἀ κ τ ι - ν ο γ ρ α φ ι κ ῆ ἀπεικόνιση. Γιὰ ἕνα βιβλίο μεγάλης τόλμης και μεγάλης πνοῆς.

Ἡ Τέχνη, ὁ Λόγος στὴν ὑπηρεσία τῆς κοινωνικῆς ἀποκάλυψης. Ἐνα ἀδίστακτο κ α τ η γ ο ρ ῶ !

Μυθιστόρημα... Ἔτσι τὸ χαρακτηρίζει ὁ συγγραφέας. Ἔτσι τὸ παρουσιάζει στὸ ἐπιλογικό του σημείωμα. Ναί. Μυθιστόρημα, μὲ τόση ἀλήθεια ὅμως στοὺς χαρακτῆρες, ποὺ ταυτίζεται μὲ τὴ ζωὴ. Ἀς συμφωνήσουμε μαζί του. Μήπως και ἡ ζωὴ δὲν εἶναι ἕνα μυθιστόρημα;

ΜΙΜΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ

Εὐ α γ γ ἔ λ ο υ Ἀ β ἔ ρ ω φ - Τ ο - σ ί τ σ α : «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΩΡΑ ΜΗΔΕΝ», Ἀθήνα 1986.

Γιὰ νὰ ἐπιχειρήσει κανεὶς, στὸν καιρὸ τοῦτον μὲ τοὺς δῆξις ἀνταγωνισμοὺς και τὶς «ἠθελημένες» — πολλὲς φορὲς — θέσεις, μίαν ἀνασκόπηση τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας ἀπὸ τὸ 1981 ἕως τὸ 1985, εἶναι βέβαια τολμηρὸ καί, γιὰ πολλοὺς, ἴσως παρακινδυνευμένο ἐγχείρημα. Ἐν τούτοις ὁ μως, πιστεύω ὅτι ἡ ἐργασία αὐτὴ, παρουσιασμένη κάτω ἀπ' τὴν προσωπικὴν ὄραση ἐνὸς βετεράνου ὑπεύθυνου πολιτικοῦ ἀνδρὸς και σημαντικοῦ συγγραφέως, τοῦ Εὐαγγέλου Ἀβέρωφ - Τσοίτσα, παίρνει διαφορετικὴ σημασία. Καὶ τοῦτο, κυρίως, διότι πρόκειται γιὰ ἕνα ἔργο κατανοητὸ και ἀπὸ τὸν πιὸ ἀπλὸ ἀνθρώπο, στὸ ὁποῖον παρουσιάζεται μιὰ δύσκολη θεωρητικὴ ἀποτίμηση, κάτω ἀπὸ ἀντικειμενικὸ φακὸ (δηλ. ὄχι μόνον τὰ ἀρνητικὰ σημεῖα ἐνὸς ἀντιπολιτευόμενου), τῆς οἰκονομίας, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τελευταίων ἐτῶν, ἀλλὰ και διότι σηματοδοτεῖ τὸ κρίσιμον αὐτῆς, τὸ ὁποῖον, λόγῳ τῶν καθημερινῶν ἀπασχολήσεων, διαφεύγει ἀπ' τοὺς πιὸ πολλοὺς.

Κατὰ τὶς δικές μας ἐκτιμήσεις, οἱ ἀπόψεις τοῦ συγγραφέως εἶναι ρεαλιστικές, στηριγμένες στὴν ψυχρὴ λογικὴ τῶν ἀριθ-

μῶν και ἀναπτύσσονται μὲ τρόπον σαφῆ και ἀπλόν, δίχως κανένα προπέτασμα ἐντυπώσεων ἢ συνθημάτων. Καὶ ἀκόμα τὸ ὕψος του (αὐτὴ ἡ σφραγίδα ποὺ δίνει και τὴν ταυτότητα τοῦ καθενὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου) διακρίνεται ἀπὸ ἕνα βαθὺ συναίσθημα γιὰ τὴν πατρίδα και τοὺς Ἑλληνες, ποὺ θὰ πλήρωναν τὶς συνέπειες μὲ τὰ ὑπάρχοντα μέτρα λιτότητας, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχαν ληφθεῖ ὅταν θὰ ἔπρεπε, κριτικὴ ποὺ ἀναδεικνύει τὴν παρρησία και τὴν ὁρθότητα τῶν σκέψεων τοῦ συγγραφέως. Ἐναντι αὐτῆς τῆς ἐξελιξέως και τῶν προοπτικῶν στὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας μας, ὁ Ε. Ἀβέρωφ προτείνει λύσεις και ἀπόψεις, ποὺ κι αὐτὲς εἶναι ἐξ ἴσου ρεαλιστικὲς και λογικὲς, γιὰτὶ δὲν χαρακτηρίζονται ἀπὸ καταστατικὲς ὑποχρεώσεις γιὰ τὸ μέλλον, ἀλλὰ ἀναφέρονται στὴν ἀνάγκη γιὰ μιὰ σταθεροποίηση τῆς οἰκονομίας μας και κάποια, ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς μὲν, ἀργὴ δὲ και σταθερὴ, ἀνάπτυξη τοῦ τόπου μας.

Ἄλλο ἕνα ἐπίσης σημεῖον, τὸ ὁποῖον θὰ δυνάμεθα νὰ ἐπιλέξουμε, εἶναι ἡ ἀνθρωπιστικὴ πλευρὰ τοῦ συγγραφέως, ὅταν αὐτὸς ἐπιμένει στὴν προάσπιση και στὴν διεύρυνση τῶν κοινωνικῶν παροχῶν, καθὼς ἐπίσης και στὴν διαφύλαξη τῶν κεκτημένων προνομίων, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ χρειάζονταν νὰ θυσιάζονταν στὸν βωμὸ τῆς λιτότητας. Μάλιστα, ἡ λέξη ποὺ συχνὰ χρησιμοποιεῖται ἐδῶ «νοικοκύρεμα τῆς οἰκονομίας», παρ' ὅλο ποὺ ἀντηχεῖ κάπως παρωχημένα, ἀνταποκρίνεται πλήρως ἐδῶ στὸν εἰρμὸ και στὴν ἀνάπτυξη τοῦ συγγραφέως.

Τὸ τὸ πρῶτο τοῦτο, τὸ ὅλον ἔργον, καίτοι ἀνήκει στὸν πολιτικὸ χῶρο και στὴν οἰκονομικὴ κοινωνικὴ ἀντίληψη, δὲν χαρακτηρίζεται ἀπὸ πάθος και ἀπὸ τὴν πομπώδη φρασεολογία τῶν συγχρόνων πολιτικῶν παραγόντων. Ἀντίθετα, στηρίζεται πολὺ στὴν ἀπλότητα και στὸ λαγαρὸ ὕψος τοῦ συγγραφέως, ὁ ὁποῖος ἄλλωστε, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πολιτικὸ χῶρο, θητεύει ἐξ ἴσου και στὸν χῶρο τῶν γραμμάτων, ὅπου κατέχει μιὰ διακεκριμένη θέση. Καὶ γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους, πιστεύουμε πὺς πρόκειται γιὰ ἕνα ἔργο ποὺ ἀντέχει στὴν κριτικὴ και ποὺ μπορεῖ νὰ βοηθήσει τὸν σύγχρονον Ἑλληνα νὰ ἰδεῖ — ἔστω και ἀπὸ τὴν σκο-

πιά και τις θέσεις ενός πολιτικού συγγραφέως — την όλην οικονομικήν κατάσταση, έξω από τὰ φραστικά έντεχνα πυροτεχνήματα, τὰ όποία όδηγούν, με την πάροδον των χρόνων, στην αδιαφορίαν των πολιτών, πού αναγκάζουν τὰ διάφορα κόμματα, τότε, νά κινούνται με συμπολιτευτικούς ή αντιπολιτευτικούς σκοπούς, χρησιμοποιώντας κυρίως μονάχα συνθήματα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Ντίνας Βλάχου: «Η ΞΕΝΗ»,
Μυθιστόρημα, Έκδόσεις Μ. Σιδέρη,
Αθήνα 1984.

Την κ. Βλάχου τη γνωρίζαμε από παλαιά. Πολλές υποσχέσεις τὸ ὡς τώρα ἔργο της, τόσο τὸ πεζογραφικὸ ὅσο καὶ τὸ ποιητικὸ. Μὲ τὸ μυθιστόρημά της ὅμως αὐτό, πὸν ἔχουμε στὰ χέρια μας, καὶ μόλις κλείσαμε τὶς τελευταῖες του σελίδες, μπορούμε νὰ βεβαιώσουμε πὼς εἶναι αὐτὸ πὸν ἔδω καὶ καιρὸ περιμέναμε, ἕνας ὥριμος πνευματικὸς καρπός, πὸν ἱκανοποιεῖ πέρα γιὰ πέρα καὶ τὶς πὸν μεγάλες μας προσδοκίες. Νάι, ἡ «Ξένη», εἶναι τὸ «κάτι ἄλλο», μία νέα σελίδα στὴ νεώτερη πεζογραφική μας λογοτεχνία. Ἄν καὶ διηγεῖται μ' ἕνα στρωτὼ, παραδοσιακὸ τρόπο, ἡ συγγραφέας, πετυχαίνει νὰ μᾶς δώσει, με μία θαυμάσια παραστατικότητα, μίαν ὁλόκληρη πτυχή τῆς καθημερινῆς ζωῆς, χωρὶς ὑπερβολές, χωρὶς περιττὲς λυρικότητες, με μία μεθοδικότητα καὶ διεισδυτικότητα πὸν συνδυάζεται ἀνετα με μία βαθιὰ γνώση τῆς ἀνθρώπινης ψυχολογίας καὶ κρατεῖ ὡς τὴν τελευταία στιγμή ἀμείωτο τὸ ἐνδιαφέρον μας.

Τὸ θέμα της, ἂν καὶ φαινομενικὰ ἀπλὸ καὶ σ' ἕνα πρῶτο ἐπίπεδο χωρὶς πρωτοτυπία (πρόκειται γιὰ τὴν κοινότητα καὶ χιλιετηυμένη ἑρωτική καὶ οἰκογενειακή ἱστορία ἐνὸς νέου ζευγαριοῦ), γίνεται ξαφνικὰ ὁ ἄξονας μίας βαθιᾶς καὶ πολυπλόκαμης κοινωνιολογικῆς ἀνάλυσης με ἀπίθανες προεκτάσεις καὶ ἀπρόοπτες συγκρούσεις. Ὁ ἥρωας εἶναι ἕνας ἀσή-

μαντος μικροαστός, ἕνας κοινὸς μέσος ἀνθρώπος, ἀπὸ κείνους πὸν συναντᾶμε κάθε μέρα γύρω μας. Ἐκεῖνο ὅμως πὸν τὸν ξεχωρίζει, πὸν τὸν κάνει ἀθελά του τὸν κεντρικὸ ἥρωα τῆς κωμικοτραγικῆς αὐτῆς ἱστορίας καὶ θέμα τοῦ βιβλίου, εἶναι ἡ παθολογική του προσκόλλησι στὴ μητέρα του, πὸν ἔδω παίρνει τὶς διαστάσεις τῆς μάνας - ἀφέντη, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸ ἔργο των ἀδελφῶν Ταβιάνι στὸν κινηματογράφο. Ἡ ἀδυναμία τοῦ ἥρωα, ἀπὸ τὴ μία μεριά, νὰ ἀπαγκιστρωθεῖ ἀπὸ τὴ μητρική δεσποτεία, ἡ μάταιη προσπάθεια τῆς γυναίκας του νὰ τὸν φέρει κοντά της, ἡ τελική σύγκρουσι νύφης καὶ πεθερᾶς καὶ ἡ ἥττα τῆς πρώτης, στοιχειοθετοῦν τὸ μύθο μίας σύγχρονης τραγωδίας, πὸν στίς ποικίλες παραλλαγές της τὴν ἔχουμε ζήσει στὸ περιβάλλον μας καὶ πὸν γίνεται συναρπαστικὸ ἀνάγνωσμα στὰ χέρια τῆς ὥριμης πὰ συγγραφέως.

Ρεαλισμὸς καὶ ἀλήθεια, ψυχολογικὲς συγκρούσεις, σωστὲς περιγραφές καὶ ἀναλύσεις εἶναι, νομίζω, τὰ κύρια χαρίσματα τοῦ βιβλίου, πὸν ἐπιπλέον μᾶς πλουτίζει με δύο ἀκόμα χαρακτηριστικὸς ἀνθρώπινους τύπους (τοῦ ἀδύνατου γιοῦ καὶ τῆς τυραννικῆς μάνας), πὸν λείπουν (ἀπ' ὅσο ἔξρω) ἀπὸ τὴ νεοελληνική μας λογοτεχνία. Φυσικά, τὸ βιβλίο προσφέρεται καὶ γιὰ πολλὰς ἄλλες διερευνήσεις. Δείχνει πὸν μπορεῖ νὰ φτάει μία ἀδίστακτη μητέρα καὶ πὼς, μέσα ἀπὸ ἕνα πλέγμα ἀπωθημένων ἐπιθυμιῶν καὶ ὑπερβολικῆς ἐγωπάθειας, μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει στὴν τραγωδία, ὅπως ἔγινε στὴ συγκεκριμένη περίπτωση.

Νομίζω πὼς «Ἡ Ξένη» συμβολίζει τὴν ἀνθρώπινη καταπίεσι στὴν οἰκογενειακή διάστασι καὶ δὲν εἶναι μόνο τὸ καλύτερο, ὡς τώρα, βιβλίο τῆς Ντίνας Βλάχου, ἀλλὰ κι ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας μας. Εἶναι ταυτόχρονα ἕνα τερπνὸ ἀνάγνωσμα καὶ μία γεμάτη ἀλήθειες καὶ συχνὰ πικρότατες παρατηρήσεις καὶ διδάγματα ἱστορία. Ὁ πυκνὸς λόγος, ἡ ἀφηγηματικὴ ροή, τὸ δραματικὸ τέλος, ἡ ἀδρὴ περιγραφή των χαρακτήρων, πὸν θάλεγε κανεὶς πὼς ἀπὸ τὴν ἴδια τους τὴ φύσι ὠθοῦνται πρὸς τὴν τε-

λική κάθαρση, κάνουν τὸ μυθιστόρημα αὐτὸ ἓνα βιβλίο - σταθμὸ στὸ χῶρο τοῦ ψυχαναλυτικοῦ, μὲ κοινωνικὲς προεκτάσεις ρεαλιστικοῦ μυθιστορήματος, ποὺ τόσο σπανίζει σὲ μέρες μας.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Γ. ΡΟΖΟΣ

Ν. Ἀνώγη : «ΟΚΤΩ ΦΩΝΕΣ», Ποιήματα.

Τὰ δεκατρία ποιήματα, ποὺ συμπεριλαμβάνονται στὶς «Ὀκτὼ φωνές» τοῦ κ. Ν. Ἀνώγη, ἔχουν ἐλεύθερη φόρμα καὶ λόγο εὐαισθησίας. Μὲ τὴν ἐλπίδα στὴν καρδιά, προσμένει ὁ ποιητὴς κάτι καλύτερο, ἀναπάντεχο. Μηνύματα ἀνθρώπινα, πανανθρώπινα στ' ὁμορφο «Περιγιάλι», γιὰ νὰ ἐμβαθύνει τὴ σκέψη σὲ παραδοσιακὸ ποίημα. Κάτι μᾶς λέει ὁ ποιητὴς γιὰ τὰ δρώμενα τῶν καιρῶν μας, σὲ προσωπικὸ λυρικὸ ὕφος, εἰκόνες καὶ αἰσθητικὴ γραμμὴ.

Πνευματικὴ ἱκανότητα ἔχει βαθιά, ποὺ παίρνει διασυννοητικὲς διαστάσεις, ἀνοίγει λαμπρὸ ὁρίζοντα μὲ ἀμεσότητα συγκίνησης καὶ πυκνὸ ἀπόσταγμα γλυκιάς προσμονῆς ἀπ' ὁμορφιὰ ἐλληνικῆς ὁρασης καὶ οἰκουμένης ἐνατένισης. Ἀπαλότητα, μουσικότητα, τρυφεράδα καὶ μὲ ἀρρενωπὴ δημιουργία ζωγραφίζει ὁμιλουμένη εἰκόνα, ποὺ τὸν καταξιώνει γιὰ ποιητὴ μὲ μετάγχιση πίστης καὶ ξεχωριστὴ θέση στὰ νεοελληνικὰ Γράμματά μας...

ΛΕΩΤΕΡΗΣ Β. ΤΖΟΚΑΣ

Χρ. Καραγιαννοπούλου : «ΙΩΝΙΚΟΣ ΝΟΣΤΟΣ».

Ὁ Χρ. Καραγιαννόπουλος εἶναι πολὺ μορφο ταλέντο. Δημιουργὸς γιγάντιων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν γιὰ τὴ διακόσμηση μεγάρων καὶ σφυρήλατων ἔργων τέχνης μεγάλης ἀξίας, ποὺ κοσμοῦν πρωτεύουσες τῆς Εὐρώπης, ζωγράφος καὶ ἀγιογράφος, ἀλλὰ καὶ πρωτότυπος ποιητὴς καὶ πεζογράφος.

Τὸ τελευταῖο του πεζογραφικὸ ἔργο — «Ἰονικὸς νόστος» — ἔκρινε εὐμενέ-

στατα ἢ κριτικὴ γιὰ τὴν πηγαία λυρικὴ του ἔκφραση, τὸν ἀνεπιτήδευτο λόγο του, ποὺ βγαίνει ἴσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ του. Ἀποτελεῖ ὁμολογουμένως ἀπόκτημα γιὰ τὴν πεζογραφία μας. Ὅπως τὸ προηγούμενο πεζογράφημά του — «Ὁ Οἰκουμένικός» —, ποὺ ξάφνιασε γιὰ τὴν πρωτοτυπία του, τοῦ θέματός του καὶ τῶν ἐκφραστικῶν του μέσων.

Πραγματικά, ὁ Χρ. Καραγιαννόπουλος «δὲν ἀσχολεῖται μὲ ἀσήμαντα πράγματα», κατὰ τὴν ἐπιταγὴ τοῦ μεγάλου χαράκτη Ἀγγέλου Θεοδωρόπουλου. Καὶ ὅ,τι πιάνει στὰ χέρια του, γίνεται ἔργο τέχνης. Τὸ ἴδιο συφθαίνει καὶ ἡμὲς τὸν «Ἰονικὸ νόστο».

Ἐκδ. Γ. Χ. Κανελλόπουλου, Ἀθήνα, Μαυρομυχάλη 3.

Δ. Σιατόπουλου : «Η ΜΕΛΩΔΙΑ ΤΩΝ ΑΝΕΜΩΝ», Μυθιστόρημα.

Τρεῖς νέοι ἄντρες, ἓνας καλλιτέχνης, ἓνας ἀγρότης καὶ ἓνας ἐπιστήμονας, γιατρός, ἐρωτεύονται ἰδαδοχικὰ μιὰ πολὺ νέα γυναίκα. Τὴ βλέπουν καθένας ἀπὸ διαφορετικὸ πρῖσμα καὶ οἱ ἐπαφές δημιουργοῦν τρεῖς διαφορετικὲς ψυχολογικὲς ἱντριγκες ἀνάμεσα στὸ κάθε ζευγάρι.

Αὐτὴ, ἀτελευθερωμένη καὶ κοινωνικὰ τοποθετημένη στὸν καιρὸ της, πλησιάζει τὸ ἐρωτικὸ ταίρι χωρὶς ἀντιμεταθέσεις. Χαίρεται τὴ ζωὴ καὶ τὸν ἔρωτα, μὰ δὲν ἀλλοτριώνεται. Ζητάει στὸν ἄντρα τὸ τελειότερο, τὴ δραματικὴ ρῆσις τοῦ ἀνθρώπου.

Μέσα σ' ἓναν κύκλο συναρπαστικῆς δράσης καὶ ψυχολογικῶν συγκρούσεων, ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς γίνεται ὀριστικὰ σύντροφός της. Γιὰ ἓνα βαθύτερο ἀνθρώπινο λόγο, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὴ δικαίωση τῆς γυναίκας.

Εἶναι τὸ μυθιστόρημα τοῦ Δημήτρη Σιατόπουλου «Ἡ μελωδία τῶν ἀνέμων», ποὺ κυκλοφόρησε πρόσφατα σὲ ὡραία ἔκδοση ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Τέχνη καὶ Λόγος». Πρὶν ἀπὸ κάθε κεφάλαιο, δημοσιεύονται οἱ ἐνθουσιώδεις κρίσεις γιὰ τὸ ἔργο, σὲ παλιό-

τερη παρουσία του, τῶν Γιάννη Ἀναπλιώτη, Μάρζου Αὐγέρη, Ἀλκη Θρούλου, Γιάννη Καραλῆ, Ἀνδρέα Καραντώνη, Γιάννη Μαγκλῆ καὶ Πέτρου Χάρη. Τὸ ἐξώφυλλο ἔχαμε ὁ Γιώργος Φουσιάνης, ποὺ προλογίζει καὶ τὴν ἔκδοσιν.

Χρίστου Ἀδαμόπουλου:
«ΕΝΑΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ».

Οἱ Ἐκδόσεις τῶν Φίλων» παρουσίασαν

τὸ βιβλίο τοῦ Χρίστου Ἀδαμόπουλου «Ἐνας διάλογος γιὰ τὸν ἄνθρωπο — Δέκα ἀναφορὲς στὸν ψυχισμὸ καὶ στὰ ὁράματα τοῦ ποιητῆ Νικηφόρου Βρεττάκου».

Ὁ συγγραφέας, στὸ κείμενό του αὐτό, ἐπιδιώκει νὰ φανερώσει μὲ συνειρμικοὺς καὶ εἰκόνες τὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ ποὺ κρύβεται μέσα στὶς λέξεις τῶν στίχων του.

Ὁ ἴδιος ὁ ποιητής, προλογίζοντας τὴ μελέτη αὐτή, ἀναγνωρίζει: «Πραγματικά, κάτω πρωτότυπο ὅς μετέδωσε ἀπὸ τὸ ἔργο μου, ποὺ ἄλλοι μέχρι τώρα δὲν εἶχαν προσέξει».

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΚΑΤΣΑΡΗ

Τὸ φωνητικὸ συγκρότημα «ΟΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΕΣ»

Τὸ Ἴδρυμα Κατσάρη, ποὺ κάλυψε πραγματικὰ ἓνα κενὸ στὸν δύσκολο κῶρο τῶν σοβαρῶν μουσικῶν ἐκδηλώσεων, μᾶς ἔδωσε τὴν εὐκαιρία, μὲ τὴν συναυλία τοῦ Φωνητικοῦ Συγκροτήματος «Οἱ τραγουδιστές», ποὺ πραγματοποιήθηκε στὶς 13-14/3 (Σαββατοκύριακο) στὴν Αἴθουσα τῆς παλιᾶς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας καὶ στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, γιὰ μιὰ ζωντανὴ γνωριμία μὲ τὴν ὅπερα καὶ τὴν βυζαντινὴ λειτουργία. Κι αὐτό, στὴν ἐποχὴ τούτη ποὺ ἀναζητεῖ, ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, μιὰ γέφυρα μὲ τὶς ἀξίες ἐκεῖνες ποὺ θὰ ζεῦξει τὸν χρόνον καὶ θὰ ἀποπαγιθεῖ ἀπ' τὶς ἡχηρὲς δηλητηριάσεις, εἶναι πράγματι μιὰ σπάνια διαπήδηση, πάνω ἀπ' τὴν φλεγόμενη ἄβυσσος. Γιατί, πέρ' ἀπ' τὴν φθορὰ καὶ τὴν ρευστότητα τῆς ἀντανάκλασης τῶν ἀναρθρῶν φθόγων ἑνὸς πρωτόγονου ἀταβισμού, ποὺ ἔρχεται ὡς συνέπεια τῆς ἀπομυθοποίησης τῆς ζωῆς καὶ τῆς συνδαύλισης τῶν ἐνστίκτων, ἡ ποιητικὴ μετουσίωση, στὴν ἀνθρώπινη φωνή, τόσο τῶν φρικιάσεων τῆς κοικῆς ἀγωνίας, ὅσο καὶ τῶν μεταφυσικῶν προσδοκιῶν γιὰ ἓνα δικό μας δρομάκι στὸ σύμπαν, μᾶς προσφέρει τὴν ἔκσταση μέσ' ἀπ' τὸν μαγικὸ καθρέφτη γιὰ θέαση τῆς πνευματικῆς μας ὑπόστασης. Γι' αὐτό, πιστεύω πῶς οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ Ἰδρυματός Κατσάρη, (αὐτὲς ποὺ ἔγιναν ὡς τώρα), ὅχι μονάχα ἀνταποκρίνονται σὲ οὐσιαστικὴ ἀνάγκη κοινωνίωσης καὶ παιδείας, ἀλλὰ καὶ ἔχουν ἤδη δημιουργήσει ἓνα εὐρύτερο κοινὸ καὶ μιὰ θαυμάσια παράδοση, ποὺ μπορεῖ νὰ σπρίξει τὶς καλύτερες δυνατότες φιλοδοξίες, ἀρκεῖ νὰ ἀξιοποιηθοῦν οἱ ντόπιες δυνάμεις — καὶ ὑπάρχουν, εὐτυχῶς, πάρα πολλές, — ποὺ διαθέτει ἡ πόλη τούτη. Καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, ἀκριβῶς, νομίζω πῶς θὰ πρέπει νὰ ξεκινήσουν, αὐτοὶ ποὺ ἔχουν τὴν εὐθύνη καὶ τὴν δυνατότητα, γιὰ νὰ δημιουργήσουν τὶς προϋποθέσεις ἐκεῖνες ποὺ θὰ ἀναδείξουν, ἀκόμα πὺς πολὺ, τὴν λαμπρὴ παράδοση καὶ τὸ δυναμικὸ τῆς παρόν.

Ἡ συναυλία τῶν «Τραγουδιστῶν», ποὺ ἦταν ἀφιερωμένη, ὡς συμμετοχὴ, στὸν παγκόσμιον ἑορτασμὸ τοῦ Ἑτους τῆς Ὁπερας, ἐκτέλεσε, σὲ ὅλο καὶ σὲ χορωδιακὰ ἀποσπάσματα, μιὰ ἀνταπροσωπευτικὴ ἀνθολογία ἀπ' τοὺς Μότσαρτ, Γκλόουκ, Ντονιτζίτι, Βέρντι, Μπελλίνι, Τσαϊκόφσκι, Μουσόργκοφ καὶ Βάγκνερ, δίνοντας ἓναν ἀφανὴ κορμὸ ἐσώτερης μυθογένειας, ποὺ χαρακτηρίζει αὐτὲς τὶς κορυφώσεις, ἀπ' τὴν ἀρχαία τραγω-

δία ως την ποίηση και την μουσική διάσταση του λυρικού θεάτρου. Καί, πέρ' απ' την επιλογή, που ξγινε με εύαισθησία, υπολογισμένη χρονική διάρκεια και ζυγισμένον όριζοντα έναλλαγής, ή απόδοση, στο δύσκολο και χωρίς έξοικείωση αυτό είδος (τουλάχιστον για τὸ πλατύτερο κοινό), υπήρξε όντως έκπληκτική. Γιατί, δίχως τις παραληρηματικές έκεινες κορώνες, που στροβιλίζουν την φωνητική αξία σ' έναν άξονα άμφίβολης ισορροπίας, τόσο οί σολλιστ όσο και τὰ χορωδιακά μέρη, κρατήθηκαν σ' ένα βάθος πειθαρχημένης και ποιητικής ανάπτυξης, που ξρριξαν την μελωδική γέφυρα ανάμεσα στον άνθρωπο και τὸν χρόνο, για νὰ φτάσουν ως την ανταύγεια, ένὸς όνειρικοῦ θάμβους, που κρυσταλλώθηκε απ' τούς μεγάλους αυτούς μουσουργούς. 'Η λιτή σχεδὸν ανέλιξη, χωρίς τὸν θεατρικὸ θόρυβο και την φαντασμαγορία τῆς ρητορικής επίδειξης, έδωσε στο συγκρότημα τούτο μιὰ δικαίωση έξω απ' τις πλασματικές έξάρσεις και την έγκεφαλαική κατασκευή, πράγμα που μᾶς έφερε κοντὰ στην αληθινὴ άνθοφορία, που μᾶς παρέδωσαν οί κλασικοί τοῦ ρεπερτορίου.

Στην έκκλησία τοῦ 'Αρχιμανδρείου, την άλλη μέρα, ό ίδρυτής και διευθυντής τοῦ Φωνητικοῦ Συγκροτήματος 'Αντώνης Κοντογεωργίου και οί «Τραγουδιστές του», έψαλαν την Λειτουργία τοῦ Θόδωρου Παπακωνσταντίνου (ένὸς νέου απ' την Θεσσαλονίκη, που, δυστυχώς, πέθανε σὲ ηλικία μόλις 21 χρονῶν), ίδρυτοῦ τῆς παιδικῆς χορωδίας 'Αγίας Τριάδος Θεσσαλονίκης. Κι έδῶ, με άνόθευτο ύφος, με γνησιότητα μνήμης και καθαρὴ βυζαντινὴ γραμμὴ, ή χορωδία τούτη κατόρθωσε νὰ δώσει, μέσ' απ' την ατμόσφαιρα και την αρχιτεκτονική μεγαλοπρέπεια τοῦ 'Ιεροῦ Ναοῦ τοῦ 'Αρχιμανδρείου τῆς πόλης μας, μιὰ κατανυκτικὴ λειτουργία, που διεύρυνε την άσκητικὴ ποίηση και την εἰρηνικὴ αἴσθηση τῆς πνευματικῆς άναχώρησης. 'Ετσι, χωρίς ἴχνος απ' τὸν στόμφο, την άπαγγελία και την θεατρικὴ παράσταση που φορτώνει ή ὕπερα την φωνὴ αὐτῶν που θητεύουν στη λυρικὴ σκηνή, τὸ συγκρότημα τούτο κατόρθωσε νὰ ὑψώσει, μέσα στην αἰωρούμενη ιερότητα τῆς λειτουργίας, αὐτήν την ὑπέροχη συνάντηση με την βυζαντινὴ κλίμακα άνάβασης, που γιόμισε κυριολεκτικά την έκκλησία, ὅχι μονάχα από την θαυμάσια ὁμνωδία, αλλά κι από ένα πυκνότατο πλήθος, που κατέκλυσε τὸν άπέραντον αὐτὸν 'Ι. Ναὸ τῶν 'Ιωαννίνων. Κι αυτό, πράγματι, υπήρξε μιὰ νέα στήριξη, για την έποχή μας.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΘΕΑΤΡΟ ΤΕΧΝΗΣ ΚΟΥΝ

Βίτολντ Γκομπρόβιτς: «ΥΒΟΝΗ - ΠΡΙΓΚΙΠΙΣΣΑ ΤΗΣ ΒΟΥΡΓΟΥΝΔΙΑΣ»

'Η άσχήμα και ή όμορφιά συμβαίνει πάντοτε σχεδὸν νὰ είναι καθοριστικά για τις ανθρώπινες σχέσεις, όταν κατασκευάζουν ή και δημιουργοῦν την άρνηση και τὴ θέση, κυρίως μέσα στην πολυδιάστατη δεοντολογία τῶν αισθητικῶν κανόνων. 'Ακόμα, αὐτὸ τὸ ἴδιο συμπαντικὸ ὕφολογικὰ γεγονός, ὑπακούει και στις κανονιστικὲς όρολογίες τῆς κοσμογονικῆς και φυσικῆς άρμονίας, μιὰ ταυτότητα δηλαδή που θὰ πρέπει νὰ είναι ένδεικτικὴ πάλι για την άσχήμα, την όμορφιά, τὴ θέση και την άρνηση και τούς φυσικοὺς νόμους.

Και πάντα ή έξακρίβωση, ή διαπίστωση, αλλά και ή συνέπεια, έχουν τὴ διαλεκτικὴ τους κατάφαση, ένὼ ή πέραν από τις πέντε αισθήσεις παραψυχολογία προκαλεῖ τούς άπειρους ψυχισμούς τοῦ παράλογου σάν την πιθανότερη λύση.

Τὸ έργο «Υβόνη — Πριγκίπισσα τῆς Βουργουνδίας» τοῦ Βίτολντ Γκομπρόβιτς, που παίζεται στο Θέατρο Τέχνης Κ. Κούν, έχει τὴ θεατρολογία τῆς διαλεκτικῆς περισσότερη, παρά τοῦ καθαρόαιμου παράλογου, γιατί τὸ βάρος τῆς θεατρικῆς ανέλιξης τὸ κρατάει ό

διάλογος κι έτσι δὲν ὑπάρχουν εὐρήματα σκηνικῆς ἔκφρασης ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ μᾶς ἔχει συνηθίσει τὸ παράλογο σὰν ἀναζήτηση φόρμας.

Ὅστόσο, θὰ σταθοῦμε ἀκόμα καὶ στὸ «λοιπὸν» καὶ στὸ «τίποτα», τὴ βαρύτατη αὐτὴ ἐρωταπόκριση τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους, ποὺ παραμένει συνεχῶς καὶ ἡ βασικὴ προβληματικὴ τῆς ὑπαρξιακῆς ἀναφορᾶς γιὰ τὰ ἀνθρώπινα.

Στὴν ἐπιμέρους ἀξιολόγηση, αὐτὸ τὸ «λοιπὸν» καὶ τὸ «τίποτα» εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ πιθανὸ τέλος γιὰ τὴν ἀναζήτηση, τὴ μορφή ἰδιαίτερα τῆς τέχνης καί, στὴν προκειμένη σημείωση, τῆς θεατρολογίας τοῦ Γκομπρόβιτς, ἂν καὶ ἡ ἀνάλυσή μας ἐπισημαίνει ἔγκαιρα καὶ τὴν περιορισμένη, σκηνικά, μορφή τοῦ ἔργου, ὅπως ἔχουμε προαναφέρει καὶ πρὸ πάνω. Ἀκόμα, ὁμοιότητες μὲ τὸ ἔργο βρῖσκουμε πάνω στὴ θέση καὶ στὴν ἄρνηση στὸν Καλιγούλα — τοῦ Καμὺ — Σκηνὴ καθρέπτη — καὶ στὸν Πιραντέλλο — ἔξι πρόσωπα ζητοῦν συγγραφέα. Στὴν ἀρχικὴ θεώρησή του.

Ἦπάρχει ὅμως καὶ ἓνα ἄλλο συμπληρωματικὸ στοιχεῖο θεατρολογίας, ποὺ ξεπερνάει τὴν ἐννοιολογία τῆς παρωδίας ποὺ θέλει καὶ ἐπιδιώκει νὰ μᾶς ὑπογραμμίσει ὁ συγγραφέας.

Κι αὐτὸ εἶναι ἡ ἐκ διαμέτρου πρακτικὴ μὲ τὴν προτίμηση τῆς ἀσχημῆς ἀπὸ τὸν πρίγκιπα, ἀπόφαση ποὺ σὰν ἐπιλογή, ἐκλογή καὶ διάκριση εἶναι ἀντίστροφη θεμελιακὰ στὰ γενικότερα παραδεχτὰ κοινωνιολογίας καὶ κλασικῆς τέχνης.

Ὅμως, αὐτὴ ἡ ἀνάθεση τοῦ πρωταγωνιστῆ στὴν ἀσχήμια, εἶναι καὶ μιὰ ἀναγνώριση γιὰ δικαίωμα ζωῆς καὶ γιὰ ἐπικύληση συμπαράστασης Μοίρας. Εἶναι ἓνα γεγονὸς ποὺ δέχεται τὴ διαφοροποίηση καὶ τὴν ἀντιμετάθεση τῆς εὐαισθησίας ἀπὸ τὸ ἀσήμαντο ὁμορφο στὸ σημαντικὸ ἀσχημο.

Ἀπὸ τὸν Κουασιμόδο μέχρι τὴν Ὑδρόνη καὶ τὶς κακὲς μάγισσες τῶν παραμυθιῶν, τοῦ ἐπαρχιωτισμοῦ, τῆς συντήρησης καὶ τῆς φοβερῆς καὶ πολυδιάστατης σχολιμότητος, τὸ ἀνθρώπινο σχῆμα καὶ εἰδικότερα ἡ ἀνθρώπινη ἀσχημὴ μορφή, καίγεται θάναυσα μέσα στὸ π ὦ ρ τὸ ἐξώτερο.

Ὁ Γκομπρόβιτς, αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ δοκιμασία φαίνεται ὅτι ἔρχεται ἐδῶ νὰ στηλιτεύσει, νὰ σατιρίσει, νὰ τὴν κάνει διαμορτυρία ἐκ βαθέων, μὲ τὸν βουδὸ ρόλο τῆς Ὑδρόνης, σκηνικὸ εὐρημα ποὺ ἀντιπαρέρχεται ἀνεκμετάλλευτο, ὑπαρξιακὰ καὶ σκηνικά, γιὰ τὸν συγγραφέα, γιὰτὶ αὐτὸ δὲν θέλει νὰ τὸ ἐντάξει στὸν ρεαλιστικὸ προβληματισμὸ του.

Ἡ πράξη τῆς δολοφονίας τῆς Ὑδρόνης, ποὺ σφραγίζει τὸ τέλος τοῦ ἔργου, μαζί μὲ τὴν ἀδιαφορία τῶν αὐλικῶν, εἶναι καὶ μιὰ τολμηρὴ, γιὰ τότε, πολιτικοποιημένη καταγραφή γιὰ μιὰ γενικότερη κριτικὴ πάνω στὴ συμπεριφορὰ τῆς ἀδίστακτης ἄρχουσας τάξης. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἴδιο τὸ ἔργο ἔχει τὴν ἄρνηση καὶ τὴ θέση σὰν ροὴ θεατρικότητας. Εἶναι παρωδία μορφικὰ, ἀλλὰ προσφέρει καὶ σημεία τραγικότητας στὴν ὑφολογία του.

Ὁ σκηνοθέτης πρέπει νὰ προβλέψει ἀπαραίτητα αὐτὴ τὴ συνεχὴ ἀντιμετάθεση καὶ νὰ παρακολουθήσει κυρίως τὶς μυστικὲς διεργασίες τοῦ ἐξωπραγματικοῦ ποὺ ὀδεύει γκροτσέικα πρὸς τὴ διαλεκτικὴ τῆς διαγραφομένης πραγματικότητας. Θέση καὶ ἄρνηση ὅμως, ποὺ ἐπιβάλλεται νὰ εἶναι συμπληρωματικὲς ἐρμηνεῖς κι ὄχι ἀπόκρυφα μυστικὰ τῶν ψυχισμῶν τοῦ παράλογου, ποὺ φαίνεται ὅτι σηκώνει τὸν ἐξορκισμὸ τοῦ συγγραφέα στὸ 1934, ἐνῶ στὸ 1985 τὸ βρῖσκουμε νὰ εἶναι πανταχοῦ παρόν, μαζί μὲ τὸ ὑπαρξιακὸ βουδὸ πρόσωπο τῆς Ὑδρόνης. Ἡ ἐρμηνεία τοῦ ἔργου παρουσιάσθηκε μὲ τὴ γνωστὴ ματιέρα τοῦ Μίμη Κουγιουμτζή, ποὺ κατόρθωσε ὅμως καὶ ἰσορροπῆσε τὰ ἐτερόκλητα στοιχεῖα τῆς ὑποκριτικῆς τῶν νεαρῶν ἡθοποιῶν, δίνοντας στὴν παράσταση ἓνα καὶ κάποιον ὕψος ἐνότητας μὲ σκηνικὴ ἀγωγή.

Ἡ Ρ. Πιττάκη ἦταν ἡ πρὶν προσηγμένη στὸ ρόλο της. Ὁ Β. Ἀνδρονικίδης ἦταν πληθωρικός, ἀλλὰ δὲν ἀπέφυγε κάπου κάπου, ἔστω, αὐτὴν τὴν τυποποίηση τοῦ γαλαζοαίματος.

Ὁ Γιάννης Καρατζογιάννης κράτησε ἴσως πρὶν πολλὸ ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε τὴ δυναμικὴ ἀπὸ τὸν νεανικὸ ρόλο, ἐνῶ ἀντιρρήσεις ἔχουμε γιὰ τὸν Τάκη Παπαματθαίου, γιὰ τὸν ὁποῖο αὐτὸ τὸ μαῦρο ροῦχο καὶ τὸ μακιγιάζ τοῦ ἐξαφάνισε τὴ θαινώσια μιμητικὴ τοῦ προσώπου του.

Τὰ σκηνικά καὶ ἰδιαίτερα τὰ κοστούμια τῆς Ἰωάννας Παπαντωνίου δρέθηκαν σωστά μέσα στὸ ἔργο.

Τὸ Θέατρο Τέχνης, καὶ μὲ τὸ ἔργο αὐτό, προσφέρει μιὰ ἀκόμα πολύτιμη συμβολὴ στοὺς φτωχοὺς θεατρικοὺς προβληματισμοὺς τοῦ τόπου.

ΘΕΑΤΡΟ ΜΟΥΣΟΥΡΗ

Δημήτρη Κολλάτου: «KAZANOBA»

Ἡ καυτὴ μνήμη, ἀπὸ τὸ πέρασμα στὴ ζωὴ, τοῦ Καζανόβα, στέκεται κυρίως μπροστὰ στὰ πεπραγμένα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀνώτερης τάξης τῶν εὐγενῶν γιὰ τὶς ὑπὸ συγκρότηση κοινωνίες ἐκείνων τῶν καιρῶν.

Κι αὐτὸ σημαίνει στηλίτευση, σαρκασμὸ, ἀλήθεια, ἀλλὰ καὶ πνευματικὸ στάσιμον ἐλευθέρης γνώμης.

Κι αὐτὸ σημαίνει χαρισματικὴ διείσδυση στὸ βαθύτατο ἐρωτικὸ κι ἀπαρασάλευτο ὄμως δεδομένο ποὺ ἦταν, εἶναι καὶ θὰ εἶναι, τὸ γενεσιουργὸ κύτταρο καὶ κίνητρο γιὰ τὶς φοβερὲς ἀνθρώπινες ἀναζητήσεις καὶ θέσεις, μέσα στὶς ὁποῖες ἀκόμα καὶ ὁ Φάουστ τοῦ γερο - Γκαίτε προσφέρει πάντοτε ἐπικαιρικὰ τὴν ἀμαρτωλὴ ἐπικαρπία ἀπὸ τὴν ἀρνητικὴ γιὰ τοὺς ἡθικοὺς κανόνες εὐρηματικότητα τοῦ γήρατος, ἐνῶ θὰ πρέπει νὰ λειτουργεῖ καὶ ἡ ἀδέσμευτη σκέψη καὶ πράξη γιὰ τὸ ἐλεύθερο σέξ.

Ὁ Δ. Κολλάτος, γενναῖος καὶ τολμηρὸς, σὰν ὑπεύθυνος πνευματικὸς καὶ κοινωνιστικὸς ἄνθρωπος, διασκεύασε σὲ θεατρικὸ ἔργο τὶς ἀναμνήσεις μιᾶς ζωῆς τοῦ Καζανόβα, προσφέροντας ἕνα οὐσιαστικὸ διάλογο γιὰ τὴ σωστὴ διαδικασία τῶν ἐρωτικῶν σχέσεων καὶ τῆς ἀντίστοιχης πνευματικότητας, ποὺ θὰ πρέπει νὰ ὀρίζουν, καὶ χωρὶς ὑποκρισία, αὐτὲς τὶς ἀνθρώπινες εὐαισθησίες ζωῆς, μοίρας καὶ εὐθύνες.

Στὴ διασκευὴ τοῦ μυθιστορήματος σὲ θεατρικὸ ἔργο ὁ Δ. Κολλάτος χρησιμοποιεῖ ἐτερόκλητα στοιχεῖα σκηνικῆς φόρμας — παράλογο - ταμπλὼ βιβλὸν - κομμένα ντὲ λ' ἄρτε — τὰ ὁποῖα καὶ τὰ ἐξισορρόπησε θετικὰ πάνω στὴ θεατρικὴ ἔκφραση καὶ ἐπικοινωνία. Ἀκόμα, στεκόμαστε καὶ στὴ φίνα προσαρμογὴ τῆς μεταφερόμενης ρομαντικῆς ἐκείνης ἐποχῆς μὲ τὶς χαριτόβρυτες κινήσεις τῶν ἡθοποιῶν, θεατρικὰ σημεῖα μὲ τὰ ὁποῖα ὁ συγγραφέας, γνώστης χαρισματικὰ τῆς γαλλικῆς παιδείας καὶ παράλληλα καὶ τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς τοῦ τόπου, ἐπένδυσε καταλλήλως τὸ ἔργο.

Πρόσθετα, στὴ σκηνικὴ τεχνικὴ εἶχαμε τὴ συμπληρωματικὴ ἀφήγηση τῆς ἐξιστορήσεως σὲ τρίτο πρόσωπο, ποὺ ἔδενε τὸν μῦθο μὲ τὸν χρόνον πρῶτα, καὶ τὸν χώρον ὕστερα, τεχνικὴ ποὺ χαρακτηρίζει καὶ τὴ μοντέρνα γενικότερα λογοτεχνία.

Ἡ περίπτωσις τοῦ Μπελίνου ἔχει τὴ δική της φιλοσοφία καὶ τὴν ἰδιαιτερότητα κάποιου ἐξαγνισμού, ποὺ περιφρονεῖται σήμερα, ἐνῶ τὸ ἐπεισόδιό μάνας - κόρης - Καζανόβα φαίνεται νὰ τακτοποιεῖ ἱστορικά, κοινωνικά καὶ ἐδῶ γενναῖα ἐπίσης, τὰ κακῶς κείμενα. Ἡ μουσικὴ καὶ τὰ τραγούδια σημειώνουν ἐπιτυχία σὰν καθοδηγητικὸς κώδικας ἐνημέρωσης καὶ εὐαισθησίας καὶ τὰ μελετημένα κοστούμια συμπληρώνουν δημιουργικὰ τὶς ἐποχὲς τῆς ἀναφορᾶς καὶ τῆς παράστασης. Οἱ ἡθοποιοὶ στὸ δεύτερο μέρος κινοῦνται μὲ περισσότερη ἄνεση καὶ ζεστασιά.

Ὁ Δ. Κολλάτος κατορθώνει καὶ ἀπομυθοποιεῖ ἀπὸ τὰ σπλινὰ ἐκμαγεῖα τοὺς τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα τοῦ κοινωνικοῦ κατεστημένου καὶ νὰ τὰ παραδίδει ἀνθρωπινότερα στοὺς θεατὲς, ποὺ κι αὐτοὶ μέσα ἀπ' τὴν παράσταση αἰσθάνονται ἀνθρωπινότεροι, πρὸ συγκαταβατικοῦ μπροστὰ στὸ μέγιστο καὶ τὸ ἐλάχιστο τῆς ὑπαρξιακῆς καὶ βιωματικῆς, δοκιμαζόμενης, ἀλήθειας καὶ εὐκρίνειας.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΙΟΥ Α.Ε.

(΄ Αδεια Νομισματικής Επιτροπής: 3261/9.10.72)

Αμερικής 5 Αθήνα. Τηλ: 323 0335

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΕΤΒΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ Α.Ε.

ΑΥΞΗΣΗ ΜΕΤΟΧΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 625.000.000 ΔΡΑΧΜΩΝ

Απόφαση Έκτακτης Γενικής Συνέλευσης της 16.11.1987 κατά το Νόμο και το Καταστατικό της Εταιρίας

α. Το Μετοχικό Κεφάλαιο της Εταιρίας αυξάνεται κατά εξακόσια είκοσι πέντε εκατομμύρια δραχμές (625.000.000) με έκδοση ενός εκατομμυρίου διακοσίων πενήντα χιλιάδων (1.250.000) νέων μετοχών ονομαστικής αξίας καθεμιάς πεντακοσίων (500) δραχμών και τιμής έκδοσης 2.400 δραχμών.

Η διαφορά σύμφωνα με το Νόμο και το Καταστατικό θα μεταφερθεί στο Λογαριασμό «Ειδικό Αποθεματικό από έκδοση μετοχών υπέρ το άρτιον».

β. Δικαίωμα προτίμησης σε ολοκλήρωση την αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου έχουν οι παλιοί μέτοχοι της Εταιρίας, ανάλογα με τη συμμετοχή τους στο σημερινό μετοχικό κεφάλαιο. Ειδικότερα οι παλιοί μέτοχοι της Εταιρίας δικαιούνται συμμετοχής στην αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου σε αναλογία μιας (1) νέας μετοχής, ανώνυμης ή ονομαστικής, προς τρεις (3) παλιές.

γ. Προθεσμία για την άσκηση του δικαιώματος προτίμησης από τους παλιούς μετόχους ορίζεται από 1η Δεκεμβρίου 1987 μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1987, με παράδοση της μερισματοπόδειξης αριθμ. 21 και την ταυτόχρονη καταβολή της αξίας των νέων μετοχών. Τα δικαιώματα του μετόχου από την μερισματοπόδειξη είναι μεταβιβάσιμα. Η μεταβίβαση γίνεται στην περίπτωση των ανώνυμων τίτλων με παράδοση της μερισματοπόδειξης και στην περίπτωση των ονομαστικών τίτλων με εκχώρηση.

Οι μετοχές της Εταιρίας θα διαπραγματεύονται από 1η Δεκεμβρίου 1987 χωρίς τη μερισματοπόδειξη αριθμ. 21.

δ. Μέσα στην ίδια προθεσμία άσκησης του δικαιώματος προτίμησης των παλιών μετοχών, δηλαδή από 1η Δεκεμβρίου 1987 μέχρι την 31 Δεκεμβρίου 1987, θα γίνεται συγχρόνως και δημόσια προεγγραφή με καταβολή της αξίας των νέων μετοχών. Στη δημόσια προεγγραφή θα μπορούν να μετέχουν είτε οι παλιοί μέτοχοι είτε νέοι (τρίτοι) επενδυτές, με εγγραφή για 10 τουλάχιστον νέες μετοχές (όση είναι η μονάδα διαπραγμάτευσης στο Χρηματιστήριο) ή για ακέραιο πολλαπλάσιο του 10. Νέες μετοχές από τη δημόσια προεγγραφή θα δικαιούνται οι προεγγραφόμενοι σε περίπτωση που οι νεοεκδιδόμενες μετοχές δεν καλυφθούν από τους παλιούς μετόχους.

Εάν η διαθέσιμη ποσότητα νέων μετοχών, που τυχόν θα απομείνει μετά την άσκηση του δικαιώματος των παλιών μετοχών, υπερκαλυφθεί από τη δημόσια προεγγραφή, τότε ο αριθμός των διαθέσιμων μετοχών θα καταμεριστεί σε καθένα προεγγραφέντα αναλογικά.

Τα χρήματα που θα κατατεθούν και τυχόν δεν θα χρησιμοποιηθούν για την αγορά νέων μετοχών κατά τη δημόσια προεγγραφή θα επιστραφούν άτοκα στους δικαιούχους, το αργότερο σ' ένα μήνα από τη λήξη της προθεσμίας προεγγραφής.

ε. Οι νέες μετοχές δικαιούνται μέρισμα από τα κέρδη της χρήσης 1988 (Ισολογισμός 31.12.1988).

ζ. Ανάδοχος της έκδοσης των νέων μετοχών (UNDERWRITER), όπως και στις προηγούμενες εκδόσεις, είναι η Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Αναπτύξεως (ΕΤΒΑ).

η. Οι εγγραφές και οι προεγγραφές για τη συμμετοχή στην αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου θα γίνονται στα γραφεία της Εταιρίας (Αμερικής 5, 3ος όροφος, τηλ. 3230.335 - 3235.942), στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών, καθώς και στα παρακάτω Καταστήματα της Ε.Τ.Β.Α.:

Αθήνα: Ελ. Βενιζέλου 18-20

Θεσ/νίκη: Νίκης 45

Πάτρα: Αράτου 17-19

Βόλος: Αργοναυτών 62 και Γαμβέτα

Ηράκλειο Κρήτης: Χούρδου & Ζωγράφου

Καβάλα: Λεωφ. Βασ. Παύλου 8β

Ιωάννινα: Αβέρωφ 3 - Πλ. Εθν. Αμύνης

Κομοτηνή: Βασ. Γεωργίου 19

Ενημερωτικό Δελτίο (PROSPECTUS) για την αύξηση του κεφαλαίου της εταιρίας θα είναι στη διάθεση των ενδιαφερομένων από την 1η Δεκεμβρίου '87 στα Γραφεία της Εταιρίας, στα Καταστήματα της Ε.Τ.Β.Α. και στο Χρηματιστήριο.